

CAELII SEDULII

OPERA.

CAELII SEDVLII

OPERA OMNIA

AD MSS. CODD. VATICANOS, ALIOSQVE, ET AD VETERES EDITIONES RECOGNITA.

PROLEGOMENIS, SCHOLIIS, ET APPENDICIBVS ILLVSTRATA

A FAVSTINO AREVALO

AD EMINENTISS., ET REVERENDISS. PRINCIPEM, ET D. D.

FRANCISCVM ANTONIVM

DE LORENZANA

S. R. E. PRESB. CARDINALEM

ARCHIEPISCOPVM TOLETANVM, HISPANIARVM PRIMATEM.

ROMAE. cIↄ. Iↄcc. xcIII.

APVD ANTONIVM FVLGONIVM. PRAESIDVM FACVLTATE.

EMINENTISS., ET REVERENDISS. PRINCIPI, ET D. D.

FRANCISCO ANTONIO
DE LORENZANA, ET BVTRON

S. R. E. PRESBYTERO CARDINALI, ARCHIEPISCOPO TOLETANO, HISPANIARVM PRIMATI, CANCELLARIO MAIORI CASTELLAE, PRAECLARI REGII ORDINIS HISPANICI CAROLI III. MAGNA CRVCE INSIGNITO, ETC.

FAVSTINVS AREVALVS.

Etsi optime intelligo, EMINENTISSIME PRINCEPS, eum te esse, qui studiorum meorum, quidquid sunt, qualiacumque sunt, rationem a me prope iure tuo repetere possis, meaque omnia tibi deberi, tamen,

libere vt loquar, vix nunc quidem inducerem animum, vt ad te, ista dignitate virum, tot curis, tot muneribus districtum, alterum hoc laborum meorum in christianos poetas specimen mitterem, nisi ita crebris, ac magnis a te, lucubrationum huiuscemodi mearum nomine, cumulatus beneficiis essem, vt facile credam, te Sedulium meum, quem reuerenti, et submisso animo nunc offero, benigno, et placido vultu suscepturum.

Atque, vt alia hoc loco praeteream, vnum modo commemorare mihi liceat: quod tamen non ad vllam doctrinae, aut ingenii mei commendationem dictum videri velim, quae quam sint exigua, sentio; sed ad tuae vnius singularis, atque incredibilis aduersus christianae literaturae cultores propensionis, et beneficentiae praedicationem. Commemorare, inquam, hoc vnum mihi liceat, voluisse te, inter imagines virorum doctrina illustrium, quae in publica istarum tuarum Aedium Archiepiscopalium bibliotheca visuntur, meam quoque imaginem, a pictore in primis claro Bonauentura Salesa ad viuum expressam, collocari.

O! rem praeclaram, ad quam nunquam, vere vt loquar, ne somnians quidem aspirassem! O! eximiam tuam, vt dixi, aduersus christianae literaturae studiosos propensionem, et beneuolentiam! En igitur, clementissime Princeps, nouum hunc meum conatum in ea studia, quae tantopere amas, colis, promoues.

Quamuis autem, vt Iuuenco imitatorem, ac discipulum suum in sacrosanctis Euangeliis carmine explanandis adiungam, Sedulium nunc potius edam, quam vnum aliquem ex antiquis Hispanis Patribus, tamen non ita a priori illo meo instituto recessi, vt Concilii Romani, quod, Damaso Pontifice, habitum fuit de scripturarum diuinarum canone constituendo, ex Vaticanis monumentis inter Appendices illustrandi occasionem oblatam libenti animo non arripuerim.

Neque maiora in ecclesiae Hispanae decus, si vitam Deus, et vires suppeditet, aggredi desistam, tuo maxime prouocatus exemplo, qui innumerabilibus curis amplissimae tuae dioeceseos, aliisque negotiis, quae peculiari ratione ab optimo, et pruden-

tissimo Rege CAROLO IV. tibi commissa singulari sapientia exples, studia etiam sacra, et labores addis palaestrae literariae, in qua immortalem nominis gloriam et multis iamdiu praeclaris operibus editis comparasti, et nuper tertio volumine Patrum Toletanorum in publicam lucem, et vtilitatem emisso mirum in modum auxisti.

Enimuero neque immensa ista tua in subleuandis hominum aerumnis munificentia, neque nouis ingentibus sumptibus, et subsidiis ad promouendum pro patria, et religione susceptum bellum subministratis, deterritus es, quominus hac etiam in parte publicae vtilitati prospiceres. Quippe persuasissimum tibi est, vt ad impios homines debellandos, qui arma contra iura omnia diuina, et humana sumpserunt, necessaria sunt arma, ita ad impietatis semina penitus euellenda, quae vbique terrarum, non dico, iacta sunt, sed insolenter luxuriant, euangelicae legis documenta, ex ore potissimum veterum magistrorum exposita, passim esse non solum offerenda, sed etiam inculcanda.

Prudentissime vero abs te factum est, quod antiquio-

tiquioribus aliis Toletanis Patribus Rodericum Ximenium, seculi XIII. scriptorem, coniunxeris: cuius viri, sanctitate vitae aeque ac doctrina insignis, inter ceteras virtutes religiosum erga Sedem Apostolicam Romanam obsequium licet admirari: quod tibi exemplum imitandum quodammodo propositum fuisse, ex iis literis colligo, quas tuae pariter erga eandem primam Sedem Petri venerationis testes, et obsides ad SS. D. N. PIVM VI. Pont. Max. mittendas curasti.

Quos igitur mihi animos addes, EMINENTISSIME PRINCEPS, si me, ac meas commentatiunculas tueri pergas? Neque te pluribus distinebo: sed verbis tantum Sedulii, ex epistola dedicatoria Operis Paschalis ad Macedonium repetitis, deprecabor: *Faue primum, vt alii faueant, et omnium mentibus sententia se probatae iugiter aucToritatis infundat.*

APPROBATIONES.

Post Prudentium, Dracontium, Iuuencum, Caelium quoque Sedulium emendandum, enarrandumque suscepit doctissimus Areualus; et ingeniose adeo, adcurate, eruditeque, vti solet, praestitit, vt quamuis plures, iique ingenii, atque doctrinae laude illustres in eodem studio a renatis praesertim litteris versati sint; multa tamen vel corrupta adhuc, vel obscura, ac perperam intellecta, restituerit, explicaritque. Taceo, quae in Prolegomenis de Asterio, Liberio, et Belisario; de Gelasiano, vti fertur, Decreto de libris recipiendis, vel non recipiendis; de celeberrimo Codice S. Hilarii Pictauiensis in archiuo Basilicae Vaticanae adseruato, aliisque acute, ac eruditissime disputauit. Itaque cum mihi iussu Reuerendissimi P. Mag. S. Palatii Apostolici haec omnia attente perpendenti nihil non plane catholicum occurrerit, immo catholica Dogmata Poetarum etiam Christianorum auctoritate confirmata, et quasdam eorum peculiares opiniones in bono lumine collocatas animaduerterim; e re christiana publica futurum arbitror, vt eximium adeo opus typis in publicum efferatur; ac confidenter adfirmo, doctos vniuersim viros ipsum, vti cetera praestantissimi auctoris, vehementer probaturos.

Romae Idibus Martii 1794.

Ioseph Reggi, Vaticanae Biblioth. Praefectus.

Eam poetices antiquitus indolem fuisse, vt de Deo praecipue dissereret, eius laudes caneret, institueretque sacra apud gentes; atque ideo primos poetas et theologos, et sacerdotes vocatos suis conceptis verbis, et cantibus ipsum placauisse, rerum humanarum curam gerere, benigne cum probis, seuere cum improbis agere, docuisse, atque homines ad virtutem excitasse, post tot alios suauissimus Actius, Cl. Gyraldo in sua poetarum historia referente, iamdiu obseruauit. Illos itaque poetas maximopere commendabiles esse nemo inficiabitur, qui ab hoc sanctissimo poetices obiecto minime aberrantes, vt veram religionem latius protenderent, acceptamque a patribus retinerent, confirmarentque, curam omnem suis carminibus impenderunt. Hos inter Caelius Sedulius praecipuum sane obtinet locum. Christianus siquidem poeta non ad profanas fabulas Graecorum commenta, verum ad Verbi Dei miracula celebranda animum suum intendit. Id autem tanto praestitit mentis ardore, tanta styli puritate, et elegantia, tantaque carminis suauitate, vt a doctis omnibus non modo catholicus scriptor, et orator facundus sed et felicissimus poeta, et Virgilianus imitator fuerit appellatus. Quare merito laudandus est Cl. Faustinus Areualus, qui post tot initos labores in Prudentii, Dracontii, atque Iuuenci libris illustrandis, ad Sedulium quoque ingenium, operamque conuertit, atque tam insignem vatem suo splendori restituit. Neque sane quisquam eo tutius poterat inter vetustatis tenebras veritatem elicere, vitam, gesta, scripta Sedulii recensere, vera ab apocryphis secernere, sinceras lectiones tot inter discrepantes codices eruere, et catholicae fidei doctrinam a christiano poeta expositam feliciter demonstrare. Quae omnia mehercules tanta cum laude doctissimus Vir est executus, vt caeteros, qui ante ipsum omne studium ad haec carmina contulerunt, longissime superauerit. Hinc cum, Reuerendissimo P. Thoma Vincentio Pani S. P. A. M. mandante, tale opus perlegerim, perquam vtile fidelibus, Ecclesiaeque decorum fore iudico, si in lucem prodeat, atque in horum fidem

Dabam Romae ex Canonica S. Mariae Pacis XIV. Kalendas Aprilis Ann. MDCCXCIV.

D. Gaspar Bertalazone Can. Reg. Lat. Abbas perpetuus, et Sac. Rom. Vniuers. Inquisit. Qualificator.

Perfecta iam, et ad exitum ferme adducta Caelii Sedulii editione cum Scholiis, et Appendicibus viri ingenio, et doctrina praestantis Faustini Areuali, quum nihil modo, quod quidem mearum partium esset, superesse intelligerem, nisi vt iudicium de illa qualecumque meum interponerem, iamque me ad scribendum pararem, commodum in mentem venit illud Maronis,

Vno auulso, non deficit alter
Aureus, et simili frondescit virga metallo.

Quod poetice quidem, hoc est, eleganter, et venuste, et, si quaeris, ad rem, qua de sermo erat, apposite, sed falso tamen a poeta dictum, vere omnino in rem nostram conuenire nemo non intelliget, si modo meminerit, paucissimorum annorum spatio virum doctissimum, planeque, quod de Dydimo, opinor, dictum circumferebatur, Χαλκέντερον, tot christianos poetas qua emendatos, qua emaculatos, qua explanationis luce illustratos proferre in lucem, atque in aspectum hominum potuisse; qui quidem primum Hymnodiae Hispanicae corrigendae, explendaeque cum Appendicibus, et Prolegomenis laboriosissimis manus admouit, quam et typis subiecit. Hymnodiam mox Prudentius excepit; Prudentium Dracontius maximam partem ad eam diem ineditus; Dracontium Iuuencus presbyter; hunc denique Caelius Sedulius cum additamentis, et corollariis quantiuis pretii. Quod autem de auro a poeta additum est, id quoque, si diligenter attenderimus, satis recte, atque ex merito ad scripta Areuali, eorumque excellentem praestantiam, ad iudicium acre, ac subtile; ad interiores litteras; ad sacrae, profanaeque antiquitatis notitiam, ad rerum delectum, copiam, et varietatem, ad omnia denique, quae in Scriptore, non vno ex multis, sed in multis praecipuo, planeque singulari commendari solent, licebit transferre. Sed quid ago? quasi meo praeconio homo omni laudum genere cumulatissimus opus habeat, quem per Augustiniorum, Loaysarum, Cerdarum, popularium suorum, vestigia incedentem mirari equidem fortasse satis possum, laudare pro eo, quantum mereri spectata eius virtus videtur, non possum. Ita sentio.

Romae VII. Kal. April. anni 1794.

Vitus Maria Giouenazzius.

IMPRIMATVR,

Si videbitur Reuerendissimo Patri Magistro S. P. Apostolici.

F. Xauerius Passari Archiep. Lariss. Vicesgerens.

IMPRIMATVR,

Fr. Thomas Vincentius Pani Ord. Praed. S. P. Apost. Magister.

INDEX

Eorum, quae in hoc volumine continentur.

PROLEGOMENA IN CAELIVM SEDVLIVM.

CAPVT I.

CAPVT II.

CAPVT III.

CAPVT IV.

CAPVT V.

CAPVT VI.

CAPVT VII.

CAPVT VIII.

OPERA SEDVLII.

APPENDICES.

PRO-

PROLEGOMENA IN CAELIVM SEDVLIVM.

CAPVT I.

Caelii Sedulii vita, et gesta.

Intuenti mihi in varias rerum humanarum vicissitudines, ac diu, multumque consideranti calamitosa, in quae nunc incidimus, tempora, ad coercendos improborum hominum conatus vtile in primis visum est veterum Patrum scripta per omnes vbique partes, quoad eius fieri possit, propagare, eorumque lectionem frequentiorem reddere. Grauiter Cellarius, quamuis heterodoxus homo, ad suam Sedulii editionem in hunc fere modum praeloquebatur: *In ea sane tempora incidimus, quibus ima summis, sacra profanis commiscentur, aut haec illis anteferuntur. De augustissimis enim mysteriis quam multi sunt, qui si non negent, frigide tamen sentiunt, quasi otiosae quaestiones sint, et minorem fructum ad mores, et officium hominis conferant? quae perniciosa opinio quum ex causis aliis, tum maxime ex neglecta notitiā priorum Ecclesiae temporum suborta est. Quam illustrior, ardentiorque fides maiorum erat? Quam diuine, distincteque Sedulius tam Sabellium, quam Arium sub finem primi libri ex ore Saluatoris repressit, confixit, pessumdedit?* Quid? si Cellarius ad nostra peruenisset tempora, quibus multi non iam per occultos cuniculos, sed

aperte non minus, quam impudenter religionem, ac cultum dei omnem euertere conantur?

2. Sed ad neglectam notitiam priorum ecclesiae temporum quod attinet, perspicuum est, impios quosdam homines nihil antiquius habuisse, quam vt probatis quibusuis scriptoribus., atque adeo linguae ipsi latinae bellum indicerent. Ita enim fieri posse sperabant, quum vt sua ipsorum eloquentia, longissime sane a mascula veterum eloquentia distans, magis probaretur, tum vt sui errores difficilius possent refelli. Simile quiddam est, quod de Seneca Philosopho narrat Quintilianus libr. 10. cap. 1. *Tum autem solus hic fere in manibus adolescentium fuit. Quem non equidem omnino conabar excutere, sed potioribus praeferri non sinebam, quos ille non destiterat incessere, quum diuersi sibi conscius generis placere se in dicendo posse iis, quibus illi placerent, diffideret.*

3. Profecto nonnulli sanctissimae religionis aeque, ac linguae latinae hostes iam obtinuerunt, vt multi mortalium, antiquitatis studio neglecto, fucatum dicendi genus vnice ament, *commissiones* scilicet *meras*, et *arenam sine calce*, quod non inepte Caesar Caligula de scriptis Senecae dicebat (apud Suetonium cap. 53.), in quo orationis genere concisae, et saepe obscurae instar oraculorum periodi de rebus alioquin vulgatissimis ita congeruntur, vt eas commiscere, et inter se commutare queas, quin vlla sententiarum connexio depereat: neque enim magis inter se connexae sunt, quam numeri, qui in ludo, *Lotto* quem dicunt, ex vrna temere extrahuntur. Est tamen aliud aliquid, quod corruptis hominum mentibus in impiis istis scriptoribus placeat: temeraria dicacitas saepe insulsa, sed quae deprauatis animis alte insidet, quod aut contra bonos mores, aut contra legitimam potestatem, aut contra ipsam diuinitatem verba aculeata proferantur. Quantum inde mali consequatur, quid attinet explicare? Non immerito viri pii queruntur, quod, sicut lingua latina dici solet lingua doctorum, ita lingua gallica, qua tot scelerati libri prodierunt, lingua facta sit impiorum. Addunt alii, quod de romanis sui temporis, ac Syris venalibus M. Cicero senex dicebat, (De ora-

tore I.2.) vno verbo, vel aduerbio leuiter mutato, repeti nunc posse: *Nostros homines similes esse Syrorum venalium; vt quisque optime graece sciret, ita esse nequissimum.*

4. Huic malo maxima ex parte occurri potest, si mordicus retineatur, et accurate explicetur doctrina quum aliorum Patrum, tum poetarum christianorum, quos quasi alia quadam lingua locutos multi non audent attingere, nisi explanatio aliqua adhibeatur. Igitur Prudentio, Dracontio, et Iuuenco Sedulium nunc adiungimus. Ac recte quidem Iuuenco, proxime a nobis edito, comes nunc additur Sedulius: de quibus in titulis bibliothecae Isidori sic legimus:

Ambo pares lingua, florentes versibus ambo:
Fonte euangelico pocula larga ferunt.

De Sedulio ergo more, institutoque nostro ea prius disseremus, quae ad eius vitam, et scripta potissimum cognoscenda pertinere maxime videbuntur.

5. Codex Vaticanus Palatinus num. 242., quem in Prolegom. ad Prudentium num. 79., et in nota descripsi, vt aliorum poetarum, sic etiam Sedulii vitam breuiter exponit: *Laicus fuit gentilis, sed in Italia philosophiam didicit, dein ad Dominum conuersus, et a Macedonio presbytero baptizatus in Arcadiam venit, vbi hunc librum composuit.* Videtur haec esse praefatio alicuius ad carmen paschale Sedulii, quod ab hoc codice abest. Haec tamen, quae sic narrata in hoc codice seculi circiter XII. extant, solum ea parte admitti possunt, qua vetustioribus monumentis confirmentur. Ad alios igitur codices deueniamus.

6. Codex Vaticanus Reginae Sueciae, quem *Reg.* 1. appellare volui, post epigramma Asterii de Sedulio, et quaedam alia verba de prologo metrico Sedulii, num. 66. proferenda, sic pergit: *Hieronymus in catalogo scriptorum dicit: Sedulius versificus, primo laicus, in Italia philosophiam didicit, postea cum aliis metrum heroicum Macedonio consulante* (corrigo *consulente*) *docuit in Achaia: libros suos scripsit tempore Valentiniani, et Theodosii.* Mabillonius Analect. veter. tom. I. pag. 363. similem notationem profert ex ms. codice Corbeiensis bibliothe-

cae : *Hieronymus in catalogo : Sedulius etc.* Pro *metrum* est *metrorum*, et Mabillonius supplet *metrorum* (generibus) *heroicum* etc. Postea *scripsit in tempore*. Error illico deprehenditur in Hieronymi nomine : nam Sedulii Hieronymus in suo scriptorum catalogo non meminit, neque meminisse potuit, quippe qui eum longe aetate praecesserit.

7. Librarius igitur, eius notationis auctor, aut exscriptor, pro Gennadio Hieronymum posuit : quae hallucinatio apud alios etiam obseruatur, inde, vt puto, exorta, quod Gennadius catalogum scriptorum S. Hieronymi continuauerit, et vterque catalogus in vnum volumen saepe compactus fuerit. Gennadium ipsum Toletanum Antistitem sibi finxit Notkerus Balbulus, quod, vt coniicere libet, Ildefonsum Toletanum Antistitem, in aliquo Gennadii codice continuatorem istiusmodi catalogi scriptorum illustrium reperisset. Verba Notkerii sunt cap. 7. De interpr. S. scripturae : *Si tamen antiquos auctores nosse volueris, lege librum beati Hieronymi de illustribus viris a S. Petro vsque ad seipsum, et Gennadii Toletani episcopi ab Ambrosio vsque ad eundem Gennadium*. Idem fere repetit cap. XI.

8. Refert Sirmondus ad Ennodium libr. 1. epist. 24., ex integris Gennadii exemplaribus se didicisse, Sedulium diem suum obiisse, Theodosio iuniore, cui opus dicauit, et Valentiniano regnantibus. Verba Gennadii ex integris exemplaribus Sirmondus non profert : sed, vt arbitror, apud Gennadium in exemplaribus integris legit, obiisse Sedulium, Theodosio iuniore, et Valentiniano regnantibus : quod autem Sedulius Theodosio iuniori opus suum dicauerit, id ex praeconcepta sua opinione adiicere videtur Sirmondus ; qua de re alius postea erit disserendi locus. In vulgatis Gennadii libris nihil legimus de Sedulio, neque videtur quidquam apud eundem Gennadium reperisse Isidorus, qui in libro De script. eccles. Sedulium recenset, et eos tantum recensere solet, qui a Gennadio praetermissi sunt. Fortasse iam tum imperfecta plura erant exemplaria Gennadii : sed optandum maxime fuisset, vt Sirmondus integrum Gennadii exemplar nobis non inuidisset. Alii exemplaria Gennadii, quae perfecta dicuntur, interpolata potius esse putant.

9. Ex Gennadio, siue alius sit auctor, corrigendus est codex Palatinus, quem num. 5. excitaui: in quo asseritur, Sedulium in Arcadiam venisse. Legi enim debet *in Achaiam venit*; quamuis enim Arcadia pars sit Achaiae, tamen *Achaiae* nomen praeferendum est. Consentit codex Ottobonianus num. 35., quem *Ott.* 1. nomino, qui post elegiam Sedulii, *Cantemus*, sic refert: *Incipit ars Sedulii poetae, qui primo laicus in Italia philosophiam didicit, postea cum aliis metrorum generibus heroicum metrum, Macedonio consulente, docuit in Achaia. Libros suos scripsit in tempore imperatorum minoris Theodosii, filii Arcadii, et Valentiniani, filii Constantii. Pax....* Desunt reliqua, deficiente membrana hoc loco disrupta, in cuius tergo legitur, *Incipit glossa de prosa Sedulii*; et paucae lineae glossarum subiiciuntur. Georgius in not. ad Baronium anno 494. refert verba huiuscemet codicis, quem inter Ottobonianos notat num. 553., olim in bibliotheca reginae Suecorum num. 1396.; interpungit autem, et legit, *docuit. In Achaia libros suos scripsit in tempore imperatorum minoris Theodosii filii Archadii, et Valentiniani. Constantii pax*. Sed in codice ita scriptum est, vt ego descripsi: de quo iterum. Scribitur autem *Archadii*, et mendose *Valetiani*, vel *Valentiani*, pro *Valentiniani*. Mabillonius loc. cit. Analect. ex vetusto exemplari monasterii Lirensis verba eadem, quae sunt in Ott. 1. describit: *Incipit ars etc.*, sed exhibet *consulante* pro *consulente*, et omittit *in* post *scripsit*, et verbum postremum *pax*.

10. Nonnihil ab his differunt duo alii codices, alter Almeloueenianus, quem Arntzenius laudat, alter Britannicus, quem 500. annorum dicit Cellarius ex Vsserio de Brit. eccles. primord. cap. 16. Codex Almeloueenianus sic habet: *Sedulius versificus primo laicus, in Italia philosophiam didicit, postea cum aliis metrum eroicum Macedonio csulante, in Achaia libros suos scripsit in tempore Valentini, et Theodosii*. Emendatior est codex Britannicus, qui sic refert: *Sedulius versificus primo laicus in Italia philosophiam didicit: postea cum aliis consociis heroicum metrum, Macedonio consulente, didicit. In Achaia libros conscripsit tempore Theodosii, et Valentiniani*. His

addo codicem quemdam meum chartaceum, qui in fine Sedulii sic habet: *Sedulius poeta, consulibus Theodosio, et Valentiniano, in Italia philosophiam didicit. Inde ad fidem catholicam conuersus, a Macedonio presbytero baptizatus est, et in Achaiam profectus librum hunc contra errorem, et in christianae fidei commendationem carmine composuit*. Pro *Valentiniano* in nexu literarum legi potest *Valentino*.

11. Haec pauca ex vetustis Sedulii codicibus de eius vita colligere licet, neque alia antiquiora adsunt monumenta, ex quibus plura addamus. Sed vt quae de eo vulgo dicuntur, enucleatius explicentur, primum disserendum est de patria. Plerique Sedulium Scotum fuisse affirmant. At Cellarius tenet, illa aetate Hiberniam fuisse Scotiam, et ex illa minori insula nomen translatum fuisse in maiorem, siue in partem Britannicae insulae septemtrionibus obuersam: ex quo arguit, Sedulium fuisse Hiberniensem. Hanc ipsam opinionem tenuerat Vsserius de Britann. eccles. primord. cap. 16. *De patria sua Sedulius noster dubitare nos non sinit, quum in epistolarum suarum exordio, vt ex Trithemio intelleximus, Sedulium Scotigenam se nuncupet, eiusdemque in epistolas Paulinas annotationes, ex Fuldensi vetustatis adorandae exemplari editae, hanc inscriptionem praeferant: Sedulii Scoti Hiberniensis in omnes epistolas Pauli Collectaneum*. Dempsterus in Histor. eccles. Scotor., quum de Sedulio agit, affirmat, hanc vocem *Scotus Hiberniensis* vsurpatam non fuisse Sedulii aeuo, sed postea ad distinguendos Scotos siluestres, seu montanos a mediterraneis. At Vsserius contendit, Hibernienses ipsos dictos fuisse *Scotos Hibernienses*, quod iam Orosii tempore videtur in vsu fuisse. Distinctio Dempsteri inter populos ipsos Scotiae posteriorum temporum est, vt ex Diction. geograph. Ferrarii colligitur.

12. Arntzenius cum Barthio, Dempstero, auctore Notarum ad Gyraldum, Borrichio, Vossio, et aliis censet, Sedulii patriam fuisse partem insulae maioris Britannicae, quae nunc Scotia dicitur. Certe plerique Scotum quum simpliciter vocant Sedulium, id intelligere videntur, quamuis alteram ab altera Scotiam distincte non separent. Huic sane sententiae veluti ex

communi traditione vigenti libens accedam: sed vellem, eam validioribus argumentis posse confirmari. Poterit huc trahi interpretatio Barthii ad v. 20. libr. 1., vbi verba *Ridiculoue Getae* exponit de quodam ridiculo Deo veterum Scotorum, cuius genealogiam Asserus describit. Ex quo coniecturam ducet aliquis, Sedulium superstitionem suae gentis notare voluisse. Sed illa Barthii, Asseri etiam, et aliorum explicatio suo loco a nobis reiicietur. Non inuenio antiquiorem Trithemio probabilem scriptorem, qui Sedulio Scotiam patriam adiudicauerit. Trithemius autem plura habet aliis ignota: *Sedulius presbyter natione Scotus, Hildeberti Scotorum archiepiscopi ab ineunte aetate discipulus, vir in diuinis scripturis exercitatus, et in secularibus literis eruditissimus, carmine excellens, et prosa, amore discendi Scotiam relinquens, venit in Franciam, deinde Italiam perlustrauit, et Asiam, postremo Achaiae finibus excedens in vrbe Roma mirabili doctrina clarus effulsit.*

13. Non est tantae auctoritatis Trithemius, cui sine alio duce fidem praestare debeamus. Quod autem idem Trithemius initium epistolarum Sedulii ad diuersos ait esse, *Sedulius Scotigena*, Sedulioque nostro attribuit Collectaneum in epistolas Pauli, cuius auctor inscribitur *Sedulius Scotus Hiberniensis*, haec rem multo magis incertam reddunt. Consentiunt enim viri critici, haec opera non esse Sedulii nostri poetae, sed alterius Sedulii iunioris, de quo postea dicam. Suspicari ergo quisquam poterit, Sedulium poetam a Trithemio, et aliis Scotum natione nuncupari, quia eius putabant esse opera, quae Sedulii iunioris sunt, et nomen Sedulii Scoti praeferunt. Immo Labbeus de script. eccles. tom. 2. aperte affirmat, recentiores, homonymia confusos, tres in vnum Sedulios confudisse, Sedulium poetam seculi IV., Sedulium episcopum seculi VIII., et Sedulium interpretem sacrae scripturae seculi IX.

14. Sed abutemurne nos hac coniectura, vt hispanis nostris Sedulium poetam annumerari posse pronunciemus? Minime. Veritatis enim amor eo nos ducit, vt fabulosam censeamus narrationem Chronici pseudo-Dextri ad annum 428. num. 1. *Faetadio Pontifici Toletano succedit Isicius monachus Palestinus,*

qui Sedulium amicum suum, et Oretanum episcopum praedicationis gratia Toleti detinet, qui dono dei in poesi, oratoriaque praeclarus multos libros componit. Ita fere commentitius etiam Haubertus in Chronico ad annum 428. Cellarius de fide istiusmodi Chronicorum videtur dubitare. Nic. Antonius Biblioth. Vet. Hisp. lib. 3. cap. 5. num. 115. plane eam reiicit. *Procliuis sum, vt credam*, ait, *episcopali munere in Hispania tributo, hispanos quoque natales subindicare voluisse auctorem. Sed tam falsum est ortum apud nos Sedulium, quam episcopum alicubi fuisse*. Nic. Antonius in refellendis falsis Chronicis, quae seculo proxime elapso disseminata per Hispaniam maxime sunt, saepe vltra, quam par est, progressus fuit. Non fuerit Hispanus Sedulius: neque enim id auditum constat ante confictum pseudo-Dextrum. Sed quod alicubi episcopus fuerit, grauiori auctoritate comprobatur, vt postea exponam. Hispanos autem natales Sedulii ex supposititiis chronicis collegerunt Damianus a Goes, et Sebastianus Munsterus in descript. Hisp., qui nulla distinctione adhibita, vt obseruat Vsserius, Sedulium poetam in Hispanorum numero collocarunt. Biuarius vero commentator pseudo-Dextri dubitat, an duo fuerint Sedulii poetae.

15. Sedulio addi solet praenomen *Caelius*, siue *Coelius*, quod, ait Arntzenius, melioris notae codices agnoscunt. Facile credam, praenomen Caelii in multis mss. reperiri: nam et veterrimae editiones illud exhibent. Labbeus De script. eccles. confirmat, Sedulii praenomen *C.*, aut *Caelii*, aut *Caecilii* apud recentiores esse. Hinc fortasse in Diction. Script. eccles. confictum fuit *Gaius Caecilius Sedulius*. Dempsterus in Histor. eccles. Scot. *Caium*, aut *Caecilium* dicit. Meum tamen est profiteri, in codicibus a me visis tale praenomen non apparere, excepto codice Vaticano Reginae Suecorum num. 333., quem *Reg.* 1. voco, in quo inuerso ordine est *Sedulius Caelius*, et codice etiam Reginae num. 29., quem *Reg.* 5. appellabo, vbi *Caelius*, siue *Celius Sedulius* nominatur. Is autem codex recentissimus est, ac vix pro ms. haberi debet: censeo enim, excriptum eum esse ex Aldi editione, certe posterior ea quidem est. In quodam Barthii codice acrostichis Liberii dicitur esse *de Caelio Sedulio*, vt re-

vt referam in Append. Apud antiquiores romanos Caelius nomen erat, non praenomen, vt *M. Caelius Rufus*, *L. Caelius Antipater*: sed sub imperatoribus magna inuecta est perturbatio nominum, et praenominum.

16. Nomen *Sedulius* occurrit apud Ciceronem Pro domo sua cap. 30., in inscriptionibus Gruteri pag. 4. n.7. *P. Sedulius Iulianus*, et p. 181. n. 9. *Q. Sedulius*: apud Muratorium pag. 1213. *Sedulia Laeta*, et pag. 125. n. 4. haec legitur inscriptio parum correcta, vt videtur:

Q. SEDVLIVS. FIL
SEDVLI. MAIOR
DIS. MARIS. AC
AVG. ARCVM
STATVAS. IDEM
M. D. D

Inter christianos nonnulli apparent hoc nomine nuncupati. In Dissert. Isagog. Bernardi Pezii ad 1. tom. Thesaur. Anecd. pag. 5. seq. recensetur Necrologium ms. Abbatiae S. Petri Salisburgi sub Arnone primo Archiepiscopo Salisburgensi scribi coeptum, et a coaeuis vsque ad seculum XII. perductum. In ordine episcoporum, et abbatum diuersorum locorum designatur *Sedolius episcopus*: sic enim scribitur. Praeterea anno 721. in primo Concilio romano sub Gregorio II. Sedulius Britanniae episcopus conspicitur. De alio Sedulio seculi IX. agit Hepidannus monachus S. Galli in Annalibus a Duchesnio editis tom. 3. Historic. Franciae pag. 473. Anno 818. *Sedulius Scotus clarus habetur*. Est etiam eiusdem nominis, siue cognominis Henricus Sedulius Ordinis Minorum, scriptor seculi XVII. non valde notus, quamuis opus pro celebri libro Conformitatum S. Francisci scripserit. Samuel Hundius latere voluit sub nomine *Sedulii Numae* in opere, *Bulla Innocentii X. aduersus quinque propositiones etc.* De Sedulio vero, qui Concilio romano sub Gregorio II. interfuit, Labbeus hanc refert subscriptionem: *Sedulius episcopus Britanniae de genere Scotorum huic constituto a nobis promulgato subscripsi*. In codice Vat. 1342. est collectio canonum, quam

eandem esse, quae Cresconiana passim a Baronio in Annalibus vocatur, aliquis initio codicis annotauit. Sed Ballerinii, qui in editione operum S. Leonis de collectionibus Canonum eruditissime agunt, recte obseruant, diuersam hanc esse ab ea, quae Cresconiana a Baronio nuncupatur. Pag. 191. huius codicis sunt *Tituli decretorum Gregorii papae iunioris*, h. e., Gregorii II. Initio inter episcopos recensentur *Sinderado archiepiscopo Hispaniae, Sedulio episcopo Britanniae, Fergusto episcopo Scothiae*. In subscriptionibus vero: *Sinderadus archiepiscopus regionis Hispaniae huic constituto etc. Sedulius episcopus de genere Britanniae huic constituto etc. Fergustus episcopus ex genere Gothorum huic constituto etc.* Pro *Gothorum* legendum videtur *Scotorum*. In alio codice Vat. 1341. nominantur etiam in hoc concilio *Sinderedus archiepiscopus Spaniae, Sedulius episcopus Britanniae*. Et Sinderedus quidem, ita enim in catalogis praesulum Toletanorum appellatur, quo tempore Saraceni Hispaniam occuparunt, Toletana sede sua relicta, Romam confugit: Sedulius qua de causa Romam conuenerit, incertum mihi est.

17. Sedulium poetam Hildeberti Scotorum antistitis discipulum ab ineunte aetate fuisse, Trithemius, vt vidimus, narrat. Sed id refellit Baronius ad annum 429. num. 4.; obseruat enim, primum Scotiae episcopum fuisse Palladium, a Caelestino Papa missum, quod confirmat ex Prospero in Chronico sub consulibus Theodosio, et Valentiniano, et in opere aduersus Collatorem in fin., vbi Caelestinum laudans, ait: *Ordinato Scotis episcopo, dum romanam insulam studet seruare catholicam, fecit etiam barbaram christianam*. Britanniam vocat *romanam insulam*, Scotiam *barbaram* dicit: quia etsi iam olim multi in Scotia Christi fidem amplexi fuerant, tamen maxima pars eius gentis idola venerabatur, et barbarorum ritu viuebat. Qui ergo fieri potuit, vt Sedulius, qui hoc ipso tempore florebat, ab ineunte aetate magistrum habuerit Hildebertum Scotorum archiepiscopum?

18. Etsi autem non constat, sub cuius disciplina Sedulius ab ineunte aetate profecerit, tamen nulla causa est, cur credamus, eum laicum gentilem fuisse, et, postquam philoso-

phiam didicerat, ad deum conuersum, sacramentum baptismi a Macedonio suscepisse, vt narratur in codice Vaticano num. 5. relato, et in codice meo chartaceo num. 10. Id autem eo minus credo, quo apertius video, vnde error natus fuerit. Ait Sedulius in epistola dedicatoria ad Macedonium: *Quum secularibus igitur studiis occupatus vim inpatientis ingenii, quod diuinitatis in me prouidentia generauit, non vtilitati animae, sed inaui vitae dependerem, et literariae solertia disciplinae lusibus infructuosi operis, non auctori deseruiret, tandem misericors rerum conditor clementius fabricam sui iuris aspexit, et stultos in me mundanae sapientiae diutius haberi sensus indoluit etc.* Haec autem, et alia similia, quae sequuntur, non arguunt, Sedulium hoc ipso tempore ethnicae superstitioni addictum fuisse, quod grauioribus verbis debuit declarari; sed solum denotant animum eius profanis deditum disciplinis, ac parum diuinas curantem.

19. Itaque quod postea addit, Macedonium alloquens, *Me noueram, vel tua, pater beatissime, vel aliorum, quos gratia similiter caelestis illustrat, quiddam profecisse doctrina,* id non indicat, Sedulium sacro baptismate a Macedonio ablutum fuisse, sed potius sacrarum literarum scientiam ab eo percepisse. Et quum Sedulius postea rationes afferat, cur Macedonio prae ceteris opus suum dedicet, non praetermisisset clare exprimere, si verum esset, quod baptizatus ab eo fuisset: praesertim quum de aliis dicat ad eundem Macedonium: *Alios intra septa gregis tui oues fecisti.*

20. Refert Trithemius, Sedulium amore discendi venisse in Franciam, deinde Italiam perlustrasse, Asiam, et Achaiam, postremo Romae claruisse. Hanc narrationem amplificat, et exornat Xystus Senensis l. 4. Biblioth. sanct., vbi de Caelio Sedulio ait: *Velut alter Apollonius Tyanaeus fugientem sapientiam toto terrarum orbe perquirens, Britanniam, Hispaniam, Galliam, Italiam, Graeciam, et Asiam miro discendi ardore perlustrauit: tandemque Romae diuinis, et humanis doctrinis illustris sub Theodosio Augusto floruit, carmine excellens, et prosa.* Quod Sedulius in Franciam venerit, alibi non legitur:

sed simile vero est, id ita accidisse, si natale solum Sedulii Scotiam dicamus esse. Plerique codices eum in Italia philosophiam didicisse confirmant: sed quo magistro, aut qua in regione Italiae, non constat. Asiae mentio apud Trithemium occurrit, apud alios non item. In Achaia, et, si vis codici Palatino num. 5. exhibito credere, in Arcadia Sedulius vixit, postquam philosophiam in Italia didicerat.

21. Quid autem Sedulius egerit in Achaia, non vno modo codices mss. exponunt. Alius refert: *Cum aliis metrum heroicum Macedonio consulente docuit in Achaia*. Alius: *Cum aliis metrorum generibus heroicum metrum etc.* Alius: *Cum aliis consociis heroicum metrum, Macedonio consulente, didicit. In Achaia libros conscripsit etc.* Quid ergo retinendum? Haereo sane. Verbum *consulente* eo magis me ducit, vt credam, Sedulium consilio Macedonii docuisse alios metrum heroicum cum aliis metrorum generibus; quo pertinet, eum multis in locis vocari rhetorem. Vide schol. ad titulum epistolae ad Macedonium, et in his Proleg. num. 25. 90., et schol. ad v. 60. l. 1. Sed probabile etiam videtur, eum, Macedonio consulente, siue docente, simul cum aliis consociis, seu condiscipulis metrum heroicum didicisse. Huic tamen interpretationi nonnihil obstat, quod Sedulius in epistola dedicatoria non solum non agnoscit se in huiusmodi studiis discipulum Macedonii, sed potius innuit, Macedonium non in has humiles disciplinas, sed in subliniores incumbere solitum fuisse. Ex diuersa etiam interpunctione sensus aliquantulum diuersus redditur. Nam si post *docuit*, vel *didicit* punctum apponatur, tunc intelligetur, Sedulium in Achaia libros conscripsisse. Si oratio continuetur, et post *Achaia* punctum collocetur, tunc significabitur, eundem in Achaia docuisse. In Ottobon. 1., et in aliis neque post *didicit*, neque post *Achaia* punctum apponitur; sed omnia sine vlla distinctione procedunt: sed in Reg. 1. clare interpungitur *docuit in Achaia; libros suos scripsit tempore etc.*

22. Sed vtrouis modo periodus interpungatur, satis inde colligitur, Sedulium in Achaia fuisse commoratum, quum omnia, aut pleraque carmina sacra composuit. Codex Palatinus num. 5.

relatus aperte ait: *Venit in Arcadiam, vbi hunc librum composuit*. Ac videtur Sedulius presbyter in eadem ecclesia factus, in qua presbyter erat Macedonius, antistes Vrsinus, presbyteri etiam Laurentius, Gallicanus, Vrsinus, vel Vrsicinus, et quidam Felix; qui non appellatur presbyter. In eadem ecclesia, vel prouincia floruisse videtur Syncletice virgo ministra, siue diaconissa, quam Sedulius in epistola ad Macedonium celebrat, eam laudans, quod praeter alias virtutes *scripturas ecclesiastici dogmatis sitiens epotauerit*. Non ergo videtur esse diuersa ab illa Syncletice, cui Eustathius latinam versionem in Hexaemeron S. Basilii dedicauit. Extat ea versio inter appendices tom. 1. operum Basilii, recensente Iuliano Garnier Congregationis S. Mauri. Dedicatio sic incipit: *Eustathius Syncleticae Germanae diaconissae salutem in Christo. Religiosus, simulque studiosus animus tuae germanitatis, dum plenitudinem caelestium nosse desiderat scripturarum, cunctas bibliothecas ecclesiasticas, et earum qui fuerint conditores, crebris lectionibus inuestigans, peruenit tandem ad Hexaemeron etc.* Sed neque ex Eustathio plura de hac Syncletice addere possumus, neque Bollandus, qui die 5. Ianuarii Syncletices a Sedulio laudatae in praefatione vitae S. Apollinaris Syncletices meminit, quidquam aliud profert, nisi quod Sedulius ipse narrat in epistola ad Macedonium; Eustathium autem paulo post Constantini seculum floruisse, nonnullis visum est. Neque aliud de hoc Macedonio rescire licuit, quem minus recte Abbatem appellari in var. lect. ad titulum epist. dedicatoriae Sedulii animaduertemus. Eiusdem Macedonii hortatu Sedulius carmen paschale in prosam orationem conuertit, vt ex epistola dedicatoria colligitur. Fertur etiam, epigramma Asterii, qui Sedulii carmina post fata eius collegit, Macedonio dedicatum fuisse, cui Sedulius opus suum dedicauerat. Quod non ita certum esse, suo loco ostendam.

23. De tempore, quo Sedulius libros suos scripsit, haec habemus e mss. codicibus. Quidam exhibet: *Libros suos scripsit tempore Valentiniani, et Theodosii*. Alius; *in tempore imperatorum minoris Theodosii filii Arcadii, et Valentiniani, filii Constantii*. Alius; *In tempore Valentini, et Theodosii*. Alius;

Tempore Theodosii, et Valentiniani. In his *Valentini* mendum est pro *Valentiniani*. Alio modo codicem Ottobon. 1. legebat Dominicus Georgius, vt dixi num. 9., sed membranae ita habent, vt excripsi, in quibus clare post *Constantii* punctum affigitur ante verbum *pax*, quod initium est alterius periodi. Dubium ergo non est, quin Sedulius floruerit tempore Theodosii minoris, et Valentiniani. Proinde Sigebertus longe aberrauit, qui in libro de script. eccles. de Sedulio ait: *Claruit tempore Constantis, et Constantii, filiorum Constantini*. Neque audiendus est Heinsius epist. ad Reinesium 176. tom. 5. Sylloges Burm. p. 198., qui cum aliis aetatem Sedulii ad Theodosium Magnum reuocat ex dedicatione ad Theodosium, *Romulidum etc.*, quam Sedulii non esse infra demonstrabitur. Dempsterus praeterea grauiter labitur, quum ait, Sedulium secundum quosdam vixisse sub Theodosio Seniore anno 430., eamque veriorem esse sententiam: fortasse pro anno 430. alium indicare voluit. Alii annum 378., quo Sedulius claruerit, alii annum 381. assignant.

24. Quum Valentinianus Constantii filius regnare coeperit anno 424., Theodosius iunior e viuis excesserit anno 450., consequens est, vt intra annum 424., et 450. Sedulium libros suos conscripsisse dicamus. Trithemius annum, quo Sedulius claruit, ita nobis indicat: *Claruit sub Theodosio anno Domini* 430. Iustus Fontaninus De antiquit. Hortae l. 2. c. 3. censet, Sedulii carmen ab ipso vulgatum fuisse circa annum 434.; Georgius vero suspicatur, id euenisse anno 420., quod arguit ex nomine Constantii, quod in codice Ottoboniano apparet. Constantius enim anno 417. Placidiam Honorii sororem duxit vxorem, anno 421. Augustus est renunciatus, eodemque periit. Verum, vt iam monui, Constantii mentio fit in codice Ottoboniano, vt eius filius dicatur esse Valentinianus, ac distinguatur a duobus Valentinianis, qui praecesserant, *Seniore* altero, altero *Iuniore* nuncupato. Multo vero magis reiicienda est opinio Vsserii, qui Sedulium ad annum vsque 494., saltem post annum 470. deiicit. Argumentum petit ex dedicatione Asterii ad Macedonium, quem perperam putat esse eundem, ad quem Sedulius scripsit, vt postmodum docebo. Xystus Se-

nensis ipso anno 450. Sedulium obiisse affirmat: alii recentiores anno 449., aut 450. vixisse tradunt. Sed de certo anno nihil potest definiri.

25. Dubitant nonnulli, an Sedulius sua carmina ediderit, an solum intra priuatos parietes continuerit. Sed haec controuersia melius explicabitur, quum de Asterio, qui Sedulii carmina collegisse, et diuulgasse dicitur, sermo instituetur. Inuestigandum praeterea est, cui fundamento innitatur assertio Trithemii, quod Sedulius *postremo Achaiae finibus excedens in vrbe Roma mirabili doctrina clarus effulsit*. Vehementer hac de re dubitant plerique. Reperio tamen, confirmari id posse auctoritate Paschasii Ratberti in libro De partu Virginis, qui olim S. Ildefonso tribuebatur: sed Eminentissimus Cardinalis Franciscus Lorenzana, sacrarum literarum et cultor, et patronus egregius, in perquam erudita, et eleganti editione Patrum Toletanorum opus auctori suo Ratberto restituit, atque inter alia dubia, aut supposititia Ildefonsi reiecit. Ratbertus ergo tom. 1. Patrum Tolet. pag. 314. ait: *Hinc Sedulius rhetor romanae ecclesiae in paschali suo opere ait*. Adde ex Vsserio verba referenda n. 180. seq. Leuiori nititur fundamento narratio de Sedulii diuitiis, quas Guilielmus Eysengrein memorat in Catal. test. verit. ad ann. 412. *Quum nihil non didicisset*, (ait de Sedulio) *quod theologo absolutissimo necessarium videbatur, atque non minus internis animi dotibus, quam externis diuitiarum opibus eniteret etc.*

26. Diuersa ratio est de episcopatu Sedulii, quem Nic. Antonius, num. 14. laudatus, omnino pernegat. Mihi contra certum videtur, Sedulium alicubi tandem episcopum renunciatum fuisse. Vt enim omittam, *episcopum* vocari a Sigeberto, et ab auctore veteri, qui decretum Gelasii descripsit, a nobis producendo num. 152., duo sunt antiquissima carmina in laudem Sedulii a Belisario, et Liberio composita, a nobis in Appendicibus exponenda. In vtroque est acrostichis, siue anacrostichis, nimirum ex primis literis versuum, ac similiter ex postremis conficitur nomen *Sedulius Antistes*: quo etiam nomine Sedulium appellat Anonymus Mellicensis Sigeberti aequalis De

script. eccles. Censebant ergo Belisarius, et Liberius, antistitem fuisse Sedulium. Christiani autem scriptores vix vnquam presbyterum vocarunt *antistitem*, sed hoc nomen proprium esse voluerunt episcopi, vt videre licet in cod. Iustin. libr. 1. tit. 3. leg. 18., 22., 25., et alibi saepe. His Labbeus, quem Nic. Antonius in episcopatu Sedulii negando secutus videtur, respondet, *antistites ordine in secundo*, hoc est, presbyteros a Sidonio in Claudiano Mamerco, et ab aliis veteribus agnosci. Sed etiamsi aliquando nonnulli presbyteri ab aliis honoris causa ita fuerint appellati, tamen negari nequit, id nomen simpliciter positum, vt ordinem indicet, episcopum significare. Sidonius Mamercum non antistitem simpliciter, sed *ordine in secundo* vocat: ex quo nonnulli fingunt, fuisse chorepiscopum, siue Vicarium generalem sui episcopi. Praeterea episcopatus Sedulii comprobatur ex codice Vrbinate 584., olim 828., in quo passim *egregius episcopus Sedulius* nominatur, vt in variis lectionibus ad initium, et finem librorum constabit. Vide num. 89.

27. Aperte etiam episcopum vocat Sedulium Albinus, siue Alcuinus in Officiis per ferias sabbato, vbi hymno abecedario Sedulii, *A solis ortus*, titulum praescribit, *B. Episcopi Sedulii hymnus*. Hunc titulum a recentiore esse manu ait Labbeus: sed mihi contra videtur, ab ipsius Albini manu esse. His ergo codicibus, in quibus Sedulius episcopus dicitur, consona sunt tum epigrammata Liberii, et Belisarii, tum vetus inscriptio Prosae Sedulianae ex Pithoeano codice: *Incipit praefatio Sedulii antistitis in soluta oratione Paschalis carminis*. Ac fortasse Sedulius episcopus iam erat, quum carmen paschale soluto sermone reddidit, quod adhuc presbyter composuit: ex quo factum est, vt in carmine paschali vulgo presbyter nominetur. Deinde quum carmen paschale in omnium manibus esset, nomen presbyteri Sedulio adhaesit, omisso alio episcopi, quod non ita patens erat. In Appendice Bibliothecae Patrum Margarini De la Bigne vocatur in indice *Caelius Sedulius Scotus presbyter, siue antistes*. Mabillonius tom. 1. Analect. veter. pag. 363. ex versibus acrostichis in Sedulium colligit, eum antistitem, seu episcopum fuisse: sed omnino pro eodem accipit antistitem,

ac

atque episcopum, vt patet ex indice, et ex auctoritate Sigeberti in hanc sententiam allegata. Nic. Antonius obiicit versum Asterii de Sedulio: *Per quam iustus ait talia Sedulius* : nam Asterius Sedulium *iusti* titulo tantum non appellasset, si episcopum laudare voluisset. Sed haec coniectura parum mouere debet: nam in Asterii epigrammate Sedulius neque presbyter vocatur: et potuit Asterius vel ignorare, episcopum fuisse Sedulium, vel de hac eius dignitate, tamquam de re nota, neque ad sui epigrammatis argumentum explicandum necessaria tacere. Minus mouere nos debent argumenta hypercritici Basnagii, qui tom. 3. Annal. polit. ad ann. 434. negat etiam, presbyterum fuisse Sedulium, quia Macedonium presbyterum *patrem* vocat, et se *nulla veteris scientiae praerogatiua suffultum*, et *secularibus studiis occupatum* dicit. Haec enim solum probant, Sedulium modeste locutum fuisse, qui Macedonium presbyterum magistrum suum in ecclesiasticis disciplinis, et aliorum plurium, *patrem* appellauerit, et se in secularia studia, dum laicus erat, potissimum incubuisse professus fuerit. Grunerus exponebat, Sedulium, quum Macedonium *patrem* in epistola dedicatoria vocauit, nondum fuisse presbyterum.

28. Quonam autem in loco Sedulius episcopi munus obierit, omnino latet: nam Oretanus episcopatus Sedulii fabula est a nobis explosa num. 14. Donec aliud clarius lumen affulgeat, coniicere libet, Sedulium in Achaia, vbi presbyter erat, et libros suos composuit, ad sedem episcopalem fuisse euectum, atque ibi tandem diem supremum obiisse. Dubitet etiam aliquis, an alicubi Sedulio religiosus honor praestitus fuerit. Asterius eum vocat *iustum*, et Alcuinus *Beatum*, vt nuper vidimus. Ita etiam appellat excriptor codicis bibliothecae Laurentianae Florentinae referendi num. 86., et noster codex Reg. 2., vt leges in Scholiis ad titulum carminis paschalis. Mabillonius Veter. Analect. Paris. 1723. pag. 548. ex codice vaticano annorum tunc fere quingentorum profert opus ita inscriptum: *Reuelatio, quae ostensa est venerabili viro Hispaniensi Eldefonso episcopo* (anno 845.) In hoc opere sic laudatur Sedulius: *Definit Sanctus Sedulius mirabiliter dicens: Non quia qui summus pater est etc.*

Vide l. 1. v. 319. De auctore huius operis, aut de hoc episcopo hispaniensi Ildefonso nihil aliunde expiscari potui, nisi suspicari libeat, fuisse Adefonsum episcopum Salmantinum, cuius epitaphium, a Petro Pictauiensi conscriptum, legitur tom. 22. Biblioth. Patrum Lugd. Eius non meminit Nic. Antonius in Biblioth. Hisp. Agitur eo in opere de panibus in ecclesia offerendis, et de signis, quae inesse debent hostiae consecrandae. Incipit: *Anno octingentesimo quadragesimo quinto Incarnationis Domini nostri Iesu Christi . . . in visu apparuit mihi etc.* Vidi codicem ipsum vaticanum 1341., in quo post collectionem Conciliorum, seculo circiter x. scriptam, charactere recentiori exarata est Reuelatio Eldefonsi in fine voluminis. Mendose autem legitur *hoc et filius est* pro *et filius hoc est*. Quod attinet ad Sedulium, eiusmodi elogia *iusti*, *beati*, atque adeo *sancti* probitatem eius vitae possunt confirmare, non autem efficere, vt intelligamus, caelestes honores illi vnquam exhibitos fuisse, quum eius nomen in nullo martyrologio inscriptum inter sanctos reperiatur, neque eius memoria in vllis libris liturgicis religioso cultu celebretur. Bollandiani ad diem 12. februarii inter praetermissos referunt C. Caelium Sedulium. Colganus ad hanc diem eius meminit, sed tantum sub titulo *Venerabilis*: ita quidem vocatur in Decreto Gelasiano, vt ab Hincmaro De non trina deitate *venerandus*. Dempsterus l. 3. Hist. Eccles. Scot., et Dauid Camerarius l. 3. De Scot. piet. ad diem 20. februarii *Sanctum* dicunt: Camerarius ait, ab aliis diem festum poni 13. iunii. Bollandiani in nullis fastis nomen Sedulii repererunt. Dempsterus loc. cit. tradit, Ioannem Gropperum t. 1. de alt. sacram. pag. 360. ex versione Christophori Cassiani Trabachensis probare, Sedulium Sanctis annumeratum esse.

CAPVT II.

Opera Sedulii recensentur.

29. Catalogum operum Sedulii sic contexit Trithemius. 1. *Ad Macedonium Abbatem opus insigne iuxta seriem totius euan-*

gelii, quod praenotauit Carmen paschale, metrice, libri IV. Paschales quicumque dapes. = 2. *In omnes epistolas Pauli prosaice libri XIV. Antequam apostolica verba.* = 3. *De miraculis Christi liber* 1. *A solis ortus cardine.* = 4. *Ad Theodosium imperatorem liber* 1. *Romulidum ductor clari.* = 5. *In maius volumen Prisciani liber* 1. = 6. *In secundam editionem Donati liber.* 1. = 7. *Exhortatorium ad fideles liber* 1. *Cantemus, socii, Domino.* = 8. *Epistolas plures ad diuersos liber* 1. *Sedulius Scotigena.* = 9. *De miraculis Christi prosaice libri* 2.

30. Addit Trithemius, alia nonnulla Sedulium edidisse, quae ad suam notitiam non venerant. Singillatim haec ipsa nos discutiemus. Celeberrimum Sedulii opus est carmen paschale. In var. lect. ad epistolam dedicatoriam obseruo, Macedonium, cui poema hoc dicatum est, in mss. vocari presbyterum, non *abbatem*, vt Trithemius eum appellat. Idem Trithemius agnoscit prologum metricum, *Paschales quicumque dapes*, non tamen videtur huic carmini annectere epigramma ad Theodosium, *Romulidum ductor*, quod pro separato, ac diuerso libro ponit. Fabricius in Biblioth. vet. lat. affirmat, epistolam praemissam ad Macedonium post Sedulii mortem a Turcio Rufio Asterio additam fuisse: sed fallitur certe, hallucinatus fortasse ex epigrammate Asterii, *Sume, sacer etc.*

31. Controuersia magna est de numero librorum carminis paschalis, quos quatuor esse dicit Trithemius. Parrhasius integrum poema Sedulii sine vlla distinctione librorum edidit. Codex Vaticanus secundus, quem num. 65. describam, totum carmen in duos tantum libros diuidit. Id secutus est Anonymus Mellicensis cap. 35. De script. ecclesiast. post Biblioth. Benedictino-Maurianam Bernardi Pez: *Sedulius Antistes ad Macedonium presbyterum magistrum suum libros duos, de veteri scilicet, et nouo testamento metro conscripsit heroico, quibus et prolixum prosaice scriptum praeposuit prologum.* Isidorus De script. eccles., siue De vir. illustr. cap. 20. tres tantum libros sic distinguit: *Sedulius presbyter edidit tres libros dactylico heroico metro compositos, quorum primus signa, et virtutes veteris testamenti patentissime resonat; reliqui vero ge-*

storum Christi sacramenta, vel miracula intonant. Suspicantur nonnulli, in mss. codices Isidori errorem incidisse, qui facile solet in numeris contingere, vt III. pro IV., aut pro V. scriptum fuerit. Librarii autem facile numeros per literas exprimebant, vt si inuenirent *III. libros*, ipsi describerent *tres libros*. Fortasse Isidorus cum Anonymo Mellicensi carmen paschale in duos libros diuidebat, tertiumque addebat, elegiam nimirum, et hymnum, quibus etiam vita Christi exponitur. Ionas Aurelianensis l. 2. de cult. imaginum librum tertium carminis vocat, quem nos quintum dicimus. Sed ex duobus mss. codicibus Isidori De vir. illustr., quos vidi, colligo, coniecturam quorumdam de errore numerorum in libro S. Isidori fundamento non carere. Nimirum in codice Vat. Reg. 349. chartaceo Miscellaneorum pag. 107. extat Isidori liber De vir. illustr. iam editioni paratus, vt ex fine patet, vbi legitur: *Si videbitur R. Patri sacri palatii Magistro, imprimatur. M. Antonius Archiep. Wasin.* (obscure) *Vicesgerens*. In hoc libro bis elogium Sedulii contexitur, scilicet cap. XI., et cap. 21.; sed caput 21. cum edito elogio consentit, caput vero XI. valde differt, atque ita habet: *Sedulius presbyter, grammaticae peritiae studiis ad perfectum imbutus, edidit heroico metro quinque mirabilium diuinorum libellos, expediens in primo veteris testamenti virtutes, in reliquis autem, vt ipse meminit, quatuor euangeliorum miracula ordinauit, eique operi nomen Paschalis carminis dedit*. In alio codice Vat. Reginae 551., qui erat Petauianus num. 211. in fol. membran. seculi XIII. circiter, post alia opera sunt libri De vir. illustr. S. Hieronymi, cuiusdam anonymi, Gennadii, et Isidori. Cap. 7. libri Isidori sic clare legitur: *Sedulius presbyter edidit quatuor libros dactylico heroico metro etc.*, vt in excusis. Incerta igitur est mens Isidori de numero librorum carminis paschalis, et elogium Sedulii ex cap. XI. codicis Vat. Reg. 349. multo magis ad veritatem accedit.

32. In nota 93. ad epistolam dedicatoriam Sedulii inter varias lectiones obseruabo, plerosque codices eius epistolae exhibere, *Quatuor igitur mirabilium diuinorum libellos*, quamuis alicubi etiam legatur, *Mirabilium diuinorum tres libellos*. Fun-

cius cap. 3. De veget. ling. lat. senect. id ita accipiebat, quasi Sedulius tunc solum scripsisset quatuor *vsque ad passionem etc.*, quibus postea addiderit quintum de passione, resurrectione, et ascensione. Minus id placet: verba enim Sedulii *vsque ad passionem etc.* ita sunt intelligenda, vt passionem etiam, resurrectionem, et ascensionem comprehendere voluerit. Carmen ipsum in nostris codicibus non vno modo diuisum est. Reg. I. et Ott. I. primum librum veteri testamento assignant, librum secundum dicunt esse primum noui testamenti, atque hoc ordine procedunt vsque ad vltimum librum, qui quartus vocatur noui testamenti, quum sit quintus poematis. Ita etiam refert codex optimae notae in bibliotheca Taurinensi, quo antiquiorem alium extare non arbitror; etsi enim Mansius in not. ad Bibl. med. Fabr. quatuor tantum huius codicis libros dicit, tamen res alio se habet modo. Quinque pariter habet codex Cantuariensis apud Grunerum. Vsserius quoque testis est, mss. exemplaria carmen paschale in quinque libros diuidere. Ex variis lectionibus in fine vniuscuiusque libri notatis, et ex ipsa Prosa Seduliana colligitur, distributionem totius carminis in quinque libros vetustissimam esse, et, vt videtur, ab ipso Sedulio profectam. In hac eadem sententia sunt Barthius, et Poelmannus. Quoniam vero Sedulius primum librum veteris testamenti posuisse videtur quasi pro introductione ad quatuor sequentes, inde fortasse in epistola ad Macedonium *quatuor mirabilium diuinorum libros* dixit: addit enim, *quatuor euangelistarum dicta congregans ordinaui*. Id secuti quodammodo sunt Aldus, et alii veteres editores; et in Prosa distinctius legitur ad fin. tituli cap. 22. *Explicuerunt capitula veteris testamenti. Incipiunt capitula libri primi noui testamenti*: quod a vetere librario literis de minio rubentibus ascriptum notauit Iuretus.

33. Grunerus, et Arntzenius carmen diuidunt in quinque libros, quia ita in plerisque editionibus diuisum repererunt. Ipsi tamen censent, genuinam poematis diuisionem esse in quatuor libros: pro qua opinione allegant codices mss. Arntzenianum, Almeloueenianum, quatuor apud Fabricium, nimirum Chemnicensem, Gandauensem, et binos Leodienses, editiones

plurimas antiquas, vt Veterem 1., et 2., in quibus tamen ex primo libro, et secundo fit vnus tantum, vt in Aldo, adeoque primus liber est veluti introductio ad opus, quum in mss. plerisque quatuor libri ita sint ordinati, vt liber quartus annectatur tertio, tum ex quinto remanet quartus. Georgius Cassander in quatuor etiam libros carmen paschale diuisit.

34. Titulum poematis Trithemius ait esse *Carmen paschale*. Ita ipse Sedulius in epistola ad Macedonium: *Huic autem operi, fauente Domino, Paschalis carminis nomen imposui, quia pascha nostrum immolatus est Christus*; et in altera epistola ad Macedonium, praemissa Prosae, simili modo vocat *carmen paschale*, ipsam vero Prosam *opus paschale*, quod animaduertendum est contra Gyraldum, Nebrissensem, et alios, qui carmini titulum affingunt *opus paschale*. *Priores igitur libri*, ait Sedulius, *quia versu digesti sunt, nomen PASCHALIS CARMINIS acceperunt, sequentes autem in prosa nulla cursus varietate conuersi PASCHALIS designantur OPERIS vocabulo nuncupati*. Hincmarus nihilominus in opere De non trina deitate modo *opus paschale*, modo *carmen paschale* idem poema vocat. Sed quoniam Sedulius argumentum operis ita proposuit, *Quatuor ergo mirabilium diuinorum libellos, quos ex pluribus pauca complexus etc.*, nonnulli *libros mirabilium diuinorum* inscripserunt, quod Asterium primum omnium fecisse suspicatur Arntzenius. Nebrissensis affirmat, in omnibus prope antiquis codicibus titulum esse *Mirabilium diuinorum opus*, in decreto vero Gelasii *Paschale opus*: neque repugnare censet, quod vterque verus sit titulus ab auctore praefixus, vt duo sunt tituli in Dialogis Platonis, et Ciceronis. Decretum Gelasii exponam num. 153. seq. Vetustiores quidem nostri codices Sedulii omnino ignorant titulum *mirabilium diuinorum*, atque adeo eo inclinat animus, vt credam, eum etiam Asterio recentiorem esse. Confer var. lect. ad v. 1., et v. 17. l. 1., et num. 50. Proleg., vbi ex quodam ms. poema hoc dicitur *Canticum paschale*. Titulo carminis, et operis paschalis deceptus est Alua, qui in Milit. Concept. affirmauit, Sedulium communiter dici Paschalem.

35. Nonnulli post metricum Sedulii prologum appo-

nunt Dedicationem ad Theodosium Augustum quindecim versibus hexametris, *Romulidum ductor etc.*, quam Trithemius quarto loco memorat tamquam librum distinctum Sedulii. Index expurgatorius librorum per Ioannem M. Brasichellensem, cuius memini in notis ad alios christianos poetas, pag. 260. recenset editionem Sedulii in Bibliotheca Patrum Margarini de la Bigne Parisiis 1589. Nihil ibi reprehensione dignum in Sedulio animaduertitur: sed notatur, Sedulium scripsisse sub Theodosio I., carmenque suum Paschale eidem Augusto dedicasse; quod asseritur manifeste liquere ex carmine a Margarino exhibito in Indice auctorum chronologico ad fin. tom. 1. in V. seculo. Hoc est epigramma ad Theodosium, *Romulidum ductor etc.* Heinsius supra a nobis laudatus simili modo censebat, carmen hoc Sedulii esse, et ad Theodosium Maiorem directum.

36. Cellarius affirmat, Trithemium aetatem Sedulii referre ad Theodosii Maioris tempora, dum Sedulio hanc dedicationem tribuit: nam illa verba, *Tradasque minori - Arcadio*, Theodosium I. indicant. Verum Trithemius disertis verbis ait, claruisse Sedulium anno 430. sub Theodosio, quod Ger. Ioannes Vossius De poet. lat. recte accipit de Theodosio iuniore; neque aliter accipi potest, quum certus annus 430. designetur. Dubium ergo esse potest, ad quem Theodosium eiusmodi dedicatio pertineat. Ex primis versibus liquet, imperatorem orientis laudari,

Romulidum ductor, clari lux altera solis,
Eoüm qui regna tenes,

vel, vt corrigendum videtur, *Eoi qui regna tenes*. Vterque Theodosius imperator orientis fuit: sed quum Theodosius Magnus filium habuerit Arcadium, de eo potius intelligendum est carmen. Dubitandi tamen locus est, quid significent verba, *Spes orbis, fratrisque decus*. Quisnam est hic Theodosii Magni frater? Labbeus cum Vsserio intelligit Valentinianum II., cuius sororem Gallam connubii participem habuit Theodosius. Non aegre feram, siquis id accipiat de Gratiano, qui Theodosii frater dici potest, quod eum in communionem imperii socium sibi asciuerit. Oportet igitur colligere ex temporum ratione,

dedicationem ad Theodosium scriptam fuisse anno 380. , aut paulo post . Fabricius in Biblioth. med. et inf. verbo *Falconia* censet , dedicationem inscribendum esse non Theodosio , sed Honorio Arcadii fratri . Haec coniectura plane refellitur ex versu 2. ; non enim Honorius imperium orientis , sed occidentis tenuit . Praeterea carmen commendatur imperatori , vt illud tradat Arcadio tamquam filio minoris adhuc aetatis . Norisius Cenotaph. Pisan. dissert. 4. cap. 2. §. 1. suspicatur , legendum , *Tradasque minori - Arcadiae : haec illa suo generi* : nam Arcadia , Theodosii iunioris soror , superstes fuit vsque ad annum 444. , et quamuis nulli nupserit , fortasse poeta regios hymenaeos , futuramque prolem augurabatur . Parum tamen Norisius huic coniecturae tribuit , quam fabulis propius existimat .

37. His positis , Sedulius , qui libros suos scripsit anno circiter 430. , auctor huius dedicationis dici nequit . Accedunt aliae rationes , quod a Prosa Sedulii , in qua prologus metricus in orationem solutam conuersus est , haec dedicatio omnino abest : quod Sedulius in epistola dedicatoria ad Macedonium tacuerit , se carmen paschale dicare etiam Theodosio : quod ea dedicatio in nullo codice ms. carminis paschalis ex eis , quos Cellarius , et Arntzenius viderunt , extat : desideratur etiam in nostris mss. Video tamen , eam ex codice peruetusto bibliothecae Taurinensis citari in Catalogo codicum mss. eius bibliothecae . Post epistolam Macedonii notat auctor Catalogi : *Sequitur praefatio ad Theodosium Augustum , quam Fabricius , et Caue Sedulio abiudicant* . Verum auctores eius Catalogi , vt postea vberius exponam , minus accurate in celebri illo codice describendo versati sunt : a quo abesse etiam epigramma *Romulidum* , certo nuncio accepi . In Bibliotheca Angelica vidi codicem ms. seculi circiter X. , in quo post Fulgentium mythologum plures versus miscellanei occurrunt , et in his sexto loco rubrica : *Versus in capite Sedulii scribendi* : nimirum *Romulidum etc.* Hinc autem nequaquam arguere possumus , eos versus vere Sedulii esse .

38. Georgius Fabricius , qui idem epigramma edidit in comment. poet. christ. pag. 25. veluti dedicationem carminis paschalis ad Theodosium Augustum iuniorem , putabat , praefatiunculam

culam esse alterius poetae, qui carmen ipsum Sedulii imperatori, eiusque filio commendatum esse voluerit. Excriptoris opus esse aliquis existimabit ex verbis, *Scribendum famulo quem iussisti*. Verum quum supra demonstratum fuerit, Theodosium Magnum esse, cui carmen dedicatur, et Sedulium solum circa annum 430. libros suos composuisse, ruit tota haec coniectura de alio poeta, qui hoc carmine opus paschale Sedulii dicare voluerit.

39. Neque vero argumentum carminis paschalis eius generis est, quale describit dedicatio ad Theodosium:

— *Hic tibi mundi*
Principium, formamque poli, hominemque creatum
Expediet limo.

Arntzenius putat, ea, quae versu 61., et paucis aliis sequentibus libri 1. continentur, satis esse, vt principium mundi, forma poli, et homo creatus ex limo in dedicatione commemorentur, licet non ex professo de ista ibi materia agatur. Sed praeterquam quod hominis ex limo creatio illis versibus libri 1. singillatim ne nominatur quidem, verbum *Expediet* innuit argumentum, de quo ex professo agatur in opere.

40. Validius argumentum censet esse Arntzenius, quod petitur ex verbis Dedicationis:

— *Dignare Maronem*
Mutatum in melius diuino agnoscere sensu.

Haec enim verba indicant centonem Virgilianum. Sedulius autem etsi Virgilium imitatus est, tamen non ita eius vbique verba excribit, vt eum in melius diuino sensu mutasse dicendus sit. Haec ratio nonnullos mouit, vt centonem Virgilianum de Incarnatione, qui ex peruetusto codice monasterii Corbeiensis a Martenio editus est, Sedulio ascribant, atque huius dedicationem esse dicant memoratum carmen ad Theodosium Augustum. De isto Virgiliano centone sermo iterum redibit: nunc satis sit animaduertere, dedicationem, si ad Theodosium I. referatur, vt referendam esse probauimus, non posse dici opus Sedulii, qui longe post Theodosium I. musis sacris operam dedit. Itaque si dedicatio ad carmen de Incarnatione pertinet, oportet, huius carminis auctor sit poeta alius Sedulio antiquior.

41. Superest expendenda opinio Io. Alberti Fabricii, qui in Biblioth. vet., et in altera med. et inf. aeui arbitratur, hos versus dedicatorios esse Probae Faltoniae, ab ipsa suo centoni Virgiliano praefixos, et ad Honorium Augustum directos. Hanc eandem opinionem tuetur Fontaninus De antiq. Hort. l. 2. c. 1., et 2., qui Probam Hortanam fuisse contendit, non Romanam, et centonem eius Honorio dicatum fuisse post annum 393., a Proba vero conscriptum iussu Arcadii iunioris. Sed, vt ex versibus ipsis liquet, cento iussu eius imperatoris conscriptus fuit, cui dicatus apparet. Causam, cur istiusmodi dedicatio ad Honorium spectare non debeat, exposui num. 36. Alioquin argumentum, quod in versibus nuncupatoriis indicatur, consentaneum est centoni Probae Faltoniae. In hanc igitur sententiam propendet Arntzenius, vt versus istos ascribat Probae Faltoniae, cuius centoni praefixi fuerint. Equidem video, in quodam codice bibliothecae Florentinae Laurentianae num. 86. referendo, in quo etiam est Sedulius, hos versus praeponi centoni Probae. Prodiit etiam Cento Probae in 12. Romae 1588., recensente Iulio Roscio, ex codicibus vaticanis, et vno Hortano, praefixa hac dedicatione. Nondum tamen satis firmum argumentum hoc est: nam v. 7. auctor ait, *Scribendum famulo quem iussisti*: quod de se femina non dixisset. Reponet aliquis, legendum *famulae*. Non repugnarem, si alia adessent, quae a Proba hos versus compositos fuisse persuaderent. Immo Fontaninus De antiq. Hort. l. 2. c. 2. ita plane legit *famulae*, suam, vt opinor, vel Iulii Roscii coniecturam secutus. Apud Roscium titulus est: *Ad Honorium Theodosii Augusti Magni filium, et Arcadii Augusti fratrem*. Sed stilus diuersus mihi videtur ab stilo prologi Probae. Ter in hac dedicatione, *Romulidum ductor*, vis consonantis tribuitur aspirationi: quam licentiam in versibus Probae ne semel quidem offendi. Roscius quidem aliter eos tres versus legit, vt in scholiis dicam: sed in poematio hoc reformando licenter eum versatum fuisse censeo.

42. In Indice expurgatorio Brasichellensis pag. 263. recensetur cento Virgilianus Probae, quae ibi non Falconia, vt ab aliis, praesertim a Fontanino De antiq. Hort. l. 2. c. 1., sed Fal-

tonia ex veteribus inscriptionibus dicitur. Plura alia de eadem adduntur: sed hoc ad rem nostram, quod Virgilio-centonas scripsisse videatur ad maritum ex fine poematis:

Hunc socii morem sacrorum, hunc ipse teneto,
O dulcis coniux, et, si pietate merentur,
Hac casti maneant in relligione nepotes.

Quo difficilius est, vt idem poema imperatori dicatum voluerit. Posset tamen aliquis opinari, (quod antea innui) carmen hoc esse alicuius famuli excriptoris, quem imperator iusserit Virgilio-centonem siue Probae, siue alterius poetae describere. Id enim magis congruit verbis *Scribendum famulo quem iussisti*.

43. Secundo loco enumerat Trithemius libros XIV. in epistolas Pauli oratione soluta, atque initium refert, *Antequam apostolica verba*, quod initium ab editis nunc abest, vt obseruat Cellarius. Hoc est Collectaneum Sedulii Scoti Hiberniensis in omnes (nempe XIV.) epistolas Pauli, quod extat tom. VI. Biblioth. Patrum Lugdunens. pag. 494., vbi notatur: *Videtur hic Sedulius alius a praecedenti* (praecesserant carmen paschale, elegia, hymni, et prosa nostri Sedulii) *auctor esse huius Collectanei*. Grunerus aperte distinxit Sedulium Hiberniensem seculi VIII. a Sedulio poeta seculi V. Melius Labbeus auctorem harum annotationum dicit Sedulium Scotum Hiberniensem, qui ex Hepidanno floruit seculo IX. Fallitur vero Ceillierius, dum asserit, ipsum Hepidannum Sedulio Collectaneum tribuere. Prodierunt *Annotationes Sedulii in omnes D. Pauli epistolas* Basileae per Henr. Petrum 1527., et 1538. Eaedem extant in Biblioth. Patrum Paris. 1624. vol. 1. pag. 849. Calmetus in Biblioth. sacr. ante Diction. Bibl. ita de hoc Sedulio iudicat: *Sedulius Scotus, vel Hibernus, ex Origene, S. Hieronymo, seu potius Pelagio, cuius tamen errores expunxit, S. Ambrosio, siue Hilario Diacono, et S. Augustino opus suum composuit*. Labbeus addit Eusebium, Ruffinum, Gennadium CP., Iohannem Chrysostomum, ipsum etiam S. Gregorium Magnum, vt Benedictus Iustinianus S. I. in 1. ad Cor. c. 6. v. 5. recte obseruauit. Barthius l. 36. Aduers. c. 12. profert titulum ex codice ms. *Incipit Sedulii Scoti Hiberniensis in epistolas apostoli Pauli Col-*

lectaneus . Sic sequiori seculo *hymnarius* , *cubiculus* , *balneus* apud nonnullos scriptores reperitur . In editione 1. Collectanei Basileae 1527. in fol. , et in altera 1538. in 8. initio cuiusque epistolae praemittitur vocabulum neutrum *Collectaneum* . Eiusdem Sedulii videtur esse Collectaneum in Euangelium S. Matthaei , de quo sermo instituetur num. 56. seq. Auctorem Collectanei *Sedulium iuniorem* vocat Barthius in not. ad Claudian. IV. Consul. Honor. v. 261.

44. Tertio loco ponit Trithemius librum 1. de miraculis Christi , *A solis ortus cardine* . Hic est hymnus abecedarius , cui inter opera Sedulii locum damus post elegiam , *Cantemus* , *socii* . Laudatur a Beda de art. metr. sub Sedulii nomine , et ab Alcuino inscribitur, *De natiuitate* , *et baptismo*, *et virtute* , *et traditione* , *et passione* , *resurrectione* , *et ascensione Domini nostri Iesu Christi* . Olaus Borrichius de Poet. lat. sic de Sedulio : *Reliquit et hymnos duos ecclesiae adhuc familiares* , *alterum de natalibus Christi* , *de eiusdem epiphania alterum* . Sed reuera vnus , idemque est hymnus , quo vita Christi continetur : ex quo septem primas strophas ad laudes in Natiuitate Domini , quatuor alias ad vesperas in Epiphania canimus , praetermissis ceteris . Hic Hymnus cum Elegia Sedulii praetermissus a Parrhasio est in sua editione , fortasse quod haec carmina in suis codicibus non inuenerit , aut Sedulii esse non crediderit . De Elegia dubitant nonnulli : at de hoc hymno vix vlla est dubitandi ratio , vt ex var. lect. patebit . Nonnulli vocant hunc hymnum *acrostichum* , sed minus proprie , quum ex primis literis versuum nullum nomen conficiatur . Vid. var. lect. ad titulum hymni .

45. Librum 1. ad Theodosium imperatorem quarto loco indicat Trithemius : qui nihil est aliud , quam dedicatio ad Theodosium , de qua supra satis , superque . Quod autem Trithemius quinto loco *librum* 1. *in maius volumen Prisciani* , et sexto loco *librum* 1. *in secundam editionem Donati* recenset , qualia sint haec opera , vix aliunde expiscari possumus . Secunda editio Donati ea est , quae de octo partibus orationis agit . Sedulius quidem in epistola ad Macedonium se olim occupatum profitetur *secularibus studiis* , *et literariae solertia disciplinae lusibus in-*

fructuosi operis non auctori deo deseruiisse : quo profana quaeuis opera intelligere possumus. In cod. Vatic. Ottob. 1. post elegiam Sedulii, *Cantemus*, *socii*, haec nota apponitur, *incipit ars Sedulii*, *qui primo laicus etc.*, vt num. 9. expositum fuit. Fortasse *ars* ea Sedulii, quae hic indicatur, sed non exhibetur, est aliquis ex libris in Priscianum, et Donatum. Labbeus in Dissert. histor. de script. eccles. tom. 2. pag. 329. haec ipsissima verba profert ex veteri codice Pithoei, qui fortasse distinctus non est ab hoc nostro Vat. Ottob. 1. Idem Labbeus pag. 338. ex bibliotheca Thuana recenset ms. *Commentariolum in artem Eutichii*, et ex mss. Goldasti, *De regimine Principum*, *et expositionem in artem Prisciani* : quae ipse Sedulio Scoto, qui anno 818. florebat, adiudicat. Cum Labbeo facit Oudinus de script. eccles. seculo IX. ad ann. 820., qui hos codices mss. enumerat, in bibliotheca Lugduno-Bataua inter mss. codd. ab heredibus Isaaci Vossii emptos Cod. latin. 21. num. 3. *Sedulius in Priscianum*: in bibliotheca Norfolciana Londini cod. 43. *Expositio Sedulii episcopi in primam editionem Donati*. Confer num. 88.

46. Trithemius septimo loco memorat *Exhortatorium ad fideles librum* 1. Haec est elegia, quae in editionibus carmini paschali succedit, et inscribi solet *Collatio veteris*, *et noui testamenti*, et seorsum excusa est in Manuali Biblico Francofurti 1610. Hoc elegiacum carmen Sedulio abiudicant, et Asterio ascribunt Barthius, Cuspinianus, Leyserus, et nonnullae editiones, quae indicantur in catalogo bibliothecae Lugduno-Batauae pag. 30. G. Fabricius in comment. p. 25. affirmat, in antiquis codicibus Asterio ascribi, et pag. 136. in alio codice legi sub nomine Claudiani Mamerti. Arntzenius pro Sedulio auctore allegat codicem Cant., aliosque, et veteres editiones. In codice suo Arntzeniano ad finem Carminis paschalis inuenit Asterii epigramma male transpositum: quum in cod. Almel., et aliis mss. praeponatur carmini paschali. Post epigramma sequitur, *Incipiunt carmina ipsius*, quod intelligendum est *ipsius Sedulii*, non *Asterii*: nam etsi proxime praecessit epigramma Asterii, id per errorem euenit. Adde, Asterium ipsum loqui de versibus Sedulii. Turcio a Sedulio inscriptum, et missum fuisse hoc epigram-

ma voluit Panuinius in Fast. Cons. Nebrissensis in notis ad hanc elegiam, *Sunt, qui dicunt*, ait, *hoc opusculum non esse editum a Sedulio, sed inter illius scripta inuentum, quod satis est, vt Sedulii putetur esse*. Profecto Aldus post carmen paschale proxime ante elegiam sic habet: *Hoc opusculum non a Sedulio auctore editum est, sed a Turtio Ruffo Asterio quito* (forte *quinto*) *V. C. exconsule ordinario, atque patritio, qui id inter scripta Sedulii inuenit*. Verbum *opusculum* non carmini paschali, quod praecessit, sed elegiae, quae illico ponitur, accommodari potest. Verum ex var. lection. ad fin. carminis paschalis, et init. elegiae liquido patet, elegiam verum opus esse Sedulii. Illa autem notatio Aldi per errorem ab ipso elegiae applicatur, quum pertineat ad carmen paschale, aut ad collectionem carminum Sedulii, vti demonstrabitur, quum de Asterio agetur.

47. Octauo loco Trithemius refert *Epistolas plures ad diuersos librum* 1., et Arntzenius ait, circumferri epistolarum plurium ad diuersos librum 1. Initium huius libri ex Trithemio est *Sedulius Scotigena*: ex quo intelligi potest, eum pertinere ad Sedulium iuniorem. Aliud nihil de hoc opere reperire licuit.

48. Nono, et postremo loco a Trithemio commemorantur *libri* II. *De miraculis Christi prosaice*. Fortasse in numeris apud Trithemium error incidit, vt pro V. editum fuerit II. Certe Prosa Sedulii operis paschalis, siue de miraculis Christi, vt ait Trithemius, non in duos, sed in quinque libros distributa est eo fere modo, quo carmen paschale, vt num. 32. animaduerti. Redarguendus hoc loco est Sigebertus de script. eccles., qui prius prosam scriptam fuisse, tum carmen paschale enunciat: *Sedulius episcopus*, ait, *ad Macedonium presbyterum scripsit libros de miraculis veteris, et noui testamenti, quos postea sub metrica lege redactos praetitulauit Paschale carmen. Reparauit enim dactylico carmine omnia Domini opera*. Rem contrario modo se habuisse, ex epistola ipsius Sedulii ad Macedonium Prosae praemissa intelliges: *Praecepisti, reuerende mi domine, paschalis carminis textum, quod officio purae deuotionis simpliciter executus vobis obtuli perlegendum, in rhetoricum me transferre sermonem*. Sedulii Prosam primus edidit Franc. Iuretus e ms.

Pithoeano: recusa ea est in Appendice Bibliothecae Patrum Margarini Parisiis anno 1624. cum notis Iureti. Prodiit etiam in Bibliotheca Patrum Coloniensi anno 1618. tom. 5. part. 1. cum aliis operibus Sedulii, et rursus in Bibliotheca Patrum Lugdunensi, sed omittitur a plerisque editoribus carminum Sedulii. Opportunum tamen duxi eam carmini paschali annectere; nam ad explicationem, et quibusdam etiam in locis ad certam emendationem carminis vtilissima esse potest. Nolunt viri critici, vbique praeferri lectionem, quae ex Prosa eruitur, aut ei magis accedere videtur. Quibus autem in locis praeferenda sit, quum occasio sese dabit, tunc melius exponetur. Operis paschalis meminit Beda l. 5. Histor. eccles. Angl. cap. 19. *Scripsit Adhelmus et de Virginitate librum eximium, quem in exemplum Sedulii geminato opere et versibus hexametris, et prosa composuit*. Hoc ipsum de Adhelmo repetit Anonymus Mellicensis c. 30., et Sigebertus de script. eccles. cap. 66. Refert praeterea Beda, se vitam S. Cuthberti exemplo Sedulii prius heroico metro, et postmodum plano sermone descripsisse. Verba ex opere paschali Sedulii profert Paschasius Ratbertus de partu Virginis inter opera dubia S. Ildefonsi tom. 1. Patrum Toletanorum pag. 314., et seq.

49. Praeter opera, quae Trithemius Sedulio attribuit, Montfauconius in Diar. Ital. cap. 21., et Biblioth. Bibliothecarum mss. refert ex bibliotheca Neapolitana D. Valletta, *Sedulii poetae christiani de actibus prophetarum membranaceus*. Similem titulum leges ex eodem Montfauconio num. 89. Dubitat Arntzenius, an ad supposititiorum classem hoc carmen referendum sit, an sub isto titulo lateat carmen paschale. In libro quidem primo carminis paschalis quaedam acta prophetarum enarrantur: quae fortasse seorsum excripta peculiarem titulum sibi compararunt. Quamquam totum ipsum carmen paschale in codice Ottoboniensi, de quo num. 76. agam, sic inscriptum reperio, *De actibus prophetarum, et toto Christi Saluatoris cursu*; adeoque etiam alii codices, qui eodem titulo in catalogis praenotantur, carmen idem paschale, vt arbitror, continent. Ita etiam multi decepti varietate titulorum praeter carmen paschale Sedulio ascribunt

De signis, et virtutibus librum I., qui est liber I. carminis paschalis: item *De gestis, et miraculis Christi libros* IV., qui sunt quatuor libri carminis paschalis de nouo testamento.

50. In catalogo bibliothecae Vffenbachianae pag. 224. recensetur volumen chartaceum in 4. seculo XV. exaratum, in quo est *Sedulius poeta de praerogatione diei sexti, et Canticum paschale*. Meminit huius codicis Arntzenius, meminit et Grunerus, qui inscribit: *De praerogatiua diei sexti*. Arntzenius pro certo definire non audet, an ex huiusmodi mss. carminibus Sedulii deprompti sint versus, quos sub Sedulii nomine adducit Le Moine Var. Sacr. tom. 3. pag. 639.

Abluitur iudaeus odor baptismate sacro,
Et noua progenies reddita surgit aquis.

Sed non male suspicatur idem Arntzenius, ex festinanti calamo Sedulium pro alio poeta nominatum; quippe sunt Fortunati.

51. Dittochaeum Prudentii, quod minus bene alii *Enchiridion*, alii *Diptychon* vocant, sub Sedulii nomine saepe laudat G. Fabricius in comment. poet. christ., et Sedulii opus esse suspicatus est Sichardus. Auctor verus est Prudentius: qua de re non repetam, quae multa dixi in Prudentianis, et in commentario ad Dittochaeum.

52. Arntzenius ex Fabricio comment. cit. pag. 23. obseruat, Nebrissensem epigramma sub Sedulii nomine proferre, in quo legitur

— *Breuiterque triumphos*
Tangit, Christe, tuos.

Addit, id reperiri in versibus acrostichis Liberii. At vero Nebrissensis non tribuit Sedulio hos versus, sed eos excitat ex *epigrammate, quod ipsius* (Sedulii) *nomine scriptum reperitur*: ita enim loquitur, vt indicet, nomen Sedulii in primis, et postremis literis epigrammatis descriptum legi. Sedulii verum aliud epigramma, *Haec tua perpetuae*, post hymnum abecedarium a nobis proferetur.

53. Doctissimus vir Franc. Ant. Zacharias in Biblioth. select. hist. eccles. pro supplemento ad Histor. eccles. Natal. Alexandri cap. 2. §. 1. n. 5. Sedulium nostrum laudat tamquam au-

ctorem

ctorem hymni, *Lustris sex qui iam peractis*, siue, vt ex correctione Vrbani VIII. nunc canimus, *Lustra sex qui iam peregit*. Sed fortasse per errorem Sedulius illi excidit pro Fortunato, qui auctor est hymni, *Pange lingua gloriosi-Proelium certaminis*, siue, vt in breuiariis nunc legitur, *Lauream certaminis*. Huius hymni pars est *Lustra sex qui iam peregit*. Alii auctorem dicunt esse Claudianum Mamercum, vt vberius exposui in dissertatione De hymn. eccles. num. 185. in nota. Maior esse posset difficultas de hymno, *Vexilla regis prodeunt*, quem Angelus Rocca in Indice Theolog., et Scriptur. inter hymnos S. Ambrosii recenset: sed addit; *Sunt, qui hunc hymnum Theodulpho ascribunt, alii Fortunato, alii vero Sedulio*. Hunc quoque hymnum Fortunati esse existimo: egi de eo loc. cit. num. 189.

54. Martenius tom. 9. Collection. col. 126. seqq. producit Carmen de Incarnatione ex eodem veteri codice Corbeiensi, ex quo carmen in Genesim descripsit sub nomine Iuuenci, a nobis inter supposititia Iuuenci carmina in appendicibus relatum. Carmen de Incarnatione, quod tom. 6. Biblioth. Fabr. med., et inf. aeui recusum fuit, Martenius Sedulio ascribit, quia libro 1. operis paschalis, (intelligo *carminis paschalis*) adiungitur tamquam pars eiusdem, nulla interposita distinctione, nulla diuisione, nullo titulo: *quod*, addit, *quum singulari studio perlegissemus, eundem in priori, et in sequenti lucubratione stilum animaduertimus*. Gallandii verba ex dissert. de Sedulio ad tom. 9. Bibl. Patrum liceat mihi vsurpare: *Mallem equidem, vt indefessi editores Benedictini grauiori argumentorum pondere vsi fuissent, quibus Sedulium huius carminis auctorem euincerent*. Mirari subit, qua ratione eundem stilum in carmine de Incarnatione, et in carmine paschali Martenius animaduerterit: nam carmen de Incarnatione est cento Virgilianis versibus contextus, vt idem Martenius indicatis locis obseruat: at carmen paschale stilo proprio Sedulii fluit, quamuis aliquando hemistichia Virgilii, vel vnum aut alterum versum Sedulius vsurpet. Quod autem carmen de Incarnatione libro 1. carminis paschalis annexum fuerit, tamquam pars eiusdem, hoc certe ex oscitatione, vel ignorantia librarii contigit. Nemo enim tam caecus

est, quin videat, carmen de Incarnatione ad carmen paschale nullo modo pertinere posse.

55. Nonnulli cum Martenio ex epigrammate ad Theodosium, quod in nonnullis editionibus carmini paschali praemittitur, vt antea explicatum est, argumentum desumunt, vt Sedulio carmen de Incarnatione adiudicent. Verum quidem est, carmini de Incarnatione melius conuenire verba epigrammatis,

— Dignare Maronem
Mutatum in melius diuino agnoscere sensu.

At vero neque hoc epigramma auctorem habet Sedulium, vt iam probatum est, neque carmini de Incarnatione congruere potest. Argumentum enim huius carminis tantum est Incarnatio: epigramma autem plura alia attingit, quae in poemate essent exposita, creationem mundi, et hominis, vitam, miracula, mortem, et ascensionem Iesu Christi. In Decreto Gelasiano inter alia sic habetur: *Centometrum de Christo Virgilianis compaginatum versibus apocryphum*. Blanchinus Proleg. ad Anastas. tom. 4. ex cod. Vatic. Palatin. 493. legit, *Centoneni* (forte *Centonem*) *de Christo Virgilianis compaginatum versibus apocryphum*. In codice vetusto Florentino omissum erat hoc caput. In ms. Iurensi sic refertur, *Centones de Christo Virgilianis compaginati, apocryphi*. In cod. vatic. 3791., quem ego contuli, inueni, *Certonem de Christo Virgilianis compaginatum versibus apocryphum*. Praeualuit tamen apud multos titulus *Centimetrum* ex *cento*, et *metrum*: quod enim ait commentator Artis metricae Bedae in ms. vatic., *Centimetrum dicitur liber centum habens metra*, fortasse intelligendum est de Seruii Centimetro. Plerique cum S. Isidoro de vir. illustr. id accipiunt de centone Virgiliano Probae Faltoniae. In indice expurgatorio Brasichellensis coniicitur, non esse centonem Probae carmen a Gelasio inter apocrypha relatum. Cur nobis coniicere non liceat, carmen de Incarnatione, quod Martenius edidit, esse Centometrum, vel Centimetrum ad scripturas apocryphas a Gelasio reiectum? Sane Gelasius argumentum centonis asserit esse de Christo: id autem apprime conuenit Centoni edito a Martenio; Cento vero Probae latius extenditur, vt vel ex titulo patet, *Ad*

testimonium veteris, et noui testamenti. Quamnam autem auctoritatem apud catholicos sibi vendicet Index Brasichellensis, lege, si placet, apud Papebrochium in responsione ad exhibitionem errorum per Sebastianum a S. Paulo euulgatam part. 2. art. 3. pag. 20. Nam haeretici miras, sed inanes tragoedias de hoc opere apud ipsos rarissimo, neque apud nostros quidem valde obuio excitant, vt colligitur ex Obseruationibus in rem literariam Halae Magdeburgicae 1700. tom. 3., et aliis tom. seqq.

56. Labbeus in Noua Bibliotheca mss., siue specim. antiq. lect. part. 1. pag. 23. in codice ms. optimae notae se vidisse ait Sedulii Collectaneum in Euangelium S. Matthaei ex variis Patribus excerptum, et in capita, seu sectiones 355. diuisum. Idem de scriptor. eccles. affirmat, Collectaneum hoc Sedulii in Matthaeum extare in bibliotheca collegii Parisiensis S. I. in nitidissimis membranis elegantissima manu, et quae 700., aut 800. annos superet, descriptum; in quo citantur non modo S. Eucherius, S. Leo, Arnobius iunior, Faustus Reiensis, S. Gregorius, S. Isidorus, Arculfus, ac Ven. Beda, sed et ipse poeta Sedulius: sic enim ad illa verba, *Et ne nos inducas in tentationem*, ait auctor Collectanei : *Hinc Sedulius egregie versibus describit dicens* :

Non quia nos Dominus lucis, vitaeque repertor
In laqueos tentantis agat etc.

Censet Labbeus, eundem Sedulium esse auctorem Collectanei in epistolas Pauli, et in Euangelium Matthaei, qui floruerit seculo IX. sub Carolo Magno, eiusque filio Ludouico Pio : ratio enim ista explanandi codices sacros sapit omnino genium seculi IX., ad quod tertius Sedulius ab Hepidanno refertur.

57. Monet tamen, Aubertinum pag. 911. Praestigiarum suarum de sacramento Eucharistiae credidisse, auctorem Collectanei in Paulum fuisse Sedulium episcopum, qui seculo VIII. Concilio romano anno 721. interfuit. Sed quum in Collectaneo in Matthaeum verba quandoque desumantur ex Ven. Beda, qui obiit anno 735., longe probabilius est, auctorem huius Collectanei, atque adeo alterius in Paulum (quandoquidem idem vtriusque auctor esse censetur) fuisse tertium Sedulium, qui seculo IX.

claruit. siue presbyter fuerit, siue episcopus: nihil enim certum de eo habemus. Baylius in Lexico Dupinium perstringit, quod asseruerit, in Collectaneo in epistolas Pauli laudari Bedam: quod non de hoc Collectaneo, sed de altero in Matthaeum Labbeus tradiderat. Mabillonius tom. I. Analect. veter. pag. 364. a vero longe aberrare ait eos, qui Sedulium auctorem Carminis paschalis eundem esse putant, ac Sedulium Scotum, seu Hibernum presbyterum, itidem poetam, quem seculo VIII. floruisse constat. Verum controuersia potissimum est de operibus Seduliorum: nam duos, vel plures Sedulios plerique distinguunt. Is autem Sedulius, quem seculo VIII. floruisse constat, episcopus fuit: poetam itidem fuisse affirmat, sed non probat Mabillonius, qui ea, quae Labbeus, aliique viri critici de Seduliis notauerant, non videtur prae oculis habuisse: nam pro ineditis inter poetica primo loco ponit epigrammata duo notissima acrosticha de Sedulio multo ante, et saepe vulgata. Fortasse Mabillonius Sedulio episcopo seculi VIII. tribuebat opus De regimine Principum oratione partim ligata, partim soluta compositum: de quo rursus num. 61. Multo magis incertum est, Sedulium hunc ipsum, qui seculo VIII. claruit, esse auctorem operis nescio cuius De sancto Missae canone, quod Dempsterus illi affingit.

58. Diuersum a Collectaneis hactenus relatis opus est, sed eundem Sedulium auctorem habere videtur, quod extat in codice Vaticano 242. al. 1556., in quo est Psychomachia Prudentii, et narratio satyrica de antistite Toletano Grimoardo, (intelligo Bernardum) et Vrbano Papa II. Initio voluminis sunt *Explanationes Sedulii Scotti in quatuor euangelistas*. Incipit: *Liber generationis. Moyses librum generationis caeli, et terrae conscripsit. Matheus autem etc.* Pagina 9. versa legitur: *Temporibus Valentiniani, et Theodosii principum floruit*, quod de Sedulio poeta dictum, ineptus aliquis antiquarius ad Sedulium interpretem sacrae scripturae transtulit. Ibidem, et seqq. explicantur praefationes S. Hieronymi ad Damasum, et Eusebium. Pag. 38. *Incipit eiusdem Sedulii Scotti explanatiuncula de breuiariorum, et capitulorum, canonumque differentia. Incipit breuiarium secundum Matheum. Natiuitas Christi. Magi cum muneribus ve-*

niunt, et reliqua. Perquirendum est, quid inter breuiarium, et capitulum, et canonem distet. His etenim tribus quasi quibusdam clauibus cuncta euangelici voluminis arcana reserantur. Nam sublatis breuiariis, capitulis, et canonibus omnia confusa erunt, et ambigua etc.

59. Neque ingratum erit explicationem, quae subiungitur, describere; *Breuiarium est rerum in contextu euangelii narratarum breuis, et compendiosa expositio. Capitulum est quaelibet in euangeliis sententia, seu narratio. Canon est titulus, quo cognoscitur concordia euangelistarum.* Deinde pag. 41. *Incipit eiusdem Sedulii Scotti expositiuncula in argumentum secundum Matheum.* Sic pag. 49. *secundum Marcum*, pag. 56. *secundum Lucam.* Deest expositiuncula secundum Ioannem. Volumen est in forma 12., aut 16., notatur initio: *Codex iste pertinet monasterio beatae Mariae Magdalenae in Franchenthaell* (quod verbum non satis clare legitur) *inter Spiram, et Wormatiam situato Canonicorum Regularium.* De hoc monasterio iam suppresso agit Pennottus Canonic. Regul. Hist. l. 2. c. 39. ex Trithemio in Historia Hirsaugica, qui circa annum 1135. fundatum fuisse narrat.

60. Non omittam animaduertere, ad marginem paginae versae 34. eodem veteri charactere, qui seculi X. circiter esse videtur, nominari S. Isidorum, dum id refertur: *Matheus apostolus, et euangelista, qui etiam ex tribu sua Leui sumpsit cognomen etc.* Haec ipsa verba sunt Isidori in libro De ortu, et obitu Patrum cap. 76., quod ideo notatum volui, vt Sedulius hic Scotus addatur Braulioni, Ildefonso, Bedae, Fulberto Carnotensi, Ascarico episcopo hispano seculi XI., aliisque in Bibliotheca veteri hispana a Nic. Antonio, eiusque doctissimo editore Francisco Perez Bayer adductis, qui omnes librum De ortu, et obitu Patrum Isidoro adiudicant contra nonnullos recentiores, Baronium, Natalem Alexandrum, Caietanum Cennium, id non alia ratione negantes, nisi quia semel animum induxerunt ea omnia negare, quae praedicationi, et aduentui S. Iacobi in Hispaniam fauere quoquo modo videntur. Nam Isidorus cap. 71. huius libri aperte ait de S. Iacobo Maiori: *Hispaniae, et occidentalium*

locorum gentibus euangelium praedicauit , et in occasu mundi lucem praedicationis infudit . Plura addere possem ex aliis mss. codicibus Vaticanis in eandem sententiam : sed in aliud tempus ea reseruare praestat .

61. Goldastus , vt ex Labbeo num.45. liquet , possidebat ms. opus Sedulii inscriptum , *De regimine Principum* . Schoettgenius , qui Bibliothecae Fabricianae medii , et infimi aeui volumen sextum edidit , refert , Sedulium *De rectoribus christianis , et conuenientibus regulis , quibus est respublica rite gubernanda* , Lipsiae 1619. editum in 8. memorari a Fabricio : fortasse in paucis schedis mss. , quas ad sextum volumen paratas reliquit . Addit Schoettgenius , Freherum ad Petrum de Andlo De imperio romano 2. 16. scribere , se anno 1612. hunc librum anecdotum ad praelum parare , ex eodem libello octo disticha adducere Nicolaum Cusanum De concordantia Cathol. praefat. l.3. Non inuenio , quisnam alius librum viderit , aut de eo locutus fuerit : neque indignum opus certe est , quod ad huius temporis nouitates conuellendas recudatur . Extat in codice Vaticano Palatino 591. chart. in 4. Praecedunt *Regulae ecclesiasticae* (hoc est , Canones Apostolorum) , *Ambrosii Cura pastoralis* , *Augustinus De pastoribus , et ouibus* , tum Sedulius , et postremo carmina quaedam de virtutibus , et vitiis , et alia Romae olim existentia in Basilica S. Petri . Pagina 99. huius voluminis charactere rubro : *Incipit operis praefatio subsequentis* . Initium : *Omne ministerium , trifido quod praeminet orbe , - Arte gubernandum : sunt artis plurima dona . - Omnicreans Dominus terras , mare , sidera , caelos - Arte creat etc.* Sunt 25. versus hexametri . Postea : *Explicit praefatio* .

Tecum principium , finis , rex , Christeque tecum ,
Alpha operis famuli sis , Deus , ωque tui .

Scriptum erat *si Deus* . Sequitur : *Incipiunt capitula eiusdem libri* . Index hic continet 20. capitula . Post indicem charactere rubro : *Incipit liber Sedulii , de rectoribus christianis , et conuenientibus regulis , quibus est respublica rite gubernanda* . Initium : *Postquam regale sceptrum* . In fine capitis : *Quam inaestimabilem habebit gloriae palmam , siquis deo amabilis rector*

sanctam perornauerit ecclesiam, quae est dei viui spirituale tabernaculum? Sed haec, quae breuiter stilo prosali diximus, aliquot versuum dulcedine concludamus. Sequuntur versus elegiaci, et sic post cetera capita vario metro sententia capitis concluditur. Capite 8. mentio fit cuiusdam viri, cui reuelatum fuerat, Theodoricum regem inter Ioannem Papam, quem in custodia occiderat, et Symmachum patricium, quem ferro trucidauerat, vinctum apparuisse, et ab illis in ignem fuissé missum. Capite 9. laudat pietatem Caroli Magni, et Ludouici. Intelligo Ludouicum Pium Caroli Magni filium, qui regnare coepit anno 814., adeoque Sedulius huius operis auctor ante seculum IX. non floruit, et videtur esse ille ipse, quem laudat Hepidannus, et fortasse Sedulius Scotus, cuius manu Psalterium graecum scriptum recenset Montfauconius Palaeograph. graec. 3. 7. pag.236. Dempsterus Sedulium, episcopum graecum, in Hibernia coli affirmat, cui fidem non adhibent Bollandiani ad diem 13. iunii. Capite 15. memorat Sanctum Germanum Antisiodorensem episcopum, qui cum Beato Lupo, episcopo Trecensis ciuitatis, in Britanniam ad extirpandam Pelagianam haeresim missus fuerat. Post caput 19. est epilogus, qui tamquam caput 20. est indicatus: sed posterior manus numerum 20. deleuit. Prologus totus prosa oratione conscriptus est, et ad quemdam regem dirigitur. Finis: *Explicit Sedulius De regimine Principum.*

CAPVT III.

Codices manu scripti Sedulii recensentur.

62. Quoniam multa sunt opera, quorum minime auctor est Sedulius noster, quamuis Sedulii nomine insignita sint, vt ex capite praecedenti liquido constat, eos potissimum codices hoc loco enumerabimus, qui carmina Sedulii, et opus eius paschale, siue Prosam continent: breuiter indicabimus nonnullos, qui opera dubia complectuntur: nam de aliis, quibus sacra scriptura exponitur, abunde dictum est num.43. 56. seqq. Praestantissimus Sedulii codex extat in bibliotheca regii athenaei Taurinensis

Catalogus codicum mss. eius bibliothecae editus est, cuius auctores sunt Iosephus Pasinus, Antonius Rinautella, et Franciscus Berta. Tomo 2. Catalogi pag. 244. describitur codex membranaceus 766., cuius characteris specimen exhibetur, constans foliis 36. formae quadratae, qui etiam ad seculum VI. pertinere dicitur. Nec dissentit Mansius, qui codicem ipsum perlustrauit, in not. ad Biblioth. Fabricii. Hoc ordine referuntur opera Sedulii. Primo epistola Sedulii ad Macedonem (lege Macedonium) scripta, sed mutila: incipit enim, *Ab scripturis celsioribus vacans humilioribus quoque te libenter impertias. Non semper aquila supra nubes elata peruolitat etc.* In fine epistolae: *Explicit epistola Sedolii ad Macedoneo Pbi feliciter*. Post epistolam sequitur praefatio ad Theodosium, *Romulidum etc.*, quam Sedulii non esse diximus. Liber 1. incipit, *Quum sua etc.* Nihil in Catalogo dicitur de prologo metrico, *Paschales etc.* Carmen diuisum est in quinque libros, vt in plerisque optimis codicibus notabimus. Post librum tertium carminis, qui secundus est noui testamenti, subscriptio haec correctoris legitur: *Ego Abundantius istum librum contuli feliciter*. Carmini paschali succedit elegia, *Cantemus*. Hymni abecedarii, *A solis ortus* mentio non fit in Catalogo. Vberiorem, magisque exactam codicis descriptionem quum desiderassem, votis meis cumulatissime respondit Comes Galeanus Napione de Cocconato, egregiis editis operibus clarus, et de omni literaturae genere benemerentissimus. In prima pagina codicis legitur charactere antiquo, sed qui recentior sit primo charactere, *Liber Sancti Columbani de Bobio*, quod arguit, librum olim pertinuisse ad monasterium Bobiense, de quo vide num. 94. Etsi vero in specimine characterum, quod in Catalogo mss. exhibetur, literae sunt maiusculae, siue romanae, vt nunc vocamus, tamen ex specimine diuersorum locorum ad me misso constat, tria reperiri literarum genera, qualia multi apud veteres romanos fuisse contendunt, quasi aliae fuerint maiusculae inscriptionum maxime propriae, aliae vulgo vsitatae, vt fere sunt nostrae, aliae cursiuae, et minutiores eadem forma, aut parum diuersa. Initio ergo carminis scriptus apparet codex literis maiusculis quadratis, postea idem librarius formam mutauit, sed non-

nonnunquam ad literas maiusculas redit, praesertim quum versus literis rubris scribit, quod interdum accidit. Finita epistola ad Macedonium, statim incipit carmen, *Quum sua gentiles*. Dedicatio ad Theodosium, *Romulidum ductor* deest omnino, adeoque hac in re decepti sunt auctores Catalogi. Deest etiam prologus metricus *Paschales*; sed in vltimo codicis folio, quod non satis liquet, an volumini superadditum fuerit, descripti sunt illi versus characteribus partim rubris, partim nigris, manu antiquissima, sed diuersa ab ea, quae carmen exarauit. Literae magna ex parte euanuerunt: sed quantum colligi potest, mendose scriptus est prologus metricus. Desiderantur etiam in eodem veteri exemplari hymnus abecedarius *A solis ortus*, epigramma Sedulii, versus acrostichi Liberii, et Belisarii. Non passim quidem, sed alicubi tamen margini ascribuntur capita rerum, quae nonnunquam recentiori, vt videtur, charactere indicantur. Asterii fit mentio in vltimo folio voluminis, vt alio loco dicam. Animaduertit eruditus descriptor codicis, saepe occurrere *e* pro *i*, vt *explecit* pro *explicit*, *ordenauit* pro *ordinauit*, *alet* pro *alit*. In specimine characterum ad me misso obseruo, interdum *k* pro *c* poni, vt *kanant*, *paskae*, et *o* pro *v*, vt *Sedolius* pro *Sedulius*: quo pertinet in fine epistolae *ad Macedoneo*: nam, vt opinor, scriptum ita fuit pro *Macedoniū*, et fortasse euanuit linea supra *o*. Haec autem, et alia a me animaduersa eo me ducunt, vt coniiciam, codicem seculo VIII. antiquiorem non esse. Alii maiorem antiquitatem illi tribuant, per me licet: neque deerunt similia apud alios exempla, quibus hanc suam opinionem tueantur. Gallandius tom. 9. Biblioth. in dissert. de Sedulio ex collatione codicis ab auctoribus Catalogi instituta colligit, minus emendatum eum esse, neque parum eius auctoritati officere praemissam carmini dedicationem ad Theodosium. Verum quod attinet ad dedicationem, falso eam ab auctoribus Catalogi codici ascribi iam notaui. Aetatem Abundantii, qui codicem contulit, nequaquam reperire potui: neque enim arbitror esse Abundantium, ad quem extat epigramma Ennodii, qui seculo VI. ineunte floruit.

63. In Bibliotheca Vaticana praeter codicem Palatinum, qui pauca de Sedulio refert, vt dixi num. 5., et duos alios, qui

opera alterius Sedulii exhibent, vt explicui num.58., et 61., vndecim alios codices contuli, quos nunc describam. Duo sunt bibliothecae veteris Vaticanae, qui simpliciter Vaticani dicuntur, sex bibliothecae Reginae Suecor. Christinae ad Vaticanam translatae, duo Vaticani Ottoboniani, vnus Vaticanus Vrbinas.

64. Codex Vaticanus 1665. membranaceus in fol. paruo comprehendit Aratorem, et Sedulium. Adsunt aliquae glossae, quae fere euanuerunt, plura compendia literarum, non pauca menda, correctiones quaedam a manu veteri, diphthongi *ae*, et *oe*, literae *l*, *b*, *f*, *p*, et similes longius excrescunt praesertim in primis, et vltimis lineis: quod innuit, codicem non esse valde antiquum. Crediderim, ad seculum XI. circiter pertinere: Montfauconius vero in Biblioth. mss. pag. 126. ad seculum IX. refert. Post Aratorem incipit illico prologus metricus Sedulii, vt in variis lectionibus vberius exponetur, et post prologum metricum liber 1. carminis Paschalis. In fine: *Explicit liber Sedulii*, *incipit carmen ipsius*; *Cantemus etc.* Post elegiam sine titulo epigramma Sedulii, *Haec tua*, et subinde pariter sine titulo hymnus, *A solis ortus*, quo finito incipit epistola ad Macedonium, sed solum procedit vsque ad verba, *De quotidianae vero misericordiae*. Desunt reliqua, auulso vno, vel pluribus foliis. Hic mihi est in variis lectionibus Vaticanus primus, siue *Vat.* 1.

65. Alter codex Vaticanus num. 3178. seculi XV. chartaceus est: continet Sedulii epistolam ad Macedonium, prologum metricum, *Paschales*, et carmen in duos libros diuisum. In fine carminis nota, in aliis etiam codicibus descripta, *Hoc opus Sedulius inter chartulas etc.*, de qua plura infra. Post notam sine vllo titulo elegia, *Cantemus*. Sequitur carmen Raphaelis Zouenzonii poetae, *O custos hominum*, et hymnus, *Virginis partu*. Hymnum hunc cum aliis carminibus Zouenzonii edidit Aldus post Sedulium, et alios poetas christianos. Codex ex bono exemplari videtur descriptus, sed mendis non paucis describentis incuria inquinatus est. Huius codicis nota in var. lect. est *Vat.*2.

66. Codex Vaticanus Reginae Suecorum num.333. membranaceus in 4. est ille ipse, quo in edendo Iuuenco vsus sum. Specimen characteris exhibui in Prolegomenis ad Iuuencum

num.48. pag.24. Hic est mihi pulcherrimus codex inter Sedulianos. Post Iuuencum incipit epistola ad Macedonium, sequitur prologus metricus, *Paschales*, tum carmen in quinque libros distributum, sed ita vt finito primo libro veteris testamenti, alter, qui sequitur, dicatur primus liber noui testamenti, et ita suo ordine reliqui, secundus, tertius, quartus. Post carmen incipit epistola Aratoris, vel potius titulus epistolae: nam desunt plura in hoc codice, vt ex nota margini adiecta colligitur, qua iubemur requirere in hoc volumine elegiam Sedulii post Aratorem: sed desideratur totus Arator, et elegia, et hymnus Sedulii, qui, vt puto, elegiae succedebat. Solum remansit folium, in quo charactere minutiori exarata est annotatio iam indicata, *Hoc opus Sedulius etc.*, cui succedit epigramma Asterii, *Sume, sacer*. Post hoc epigramma alia est annotatio ad prologi metrici expositionem, quae simili modo in Ottoboniano 1. num.75. recensendo, exprimitur: *Sedulius, epistola Macedonio praemissa presbytero, sedecim dehinc versuum prologo lecturos inuitans paupertatem exilis ingenii olerum comparat vilitati: ex cuius carmine de singulis vtriusque testamenti miraculis haec sunt capita praenotata. Sequuntur indicia titulorum XXV. singulis sequentibus capitibus* (forte deest hic aliquod verbum) *siue coaptata. Hieronymus in catalogo scriptorum etc.* Sic pergit codex, vt num. 6. dictum est. Tituli XXV. non sunt expressi. Annotationi sine vllo scripto titulo additi sunt versus acrostichi Liberii, et Belisarii. Etsi autem haec omnia in hunc locum coniecta sunt, non dubium est tamen, quin ad libri initium potissimum pertineant. Excriptores enim saepe in fine operis addebant, quae in aliis codicibus forte repererant, neque suis in locis opportune inserere potuerant. Porro hic codex in var. lect. sic notabitur *Reg.* 1., nimirum codex Vaticanus Reginae Suecorum primus.

67. In eadem bibliotheca Reginae codex 300. membranaceus in fol. exhibet Aratorem, et Sedulium, et nonnullos versus post Sedulium. Sunt glossae, tituli capitum minio notati, diphthongi ae, ę, orthographia *dampnare*, *adgredior*, *istoricum*, *clodum*, *sollempnia*, *inradiat*, *ymnus*. Ordo in hoc codice est epistola ad Macedonium, prologus metricus, *Paschales*, carmen

in quinque libros diuisum eodem modo, atque in Reg. 1., elegia, hymnus, *A solis ortus*, et versus acrostichi Liberii, et Belisarii sine vlla inscriptione. Montfauconius Bibl. mss. pag. 52. col. 2. inter mss. Reginae Sueciae refert codicem 1687. *Arati* (lege *Aratoris*), *et Sedulii carmina*, qui fortasse non est diuersus a nostro. Hic codex in var. lect. est *Reg.* 2.

68. Tertius codex Reginae, quo vtimur, num. 166., olim 1594. in 8. membranaceus post epistolas quasdam Sidonii, et nonnulla alia, charactere antiquiori fortasse seculi X. offert nobis epistolam ad Macedonium cum glossis, et nota in fine epistolae: *Hoc opus Sedulius etc.* Sequitur initium Psychomachiae Prudentii, et nonnulli versus ex fine libri 5. Sedulii. Subinde elegia, *Cantemus*, et initium hymni, *A solis ortus*. Huic codici, quum allegabitur, nomen erit *Reg.* 3.

69. Eiusdem bibliothecae Reginae est codex membranaceus in 4. num. 1560., quo plura opera continentur, scilicet Cato philosophus (Dionysius,) Epistola Sedulii ad Macedonium sine principio: desunt post epistolam aliquot folia, et incipit poema Sedulii a v. 121. libri 1. *Loth Sodomae*, et desinit in v. vltimo libri 2. *Ora lupi*. Quae ad Sedulium spectant, charactere antiquissimo scripta sunt, et ad seculum VIII. reuocari possunt: alia recentioris aetatis sunt, vt opus, quod sequitur, *Ars Phocae*, et aliud deinde anonymum cum titulo primo *De voce*. Margini nota appicta est manu, vt puto, doctissimi viri Laurentii Zaccagni, olim Praefecti bibliothecae Vaticanae: *Fortasse est Seruii Marii Honorati, cuius commentaria in secundam tantum Donati artem edita sunt*. Videtur quidem esse commentarius in Donatum, sed auctor certe Seruio longe recentior est: laudat enim Sedulium, Fortunatum, et Bedam. Incipit: *Locuturus Donatus de grammatica dispositione bene inchoat a voce*. Quum de syllabis agit, quaerens, quae corripi, vel produci possunt, Bedam potissimum sequitur, vel potius excribit: adeoque facile suppleri potest lacuna, quum de prima in *gaza* ait: *longa in hoc Iuuenci: Difficile in terris ad .... Breuis in hoc eiusdem, Et gaza distabat rerum possessio fulgens*. Lege, *Difficile est terris adfixos viuere gazis*. Addit auctor, vt primam in *gaza* communem esse

probet, hunc male latinum versum, *Condite gaza poli, saccos vacuate gazarum*. Dixi ad Iuuencum l.3. v.499., Bedam in codicem corruptum Iuuenci incidisse, in quo legebatur, *Et gaza distabat* pro *Et gaza stabat*. Ceterum character, quo hic commentarius in Donatum scriptus est, videtur seculo X. non recentior. Sequuntur in eodem volumine Persii nonnullae satyrae, commentarii in Donatum, commentarii in Bedam De metris, Remigius in Dionysium Catonem, Vita Persii, auctore Remigio, commentarius in Persium. Hic codex in var. lect. a nobis indicabitur hac nota *Reg.* 4.

70. Alius codex Reginae num. 29. est chartaceus in fol. scriptus initio seculi XVI., quem paulo accuratius recensebo, quoniam aliquod lumen inde affulgere potest iis, quae Fabricius in Bibl. med., et inf. aeui de Petro Aurorario, siue Rigensi narrat. Primo loco hic est titulus: *Petri Aurorarii doctoris theologorum eximii opus elegantissimum veteris, et noui testamenti arcana mysteria carmine declarans, nuper repertum. Iste ortus est in prouincia Saxonia vocata, et dicitur iste liber compositus per Petrum de Saxonia*. Praemittitur epigramma elegiacum in laudem carminum sacrorum, siue de argumento sacro, *Aurea Moeonii concedant carmina vatis etc.* Tum describuntur versus nonnulli ex prologo Iuuenci, non indicato auctore, *Quod si tam longam etc.* vsque ad finem prologi, quibus eadem exprimitur sententia. Deinde quidam versus, qui videntur hexametri, et pentametri, sed sunt ametri, in Christi laudem. Succedit praefatio in Pentateuchon prosa oratione, *Frequens sodalium meorum etc.*, vt apud Fabricium, sed cum nonnulla varietate lectionis. Postea *Incipit liber historiarum Bibliae AVRORA vocitatus*. Finito Pentateucho, *Expliciunt quinque libri Moysi. Incipit liber Iosue Regis. Post Moysem Iosue populo dominatur hebraeo*. Post Iosue: *Explicit liber Iosue regis Israel. Incipit liber Iudicum. Post Iosue de Iudicibus narratio fiat*. Finito libro Iudicum, *Incipit liber Ruth. Ad Ruth festinat Petri stilus, eius vt actus - Depingat tenui carmine sermo breuis*. Sic deinde, *Explicit liber Ruth. Incipit prologus in libros Regum. - Expliciunt libri Regum. Incipit liber Tobiae. - Explicit liber Tobiae*.

Incipit liber Danielis prophetae. - Incipit liber Iudith feminae. Incipit liber Hester reginae. - Incipit liber Machabaeorum primus. - Expliciunt libri Machabaeorum; et illustrium virorum.

71. Sequuntur in eodem volumine figurae Incarnationis filii dei: quarum singulae exprimuntur epigrammatibus sic compositis, et eo artificio factis, vt in quolibet eorum aliqua litera omnino desit, vt in primo deest *a*, in secundo *b* etc. In idiomate hispano habemus quinque fabulas ex his, quae vulgo *Nouelas* dicuntur, ita compositas, vt in prima nullum sit *a*, in secunda nullum *e*, in tertia nullum *i*, in quarta nullum *o*, in quinta nullum *v*. Id ad copiam, et varietatem sermonis comprobandam tamquam argumentum afferri potest. Similem huic aliquatenus curiosam diligentiam obseruat Barthius Aduers. l.46. c.22. in ecloga Hugbaldi monachi ad Carolum Caluum imperatorem, cuius omnia verba a litera *c* incipiunt, vt *Carmina clarisonae caluis cantate camoenae*. Vt ad codicem Vaticanum redeam, sequitur ibidem epigramma inscriptum, *Nomina antiquorum Patrum*, aliud, *Nomina Patrum noui testamenti*. Illico, *Incipit prologus super Euangelistas*:

Post legem veterem respira, Petre: refulget
Lex noua: fac versus de nouitate nouos.

Narratur historia euangelica ex quatuor Euangelistis. In fine:

Hic loquitur de fine Iesus, libroque Matheus
Dat finem, Petrus finit vt ipse suum.

Adiiciuntur duo epigrammata de S. Anna, deque eius tribus filiabus, de quibus nonnihil disseritur, vti de causis, cur Deipara desponsata fuerit, de extremo filii dei iudicio. Apud Gersonem in Sermone de natiuitate Deiparae legitur, et approbatur vnum ex his epigrammatis de S. Anna, quod incipit, *Anna tribus nupsit*. Reiicitur tamen ea narratio a viris doctis.

72. In laudato codice Vaticano sequitur *Ad Diuam Theotocòn salutatio, Salue sancta parens etc.*, qui sunt versus Sedulii l. 2. v. 63. seqq. Tum oratio *Salue regina* versu elegiaco, posteà Oratio illustris principis beati Casimiri regis Poloniae, *Omni die dic Mariae etc.*, quam S. Casimiro antiquiorem esse dixi ex Pezio in Dissert. de hymn. eccles. num. 141. Aliae

adiectae sunt Deiparae laudes soluto sermone conscriptae, quibus succedit *De concordia noui, et veteris testamenti metricus liber* versibus hexametris leoninis, additis glossis. Praeterea versus elegiaci, *Semper erunt, quod erant, aeternae gaudia vitae etc.* Epigramma 78. Prosperi habet, *Semper erunt, quod sunt, aeternae gaudia vitae.* Deinde *Sertum Mariae Virginis eleganti carmine venerabilis Petri de Riga sacrae theologiae professoris.* Versus sunt elegiaci. Liber secundus inscribitur *De Euangelistis*, liber tertius *De Prophetis*, liber quartus *De Paradiso*. Accedunt versus elegiaci ad Xystum Pontificem, huius quaedam Bullae de immaculata conceptione Deiparae, carmen elegiacum Ioannis Florentini ad Petrum Tiuen in laudem B. Virginis Mariae, alia carmina Hieronymi Patauini (Vidae), et Philippi Beroaldi, et Paeanes Francisci Petrarchae, carmen sub Ausonii nomine, *Omnipotens, quem mente colo*, alia anonyma, et Theobaldi episcopi sancti *Physiologus duodecim animalium naturas describens* vario carmine. Haec paulo vberius sic commemorata sunt, vt carmina Petri Rigensis, maximam partem non edita, indicarentur: de quorum collectione a nonnullis tentata dixi in Prolegom. ad Dracontium num. 20.

73. Igitur pag. 275. huius voluminis extat Sedulius hoc titulo: *Mirabilium diuinorum liber primus Celii Sedulii presbyteri.* Incipit, *Quum sua gentiles etc.* Desunt epistola ad Macedonium, et prologus metricus, *Paschales*. Carmen diuiditur in quatuor libros. In fine est nota de Asterio collectore carminum Sedulii, *Cantemus*, *A solis*, *Haec tua*, quae hoc ordine collocantur, scilicet paulo aliter, atque in editione Aldi, qui epigramma *Haec tua* praemittit hymno, *A solis ortus*. Alioquin censeo, Sedulii carmina in hoc codice ex Aldi editione descripta esse, cui fere vbique consentiunt. Totus codex descriptus fuit in Castro Cracouiensi a Matthia filio Adae Sculteri Mansionario in ecclesia cathedrali Cracouiensi. Nota huius codicis erit *Reg.* 5., hoc est, codex 5. Reginae.

74. In codice Reginae Alexandrino num. 1360., aut 2078. membranaceo seculi IX., de quo egi in Prolegomenis ad Prudentium num. 78., post quosdam versus Theodulphi Aurelianensis,

carmina Alcimi Auiti, Psychomachiam Prudentii, Orthographiam Capri, et Agroetii pag. 79. sunt *versus Belesarii scholastici*: sic inscribuntur duae acrostichides Liberii, et Belisarii de Sedulio, quas in Appendicibus subiungam collatas cum hoc codice, quem *Reg.* 6. nuncupabo. Sequuntur in hoc codice versus 7. hoc corrupto titulo, *Auieni* V̄C̄ *Adamus Cos aleagro*. Est initium Carminis Rufi Festi Auieni *Ad amicos de Agro*, quod extat in Anthologia Burmanni, et aliis in locis.

75. In bibliotheca vaticana Ottoboniana duo sunt codices Sedulii, alter sub num. 35., de quo dixi in Prolegomen. ad Iuuencum num. 49., characteris forma aeri incisa. Proxime accedit hic codex ad aetatem codicis Reg. 1. Iuuenco praemittitur Sedulius hoc ordine: epistola ad Macedonium, annotatio, *Hoc opus Sedulius etc.*, Asterii epigramma, *Sume*, *sacer*, annotatio alia de prologo metrico, *Sedulius epistola etc.*, vt ex Reg. 1. expositum fuit num. 63., hymnus, *A solis ortus cardine*, prologus metricus, *Paschales*, carmen paschale in quinque libros eodem modo, quo in Reg. 1., distributum, acrostichis Belisarii de Sedulio, *Sedulius Christi etc.* sine vlla inscriptione, et omissa altera acrostichide Liberii, elegia, *Cantemus* sine titulo, postremo nota, *Incipit ars etc.*, quae num. 9. relata est. Hunc codicem voco *Ott.* 1.

76. Alter codex Ottobonianus 36. in 4. membranaceus, elegantissime exaratus, plurimis literis aureis, ac versicoloribus, figurisque ornatus. Peculiaris est huius codicis titulus: *Incipit liber Sedulii De actibus prophetarum, et toto Christi Saluatoris cursu*, de quo confer, si placet, supra num. 49. Deest epistola ad Macedonium: post prologum metricum, *Paschales*, carmen diuiditur in quinque libros; sed diuerso modo ab aliis codicibus, in quibus pariter quinque libri numerantur, vt ex variis lectionibus constabit. Carmini paschali adduntur elegia, *Cantemus*, et hymnus, *A solis ortus* sine titulis, et versus acrostichi Liberii, et Belisarii. Succedunt sine inscriptione hi versus corrupti, vel etiam barbari:

Qualiter affixus ligno iam Christus in alto,
Sedulius cecinit, totum complecteret orbem,

Seu

Seu demonstraret pro toto pendere mundo,
Versibus his, mundo Christo miserante salutem:
Quatuor inde plagas etc.

Sequuntur sex versus Sedulii ex l. 5. v. 190., qui in alio quoque ms. veteri, et a Beda commendantur, vt referam num. 170. Illico, *Finis. Antonius Sinibaldus Florentinus, Ferdinandi regis testudo, scripsit sub anno Domini* 1473. *die* xv. *Martii Neapoli.* Ex bono exemplari codex descriptus videtur, sed ignorantia, et incuria librarii pluribus mendis scatet. In rubricis, seu titulis quaedam occurrunt in eo peculiaria, quae suis locis indicabuntur. Nomen huic codici erit *Ott.* 2.

77. Vrbinas Sedulii codex in bibliotheca vaticana vnus tantum est num. 584., olim 828. membranaceus in 4., nitido charactere exaratus, literis multis aureis, et titulis elegantibus descriptus, sed a negligente aliquo librario seculi xv.: nam frequentes occurrunt errores. Post prologum metricum, *Paschales*, carmen sequitur in quatuor libros diuisum. Nam ex tertio, et quarto libro fit vnus, vt in multis editionibus. Post carmen est elegia, *Cantemus*, quae dicitur, *Paracterium, elegiacumque carmen egregii Sedulii episcopi*, quo elogio quinquies, aut saepius Sedulius in hoc codice donatur. Desiderantur alia, vt epistola ad Macedonium, hymnus, *A solis ortus*, epigramma Sedulii, Asterii etc. Post elegiam Librarius solum notauit, *Expleui hoc opus etc. etc.*, neque amplius addidit aut de suo nomine, aut de anno, quo expletum fuit opus. Sequuntur in eodem volumine Martyrologium Bedae, versus eiusdem Bedae de Kalendis, et carmina diuersorum de anno, mensibus etc. Nota huius codicis in variis lectionibus est *Vrb.*

78. Collegii Romani bibliotheca suppeditauit nobis codicem, quem in edendo Iuuenco contulimus, et descripsimus in Prolegom. num. 50. Character, quo Sedulius exaratus est, antiquior videtur, neque in Sedulio tot menda occurrunt, quot in Iuuenco. Titulus est: *Incipit liber poetae Sedulii*; illico prologus metricus sine epistola ad Macedonium. Crebra est in carmine distinctio titulorum, sed librorum nulla: ipsi etiam tituli versus finem non sunt notati, quamuis locus vacuus relictus fue-

rit. Post carmen paschale est elegia *Cantemus* sine inscriptione: post elegiam, *Explicit. Iste liber est S. Georgii Maioris etc.* Desideratur hymnus, *A solis ortus*, et cetera omnia, quae in aliis codicibus adesse solent. In notis ad Iuuencum *Rom.* vocaui hunc codicem: atque ita quoque nunc appellabo.

79. In bibliotheca Angelica Romae extat codex ms. chartaceus, quem descripsi in Proleg. ad Prudentium num. 76. Post elegiam de resurrectione sub Lactantii nomine sequitur prologus metricus Sedulii *Paschales*, sine vllo titulo, tum carmen paschale in quatuor libros diuisum, vt in aliis recentibus codicibus, ac denique elegia *Cantemus*, sine inscriptione, ac solum post vltimum versum carminis paschalis legitur, *Explicit liber Sedulii*. Sunt tamen in carmine paschali capita suis titulis distincta. Nomen monachi cisterciensis excriptoris videtur fuisse *Antonius Lemos*: obscure etiam indicatur, codicem pertinuisse ad monasterium Claraeuallis Mediolani ordinis cisterciensis; literae enim multis in locis iam fere euanuerunt. Vidi, et excussi hunc codicem, quem nominabo Angelicum, siue *Ang.* De alio codice bibliothecae Angelicae antiquiori, qui solum nobis exhibet carmen *Romulidum ductor* etc., verba feci num. 37.

80. Alium codicem chartaceum Sedulii habeo, quem mihi non multis ante annis comparaui, seculo XV. ineunte scriptum. Praecedit in hoc volumine Ouidius *De remedio amoris* cum glossis, Batrachomyomachia Homeri latinis versibus reddita, quae incipit, *Ranarum, murumque simul crudelia bella*. Sequitur Sedulius, sed deest initium vsque ad v. 45. libri 1. *Labruscam*. Margini adduntur tituli minio notati: carminis paschalis diuisio est in quatuor libros, vt in aliis recentioribus codicibus, in quibus ex tertio, et quarto libro fit vnus tantum. Carmini paschali succedit elegia, quae dicitur *epigramma distichon eiusdem Sedulii*. Deinde hymnus eiusdem poetae, *A solis ortus cardine*, et in fine nota, *Sedulius poeta*, num. 10. relata. Accedunt miscellanea alia sacra, et profana, in quibus quaedam Statii, Calphurnii, Propertii, et Claudiani, qui *Conopeus Florentinus ciuis* dicitur. Sedulii carmina excriptoris negligentia parum correcta sunt, sed plures tamen occurrunt variae lectiones notatu dignae,

neque alibi facile reperiendae. Hunc igitur codicem intelligo, quum *meum codicem* nomino. Antiquior est codex membranaceus in 8., et, vt videtur, seculi XIII., in bibliotheca Excellentissimae Domus Albaniae Romae asseruatus, quo etiam mihi vti licuit. Titulus simplex *Sedulius*, sub quo describitur prologus metricus, *Paschales*, et liber I. cum distinctione, et argumentis rerum indicatis. In fine libri primi rubrica: *Explicit liber primus veteris testamenti. Incipit testamenti noui liber de expulsione hominis de paradiso*. Diuiditur carmen in quatuor libros: quartus incipit versu *Iam placidas* etc. ad finem vsque. Tum: *Explicit liber quartus feliciter amen. Incipiunt carmina quaedam eiusdem*: scilicet elegia, *Cantemus*, qua finita: *Incipit hymnus Sedulii presbyteri*, nempe *A solis ortus*. Hunc codicem Albanium, siue *Alb.* dicam.

81. Referam nunc codices mss., quos in sua Sedulii editione adhibuit Arntzenius. Primum laudat codicem parentis sui, quem is ad Plinii Panegyr. 25. 5., et 49. 8. appellat *antiquum*, et *laudandae vetustatis membranas*. Codex hic membranaceus minori forma continebat Sedulii carmen paschale, epigramma Asterii, et hymnum I. Sedulii, siue elegiam, *Cantemus*. Reliqua deerant. A Petro Burmanno Secundo accepit Arntzenius codicem Almeloueenianum maioris formae, quo vsus iam antea fuerat Cellarius, ob antiquitatem, et scholia quaedam elegantissima maxime commendandum: sed in eo desiderabantur cuncta a v. 197. l. 1. *Quum spirante* ad v. 13. l. 4. *Ni genitor*. Addidit idem Burmannus editionem Georgii Fabricii, cuius margini Carolus Andreas Dukerus variantes lectiones ex editione Parrhasii, et schedis Pulmanni, siue Poelmanni ascripserat: quae Fabricii editio in catalogo bibliothecae Dukerianae in 4. num. 571. memoratur. Lectiones variae in Poelmanni schedis Arntzenio videntur ex ms. depromptae: nam aliquando id indicat ipse Poelmannus, vt ad v. 276. l. 5. Daumius, qui et ipse christianos poetas edere voluit, in codd. in Sedulio, Aratore, aliisque manum Poelmanni habuit, vt testatur in epist. ad Heinsium 220. tom. 5. Syllog. Burmann. Fabricius quoque comment. in poet. Christ. pag. 24. codices a Poelmanno collatos memorat, quorum

tamen lectiones diuersae sunt ab illis, quae in schedis reperiuntur: nam in schedis carmen Sedulii diuisum est in quinque libros: in iis, de quibus Fabricius, quatuor tantum numerantur. Non viderat Arntzenius editionem Poelmanni, quam num. 109. recensebo. Poelmannus igitur, postquam Sedulium cum variis etiam lectionibus edidit, alia exemplaria quum edita, tum inedita contulit, ex quibus lectiones a sua editione variantes annotauit, de quibus saepe iudicium suum pronunciauit.

82. Misit praeterea Arntzenio Burmannus Excerpta quaedam ex quatuor codicibus bibliothecae Lugduno-Batauae a Nicolao Heinsio deprompta, atque ab alio ad oram editionis Fabricianae ex Heinsii schedis descripta. Primus codex erat ex arca Vulcanii, reliqui tres ex arca Nansii; sed inter se literis *A. B. C. D.* distinguebantur. Epistola tantum ad Macedonium, et Asterii epigramma his Excerptis comprehendebantur. In codice *C.* ascriptum erat recentiori manu: *Argumentum in librum Sedulii:*

Contemnit paleas Sedulius, eligit aptas
Res Euangelii sedulitate metri.

Non male, vt puto, esset *eligit altas*. Dono etiam Petri Burmanni Secundi habuit Arntzenius editionem Sedulii Cellarianam, qua vsus fuerat Petri Burmanni Secundi patruus: cuius margo complectebatur varias lectiones non solum ex Aldo, et editione Edimburgensi, sed etiam ex codice ms. bibliothecae Lugduno-Batauae, qui reperitur ante opera Virgilii, et, vt a reliquis quatuor, de quibus dictum est, distinguatur, litera *E.* designatur. Accessit epistola inedita P. Burmanni ad Gisb. Cuperum die 28. Iulii 1704. data: in qua plures, et elegantissimae erant Burmanni coniecturae. Quaedam etiam ipse Petrus Burmannus Secundus eidem suae Cellarianae editioni ascripserat.

83. Grunerus, qui paulo ante Sedulium ediderat, nullos codices, siue exemplaria mss. ipse viderat, sed vsus tamen fuit editione Tornaesiana anni 1565. cum notis mss. Erici Benzelii ex ms. Cantuariensi, codice Nansii, et codice Vulcanii: ex his autem duobus in solo primo, neque integro libro. Ex his ipsis duobus codicibus, a Nic. Heinsio collatis, profecit etiam Arntzenius, qui eos opportune laudat.

84. Cellarius ad suam editionem Sedulii, quam hoc seculo ineunte procurauit, adhibuit codicem ms. Sedulii, oppido antiquum, ex bibliotheca Paulina Lipsiensis Academiae, librum Sedulii ex bibliotheca Christiani Daumii, quem Gaspar Barthius cum scripto codice composuerat, deinde alium, ab Erico Benzelio Cantabrigiae cum vetustis membranis collatum, et iterum alium, quem Nic. Heinsius per tres priores libros ad vetustum codicem exegerat. Commemorat etiam Cellarius membranas optimae notae, quas Theodorus Iansonius ab Almeloueen misit: quibus etiam vsus est Arntzenius. Cappusotus, qui editionem Sedulii, num. 95. recensendam, procurauit, plura exemplaria mss. contulit, sed partim mutila, partim mendis aspersa.

85. Plures alii viri eruditi, qui Sedulii quaedam loca illustrarunt, codices mss. laudant, vt Barthius, qui saepe duos saltem codices, alterum altero antiquiorem, ad versus corruptos emendandos profert: G. Fabricius, de cuius quatuor mss. codicibus vide num. 33. Wassius in sua Sallustii editione: de quo in scholiis ad v. 29. 116. l. 2. Dauisius, qui quosdam mss. codices commemorat, vt dicam ad l. 1. v. 103.

86. Bandinius in Catalogo Biblioth. Laurent. Florent. t.3. pag. 722. seq. recenset codicem membranaceum seculi XV., quo Prudentius, Iuuencus, atque alii poetae christiani continentur. Num. 8. eius voluminis est cento Faltoniae Probae mutilus in fine, sed initio praecedit epigramma, *Romulei ductor, clari lux altera solis*, quod alii tamquam dedicationem Sedulii ad Theodosium venditant, sed pro *Romulei* legunt *Romulidum*. In hoc vero codice est prologus ad centonem Probae. Post versum, *Fit sonus: ingenti concussa est pondere tellus*, quamuis in aliis exemplaribus alii versus addantur, hic ascriptum est: *Explicit Centona Proba ex carminibus P. Virgilii*: sic enim Probam ex carminis nomine *Centonam* vocabant. Num. 9. pagina 231. *Sedulii catholici poetae de singulis vtriusque testamenti miraculis ad Macedonium presbyterum libri IV. heroico carmine*. Hunc enim titulum Bandinius expromit. Ordo operum hic notatur: epistola ad Macedonium, hymnus, *A solis ortus*, monitum, *Hoc opus Sedulius*, vt alibi. Postea: *Deo, et domino nostro Iesu Christo*

redemptori humani generis sit infinita laus, *qui me peccatorem famulum suum euangelicam doctrinam*, *quam beatus Sedulius per versus ordinauit*, *scribendo finire permisit*: *qui viuit*, *et regnat cum deo patre etc.* Subiungitur notitia quaedam de auctore poematis, et de occasione, qua illud composuit: sic incipit, *In capite vniuscuiusque libri*, desinit, *manifestantur ea*, *quae in libris continentur*. Deinde adest praefatio metrica, *Paschales*, et carmen paschale, quatuor libris comprehensum, vt in similibus recentis aetatis codicibus. Post carmen paschale sine titulo elegia, *Cantemus*. Huius codicis memini etiam in Prolegomenis ad Prudentium, et Iuuencum: qui nitidissimus dicitur a Bandinio cum initialibus librorum aureis, et ex vetustissimo exemplari, vt videtur, descriptus. Iuuat hoc loco aduertere, seculo XV., quum bonae literae restitui coeperunt, magno in honore fuisse poetas christianos veteres, qui ex antiquissimis codicibus auide, et eleganter describebantur. Ambrosii Camaldulensis celebre est nomen inter eos, qui veterum monumenta conseruare, et illustrare studuerunt: is l.2. epist. 14. tom. 3. Collect. Marten. ad Michaelem monachum, qui codicum antiquorum excriptor, et corrector erat, sic scribebat: *Cardinalis noster transcribi sibi Prudentium*, *Seduliumque cupit ornatissimis*, *atque optimis literis*: *Iuuencum adhuc desiderat*.

87. In bibliotheca Florentina S. Crucis Bandinius tom.4. pag.178. plut.24. describit codicem XI., quo Sedulii, Statii, et Claudiani carmina quaedam continentur. Sedulii nostri carmina hoc ordine collocantur sine certis titulis, primo praefatio metrica *Paschales*, secundo carmen paschale, tertio elegia, *Cantemus*, quarto epigramma, *Haec tua*, quinto hymnus, *A solis ortus*, sexto *Liber Sedulii*, *seu potius epistolae fragmentum fugientibus literis exaratum ad Macedonium presbyterum*. Sic ait Bandinius; sed, vt colligitur ex verbis epistolae ab eo adductis, praeter inscriptionem epistolae ad Macedonium nihil aliud est Sedulii: nam quae subiiciuntur, ad recentiora tempora pertinent, ab ignarissimo aliquo librario importune addita. Ita quippe legitur: *Domino sancto meo patri Macedonio presbytero Sedulius salutem in Domino*. *Ianuenses consules consulibus Terdo-*

nensium, *necnon et omni populo maiori*, *et minori amicitiam*, *salutem in Christo*. *Rogamus*, *et rogando deprecamur*, *vt quam citius potestis*, *conueniatis nobiscum*.

88. Montfauconius in Bibliotheca bibliothecarum mss. profert pag.672. inter mss. latinos Isaaci Vossii, *Sedulius Scotus in Priscianum*, inter eosdem pag. 681. *Sedulii episcopi in primam editionem Donati*: de quibus ex Oudino supra num. 45. dixi. Ceillierius laudat codicem ms. Lugduno-Batauum, *Explanatio episcopi Sedulii in primam editionem Donati*, quem non puto diuersum ab eo, quem Londini collocat Oudinus loc. cit. Sed, vt num. cit. 45. animaduersum est, haec minime sunt opera antiquioris Sedulii; quod de commentario in Priscianum certissimum cuique esse debet: Priscianus enim non est tam antiquus, quam multi vulgo putant. Floruit enim seculo VI., vt ex Cassiodorio De orthogr. liquet. Hoc ipsum confirmat Anonymus Mellicensis De script. eccles., qui cap.18. Priscianum hunc peritissimum grammaticum inter scriptores christianos collocat. Explanatio Sedulii in Donatum ab aliis dicitur in primam artem, siue editionem Donati, ab aliis in secundam editionem Donati. Fortasse Sedulius iste in vtramque editionem scripsit. Montfauconius ibid. pag.417. ex bibliotheca monasterii Benedictinorum Florentiae *Sedulii poema sacrum* in codice membranaceo, pag.483. ex bibliotheca Patauina S. Ioannis in Viridario *Sedulius cum glossis*, pag.632. ex bibliotheca regis Angliae *Paschale opus*, (intelligo *carmen*) pag.671. ex bibliotheca S. Benedicti apud Cantabrigiam *Sedulius*, pagina 673. ex bibliotheca ecclesiae cathedralis Eboracensis *Sedulius de veteri*, *et nouo testamento*, pag. 685. ex mss. Eduardi Bernardi *Sedulius*, pag. 686. Londini in aedibus Iacobaeis *Sedulii opus paschale*. Montfauconius, vt puto, et nuper indicaui, nomine *operis paschalis* non intelligit prosam Sedulii, sed ipsum carmen paschale: ita multi loquuntur.

89. Pergit pag.1084. ex bibliotheca Coisliniana San-Germanensi *Sedulii opus paschale*, pag.1089. ibid. *Sedulius De actibus prophetarum*. Hoc est ipsissimum carmen paschale, vt dixi num.49., vbi idem titulus profertur ex bibliotheca D. Valletta: Ex eadem bibliotheca San-Germanensi pag.1136. *Sedulii episco-*

pi carmen paschale etc. Belisarii Scholastici elogium Sedulii, et Liberii. Corrigam *Belisarii Scholastici, et Liberii elogium Sedulii*. Ex bibliotheca Murbacensi pagina 1176. *Sedulii carmen paschale, et alia eiusdem. Belezarii Scholastici versus*: titulus, *Sedulius Antistes* in fol. perg. Hi sunt versus acrostichi Belisarii, cuius nomen non vno modo in mss. exprimitur.

90. Apud laudatum Montfauconium pag. 1180. ex bibliotheca Mediani monasterii in Vosago *Sedulii carmina* cod. seculi X.; pag. 1203. ex bibliotheca monasterii Vindocinensis SS. Trinitatis *Sedulius* bis; pagina 1222. ex bibliotheca S. Albini Andegauensis *Sedulii epistola ad Macedonium, sacrum opus de veteri, et nouo testamento, hymni duo*; pagina 1245. ex bibliotheca S. Petri Carnutensis *Incipit ars Sedulii poetae christiani*. Haec est annotatio quaedam librarii, a nobis etiam obseruata in Ottobon. 1., de qua confer num. 9., et 45. Ex bibliotheca monasterii de Lyra pag. 1258. *Sedulii paschale carmen*; ex monasterio S. Petri Pratellensis pag. 1266. *Sedulii*, vt videtur, plura exempla, pag. 1270. ex monasterio S. Ebrulphi Vticensis *Sedulii rhetoris opera*. Sedulius vetus poeta noster *rhetor* a Ratberto, et aliis vocatur, vt dixi num. 21. Ex bibliotheca S. Victoris Parisiensis pag. 1375. *Sedulius*, ibid. ex bibliotheca Laudunensi *Glossae antiquae super Virgilium, et Sedulium*. Hactenus codices mss. recensiti ex Montfauconio.

91. In Catalogo mss. Angliae, et Hiberniae num. 2506. inter codices Thomae Bodleii *Sedulii libri quinque*: intelligo carmen paschale in quinque libros distributum. Labbeus in Noua bibliotheca mss. supplem. 4. ex bibliotheca Caroli de Montchal cod. 84. refert 1. *Sedulii carmina, quorum praefatio plurimum differt ab edita*. 2. *Versus Liberati Scholastici in laudem Sedulii*. 3. *Versus Siluii de Saluatoris cognominibus*. 4. *Versus B. Columbani*. 5. *De die iudicii versus*. 6. *Aratoris in Acta Apostolorum libri duo cum duabus eiusdem epistolis versibus elegiacis*. Non explicat Labbeus, quodnam sit initium praefationis, quae multum differt ab edita. Versus Siluii de Saluatoris cognominibus, qui in eo codice extant, indicantur etiam a Montfauconio in bibliotheca mss. pag. 126. cod. 553. biblioth. Vatic., qui primum

mum versum refert : *Spes*, *ratio*, *via*, *vita*, *salus*, *sapientia*, *iudex*, et vltimum, *Verbum*, *homo*, *rete*, *lapis*, *domus*, *omnia Christus*, *Iesus*. Hi versus tribuuntur S. Damaso, inter cuius carmina in plerisque editionibus primus versus mendose scriptus est, vti etiam apud Merendam.

92. Antonius Sanderus in Bibliotheca codicum mss. Belg. ex bibliotheca Canonicorum Regularium S. Augustini in Valle S. Martini Louanii refert *Sedulii Scoti carmina, et hymni*. Fabricius in Biblioth. vet. lat. commemorat *Sedulium ms*. Norimbergae apud Gotfridum Thomasium.

93. Catalogus Codicum bibliothecae regiae Parisiensis indicat codice 242. *Sedulii opus paschale* cum glossis inter lineas seculi XII., aut XIII. Cod. 7558. *Sedulii carmen elegiacum de incarnatione Christi* sec.IX. Cod.8092. *Caelii Sedulii carmen paschale libris quatuor*. *Eiusdem carmen de miraculis noui testamenti quatuor libris : subiecta Liberati Scholastici, et Silonis carmina acrosticha in laudem Sedulii* sec. X. Fortasse sunt duo exemplaria eiusdem operis. Quod autem passim quatuor libri tantum numerantur, causa, vt opinor, est ipsa diuisio operis in librum 1. veteris testamenti, et libros 4. noui. *Silonis* autem nomen pro Belisario positum videtur. Ibidem Codice 8093. *Caelii Sedulii carmen paschale libris quatuor*. *Veteris, et noui testamenti collatio versibus elegiacis, auctore eodem*. Codice 8094. *Caelii Sedulii carmen paschale : passim inter lineas glossae* sec.XI. Cod.8313. *Caelii Sedulii carmen paschale*. *Collatio veteris, et noui testamenti, eodem auctore* sec.XIII. Cod.8314. *Caelii Sedulii presbyteri carmen paschale* sec.XIII. *Collatio etc. Hymnus totam vitam Christi continens* sec.XV., vt videtur. Cod.8315. *Carmen paschale, Collatio etc. eodem auctore*. Cod. 8316. *Carmen paschale, Collatio etc.* Cod. 8317. *Carmen paschale cum scholiis, Collatio, Hymnus*. Cod.8310. *Sedulii Hymnus de vita Christi*. Haec quidem ad nostrum poetam pertinent : nam *Sedulii commentariolus in artem Eutycis grammatici* in cod.7830. alterius Sedulii esse creditur, vt dixi num. 45.

94. Muratorius tom.3. Antiquit. Ital. med. aeui pag. 818. excribit catalogum bibliothecae monasterii Bobiensis seculo X.

circiter exaratum. Auctor inter veteris bibliothecae libros recenset: *Libros Claudiani poetae quatuor, et in vno ex his Sedulii quaedam pars, et alia opuscula*. Postea *libros Sedulii IV.*, fortasse quatuor exemplaria. Vnum ex his fuisse puto codicem Taurinensem descriptum num. 62. Inter libros, quos Dungalus *praecipuus Scotorum obtulit beatissimo Columbano*, h. e., monasterio Bobiensi: *Sedulii orthograph.* Inter libros Theodori presbyteri: *Sedulii, Iuuencii, et Prosperi, ac Prudentii, et aliorum versificatorum liber vnus*. In var. lect. ad epistolam Sedulii ad Macedonium ante carmen paschale indicantur codices mss. Blandin., Scotti, Rosweydi, et Bollandi, quibus illa epistola illustratur ea parte, qua agitur de Syncletice. In Chronico Fontanellensi inter libros, quos Wando abbas seculo VIII. comparauit, recensentur *Libri quatuor euangeliorum expositionem continentes editam a Sedulio viro scholasticissimo ad Macedonium presbyterum*.

CAPVT IV.

Recensentur editiones Sedulii, interpretes, et coniecturarum in eum auctores.

95. Editio I. sine anni nota Parisiis in 4. ex officina Ascensiana, recensente Nic. Cappusoto. Sic Fabricius in Bibl. vet. lat. Eam vidi in Bibliotheca Corsinia hoc titulo: *Celii Sedulii presbyteri, Mirabilium diuinorum libri quinque cum hymno, et carmine elegiaco eiusdem, Iehan Petit. Venundantur Parrhisiis in via ad Diuum Iacobum sub Leone argenteo, et in monte Diui Hilarii sub speculo*. Praefatur Nic. Cappusotus ad Ioannem Guillardum Parisiensem magnae expectationis adolescentulum. In fine: *Quinto kalendas martias ex officina Ascensiana apud Parrhisios*. Post carmen paschale est epigramma Sedulii, tum hymnus, et elegia. Cappusotus Sedulium interpretari constituerat. *Mirari autem non nequeo*, ait, *tam religiosum, tamque amoenum scriptorem non fuisse antehac in gymnasiis parisiensibus vulgatiorem*. Profert etiam Sedulii elogium ex decreto Gelasiano apud Gratianum, in aliis editionibus repetitum.

96. Editio II. in 4. sine anno, et consule, ait Arntzenius, qui ea vsus est, et id solum profert ex titulo: *Sedulii poetae christianissimi, Paschalis carminis libri quatuor. Eiusdem hymni duo non poenitendi*. Ad lectorem distichon:

Haec tibi Sedulii, si te sacra lectio ducit,
Dulcia diuini carmina vatis eme.

Sequebatur Gelasii testimonium. Arntzenius *Veterem* 1. appellat.

97. Editio III. Idem Arntzenius vidit aliam editionem sine anni nota, ad cuius calcem haec legebantur: *Hoc opus felici exitu ab industrio viro Georgio Richolff, impensis Laurentii Bornman aeneis typis excusum est in praeclara vrbe Monasteriensi, Vestphaliae metropoli nobilissima*. Adiecta erant huic editioni quaedam epigrammata Martialis, in quorum fine id notatum erat: *Valerii Martialis poetae lepidissimi, electorum epigrammatum liber primus cum Hermanni Buschii familiarissima expositione, in clarissima Agrippinensi academia impressus, feliciter explicit anno* MDIX. Arntzenius hinc coniicit, Sedulium quoque eodem anno 1509. impressum fuisse: sed, vt videtur, haec duo opera in vnum volumen compacta fuerant, atque adeo certus annus editionis Sedulii colligi nequit. Margini quaedam erant ab homine prorsus non indocto ascripta, sed literis ita negligenter exaratis, vt pauca ex iis excerpere Arntzenio licuerit: qui hanc editionem vocat *Monasteriensem*.

98. Editio IV. anno 1499. Lipsiae per Iacobum Thanner in 4. ex Biblioth. med., et inf. aeui Fabricii cum notis Mansii.

99. Editio V. anno 1499. Parisiis in fol. cum Iuuenco, et aliis, vt fusius dixi in Prolegom. ad Iuuencum num. 53. Vide etiam Maittaire Annal. typ. pag. 362.

100. Editio VI. anno 1501. Mediolani cura Iani Parrhasii: Hanc editionem apud Batauos rarissimam Arntzenius frustra diu quaesiuit. Romae quidem non obuia est, sed extat apud cl. Praesulem Reggium, reconditioris sacrae doctrinae in paucis aequum, et doctum aestimatorem: cui plurimum haec nostra poetarum christianorum sylloge debet, tum qua praefecto bibliothecae Vaticanae, tum qua selectis libris, ac singulari philologiae peritia instructo. Titulus est: *Sedulii carmen paschale. Aurelii Pru-*

dentii carmina. Subiungitur decretum Gelasii de Sedulio. Sequitur dedicatio, siue praefatio Parrhasii ad Michaelem Riccium Neapolitanum Regium Insubriae Gubernatorem: quae in hoc exemplari deest, ac vix quaedam ex fine legi possunt, nimirum: *Accipe interea Sedulii nostri carmen, et alterum disertissimi viri Prudentii, cuius vtinam scripta omnia extarent, aut saltem siqua reperiuntur, incuria temporum deprauata non essent. Certè nec ego tantum laboris in emendando subissem, quique diuinorum studio tenentur, nihil in eo genere desiderarent. Sed ista qualiacunque legi malui, quam penitus interire, quae tu boni, quaeso, consulas, et Ianum tuum, qui te colit, ama. Bene vale, decus nostri soli. Mediolani idibus iuniis MCCCCCI.* Putabat Parrhasius, Prudentium, et Sedulium antea editos non fuisse: sed falso id putabat. Post praefationem: *Sedulii christiani poetae carmen paschale*. Sequitur prologus metricus Sedulii, et sine vllo titulo, aut diuisione librorum carmen paschale. In fine: *Explicit Sedulii carmen paschale*. Adduntur nonnulli hymni Prudentii, vt explicui comment. ad hymn. 2. Peristeph. v. 1., vbi ex literis eruditissimi viri Iacobi Morelli monui, hanc editionem extare in bibliotheca S. Marci Venetiis. Plura alia de hac editione eodem loco obseruaui, quae Romae etiam in Bibliotheca Corsinia asseruatur. Animaduersiones Parrhasii in Sedulium, et Prudentium proferam num. 189. seq. Arntzenius varias lectiones ex Parrhasio profert, quia eas ascriptas a docta manu inuenerat in Georgii Fabricii editione Poetarum christianorum.

101. Editio VII. anno 1501., publicata anno 1502. Venetiis apud Aldum cum aliis poetis christianis. Eam descripsi in Prolegom. ad Iuuencum num. 60. In secundo volumine poetarum christianorum Aldus primum locum Sedulio dedit hoc titulo; *Caelii Sedulii presbyteri Mirabilium diuinorum liber primus. Quum sua gentiles etc.* Desunt epistola ad Macedonium, et prologus metricus. Capita passim suis titulis distinguuntur. Primus liber continenter protrahitur vsque ad versum *Ora lupi*, qui in aliis editionibus est finis libri secundi. Post carmen paschale est elegia *Cantemus* cum inscriptione, *Hoc opusculum etc.*, de qua alibi, tum *Sedulii epigramma*, quod incipit, *Haec tua*, postre-

mo *C. Sedulii presbyteri hymnus de Christo succincte ab incarnatione vsque ad ascensionem*. Baylius priores alias editiones ignorauit, qui in Lexico hanc primam carminum Sedulii editionem esse docuit.

102. Editio VIII. anno 1504. Lipsiae in 4. Huius varias lectiones annotauit Grunerus.

103. Editio IX. anno 1509., cuius varias lectiones margini editionis Sedulii Tornaesianae anni 1566. ascriptas collegit Arntzenius. Ignoratur locus: ac solum erudita manus ad prologum v.4. notauerat: *Nusquam diphthongus, neque accentus apparet in editione nostra anni* 1509., de cuius scripturae antiquitate disseruit Salmasius ad Sarrauium epist. 183. Hanc editionem Arntzenius *Veterem* 2. nominat. Fortasse non est diuersa ab ea, quae in Biblioth. med., et inf. aeui Fabricii hoc anno 1509. peracta dicitur Lipsiae per Iacobum Thanner in 4.

Editio X. 1509. Coloniae ex Biblioth. med. Fabr.

Editio XI. 1512. Lugduni cum commentariis Nebrissensis in 4. ex Biblioth. med. Fabr. Fortasse legendum *Lucronii* pro *Lugduni*. Vide n. seq.

104. Editio XII. anno 1515. in 4. Caesaraugustae cum paraphrasi Nebrissensis. Haec describitur a Maiansio in Spec. suae bibliothecae p.27. In fronte conspicitur Sedulius explicans volumen cum hoc titulo: *Caelii Sedulii presbyteri Paschale opus*: et paulo inferius legitur: *Sedulii Paschale cum commento Antonii Nebrissen.*, et ad finem operis ita: *Sedulii Paschale cum reliquis opusculis, quae extant carmine conscripta, finiuntur. Explicita Caesaraugustae industria, et expensis Georgii Coci* VI. *nonas septembres anno salutis christianae* M. D. XV. *post primam impressionem, quam castigauit, punxit, dispunxit, interpunxitque Antonius Nebrissen., adiecitque paraphrasin in locis obscuriores* (sic). Praecesserat ergo alia editio, ac fortasse Compluti 1514., quae per errorem in Biblioth. Nic. Antonii alligata fuerit anno 1524., aut Lucronii, vel Lugduni ex dictis num. praeced. Dempsterus ait, se non vidisse Vitam Sedulii, quam a Nebrissensi confectam narrant Gesnerus, et Simlerus. Sed, vt ego puto, Nebrissensis solum scripsit breuem praefationem in carmina.

Editio XIII. anno 1516. Taurini apud Ioannem Angelum, et Bernardinum de Silua, curante Ioanne Brema, quam laudat cl. Zacharias in peregregio suo opere *Storia Polemica delle proibizioni de' libri* ad annum 496. n. x. pag. 51.

105. Editio XIV. anno 1524. Compluti in 4. cum paraphrasi Nebrissensis, vt refert Nic. Antonius in Biblioth. noua Hisp. verbo *Antonius Lebrixa*, siue *Nebrixa*, latine *Nebrissensis*, quem edidisse ait: *In Sedulii poema de Christi miraculis paraphrasis. Compluti* 1524. *in* 4., nisi error est in numeris 1524. pro 1514., vt modo dicebam. Recusa paucis ante annis est Bibliotheca vetus, et noua Nic. Antonii Matriti elegantissimis typis: et Bibliothecae quidem veteri notationes suas non quidem ita multas pro rei amplitudine, sed eruditas tamen, et selectas adiecit vir clarus Franciscus Perez Bayer. In Bibliotheca noua solum apparent additiones posthumae eiusdem Nic. Antonii. Vtinam simul prodiisset, aut nunc denique in lucem emitteretur supplementum Bibliothecae nouae, de quo sermo fit in praefatione ad hanc editionem Matritensem. Quum enim viri docti, Thomas Antonius Sanchez, Ioannes Antonius Pellicer, et Raphael Casalbon, augendae, et corrigendae Bibliothecae nouae multam operam, et laborem insumpserint, vt eam tutius legere possimus, optandum valde est, saltem correctiones in publicam lucem venire.

106. Editio XV. anno 1528. Huic anno editionem Sedulii Basileae in 8. ex recognitione Theodori Poelmanni assignat Fabricius in Biblioth. vet., quum de Sedulio agit; quam repetitam innuit 1534., 1537., et Calari 1573. Loquitur de editione Sedulii simul cum Iuuenco, Aratore, et duobus hymnis Venantii Fortunati integritati suae per G. Cassandrum restitutis. At ipse Fabricius dum Iuuenci editiones enumerat, solum refert editionem ex recognitione Poelmanni Basileae sine anni nota, praemissa epistola Hadamarii, quae repetita fuerit Calari. Confer num. 109. Ceillierius quoque commemorat editionem Basileensem Sedulii anni 1528., sed, vt coniicere licet, ex Fabricio.

107. Editio XVI. anno 1534. Basileae in 8., vt ex Fabricio nuper dixi. Adhaeret Ceillierius.

108. Editio XVII. anno 1537. in 8. *Iuuenci Hispani, et Se-*

dulii Scotigenae presbyterorum, et poetarum christianissimorum historiae euangelicae; versibus heroicis ad amussim expressae: iam tersiores, et ex veterum aliquot librorum collatione multo castigatiores in lucem prolatae. Coloniae apud Eucharium (Ceruicornum). Recensuit Reinhardus Lorichius Hadamarius. Hanc editionem explicui etiam in Prolegomen. ad Iuuencum num. 69. Post Iuuencum est Sedulius cum epistola ad Macedonium, et prologo metrico. Carmen, vt in Aldo, in quatuor libros diuisum est. Postea *Incipit hymnus eiusdem etc.* Haec est elegia, *Cantemus*. Denique carmen Sedulii, siue hymnus alphabeticus, *A solis ortus.*

109. Editio XVIII. eod. an. 1537. in 8. *Iuuenci hispani euangelicae historiae libri* IIII. *Caelii Sedulii mirabilium diuinorum, siue Paschalis carminis libri* IIII. *vna cum hymnis aliquot. Aratoris in Acta Apostolica libri duo. Venantii Honorii Fortunati hymni duo per G. Cassandrum integritati suae restituti. Omnia per Theodorum Poelmannum Cranenburgensem recognita, Basileae*: sine certa anni nota, praemissa epistola Hadamarii ex editione Coloniensi eiusdem anni 1537. In Prolegomenis ad Iuuencum num. 70., et 75. coniiciebam, hanc editionem differendam esse ad annum 1551., neque nunc quidem aliter sentio, quamuis Fabricius editionem Sedulii, et Iuuenci cum Aratore etc. Basileensem anno 1537. referat. Accuratior enim mihi videtur Fabricius, quum inter editiones Iuuenci Basileensem hanc Poelmanni sine temporis nota dicit esse: errat tamen, quod quatuor hymnos Fortunati a G. Cassandro integritati suae restitutos asserit. In elogio Sedulii recte duos tantum commemorat. Poelmannus Sedulium post Iuuencum collocat: praemittit epistolam ad Macedonium, tum praefationem metricam. Carmen paschale diuisum est in quatuor libros, ita nimirum vt tertius coalescat ex tertio, et quarto nostrae editionis. Post carmen, *Caelii Sedulii elegia. Cantemus etc.* Post elegiam, *Caeli Sedulii hymnus, A solis etc.* Post hymnum epigramma de quatuor euangelistis, *Mattheus instituit* etc., quod in nostra editione Iuuenci ex vetustissimo exemplari positum fuit pro prima praefatione Iuuenci. In codice Poelmanni nomen auctoris ascriptum non erat. Post epigramma versus acrostichi de Sedulio, *Sedulius Do-*

mini, et *Sedulius Christi*, praetermisso auctorum nomine. In fine voluminis post varias lectiones in Iuuencum additae sunt nonnullae aliae in Sedulium, quae margini etiam carminum suis in locis appositae apparent.

110. Editio XIX. anno 1538. Grunerus contulit editionem Sedulii Coloniensem huius anni in 8.

111. Editio XX. anno eodem 1536. Antuerpiae apud Viduam Martini Caesaris in 8., ex Bibl. med. Fabr.

112. Editio XXI. an. 1541. in 8. *Caelii Sedulii presbyteri quum piissimi, tum doctissimi paschale opus, seu mirabilium diuinorum libri quinque cum enarrationibus luculentissimis Aelii Antonii Nebrissensis. Adiunximus etiam Iuuenci hispani presbyteri euangelicam historiam eiusdem argumenti, additis et in eandem commentariis. Omnia ad vetustissima exemplaria collata, et castigata. Basileae anno* MDXLI. Huius editionis memini quoque in Prolegom. ad Iuuencum num. 71. Typographus est Westhemerus, qui praefationem quoque adiecit. Nebrissensis enarrationes in hac tantum editione vidi: Arntzenius, aliique recentes editores Sedulii omnino his caruerant. Post praefationem Nebrissensis, praetermissa epistola ad Macedonium, incipit prologus metricus Sedulii *Paschales*: tum carmen in quinque libros distributum; deinde *Incipit hymnus eiusdem etc.* Haec est elegia, *Cantemus*. Postremo *Sedulii presbyteri hymnus iambicus dimeter etc.* Enarrationes Nebrissensis inter versus collocantur.

Editio XXII. anno 1545. Basileae in 8. cum Iuuenco, et Aratore, collata cum codice Rottendorphii, et aliis codicibus mss. ex Fabricio, et Reuschio in catalogo editionum Iuuenci. Fortasse diuersa est editio Basileensis Sedulii hoc anno cum comment. Nebriss., quae indicatur in Bibl. med. Fabr. verbo *Sedulius*.

113. Editio XXIII. anno 1548. Basileae in 8. cum Iuuenco, et Aratore ex Fabricio inter editiones Sedulii. Vereor, ne in tot editionibus Basileensibus aliqua subsit fraus bibliopolarum, qui saepe primam fontem librorum recudunt, vt noua editio videatur. Fortasse etiam error est in numeris 1548. pro 1545.

114. Editio XXIV. anno 1551. Basileae in 8. cura, et studio Poelmanni, vt dixi ad annum 1537., ex catalogo bibliothecae

cae regiae Parisiensis. Dubitaui in Prolegomen. ad Iuuencum numero 75., et dubito etiamnum, sitne haec prima editio Poelmanni, an repetita.

115. Editio XXV. anno eodem 1551. Barthius libr. 49. Aduers. cap. 5. citat editionem Lugdunensem huius anni, quae Aratorem, Sedulium, et Iuuencum ad lectionem mss. prorsus renouatos praesefert.

116. Editio XXVI. anno 1553. Lugduni cum Iuuenco in 12., quam contulit, et *Tornaesianam* 1. appellat Arntzenius. Continet etiam Aratorem. Eius mentionem feci in Prolegom. ad Iuuenc. num. 76.

117. Editio XXVII. anno 1554. Basileae, vt Ceillierius testatur.

118. Editio XXVIII. anno 1564. cum aliis poetis christianis, recensente Georgio Fabricio, vt latius in Proleg. ad Prudent., Iuuenc. et Dracont. exposui. Confirmat Arntzenius, quod loc. cit. de Fabricio dixi: *Permisit sibi*, ait, *vno, et altero loco, quod non debebat, iudice Daumio ad Heinsium epist. 223. tom. 5. Syll. Burm. Idem quoque egit in Sedulio, transpositis plerumque verbis, si metri leges aliquid damni paterentur, quae ipsius transpositiones, licet in codicibus neutiquam fundatae, tamen a posterioribus auide sunt interdum receptae. Saepius illud in transposita voce IVGIS obseruaui, . . . licet in quibusdam Fabricius certissime habuerit praeeuntes, quos secutus est.*

119. Editio XXIX. anno 1566. cum Iuuenco, et Aratore in 12., aut 16., quam *Tornaesianam* 2. Arntzenius vocat. Ea etiam ego vsus sum ex locupletissima bibliotheca optimi Principis, Eminentissimi Cardinalis Valentis Gonzagae. Confer prolegom. ad Iuuencum num. 78.

120. Editio XXX. anno 1568. Lipsiae, vt Ceillierius refert, qui affirmat, esse in 8. cum aliis poetis christianis procuratam a G. Fabricio. Id nihil aliud esse censeo, nisi quod Fabricius in Bibl. lat. l. 4. c. 2. inter editiones Prudentii commemorat: *Georgii Fabricii in Paeanas tres Prudentii, Sedulii, et Fortunati, De vita, et morte Christi, et in hymnos tres alios Prudentii, et in Romanum martyrem expositio Lipsiae* 1568. *in* 8. *Subiuncta adagiorum notatorum centuria*. In Biblioth. med.

Fabricii inter editiones Sedulii recensetur editio Basileensis in 4. anno 1556. in Poetis christianis G. Fabricii: sed haec diuersa non est ab editione, quam anno 1564. adiudicaui.

121. Editio XXXI. anno 1573. Calari repetita ex editione Poelmanni, vt vberius dixi in Proleg. ad Iuuencum num. 80.

122. Editio XXXII. 1575. Parisiis in Bibliotheca Patrum per Margarinum de la Bigne tom. 8., vbi extant carmen paschale, elegia, et hymnus. In aliis Bibliothecis Patrum prodiit Sedulius cum aliqua varietate: nam in secunda editione 1589. Parisiis, et in Appendice ad Bibliothecam Margarini Parisiis, 1624. Sedulio tribuuntur carmen paschale, elegia, et hymnus abecedarius, et nihilominus rursus excuditur elegia hoc titulo: *Turci Rufi Asterii, viri consularis, veteris, et noui testamenti collatio Sedulio hactenus ascripta*. Notatur, Asterium fuisse consulem cum Flauio Praesidio. Additur ex Cuspiniano, et Aldo, carmen hoc editum ab Asterio, inscriptum Sedulio; ex Panuinio, Turcio inscriptum, et missum; extare mss. codices, qui Claudiani Mamerti esse dicant. Ita etiam editur elegia, et hoc ipsum annotatur in Bibliotheca Patrum Coloniae 1618., sed inter opera Sedulii in hac Bibliotheca elegia non refertur. *Cn. Spinianus* pro *Cuspinianus*, et *Panninius* pro *Panuinius* menda sunt in his Bibliothecis repetita. Tota ipsa narratio falsa est, vt liquet ex num. 46., et 162. Sedulio in his Bibliothecis adiuncti sunt versus acrostichi Liberii, et Belisarii de eo, et in Bibliotheca Coloniensi anni 1518. carmini paschali praeponitur praefatio ad Theodosium Augustum, *Romulidum ductor*, quam Sedulii esse negauimus. Post acrostichidem Belisarii est opus paschale Sedulii, siue prosa, tum Collectaneum in epistolas Pauli, quod alterius est Sedulii. In aliis pariter Bibliothecis Patrum typis expressus fuit Sedulius, praesertim in Lugdunensi 1677.

123. Editio XXXIII. anno 1588. Lugduni in 12., vel 16., de qua vide num. 82. Prolegom. in Iuuencum. Hanc editionem habuit Io. Alb. Fabricius a Nic. Heinsio cum mss. collatam: eandem *Tornaesianam* 3. Arntzenius nominat, qui animaduertit, easdem fere lectiones seruari in hac editione Tornaesiana 3., et in Bibliotheca Maxima Patrum Lugdunensi.

124. Editio XXXIV. anno 1603. in Corpore latinorum poetarum Lugduni in 4. Huc reuoco alias editiones Corporis, et Chori latinorum poetarum recensitas in Prolegom. ad Iuuenc. num. 83. Neque dissimilia sunt alia opera, quibus plura Sedulii continentur, vt Flores poetarum, Margarita poetica Alberti Eyb. Addo Hieronymi Freyeri *Fasciculum poematum latinorum*, in quo selecta carmina sunt Ausonii, Prudentii, Claudiani, Sedulii, Boetii, et Columbani praeter alios veteres, et recentes poetas, Halae Saxonum 1713.

125. Editio XXXV. anno 1610. Collatio veteris, et noui testamenti Sedulii, siue elegia *Cantemus etc.* in Manuali biblico Francofurti 1610. pag. 13. Editionem huius Manualis descripsi in Proleg. ad Prudentium num. 113. Elegia Sedulii cum hymno edita fuit in Hymnario Ven. Thomasii, hymnus etiam in Officiis per ferias Alcuini, et Lipsiae 1522. in 8. per Petrum Mosellanum post librum Cathemerinων ex Biblioth. med., et inf. aeui Fabricii verbo *Sedulius*.

Editio XXXVI. anno 1701. Edimburgi in 8., quae accurata habetur, et refertur in Bibl. med. Fabr. ex Georgio Mackenie De Scotis eruditis vol. 1. pag. 346. Haec, vt opinor, est, quam Arntzenius *Scotam*, et Edinburgensem appellat.

126. XXXVII. anno 1704. Cellarii cura in 8. *Caelii Sedulii poetae inter christianos veteres elegantissimi mirabilium diuinorum libri, Paschale carmen dicti, et hymni duo. Christophorus Cellarius ex mss. codd. recensuit, et annotationibus illustrauit. Halae Magdeburgicae: sumptibus Orphanotrophei*. Accurata est haec editio, et scholarum vsui accommodata.

127. Editio XXXVIII. anno 1739. Cellariana in Germania repetita, ex Arntzenio, qui vitiis priori turpius commaculatam ait.

128. Editio XXXIX. an. 1747. in 8. *Caelii Sedulii Mirabilium diuinorum libri V., siue carmen paschale. Item hymni duo ad codicum mss., et editionum veterum fidem recensuit, lectiones varias, obseruationes, et indices necessarios adiecit Ioannes Fridericus Gruner. Lipsiae apud Ioannem Wendlerum*. Grunerus in variantibus lectionibus annotandis diligens est, et copiosus, breues interdum, et eruditas notas subiicit. Arntzenius acerbiori

calamo Grunerum vsum obiicit in enarrandis Vonckii coniecturis: quaedam etiam errata typothetarum in carmine excribendo animaduertit, quae certe non multa sunt.

129. Editio XL. anno 1761. in 8. *Caelii Sedulii Carminis paschalis libri V., et hymni duo cum notis Casparis Barthii, Christophori Cellarii, Cornelii Valerii Vonckii, Ioannis Friderici Gruneri, aliorumque: quibus accedunt Thomae Wopkensii Aduersaria emendatiora maxima ex parte adhuc inedita. Curante Henrico Ioanne Arntzenio, I. F., qui annotationes, et obseruationum specimen adiecit. Leouardiae apud H. A. de Chalmot.* Multum debet Arntzenio Sedulius, qui selectissima quaeque ex aliis collegit, plurima etiam e sua penu adiecit supra aetatem doctus, sed ita vt, etiamsi ipse identidem id non iactaret, tamen nimis iuuenem eum esse facile agnosceres. Specimen obseruationum 13. capitibus comprehensum, quod addidit, nihil habet commune cum Sedulio, excepto vno, et altero capite.

130. Editio XLI. anno 1773. cura, et studio Gallandii in Bibliotheca Patrum tom. 9. pag. 533. *Sedulii presbyteri libri V. paschale carmen inscripti, et hymni duo ex editione Christophori Cellarii, nunc denuo recensita, et cum ms. codice bibliothecae regiae Taurinensis collata, necnon carmine De Verbi incarnatione adaucta. Accesserunt libri V. Paschalis operis studio Francisci Iureti primum editi, et notis illustrati, nunc vero iterum recogniti, et emendati.* Gallandius Cellarii selectas notas adhibuit, suasque nonnullas adiecit.

131. Pauca nunc addam de commentatoribus Sedulii, et de aliis, qui obseruationes, aut coniecturas in eius carmina conscripserunt. In codicibus mss. passim occurrunt glossae, et in nonnullis locupletiores: ex quibus aliquando vera lectio eruitur, interdum sententia obscura explanatur. Huiusmodi glossis antiquis, quum opportunum visum fuit, vsi fuimus. Post restitutas literas primus Aelius Antonius Nebrissensis de Sedulio illustrando cogitauit, editis breuibus notis, et ad vsum Scholae accommodatis, quibus tamen theologi etiam iuuari possint: neque tam mirandum est, eum aliquando aberrasse, quam tot praeclaras interpretationes primum omnium in lucem protulisse.

132. Nebrissensi adiungimus duos alios hispanos, quorum alter, Bartholomaeus Morlanes, commentarios, et notas scripsit in plures poetas, et nominatim in Prudentium, Alcimum Auitum, Marium Victorium, Iuuencum, Sedulium, Aratorem, vt narraui in Prolegom. ad Prudentium num. 259. in nota. Postea recusa fuit Matriti Bibliotheca Hispana Nic. Antonii, et ex huius additionibus posthumis mentio in ea facta est Bartholomaei Morlanes, cuius commentarios mss. Caesaraugustae extare innuitur. Antiquior Morlane fuit, atque ipsi Nebrissensi aequalis alter commentator Sedulii Ioannes Soprarius, cuius laudantur a Nic. Antonio in Biblioth. noua Hisp. commentaria in Sedulium poetam ex epigrammate L. Marinei Siculi l. 2. carminum, ex quo haec pauca disticha seligo:

Conferat eximios siquis me iudice vates,
Sedulii magna est gloria, magnus honor.
Haec lege, crede mihi, doctos, sanctosque, magister,
Discipulos facient carmina sancta tuos.
Nam siquae fuerint occulti carmina sensus,
Omnia Sobrari verba soluta dabunt.

Sobrarium, non *Soprarium* vocat Marineus in suis carminibus, quae post epistolas edita sunt Vallisoleti anno 1514.

133. Georgius Fabricius in commentar. poetar. christ. cum reliquis nonnulla etiam loca Sedulii exponit. Barthius saepissime, praesertim vero in Aduersariis versus Sedulii ex mss., et ex suis coniecturis emendat, et explicat. Ita vero ait l. 54. Aduers. cap. 7. *Fateor, in poetis veteribus me christianis amare simplicitatem ipsam et dictionis, et sensuum, quae quo est candidior, eo est merito gratior: quum tumor ille, et eloquentiae affectatae picturae non sinant animum pura rerum dulcedine, numeris infusarum, gaudere. Volo, vt redhostimenti loco felices illae animae hoc a me habeant, vt scripta eorum mea ope legantur emendatiora. Veniat in partes, vel redeat potius Sedulius, cuius quartum librum etc.* Et post multa, *Haec Sedulio nostro etiam hoc loco imputauimus. Scripsimus aliquando integras ad eum notas, vt et priore illa Claudiani editione indicauimus, sed eae, vereor, ne in alias nobis correpant, et sit auctor, no-*

bis tamen charus, his paucis, et tenuibus commendandus saltem posteris a nobis, si non plerisque difficilioribus locis explicandus. Quod et ipsum tamen hic lector aequus inueniet. Sane Barthius magnam lucem scriptoribus fere omnibus antiquis attulit, sed interdum subtilibus suis coniecturis id extorquere vult, vt veteres auctores tam perplexe, tamque obscure loquantur, quam ipse loquitur. Plerumque enim facilius scriptorum opera, quae illustrare conatur, quam ipsos eius commentarios intelligas.

134. Daumius corpus christianorum poetarum emendatius edere constituerat, in quibus locum suum habebat Sedulius: qua de re videri possunt epistola 87., et 92. Heinsii in Syll. Burmann. Egregia de posterioris aeui poetis Daumium conferre potuisse ait Arntzenius, licet vir maioris diligentiae, ac doctrinae, quam iudicii videatur Withofio diss. de vero distichor. Caton. auctore pag. 561. Suspicatur idem Arntzenius, Ioannem Albertum Fabricium quoque decus aliquod Sedulio conciliare statuisse, quum partem poetarum christianorum edere in animo habuerit, vt refert Reimarus in eius vita pag. 209.

135. Cornelius Valerius Vonck lectionum latinarum libros duos edidit Traiecti Viltorum 1745. in 8., et lib. 1. cap. 6, coniecturis Sedulium emaculare studet, quas Arntzenius notis suis inseruit. Gruneri de Vonckio iudicium libens amplector, verumque esse profiteor: *Vonckius*, inquit, *nimis ad innouandum procliuis, et de corrigendis, quam intelligendis veterum scriptis magis solicitus*. Thomae Vopkensii animaduersiones criticae in Sedulium extant in Misc. obseruat. Critic. in auctores veteres, et recentes tom. 4. Postea ad Arntzenium transmisit obseruationum suarum Aduersaria emendatiora, vt nouae Sedulii editioni deseruirent. Wopkensius, vt fatetur Arntzenius, manum potius emendatricem sola coniecturarum ope, quam quidem codicum auctoritate adiutus, admouit. Gruneri aequissimum est iudicium, in Wopkensii emendationibus multa esse praeclare dicta, et summo cum iudicio: quaedam deserenda. Plures alios, qui Sedulii quaedam loca correxerunt, aut illustrarunt, longum esset, neque vero necessarium enumerare.

CAPVT V.

De Asterio, qui carmina Sedulii collegit; de Liberio, et Belisario, qui Sedulium versibus acrostichis ornauerunt.

136. In multis mss. codicibus Sedulii annotatur, Asterium carmina Sedulii dispersa collegisse, ac diuulgasse: sed quum id ab aliis aliter exponatur, verba ipsa codicum ad examen reuocare oportet. Antiquissimus codex noster vaticanus Reg. 1. sic habet: *Hoc opus Sedulius in certas chartulas dispersum reliquit, quod recollectum, adunatum, atque ad omnem elegantiam diuulgatum est a Turcio Ruffo Asterio viro claro exconsule ordinario, atque patricio*. In codice legitur *in certa*, sed mendum clarum est pro *in certas*. Haec nota etsi ab opere separata est in hoc codice, vt dixi num. 66., tamen videtur desumpta ex alio codice, in quo praecedebat prologum metricum. Post notam illico excribitur epigramma Asterii, *Sume, sacer meritis etc.*, sed non exprimitur, quisnam sit hic sacer meritis. Reg. 3. illico post epistolam ad Macedonium sic refert: *Hoc opus Sedulius inter chartulas dispersum reliquit. Recollectum, adunatum, atque ad omnem elegantiam diuulgatum est a Turcio Rufio Asterio Quinto V. C. exconsule ordinario, atque patricio*. Sequebatur, vt videtur, camen paschale, cuius solum extrema pars in hoc codice reperitur. Ottobonianus codex 1. eandem notationem affert post epistolam ad Macedonium, et ante explicationem prologi metrici, quamuis post hanc explicationem non statim ponatur prologus metricus, sed hymnus, *A solis ortus*, vt exposui num. 75.; in eo vero discrepat a Reg. 1., quod pro *in certas chartulas* habet *inter chartulas*, et postea *deuulgatum*, et *Turtio Ruffo Asterio Quinto Vicario Consule Ordinario etc.* Verba *Quinto Vicario*, quae in nonnullis aliis codicibus etiam inueniuntur, ab ignaris excriptoribus intrusa sunt pro *V. C.*, siue *viro clarissimo*, vt multi obseruarunt. Neque in hoc codice indicatur nomen eius, quem Asterius alloquitur, dum ait,

Sume, sacer meritis. In codice Vaticano 2., qui satis recens est, nota eadem collocatur in fine carminis paschalis. Differt etiam a Reg. 1. in his: *inter chartulas . . . et adunatum, atque omni elegantia d. e. a Turcio Rufio Asterio Quinto V. C. exconsule ordinario, atque patricio*.

137. Sirmondus in notis ad Ennodium l. 1. epist. 24. profert ex codice Remensi epigramma Asterii, *Sume, sacer meritis etc.*, quod dicit esse directum ad eundem Macedonium, cui Sedulius carmen paschale dedicauit. Animaduertit, post epistolam Sedulii ad Macedonium esse hanc annotationem, *Hoc opus etc.*, vt in Reg. 1., cum hoc tamen discrimine, *inter chartulas d. r. q. r. adornatumque, a. a. o. e. d. e. a Turcio Rufio Asterio V. C. consule ordinario etc.* Sequitur epigramma, *Sume, sacer.* Labbeus in Bibliotheca Noua mss. part. 1. pag. 23. se vidisse testatur exemplar operis paschalis (intelligo carmen paschale) initio mutilum, in cuius fine erat eadem nota, *H. o. S. inter chartulas d. r. q. r. adunatum, a. a. o. e. diuulgatum est a Turtio Rufio Asterio Exconsule ordinario a. p.* Tum versus Asterii, *Sume, sacer meritis etc.* Bandinius in codice bibliothecae Laurentianae, quem recensui num. 86., inuenit eandem notationem, *Hoc o. S. inter chartulas d. r., quod r. adunatum, atque a. o. e. d. e. a Tertio Rufio Austerio V. C. Exconsule ordinario a. p.* Vsserius ex ms. Thorneyensi eadem fere verba initio carminis paschalis apposita sic affert: *Hoc o. S. inter c. d. r. q. r. adunatumque, a. a. o. e. d. e. a Turcio Rufino Asterio Quinto consule ordinario, atque patricio*.

138. Barthius in vetustissimis membranis reperit epigramma Asterii, operi paschali praemissum hac inscriptione: *Opus paschale, quod recollectum, adunatum, a. a. o. e. d. e. a Turcio Russio Asterio Quinto Exconsule o. a. p. Paschalis carminis liber primus*. Sequitur deinde epistolae Sedulii ad Macedonium fragmentum. Codex Almeloueenii sic refert: *Hoc o. S. inter chartulas d. r. q. adunatum a. a. o. e. d. e. a Turcio Rufo Asterio Quinto, viro clarissimo, consule o. a. p.* Codex vero Arntzenianus, *Hoc o. S. inter chartulas d. r. q. adornatum, atque ad omnem elegantiam compositum diuulgatum est a Turcio Rufo Asterio V. C.* excon-

exconsule o. a. p. Wilthemius etiam in codice S. Albini inuenit *exconsule ordinario, et patricio*, cetera, vt in codice Remensi apud Sirmondum, quod confirmat Labbeus De script. eccles., vbi aduertit, in ms. S. Albini annotationem, et epigramma Asterii subiici carmini paschali, in ms. vero Remensi inserta esse inter epistolam ad Macedonium, et praefationem metricam Sedulii. In perueteri codice Taurinensi alia manus literis partim rubris, quae magnam partem euanuerunt, partim nigris, ex alio codice, vt videtur, notam de Asterio exarauit, ex qua V. C. Comes Galeanus Napione haec potuit tantum describere. *Robeo incipetratum opus, id est esc vester .... amen .... lib. ... Primus .... quattuor .... Sedulius inter cartolas suas reliquid, et colliti adunatique sunt a Tuscio Rufo Asterio V̄. C̄., et exconsol. Ord. patricio suprascriptorum editore librorum*. Pro *Robeo* videri legendum *Bobio* dicam in schol. ad prolog. metric. Alia fortasse in hunc modum explicanda sunt: *Incipit sacrum opus, id est, veteris testamenti liber primus. Quatuor alios* (noui testamenti) *Sedulius etc.* Cl. Franc. Antonius Zacharias De prohibit. librorum ad ann.496. n. x. simpliciter negat, in codice Taurinensi monitum de Asterio correctore Sedulii extare: sed vel eum fugit notatio, quae ad me missa est, vel solum ille intelligit, notationem eiusmodi a prima manu exaratam non esse.

139. His ita expositis, quaerendum est, cur in recentibus Sedulii editionibus epigramma Asterii sic inscriptum appareat: *Turcii Rufii Asterii, qui Sedulii carmina post fata eius collegit, et edidit, epigramma ad eundem Macedonium, cui Sedulius opus suum dedicauerat*. In nullo ms. codice expressum est nomen eius, cui epigramma inscribitur: quod enim Sirmondus ait, epigramma directum esse ad eundem Macedonium, cui dedicatum erat carmen paschale, id non ex codice, vt videtur, posuit, sed ita ex eo collegit, quod post epistolam Sedulii ad Macedonium memoratam annotationem in suo ms. inuenerit. Titulum enim epigrammatis nullum ex codice promit. At codices mss. non omnes eodem in loco annotationem ponunt, quum alii eam in principio carminis, alii in fine, alii alibi collocent, vt vidimus. Etiamsi autem certa sedes inscriptionis illius, siue notae esset post

epistolam ad Macedonium, tamen non certum argumentum hoc esset, Asterium eo epigrammate editionem Sedulii Macedonio dedicasse. Immo, vt obseruat Labbeus De script. eccles., quamuis in aliquo ms. mentio fieret Macedonii in ea annotatione, non tamen certo colligi posset, eundem esse Macedonium, quem Sedulius, et Asterius allocuti sunt. Adde, potuisse etiam accidere, (vt vsu solet euenire,) librarium aliquem, qui epigramma Asterii post epistolam ad Macedonium legisset, inscriptionem, quae nunc extat, finxisse, quod putauerit, epigramma Asterii eidem fuisse dicatum, cui epistola Sedulii inscripta erat.

140. Retineamus tamen notam epigrammati Asterii praemissam. In ea excribenda codices mss. inter se discrepant. Verius puto, quod Reg. 1. effert, *Hoc opus Sedulius in certas chartulas dispersum reliquit*, pro quo ceteri *inter chartulas*. Conscripserat ergo Sedulius carmen paschale non vno volumine conclusum, sed in certas chartulas dispersum. Quod enim alibi legitur *inter chartulas dispersum*, innueret, carmen inter plures alias chartulas Sedulii dispersum delituisse, quod minus verum puto. Pergit noster codex Reg. 1., *quod recollectum, adunatum, atque ad omnem elegantiam diuulgatum est*. Alii pro *adunatum* habent *adornatum*; sed melius videtur *adunatum* : quum enim carmen in certas chartulas esset dispersum, Asterius illud *recollegit, adunauit etc.* Quamuis autem legere velis *adornauit*, tamen hoc verbum, vti et sequentia *ad omnem elegantiam* intelligenda sunt de ornatu, et elegantia codicis, aut voluminis, non quod Asterius in Sedulii verbis mutandis aliquid sibi licere existimauerit. Ipse enim in epigrammate de se solum ait:

Cuius ope, et cura edita sunt populis.

Collectum igitur carmen paschale ex multis chartulis, et in vnum corpus redactum, atque eleganter descriptum, ab Asterio editum fuit populis, siue diuulgatum. Cura etiam Asterii videtur fuisse, vt carmen correctum ederetur.

141. In nominibus eius exprimendis exemplaria vetera non satis conueniunt. Videntur haec esse praeferenda, *Turcius Rufius Asterius* : pro *Turcius* alii habent *Turtius*, aut *Tertius* : pro *Rufius* alii *Ruffus*, aut *Rufus*, aut *Russius*. In mss. co-

dicibus Sedulii, vti in ipso epigrammate constanter legitur *Asterius*, excepto codice bibliothecae Mediceae, in quo titulus exhibet *Austerio*: in aliis documentis aliquando *Austerius*, aliquando *Astorius*, aliquando *Aterius*, aliquando *Austurius*, aliquando *Asturius*, aliquando *Astyrius*, aliquando *Hasterius*, nisi diuersa haec cognomina statuamus, quod nonnulli volunt. Turciorum nomen clarum olim fuit, vt ex veteribus inscriptionibus, aliisque monumentis patet: pro quo nonnunquam scribitur *Turgius* eo errore, quo saepe *C* in *G* mutatur; apud alios inuenias *Turcicus*, et *Curtius Rufus Apronianus*, quia scilicet inscriptiones aliquae male descriptae sunt. Panuinius l.3. Fast. ad ann. 494. nominat *Turcium Secundum Asterium*: sed per errorem *Secundi* nomen intrusit. De gente Turcia Aproniana Asteria disserit Norisius Cenotaph. Pisan. dissert.4., et Muratorius dissert. 1. ad Paulin. carm. Cognomen *Rufi* in multis familiis romanis reperitur: de quo ita Quintilianus l.1. c.4. al. 7. *Scrutabitur origines nominum, vt quae ex habitu corporis Cicerones, Rufos, Longosque fecerunt*. Hinc contra orthographiam videtur scribere *Ruffus*. Ex nominibus, praenominibus, et cognominibus plura gentilitia nomina propagata sunt, vt Decimii, Sextii, Tullii, Quinctii. Hinc potius praeferendum est *Rufii* nomen cum multis codicibus, quam *Rufi* cum aliis. In inscriptione Virgiliani codicis Medicei, mox num. 145. proferenda, clara sunt haec tria nomina *Turcius Rufius Apronianus*.

142. Asterii multi occurrunt inter ethnicos, inter christianos, inter Sanctos, inter episcopos, inter quosuis alios viros insignes. Sed a nobis solum quaerendus est Asterius, qui post Sedulium vixerit, qui consul fuerit, qui nomen habuerit *Turcius Rufius Asterius*. Duo seculo IV. Asterii consules fuerunt, alter anno 449. cum Protogene, alter anno 494. cum Praesidio. Priorem Asterium fuisse, qui carmina Sedulii collegit, tenent Sirmondus in not. ad Ennodium l.1. epist.24., Cellarius pag. 10. editionis suae, Arntzenius cap. 10. Specim. obseruat., qui multis hanc opinionem confirmat. Ratio Sirmondi videtur haec fuisse, quod Asterius, qui Sedulii carmina in vnum corpus collecta edidit, ad eundem Macedonium, cui Sedulius carmen dica-

uerat, ea miserit, aut direxerit. Ad aetatem autem Sedulii, qui floruit anno circiter 430., magis accedit Asterius consul cum Protogene anno 449., quam Asterius consul cum Praesidio anno 494.

143. Arntzenius hoc ipsum argumentum promouet, quia Asterius videtur coniunctus amicitiae vinculo fuisse Sedulio, et Macedonio: huic certe amicus erat, vt probant verba epigrammatis *Asteriique tui etc.* Fieri autem non potest, aut vix quidem potest, Macedonium, quem patrem, et magistrum multorum appellat Sedulius, ad annum 494. peruenisse, quo alter Asterius consul fuit. Praeterea tenendum est, eundêm esse Asterium, qui Virgilii codicem emendauit, et de hac sua emendatione epigramma confecit, et Asterium, qui simili epigrammate editionem suam Sedulii adornauit: praesertim quia in epigrammate ad emendatum codicem Virgilii ait:

Asteriumque suum viuax transmittit in aeuum:

qui versus prodit auctorem epigrammatis Sedulio praemissi:

Asteriique tui semper meminisse iubeto.

Quod autem Asterius, qui recensuit codicem Virgilii Medicei, fuerit prior Asterius, consul anno 449., probat Arntzenius auctoritate Heinsii in epist. ad Papebroch. 495. tom.2. Syllog. Burm., et ad Reinesium tom.5. p.191. et 197., et Reinesii ad Heinsium tom. eod. ep.178. Denique in plerisque codicibus mss. Asterius Sedulii editor dicitur *exconsul*. Asterius vero secundus consul fuit anno 494., quo anno prodiit decretum Gelasii de libris recipiendis, et non recipiendis, vbi Sedulius, eiusque opus insigni elogio commendatur.

144. Haec fere sunt argumenta non contemnenda pro opinione Sirmondi. Contraria tamen mihi magis placet, quam tenuit etiam Fabricius in Biblioth. lat., Fontaninus de Antiquit. Hort. l. 2. c. 3., Norisius de Cenotaph. Pis. dissert.4., Pagius ad Baron. anno 494., et alii. In notis ad Baron. anno 449. editionis Lucensis consul huius anni Asterius ex Relando, et Marcellino ita sine alio nomine dicitur *Asterius*: ex Fastis vero Idacii, et Victoris, et epistola S. Leonis Papae ad Flauianum in vetustis codicibus ecclesiae Veronensis *Asturius*, ex ms. Vaticano Prosperi *Astyrius*, ex nonnullis recentibus fastorum concinnato-

ribus *Fl. Asturius*, ex aliis *Turcicus Secundus Asterius*. In Fastis graecis Heraclii vocatur *Astyrius*, a Sidonio epist.6. l.8. *Asterius*. In cod. Iustin. lib.5. tit.17. de repud. leg.8. subscriptio haec est: *Dat. V. id. Ian. Protogene, et Asterio conss.* Alii habent *Astori*, vel *Astorio*, vti apud Ferret. Mus. lapid. 3. 14. *Asterio meritam dicat hanc Octauius aram* pro *Asterio* aliqui legunt *Astorio*. De praenomine *Flauii* nihil aliud profertur ex antiquis monumentis, nisi Diptychum Leodiense in eburneo Euangeliorum operculo: FL. ASTYRIVS V. C. ET INL. COM. ET MAG. VTRIVSQ. MIL. CONS. ORD. Hoc Diptychum illustrauit Wilthemius: ac de eo agunt Norisius, Sirmondus, qui scribit *Asturius*, et Pagius, qui habet *Astyrius* cum Wilthemio, et Norisio.

145. Discrepant autem inter se hi auctores: nam in eodem Diptycho Leodiensi Norisius, et Pagius agnoscunt Asterium collegam Protogenis consulem anno 449., ac propterea Flauii praenomen illi apponunt. Wilthemius hunc ipsum Asterium consulem an. 449. intelligit, sed eundem fuisse existimat Fl. Turcium Rufium Asterium, qui quatuor haec nomina habuerit. Sirmondus agi putat de Asterio consule cum Praesidio an.494. Addit, Asturium collegam Praesidii videri diuersum ab Asturio, cui Ennodius misit epistolam 24. libri 1. Difficile est hanc quaestionem definire nisi per coniecturas. Hoc mihi valde probabile est, Flauium Asterium laudatum in Diptycho diuersum esse a Turcio Rufio Aproniano Asterio, qui Virgilii codicem correxit: quum enim is haec quatuor sua nomina distincte posuerit, non omisisset nomen Flauii, quod solum cum nomine Asterii in Diptycho legitur, si ita ipse vocatus fuisset. Addi etiam potest, quod *Flauius* potius videtur esse nomen gentis Flauiae, adeoque duo diuersae gentis Asterii sunt Fl. Asterius, et Turcius Rufius Apronianus Asterius. Norisius satis prudenter coniicit, Asterium, siue potius Asturium consulem anno 449. esse Asturium illum, cuius meminit Idacius ad annum 443. *Asturio magistro vtriusque militiae gener ipsius successor ipsi mittitur* (in Hispanias) *Merobaudis*. Asterius, siue Astyrius laudatus in Diptycho Leodiensi, quum consul fuit, iam fuerat magister vtriusque militiae, ac propterea dicitur exmagister vtriusque militiae.

146. Asterius, qui Virgilii codicem distinxit, et emendauit, plures alios titulos sibi ipse ascribit, non vero titulum magistri vtriusque militiae. Neque simile vero est, in Diptycho Leodiensi omittendos fuisse titulos Turcii Rufii Aproniani Asterii, praesertim titulum *expraefecti vrbi*, et *patricii*, qui nobilissimi erant, si vere is Asterius in eo Diptycho describeretur. En subscriptionem, quae extat in vetustissimo Virgilii codice Mediceo:

TVRCIVS RVFIVS APRONIANVS ASTERIVS V̄C̄ ET INL· EX COMITE DOMEST· PROTECT· EX COM̄ PRIV̄ LARGIT̄ * EXPRAEF. VRBI PATRICIVS ET CONSVL ORDIN̄ LEGI ET DISTINCXI CODICEM FRATRIS MACHARII V̄C̄ * NON MEI FIDVCIA SET EIVS CVI SI ET AD OMNIA SVM DEVOTVS ARBITRIO XI KAL· MAI ROMAE

P̄ VERGILI MARONIS

Distincxi emendans. gratum mihi munus amici suscipiens. operi sedulus incubui.

BUCOLICON· LIBER EXPLICIT

Tempore quo penaces circo subiuncximus. atq: scenam euripo extulimus subitam:
Vt ludos. currusq simul variumq. ferarum certamen. iunctim Roma teneret ouans·
Ternum quippe sofos merui. terna agmina vulgi. per caueas plausus concinuere meos·
In quaestum famae. census iactura cucurrit. Nam laudis fructum talia damna serunt·
Sic tot consumptas seruant spectacula gazas· festorumq. trium. permanet vna dies·
Asteriumq suum. viuax transmittit in aeuum. qui parcas trabeis. tam bene donat opes·

INCIPIT GEORGICON LIB· I · FELICITER

Quisq. legis. relegas felix. parcasq· benigne. siqua minus vacuus praeteriit animus

Ad v. *In quaestum* notatur veluti varia scriptura *In pretium*, supra *benigne* indicatur correctio *benignus*. Hi versus a Mabillonio De re diplom., a Norisio, et ab aliis magna ex parte corrupti exhibentur. Stella appicta initium nouae lineae indicat.

147. Egregie de hoc codice, eiusque antiquitate, ac praestantia Norisius loc. cit. disserit: qui obseruat, scriptum videri ex sententia Holstenii circa Valentis, aut Theodosii tempora, postea a Macario V. C. dono datum Asterio amico, qui hac de causa Macarium primum *fratrem*, tum *amicum* appellat. Fuit is codex aliquando cardinalis Rodulphi Carpensis; deinde cardinalis de Monte, qui postea fuit Iulius III., vt ex literis Cosmi I. Magni Etruriae Ducis ad eum anno 1567. datis colligitur apud Biscionium Catal. Codic. Orient. biblioth. Mediceo-Laurentianae praefat.

pag.39., et Bandinium tom.2. Catal. eiusd. bibl. pag. 282. seq. Multi asserunt, eundem codicem ad Achillem Statium, cuius epigramma initio legitur, et ad bibliothecam Vaticanam pertinuisse: qui tamen errore decepti videntur. Excusus Florentiae typis est totus simillimis characterum formis expressis, iisdem omnino distinctionibus, et correctionibus, quas Asterius adiecerat, recensente Petro Francisco Fogginio, qui in praefatione pollicetur opus separatum, in quo agere cogitabat de codice, de Asterio etc. Specimen characteris a Fogginio exhibitum non parum differt ab eo, quod Mabillonius tab.6. De re diplomatica protulit.

148. Constituta iam distinctione inter Fl. Asterium consulem laudatum in Diptycho Leodiensi, et Turcium Rufium Apronianum Asterium consulem correctorem codicis Virgiliani, facile est ostendere, editorem Sedulii non Fl. Asterium fuisse, sed Turcium Rufium Apronianum Asterium quum ex simili stilo epigrammatis praemissi codici Virgiliano, et carmini Sedulii, tum ex tribus nominibus editoris Sedulii, Turcio Rufio Asterio: nam nomen *Apronianus* proprium est familiae Turciae Rufiae. Praeterea honorum tituli, quibus editor Sedulii, et emendator codicis Virgiliani decorantur, magis inter se consentiunt, quum vterque fuerit patricius, neuter dicatur magister vtriusque militiae.

149. Nondum tamen soluta quaestio est: sed inuestigandum superest, Flauiusne Asterius, an Turcius Rufius Asterius fuerit consul anno 449. Norisius, et Pagius sine vlla dubitatione respondent, Flauium Asterium consulem fuisse anno 449., Turcium Rufium Asterium anno 494. Sed vellem, veteri id monumento aliquo confirmarent. Nam fasti veteres nudum nomen Asterii vtroque anno proferunt: quod autem Asterius, qui consul fuit anno 449. *Astyrius*, et *Asturius* alicubi dicatur, non tanti ponderis est haec ratio, vt necessario teneamus, Fl. Asterium, vel Astyrium, vel Asturium consulem fuisse anno 449., Turcium vero Rufium Asterium anno 494. Vt autem dicamus, Turcium Rufium Asterium, qui Sedulii carmina vulgauit, consulatum gessisse anno 449., vrgent rationes ex Sirmondo, et Arntzenio num.142. seq. prolatae. Earum vim sensit etiam Norisius, qui propterea probabile esse dicit, Sedulium circa annum 494.,

vel paucis ante annis et scribendi, et viuendi finem fecisse. Quod enim Sirmondus ait, in integris Gennadii exemplaribus mss. legi, Seduliun Theodosio iuniore vita defunctum, id Norisius censet non esse a Gennadii manu, sed ab aliena additum, vt nonnulla alia capita Gennadio adiecta esse dicit. Verum aetatem Sedulii tamdiu differri non posse, ex multis codicibus mss. demonstrauimus num.23. seq.

150. Aliud argumentum ex decreto Gelasii de libris recipiendis, vel non recipiendis petitum ita explicant Vsserius, Pearsonius, Norisius, et Pagius, vt negent, eiusmodi decretum prodiisse Asterio, et Praesidio consulibus, siue anno 494., vt praefert titulus in collectione Conciliorum. Variae, ac discrepantes inter se sunt doctorum virorum opiniones de eiuscemodi decreto. In collectione Conciliorum Labbei tom.8. col.1260. haec est inscriptio: *Concilium romanum primum, quo a LXX. episcopis libri sacri, et authentici ab apocryphis sunt discreti, sub Gelasio anno Domini CCCCXCIV. Asterio, atque Praesidio consulibus*. Ad marginem ex vetustissimo codice: *Notitia sacrarum scripturarum, seu librorum canonicorum, cum descriptione, vel annotatione Gelasii Papae*. Et post libros veteris, nouique testamenti recensitos: *Gelasii Papae decretum cum LXX. episcopis habitum de apocryphis scripturis*. Pearsonius in Vindiciis Ignatianis opinatur, hoc decretum conditum fuisse post synodum V. anno 553. celebratam. Huc fortasse pertinet, quod Damianus Grana in praefatione ad Centonem Probae Romae 1588. decretum *Pelagii* appellat: sed similius vero est, Granae excidisse Pelagii nomen pro Gelasio. Baluzius codicem ms. Collectionis Dionysii Exigui vidit, in quo hoc decretum Damaso tribuebatur, et cardinalis Baronius anno 69. n.4. refert, Cresconianam Collectionem continere concilium romanum sub Damaso, in quo de libris apocryphis agitur: sed melius dixisset, *de sacris scripturis*. Nam Concilium romanum sub Damaso, quod descriptum habeo ex codice Vat., canonem exhibet librorum veteris, et noui testamenti, sed de libris apocryphis omnino silet: ac censeo, canonem Damasi in decretum de libris apocryphis immissum fuisse. Baluzius testatur, in antiquissimo Vrgellensi codice Hormisdae idem decretum

cretum ascribi. Petrus Franciscus Chiffletius edidit ex codice Iurensi decretum ipsum sic inscriptum: *Incipit decretale in vrbe Roma ab Hormisda Papa editum*. In codice Vaticano 1341. seculi fortasse X. est collectio canonum hispanica, qualem Ballerinii describunt in dissert. de Collectionibus canonum. Index decretalium romanorum Pontificum solum exhibet sinceras epistolas, et post epistolas S. Gregorii Magni ad S. Leandrum Hispalensem antistitem notatur: *Decreta romanae sedis de recipiendis, et non recipiendis*. Nihil aliud additur, neque haec decreta in corpore inserta sunt: sed indicatur certe decretum de recipiendis, et non recipiendis libris, quod in his collectionibus antiquis hispanicis vltimum erat inter decretales epistolas romanorum Pontificum, vt apparet non solum in indice huius collectionis, sed in indice etiam aliarum collectionum vberiorum, in quibus vetus index retentus est. Contemnenda propterea est quorumdam haereticorum opinio, qui decretum de libris apocryphis confictum putant, et mercibus Isidori Mercatoris annumerant. Immo canon sacrarum scripturarum, qui eos potissimum vexat, sub Damaso confectus fuit, vt dixi, ex quo Gelasius, siue alius Pontifex primam partem Decreti de libris apocryphis, siue de libris recipiendis, et non recipiendis concinnauit. Qua in controuersia diligentissime versatur cl. Zacharias in opere suo optimo de prohibitione librorum ad annum 379., et 496.

151. Pagii, aliorumque sententia est, decretum Gelasium habuisse auctorem: sed ita vt Hormisdas latius promulgari curauerit. Luitprandus in Vitis Pontificum cap. 51. de Gelasio, eiusque decreto sic ait: *Item Orosii historiam laudat, et opus Sedulii, et Iuuenci*. Nicolaus I. Pontifex, Lupus Abbas Ferrariensis, Hariulfus monachus S. Richarii in Chronico Centulensi seculo XI. apud Duchesnium, Gratianus, Burchardus Wormatiensis, multi codices mss., et omnes impressi Gelasium decreti auctorem laudant. In Chronico Fontanellensi tom. 3. Spicil. Dacher. p. 240. inter codices coenobio Flauiniacensi sub Ludouico Pio ab Angesiso abbate donatos, recensentur *Decreta Gelasii Papae de libris recipiendis, et non recipiendis*. Pearsonius codicem antiquissimum a Lantfranco ex Beccensi monasterio in Angliam

delatum legit, in quo hic erat titulus: *Decreta Gelasii Papae de recipiendis, et non recipiendis libris, quae scripta sunt ab eo cum* LXX. *eruditissimis episcopis*. Huic omnino consonat codex Iustelli in collectione Labbeana Conciliorum ad marg. Decreti. Similem inscriptionem inueni ego in codice Vaticano 3791. in fol. paruo membran. seculi X. circiter. Initium codicis est: *Item incipiunt capitula decretalium Apostolicorum sanctae romanae sedis ecclesiae*. Post Felicis epistolam ad Zenonem Hispalensem episcopum legitur: *In Christi nomine incipiunt decreta de recipiendis, et non recipiendis libris, quae scripta sunt a Gelasio Papa cum* LXX. *eruditissimis viris episcopis in sede apostolica vrbis Romae*. In alio cod. Vat. Reg. 6018. seculi circiter x. decretum idem ita inscriptum reperi: *Incipit confirmatione domini Gelasii Papae de libris veteris, ac nobi testamenti: In principio videlicet quinque libri Moysi etc.* Alia similia menda occurrunt. Alius est codex Vat. Reg. 199., in quo post librum auctum Isidori De obitu Patrum est quoddam opus anonymum De numeris. Auctor occasione binarii numeri agit de duobus modis, quibus tota scriptura intelligenda est, et inserit totum decretum Gelasii libere a se descriptum. Praemittit autem: *Ordo itaque diuinorum librorum, quos ecclesia catholica scribere, legere, recipere debet secundum traditionem sanctorum virorum, et orthodoxorum Patrum, hoc est, Gelasii papae cum* LXX. *episcopis eruditissimis viris in Sede apostolica vrbis Romae, et secundum traditionem S. Athanasii episcopi Alexandriae ciuitatis*. Laudatur quoque *Decretale Gelasii De libris recipiendis* etc. initio Codicis Vat. Reg. 551. Ioseph Blanchinus in Proleg. ad t. 4. Anast. opusc. 3. ex antiquissimo codice Florentino titulum profert: *Incipit decretum de recipiendis, et abiiciendis libris, quod scriptum est a Gelasio Papa cum* LXX. *eruditissimis viris episcopis in sede apostolica, vrbe Roma*. Ex codice vero Vaticano Palatino n. 493. fol. 101. a Iusto Fontanino olim, et postea ab ipso Blanchino diligentius collato: *Incipit decretalem* (sic mendose pro *decretale*) *Sancti Gelasii Papae vrbis Romae*. Varias lectiones ex his duobus codicibus, et ex codice Iurensi Chiffletii, qui saepe *Furensis* errore typographico, vt puto, in eis Proleg. vocatur, di-

ligenter annotauit Blanchinus. Vidi ego etiam codicem Vat. Palat. num. 493., quo ante Decretum Gelasii continetur Missale *Gallicanum vetus* a Ven. Thomasio dictum, cuius antiquitatem Mabillonius, et Thomasius vehementer exaggerant. Sed Lesleus in praefat. ad Missale Gothicum num. 290. coniicit, aetatem Caroli Calui non superare. Character Decreti Gelasiani recentior videtur charactere missalis literis maiusculis exarati, et a Blanchino dicitur pertinere ad seculum IX. circiter. Mihi totus liber videtur scriptus seculo X., aut XI., quum diuites nonnulli Abbates codices praesertim sacros magnis impensis, et luxu ad imitationem antiquiorum exarari iubebant. Denique Iacobus Petitus in not. ad Poenitential. Theodori Cantuariensis obseruat, idem decretum Gelasio assignari a Theodoro, et in aliis mss. codicibus, quos enumerat.

152. Statuamus igitur, a Gelasio editum fuisse decretum de libris recipiendis, et non recipiendis, ac difficultatem, quae ex verbis eius de Sedulio oritur, alio modo, si fieri possit, explicemus. In collectione Labbeana Conciliorum sic decretum habet de Sedulio, *Item venerabilis viri Sedulii paschale opus, quod heroicis descripsit versibus, insigni laude praeferimus*. Sic etiam Gratianus distinct. 15., sed *proferimus* pro *praeferimus*: pro diuersa scriptura notatur *preferimus*. Codex Florentinus apud Blanchinum, et Iurensis apud Chiffletium *praeferimus*: Vaticanus num. 1341. hoc ipsum, quamuis in compendio literarum, quod facile ab incautis trahi possit ad *proferimus*. Codex Vat. Reg. 6018. clare *preferimus*. Auctor operis De numeris in cod. Vat. Reg. 199. paucis inmutatis: *Item venerandi viri Sedulii episcopi paschale opus, quem* (lege *quod*) *theoricis versibus descripsit, insigni laude praeferimus*. Codex vatic. Palat. apud Blanchinum in textu *referimus*, secundis curis *praeferimus*: idem codex in textu *Sedulii*, sec. cur. *Sydulii*, in textu *erroicis*, sec. cur. *eruditis*, quod amplexus est Blanchinus pro *heroicis*. Pagius postrema verba sic refert *insigne laude praeferimus*: atque ita reuera legitur in codice vatic. 1341., sed, vt opinor, eodem sensu, non vt dicatur *opus insigne*, sed *laude insigne*, vel *insigni*. Alia discrepantia est in hoc codice vaticano 1341. *descripserit*

pro *describit*, vt ceteri omnes exhibent: quod omittendum a nobis non fuit; nam inde fortasse diuersa quaedam decreti interpretatio erui poterit, vt nunc dicam.

153. Animaduersum iam fuit num. 34., Sedulium poema suum voluisse vocari *carmen paschale*, prosam vero, siue interpretationem postea editam *opus paschale*. Iuretus, qui primus omnium prosam Sedulii vulgauit, expendens verba Gelasii, qui *opus paschale*, et versus heroicos, quibus descriptum fuit, nominat, concludit, videri Gelasium vtrumque opus comprehendere voluisse. Sane propositio Gelasii aliquantulum obscura est, atque adeo locus coniiciendi esse potest, an oporteat legere *opus paschale, et quod heroicis descripsit versibus*. Quum autem in epistola ad Macedonium praemissa operi paschali, siue prosae, Sedulius dicat, se idem opus antea versu digessisse, dubitare merito aliquis poterit, num retenta scriptura codicis vatic. 1341. *quod heroicis descripserit versibus*, mens Gelasii fuerit laudare opus paschale, quod ex praefatione intellexerat versibus fuisse descriptum, quamuis carmen ipsum non viderit.

154. Hoc pacto facile solui posset difficultas, ex tempore, quo decretum Gelasii prodiit, a multis obiecta. Dicitur enim decretum editum, Asterio, et Praesidio consulibus: et Turcius Rufius Asterius Sedulii carmen non collegit, et edidit, nisi post consulatum: nam etsi in nonnullis codicibus dicitur *consule ordinario*, in plerisque tamen expressum est *exconsule ordinario*. Nemo dubitat, quin opus paschale, siue Prosa Sedulii sine ope, et cura Asterii prodierit. Potuit ergo Gelasius opus paschale commendare, quamuis in vulgus editum nondum fuisset carmen paschale. Nihilominus probabilius censeo, Gelasium vel vtrumque opus, vel potissimum carmen paschale insigni illa sua laude prosecutum fuisse: siquidem Iuuencum cum Sedulio coniungens, illico addidit: *Item Iuuenci nihilo minus laboriosum opus non spernimus, sed miramur*: quo innuit, Iuuenci carmen nec minus laboriosum, nec minus laude dignum esse.

155. Pagius ergo cum aliis hinc colligit, decretum Gelasii post consulatum Asterii editum fuisse. Testatur, se vidisse codicem ms. antiquissimo charactere exaratum in bibliotheca re-

gia Parisiensi, aliumque in bibliotheca Parisiensi S. Victoris, a quibus aberat nota illa temporis, *Asterio, et Praesidio consulibus*, quam Baronius, et Conciliorum collectores decreto Gelasii ascripserunt. Duo codices Vaticani, et codex Florentinus supra commemorati pariter ignorant eiusmodi notam temporariam: neque video, eam ab aliquo ex designato veteri ms. produci. Quamobrem Pagius arguit, primam synodum romanam sub Gelasio celebratam fuisse anno 495. tertio idus martii, in qua Misenus reconciliatus est cum ecclesia, synodum secundam vel autumno eiusdem anni, vel potius anno sequenti, in qua de libris apocryphis actum. Priori interfuerunt episcopi 55., posteriori 72., vel, vt plerique alii habent, 70. In collectionibus Conciliorum hae synodi contrarium ordinem seruant.

156. Ex his idonea eruitur ratio, cur Gelasius tam praeclaro elogio Sedulium mactauerit: nam fortasse rem gratam facere voluit recenti editori Sedulii, viro patricio, et consulari Asterio. Subit etiam animum suspicari, an Asterius nouam Sedulii editionem Gelasio dicauerit: nam Asterius Romae, vt videtur, epigramma suum scripsit, et quemnam alium sacerdotem ab eo appellari coniiciemus, nisi summum Pontificem Gelasium? In primo versu plerique habent,

Sume, sacer meritis, veracis dicta poetae:

Sirmondus e suo codice protulit *veracia*, et Cellarius e cod. Cant. *pater* pro *sacer*. In cod. vaticano Reg. 1. pro *Sume* legitur *Summe*. Non absurdum esset totum versum sic reformare,

Summe sacer meritis, veri accipe dicta poetae.

Vel *Summe pater etc.* Verius tamen puto *sacer* substantiuo modo pro *sacerdos*. Sic in carmine elegiaco Ermoldi Nigelli pro Ludouico imperatore apud Muratorium tom. 2. part. 2. col. 3. *Hoc sacer aspiciens etc.*, et Parrhasius, cuius verba num. 190. exhibebo, simile quiddam in Prudentio animaduertit, quamuis alii in Prudentii versu *sacer* adiectiuo modo sumant, vt dixi ad hymn. 9. Perist. v. 2. Verum etiamsi retineatur versus, vt in plerisque mss. extat, tamen probabilis est coniectura, Asterium Gelasio carmina Sedulii obtulisse.

157. Fontaninus De antiq. Hort. l. 2. cap. 3. censet, Se-

dulium suum carmen vulgasse circa annum 434., quod postea Asterius ex schedis auctoris recognitum, et emendatum edidit, quemadmodum fecerat adhuc consul de scriptis Virgilii. Cellarius iam obseruarat verba ipsius Sedulii in epistola ad Macedonium praemissa Prosae: *Paschalis carminis textum, quod officio purae deuotionis simpliciter executus vobis obtuli perlegendum*. Quid ergo collectore schedarum opus fuit? reponit Cellarius. Grunerus respondet, verbis codicum mss., *dispersum reliquit*, non nimis esse tribuendum: nam Sedulius integrum carmen Macedonio obtulit perlegendum, sed non edidit in publicum. Haec ergo cura fuit Asterii, vt carmen paschale vulgaretur. Arntzenius aduertit, Sedulii carmen non solum collectum, sed adornatum ab Asterio fuisse, vt inscriptio epigrammatis praefert. Quum enim Sedulius carmen Macedonio obtulisset, et hic voluisset, in solutum sermonem transferri, Sedulio enata est suspicio, carmen ipsum Macedonio non placuisse, adeoque neglexit carmen: cuius proinde membra in varias partes dispersa iacuerunt. Asterius igitur abiectas, neglectasque chartas collegit, atque vulgauit.

158. Ita ratiocinatur Arntzenius, quia Sedulius Macedonium alloquens in epistola Prosae praemissa, de carmine paschali ait: *Quod vtrum placuerit, ideo geminari volueris, an quod offenderit, vt potius arbitror, stilo censueris liberiore describi, sub dubio videor fluctuare iudicio*. Haec tamen satis non esse videntur, vt reuera carmen a Sedulio editum non fuisse credamus: nam potius Sedulius innuit, carmen a se in publicum emissum, quum illud Macedonio obtulit: et quia priores libri titulum habebant carminis paschalis, iccirco prosam inscripsit *opus paschale*. Cur ergo non teneamus, editum fuisse a Sedulio carmen paschale, sed in certas chartulas dispersum? Inscriptio epigrammatis Asterii non aliud euincit: *Hoc opus Sedulius in certas chartulas dispersum reliquit etc.*, vt num. 136. ostendimus. Ex quo colligi potest, necessarium non esse decretum Gelasii de libris apocryphis post annum 494., siue post consulatum Asterii differre. Etsi enim Asterius in epigrammate profitetur, sua ope, et cura dicta Sedulii fuisse populis *edita*, tamen id intelligendum

est de editione elegantiori omnium partium carminis, quae antea in certas chartulas dispersae erant. Ac fortasse quod ita primum carmen Sedulii dispersum fuerat, causa est, cur tanta sit discrepantia in libris distinguendis, et numerandis, vt constat ex num. 31. seq. Consule not. 12. ad Dedicationem Prosae.

159. Certum quidem est, olim plures doctos, ac nobiles viros operibus veterum scriptorum, quae iam vulgi manibus terebantur, nouum lumen attulisse, exemplaribus denuo editis, recensitis, et emendatis. Asterius ipse, de quo loquimur, distinxit, et correxit codicem Virgilii, vt vidimus. Ex num. 62. constat, Abundantium quemdam contulisse codicem vetustissimum Sedulii, qui in bibliotheca Taurinensi asseruatur. Concilii Calcedonensis exemplaria contulit, et emendauit Rusticus diaconus seculo VI., cuius verba ex mss. refert Labbeus tom. 4. Concil. col. 309. post primam actionem: *Rusticus per gratiam dei diaconus sanctae ecclesiae romanae contuli, annotaui, distinxi. Deo gratias*. Mabillonius Annal. Benedict. l. 12. ad ann. 721. pag. 154. num. 56. memorat Commentarium Ambrosii in Lucam scriptum iussu Leutcharii, siue Leodegarii abbatis anno 752., quem postea Ratbertus manu propria emendauit. In mss. codicibus Terentii saepe occurrit subscriptio haec *Calliopius recensui*: hunc Calliopium fuisse Alcuinum Caroli Magni magistrum multis probat Barthius Aduers. l. 6. cap. 20. Ex schedis mss. V. C. Giouenazzii in comment. ad Prudent. l. 2. contra Symm. v. 909. protuli subscriptiones Nicomachi Dextri, qui codicem Titi Liuii emendauit ad exemplum Clementiani parentis sui, alterius Nicomachi, qui apud Hennam codicem etiam Titi Liuii emendauit, ac Victoriani V̄ C̄, qui dominis Symmachis exemplum pariter Titi Liuii emendauit. Celsum Constantinum, Virum Clarissimum, commentarios Caesaris correxisse ex mss. Puteanis patet. In Bibliotheca vaticana extat Terentius ms., quem aeuo Caroli Magni Hrodgarius scripsit, et Calliopius Scholasticus recensuit. Paulus Constantinopolitanus exemplar ms. Lucani eadem ratione correxit. De hoc veteri more videri possunt Walchius diatr. de art. crit. vet. roman. num. 26., Philibertus de la Marne ep. ad Heinsium 595. tom. 5. Syll. Burmann., et Fontaninus in Vindic.

diplomat. antiq. l. 1. cap. 3., qui putat, Calliopium, correctorem Terentii, ex dignitate ecclesiastica appellatum fuisse Scholasticum: nimium tamen exaggerat, quum ait, seculo V. morem fuisse, vt illustrium virorum lucubrationes per librarios non ederentur, nisi a viris in dignitate constitutis ante recognitae, et emendatae. Aduertendum etiam est, saepe accidere, vt eiusmodi subscriptiones correctorum non sint autographae: nam excriptores codicum, quum ms. aliquod exemplar describebant, omnia, quae in eo reperiebant, atque adeo ipsas priorum correctorum subscriptiones fideliter exarabant. Praeterea vereor, ne interdum fraus etiam librariorum irrepserit, qui subscriptionem alicuius viri insignis, ac veteris effinxerint, vt ita ex antiquitate, et correctione pretium codicis augeretur. Quo spectant Phaedri verba l. 5. Fab. 1. *Vt quidam artifices nostro faciunt seculo, — Qui pretium operibus maius inueniunt, nouo — Si marmori ascripserunt Praxitelem suo, — Detrito Myronem argento.*

160. Exemplum huius fraudis satis clarum, vt puto, nuper inueni. In codice vaticano Alexandrino num. 1598. extat catalogus librorum bibliothecae, siue Archiuii basilicae vaticanae, anno circiter 1620. scriptus. In eo catalogo pag. 16. sic enunciatur: *Persii Flacci satyrae ante* 1200. *annos scriptae, et Barcellonae emendatae a Flauio Iulio Trebatio nominis Sabini anno Christi* 416. Auctor catalogi id probat, quia fol. 63. codicis haec inscriptio legitur: *Fl^s Iul^s Tre^s nn^s Sabini vt protector domesticus temptaui emendare sine antigrapho meo, et adnotaui Barcellonae Coss DD. NN. Arcadio, et Honorio Q.^s* Sequuntur in eodem codice *versus Prisciani de EST, et NON, Sermo super verbis, Fili hominis, sta super pedes etc. Praecepta artis rhetoricae a Iulio Seueriano collecta*. Haec diuerso, et recentiori charactere sint scripta, oportet: non enim attingere possunt antiquitatem illam, quae satyris Persii tribuitur. Profecto hic codex, si vera esset subscriptio, antiquitate excederet celeberrimum codicem Virgilii Mediceum ab Asterio anno 494. emendatum: nam emendatio Trebatii pertinet non ad annum 416., vt ait auctor catalogi, sed ad annum 402., quo consules fuerunt Arcadius V., et Honorius V., hoc enim vult, vt interpretor, nota in fine

fine *Q.s* Hunc consulatum Arcadii, et Honorii in nonnullis codicibus Persii, et Nonii designari animaduertit Petrus Relandus De fast. Consular., nimirum ad finem codicis ms. Persii; *Flauii Iul. N. N. Sabini Vi. protector domesticus temptaui emendare sine antigrapho, et adnotaui Barcellonae coss. DD. NN. Arcad., et Honorio quinquies*. Et ad finem Nonii Marcelli: *Iun. Trifon. Sabin. Protector dominic. Legi Q. cum DD. NN. Arcad. et Honor. quinquies coss. prout potui sine magistro emendans annotaui anno aetatis XXX. et militiae quarto in ciuitate Tolosa*. Idem corrector codicis Persii, ac Nonii videtur indicari. Equidem pro certo habeo, subscriptionem codicis basilicae vaticanae suppositiciam esse. Auctor fortasse non scripsit *vt*, vel *Vi*, vt clarius habet Relandus, sed *v. c.* pro *vir clarissimus*. Omissis autem aliis suppositionis notis, verbum *Barcellonae* longe post natum est: nam scriptores eius temporis, vt Ausonius, Prudentius, et alii dicebant *Barcino*, vel *Barcinon*, *Barcinonis*. Neque *antigraphum* pro exemplo, vel exemplari apud scriptores eius seculi facile inuenies, neque notam *Q.s* pro *V.*, vel *Quintum* in antiquis monumentis reperire licet. Minus vero probari debet *quinquies*, vt Relandus scribit. Possem hoc loco agere de codice S. Hilarii eiusdem basilicae vaticanae: sed pleniorem de eo tractationem capiti VII. reseruo.

161. Vt redeam ad Asterium, concludendum est, ita a Sedulio carmen paschale fuisse editum, vt ab Asterio collectore schedarum, et partium carminis, qui simul eleganter, ornate, et emendate totum corpus describi curauit, ac fortasse adiunxit elegiam, et hymnum, Sedulii nomen multo magis inclaruerit. Itaque siue iam Asterius nouam editionem carminis Seduliani perfecerat, siue in id opus tunc incumbebat, simile vero est, Gelasium Pontificem inde permotum fuisse, vt Sedulium in paucis nominaret, et effusa laude extolleret. Monet me hic locus, vt lepidam fabellam discutiam, in quam heterodoxi occasione quauis data, vel arrepta libenter excurrunt. Narrant, locum Gelasii per librarios corruptum aliquando fuisse, qui substituerunt *opus paschale, quod haereticis descripsit versibus* pro *heroicis*: quod mendum Paulum II. ad capitale poetarum odium perduxit,

ac pluribus aliis legum professoribus imposuit : quin nonnulli eorum addunt, ex decreto Gelasii ita corrupto ab ecclesia catholica poetas exulare iussos, quum multi crederent, omnes poetas esse haereticos. Verum quis non videat, nemini sanae mentis venire in mentem potuisse, vt ex decreto Gelasii, quo insigni laude carmen Sedulii ornatur, colligeret, poetas omnes esse haereticos? In nullis variis lectionibus reperio, verba Gelasii mendose ita fuisse exarata: *Opus paschale, quod haereticis descripsit versibus, insigni laude praeferimus*. Fac tamen, alicubi hoc mendum irrepsisse. An serio putas, fuisse aliquem, qui simul crederet, opus paschale et haereticis versibus descriptum fuisse, et insigni laude esse praeferendum? Quae quidem ratio tam aperta est, vt Baylius ipse, cui certe cordi non erat causam romanorum Pontificum agere, tamen fabellam hanc suspicatus fuerit ab italis literarum humaniorum cultoribus confictam fuisse, vt eos deriderent, qui parum poetis eius temporis fauere viderentur. Non me fugit, Paulum II. a Platina, aliisque viris literatis, quos ille iustis de causis insectatus fuerat, ita male habitum, vt fingerent, eum omnes literatos, atque elegantioris doctrinae studiosos pro haereticis habuisse. Verum hanc calumniam egregie refutarunt quum Raynaldus in Annal. eccles., tum Eminentissimus Cardinalis Quirinus in Pauli II. Vita. Heterodoxi obiectam fabellam satis probari putant Pierii Valeriani oratione Pro barbis sacerdotum. Sed in primis quaeram, quid fuerit causae, cur haeretici Paulum II. vbique nominent, quum Valerianus fabulam de Hadriano VI. narret? Compertum est, Hadrianum VI. seuerioris disciplinae amantissimum poetis, qui tunc temporis Romae ineptam quamdam ethnicismi imitationem affectabant, et liberius viuebant, parum fauisse. Hinc poetarum aduersum eum praesertim iam mortuum dicteria : hinc Pierius Valerianus in oratione Pro sacerdotum barbis Romae edita 1531. post Gelasii verba de Sedulio: *Vulgata tamen hactenus exemplaria pro HEROICIS versibus HAERETICIS versibus habuere. Quod bonis quibusdam legum professoribus suspicionem oggessit, poemata omnia esse haeretica, poetasque inter pios, etiamsi sacra tractent, nequaquam annumerari. Id quod Hadriano VI. Pont. Maximo vsque adeo persua-*

sum vidimus, vt hac de causa nullum hominum genus maiori prosequeretur odio, quam poetas: id nominis nihil aliud prae se ferre arbitratus, quam impietatem. Et adhuc aliqui non mali quidem praesules deprauatae illius lectione (lego *lectionis*) *hallucinatione, et alterius huius de rasitanda barba errore ducti, neminem sacerdotio dignum putant, qui vel barbam nutriat, vel versus faciat: tanti est prauam semel opinionem imbibisse.* Haec ita exaggerata risus excitandi causa confingi ab aliquo scurra potuerunt; credi a nemine certe debent. Quo magis mirari subit, Funcium cap.3. De veget. lat. ling. senect., quum solum Baylium auctorem alleget, tamen eandem crambem, tamquam certam historiam, recoquere, ac diuersa narrantes scriptores ita componere, vt vtrique Pontifici, Paulo II., et Hadriano VI. tam absurdum errorem imputet.

162. Breuiter expedienda nunc est alia quaestio de Asterio, de qua nonnihil supra num.46., et 122. actum est, sitne auctor elegiae, *Cantemus socii etc.* Norisius, quia in cod. Vaticano 1165. post carmen paschale ascribitur nota, qua significatur, carmen ab Asterio editum fuisse, et statim subiicitur elegia, arguit, incertum esse, vtrum auctorem habuerit illa elegia, nec vero Labbeum adeo confidenter debuisse eam Turcio Rufio Asterio abrogare. Loquitur, vt opinor de codice recenti Vaticano 3178., quem n.65. recensui. Verum quamuis aliqui sint codices, vt iam notaui, qui post carmen paschale notam illam afferant, tamen nullo modo colligi potest, Asterium auctorem esse elegiae. Notatio enim Asterium indicat carminis collectorem, et editorem, non auctorem. In cod. Vatic. Reg.5., qui etiam recens est, et ad Aldi editionem videtur accommodatus, sic eadem nota profertur: *Turtius Ruffus Asterius Quintus sequentia carmina inter scripta Cellii Sedulii inuenit.* Sequuntur autem elegia, hymnus, et epigramma Sedulii. Non difficulter credam, elegiam etiam ab Asterio fuisse collectam, ac simul cum carmine paschali elegantiori ornatu vulgatam, quod tradunt Labbeus, et Goldastus in not. ad carmina S. Columbani. Ex nota tamen, *Hoc opus Sedulius etc.*, siue carmini paschali ea praeponatur, siue postponatur, id euidenter demonstrari non potest. Quod

enim in nota innuitur *opus*, vel vnice, vel praecipue intelligi debet de carmine paschali: quo pertinet secundus versus epigrammatis Asterii,

Quae sine figmenti condita sunt vitio.

Id enim alludit ad primum versum Sedulii post prologum metricum:

Quum sua gentiles studeant figmenta poetae.

Nihil ergo est causae, cur Sedulio elegiam abiudicemus, quam illi adiudicant multi vetustissimi codices, vt liquet ex cap.3., et ex variis lection. ad titulum elegiae, Beda non semel De arte metr., Auctor comment. in Bedam De art. metr. ms. in bibliotheca Vaticana, auctor anonymus seculi X., Osbernus, Ioannes Tinmuthensis in Vita S. Dunstani, Guilielmus Malmesburiensis De vit. Pontific. l.1., aliique.

163. Nimis iam multa de Asterio: de duobus autem aliis poetis antiquis, qui Sedulium versibus acrostichis laudarunt, breuius, quam opus esset, disserendum est. Nihil enim occurrit, quo pedem figere possimus. Eos satis antiquos esse, ex veteribus codicibus Sedulii, in quibus versus acrostichi leguntur, liquido demonstratur. Dempsterus in Histor. eccles. Scotor. Liberium, et Belisarium anno 440. vixisse affirmat, sed nullo vel leui indicato fundamento. Non tamen ineptum erit coniicere, eos poetas, qui simili carmine veluti certatim Sedulium commendarunt, eodem simul tempore vixisse, et aequales fuisse siue ipsius Sedulii, siue editoris Asterii. In indice librorum expurgandorum Ioannis Mariae Brasichellensis pag.256. praescribitur, delendum esse titulum *Diui* in Liberio, et Belisario. Nonnulli tamen adhuc vocant D. Liberium, D. Belisarium: quippe intelligunt, *D* significare praenomen *Decimum*. Labbeus in quodam ms., et Vsserius in alio pro *Liberio* reperit Liberatum, Barthius vero *Libertum*. Mabillonius in Analect. to.1. Belisarium appellat e suo ms. *Bellesarium scholasticum*, siue *Belisarium*: alii *Belaesarium*, siue *Bellaesarium*, alii *Belezarium*: immo *Silonem* in quodam codice regio Parisiensi vocari animaduerti num.93., siquidem in Catalogo eius bibliothecae versus Liberati simul in eo codice recensentur, et in codice 8094.: *Bellesarii versus acrostichi in laudem*

Sedulii. Nonnulli codices omittunt nomina horum poetarum, alii vtrumque epigramma Belisario ascribunt, vt dubitari possit, an vnicus sit vtriusque auctor Decimus Liberius Belisarius. Non procul ab Asterii temporibus vixit celeberrimus ille dux Belisarius, qui post Siluerium Pontificem in exilium missum, in se reuersus, ecclesiam Romae erigi curauit, in qua haec extat inscriptio:

Hanc vir patricius Vilisarius Vrbis amicus
Ob culpae veniam condidit ecclesiam.
Hanc iccirco pedem sacram qui ponis in aedem,
Vt miseretur eum, saepe precare deum.
Ianua haec est templi domino defensa potenti.

In schedis mss. Iosephi Blanchini de inscriptionibus romanis apud v. c. Praesulem Reggium notatum inuenio, hanc inscriptionem a Grutero pag. 1562. n. 10. reponi ad Cruciferorum aedem in Campo Martio, et non extare. Verum Baronius, qui eam refert ad ann. 538. n. 10., aduertit, eam conspici in pariete ecclesiae Cruciferorum inter Pincium montem, et Quirinalem; quae nuncupatur S. Mariae in Triuio, in cuius exteriori latere e regione aedium De Comitibus etiamnum cernitur. Ex inscriptionis stilo, atque orthographia colligi potest, eam circiter seculum IX. exaratam, et collocatam fuisse. Quod si haec inscriptio vere a Belisario, aut ab aliquo eius aequali conscripta est, argumentum ex ea peti potest ad antiquitatem versuum Leoninorum confirmandam. Baronius, aliique v. 4. habent *misereatur*: sed in lapide legitur *miseretur*. Caietanus Marinius in locupletissima sua collectione inscriptionum veterum christianarum, quam iam diu viri eruditi expetunt, sic etiam legit ex simili inscriptione a se visa, quae asseruatur in aedibus priuatis D. de Balneo. Alio modo scribitur nomen Belisarii in lapide, qui egredientibus porta Pinciana iacet a manu sinistra: *Date obulum Belisario*. Verum haec inscriptio posteriorum temporum videtur esse, quum res ipsa, scilicet quod Belisario eruti oculi fuerint, et his verbis eleemosynam petere consueuerit, inter fabulas a multis referatur, vt a Pagio ad Baronii annales ann. 561. num. 4. Ioannes Tzetzes, poeta graecus, in suis iambis haec ipsa verba refert: *Poculum ligneum detinens clamabat plebi in stadio: - Belisario*

obulum date imperatori. Huiusce fabellae famam vigere adhuc Constantinopoli, multi narrant.

CAPVT VI.

Elogia Sedulii, ac doctorum hominum de eo iudicia.

164. Plura veterum de Sedulio testimonia allata iam a nobis sunt, videlicet ex codicibus mss. Sedulii num.5. seqq. num.76., ex decreto Gelasii num.152., ex quodam Eldefonso, siue Ildefonso, qui seculo IX. floruit, num.28., Isidori num.31., Sigeberti num.48., Trithemii n.12., Alcuini n.27., Luitprandi n.151., Anonymi Mellicensis n.31., Sedulii Iunioris n.56., Xysti Senensis n. 24., Eysengreinii n. 25. Iudicium Viuis de Sedulio, aliisque poetis christianis protuli in Prolegom. ad Iuuencum n.112. Epigramma Asterii, et versus acrostichos Belisarii, et Liberii in appendicibus exhibemus.

165. Cassiodorius l.27. de instit. diuin. liter. *Opus quidem, vt arbitror, necessarium, sed considerata difficultate perarduum, in duobus libris comprehendere velle diuinarum, et humanarum fontes copiosissimos literarum. Vbi Sedulii versus illi dicendi sunt, Grandia posco quidem etc.* Sunt versus 349. 350. l.1., qui in nonnullis editionibus Cassiodorii corrupti leguntur. Idem Cassiodorius in Exposit. psalm.113. v.12. *Quibus etiam Sedulii (vt ita dixerim) poetae veritatis versus illi repetendi sunt: Lignee, ligna rogas etc.* Ex l.1. Sedulii v.268. Praeterea in expos. psalm.36. in conclusione profert v.325. l.1. *Ambo errore pares*, et in expos. psalm.36. in conclusione v.349. l.1. *Grandia posco quidem*.

166. Venantius Fortunatus l.8. carm.9.

Quod tonat Ambrosius, Hieronymus atque coruscat,
Siue Augustinus fonte fluente rigat:
Sedulius dulcis, quod Orosius edit acutus,
Regula Caesarii linea nata sibi est.

Idem rursus in Vita S. Martini l.1. v.15.

Primus enim docili distinguens ordine carmen,

Maiestatis opus metri cauit arte Iuuencus.
Hinc quoque conspicui radiauit lingua Seduli.

167. Isidorus in versibus, quos in eius bibliotheca olim affixos fuisse multi confirmant:

Perlege facundi studiosum carmen Auiti,
Ecce Iuuencus adest, Seduliusque tibi.
Ambo pares lingua, florentes versibus ambo
Fonte euangelico pocula larga ferunt,
Desine gentilibus ergo inseruisse poetis,
Dum bona tanta potes, quid tibi Calliroem?

De his versibus nonnihil a me dictum fuit in Prolegom. ad Iuuencum num. 92. Sed, vt aliquid etiam nunc addam, vix iam vllum mihi dubium, quin Isidori sint, ex veteribus mss., quum in codice Vat. Reg. 215. seculi IX. exeuntis inter alios versus ad syllabarum quantitatem explorandam allegatos sub Isidori nomine produci viderim: *Te quoque nostra tuis promit bibliotheca libris*, quod elogium Hieronymi est in versibus Bibliothecae Isidori, sed correctius in hoc Vat. codice, vti etiam in cod. Vat. Reg. 425. sub incerto auctore, et in alio Reg. 571. sub Augustini nomine. Idem Isidorus l. Orig. 20. c. 4. affert versum vltimum prologi metrici: *Arretina vasa ex Arretio, municipio Italiae, dicuntur, vbi fiunt: sunt enim* (forte *etiam*) *rubra, de quibus Sedulius,*

Rubra quod appositum testa ministrat olus.

168. In praeclara editione Patrum Toletanorum, studio, et expensis Eminentissimi Cardinalis Lorenzana procurata, inter Sermones dubios S. Ildefonsi reponitur sermo V. de assumptione B. Mariae, qui inter opera Odilonis Abbatis extat. Ibi pag. 363. *Circa sepulturam vero dominicam, multo magis quam mulieres illas sanctas, quidam dicunt fuisse solicitam,* (Deiparam) *quorum opinionem, nisi fallor, astruere videtur bonus ille Sedulius, poeta euangelicus, orator facundus, scriptor catholicus.* Confer Sedulium l. 5. v. 322., et 361. Ildefonso etiam a nonnullis ascribitur opusculum De partu Virginis, quod doctissimus editor recte monet Paschasio Ratberto esse tribuendum. In hoc opere p. 314. tom. 1. Patrum Toletanorum haec habemus de Sedulio: *Quod si talibus et huiuscemodi pateret puerpera tormentis, proculdubio*

virgo non esset, quia virginalis integritas violata esset. Hinc Sedulius rhetor romanae ecclesiae in paschali suo opere ait: Infans namque etc. Vnde adhuc idem: Vere diuinae generationis etc. Nihil ergo apertius dicere queunt, nihil manifestius ii sancti doctores de partu Virginis etc. Verba deprompta sunt ex l.2. operis paschalis, siue prosae.

169. Ab Aratore Sedulium laudatum quidam scriptores referunt: quod opinatur Cellarius esse ex Aldi relatione in Vita Aratoris: *Contulisse autem se ad scribendos Actus apostolorum iccirco versibus Arator dicitur, quod fecisse idem in Euangelio Iuuencum, ac Sedulium vidisset. Id vero in eo Aratore licet videre, qui Venetiis et in D. Georgii cognomento Maioris, et Deiparae semper Virginis in hortis bibliotheca alligatus est.* In bibliotheca Vaticana est codex Palatinus num.1717. in fol. magno seculi XI. circiter, in cuius initio sic notatum inuenio: *Arator subdiaconus fuit sanctae dei romanae ecclesiae, qui considerans, Iuuencum, et Sedulium metrice scripsisse suos libros, decreuit, se versifice scripturum Actus Apostolorum.*

170. Beda comment. in Lucam cap.49. ad verba, *Crucifixerunt eum etc. Qualiter sane Dominus in cruce sit positus, quidue eadem sacratissimi corporis positio regalis in se typi contineat, Sedulius in paschali carmine pulchre versibus dixit, Neue quis ignoret etc.* Producit versum 188., et alios septem sequentes libri 5., qui in codice nostro Ottoboniano 2. a versu *Quatuor inde plagas* seorsum recensentur, et quatuor aliis praemissis versibus *Qualiter affixus etc.* laudantur, vt exposui num.76. Eosdem quatuor versus, *Qualiter affixus etc.* ex antiquo ms. codice Thorneyensi sine vlla discrepantia lectionis Vsserius protulit. Versus autem Sedulii de cruce a v.184. *Pax crucis ipse fuit* proferuntur etiam a Dungalo, et ab Iona Aurelianensi ad cultum sacrarum imaginum probandum, vt ad eum locum dicam. Rursus Beda in libros Regum quaest. 28. quum ex Ioanne Constantinopolitano episcopo retulisset, graecos ex ascensu Heliae finxisse currum, equos, et radios solis, addidit: *Quod enim graece ILIOS dicitur sol, sicut etiam Sedulius, quum de Heliae ascensu caneret, ostendit dicens etc.* Refert versum 184., et tres sequentes li-

libri 1. Ex eodem Beda in breuiario romano in Dedicatione S. Mariae ad Niues recitamus : *Vere enim beata parens , quae sicut quidam ait : Enixa (est) puerpera regem etc.* Versus sunt Sedulii l.2. v.63. seq. Quo loco opportunum est aduertere , saepe in officiis liturgicis verba Sedulii adhiberi ; nam praeter hymnos , qui ex Sedulio in breuiario mozarabico , et romano sunt , vt in var. lection. ad hymnum Sedulii dicam , in Circumcisione Domini ad responsoria 2. nocturni verba ex eodem hymno Sedulii repetuntur , *Domus pudici pectoris etc.* , et in introitu Missae votiuae Deiparae , *Salue , sancta parens , enixa puerpera regem , - Qui caelum , terramque regit* ex l.2. v.63. , et in missalium rubrica laudatur Sedulius . Notauit etiam Nebrissensis in lectionibus nocturnis Festi omnium Sanctorum ita de Sedulio legi : *Egregius versificator dei sapientiam omnia nosse , atque posse considerat dicens : Qui stellas numeras etc.* Sunt versus 66. , et seq. l. 1. In breuiario romano nunc id non legitur , sed legebatur antea , vt liquet ex Breuiario Romano de Camera nuncupato Venetiis 1550. apud Iuntas in fol. , vbi in Vigilia omnium Sanctorum ex sermone Rabani refertur : *Et egregius ille versificator Sedulius dei sapientiam omnia posse , atque nosse etc.* Denique saepissime Beda in libro de arte metrica regulas suas exemplo , et auctoritate Sedulii confirmat , eius nomine modo tacito , modo expresso , vt in not. , et var. lectionibus monebo . Bedam commentario illustrauit nescio quis antiquus scriptor in ms. codice Vaticano , quem voco Reg.4. , vt dixi num.69. Is igitur simili modo , ac Beda , Sedulii versus in exemplum producit .

171. Ex eodem Beda num. 48. obseruaui , Aldhelmum imitatione Sedulii librum de virginitate prosa , et metro composuisse : Aldhelmus tamen prius orationem solutam , tum carmen contexuit , contra Sedulius . In carmine Aldhelmi apud Canisium antiq. lection. tom. 5. part. 2. pag. 837. suppresso Sedulii nomine versus eius refertur :

Sic , mutante deo , mutantur corda ferarum ,
Quamuis stultorum torpescant corda virorum .
Vt quondam vates cola cum commate prompsit :
Edidicere truces praedam seruare leones .

Hic vates est Sedulius, vt in codice ms. Aldhelmi vaticano Palatino num. 2078. ad marginem notatur, in quo etiam correctus legitur Sedulii versus *Et didicere etc.*, sic enim ait Sedulius l. 1. v. 219. In Prosa Aldhelmus: *Vt poeta de propheta*:

Et didicere truces praedam seruare leones.

Canisius ad marginem hemistichii, *Cola cum commate prompsit*, indicauit caput 28. Prosae, vbi Aldhelmus ait: *Quod Prosper per cola, et commata mellitis versuum epigrammatibus inculcauit*. Quaerendum ergo est, quid significet phrasis Aldhelmi, *Cola cum commate prompsit*, vel *Cola, et commata inculcauit*. Ex ipso Aldhelmo colligo, his verbis significari, versus suaui quodam artificio esse compositos; nam in principio carminis ait:

Non rogo ruricolas versus, et commata musas,

Et paulo post:

Colaque cum pedibus pergant et commata ternis,
Dactylus excepto decurrat fine metrorum,
Spondaei quintam contemnat syllaba partem,
Vltima sic trochei concludat litera versum,
Extremus iugiter qui gaudet calce teneri.
Sic ternis pedibus properent epigrammata metri.

Primus versus in vulgatis exhibet *commoda* pro *commata*, vel *comata*: vtroque enim modo scribitur. Veram autem significationem apud lexicographos frustra quaeres. Sergius grammaticus, qui in codice vaticano Palatino 1578. vocatur Serregius, nisi librarius voluerit scribere *Seruius Regius*, in commentario in 1. editionem Donati, quae est de litera etc., sic concludit: *Cola autem, et comata eiusdem orationis singulae partes esse noscuntur. Verum meminerimus, in prosa oratione cola, et comata idem esse, et vnum significare: in versu vero aliud, et diuersum: nam vbi duo liberi sunt pedes, Colon dicitur, vt apud Horatium, Terruit vrbes: Coma, quando post duos pedes, vel post tres sequitur syllaba, quae partem terminat orationis, vt in primo versu Aeneidorum, Arma, virumque cano. Item Arma, virumque cano, Troiae qui primus ab oris*. Codex vat. sic refert: sed in editione Putschii inter veteres grammaticos recte vulgatum est, *Item*,

Arma, virumque cano Troiae: sic enim post tres pedes sequitur syllaba. Vt ad Aldhelmum redeam, laudat hic etiam Sedulium cap. 2., et 10. Prosae, vt dicam ad v. 13., et v. 179. libri 1.

172. Aldhelmo adiungam imitatorem alium, quamuis minus eruditum, Sedulii ex Gregorio Turonensi l. 5. Hist. Franc. cap. 25., qui de Chilperico Francorum rege ait: *Scripsit alios libros idem rex versibus, quasi Sedulium secutus: sed versiculi illi nulli penitus metricae conueniunt rationi*. Et rursus libro 6. cap. 46. *Confecitque duos libros quasi Sedulium meditatus, quorum versiculi debiles nullis pedibus subsistere possunt, in quibus dum non intelligebat, pro longis syllabas breues posuit, et pro breuibus longas statuebat*. Ruinartius nullam variam lectionem affert pro *meditatus*: sed alii habent *imitatus*. Chilperici inprudentia omni tempore communis fuit, vt merito queratur Horatius libr. 2. epist. 1. v. 115.

— Quod medicorum est,
Promittunt medici, tractant fabrilia fabri.
Scribimus indocti, doctique poemata passim.

173. Saltem imitarentur istiusmodi versificatores Iannitium, qui opus metro, et prosa a se compositum perquam modeste (credo, vt aliorum iactantiam in titulis suis exaggerandis retunderet) sic inscripsit: *Bibliotheca Conuentus SS. Ioannis, et Pauli Ordinis Praedicatorum Venetiis nuper aperta, a Fr. Iacobo Maria Iannitio, nullius scientiae professore, minimeque in poesi versato*.

174. In controuersia inter Hincmarum, et Gothescalcum, an *trina deitas* dici possit, Sedulius quoque in partes venit. Gothescalcus in schedula sua ad Hincmarum: *Vt est illud Sedulii fidelis poetae tui: Iste fidem ternam etc.* Hincmarus in opere De non trina deitate verba Sedulii explicat, quem non semel *venerandum* appellat.

175. Theodulphus Aurelianensis libr. 4. carm. 1. v. XI.

Cura decens Patrum nec erat postrema priorum,
Quorum sunt subter nomina scripta, vide.
Sedulius rutilus, Paulinus, Arator, Auitus,
Et Fortunatus, tuque, Iuuence, tonans.

179. Asser Meneuensis in limine Vitae Aelfredi regis scripsit: *Getam iamdudum pagani pro deo venerabantur, cuius Sedulius poeta mentionem facit in paschali metrico carmine, dicens: Quum sua gentiles etc.* Eadem fere verba repetit Matthaeus Westmonasteriensis in Flor. Histor ad ann. 758. pag. 142., vbi Getae totam genealogiam repraesentat, et Simeon Dunelmensis De gest. reg. Angl. ad ann. 848., vbi poetam insignem vocat Sedulium. Confer var. lect. ad v. 19. l. 1. *Ridiculiuae Getae*.

180. Vsserius de Britann. eccles. primord. c. 16. ex Ioanne Tinmuthensi in vita S. Dunstani haec verba excribit: *Concinens illud carmen sapientis, ac senatoris Sedulii: Cantemus Domino, sociae, cantemus honorem*. Versus est primus elegiae Sedulii cum aliquo discrimine a Ioanne Tinmuthensi ad rem suam accommodatus. Floruit Tinmuthensis seculo XIV. Ita etiam refert Osbernus in vita S. Dunstani c. 8. apud Bollandianos 19. Maii, qui seculo XI. scripsit. Alius antiquior auctor *B. presbyter, coeuus, et testis oculatus* apud eosdem Bollandianos cap. 6. paulo aliter: *Vidit . . . virgineas turmas in choro gyranti* (forte *gyrantes*) *hymnum hunc poetae Sedulii cursitando cantantes, Cantemus socii Domino etc.* Guilielmus Malmesburiensis De vit. Pont. Angl. l. 1. p. 203. *Illudque Sedulianum modulato canore concinere, et repetere: Cantemus Domino sociae etc.* Sic etiam refert Guilielmus Thorne Chron. c. 2., non nominato Sedulio. Geruasius monachus Dorobornensis Imaginat. De discord. inter monach. pag. 1326. *Versus Sedulii psallens, et dicens: Cantemus Domino, sociae, cantemus honores*. Alii exhibent *honorem*. Celeberrima fuit ea visio S. Dunstani apud rerum Anglicarum scriptores.

181. Aedilwaldus in carmine ad Winfrithum:

Quemadmodum mellifluis
Heroticorum versibus
Illustris quondam poeta
Romae vrbis indigena
Stili calamo stridulo
Caraxante persedulo
Sacris inserit schedulis
Doctiloquus Sedulius.

Sic Vsserius loc. cit. Secundo versu fortasse legendum *Heroicorum*.

182. Ex Radulpho Dunstapulensi idem Vsserius hoc distichum profert:

Surgit Sedulius, veterisque, nouique tenorem
Textus concinna sedulitate canit.

183. Honorius Augustodunensis cap. 7. l. 3. eadem fere de Sedulio verba repetit, quae ex Isidoro supra deprompsimus.

184. In Prolegom. ad Iuuencum num. 104. plures versus Francisci Petrarchae eclog. 10. in laudem christianorum poetarum excripsi, quorum hi duo Prudentium, et Sedulium sic celebrant:

Huic comes hinc Prudens, hinc Sedulus alter aranti
Certabant rigido glebas conuellere rastro.

Praecesserat elogium Aratoris.

185. Gerson serm. 3. de Conceptione Deiparae, siue quis alius sit auctor: *Tunc surrexit septima virgo, scilicet vera poesis, ad hoc habere se dicens poetrias innumeras. Nam Sedulius l. 1. in carmine paschali poetice de Maria sic ait: En velut etc.* Vide l. 2. v. 28.; nam auctor huius sermonis ex primo, et secundo libro fecisse vnum videtur, vt alii etiam fecerunt.

186. Barthius lib. 10. Aduers. cap. 9. *Inter christianos poetas virgilianam phrasin nemo magis comiter seruauit, quoad eius per rerum alienitatem, seculique alterationem fieri potuit, quam Sedulius, optimi ingenii inter eorum plerosque, licet naeuos etiam habeat non tam quidem suos, quam seculi: quod fuit etiam veterum iudicium, vt patet ex epigrammate quopiam vetusto. Hic vero non phrasin tantum, sed ipsas Poetae* (Virgilii) *copiosas figuras, ornatusque loquendi exprimit.*

187. Olaus Borrichius De poet. latin. sic de Sedulio iudicat: *Dictio eius facilis, ingeniosa, numerosa, perspicua, sic satis munda, si excipias prosodica quaedam delicta, et in primis christianae pietatis commendatrix.*

188. Walchius Histor. crit. ling. lat. cap. 10. n. 7. *Nec indignum est, in christianis scholis non ignorari christianas antiquitates, quo nomine pensa, et tempora ita distribui possunt, ne Aurelius Prudentius ab illis excludatur, et libri in primis* καθημερινῶν, *et* περὶ στεφάνων, *qui ecclesiae veteris fata explicant, in illas*

recipiantur. Priuata lectione euoluatur Sedulius antiquiorum imitator, qui et verba Publii Maronis, et contexendi suauitatem a seculari ad sacrum argumentum tam scite, tam pie accommodauit: indignum sane est, christianos poetas adeo negligi, vt ne nomen quidem iuuentuti scholasticae sit cognitum. Periculum, quod nonnulli inde bonae latinitatis, et poetices studio metuunt, satis depellitur, si opportunae notae subiiciantur, quibus vsus optimorum scriptorum indicetur, vt iam nominatim de poetices studio ita iuuando monuit Cellarius in praefat., qui ita pergit: *Denique et illud te moneri, lector beneuole, velim, ne de Sedulii carminibus ex epistola eius ad Macedonium, quae praefixa est, et primo aspectui obiicitur, iudices. Solemne illius aeui plerisque est scriptoribus, vt suauiores in ligata, quam in prosa oratione sint, quod in Sidonio, in Paulino Nolano, Alcimo Auito, Prospero Aquitanico manifestum est. Causam si quaeris, aperiam. Solute ex ingenio scribebant: carmina non nisi ex lectione, ac imitatione veterum composuerunt. Noli igitur mirari, cur horridula epistola sit Sedulii; Paschale carmen ita planum, molle, suaue, vt ad antiquorum poetarum laudem, et elegantiam perueniat.* Grunerus in sua praefat. obseruat, eruditionem Sedulii ex epistola ad Macedonium conspici: tenet autem cum Moshemio Institut. Hist. Christ. antiq., eruditionem V. seculi tenuem fuisse.

189. Parrhasius in editione sua Sedulii, et nonnullorum carminum Prudentii quaedam de vtroque annotauit; quae quoniam plerisque poetis christianis communia sunt, hoc loco non importunum est adiicere: „ Sedulius, vt hinc incipiam, verbis vtitur, nec figuris poeticis omnino sublimibus, nec item sordidis; ita mediam quamdam elocutionem seruantibus, vt proprium retineant locum: extat tamen in eo quorumque diuinorum studium. Nam *facturam* dicit, *factorem*, *deitatem*, legis *testamenta*, *caelos*, quamuis et hoc Lucretius non abstinuit: et *ficulneam*, quodque insolentius est *duodecim milia legiones* ex illo Hieronymi, *Ex tribu Manasse duodecim milia signati*: magis latine Prudentius, qui *milia multa notarum*, non *notas* ait. Inserit et peregrinas aliquot dictiones, sed a christianis auctoribus iam receptas; *Patriarcham*, *synagogam*, *Pharisaeos*, et pro fortunatis insulis

Paradisum, *Gehennam*, quod incendium significat, denique *Manzeres*, id est, adulterio, stuproque conceptos. In quibusdam sequitur analogiam, quum ait: *Vrbem libertatis opem*, id est, foecundam, quod eius contrarium sit *inops*, id est, egenus. In aliis, neglecta proportione, consuetudini sese adiungit, sumitque e media plebe *praesumptorem*, *traditorem*: qua ratione *Mariam* cum accentu penultimae enunciauit, quum Claudianus semper, et ipse nonnunquam corripiat. Idem *populationem* pro incondita multitudine vsurpat, *Flebat populatio praesens*, etsi quibusdam legi placeat, *Flebat populus quoque praesens*. Substituit et deriuatiuum pro suo primitiuo, *Memphitis in oris* pro *Memphitidis*, vnde deflectitur. Tibullus, *Pubes miratur Osirim — Barbara Memphitem plangere docta bouem*. Itidem tempus pro tempore, quod per se quisque facile deprehendet. Obsoleta quaedam in vsum reuocat, vt *peniculum* pro spongia Terentii, Plautique auctoritate, *praesepe* in casu latino ex antiqua declinatione, *deterta capillis*, quod apud Ennium legerat, *Terta nitet galea*. Pauca quaedam nouauit, vt *pompare*, quod ampullosius ad inuidiam veterum poetarum confixit, *simplat*; *Quod simplex, triplicet, quodque est triplicabile*, *simplet*: ita namque scribendum, non *simplex*. A praescriptis numeris aliquando discedit. Nam videbis apud eum *h* aspirationis notam vim literae frequenter obtinere, *Ioannem* prima breui, quum per ω notetur. Sed defenditur exemplo Maronis, qui eandem literam in *o* mutauit, atque corripuit in *Orione*. *Regulus* dignitatis nomen apud eundem anapaestus, aut tribrachus est, quum *rex*, a quo deflectitur, omnes obliquos producat. Sed ex iis intelligendum est, quae primitiui numerum mutant, et quem accipiunt productum, contrahunt, vt *dicax*, *lucerna*, *stabilis*, et compluscula. Anapaestum quoque fecit in *Dario*, quum eius media longa sit graeca diphthongo. Ouidius, *Vtque necatorum Daraei fraude secundi*, nisi, quod vero propius existimo, bisyllabum protulit: nam multus in huiusmodi concisionibus inuenitur, vt qui *discipulûm* pro *discipulorum*, *vestigis* pro *vestigiis* saepiuscule dicit. *Suaue* trisyllabum posuit, vt Horatius *suetus*, et Papinius *suasit*. Illud vero nimis audacter, quod *vs* in accusatiuo plurali quartae inflexionis contraxit

traxit hoc versu, *Non ratio, primosque necans vagitus, et audens*. Quod autem in omnibus exemplaribus, et in nostris etiam leges, *Scribitur in titulis super: Hic est rex iudaeorum*, equidem castigandum censuerim, *Scribitur in titulis: Hic est rex iudaeorum*, vt reciprocus versus sit, et spondaicus imitatione Maronis, et aliorum, ne vnam, et alteram syllabam nouo exemplo corripiat in *iudaeo*.,,

190. ,, Prudentius (sic pergit Parrhasius) tametsi magis elaboratus in verbis est, et minus licentiosus, eadem tamen venia carminis vtitur in *idolo*, *paraclito*, in quo sectatorem reperit Apollinarem. Quid quod datiuum relatiui nominis *cui* bisyllabum protulit, vltimamque in eo consonantem vertit in vocalem ter in eodem carmine? *Caesaraugustam vocitamus vrbem*, - *Res cui tanta est*. Praeterea: *Sanguinem Iusti, cui Pastor haeret*. Item paulo post: *Morsque Vincenti, cui sanguis hinc est*: quod vt ignoscendum, ita ferendum non est: sicut nec illud, *Malorum tetrius omnium est*. Anapaestum quoque, et proceleusmaticum pro spondaeo plerumque substituit temporum ratione, quibus pares sunt, et conueniunt. In *Nola*, cuius priorem Virgilius produxit, si verum Gellius tradit, hic corripit, *Iamque Nolanus adest*, licet nonnulli *Ianicolanus* confuso locorum ordine scribant. Tentauit et ipse quoque fastiditis gratiam reddere. Nam *volupe est* pro *libet* ab Ennio, Plautoque mutuatur, vt *ninguidos* a Lucretio, qui, quod alii *niuem*, *ninguem* vocat: dicit et *pultet* pro *pulset*, et *altar* ex analogia; *Altar tepescit ore, saxum pectore*. Nec alienigena quaedam respuit, *Messian*, *Nazarenum*, *Leuitas*, *chararat*, quod est χάραξιν, id est, calamorum, sudiumque fastigatis, atque subtilibus spiculis corpus infigit, quod poenae genus adhuc hispani retinent; *cryptam*, *colymbum*, id est, labrum, quo defluens vnda excipitur, et pro tumulo *tumbam*. Nec in consectaneis scriptoribus lectitandis operam lusisse videri voluit: vnde plerasque dictiones accepit, *ecclesiam*, *euangelistam*, *factorem*, *passionem*, *animabus*, a quo veteres temperauerunt, *psalmos*, *martyras*, quos et latine *testes* interpretatur, vt *angelos*, et *nuncios*, et alia, quae tute obseruabis. Sunt et ipsius sua quaedam propria, *cohaerant*, id est, addicunt, ab *aere*, in-

teriecta aspiratione hiatus causa, *artisis* pro morbo articulari; *Nodosa torquet quos podagra, et artisis*, *anulla* ab *anu* diminutiuum, *prosperante* pro *fauente*, *prosperare*, adesse, *sacrum*, quem alii sacerdotem, *Vidimus, o Christi Valleriane sacer*: in quo nomine liquidam duplicauit, vt alibi in *Valleriis*, et *relligione*. Necnon *sacrare* pro sacrificare dicit, et *sacrantem*, sacrificantem. *Esto* quoque apud eum quorumdam sententia verbum, aut affirmandi particula non est, sed hortandi aduerbium, neque numeris, neque personis inseruiens: *Esto, precor, fortes, et vincite viribus annos*. Nos vero legendum putamus, *Este*. Occurrent et aliqua subobscura, *fornix*, id est, lupanar, *solum* pro pedis calce, *terrigenae*, scilicet homines, quos deus ex luto finxisse dicitur, *virginal* in mulierum genitalibus pellicula pudoris custos. Idem verbum inuenies apud Solinum. *Lancinant*, dilacerant. Inde graecum *lancinatores*, id est, laniones. *Cautis* in recto singulari dixit, vt P. Victor *aedis*, *camurum* pro curuo, *hyalum* pro vitro, *sudum* caeli serenitatem, Vergilium secutus, ait, et *aedituum*, cui templi cura credita sit, *mera calce* dixit, id est, nudo pede, quoniam pura omnia veteres *mera* dicebant. Supersunt et alia sexcenta, quae non est huius temporis, aut instituti recensere. Nam tanta in eo rerum, verborumque cognitio est, quantam in quouis alio apud nos esse contenderim.„

191. Hactenus Parrhasius de Sedulio, ac Prudentio: quae tametsi non omni ex parte probari debent, vt ex Prolegomenis ad Prudentium, ac notis ad hunc, aliosque poetas christianos passim liquet, tamen operae pretium visum fuit transcribere, vt in sacris poetis legendis aequum iudicium ferri possit.

CAPVT VII.

De codicum mss. correctoribus, et corruptoribus. Excursus in codicem S. Hilarii, qui in archiuio Basilicae Vaticanae asseruatur.

192. Multos olim viros doctos, praesertim seculo V. extitisse, qui codices veterum scriptorum emendarent, et distin-

guerent, vt correctiores in lucem publicam venirent, num. 159. demonstratum est. Ipsi etiam excriptores codicum aliquando conferre, quod scripserant, et ad vetera exemplaria emendare cogebantur. In codice Vaticano Reginae Sueciae 2034. chartac. in fol. extat Chronicon Eusebii Caesariensis ab Hieronymo, et Prospero continuatum. Praemittitur *Adiuratio Prosperi*. *Adiuro te, quicumque hos descripseris libros per Dominum nostrum Iesum Christum, et gloriosum eius aduentum, in quo veniet iudicare viuos, et mortuos, vt conferas quod scripseris, et emendes ad exemplaria ea, de quibus scripseris, diligenter: et hoc adiurationis genus similiter transcribas, et transferas in eum codicem, quem transcripseris*.: Hanc adiurationem Prosperi, siue alterius potius, imitatus est Matthaeus Palmerius in fine praefationis ad suum Chronicon, quod nondum integrum editum est, vt in hoc eodem codice reperitur: *Rogo igitur illum, qui aliquando hunc librum transcribet, vt diligenter, eodem seruato ordine, transcribat, et quod transcripserit, ad exemplaria conferat, et emendet*. Vide etiam Ducangium in praefatione ad Glossarium num.6., et Barthium l.6. Aduers. c.21., qui ex Aponio praefat. Commentar. in Cantic. Canticor. similia verba profert. Sed non vna, eademque vbique fuit ratio emendandi: nam saepe verba omnino eradebantur, vt quid fuisset scriptum, nullo modo, vel difficulter intelligi posset: idque fiebat, vbi verba aut aperte essent mendosa, aut talia esse corrector existimabat. Interdum verbum corrigendum solum lineola superposita notabatur, vt ita lector intelligeret, falsam esse scripturam primae manus, veram secundae. Aliquando intacto verbo codicis ex collatione aliorum codicum varia lectio ascribebatur. Nonnunquam suas corrector coniecturas adiiciebat. Erant autem notae propriae ad eiusmodi correctiones facile indicandas, ab Isidoro l.1. Etym. cap.20. expositae.

193. Codices ita emendati quum in aliorum manus describendi venirent, saepe accidebat, vt alius aliam scripturam arriperet: et quum alii noui errores sui cuique excriptori exciderent, ea nata est copia variarum lectionum, quam in operibus veterum publicandis editores critici nostrae aetatis solent congerere. Magna quoque mihi seges quum in aliis poetis christianis obue-

nit, tum maxime in Sedulio: fortasse, quod celeberrimus hic poeta non solum Asterium editorem, et correctorem suorum carminum, sed etiam Abundantium collatorem nactus fuerit.

194. Correctoribus codicum adiungere possumus corruptores: nam saepe eueniebat, vt quum corrigere vellent, corrumperent. Etsi enim dubitari non potest, quin multi mala fide, vt errorem suum confirmarent, aut auctotitatem contrariam diluerent, exemplaria mss. adulterauerint, tamen saepius, vt ego puto, id contigit aut ex ignorantia, aut ex praeiudicata opinione. Walchius cap. 7. Hist. Crit. ling. latin. *Codices*, inquit, *solent corrumpi ab IPSIS SVIS AVCTORIBVS, quum aberrante manu facile aliud scribere possunt, ac sentiunt: a SCRIBIS, qui perperam audiunt, orthographiam, et antiquiores literas non semper assequuntur; qui scribunt, quae cogitant, non quae audiunt: a DICTANTE, qui modo scripturam non intelligit; modo sine accuratiori animi attentione monumentum legit, modo male pronunciat, modo glossemata orae libri apposita, ipsi auctoris sermoni interponit: a LIBRARIIS, et CRITICIS, quum elegantem, et nitidam scripturam, emendatae lectioni praeferunt; quum officio corrigendi libros aut plane desunt, aut illo ita funguntur, vt plura corrumpant, quam sanent: a VETVSTATE, quae in libris in membrana, aut charta descriptis, vel plurium vocum, vel aliquot literarum lacunas efficit.* Cum librariis, et criticis res nunc mihi est. Incidebat horum aliquis in locum, quem non intelligebat, aut sententiae, quam ipse veram censebat, contrarium; et quum verba intacta relinquere deberet, putans, ea non esse auctoris, sed mendose a librario posita, delebat, atque alia subrogabat. In Iuuenco animaduerti, multos versus ita fuisse adulteratos, vt Vulgatae nostrae, quam ipse prae oculis habere non potuit, conformarentur. In aliis aliorum Patrum operibus pariter hanc sibi licentiam sumebant nonnulli, vt verba sacrae scripturae, quae ex Itala versione proferunt, ad Vulgatae nostrae exemplar reformarent: qua de re Latini Latinii querelas nihil attinet refricare.

195. In Sedulio innumera occurrunt, quae falsata esse manifeste euincitur, vt ex variis lectionibus patet, et aliquando qui-

dem vel hac sola ratione, quod versus, vt a poeta compositus erat, minus recte videretur procedere, vt l.4. v.8.

Clarifica, dixit, nomen tuum, magnaque caelo.

Quum autem verba inter se aliquatenus similia sunt, quamuis diuersa res significetur, tum frequentissima est permutatio vocum, vt l.1. v.3. *mella* pro *mala* a librariis male positum ostendam, et l. eod. v.247. *homo pronus adoret* pro *homo plenus adoret*. Sequebantur enim librarii, quod magis ipsis clarum apparebat, non quod verius erat. Quod minus mirum videbitur, si animaduertamus, in monasteriis iuuenes plerumque, in scientiis non plene versatos, muneri scribendi destinatos fuisse, qui etiam importune festinabant, vt quantocius ad vmbilicum libri peruenirent. In cod. Vat. Reg. 254., in quo libri Sententiarum, et Soliloquia Isidori, aliaque ex Patribus excerpta continentur, librarius pueriliter scripsit: *Explicit, expliceat: ludere scriptor eat*. Magna etiam est codicum inter se discrepantia in verbis *adopto*, *adoro*, *adorno*, *adapto* commutandis, vt noto ad l. 3. v.294., et ad eleg. v.31. Quae tamen saepe a collatoribus, aut lectoribus pro diuersa vniuscuiusque in rebus theologicis opinione aliter rescripta sunt, quam auctor voluerit.

196. Quae mihi nunc sese occasio offert, vt, quod supra n.160. pollicitus sum, vberiorem sermonem instituam de vetusto, et celeberrimo codice S. Hilarii in Tabulario Basilicae Vaticanae asseruato, quem ipse inspexi, et in quo apparet nunc verbum *adoratur*, quum antea videatur fuisse *adoptatur*. Res ita mihi narrata fuerat, quasi certissime constaret, sub initium huius seculi codicem fuisse corruptum. Legeram etiam in Vita Ven. Cardinalis Thomasii a v. c. Antonio Francisco Vezzosio conscripta, et Institutionibus theologicis Ven. Thomasii praemissa, plures fuisse censores die 15. decembris anno 1707. deputatos ad inspiciendum codicem, et inter hos Ven. Thomasium. *Hi omnes*, addit Vezzosius n.57., *codicem contuentur diligentissime, agnoscunt, fatenturue, non modo recentem, sed RECENTISSIMVM esse vocis ADOPTATVR corruptorem.. Rem describunt etc. Haec vberius exarata leguntur in ipsomet codice, atque enucleate descripta in Vindiciis veterum codicum confirma-*

tis Lutetiae Parisiorum editis anno 1715. Quum primum codicem vidi, ac locum inspexi, miratus valde sum, qui censores deputati iudicare potuerint, corruptorem non solum recentem, sed *recentissimum* esse; nam contra mihi videbatur correctio recentior quidem charactere primo codicis, sed vetusta nihilominus, et multis ante nos seculis facta, neque dissimilis aliis, quae in eodem codice obseruantur. Lego igitur iudicium censorum in eodem codice exaratum, vel potius additum: ac tunc magis miratus sum, quum nihil de *recentissimo* corruptore inuenerim, nihil, quod opinioni meae de correctione antiqua aduersaretur.

197. Haec sunt verba censorum, quae etiam protulit Constantius in Vindiciis veterum codicum confirmatis: *Originali charactere primae manus adhuc legitur ADO, et in spatio interiecto duarum literarum erasarum loco earum alia manu, et nigriori, et recentiori atramento, et diuerso ab eo, quo scriptus est codex, et chirographum supradictum, superposita est litera R, quam literam recentiorem sequuntur duae syllabae primae manus, id est, ATVR, quarum litera prima A ex parte est illita eodem recentiori atramento, et reformata: quod euidentissime apparet.* Ex his nihil aliud colligere licet, nisi literam *R* recentiorem esse charactere primo codicis, et chirographi, siue subscriptionis cuiusdam studiosi, qui codicem se contulisse ait anno decimo quarto Trasamundi regis, siue anno salutis 510. Neque censores, a P. D. Guillelmo Laparre Procuratore Generali Maurinorum rogati, vt iudicium suum proferrent, vllam vel leuissimam suspicionem de recentissima corruptione codicis indicarunt. Vnde ergo rumor ille, et fabella de codice Vaticanae basilicae recentissime adulterato originem habere potuit? Non aliunde certe, nisi ex Diario literatorum Italiae Venetiis 1716. tom.23. art.13., vbi enunciatur liber Constantii, *Vindiciae veterum codicum confirmatae*. Ita enim ibi lego de censoribus deputatis: *Ritrouarono, che RECENTEMENTE, e MOLTO DI FRESCO era stato adulterato, e con NVOVO, E MODERNISSIMO inchiostro ritoccato.* Bene autem habet, quod nullus testis allegatur, nisi ipsum documentum, quod retulimus, et ex quo calumnia plane conuincitur. Incredibile autem est, quam inepte auctor eius ar-

ticuli mendacia confingat. Vt enim alia omittam, primas Vindicias codicum mss. a Constantio anno 1706. editas commemorat: tum refert, codicem Vaticanae basilicae a Patre Tellier, vt Germonio morem gereret, obseruatum fuisse hebdomada maiori anni 1707.: quod quum aliis suboluisset, deputati sunt censores, qui de codice iudicium suum proferrent, ac documentum authenticum ad Maurinos Parisienses missum fuit.

198. Subiungit: *Il P. Constant per abbondare in carità, e moderazione con l' auuersario, si contentò di far vedere così scritto a mano il documento auuto da Roma senza stamparlo nelle sue prime Vindicie*. At qua ratione in primis Vindiciis, editis anno 1706., promulgare potuit documentum confectum anno 1707.? Germonius anno 1716. epistolam ad auctores Diarii Veneti Parisiis edidit, quae inserta quoque fuit in Memoriis Treuultiensibus, et italice etiam prodiit, qua calumniam non tam sibi, quam Tellierio, viro in primis graui, qui Ludouici regis XIV. conscientiam moderatus fuerat, magisque suis scriptis, et probatis moribus inclaruerat, intentatam strenue retundit. Affirmat, Tellierium codicem S. Hilarii inspexisse, praesentibus Eminentissimo Gozzadinio, tunc praefecto Archiuii basilicae Vaticanae, et Zaccagnio praefecto bibliothecae Vaticanae. Obseruat, Tellierium primum omnium animaduertisse, et literis ad ipsum Germonium datis 19. aprilis 1707. notam fecisse correctionem verbi *adoratur* ex *adoptatur*.

199. Addit, non posse rationem excogitari, cur Tellierius codicem corrumperet, nisi vt ex eo commodum aliquod Germonius assequeretur: nullum autem commodum Germonium assequi posse ex loco, quem Tellierius deprauatum demonstrat, et Germonius ipse primus omnium typis vulgauit ita corruptum reperiri. Denique ex ipso documento, quod Constantius produxerat, aperte euincit, calumniam esse asserere, censores pronunciasse, corruptorem codicis *recentissimum* esse. Sed a multis, vt dixi, adhuc ea fabula narratur, et in exemplari Vindiciarum confirmatarum Constantii, quod in bibliotheca Casanatensi asseruatur, manu non ita recenti ascriptum margini part.3. cap.5. ad verba, *virum doctissimum* reperio: *Id est, P. Le-Tellier Iesuitam*,

qui putatur falsasse hunc locum. Vt autem pateat, quam id sit falsum, rem ab origine repetam, et quaedam a me obseruata adiungam. Felix Vrgelitanus haeresim suam, Christum esse filium dei adoptiuum, quum aliis testimoniis Patrum, tum hoc S. Hilarii l.2. de Trinit. c.27. probabat: *Aliud intelligitur, aliud videtur, aliud oculis, aliud animo conspicitur. Parit Virgo, partus a deo est: infans vagit, laudantes angeli audiuntur: panni sordent, deus adoratur. Ita potestatis dignitas non amittitur, dum carnis humilitas adoptatur*.

200. Patres Concilii Francofordiensis aduersus Elipandum, et Felicem obiecerunt, eos testimoniis Patrum corruptis dolose abuti: *Sed tempus est, vt ad discutiendos sensus libelli vestri veniamus, in quo sanctorum Patrum per loca testimonia inuenimus posita, sed malae perfidiae veneno corrupta, et inter flores pulcherrimos fidei catholicae anguinos erroris vestri dentes insertos. Tacuistis nomina librorum, et numerum capitulorum, vt difficilius error vester inuestigaretur: et ex hoc solo perspicuum est, errasse vos voluntarie*. Et postea: *Et inuenimus, sicut et ante praefati sumus, certissime vos illorum sanctissima scripta haereticae prauitatis veneno infecisse, et INTERSERVISSE verba, quae nusquam in eorum legimus libris*.

201. Egregius catholici dogmatis defensor contra Felicem vigebat tunc Alcuinus, qui illum l. 6. sic insectatur: *Insuper et quaedam calliditatis tuae nequitia subtrahis, quae tuam haeresim damnare videntur. Quaedam vero consueta tibi versutia immutare non times, vt in libris beati Hilarii fecisse videris: vbi ille praecipuus doctor, et catholicus ait, Potestatis dignitas non amittitur, tu omnino peruersissime dicis, ADOPTATVR, vbi beatus Hilarius ait, ADORATVR*. Non ergo assentiri possumus Constantio, qui affirmat, Alcuinum satis significare, se nullum vidisse codicem, in quo legeretur *adoptatur*. Immo Alcuinus non debuisset ita aperte, et palam Felicem redarguere, nisi ex codicibus certus esset, Hilarium scripsisse *adoratur*, quum facillime posset a Felice reuinci. Sic Alcuinus, quum Elipando verba quaedam ex officio gothico obiicienti respondet, quia codices ipsos non viderat, solum coniicit, aut ea verba in codicibus non extare,

aut

aut codices eiusmodi liturgicos esse corruptos, vt postea dicam.

202. Ex his autem, quae Patres concilii Francofordiensis, et Alcuinus aduersus Felicem referunt, solum certo colligi potest, Felicem aliter Patrum, et nominatim Hilarii verba allegasse, quam in mss. exemplaribus extarent, non autem ipsos codices corrupisse. Sed quum ab Alcuino de loco S. Hilarii vrgeretur, simillimum vero est, eum tentasse in aliquo codice, in quo legeretur *adoratur*, substituere *adoptatur*. *Nonnunquam etiam* (ait de haereticis Isidorus l. 3. sentent. cap. 12.) *blasphemias suas latenti dolo in libris nostrorum inserunt, doctrinamque verum adulterando corrumpunt: scilicet vel adiiciendo, quae impia sunt, vel auferendo, quae pia sunt*. Id ergo est, quod Hincmaro narranti de Felice credere renuit Constantius, quamuis tot sint adiecta, quae narrationem confirment.

203. Hincmarus in opere De non trina deitate aduersus Gothescalcum monachum sic testatur: *Felix Orgelitanae quondam ciuitatis episcopus infelix, in libro beati Hilarii, vbi idem Sanctus dixerat,* CARNIS HVMILITAS ADORATVR, *tempore Caroli Magni imperatoris quoscunque hinc codices arripere potuit, in omnibus adulterauit,* CARNIS HVMILITAS ADOPTATVR, *vt quia per veritatem non poterat, de mendacio suam astipularetur sententiam*.

204. Rursus Hincmarus rem eandem narrat, ac grauissimos testes exhibet in praefat. tractat. de praedestinat. *Sicut ipsorum, qui interfuerunt concilio* (Aquisgranensi) *relatione didicimus, quomodo diuae memoriae Domnus Carolus Felicem, infelicem Orgelitanae ciuitatis episcopum, synodali decreto haereticum comprobauit, atque damnatum comperit, etiam reuictum inuenit, quia corrupto muneribus iuniore bibliothecario Aquensis Palatii librum beati Hilarii rasit, et vbi scriptum erat, quia in dei filio CARNIS HVMILITAS ADORATVR, immisit, CARNIS HVMILITAS ADOPTATVR*.

205. Itaque Hincmarus affirmat, confirmatque, nemine tunc, neque postea refragante, locum Hilarii deprauatum fuisse: idque de Felice haeretico narrat, cuius fraudes, et periuria aliunde perspecta sunt. Quum enim Felix haeresim suam disseminaret, in concilio Ratisponensi anno 792. conuictus, errorem ab-

iurauit, atque iterum eodem anno in concilio romano sub Hadriano Pontifice, *Fecit illum orthodoxum in vinculis libellum, anathematizans, et confirmans inter cetera, nequaquam filium dei adoptiuum esse, sicut dixerat, sed proprium, et verum dominum nostrum Iesum Christum Filium dei confiteor. Vnde et ipsum orthodoxum suum libellum super sacrosancta dei mysteria in nostro patriarchio ponens, iurauit sic tenere, et confiteri. Et iterum in confessione super corpus beati Petri apostoli ipsum ponens orthodoxum suum libellum, similiter et illic iurauit etc.*, vt narratur in Concilio romano sub Leone Papa III. act. 2., quod anno Christi 799. celebratum fuit.

206. Ex hoc ipso concilio constat, Felicem, quum domum rediisset, iterum haeresim propugnasse, tot confessionibus suis iuratis contemptis. Coacta synodo Francofordiensi anno 794. rursus damnatus est: et quum Alcuinus epistolam ad ipsum dedisset, vt ad bonam frugem se reciperet, integro libello respondit, et peiora etiam, quam antea, docuit. Hinc occasionem sumpsit Alcuinus septem libros aduersus Felicem scribendi. Missus etiam fuit Leidradus, vel Laidradus, aut Laidracus, archiepiscopus Lugdunensis, Vrgellam, ad sedem ipsam Felicis, vt hunc ab errore reuocaret. Felix commeatum a Leidrado obtinuit adeundi Carolum Magnum, adeoque in Aquisgranensi palatio congregata synodo Alcuinus cum Felice decertauit, eumque ad eiurandam haeresim adegit, quum paulo ante Romae etiam eodem anno 799. haeresis Feliciana in concilio a Leone Papa III. fuisset proscripta.

207. Extat Felicis in concilio Aquisgranensi ab episcopatu iam depositi catholica fidei confessio, qua ait, se ad ecclesiam ex toto corde reuerti, *non qualibet simulatione, seu velamine falsitatis, sicut dudum, quod deus scit, sed, vt dixi, vera cordis credulitate, et oris professione*. Atqui idem Felix Lugdunum exul missus *diligenter, et fraudulenter instaurauit, quantum in se fuit, omnem prauitatem dogmatis sui*, vt narrat Agobardus initio libri aduersus Felicem post huius obitum scripti. Constantius contra Germonium vrget, quod Albinus post concilium Aquisgranense nullam huius criminis mentionem iniecerit. Respondet Germonius, Albinum noluisse corruptorum codicum memoriam refrica-

re, ne molestum id esset quum aliis, tum Felici, qui palinodiam cecinerat, et mores ad externam virtutis speciem fingens, multos in sui admirationem traxerat. Sed, vt ego puto, Albinus, quamuis nomini Felicis pepercerit, rem tamen ipsam non obscure significauit l. 2. aduersus Elipandum, vbi de orationibus officii gothici loquens sic habet: *Et videtur a quibusdam corruptoribus pro ASSVMPTI hominis ADOPTIVI esse positum ... Et forte ibi in antiquioribus exemplaribus ASSVMPTI hominis positum fuit, sed corruptum postea ... Ideo magis aestimandum est, iuniores quoslibet huius nouae infidelitatis catenis colligatos, ad perditionem sui ipsorum dicta Sanctorum corrumpere doctorum, et suorum pessima pertinacia maculare nomen parentum ... Et hoc ex eo veri esse simile videtur, quia probatissimorum in Christi ecclesia doctorum, et omnibus acceptabilium catholicas sententias vel peruerso interpretari sensu, vel perfida vos immutare temeritate agnouimus, veluti in aliquibus probauimus locis, dum ad nos per Felicem olim vestrum, nunc autem nostrum commilitonem, pluriores vestri erroris peruenerunt literulae.*

208. Omnia ergo eo nos ducunt, vt Hincmari narrationem veram esse credamus. Profecto in codice Hilarii Germanensi, qui antea fuit Corbeiensis, et olim fuerat Aquisgranensis, Constantius vestigia corruptionis Felicianae reperit, nimirum *adoptatur* in loco abraso; quin etiam suspicatur, hunc esse codicem, quem a bibliothecario iuniore muneribus corrupto deprauatum Hincmarus conqueritur. Et quamuis in Vindiciis Constantius affirmet, mutationem in codice Germanensi accidisse vel lapsu librarii, qui primo scripsit *adoratur*, et illico se correxit, aut erasionem prouenisse vitio membranarum non satis aequabiliter politarum, tamen in nota ad loc. S. Hilarii l. 2. cap. 27. ita sensum suum aperuerat: *Penes nos est liber Corbeiensis ante annos* 800. *scriptus postremas hasce syllabas PTATVR loco abraso exhibens. Etsi mala forsitan fide, non tamen male ascriptum est ADOPTATVR*. Loquitur e sua sententia.

209. Itaque codex Germanensis, qui, Constantio ipso fatente, tempore Caroli Magni in bibliotheca Aquisgranensi extabat, Hincmari narrationi fidem conciliat. Sed est et alius codex

longe ante Caroli Magni tempora scriptus, Veronensis nimirum, in quo prima lectio clare est *adoratur*, quam aliquis in *adoptatur* mutare voluit. Audiamus Maffeium praefat. ad Hilar. *Primum igitur pro comperto habeatur, in hoc libro ADORATVR scriptum esse, nullo abrasionis vestigio, nulla superinductionis suspicione, at quum post eam dictionem a capite resumatur versus, in vacuo, quod remanet, spatio, siue eadem, siue paulo posteriori manu ADOPTATVR adiectum fuisse. Priori verbo nulla quidem irrogata est contumelia, sed lineolis superpositis, atque R in superiori margine ascripto, indicatur de more, adiectam dictionem anteriori substituendam esse, in aliis tamen codicibus certius adhuc testimonium REQVIRENDVM... In verbo ADOPTATVR eadem literarum figura, idem prorsus atramenti color; at leui cultello fuisse olim apparet, qui literas, et superpositas lineolas abducere tentarit, ac delere. Quae quidem omnia in has coniecturas me pertrahunt: liquido primum, nullaque haesitatione exarauit librarius ADORATVR: at siue ab ipso, alia postmodum exemplaria inspiciente, siue ab alio quopiam ADOPTATVR additum est, et simul, vt ADORATVR expungeretur, monitum. Alter exinde accessit, cui secunda lectio non probabatur; propterea verbum ADOPTATVR conatus est auferre, abrasionis nubeculis id satis testantibus*. Ita Maffeius prudenter.

210. Pro lectione *adoptatur* duos veteres codices profert Constantius, Colbertinum, et Carnutensem, quos ait *annos prae se ferre circiter mille*, et antiquiores esse Caroli Magni temporibus. Contra Germonius vehementer dubitat de tanta horum codicum antiquitate, vt certo definiri possit, eos ante haeresin Felicianam esse descriptos, etiamsi annos circiter mille prae se ferant. Neque sane eiusmodi sunt rationes a Constantio allatae, quae in tam fallaci iudicandi ratione probari debeant.

211. Quod si editiones antiquas consideremus, hae potissimum scripturam *adoratur* praeferunt, vt editio Badii Ascensii Parisiis ann. 1510., duae editiones Basileenses, quae deinde consecutae sunt, altera 1523., Erasmo recensente, altera 1535., et editio Ludouici Miraei, quam *omnibus, quae ante, et post prodiere, castigatiorem* censebat Constantius. Haec rara est,

quam quum iam desperaret Constantius detegere, in magno Carmelitarum conuentu inuenit. Extat etiam in Collegio Romano sic inscripta: *D. Hilarii Pictauorum episcopi lucubrationes olim per Des. Erasmum Rot. haud mediocribus sudoribus emendatae, nunc denuo vigilantissima cura ad fidem mirae antiquitatis exemplarium recognitae. Parisiis ex officina Carolae Guillard sub sole aureo*. Praefatur Ludouicus Miraeus. Nihilominus Constantius plures alias pro voce *adoptatur* profert, videlicet Martini Lipsii 1544., Grinei 1570., Gillotii 1572., Parisienses 1605., 1631., 1652. Notauerat vero Constantius in praefatione, Gillotium textum Hilarii illibatum reliquisse, editionem recusam anno 1570. mendosiorem priori esse; editioni Parisiensi 1605. deinde repetitae prae multitudine mendorum facile anteferendas videri Basileenses. Equidem in editione Parisiensi 1572., et 1605. mendum in hoc ipso loco inuenio: *Ita potestatis dignitas non admittitur*, (corrige *amittitur*) *dum carnis humilitas adoptatur*.

212. His permotus Constantius, et duobus illis codicibus Corbeiensi, et Carnutensi, quos ante Felicem exaratos existimabat, in editione sua S. Hilarii praetulit lectionem *adoptatur*. Etsi autem idem Constantius indicauerat, codicem S. Hilarii nullum antiquiorem extare codice basilicae vaticanae, et huius codicis varias lectiones Roma ad se missas suis locis inserebat, tamen ad hunc locum pro scriptura *adoptatur* codicem basilicae vaticanae ne nominauit quidem.

213. Germonius, qui non probauerat, a Constantio praelatam fuisse scripturam *adoptatur*, certus fieri voluit, quaenam lectio extaret in codice basilicae vaticanae, atque ita primus ipse edoctus a Tellierio, corruptionem eius codicis euulgauit, in quo nunc legitur *adoratur*, sed antea, vt videtur, legebatur *adoptatur*. Ex quo plane colligitur, nullum esse locum suspicandi fraudem vllam aut in Germonio, aut in Tellierio. Nemo de lectione huius codicis verbum vllum in hac controuersia fecerat, quum Germonius part. 2. c.9. De cod. corrupt. scripsit: *Quia tamen religio est mihi quidquam praetermittere, quod ad veritatem elucidandam conferre possit, non dissimulabo rem, quae videtur latuisse Constantio, nempe in eo codice primitus scriptum fuisse*

ADOPTATVR : *ita enim accepi ab eruditissimo viro, qui librum illum rogatu meo diligenter inspexit.*

214. Age vero, apertius hoc ipsum demonstremus. Constantius ad suam Hilarii editionem de codice basilicae vaticanae in praef. n.2. sic habet: *Nullus desiderari posse videtur antiquior, quam qui in archiuo Vaticanae ecclesiae asseruatur .... Sed in antiquo codice non negandum est menda esse antiqua ... Eam ob rem codicis huius antiquitati nihil inconsulte tribuimus, ea tantum ei concessa veneratione, vt lectiones* PROPE OMNES, *in quibus a ceteris discrepat, diligenter annotaremus. Has a Ioanne Baptista Bandinio Vaticanae basilicae canonico, quum nouam Hilarii editionem pararet, collectas nobis descripserunt fratres nostri, qui Romae versantur, et nonnulla opera per se accurate recognoscentes, laudati Canonici diligentiam probauerunt.* In secundis Vindiciis idem Constantius sic refert part. 3. c. 5. de eodem codice loquens: *Sed de loco nunc controuerso nos silere bona fides compulit, quum Lud. Miraei editio, qua Romae ad eius recognitionem vsi fuerant fratres nostri, nobis deesset, adeoque nec, quid in eo legeretur, constaret. Neque vero ad lectionem confirmandam, quam aliunde satis certam semper censuimus, codicis huius auctoritate nos egere tunc arbitrabamur. Nostro silentio motus disceptator, et, vt suspicari est, codicem illum sibi fauere ratus, virum doctissimum, vt eum diligenter inspiceret, solicitauit.*

215. Itaque quum editio, quae codici basilicae Vaticanae collata fuerat, exhibeat *adoratur*, et Bandinius, Maurinique variam lectionem ad hunc locum non ascripserint, consequenter tenendum est, viros diligentes, quales Constantius nobis describit, in eo codice reperisse scriptum *adoratur*. Et quamuis aduerterint, literam *r* in loco ampliori eraso a secunda manu exaratam fuisse, tamen id necessarium non duxerunt monere, quod veram correctionem alicuius erroris putauerint esse, vt multa sunt in eo codice sic correcta. Sane Constantius, qui in primo etiam libro Hilarii editionem Miraei allegat, aliquatenus negligens videri potest, quod eam ad hunc locum secundi libri consulere non curauerit. Quid autem si consuluisset? Legisset in ea contrarium sibi verbum *adoratur*, et quum inter varias lectiones Roma missas

nullam discrepantiam ad hunc locum notasset, concludere debuisset, in codice basilicae Vaticanae legi *adoratur*.

216. Sed multo ante idem verbum *adoratur* in eo codice extitisse, manifestum est ex collatione, quam diligentissimus vir Latinus Latinius exequutus est. Extant eius variae lectiones, et animaduersiones in S. Hilarium, editionis Parisiensis sub sole aureo 1544., quae est editio Ludouici Miraei, in Bibliotheca eius sacra, et profana pag.38. seqq. Initio haec est annotatio: *Die 22. ianuarii 1561. collegi ex codice basilicae S. Petri mirae vetustatis, literis pene maiusculis scripto, varias lectiones, quae notantur nota P. De Trinitate liber primus etc.* Annotat accuratissime Latinius varias lectiones ad 12. libros de Trinitate, ad librum contra Constantium, ad duos libros ad Constantium, ad librum contra Arianos, vel Auxentium, ad epistolam Auxentii, ad librum De synodis: et in hoc libro ad verba, *Vere Spiritus sancti, hisque nominibus non simpliciter* subiicit illico hoc monitum: *Hactenus habet exemplar basilicae S. Petri, in quo aliquot quinterniones desunt*.

217. Vt autem perspicuum sit, quanta cura, et diligentia Latinius in codice expendendo, et Hilario illustrando versatus fuerit, paucas eius quum varias lectiones, tum coniecturas annotabo. Lib.1. num., siue cap.1. de Trinit. in editione Miraei: *Quod alterum sine altero*, in codice basilicae Vaticanae *quod aliud sine altero*. Sic legit Constantius, sed nullam discrepantiam scripturae obseruat. Ibid. in edit. Mir. *pabulis laeta vagantibus*, in cod. basil. Vatic. *pabula laete vagantibus*. Constantius *pabulis laeta euagantibus*, et solum notat ex mss. Colbertino, et Germanensi *vacantibus* pro *euagantibus*. Ibid. Mir. *ex pascuis*, cod. bas. Vat. *ex pastu*. Constantius *ex pascuis*, ac nullam variam lectionem ascribit. Ibid. Mir. *absolutissimus vitae humanae vsus existimabitur*, cod. bas. Vat. *absolutus vitae humanae vsus existeret*. Constantius omnino cum Miraeo, sed discrepantem scripturam non indicat.

218. Haec quidem ex numero 1. libri 1., qui solum 32. lineolas complectitur, deprompsi. Sic porro pergit Latinius, et cap.2. eiusdem libri 1. pro *inepte ac belluinae vitae* in editione

Miraei nihil ex codice bas. Vat. ascribit, sed coniecturam suam apponit *inertis* pro *inepte*. Constantius edidit *ineptae*, *ac belluinae*. Eod. cap. Mir. *ob quam profecto*, cod bas. Vat. *ad quam*: sed monet Latinius, *ad* esse demendum: sic contra in codice deest *munus*, et Latinius censet esse addendum. Quid plura? Viginti sex saltem correctiones, aut varias lectiones Latinius expresserat vsque ad cap. 10., quo primum Constantius nominat codicem basilicae Vaticanae ad verba *ex corporum voluntate*, vbi notat, *Basilicae Vaticanae vetustissimus codex cum plerisque aliis mss. VOLVPTATE*: quae varietas notata etiam fuit in sua editione a Latinio.

219. Hic tantus vir, tamque acri ingenio praeditus ad caput 27. libri 2. de Trinitate quum peruenisset, et quum in sua editione legeret *carnis humilitas adoratur*, et ad marginem *humanitas* pro *humilitas*, nihil notauit, retinens ex codice id, quod in textum receptum erat, *carnis humilitas adoratur*, neque vllam suam coniecturam, vt aliis in locis, interposuit. Et animaduertere quidem potuit, verbum *adoratur* posteriori manu ita fuisse exaratum siue ex *adoptatur*, siue ex *adornatur*, siue ex *adaptatur*: nam in litera *o* aliquod etiam vestigium apparet posterioris manus, et recentioris atramenti. Sed quocumque tandem modo scriptum fuerit illud verbum a prima manu, errorem arbitratus est esse Latinius bene correctum a secunda manu per *adoratur*. Corrector enim nullo modo voluit simulare, verbum *adoratur* fuisse scriptum a prima manu: nam etsi litera *r* interposita antiquitatem praesefert, vt ex forma colligitur, tamen longissime distat a forma eiusdem literae *r* a prima manu in eodem verbo *adoratur*, et in aliis descriptae.

220. Putet fortasse aliquis, Latinium in hoc capite 27. l. 2. recensendo dormitasse, aut minus diligentem, quam in aliis, fuisse. Non ita certe. Mirare potius constantem vbique hominis diligentiam. Miraeus hoc in capite legit *Emanuelem*, *idest*, *nobiscum deum*: nam in Bibliotheca sacra Latinii mendose legitur *deus*, vt ex contextu, et ex ipsa editione Miraei patet. Constantius vero *Emmanuel*, *id est*, *Nobiscum deum*, quod etiam expressit Maffeius. At Latinius ex cod. basil. Vatic. notat *Emmanuehel*, *id*

id est, Nobiscum deus. Miraeus ibidem *Proclamat spiritus per prophetam, Angelus testis est*. Sic etiam Constantius sine vlla discrepantia lectionis. Latinius vero ex cod. basil. Vatic. *Proclamat Spiritus sanctus per prophetam, Angelus testatus est*. Miraeus ibidem *Nouum Magis de caelo stellae lumen effertur*: ita etiam Constantius, subiecta hac nota: *Scribunt constanter veteres libri ECFERTUR, vel HECFERTUR*. Atqui Latinius ex cod. basil. Vat. obseruat *Nouum de caelo Magis stellae lumen exoritur*. Miraeus, et Constantius *Gloria deinde in caelis deo, et pax*; Latinius ex cod. basil. Vatic. *Gloria in excelsis deo, deinde pax*. Miraeus, et Constantius *Et post illam inanis scientiae suae operationem arcanam*, Latinius ex cod. basil. Vatic. *Et post illa inanis scientiae suae arcana operatione*. Miraeus *desuper veniens*, Lat. ex cod. basil. Vatic. *superueniens*: sic etiam edidit Constantius, qui subiicit notam, in vulgatis esse *desuper veniens*.

221. Haec quidem omnia eo capite 27. libri 1. a Latinio animaduersa sunt, neque a verbo *superueniens* longe distant verba *humilitas adoratur* in editione Miraei, quae tamquam codici consentanea Latinius sine diuersitate lectionis praeteriit. Non omittendum tamen, in editione Miraei paulo ante legi *et ipsum Angelus nuncians*, pro quo Constantius habet *et Angelus nuncians* cum nota: sic mss., in vulgatis hic adiicitur *idipsum*. Latinius vero non agnouit in cod. basil. Vatic. lectionem diuersam a lectione Miraei, *et ipsum Angelus*. Etsi autem Bibliotheca Latinii satis per se fidem facere debet, eum ad verbum *adoratur* nullam variantem lectionem ex codice basilicae S. Petri apposuisse, tamen exemplar ipsum editionis Miraei, cuius margini scripturam codicis praefati adiecerat, per amicum fidum explorari curaui: a quo edoctus sum, hoc in loco nihil annotasse Latinium ad verbum *adoratur*. Extat id exemplar in bibliotheca Capituli Canonicorum Viterbiensium cum aliis libris, qui eiusdem Latinii fuerant, et quorum margini multas obseruationes siue ex mss. codicum fide, siue ex coniectura ascripserat: quos ego etiam, Viterbii dum essem, perlustraui. Quae quum ita a me inuestigata, ac perscripta fuissent, casu incidi in editionem Hilarii Parisiensem apud Sebastianum Niuellium 1572. in bibliotheca Colle-

gii romani, sed extra ordinem, et locum suum collocatam: quam a summo critico M. Antonio Mureto cum celebri codice Basilicae Vaticanae accuratissime collatam fuisse, adiectis margini variantibus lectionibus, deprehendi. Codex vocatur *S. Petri*, et esse hunc ipsum, de quo est controuersia, ex loco, vbi incipit, quo desinit, et ex variis lectionibus euidentissimum est. Etsi autem initio primae paginae pars folii de industria recisa est, in qua, vt ego puto, scriptum erat, *Ex libris Mureti: Bibl. Secret. Coll. Rom.*, vt in ceteris libris Mureti, qui in secretiori bibliotheca collegii romani asseruantur, cernere licet, tamen character variantium lectionum omnino Mureti est, vt conferenti manum Mureti in aliis libris simili modo a Mureto collatis, aliisque eius autographis in eadem bibliotheca existentibus, liquido patebit. In hac ergo editione excusum legitur *adoptatur*, quem ad locum Muretus notat *s. e. factum est ADORATVR*: quod ita intelligo, *sic erat, factum est ADORATVR*, vel *scriptura erasa factum est etc.* Certe Muretus affirmat, iam tunc factum conspici *adoratur*. Similes alias correctiones antiqua manu factas idem Muretus obseruat. Optandum sane fuisset, vt varias has Mureti lectiones cum notis, quas intermiscet, prae oculis habuisset Constantius. Nam quas Roma a sociis suis missas accepit, oppido rarae sunt, neque satis ad exemplar conformatae: vt quum l. 9. c. 63. notat: *In solis Mart., et Bas. Vat. CONSVMMABVNTVR*, quum Muretus ad verba cap. 59. eiusdem libri, *futurae voluntatis agitandos*, contra animaduertat, in veteri codice S. Petri deesse quaternionem vsque ad verba *mea sunt* cap. 73. Praeterea Muretus, quum scriptura codicis initio recentior sit, prope finem libri 1. de Trinitate ad verba *Natiuitatis significatio est etc.* hanc notam appingit: *Hic incipit antiqua scriptura*. In libro autem De synodis aduersus Arianos ad verba, *certumque filii vere filii etc.* sic notat: *Hucusque codex S. P. Haec* (reliqua) *sunt conferenda cum Vatic. codicibus*, vt reuera contulit, ac discrepantiam lectionum simili modo ex Vat. cod. margini adiecit.

222. Alia deinde quaestio suborta est de antiquitate codicis, qui in archiuio basilicae Vaticanae asseruatur. Ac primum aduerto, non ante seculum XV. ad tabularium basilicae S. Petri

codicem S. Hilarii videri delatum : siquidem Ambrosius Camaldulensis, qui diligentissime vbiuis codices veteres praesertim Sanctorum Patrum inuestigabat, Romae primum bibliothecam Pontificis, deinde bibliothecam S. Petri perlustrauit, et de hac sic refert in Marteniana collectione Script. tom.2. col.545. epist. 16. *Bibliothecam S. Petri videre volui, sperans aliquid inuenturum noui. Audieram enim, complura esse volumina : sed nihil omnino memoria dignum inueni. Vix pauca ex rebus notissimis offendi, vilia etc.* Mabillonius De re diplom. pag.356. in secunda aetate scripturae romanae ait, laudatum codicem scriptum esse *sub finem quarti seculi, aut ineunte quinto* : sed voluit dicere, vt ex contextu ipso colligitur, *sub finem quinti seculi, aut ineunte sexto* : atque ita correxit in Supplem. De re diplom. p.78. 79. In fine libri in Constantium legitur inscriptio cuiusdam studiosi, qui codicem contulit anno 14. Trasamundi regis, qui annus, vt obseruat Mabillonius ex Holstenio, conuenit anno 510.

223. In codice Alexandrino Vaticanae bibliothecae numero 1598. chartac. in 8. initio extat catalogus bibliothecae basilicae Vaticanae, conscriptus, vt videtur, seculo XVII. ineunte. Sic in hoc catalogo describitur codex S. Hilarii, qui in archiuio basilicae Vaticanae custoditur, pag.4. versa : *S. Hilarii liber antiquissimo charactere ante mille, et centum annos scriptus : folio enim 288. annotatum est : Contuli in nomine Domini nostri Iesu Christi Putrasulis constitutus anno quarto decimo Transamundi regis*. Ad marginem catalogi huius legitur nota eodem charactere, *Circa annum Domini 500.*, et ad vocem *Putrasulis* alia nota eodem charactere, *Locus in Africa in prouincia Numidiae inter Tunetum, et arcem Guletae, hodie vulgo PVTRACCIO dictus*. Pergit deinde descriptio codicis : *Continet autem libros XII. de Trinitate contra Arianos, librum in Constantium imperatorem fol.276. Eiusdem ad Constantium imperatorem libros duos fol.288. Aduersus Auxentium Mediolanensem librum fol.294. Librum De synodis contra Arianos fol.300. In hoc volumine habentur XVIII. folia diuerso charactere non ita antiquo scripta, et post folium 192. desunt folia octo. In fine libri desunt folia 24., in quibus erat liber De synodis. Folio 33. inserta*

sunt haec carmina in laudem SS. Mauri, et Benedicti; Qui benedici cupitis, huc festine currite, Benedicti patris opem quaerite etc. Describitur integer hymnus, cuius finis est, *Quo sequi nos donet Christus*. Casu incidi in auctorem huius hymni. Ioannes Mezlerus De vir. illustr. monasterii S. Galli Eckerardum seniorem, qui obiit anno 966., quum laudat, sic refert: *Scripsit sequentias: Qui benedici cupitis etc.*

224. Mabillonius De re diplom. profert etiam inscriptionem anni, quo collatus est codex Hilarii, *ab incerto quodam libris Hilarii De Trinitate* (melius *libro in Constantium* dixisset) *subiunctam*. Aduertit, eum, qui catalogum ecclesiae Vaticanae ordinauit, legisse *Contuli etc. Putzalis*, et explicuisse de oppido *Putrazzio*. Ipse vero, quamuis codicem non viderit, ex forma characterum ad se transmissa contendit, legendum *aput Kasulis* pro *Putzalis*, et intelligit *Casulam* vrbem prouinciae Bizacenae.

225. Quum autem omnes consentiant in anno quartodecimo regis, quem plerique *Trasamundum*, alii *Transamundum* in codice vocari affirmant, quo collatus est codex, nullum videtur superesse dubium de eius aetate circa annum 500. constituenda. Sed possumusne certi esse de veritate huius inscriptionis? Saepe huiusmodi subscriptiones aut ab ignaris librariis additas fuisse, aut dolo malo inuectas, vt pretium codicibus quaereretur, dixi supra num. 159., et num. 160. comprobaui apertissimo exemplo alterius codicis eiusdem basilicae Vaticanae, qui correctus dicitur initio seculi V. Mabillonius ipse huius rei experientissimus ex simili suppositicia inscriptione deceptus aliquando fuit, et instrumentum anno 564. exaratum in tabulam primae aetatis scripturae romanae retulit, putans esse testamentum C. Iulii Caesaris; quam fraudem ipsemet casu postea detexit.

226. Haud ignoro equidem, standum esse pro veritate subscriptionis, nisi adsint fundamenta dubitandi. At in re nostra dubitandi adsunt nec leuia quidem fundamenta. Character codicis in specimine exhibitus a Mabillonio nullum prae se fert certum indicium tantae vetustatis, vt ad seculum VI. reuocari possit: atque ita existimat non solum Germonius, sed etiam Maffeius in praefat. ad editionem S. Hilarii. Neque aliter mihi visum est

codicem ipsum inspicienti. Specimen, quod praebuit Mabillonius, atque ex Mabillonio duo Maurini auctores Tractatus Diplomatici gallice tom.3., maiorem vetustatem praeseferre videtur, quam exemplar ipsum basilicae Vaticanae. Hunc enim codicem intelligunt duo illi Maurini, quum pag.263. *codicem ms. Vaticanum* appellant. Sane Hilarii textus non est in duas columnas diuisus, vt sunt omnes codices, quos certo scimus ad eam antiquitatem peruenire, et sunt etiam duo illi codices Veronenses Hilarii, quorum specimen Maffeius in praefat. ad opera S. Hilarii exhibet. Omnium characterum forma sequiorem aetatem redolet: verba apto interuallo inter se separata sunt, quod certissimum argumentum putatur, vt codices non valde antiqui existimentur. Si codicem attente expendas ad regulas, quas Trombellius De arte cognoscendi aetatem codicum nobis tradidit, sine vlla haesitatione colliges, codicem seculo VIII., aut IX. esse scriptum.

227. In subscriptione ipsa multa falsitatis argumenta profert Germonius: nam quum in fine aliorum etiam librorum Hilarii legatur charactere satis claro *Contuli*, vel *Contuli in nomine Domini nostri Iesu Christi*, verba, quae in fine libri contra Constantium adduntur, *apud Kasulis constitutus anno quartodecimo Trasamundi regis*, videntur esse diuersae formae, et posterioris aetatis, vt apparet in Specimine tabulae Mabillonianae. Hoc ipsum arguit, quod ea alio modo ab aliis leguntur, et explicantur, quum priora verba subscriptionis illico ab omnibus intelligantur. Quin etiam Maffeius neque *Putzalis*, vt legit Holstenius, neque *apud Kasulis*, vt legit Mabillonius, probat, et pro *Trasamundi*, vel *Transamundi* aliud nomen scriptum esse existimat. Praeterea in hac subscriptione nonnullae literae extra lineam tam longe excurrunt, vt nihil simile in codicibus seculi VI., aut VII. reperiri sciam. Nihil ergo certi superest, ex quo aetas codicis seculo VI. definiri possit, quamuis negari nequeat, venerandae antiquitatis eum esse, ac magno in pretio habendum.

228. Erunt fortasse, qui quaerant, vtra tandem lectio genuina sit Hilarii, *humilitas adoptatur*, an *adoratur*. Maffeius ex suo codice colligit, *libenter quidem ADORATVR lectum olim fuisse: de ea tamen lectione antiquitus quoque, et multo ante*

Felicem Orgelitanum dubitatum esse. Tam facilis est permutatio harum vocum in codicibus, vt siue Hilarius scripserit *adoratur*, siue *adoptatur*, valde probabile sit, vtramque lectionem etiam ante Felicem in codicibus extitisse. Id satis probat codex Veronensis, qui vnus sine controuersia tempora Felicis antecedit. Coniicere ergo possumus, Felicem reuera in aliquo codice reperisse *adoptatur*, quod verbum arripuit, quia suae haeresi fauere existimabat. Contra Alcuinus in Hilario legebat *adoratur*, quod sensum quoque postulare censebat. At Felix vel quod illi praesto non esset codex, in quo legerat *adoptatur*, vel quod vellet, ex aliis codicibus, in quibus legebatur *adoratur*, id verbum abesse, et aliud *adoptatur* subrogari, codices Aquisgranenses corrumpi curauit, vt Hincmarus testatur.

229. Post haeresim Felicianam eiusdem verbi mutatio in codicibus accidit, vel quia nonnulli codices descripti ex corruptis a Felice praeferebant *adoptatur*: et catholici nonnulli verbum spurium id censentes in *adoratur* conuertebant, vel quia eadem semper fuit ratio dubitandi, an ex sententia Hilarii *adoratur*, an *adoptatur* praestet legere. Etiamsi vero aliquis velit fingere, verbum *adoptatur* aliqua ex parte trahi posse ad probandam haeresim Felicis, tamen omnes consentiunt, Hilarii mentem longissime ab ea haeresi distare, vt ex innumeris locis eius operum patet: quae vera est ratio interpretandi verba obscuriora, quae in Patribus nonnunquam occurrunt. Propterea Agobardus, qui, Felice vita iam functo, haeresim Felicianam impugnauit, codicem Hilarii nactus, in quo legebatur *adoptatur*, ex praecedentibus, et consequentibus id verbum declarauit pro *assumitur*. Crimen vero falsati codicis non obiecit, siue id ignorauerit, siue amicos Felicis, quos adhuc superesse queritur, offendere noluerit. Certe neque illa crimina attigit, quae in Concilio Francofordiensi aduersus Felicem probata fuerant.

230. Theologi scholastici antiqui cum S.Thoma non aliam videntur lectionem agnouisse, nisi *adoptatur*, ac S. Hilarium *improprie* locutum fuisse respondent. S.Thomas part.3. q. 23. art. 4. sic argumentum proponit: *Videtur, quod Christus, secundum quod homo, sit filius dei adoptiuus. Dicit enim Hilarius de Christo*

loquens : Potestatis dignitas non amittitur, dum carnis humanitas adoptatur. Respondet : *Ad primum ergo dicendum, quod sicut filiatio non proprie conuenit naturae, ita nec adoptio. Et ideo quum dicitur, quod carnis humanitas adoptatur, impropria est locutio, et accipitur ibi adoptatio pro vnione humanae naturae ad personam filii*. Ac notandum, S. Thomam legisse *humanitas*, vbi plerique legunt *humilitas*.

231. Gabriel Vazquez, theologus acutissimus, quum animaduertisset, in nonnullis codicibus legi *adoratur*, hanc lectionem longe praeferendam esse censuit tom. 1. in 3. part. q. 23. disp. 89. cap. 15. *Quamuis in aliquibus codicibus recenter excusis sit verbum illud ADOPTATVR, in aliis tamen legitur ADORATVR: in quo facile potuit incuria scriptorum error aliquis irrepere. Hanc vero esse lectionem germanam, ex optimo sensu, quem reddit verbum ADORATVR, mihi habeo persuasum: quum tamen verbum ADOPTATVR vix aliquem bonum sensum exprimere valeat*. Iudicium Vazquii probant Cardinalis de Lugo De incarnat. disp. 31. sect. 1., et alii.

232. Contrarius quodammodo his est eruditissimus Petauius, qui l. 7. de Incarnat. cap. 4. putat, minus cohaerere cum antecedentibus *adoratur*, quam *adoptatur*, minusque aptam orationem videri, si verbum *adoratur*, quod praecedenti periodo positum fuerat, repetatur. Quod autem docet, sine idonea veterum codicum auctoritate non esse reponendum *adoratur* pro *adoptatur*, nec *temere* assentiendum Hincmaro de germana lectione Hilarii, id certe facile admitti potest: sed in hoc cardo quaestionis vertitur, vtri lectioni magis faueant codices ante Felicem scripti, et an fides negari possit Hincmaro idem factum semel, atque iterum narranti, accedente Alcuini testimonio, fraudisque vestigiis in codice Aquisgranensi perseuerantibus.

233. Maffeius in praefat. ad opera S. Hilarii verbum *adoptatur* praeferendum censet, quia elegantiae oratoriae id magis congruit, ne idem verbum repetatur, vt aiebat etiam Petauius; et quia Hilarius ex oppositis mirificum aliquid aucupatur. Sed minime constat, an Hilario hoc loco cura vlla fuerit de oppositis, neque difficile est plura verba apud eum sic repetita reperire.

Mihi quidem aliud agenti libro 1. cap. 35. occurrit: *Natiuitatis significatio est, sola natiuitatis professio est: vbi vero creationis est nomen, ibi causa eiusdem creationis anterior est*. In editione quidem Parisiensi anni 1572. legitur *professio sit*: sed codex S. Petri, qui ab hoc loco scripturam profert antiquam, exhibet *professio est*, vt obseruat Muretus, atque ita Constantius, et Maffeius legunt sine vlla scripturae varietate.

234. Quid autem ego sentiam, si aperiendum sit, iudicium Francisci Suarez, quo nemo solertius rationes hinc inde expendere solet, libenter amplectar in 3. part. q. 23. disp. 48. sect. 4. *Ad Hilarium respondet D. Thomas, et communiter Scholastici, IMPROPRIE vocasse ADOPTIONEM carnis gratiam vnionis... Alii coniectant, mendosam esse literam Hilarii, et vbi legitur ADOPTATVR legendum esse ADORATVR... Sic enim optime quadrat ratio, ostendit enim, maiestatem Christi non esse imminutam inter vagitus etc. quandoquidem in ipsis adoratur. Et haec lectio habetur in editione Parisiensi anni* 1544. (Miraei sub sole aureo) *Iuxta quam lectionem illa particula, dum carnis humilitas adoratur, non est causaliter sumenda.... Non potest ergo illa particula reddere causam, sed signum, vt sensus sit, dum adoratur, id est, siquidem adoratur. Et solum videri potest durum in hac lectione, quia illa particula in communi vsu, et latina proprietate non videtur illam significationem habere: est tamen nihilominus probabilis lectio, et responsio. Sed non est alia contemnenda, quam habent recentiores codices, eamque esse antiquam, et communem constat ex D. Thoma, et Scholasticis. Et potest reddere satis germanum sensum. Docet enim eo loco Hilarius, Verbi maiestatem non fuisse imminutam ob assumptionem nostrae naturae.... Vnde concludit, ex humilitate carnis Verbo coniunctae non fuisse Verbi maiestatem, et potentiam amissam.*

235. Addit Suarius, vt doctrinae S. Thomae magis cohaereat, gratiam vnionis solere interdum per translationem, et metaphoram adoptionem vocari: *In qua metaphora*, subiungit, *in eo sensu sumpta nullus est error, sed nobis cauenda est, tum quia, vt ostendimus, vere, et proprie illa non est adoptio, tum etiam quia metaphora illa rarissime est vsitata, et potest esse occasio erroris.*

toris. Quae quidem vera sunt, si de significatione iurisperitorum, aut veluti theologica verbi *adoptare* sermo sit: alioquin apud veteres latinos *adopto* interdum simpliciter significabat *assumo*, interdum *assumo in filium*; quod discrimen ex argumento, et re ipsa colligebatur.

236. Sanctus quidem Hilarius, etsi saepissime verbum *assumo* hac in re vsurpare solet, tamen ad psalmum 127. sic habet: *Cuique a Patre ecclesiae hereditas per adoptionem corporis, quod ex virgine praesumpturus esset, desponsata sit*. Ita enim ex mss. restituit Constantius, quum in excusis legeretur *per adeptionem corporis*. Lectionem Constantii *per adoptionem* confirmat non solum Maffeius ex codice Veronensi, sed etiam Muretus ex codice Vaticano, quocum editionem Parisiensem anni 1572. ab eo collatam esse diximus.

CAPVT VIII.

Quid in noua hac Sedulii editione praestitum sit.

237. Quum multa sint in poetis sacris, quos adhuc recensui, Prudentio, Dracontio, Iuuenco, communia cum Sedulio, ea interdum indicare tantum, plerumque omnino praetermittere opportunum visum fuit. Opus igitur, laborque praecipuus huius editionis est veram scripturam e mss. eruere, et constituere: siquid variis lectionibus addere oportebit, id eisdem scholiis concludetur. Quum enim carmini prosam Sedulii subiicere decreuerim, inconcinnum esset variis lectionibus notas, commentariumue subiungere, praesertim quum prosa ipsa efficiat, ne multis notationibus opus sit.

238. Consentaneum est prosam loco interpretationis simul cum carmine edere: ex qua non solum mens poetae clarius perspicitur, sed et vera lectio saepissime confirmatur. Vtinam alia haberemus vetera exempla, ad quae prosam ipsam multis in locis castigare possemus? Vere enim pronunciauit Gallandius in dissert. de Sedulio ad tom. 9. Biblioth. Patrum: *Vbi primum ad eius* (prosae) *lectionem accessimus, tum illud Ciceronis succurrit:*

De latinis (libris) *quo me vertam, nescio: ita mendose et scribuntur, et veneunt*. Illud etiam incommodum accidit, quod neque Gallandius exemplar prosae a Iureto anno 1585. editum vidit: neque mihi illud nancisci licuit. Gallandius contulit Bibliothecam Patrum Parisiensem anni 1624., ac Lugdunensem: his antiquiores alias ego prae manibus habui, vt mox dicam. Suspicio mihi nata est, prosam, quandoquidem eam Sedulio abiudicare contra Bedae, aliorumque eiusdem fere temporis auctoritatem non licet, ab aliquo interpolatam esse, et in quibusdam locis ad mendosam carminis scripturam accommodatam. Sane quum prosa liberius interdum euagetur, veram carminis lectionem e solis mss. exemplaribus colligere saepissime necesse est. Vt autem in promptu sit explicatio notarum, quibus editiones veteres, et codices mss. in scholiis indicantur, indicem earum subtexo.

ALB. Codex bibliothecae Albaniae. Vide num. 80.
ALD. Editio Aldi, de qua num. 101.
ALM. Almelouecnii codex. Vide n. 81.
ANG. Codex bibliothecae Angelicae, num. 79.
ARNTZ. Codex Arntzenii, num. 81.
BARTH. Codices Barthii, num. 85. 133.
BVRM. Petri Secundi Burmanni codices, et coniecturae, n. 82.
CANT. Codex Cantuariensis, num. 83. seq.
CAPP. Editio Cappusoti, num. 95.
CELL. Editio Cellarii, num 126.
COD. *A*. *B*. *C*. *D*. *E*. Quinque Codices, ex quibus Arntzenius varias lectiones habuit, num. 82.
COL. Editio Coloniensis, num. 110.
EDIMB. Editio Edimburgensis, n. 82. 125.
FABR. Georgii Fabricii editio, num. 118.
GALL. Gallandii editio, num. 130.
GRVN. Gruneri editio, num. 128.
HAD. Hadamarii editio, num. 108.
LIPS. *COD*. Codex Lipsiensis, num. 84.
LIPS. *ED*. Editio Lipsiensis, num. 102.
MAB. Mabillonii codex, num. 163.
MEVS, Codex meus descriptus num. 80.

MON. Monasteriensis editio num. 97.
NANS. Nansii codex num. 82.
NEBR. Nebrissensis editio num. 103. 111.
OTT. 1. Codex vaticanus Ottobonianus 1. Vide num. 75.
OTT. 2. Ottobonianus 2. Vide num. 76.
PALAT. Codex vaticanus Palatinus, num. 5., et 63.
PARRH. Parrhasii editio, num. 100.
POELM. ED. Poelmanni editio, num. 106. 109.
POELM. SCHEDAE, Poelmanni notae mss. num. 81.
REG. 1., 2., 3. 4., 5., 6. Sex codices vaticani Reginae Suecorum. Vide num. 66. ad 74.
ROM. Codex bibliothecae Collegii Romani, num. 78.
SCOTA Editio est eadem, atque Edimburgensis, de qua supra.
TAVR. Codex bibliothecae Taurinensis, num. 62.
TORN. 1., 2., 3. Editiones tres Tornaesianae, n. 116. 119. 123.
VAT. 1., 2. Duo codices bibliothecae antiquae Vaticanae, n. 64. 65.
VET. 1., 2. Duae veteres editiones, quibus vsus est Arntzenius, num. 96. 103.
VRB. Codex vaticanus Vrbinas, num. 77.
WONCK. Coniecturae Corn. Val. Vonckii, num. 135.
WOPK. Animaduersiones Thomae Wopkensii, num. 135.

239. Post varias lectiones hinc inde expensas, breuesque aliquando notas criticas, et philologicas, nonnunquam accidit, vt controuersias quasdam theologicas exponere necessarium sit, quod sine ambitione, et fastu praestare soleo, tantum vt dogmata catholica poetarum etiam christianorum veterum auctoritate confirmem, aut peculiares quasdam eorum opiniones in bono lumine collocem. Etsi autem nihil mihi prius est, quam vt celeberrima quaeque probatissimorum doctorum placita sequar, tamen sententias meas, a quibus graues aliqui theologi dissentiunt, pro certis venditare non audeo, sed eas tantum probabiliores, aut communiores voco, scilicet *stiuam stiuam*, *ligonem ligonem*. Quod eos velim animaduertere, qui meas notationes in examen aliquando vocant, praesertim quum rem apud vulgus agunt, cuius sane nihil interest de istiusmodi subtilioribus theologiae quaestionibus audire. Exemplum, si placet, proferamus ex Diario ecclesiastico Ro-

mano huius anni 1793. num. 19., in quo enunciatur Dracontius a me editus Romae anno 1791.

240. Auctor articuli de Dracontio diligenter totam editionem, carminumque argumentum describit, ac meum etiam laborem exquisitis laudibus commendat. Vnum tamen fuit, quod animaduersione dignum putaret. En eius verba: *Al verso* 484. *del libro* 1. *de Deo*, *dice il ch. A.* de cognitione, qua praeditus fuit Adamus, mysteriorum supernaturalium non leuis est quaestio: quam veram fidem supernaturalem fuisse probabilius est. *Ci permetta, che noi pure diciamo la nostra. Concessa ad Adamo la cognizione dei misteri souranaturali, com' egli dice, ci sembra venirne certa la conseguenza della cognizione souranaturale; altrimenti douremo conoscere nella sola natura la forza proporzionata per conoscere ciò che supera la cognizione della natura. Quì parlasi di cognizione certa, non di conghietturale.*

241. Quodnam, rogo, de tota hac re iudicium illorum erit, qui latine nesciunt, et verba mea cum verbis italicis Diarii conferre non possunt? Quodnam etiam eorum, qui latine quidem sciunt, sed theologiam aut omnino ignorant, aut leuiter tantum, quod plerique nunc faciunt, attigerunt? Agam igitur cum auctore ipso Diarii, non solum theologo, verum etiam clarissimo theologiae professore. Asserui, sententiam probabiliorem esse, quae tenet, cognitionem mysteriorum fidei, qua praeditus fuit Adamus, fuisse *veram fidem supernaturalem*. Quid ergo est, quod iure opponere possis? An nescis, id in quaestione positum esse, et quosdam graues doctores negare, eiusmodi cognitionem esse *veram fidem supernaturalem*? Atqui nihil magis obuium est apud theologos, qui de opere sex dierum scribunt, nominatim apud Suarium l. 3. cap. 18., vbi multa disserit de rerum supernaturalium cognitione, quam homo ante peccatum obtinuit.

242. Ac primum negat, eam cognitionem fuisse *visionem beatificam*: tum pro certo ponit, fuisse *cognitionem supernaturalem*: ac deinde quaerit, an fuerit *vera fides supernaturalis*, vt plerique docent cum S. Thoma, an *aliquid fide supernaturali perfectius, et medium inter visionem beatificam, et fidem supernaturalem*, vt tenent Hugo de S. Victore, Alensis, S. Bonauentu-

ra, Gabriel etc. Sententiam S. Thomae sequitur, quam ego etiam probabiliorem dixi. Reponis: Concessa Adamo cognitione mysteriorum supernaturalium, videtur, inde certo consequi cognitionem supernaturalem. Sed nonne vides, hac arguendi ratione mutari medium, vt scholae loquuntur? Quaestio enim est de *vera fide*, non de *cognitione supernaturali*, quae potius Adamo concessa supponitur. Cognitio autem supernaturalis potest esse vel visio beatifica, vel fides, vel ex probabili quorumdam opinione cognitio media inter visionem dei, et fidem.

243. Plura addere nihil iuuat: sed vereor, ne, si rationem, quam laudatus hic theologus obiicit, tacitus praeteream, silentio eam meo videar approbasse. *Altrimenti*, ait, *dovremo conoscere nella sola natura la forza proporzionata per conoscere ciò che supera la cognizione della natura*. Si nihil aliud velit, nisi statuere, seclusa reuelatione diuina, mysteria supernaturalia cognosci non posse, vltro assentior: at si existimet, (quod verba innuunt) nullam posse esse cognitionem certam naturalem mysteriorum supernaturalium etiam post reuelationem, id falsum esse constat in haeretico, qui multis mysteriis supernaturalibus cognitione certa naturali assentitur.

244. Multi quidem sunt, qui naturae humanae lapsae debilitatem, aut impotentiam nimis exaggerant, vt olim erant, qui vires cum Pelagio nimis extollerent. Sed praeterquamquod res nunc esset de natura integra Adami ante peccatum originale, etiam de natura lapsa tenenda illa doctrina est, quam SS. Patres nobis tradiderunt, et Concilium Tridentinum decretis, canonibusque suis sanxit. Aperte Concilium sess. 6. c. 1. in decreto de iustif. declarat, in hominibus post Adae peccatum *liberum arbitrium minime extinctum esse, viribus licet attenuatum, et inclinatum*: et can. 5. *Siquis liberum hominis arbitrium post Adae peccatum amissum, et extinctum esse dixerit, aut rem esse de solo titulo, immo titulum sine re, figmentum denique a Satana inuectum in ecclesiam, anathema sit*. Quod si liberum hominis arbitrium post Adae peccatum minime amissum, extinctumque est, quo iure naturae humanae lapsae bona quaeuis naturalia negabimus? Neque vero decet contra catholicam sententiam venerabili Augustini nomine

abuti, aut causari, doctrinam Concilii de iustificatione non esse completam, vt auditum ex aliquo memini. Nam etiamsi fingere velis, deesse aliquid in Decreto, et Canonibus de iustificatione, fateri tamen debes, nihil inesse catholicae fidei contrarium. Hoc ipsum certe de S. Augustino confidentissime profiteor, doctrinam eius de iustificatione doctrinae Concilii Tridentini apprime congruere. Siquod tamen in eius operibus fortasse inueniatur verbum aliquantulum obscurum, malo illud cum vero ipsius discipulo S. Thoma interpretari, quam a Lutheranis, aut Caluinistis interpretationem mutuari. Qui autem in huiusmodi controuersiis de vnanimi ecclesiae catholicae consensu parum solliciti, in glorioso aliquo nomine, quod sibi ipsi arrogant, sese magnifice iactant, deque eo sibi, magis securi, quam tuti, blandiuntur, meminerint satyricum illud Poetae:

Nunc satis est dixisse: Ego mira poemata pango.

CAELII SEDVLII

DEDICATIO CARMINIS PASCHALIS

AD MACEDONIVM.

Domino sancto, ac beatissimo patri Macedonio presbytero Sedulius Caelius in Christo salutem.

Priusquam me, venerabilis pater, operis nostri decurso volumine censeas, et ritu [1] forsan seueritatis obiurges, vtpote qui nulla veteris scientiae praerogatiua [2] suffultus, tam immensum paschalis pelagus maiestatis, et viris quoque peritissimis

SCHOLIA

Titulus in codice Reg. 1. est *Incipit Prologus Sedulii presbyteri ad Macedonium. Domino sancto, ac beatissimo patri Macedonio presbytero Sedulius Caelius in Christo salutem*. Ottob. 1. *Domino meo, ac beatissimo patri Macedonio presbytero Sedulius in Christo salutem*. Vat. 1. cum Ottob. 1., sed addit *meo sancto, ac*. Vat. 2. cum Vat. 1., sed omittit *meo*, et addit *sancto, ac venerabili patri Macedonio Sedulius in Christo salutem plurimam dicit* Reg. 3. solum habet *Domino meo patri Macedonio presbytero*. Reg. 2. *Incipit epistola Sedulii poetae eximii ad Macedonium presbyterum*. Alia, vt Vat. 1. Codex Barthii plane facit cum Vat. 1., nisi quod scribit *presbyt*. Codex Nansii B. *Venerabili Macedonio presbo Sedulius in Christo salutem*. A codice Almelouenii abest etiam vox *sancto*, quae tamen a veteribus christianis frequenter, et eleganter adhibebatur. In quodam ms. apud Vsserium, et Labbeum De script. eccles. haec epistola dicitur *Apologeticus prologus Sedulii rhetoris*. Omissa est in nonnullis editionibus: pleraeque eam exhibent. Poelm., vt Vat. 1., sed sine *meo*. Ald. *Domino sancto, ac venerabili patri etc*. Fabr. *Domino sancto, ac patri beatissimo Macedonio Abbati Caelius Sedulius etc*. Fortasse *abbas* hic dicitur Macedonius, quia nomen *patris* monachis tribui solet. Verum commune olim erat episcopis, et presbyteris. Trithemius tamen hunc ipsum Macedonium *abbatem* nuncupat Proleg. n. 29. Vox autem *Domini* et episcopis, et sanctis viris, et aliis passim, praesertim in epistolis tribuebatur.

1. Reg. 1., Ott. 1. a prima manu *rite*. Sic multi editi. Plerique nostri cum ms. Barthii, schedis Poelmanni, Almelouenii, codd. A., B. apud Arntzenium, veteri editione 1., et Monast. *ritu*. Vatt. 1., 2., Ottobon. 1. a sec. m., Reg. 1. a pr. m., Reg. 2., 3. *forsan*. cum nonnullis editis. Ceteri *forsitan*. Fabr. *rite forsitan, seuereque*.

2. Vet. 1. *prorogatiua*: retine *praerogatiua*, quae pro speciali quodam priuilegio sumitur, et dicitur ita ex more romanorum. Praerogatiua enim tribus erat, quae prius ferre suffragium rogabatur.

formidandum, parua [3] tiro lintre cucurrerim [4]; huius apud te facti causas expurgem [5], vt, quum me non audacem fuisse probaueris, sed deuotum, in pectoris tui portum blanda tranquillitate recipias: quem, gubernante deo [6], laetaberis nulla pertulisse naufragia. Quum secularibus igitur [7] studiis occupatus, vim impatientis [8] ingenii, quod [9] diuinitatis in me prouidentia [10] generauit, non vtilitati animae, sed inani vitae dependerem, et literariae [11] solertia disciplinae, lusibus infructuosi operis, non auctori, seruiret [12]; tandem misericors deus rerum conditor [13] clementius fabricam sui iuris [14] aspexit, et stultos in me mundanae sapientiae diutius haberi sensus indoluit, ac fatuum pruden-

SCHOLIA

3. Vet. 1., Monast., Poelmann. *parua*. Reg. 2. a pr. m. *paruo*: plerique nostri cum aliis aliorum *parua*. Vtrumlibet stare potest.

4. Vat. 1. mendose *currerim*. Metaphora poetica haec est, sed ab oratoribus etiam aliquando vsurpata.

5. Wopkensius, et Grunerus recte Cellarium explodunt, qui putabat, sensum postulare *liceat expurgem*. Siquidem *expurgem* hoc loco valet *age, expurgem*. Vel etiam ponitur pro *expurgabo*. Grunerus quoque Wopkensium reprehendit, qui coniecerat *exponam*, vel *expromam*, quia insolentior phrasis ei videbatur *expurgare facti causas*. Certe huiusmodi loquendi formae istorum temporum scriptoribus satis sunt frequentes. *Exponam* glossa est in Vatic. 1. In Reg. 1. glossa *vtinam excusem*: *futurum optatiui pro futuro indicatiui*.

6. Reg. 1. *gubernante Domino*: alii *gubernante deo*.

7. Vet. 1., et Mon. *secularibus ergo*: alii *secularibus igitur*. *Studia secularia* sunt profana, significatione frequenti apud scriptores ecclesiasticos.

8. Codex B. *patientis*: melius ceteri *impatientis*, cuius glossa in Reg. 1. *ardentis*.

9. Plerique mss., et editi *quod*: Cellarius edidit *quam*, affirmans, ita extare in Almel: sed Arntzenius etiam in Almel. deprehendit *quod*, idque verius esse in Addendis agnouit.

10. Cod. A. *prouidentia in me*: alii *in me prouidentia*.

11. Ott. 1., Reg. 1., 3., Almelou. *literariae*. Vatt. 1., 2., Reg. 2. cum cod. Lips. *literatoriae*: cod. A. *literatoriae* etiam, sed omittit *disciplinae*: cod. B. *literalis*. Tertullianus dixit *literatorius*, Cael. Aurelianus, et Diomedes *literalis*, sed magis latinum est *literarius*, quod ex consensu bonorum codicum restituere praestat, quamuis plerique editi exhibeant *literatoriae*. Arntzenio etiam magis placebat *literariae*. Apud scriptores medii, et infimi aeui *literatoria ars* erat grammatica.

12. Plerique mss. nostri *auctori seruiret*: alii *auctori deseruiret*. Ald., Vat. 2. *auctori deo deseruiret*. Cod. B., et schedae Poelm. *auctori seruiret*, quod edidit Cellarius. *Deo* glossa est in Reg. 2.

13. Cod. A. *misericors deus conditor rerum*: alii *misericors deus rerum conditor*. Arntzenius, secutus schedas Poelm., omittit *deus*, quam vocem e glossa enatam putat. Deest etiam in Reg. 1. At nihil est, cur lectionem vbique communem deseramus. Ea extat in quatuor nostris mss.

14. Ottobon. 1., Reg. 1., 3. *fabricam sui iuris*: accedunt alii mss., et editi. Vatt. 1., 2., Reg. 2. cum Aldo *sui fabricam iuris*.

tiae

tiae mortalis ingenium caelesti sale condiuit. Moxque [15] vt cordis oculos interior caligo deseruit [16], per sentes dumosi ruris errantia in herbam florei [17] caespitis reuolui vestigia, totoque nisu melioris arbitrii, cultum illustrati pectoris deo dicaui [18], non praesumptione virium sarcinam tantae molis arripiens, sed onus Christi, quod leue nimis est, humili pronus deuotione complectens, culpa me scilicet arbitratus silentii [19] non carere, si studiosae mentis officium, quod vanitati detulissem, veritati denegarem: quum et diuina reuerenter [20] asseri, et humana possint [21] honeste tractari. Angebar rursus alia [22] animi procella turbati [23], et aegros anhelitus illa mihi ratio [24] saepe commouebat, qua me [25] noueram vel tua, pater beatissime, vel aliorum, quos gratia similiter caelestis illustrat [26], quiddam profecisse doctrina. Quamquam ipsi cuncta monstrantes [27], aliquem credatis igniculum in me posse lucere: sed torpor cordis obtusi [28], tamquam

SCHOLIA.

15. Nonnulli vulgati *mox vt*: ceteri *moxque vt*. Eleganter *cordis oculos*, vt Cicero, Quintilianus, et alii *mentis oculos*. Mox *dumosi ruris*, vt Virgilius *dumosa arua*, *dumosa rupes*.

16. Ott. 1. *deserit*: retine cum reliquis omnibus *deseruit*.

17. Vatt. 1., 2., Ald., schedae Poelm. *floridi*: alii cum Reg. 1., 2., 3., Ott. 1. *florei*.

18. Codex B. cum omnibus nostris mss. *dicaui*. Poelm., Arntzenius, et alii *dedicaui*.

19. Schedae Poelm. *sancti arbitratus silentii*, quod non intelligo, nisi legendum sit *tanti* pro *sancti*. Sed ne *tanti* quidem necessarium est.

20. Vat. 1. *diuina opera reuerenter*.

21. Ald. *possunt*: schedae Poelm. *possent*: plerique *possint*.

22. Almel., Vet. 1., Mon., et alii vulgati *rursus alia* pro *alia rursus*.

23. Cod. B. non male *procella turbatus*. Ex Virgilio l. 9. v. 814. desumptum est epitheton *aegros anhelitus*, sed Virgilius in singulari ait, *aeger anhelitus*.

24. Ottobon. 1., Ald., Almel., cod. B. *illa mihi saepe ratio*: alii *illa mihi ratio saepe*. Vet. 1., et Monaster. omnino omittunt *saepe*.

25. Reg. 3. *quia me*. Reg. 1., Ott. 1. *quia*, sed factum *qua*: alii nostri vel *quia*, vel *qua*, vel fortasse *quod* in compendio literarum. A ms. Barthii abest *me*, quod elegantius esse ait Barthius libr. 12. Aduers. cap. 19., praesertim quum Sedulius concise loqui affectet. Ald., schedae Poelm. *quia noueram me*, Vat. 2., Reg 2. *qua*, vel *quia noueram me*: plerique *qua me noueram*.

26. Vatt. 1., 2. *illuminat*. Ottobon. 1., Reg. 1., 2., 3. *illustrat*. Poelmann, Col. *illustrarat*: alii editi *illustrat*. Barthius in suo ms. inuenit *illuminat*, quod glossemati ascribendum censent Grunerus, et Arntzenius.

27. Ms. Barth. *quamquam vos ipsi mihi cuncta monstrantes*, quod maiori emphasi dictum existimat Barthius. In Reg 1. glossa est *vos* supra *ipsi*, et *mihi* supra *monstrantes*.

28. Nonnulli scribunt *obtunsi*: plerique *obtusi*: de qua scribendi varietate dixi etiam in not. ad Iuuencum. Communior scriptura est *obtusi*.

silicis per venas [29], scintillam tenuem vix emittit. Et id [30] ipsum parui fomitis nutrimentum, quod in me potuit doni caelestis oleo permanere [31], nefas esse pensabam [32], muti [33] tenacitate silentii cum nullo partiri, ne vnius talenti creditam quantitatem dum nitor [34] cautius custodire, culpa defossae pecuniae non carerem. Inuidiae siquidem maculam de sese non abluit, qui alteri conferre denegat, quod quum dederit, non amittit [35]. Inter diuersas tamen anxiae [36] trepidationis ambages, ad iaciendum huius operis fundamentum ob hoc maxime [37] prouocatus accessi, vt alios exhortationibus veritatis ad frugem bonae messis [38] inuitans, siquando infirmitatis humanae [39] vitiis forsitan lacessitus impugner, verbis propriae disputationis admonitus metuam [40]:

SCHOLIA.

29. Reg. 1. *tamquam silicis vena*, sed prius aliud fuit. Vet. 1., Mon. *silicis vena*. Communis scriptura *tamquam silicis per venas*. Vatic. 1. *tamquam silicis per venam*. Vat. 2. *tamquam per venas silicis*: sic etiam Aldus. Virgilius l. 6. v. 7. *Abstrusa in venis silicis*.

30. Almel. *et ad ipsum*: alii *et id ipsum*. Imitatur Virgilium Aen. 1. v. 175. Alii pariter dicunt *nutrimentum*, *alimentum ignis*.

31. Vet. 1., Monast., Fabr. *permanare*: mss. cum aliis editis *permanere*.

32. Fabricium recte arguit Barthius, quod *putabam* pro *pensabam* reposuerit. *Pensare* enim sequiori seculo est cogitare: ex quo ea vox ad vulgares linguas eadem significatione transiit. Non dissimili sensu vsurpata eadem vox est a Curtio l. 7. c. 8.

33. Nonnulli vulgati *mutui*: retine *muti*. Silentii proprium epitheton est *mutum*, quod exemplis confirmatum voluit Arntzenius.

34. Ald., Vatt. 1., 2., schedae Poelm. *dum creditam quantitatem nitor*. Ott. 1. *creditam mihi quantitatem dum nitor*. Plerique mss., et editi *creditam quantitatem dum nitor*.

35. Almel., Vet. 1., Monast., Poelm. cum nostris mss. *amittit*. Arntzenius cum aliis edidit *amittet*.

36. Reg. 2. *inter has tamen diuersas anxiae*.

37. Fabr. *hoc maxime*: mss. cum plerisque editis *ob hoc maxime*, quod probat Grunerus, neque improbat Barthius, quamuis particula *ob* ab optimis scriptoribus interdum omittatur.

38. Wopkensius coniecerat *bonae mentis*, qui ita hunc locum a Barthio e suo codice citari obseruat. Verum non liquet, ita in suo ms. legisse Barthium: is enim scripturam Fabricii refert, ac varias sui codicis lectiones distinguere solet, sed de hac voce tacet. Et fortasse illi excidit *mentis* pro *messis*. Vat. 1. mendose *bonae mensis*: alii clare *bonae messis*.

39. Vatt. 1., 2., Ald. *humanae infirmitatis*: reliqui *infirmitatis humanae*. Almel., Vet. 1., Monast., Fabr. *vitiis necessitate forsitan lacessitus*. Barthius putat, haec duo verba *necessitate forsitan* glossas esse cuiuspiam, viro sancto culpam amouentis, sed citra ipsius voluntatem. Aberant quippe ab eius ms. Certe *necessitate* in nullo ex nostris mss. reperitur, neque in schedis Poelm., neque in Aldo. Verum Reg. 1., 3. retinent *forsitan*, Reg. 2., Ott. 1., Vatt. 1., 2. *forsan*: sic etiam variant editi.

40. Barthius coniecit *me tuear*: Cellarius coniecturam inter ipsa Sedulii verba recepit. Grunerus, et Arntzenius ex sententia ipsa, et sequentibus verbis veterem

et qui [41] furta prohibui, fur videri verear, et qui rectae [42] soliditatis iter ostendi, procliuioris lubrici periculosa sectari, et clypeo dominicae protectionis armatus inimicae iaculationis tela facili repulsione contemnam. Cur autem metrica voluerim haec [43] ratione componere, breuiter expedire non differam [44]. Raro, pater optime, sicut vestra [45] quoque peritia lectionis assiduitate cognoscit, diuinae munera potestatis stilo quisquam huius modulationis aptauit, et multi sunt, quos studiorum secularium [46] disciplina per poeticas magis delicias, et carminum voluptates oblectat. Hi quidquid [47] rhetoricae facundiae perlegunt, negligentius assequuntur, quoniam illud haud diligunt: quod autem versuum viderint [48] blandimento mellitum, tanta cordis auiditate susci-

SCHOLIA.

lectionem reuocarunt. Vult enim Sedulius admoneri, et metuere verbis propriae disputationis, vt qui furta prohibet, fur videri veretur. Cato in distichis: *Turpe est doctori, quum culpa redarguat ipsum*. Cicero hac ratione ab accusando Verre Q. Caecilium deterruit in Diuinatione in Verrem.

41. Reg. 1. a pr. m., Ott. 1. a pr. m., codex B. *metuam, vt qui*: schedae Poelm. *metuam, qui*. Alii omnes *metuam: et qui*.

42. Arntzenius Aldo tribuere videtur *atque recte* pro *et qui recte*. Sed Aldus mihi habet *et qui recte*. Schedae Poelm., Vat. 2., Ald. *aliis iter*: ceteri omittunt *aliis*. Obseruanda est phrasis *clypeo dominicae protectionis*, quae familiaris est ecclesiasticis scriptoribus ex sacris literis, in quibus *clypeus*, et *murus* pro praesidio, et tutela poni solet.

43. Poelm. *hac*, Vat. 1. *hoc*: reliqui *haec ratione*.

44. Ott. 1., Reg. 1. *non differam breuiter expedire*. Sic codex B., et schedae Poelm.

45. Mss. plerique *vestra*: nonnullae editiones etiam veteres *tua*, quod probant schedae Poelm., et Grunerus: quia Sedulius in epistola numero singulari vti solet. Dissentit Arntzenius, qui notat, Sedulium in epistola prosae ad Macedonium sic numero plurali loqui amare: quod apud alios etiam inuenitur. Codex Barthii, Reg. 1. *cognouit*, quod aptius esse censet Barthius, probante Cellario. Grunerus, et Arntzenius restituerunt *cognoscit*. Iidem rescribunt *pietatis* cum nonnullis editionibus: quia optime vox *pietas*, h.e., benignitas, clementia, huic loco conuenit. At mss. omnes nostri cum ms. Barthii, et schedis Poelm. exhibent *potestatis*: in Vat. 2. per compendium literarum *potestatis*, vel *pietatis*. Opportunus hic locus esset, vt Sedulius Iuuenci primi poetae christiani meminisset, quod obseruaui in Proleg. ad Iuuencum num. 91. Quod autem Aldus hinc suspicatur, Iuuencum a Sedulio lectum non fuisse, mihi probabile non est. Vide schol. ad v. 38., et 188. l. 1.

46. Vatt. 1., 2. *secularium studiorum*: alii *studiorum secularium*. Codex B. omittit *quos* ante *studiorum*, et paulo post habet *voluptatem oblectat*.

47. Mss. omnes nostri cum multis editis *hi quidquid*. Poelm. *hi quoque quidquid*. Alicubi *hi quaeque rhetoricae*, quod minus rectum esse notatur in schedis Poelmanni. Ald. *perlegent* pro *perlegunt*. Verba *haud diligunt* desiderantur in cod. B.

48. Schedae Poelm. *viderint versuum*: sic Vatt. 1., 2., Reg. 2.

piunt, vt in alta memoria saepius hoc iterando constituant, et reponant. Horum itaque 49 mores non repudiandos aestimo, sed pro insita consuetudine, vel natura tractandos, vt quisque suo magis ingenio 50 voluntarius acquiratur deo. Nec differt, qua quis occasione 51 imbuatur ad fidem, dum tamen viam libertatis 52 ingressus, non repetat iniquae seruitutis laqueos, quibus antea fuerat irretitus 53. Hae sunt, pater egregie, operis nostri causae, non superuacuae, sicut didicisti, sed commodae: quae si probabili ratione non displicent 54, benignitatis tuae donentur 55 fauore, quo paululum ab scripturis 56 celsioribus vacans, humilioribus te quoque libenter impertias. Non semper aquila super nubes eleuata peruolitat; sed etiam remissioribus aliquando pennis descendit ad terram. Saepe belliger 57 miles armis, quibus

SCHOLIA.

49. Vat. 1. supra *Eorum itaque*. Reg. 2. *non respuendos aestimo*. Reg. 1. *non repudiandos esse aestimo*: plerique *non repudiandos aestimo*. Aldus scribit *existimo*, sed Arntzenius probat multis exemplis, *aestimare* apud alios etiam positum pro *existimare*. Interdum tamen variant etiam apud alios scriptores mss. codices.

50. Ott. 1, Reg. 1., 2., Poelm. *vt quisque suo magis ingenio voluntarius acquiratur deo* Sic Reg. 3., sed *magis suo*. Vat. 2. *vt quisque magis suo ingenio acquiratur deo*: sic schedae Poelm., Ald., et Vat. 1., sed in hoc mendose *quis quos* pro *quisque*. Codex B., Almel. *vt quisque suo magis ingenio acquiratur deo*. Potest quidem vox *voluntarius* esse glossa verborum *suo ingenio*; sed Wopkensius exemplis in medium prolatis ostendit, fortasse esse pleonasmum aliis aliorum similem: nec video, cur Arntzenius reponat, eiusmodi pleonasmum commode defendi posse, vix tamen hoc loco. Virgilius l. 2. Georg. v. 10. *Namque aliae, nullis hominum cogentibus, ipsae — Sponte sua veniunt*. Cicero De finib. 2. 10. *Quum sua voluntate nulla vi coactus . . . Carthaginem reuertisset*. Lactantius 5. 20. *Non expetimus, vt deum . . . velit, nolit, colat aliquis inuitus*. Sic alii pariter; neque Arntzenius discriminis rationem vllam facile afferet.

51. Almel., Poelm., Reg. 2., 3., Vatt. 1., 2. *Nec differt, qua quis occasione*. Ott. 1. *Nec differt quisquam qualibet occasione*. Reg. 1. *qua occasione quis*.

52. Vat. 1. cum nonnullis editis *libertatis viam*: alii *viam libertatis*.

53. Vatt. 1., 2., Reg. 1. a pr. m. *ante*: schedae Poelm., codex B. *ante irretitus fuerat*; alii *antea fuerat irretitus*.

54. Vatt. 1., 2., Ald., schedae Poelm. *displicent tibi*: alii omittunt *tibi*.

55. Nonnulli vulgati *donantur* pro *donentur*.

56. Nonnulli *a scripturis*: plerique *ab scripturis*. Multa eiusmodi scriptionis sunt exempla. Alii scribunt *impartias*, alii *impertias*. Pro *super nubes* Almel., et editiones quaedam *supra nubes*, schedae Poelmanni *per nubes*. Ex codice Taurinensi in Prolegom. num. 62. obseruare potes *quoque te*, et *supra nubes elata*. Pro *terram* Vatt. 1., 2., Ald., schedae Poelm. *terras*.

57. Cellarius edidit *saepe etiam belliger*, inserto *etiam* ex antecedentibus, *sed etiam remissioribus*, solemni librariorum errore. Deest *etiam* in nostris omnibus mss. Fauent tamen Cellario Almel., Vet. 1., Mon.

assuetus est dimicare, delectatur et ludere [58]. An [59] forsitan, vt ab hac te molestia perlegendi carminis, in occultis abducas, talibus me blandae orationis vocibus alloqueris, Cur, inquiens, [60] affabilis amice, quem gratia purae dilectionis amplector, dum me profusius [61] niteris venerari prae ceteris, et fidi propositi sedulitate sectaris, alios tamquam neglectos offendis, qui quum sint doctrina non impares [62], et vna mecum soleant religiosae fidei societate coniungi, me potissimum ac solum eligas, vel secernas, cui deuotionis tuae dicta committas? Habes [63] antistitem plenum reuerentiae sacerdotalis Vrsinum, qui ab aetatis suae primaeuae [64] tirocinio regis aeterni castra non deserens, vixit inter

SCHOLIA.

58. Pro *delectatur et ludere* nonnulli editi *delectatur etiam ludere*, pro qua scriptura Arntzenius laudat Aldum, in quo tamen inuenio *delectatur et ludere*. Coniiciebat Arntzenius *delectatur et etiam ludere*, cuius phrasis nonnullum forsan extat exemplum: non tamen mutat *et ludere*, vbi *et* valet *etiam*. Vossius suspicatur *assuetus est laedere*, *delectatur et ludere* per paranomasiam, vt apud Martialem l. 1. epigr. 5. al. 7. *Sed dum ludit aper, laedere nouit aper*. Recte tamen dissentit Arntzenius, qui Sedulium illustrat similibus locis. Cicero l. 2. De orat. c. 20. *Sed videant, quid velint, ad ludendumne, an ad pugnandum arma sint sumpturi*. Ouidius l. 4. Trist. el. 1. v.72. *Aspera militiae iuuenis certamina fugi, - Nec nisi lusura mouimus arma manu*. In nostris omnibus mss. *dimicare* legitur. Hunc Sedulii locum aemulatur Arator in prologo ad Florianum: *Loricam solitus membris imponere miles etc.*

59. Schedae Poelmann., Vatt. 1., 2., Reg. 2., 3., Ottobon. 1. a pr. m. *an*: editi *at*. Reg. 1. *at*, supra *an* cum glossa *interrogando, vel iocando loquitur*. Alii codices *forsan*, alii *forsitan* Vat. 1. *vt ab te* sine *hac*. Codex A. *perlegenda* minus bene. Codex A. *alloquens*, codex B. *alloquaris* pro *alloqueris*.

60. Grunerus cum nonnullis editis maluit *inquies*, probante Arntzenio. Sed quamuis ea loquendi ratio fortasse elegantior sit, tamen sequi oportet omnes mss. nostros, aliosque, et optimas editiones: *alloqueris, Cur, inquiens*. In Reg. 1. est *inquies*, sed eadem manu factum *inquiens*: cuius glossa in Reg. 2., 3. est *dicens*.

61. Schedae Poelm. *profundius niteris*. Vatt. 1., 2., Ald., Reg. 1., 2., 3., Ott. 1. *et fidi propositi sedulitate sectaris*. In Ott. 1. videtur prius fuisse *fidei*, in Reg. 1. extat glossa *fidelissimae deuotionis*, et in contextu fuit *et fidei proposita*. Plerique editi *fide propositi sedulitate amicos sectaris*. Codex A. *fida propositi*. Vocem *amicos* expungendam, recte censuit Grunerus, praesertim quum faueant Almel., et schedae Poelm. praeter mss. nostros. Pro *offendis* codex B, et a pr. m. Ott. 1. *offendas*.

62. Vat. 2., Ald. *quum non sint impares*: Vat. 1. *quum sint non impares*: Reg. 1., 2., 3., Ott. 1. *quum sint doctrina non impares*: ita pleraeque editiones.

63. Multae veteres editiones *Habes autem*: e mss. alii exhibent *autem*, vt Ott. 1., Reg. 1.; alii omittunt, vt Vatt. 1., 2.

64. Plerique mss. nostri *qui ab aetatis suae primaeuae*. Ott. 1., Vat. 2. cum multis editis omittit *suae*: sic auctor declamat. in Sallust cap. 4. *At hercle lapsus aetatis tirocinio sese correxit*. Nonnulli vulgati *qui ab aetatis suae primaeuo*. Vet. 1., Mon. *qui dum ab aetatis primaeuae*: codex B. *qui dum ab aetatis tirocinio*,

barbaros pius, inter bella pacatus [65]. Accepit testimonium beati iam meriti euangelicae sacramento doctrinae. Legimus enim: *Beati Pacifici, quoniam ipsi filii* [66] *dei vocabuntur*. Habes Laurentium difficili comparatione presbyterum, qui substantiam sui patrimonii sic amauit [67], vt ecclesiis, et egenis vniuersa distribuens, tanti census effusione nihil perderet: sapientia peruigil, lenitate placabilis, quo et serpentis astutiam [68] cum lege custodiat, et columbae simplicis animum non amittat. Habes quoque meum [69] Gallicanum aeque presbyterum, non in libris secularibus [70] eruditum, sed placida bonitate mitissimum, catholicae regulam disciplinae factis potius edocentem, quam sermone [71] monstrantem. Quid Vrsicini dicam quoque presbyteri [72] anno-

SCHOLIA.

omisso *primaeuae*. Vatt. 1., 2., Ald., et schedae Poelm. *deserens dum vixit*.

65. Vat. 2. legit, et distinguit *pacatus, accipit*. Vatt. 1., 2., Reg. 1., 3., Ottob. 1. *meriti euangelicae sacramento doctrinae*. Sic etiam codex Lips., et Aldus. Glossa in Reg. 2. *sacramento - statuto, confirmatione, sacratissimo fonte*. Cellarius edidit *testimonium beati iam meriti, et euangelicae sacramentum doctrinae* cum secunda veteri scriptura Reg. 1., et ms. Almel., in quo glossa exponit *sacramentum* per *mysterium*. Wopkensius praefert lectionem nostrorum codicum, sed pro *beati iam meriti* coniiciebat *beatitatem meriti*: nihil tamen mutat, quia *meritum beatum* ponitur pro merito beatitatis, vsu improprio adiectiuorum, Sedulio, aliisque poetis familiari. Sic Sedulius vocat *ieiunos morsus, naufraga brachia etc.* Grunerus maluit *per euangelicae sacramentum doctrinae*. Verum quamuis haec sit sententia, necesse tamen non est verba mutare.

66. Plerique mss., et editi *ipsi filii*; alii omittunt *ipsi*.

67. Vatt. 1., 2., Reg. 2. cum Ald., schedis Poelm., Fabr. *sic erogauit*. Reg. 1., 3., Ott. 1. *sic amauit*, quod plerique vulgati exhibent. *Census* recte ponitur pro patrimonio, bonis, ac diuitiis.

68. Cod. B. *astutia* pro *astutiam*. Wopkensius coniicit *et columbae simplicitatem non amittat*. Magis placent vera Sedulii verba. Vet. 1. *amittit* pro *amittat*. Alm., schedae Poelm. *non amittat animum*.

69. Reg. 2. *habes meum quoque*. Ott. 1. cum aliis *habes quoque meum*. Codex B. omittit *quoque*. Reg. 2. cum plerisque editis *Gallicanum*: alii mss. nostri cum Alm., Ald., sched. Poelm. *Gallianum*, vel *Galianum*.

70. Wopkensius suspicatur *in literis secularibus*: sed nihil mutandum ait. Sic Daniel. c. 1. v. 17. *In omni libro, et sapientia*. Cod. Lips. *placida benignitate*.

71. Reg. 3. *dictis*: alii *sermone*: nonnulli editi vtrumque ignorant, sed perperam. Eleganter enim, et frequenter haec duo opponuntur, *res*, et *sermo*, *facta*, et *dicta*, *res*, et *nomen*.

72. Reg. 1., 2., Vatt. 1., 2., Ald. *Vrsicini dicam quoque*. Alm. *Vrsicini quoque dicam*. Reg. 3. Ott. 1. *Vrsini quoque dicam*. Schedae Poelm. *Vrsici* praeferunt. Arntzenius *Quid Vrsini presbyteri quoque dicam*. In Ott. 1. ex *Vrsini* secunda manu correctum *Vrsicini*. Idem Ottob. 1., Reg. 1. pro diu. script. veteri eadem manu cum multis editis *patientiam*. Vatt. 1., 2., Reg. 2., 3, cod. B., Almel., Ald., schedae Poelm. pro *patientiam* habent *sapientiam*, quod probat Petrus Burmannus, et istas quidem voces in mss. nonnunquam confundi iam alii obseruarunt.

sam patientiam, et in Christi famulatu 73 non deficiendo iuuenilem senectam? quidue Felicem referam vere felicem, huius seculi inimicum, cui crucifixus est mundus? Sunt et alii memorabiles 74 viri quam plurimi, quos ad hoc suscipiendum idoneos constat esse officium. Nec Hieronymi, diuinae legis interpretis, et caelestis bibliothecae cultoris, exempla pudeat 75 imitari, atque ad generosas quoque feminas, et praeclarae indolis fama subnixas, in quarum mentibus sacrae lectionis instantia sobrium sapientiae 76 domicilium collocauit, propriae disputationis transmittere documenta. Quis non optet, et ambiat 77 eximio Syncletices 78, sacrae virginis et ministrae, placere iudicio? quae su-

SCHOLIA.

73. Cod. B. *famulatum*. Vat. 2., schedae Poelm. *deficientem*: alii *deficiendo*.

74. Vet. 1., Monast. *venerabiles* pro *memorabiles*. Ott. 1. *esse constat*. Paulo post Hieronymus dicitur *caelestis bibliothecae cultor* eo sensu, quo *bibliotheca* pro bibliis sacris ab ipso Hieronymo, et ab aliis passim scriptoribus christianis sumebatur. Vide Ducangium.

75. Arntzenius ait, deesse verba *te pudeat* a cod. B., et edit. Ald., Vet. 1., Mon. Sed, vt puto, solum deest verbum *te*: nam in Aldo certe legitur *pudeat* sine *te*, quod pariter abest a Reg. 1., 2., 3., 4., qui hic incipit, et Vatt. 1., 2. Codex Alm. *pudeat te*. Ald., Vat. 2. *generosas feminas*, omisso *quoque*. Schedae Poelm. *subnixas fama*.

76. Reg. 1. *sapientiae*, sed a sec. m. *sapienti*, cum glossa *Christo*. Obserua verbum *instantia* pro assiduitate, perseuerantia ex Plinio, Solino, Apuleio, et aliis similibus.

77. Cellarius cum Alm. *et non ambiat*. Mss. alii cum editis omittunt *non*, quod recte hoc pacto omitti probat Arntzenius, et saepe a librariis ineptis eam particulam repetitam, et intrusam fuisse ostendit.

78. Vatt. 1., 2. *Sincleticis*. Reg. 1., 2., et, vt videtur, Ott. 1. *Sincliticis*. Sic etiam ms. Blandin. apud Bollandum die 5. ianuarii, vbi in praefat. ad vitam S. Apollinaris Syncletices memorat etiam hanc, quam Sedulius celebrat. Ipse legit *Syncletices*. Reg. 3. *Syngleticis*. Reg. 4. *Syncleticae*. Cod. B. *Sincleticae*. Ald. non *Sincletices*, vt ei tribuit Arntzenius, sed *Syncletices*. Vet. 1., Monast. *Sindeticae*. Editi alii *Sindeticis*. Haec varietas partim inde oritur, quod in mss. facile *cl*, et *d* confunduntur, partim quia *e* longum graecum per *i* nonnunquam redditur latine. Originem nominis Cellarius ex graeco repetit a senatu, quod ex sequentibus confirmatur, schedae Poelm. a foedere. Cellarii verior est opinio. Cassianus l. 7. Coll. 10. sententiam S. Basilii de quodam Senatore monacho sic refert: *Syncleticum perdidisti, et monachum non fecisti*. S. Syncletice seculo IV. monasterium Virginum prima fundasse traditur. Quaedam Syncletice memoratur in lapide apud Vignol. pag. 333. Vat. 2. cum nonnullis editis *ac dei ministrae*, vel *et dei ministrae*. Reg. 1., 2., 3., 4., Vat. 1., Ottob. 1., cod. B. *ac ministrae*: alii *et ministrae*, omisso *dei*. Glossa in Reg. 1. *ministrae* — *diaconissae*. Confer Prolegom. num. 22 De diaconissis, et viduis agit Zieglerus. Arntzenius edidit *et ministrae dei*. Pro *gloriam* Vet. 1. *glorias*. Ald., et nonnulli alii editi *athleta* pro *allecta*. In Reg. 3 *alleta*, in Reg. 1. aliud erat scriptum, nunc *allecta*, vti legitur etiam in mss. Blandin., et Bollandi, qui in quodam codice apud Scottum mendum putat *athleta*. In Ott. 1. nunc videtur *antbleta*, prius aliud fuit. Schedae Poelm. vnice probant *athleta*. Sed prae-

perbi sanguinis nobilitatem sic humilitate prouexit ad gloriam, vt in caelestis patriae senatu fieri mereatur allecta. Vere dignum, in quo Dominus habitet [79], templum, ieiuniis castigatum, orationibus refectum [80], puritate mundissimum. Scripturas etiam ecclesiastici [81] dogmatis ita sitiens epotauit, vt, nisi sexus licentia [82] defuisset, posset etiam edocere [83], licet in membris feminei corporis animus sit virilis. De quotidianae vero misericordiae dispensatione reticeo, quam sic exercet, vt sileat; sic largitur, vt lateat. Indicat [84] tamen eius habitus pauper, vbi census proficiat diues. Et vt magnitudo [85] tantae prudentiae, gemina resplen-

SCHOLIA.

ferendum cum plerisque *allecta*: quo verbo in re simili Liuius, Plinius, Suetonius, et veteres inscriptiones vtuntur. *Allecti in senatum* proprie dicebantur, qui propter exiguum senatorum numerum ex equestri ordine in senatum assumebantur. Seneca in Agamemn. v. 812. dixit *Allegi caelo* pro *referri inter deos*.

79. Nonnulli ediderunt *habitat*: sic Ott. 1., et Reg. 3., pro quo alii mss., et editi nostri exhibent *habitet*, vt coniecit etiam Wopkensius:

80. Cellarius cum mss. Alm., et Lips. *refectum*, h. e., confirmatum. Ott. 1. cum aliis *refertum*. Reg. 1. a pr. m., 3., et 4. *refectum*. Glossa in Ott. 1. *completum*.

81. Reg. 1., 4., Almel. *scripturas autem ecclesiastici*: alii *etiam* pro *autem*. Arntzenius sic annotat = *Etiam ecclesiastici* recte pro *et* scribi monent schedae Poelmanni = quo fortasse innuit, alicubi esse *et* pro *etiam*.

82. Wopkensius suspicatur *vt nisi sexui licentia defuisset*: non enim intelligit, quid sit *sexus licentia*. Sed satis commode explicari potest, *nisi virilis sexus licentia defuisset*; subiungitur enim *animus sit virilis*.

83. Mss. omnes nostri, etiam Vat. 1., in quo reliqua huius praefationis desiderantur, *posset etiam edocere*, sed in Reg. 4. *posset etiam et edocere*, quae videtur esse in Reg. 1. diuersa lectio: cod. B. *potuisset etiam docere*. Ald. cum mss. nostris facit. Poelm. *posset et edocere*. Arntzenius *posset et docere*, qui nullam variam lectionem aduertit in *docere*. Sic etiam legit Bollandus, qui ex ms. Scotti notat *potuisset* pro *posset*. Alm. *licet et in membris*. Ald. Poelm. cum nostris mss., et cod. B. *licet in membris*. Arntzenius *quum in membris*, quod planiorem sensum reddit. Reg. 1. pro diu. script. *licet et in membris*: glossa in Reg. 3. *licet - quamuis*. Bollandus habet *licet et in membris*, et ex mss. Scotti, et Rosweydi profert *quam et in membris*, quod acutius videtur.

84. Arntzenius notat, schedas Poelm. monere, legendum *indicat*, non *iudicat*: addit Arntzenius, *quo iure*, *non video*. Equidem neque ego video, quid ipse sibi velit. Nam Ald. cum mss. nostris omnibus habet *indicat*, et ipse Arntzenius edidit *indicat*. Poelmannus in textu *iudicat*, ad marg. *indicat*. Ott. 1. *habitus eius pauper*: reliqui nostri mss. cum Ald. *eius habitus pauper*. Poelm., Arntz. *eius pauper habitus*. Schedae Poelm., et eiusdem editio ad marg. *refulgeat* pro *proficiat*.

85. In schedis Poelm. notatur, recte legi *et vt magnitudo*, neque delendum esse *vt*. Nostri mss., et editi ita habent *et vt*. A ms. Bollandi aberat *gemina lampade*. Ott. 1., Reg. 1., 2., 3., cod. B., Alm., Vat. 2., et Ald. *habet germanam*: alii *habet et germanam* cum Reg. 4. Aliquando quidem *et* omissum est a librariis, quum praecedens vox iis literis terminatur: aliquando tamen ex praecedenti voce repe-

dens

dens lampade, plus luceret, habet germanam nomine, meritoque Perpetuam, annis imparem, factis aequalem, aeuo teneram, probitate grandaeuam, quae dum nominis sui dignitate pascitur, sic viuit, vt nequeat amittere, quod vocatur. Illustris maritali potentia, illustrior religione diuina, proximam virginitati [86] continet palmam, in coniugii foedere manens pudica. Cetera, praeter conspicuos, vtpote nuptae conuenientes ornatus, quae iam de sorore diximus, in huius quoque moribus inuenimus. Ad haec [87] ego congrua rursus ita responsione perfungar: Ne quaeso, domine, mi pater, quem diligere te profiteris, abiicias: quem fouere assoles, inuidiose deterreas. Nullum siquidem ex his omnibus vito, de nullius meritis, aut instructione [88] diffido; sed in te cunctos aspicio. Quosdam collationibus assiduae disputationis ad meliora vexisti: quosdam placidae maturitate doctrinae, desiderio sanctae conuersationis impiesti: quibusdam exemplum factus es ad salutem: alios [89] intra

SCHOLIA.

titum est. Et quamuis hoc loco pro *etiam* sumi possit, melius tamen puto illud omittere. Reg. 2. *amittere, quo vocatur*: ceteri *quod*.

86. Vat. 2., Reg. 2., 4., Ald. *virginitati*. Ott. 1., Reg. 2. a sec. m., Reg. 3., Alm. *virginitatis*, quod edidit Poelmannus, sed in eius schedis improbatum apparet. Ott. 1., Ald., codex B., Alm., et alii nostri mss. *manens pudica*. Barthii codex *manens perpudica*. Poelmanni editio, et aliae *permanens pudica*: sed in schedis Poelm. repositum fuit *manens pudica*. Id etiam magis placuit Arntzenio, quia simplex verbum in hac locutione vsitatius occurrit. *Nuptae* desideratur in codice B. *Coniugii foedere* elegantia nota, similibus exemplis ab Arntzenio comprobata.

87. Vat. 2., Ald.; schedae Poelm. *ad hoc ego*: sic Ott. 1., sed obscure *hoc*. Reg. 1., 2., Poelm., Vet. 1., Monast. *ad haec ego*. Reg. 4. mendose *ad hac ego*. Reg. 3. *ego ad haec*: sic edidit Arntzenius, qui elegantiam notat, quod pronomen *ego* praeponatur, quum haec verba orationis paulo grauioris speciem prae se ferant. Multa quidem sunt istiusmodi exempla: sed non pauciora sunt, in quibus postponitur. In Reg. 3. additur *ergo*, nempe *ego ad haec ergo congrua*: in reliquis deest. Cod. B. *perfungatur*: retine *perfungar*. Schedae Poelm. delendum censent *domine mi*, Alm. habet *mi domine*, Reg. 2. omittit *mi*. Vat. 2., Ald. cum schedis Poelm. *ne, quaeso, pater*, et in Vat. 2. videtur fuisse *ne quaeso te, pater*. Plerique *ne quaeso, domine, mi pater*. Reg. 2., Vat. 2., Ald. *diligere profiteris*: alii nostri mss. *diligere te profiteris*. Barthius in suo ms. reperit *deteras*, quod videtur approbare, quia Tacitus, et Horatius ita locuti sunt. Probum nihilominus est *deterreas*, h. e., per terrorem a te remoueas, vt explicat Wopkensius, qui similia etiam quaedam exempla profert.

88. Schedae Poelm. *institutione* pro *instructione*, et *consolationibus* pro *collationibus*. Vat. 2. *factus ad salutem* sine *es*.

89. Reg. 2. *alios intra septa gregis accipiens tui oues*. Reg. 3. *alios accipiens intra septa gregis tui oues*. Reg. 1., 4., *alios intra septa tui gregis accipiens oues*. Ott. 1., Vat. 2., Ald. *alios intra septa gregis tui oues* sine *accipiens*: sed in Ott. 1.

septa gregis tui oues fecisti : alios 90 enutristi, omnia omnibus 91 factus es, vt omnes saluos efficeres. Cesset, obsecro 92, plurimorum iactura verborum; cessent deinceps longae excusationis ambages, nec pigeat te post tanti gurgitis emensa discrimina adhuc fluctuanti paginae auctoritatis tuae anchoram commodare. Quatuor ergo 93 MIRABILIVM DIVINORVM libellos, quos ex pluribus pauca complexus vsque ad passionem, et resurrectionem, ascensionemque domini nostri Iesu Christi, quatuor euangelistarum 94 dicta congregans ordinaui, contra omnes aemulos tuae

SCHOLIA.

a verbo *quibusdam* vsque ad *enutristi* omnia desunt in contextu, et margini addita sunt. *Accipiens*, quod extat in multis vulgatis, aberat etiam a ms. Barthii, qui censet, melius abesse, quam adesse. Peius quidem est in cod. B. *aspiciens*. Gruneri editio *inter septa*, non *intra septa*, schedae Poelm. , et cod. B. *tui gregis*, non *gregis tui*. Id significat societatem, seu contubernium. Inter Cicer. ep. ad Att. l. 6. ep. 1. *Ac vellem, te in tuum veterem gregem retulisses*.

90. Vat. 2., Reg. 2. *alios in fide enutristi*. Reg. 1., 3., Ottob. 1. *alios enutristi*. Reg. 4. *alios nutristi*. Poelm. *alios saluos enutristi*: nonnulli alii vulgati *alios saluos enutriuisti*. In schedis Poelm. pro varianti lectione *al. enutriuisti*, *al. implesti*, sed praeferebant *alios in fide enutristi*. Illa *in fide* abesse a cod. B., et Aldo affirmat Arntzenius: sed quantum quidem ad Aldum attinet, mea Aldi editio exhibet *alios in fide enutristi*.

91. Vat. 2., Reg. 2., 3., Ottobon. 1., Ald. *omnia omnibus*: alii mss., et editi *omnibus omnia*.

92. Reg. 4. *cesset nunc, obsecro*. Reg. 1. *plurium*, supra *plurimorum*. Alm. *verborum iactura*: idem cum Ott. 1., cod. B. *longae deinceps*. Plerique *nec pigeat te*. Reg. 1. *nec pigeat* sine *te*, quod deest, etiam in cod. B., et Reg. 4., sed in Reg. 1. additur supra. Reg. 2., 3. *ne pigeat te*: Reg. 4. *nec pepigeat* forte pro *nec te pigeat*. Pro *adhuc fluctuanti* inuerso ordine Vat. 2., cod. B., Ald., Vet. 1., Mon., schedae Poelm. *fluctuanti adhuc*. Reg. 1., Ott. 1. cum nonnullis editis *commodare*: alii cum Ald., Vet. 1., Vat. 2., Mon., Poelm. *accommodare*.

93. Ott. 1. *Igitur mirabilium diuinorum tres libellos*: sed *tres* appictum est supra. S. Isidorus De vir. illustr. tres etiam enumerat. Nostri alii mss. Vat. 2., Reg. 1., 2., 3. *Quatuor igitur mirabilium diuinorum libellos*. Reg. 4. *Quatuor mirabilium igitur diuinorum*. Quatuor etiam cod. Almel. recenset. In schedis Poelm. pro *quatuor* substituitur *quinque*. Editiones pariter variant, aliae quinque libros exhibent, aliae quatuor. Varietas haec in hac epistola ex numeris oriri potest, vt saepe accidit: in ipsis vero libris distribuendis vel ex librariorum arbitrio, vel ex ipsa varietate in exemplaribus huius epistolae. Vide Prolegom. num. 31. seqq.

94. Ottob. 1. *quatuor euangeliorum*: sic Reg. 1. a pr. m., supra *euangelistarum*, quod ceteri habent. Plerique mss., et editi *congregans ordinaui* cum glossa in Reg. 2. *instruxi*. Mss. Poelm. *congregans curaui*: cod. Barthii: *congregans adunaui*. Barthio non displicet *curaui*, sed magis placet *adunaui*; quae vox ad vltimum aetatis argenteae tempus refertur. Burmannus ad Petron. c 38. praefert *curaui*: sed huiusmodi vocis vsus Wopkensio non probatur: qui coniicit *quis*, vel *quibus ex pluribus . . . dicta congregare curaui*, vel *quos ex pluribus . . . dicta congregans adornaui*. Arntzenius reiicit *adunaui*, nonnihil propendet in *curaui*, sed cum Cellario recipit *ordinaui*. Haec ipsa scriptura communis in nostris omnibus mss. cla-

defensioni commendo. Huic autem operi 95, fauente Domino, PASCHALIS CARMINIS nomen imposui, quia PASCHA nostrum inmolatus est Christus: cui honor 96, et gloria, cum Patre, et Spiritu sancto, per omnia secula seculorum. Amen.

SCHOLIA.

re exhibetur, ac ceteris est praeferenda. Non enim assequor, cur *ordinaui* glossa censenda sit.

95. Nonnulli editi *Huic autem carmini*: vera lectio *operi*, cuius glossa in ms. Barthii erat *h. e.*, *carmini praesenti*. Sedulius non semel *opus* vocat suum carmen, itaque alii loquuntur. Alioquin Sedulius voluit, nomen poematis, vt a prosa distinguitur, esse *carmen paschale*, nomen vero prosae *opus paschale*. Nostri omnes mss. cum Ald, Mon, Vet. 1., sched. Poelm. *fauente Domino*, alii editi *fauente deo*. Cod. B. *Huic autem*, *fauente deo* sine *operi*. Ott. 1. cum Ald., et aliis mss. nostris *Paschalis carminis nomen imposui*. Codex Barth. *Paschalis carminis nouum nomen ideo imposui*. Arntzenio *nouum* superfluum videtur, nec satis conuenire. Nonnulli editi *Paschalis carminis ideo nomen imposui*.

96. Vat. 2., Reg. 1. pro sec. lect., vel glossa, Reg. 4., Ald. *cui est honor*: alii mss. nostri, et editi *cui honor* sine *est*. Reg. 4. *honor*, *gloriaque cum Patre*. Ott. 1., Vat. 2., Ald. cum aliis editis *et Spiritu sancto*. Reg. 1. *et cum Spiritu sancto in secula seculorum*. *Amen*. Alii mss., et editi *et sancto Spiritu*. A Lips. absunt haec *cum Patre*, *et Spiritu sancto*. Idem codex *in secula*, non *per omnia secula*, quod alii tenent. Arntzenius ait, *omnia* videri abundare, sed pro recepta scriptura affert Sedulium ipsum in fine epistolae dedicatoriae Prosae, Prudentium hymn. 9. Cath. v. vlt, et cod. ms. vitae S Odiliae. In libris nostris liturgicis nihil est frequentius. In Vat. 2. deest *amen*. Reg. 4. *amen*. *Explicit epistola Sedulii ad Macedonium*. Sic fere codex vetus Taurinensis, vt dixi in Prolegom. n. 62.

CAELII SEDVLII

DEDICATIO OPERIS PASCHALIS

AD MACEDONIVM.

Sancto, ac beatissimo Patri Macedonio Presbytero Sedulius in Christo salutem.

Praecepisti, reuerende mi domine, Paschalis carminis textum, quod officio purae deuotionis simpliciter executus vobis obtuli perlegendum, in rhetoricum me [1] transferre sermonem. Quod [2] vtrum placuerit, ideo geminari volueris, an quod offen-

SCHOLIA.

In Opus paschale notas edidit, qui primus omnium typis illud vulgauit, Franciscus Iuretus. Recusae eae sunt in nonnullis editionibus Bibliothecae Patrum, et praesertim in Bibliotheca Gallandiana. Non viderat Gallandius primam editionem Operis paschalis, quae a Iureto Parisiis procurata fuit anno 1585.; et quum animaduertisset, in Bibliothecis Patrum, maxime in Parisiensi anni 1644. Sedulianum hoc opus foedis mendis vbique scatere, vix vt interdum auctoris mentem assequi posset, contulit inter se Bibliothecam Patrum Parisiensem anni 1644., et Lugdunensem, notasque suas subiecit, quibus nonnullos errores auferre, lumenque operi afferre conatus est. Ne mihi quidem licuit primam editionem Operis Paschalis consulere: contuli tamen editiones Bibliothecae Patrum Margarini de la Bigne Parisiis 1589., Auctarium Ducaeanum eiusdem Bibliothecae Parisiis 1624., editionem Coloniensem 1618., Parisiensem 1644., Lugdunensem, et Gallandianam. Omnium harum editionum antiquissima profecto est Parisiensis anni 1589., quam potissimum sequar. Parisiensis anni 1624. mendosa est, sed mendosior altera anni 1644. Ex notis autem Iureti, et Gallandii nihil omisi, quod ad hos libros Sedulii illustrandos pertinere arbitratus sum. Iudicium Wopkensii de Prosa hoc est: *Nec tamen Prosae huic tantum tribuo, vt illius auctoritate emendationes meas saepenumero spongia damnauerim, quippe quam poematis sensibus non semper satis exacte adbaerere, et aliquando etiam corruptae scripturae conformatam esse, mibi certo persuadeam*. Sic refert Arntzenius in praefatione, qui tamen statuit, *pauca tantum in ipso carmine superesse, de quibus difficilius ex Prosa posset definiri, quid verum sit*. Vide Proleg. n. 238.

1. Gallandius edidit *me potius transferre* fortasse ex mendosa lectione editionis Parisiensis anni 1644. *me potuit transferre*. Superfluum mihi videtur *potius*, quod paulo post occurrit, et hoc loco omittitur in ceteris editionibus Bibliothecae Patrum.

2. Clarius erat *Vtrum quod placuerit etc.* Sed Iuretus veteris codicis lectionem retinuit, quia familiare est huic auctori verum, et rotundum verborum ordinem mu-

derit, vt potius arbitror, stilo censueris liberiore describi, sub dubio videor fluctuare iudicio. Sanctis tamen iussionibus non resiliens, iniunctam suscepi prouinciam, et procellosis adhuc imbribus concussae ratis vela madentia tumentis pelagi rursus fatigationi commisi per emensos cursus reuoluti discriminis, et Cycladas ingentes, quas praecipitanti formidine celerius ante transieram, longa maris circuitione discurrens, vt illos portus, et litora, quae dudum praetereundo lustraui, diligentiori opera nunc viserem. Tradita 3 siquidem multa pro metricae necessitatis angustia priori commentario nequaquam videntur inserta, quae postmodum linguae resolutio magis est assecuta. Dederimus hinc obtrectatoribus viam, dicentque nonnulli, fidem translationis esse corruptam, quia certa videlicet sunt in oratione, quae non habentur in carmine. Siqui tamen istud obiiciant, faciunt nae 4 intelligendo, vt nihil intelligant. Nam 5 si seculares literas assecuti, aut diuinis videbuntur libris instructi, debent exempla veterum recensere, ne similia lacerare conentur iniuste. Cognoscant, HERMOGENIANVM doctissimum iurislatorem tres editiones sui operis confecisse. Cognoscant, peritissimum diuinae legis Origenem tribus nihilominus editionibus prope cuncta, quae disseruit, aptauisse. Nec eorum quispiam mordacis linguae laceratur iniuria, quum potius inde laudis consequantur augmenta, quod prouentibus vberioris ingenii diligentiore posteros fide noscendae veritatis instruxerunt. Aliud est namque mutare composita, et aliud integrare. Nam plena quamuis spatia diuinae legis immensa, quibus dicta semper adiiciuntur, et desunt, velut mare fluuiorum penitus incrementa non sentiens, nullis terminari sensibus queant, nullis explicari linguis valeant. Sic et nostri prorsus a sese libelli non discrepant. Sed quae defuerant primis, addita sunt secundis. Nec

SCHOLIA.

tare: valebat enim magis carmine, quam prosa. Fortasse Sedulius scripsit *Quod vtrum quod placuerit etc.*

3. Sic emendauit Iuretus: in veteri codice erat *Tarditas siquidem multa*.

4. Gallandius cum reliquis omnibus Bibliothecis Patrum edidit *faciunt nec intelligendo*: nescio, an ita etiam habeat editio Iureti. Sed certe vera lectio est *nae*: repetit enim Sedulius verba Terentii ex Andriae prologo, ad quem redit infra, *Nec impares etc.*

5. Ex correctione Iureti *Nam si*: vetus codex habebat *Nam sicut*.

impares argumento, vel ordine, sed stilo videntur, et oratione dissimiles. Proferant igitur sua, siqui carpere nituntur aliena. Promptius est omnibus iudicare, quam facere, et de castrensi [6] munimine pericula securo vultu conspicere. Credo tamen, Pater egregie, nullum fore quamuis impudenter obloquium [7], si meruero dextrum [8] pectoris adipisci iudicium. Faue primum [9], vt alii faueant, et omnium mentibus sententia se probatae iugiter auctoritatis infundat. Tu facies, vt delectet euasisse discrimina, quum serenior coeperis aperire tranquilla. Nauigare rursus in aequore, nunc in portu iam [10] nauigem. Tandem aliquando post vndas calcare liceat, nos [11] arenas tetigimus montes ex pelago. Tangamus montes ex saxo, et infirmos aquis irruentibus gressus nauali positos statione firmemus. Priores igitur libri, quia versu digesti sunt, nomen Paschalis Carminis acceperunt. Sequentes autem in prosa nulla cursus varietate conuersi, Paschalis designantur Operis vocabulo nuncupati. Vtramque vero materiem vobis orantibus, Domino Iesu Christo, qui vota non recusat humilium, [12] et grego supplicanter, et offero, cui virtus, honor, et gloria cum Patre, et Spiritu sancto per omnia secula seculorum. Amen.

SCHOLIA.

6. In v. c. erat *munime*.

7. Gallandius suspicatur *obloquum*: malo *obloquium*.

8. Gallandius supplet *dextrum* (tui) *pectoris*.

9. Forte *Faue primus*.

10. Locus mancus, et mutilus, vt videtur; quod asterisco notatum voluit Iuretus.

11. Locum mendosum sic restituebat Gallandius *Tandem aliquando post vndas calcare liceat nos arenas, qui tetigimus montes ex pelago*. Melius puto leuiori mutatione *calcare liceat nos arenas. Tetigimus montes ex pelago: tangamus montes ex saxo*. Plerique editi referunt *non* pro *nos*.

12. Testatur Iuretus, clare esse in v. c. *et grego*, quod tuetur pro *et congrego*. In Biblioth. Patrum inuenio *et rogo*: mihi placeret *erogo*, vel *congrego*, quo verbo vtitur in fin. prior. epist. Haec satis innuunt, non minus carmen, quam opus paschale, viuente Sedulio, in publicam lucem prodiisse, quod tenui in Prolegom. num. 158.

CAELII SEDVLII

CARMEN PASCHALE.

INCIPIT PROLOGVS METRICVS AD LECTOREM.

Paschales quicunque dapes conuiua requiris,
Dignatus nostris accubitare toris,
Pone supercilium, si te cognoscis amicum,

OPVS PASCHALE.

Incipit praefatio Sedulii Antistitis in soluta oratione paschalis carminis ad lectorem.

Paschalibus te dapibus conuiua quisquis impertis, accumbere nostris non dedignatus in toris, erectum supercilii depone fastigium, si charus aduenis, et amicus, nec opus codicis hic requiras

SCHOLIA.

In cod. Reg. 1. post praefationem, siue epistolam ad Macedonium additur *Explicit praefatio. Incipit secunda*. Ott. 1. post hymnum de Christo *Incipit prologus Sedulii*; *Paschales etc.* Codex Taurinensis in folio vltimo extra locum, et diuersa manu: *Robeo. Praefatio operis sacri librorum noui, et veteris testamenti*. An pro *Robeo* legendum erit *Bobeo*, aut *Bobio*? Erat enim liber monasterii Bobiensis. Vat. 1. post Aratoris carmen *Incipit prologus metricus Sedulii Catholici poetae*. *P F paschali* (forte fuit prius *paschalis*) *carminis*. Montfauconius in Biblioth. bibl. mss. codice 1665. compendium literarum sic refert *Pro festo paschali. Paschales etc.* Sed omittit *carminis*: et in aliis codicibus his literis *P. F.* solet indicari praefatio. Reg. 2. *Praefatio paschalis carminis beati Sedulii poetae*. Codex Vrbinas *Egregii Sedulii episcopi de vtriusque testamenti historia prologus incipit feliciter*: *Paschales etc.* Deest praefatio ad Macedonium. Ott. 2. *Incipit liber Sedulii de actibus prophetarum, et toto Christi Saluatoris cursu*: *Paschales etc.* Desideratur etiam epistola ad Macedonium, vt in Rom., qui ita habet *Incipit liber poetae Sedulii*: *Paschales etc.*

2. Reg. 1. ex *choris* factum *thoris*: sic enim nonnulli scribunt, sed male, pro *toris*. *Accumbere*, *discumbere*, *recumbere* verba frequentia sunt de conuiuiis. Hinc *accubitus*, et *accubito*, verbum formatum a Sedulio, quod expressit etiam Braulio in Vita S. Aemiliani c. 24., et Sugerius in Ludouico VI. *Tamquam toris accubitati*.

3. Burmannus coniiciebat *si me cognoscis*. Prudentius Psychom. v. 287. *Disce supercilium deponere*.

Ne quaeras opus hic codicis artificis:
Sed modicae contentus adi solemnia mensae,
Plusque libens animo, quam satiare cibo.
At si magnarum caperis dulcedine rerum,

OPVS PASCHALE.

artificis: sed exigua paruae mensae solemnia laetus accipiens, contentus assumens, libentius animo saturare, quam cibo; aut si magna potius vbertate rerum caperis opimarum, diuitiasque praecipuas deliciosus expectas, nobilium

SCHOLIA.

4. Editi *Nec quaeras*: sic Prosa, et Reg. 1. pro diuersa scr., sed in contextu *Ne quaeras*, quod ceteri nostri mss. retinent. Iidem nostri mss. cum plerisque editis *opus hic codicis artificis*, Rom. corrupte *conditis artificis*. Alb. inuerso ordine contra metrum *artificis codicis*. Poelm. ad marg. *opes* pro *opus*, et in Ott. 1. a pr. m. videtur fuisse *opes*. Repugnat lex metri, cui non satis consulit Nebrissensis, dum sic reformat *Ne quaeras hic opes codicis artificis*. Ignorabat Arntzenius, quis ita hunc versum edidisset, quum a Sauarone sic citari obseruasset. Sed, vt dixi, aduerbium *hic* corripi non debet. Melius esset *Hic nec opes quaeras codicis artificis*. Ceterum recte procedit versus *Ne quaeras opus hic codicis artificis*. Grunerus exponit, Ne quaeras in hoc codice opus artificis: eique assentitur Arntzenius. Sed longe melior est interpretatio eiusdem Arntzenii, quae adhibita etiam fuit a Nebrissensi, Ne hic quaeras opus codicis artificis, h. e., codicem artificem, vel manu artifici factum. In Ott. 1. glossa est *artificis*, h. e., *artificialis*. Ita adiectiue *artifex* interdum a probis scriptoribus vsurpatur. Suspicari aliquis possit, an Sedulius nomine *codicis artificis* intellexerit commentarium aliquem culinarium, vt sunt libri Apicii titulo insigniti. Equidem non aliter accipio versus Martini Dumiensis seculo VI. *in refectorio*, vt habet titulus: *Non hic auratis ornantur prandia fulcris, - Assyrius murex nec tibi sigma dedit. - Nec per multiplices abaco splendente cauernas - Ponentur nitidae codicis arte dapes*. Eadem videtur esse sententia Sedulii. Vonckius voce plane dictatoria, vt ait Grunerus, ac formulis illis, quas in huiusmodi Criticis Menckenius, annotatoresque operis *De Charlataneria Eruditorum* reprehendunt, *Iurare*, inquit, *ausim, nunquam hanc scripturam a vate nostro profectam: sed reponendum absque vlteriori mora Nec quaeras opus hic onychis artificis*. Vel si quem neglecta primae syllabae in *onychis* quantitas offendat, reponere iubet *nobilis artificis*. Ratio Vonckii est, quod Sedulius in perpetua a conuiuio est metaphora, adeoque nullus codici videtur esse locus. Verum imbecillius hoc argumentum est, quam vt lectio omnium mss., et editorum debilitari inde possit.

5. *Modica mensa* est mediocris, vel potius exigua, et vilis. *Adire epulas, conuiuium*, et similia, vsitata phrasis. In codice Taurinensi sic corruptum est hoc distichon: *Sed modite contentus adi sullemnia mese - Plusque lebet animum quam satiare ceuum*.

6. Nonnulli editi cum Parrhasio, et sched. Poel. *libenti animo*. Mss. omnes nostri cum aliis, et plerisque editis *libens animo*. Reg. 1., 2., Vat. 1., Ott. 2., Rom., Vrb. *satiare*. Vat. 2. *saturare*: ita etiam fuisse videtur in Vat. 1., in quo nunc legitur *saturari*, quod ferri nequit. Grunerus cum multis editis *satiare*: Arntzenius ex prosae verbo *saturauit*, et quia alibi etiam Sedulius verbo *saturo* vtitur, nempe l. 3. v. 266., edidit *saturare*.

7. In Reg. 1. fuit. *Aut* pro *At*. In cod. Taurin. restat adhuc *Aut*, vt in Prosa.

Diui-

Diuitiasque magis deliciosus amas,
Nobilium nitidis doctorum vescere coenis,
Quorum multiplices nec numerantur opes.
Illic inuenies, quidquid mare nutrit edendum,
Quidquid terra creat, quidquid ad astra volat;
Cerea gemmatis flauescunt mella canistris,

OPVS PASCHALE.

debes coenis satiari doctorum, quorum multiplices nequeunt referri apparatus. Illic profecto reperies, quidquid maris nutrit (a) vnda vescendum, quidquid terrae foecunditas subministrat, quidquid in nubibus pennali corpus libra-

SCHOLIA.

8. *Deliciosus* verbum Rutilii, Martiani Capellae, Aratoris.

9. Vonckius, *mira innouandi libidine*, vt ait Grunerus, *abreptus*, pro *doctorum* rescribi vult *dominorum*, quia coena *doctorum* respuit. Repugnant omnia exemplaria, etiam prosa: neque metaphora coenae ita perpetua esse debet, vt Sedulius doctrinae, quam comparat coenae, omnino obliuiscatur. Addit Arntzenius, *doctum* dici de eo, qui artis suae peritus est, etiam de coquo. Verum id quidem: sed, vt dixi, Sedulius doctrinam potius, literarumque peritiam commemorat.

10. Nic. Heinsius scribi iussit *Quorum multiplices annumerantur opes*. Reponit Wopkensius, *nec* pro *non* venire, ac sic loqui Commodianum Instruct. 16. *Sunt alia praeterea daemonia fanis, - Quae nec numerantur*. Sententia ex prosa clara est: nempe quorum opes ne numerari quidem possunt. Reiicienda ergo est alia coniectura Herm. Cannegieteri *vel numerantur*, aut *et numerantur*. Parrh. cum Reg. 2. ita distinguit *Quorum multiplices, nec numerantur opes*, scilicet multiplices sunt, nec numerantur. Indicium autem magnarum opum est, quod non numerentur: nam *Pauperis est numerare pecus*, vt vulgo dici solet. Horatius l. 1. ep. 6. *Exilis domus est, vbi non et multa supersunt, - Et dominum fallunt, et prosunt furibus*.

11. Heinsius rursus coniicit *mittit* pro *nutrit*, dissentiente pariter Vopkensio, qui obseruat, ob sequens verbum *creat* concinnum esse *nutrit*. Plerique distinguunt *Illic inuenies, quidquid mare nutrit edendum*: Burmannus non ineleganter *Illic inuenies, quidquid mare nutrit, edendum*.

(a) Reposui *nutrit*, vt *subministrat*, *sustentat*. Alii *nutriuit*.

13. Taurinensis vetus codex *Terea gemmatis flauescunt mella canistris*. Mendosum est *Terea*. Poelm., ac nonnulli alii editi *Cetera*: vera lectio *Cerea* ex mss., et sententia. Accedit prosa. Pro *flauescunt* Arntz. *flauescent*, quod cum *inuenies* recte cohaeret. Sequitur autem *collucent* in praesenti, nisi hoc ipsum in futuro indicatiui dicas a *colluco*, *collucis*. Multa enim verba sunt secundae coniugationis, quae in tertia etiam a poetis maxime adhibentur. Barth. citat *florescunt* minus bene. Quum tot critici hunc prologum excusserint, ac multa verba suo loco mouere tentauerint, mirum videri debet, neminem in hoc versu *mella* solicitasse. Et Nebrissensis quidem ansam praebuit suspicandi: *Quomodo*, ait, *mella canistris in coena apponantur, non video, nisi malis legere* CATINIS. Sed exemplaria omnia referunt *canistris*; quod tuetur etiam acrostichis Belisarii v. 6. in Append. In ms. Reg 2. haec erat glossa supra *cerea - fauum*, et supra *mella - licentia poetica dicit*. Omnes mss., quos vidi, et editi legunt *mella ca-*

Collucentque suis aurea vasa fauis.
At nos exiguum de paupere carpsimus horto,
Rubra quod appositum testa ministrat, olus.

OPVS PASCHALE.

mento sustentat. In ipsis etiam ferculis pretiosa nimis varietate gemmatis flauescunt nectareis sua mella cum ceris, et aureis appositus in canistris concolor metallo fauus (b) *alludit. At nos de pauperis horti seminibus olus vile de-*

SCHOLIA.

nistris; ita etiam refert Aldhelmus cap. 2. Prosae de virgin., vbi de arte apum conficiendi mel loquens, sic ait: *Cuius artis molimen egregius poeta metrica facundia fretus catalectico versu creditur cecinisse, quum diceret, Cerea gemmatis flauescunt mella canistris. Et infra brachycatalecto, siue colopho, Collucentque suis aurea vasa fauis*. At Sedulius non canit hoc loco artificium apum, sed mensas secundas: itaque vix dubito, quin genuina lectio sit *mala canistris*, quum ob rationem Nebrissensis, tum quia ita melius mensae secundae exprimuntur, tum denique quia id suadent aliorum scriptorum loca, quae Sedulius imitatur. Ouidius l.8.Met.v.672. *Dantque locum mensis paulum seducta secundis. – Hic nux, hic mixta est rugosis carica palmis, – Prunaque, et in patulis redolentia mala canistris, – Et de purpureis collectae vitibus vuae. – Candidus in medio fauus est*. Peruulgatum est prouerbium, *Ab ouo vsque ad mala*. Certe nulla causa est, cur mellis *canistris* apponendi Sedulius mentionem faceret, quum fauum *vasis aureis* collucentem memoret ex veteri more adhibendi mel in conuiuiis, vt de Pythagoraeis testatur Iamblichus Vit. Pythag. c. 21. n. 97. *In prandio panis erat, et mel, aut fauus*. Etsi autem Sedulius libro 2. v. 268. vtrumque coniungit, *Exuperantque fauos, et dulcia mella*, quasi duo synonyma verba ponens, tamen in praesenti minus id commodum esset, quum duas diuersas res exponere voluisse videatur. Quod autem non *catinis* legendum sit, vt coniiciebat Nebrissensis, sed *canistris*, praeter Ouidium suadet etiam Cicero l. 6. ep. 1. ad Att. circ. med. *Lancibus, et splendidissimis canistris olusculis nos soles pascere; quid te in vasis fictilibus appositurum putem?* Huc etiam, vt arbitror, Sedulius respexit. Vide etiam Prudentium hymn.4. Perist. v. 15. *Pretiosa portans – Dona canistris. Cerea mala* dicuntur vel ob colorem cereum, quo spectat *flauescunt*, vel quia mollia sunt. Hoc pariter ex Virgilio videtur sumptum ecl.2. v.59. *Addam cerea pruna*. Ductus autem ipse literarum eo nos ducit, vt ex *mala* factum *mella* ab ignaris librariis existimemus, praesertim quia medio aeuo malum dicebatur *melum* ex graeco μῆλον, *pomum*: quae vox etiam in italicum idioma transiit. Confer Ducangium.

14. Nebrissensis dubitat, an faui dicantur *sui*, quasi sui coloris, an quia vasis aureis apponi consueuerant. Verum id nomen *suis* solum indicat, fauos tunc in vasis aureis contineri.

(b) Ad hunc locum ita Iuretus annotat: *Sic ex vestigiis detritae scripturae veteris exemplaris expressi*. Ex quo colligi licet, neque illa quidem, quae de melle praecesserunt, satis clare legi potuisse.

15. *Pauper hortus* est tenuis, non abundans, vt apud alios *pauper ager*, *pauper mensa*. Virgilius ecl. 7. v. 34. *Custos es pauperis horti*.

16. Reg.1. *oppositum*, supra diuersa lectio, vel correctio *appositum*; quod vnice tenendum. Est enim verbum *appono*, vti simplex *pono*, frequens in conuiuiis explicandis. Vide verba Ciceronis paulo ante relata, et not. ad Iuuencum l. 3. v.80. In Vrb. mendum clarum *testum* pro *testa*. Isidorus citat hunc versum, vt dixi in Proleg. num. 167.; citat etiam Beda De ar-

INCIPIT CARMEN PASCHALE.

Quum sua gentiles studeant figmenta poetae
Grandisonis pompare modis, tragicoque boatu,
Ridiculoue Getae, seu qualibet arte canendi

OPVS PASCHALE.

cerpsimus, quod in rubra testae paropside voto magis, quam splendore cernimus ministrare.

Quum poetarum studiosa consuetudo gentilium fabulosas carminis nugas nobilium commendet pompa verborum, et siue clamoribus cothurnatae tragoediae, seu ridiculi Getae comica foeditate, vel quibuslibet metricae numeris disciplinae priscorum scelerata tempo-

SCHOLIA.

te metr., sed mendose *Rubrae* pro *Rubra*, in exemplari quidem, quo vtor.

17. Hic rursus nouae inscriptiones in multis exemplaribus apparent. Reg. 1. *Explicit metricus prologus. Incipit sacrum opus idem de veteri testamento.* Ott. 1. *Incipit Paschalis carminis vtriusque testamenti. Incipit liber primus Sedulii.* Vat. 1. *Incipit sacrum opus de veteri testamento, libri primi Sedulii de singulis vtriusque testamenti miraculis.* Reg. 2. *Incipit sacrum opus ex veteri testamento. Quod poeta incitat se ad scribendum.* Vrb. *Praefatio eiusdem arguens gentiles.* Ott. 2. *De figmentis poetarum.* Rom. *Praefatio gentiles arguens.* = Codex bibliothecae Laurentianae apud Bandinium exhibet *pigmenta* pro *figmenta*: sed retinendum est *figmenta*. Mendum pariter apud Bedam De arte metrica *Quum tua*. Petrus Paulus Iustus Specim. obseruat. cap. 21. censet, legendum *Sic sua gentiles studuerunt ficta poetae*: quia sic inuenit apud auctorem veterem Vitae B. Adalberonis inter Pezii Scriptores rer. Austr. t.2. pag.6. Sed non aduertit, hunc auctorem verba Sedulii aliquantulum mutata in rem suam trahere, vt *sic* pro *quum*, *studuerunt* pro *studeant*, quod sensus in Sedulio exigit.

18. Barthius l. 2. Aduers. c. 2. ex Gulielmo Britone Sedulii imitatore profert: *Si sua gentili mendacia cuique poetae — Grandisonante fuit licitum pompare boatu*. De verbo *pompare* confer num. 189. Proleg. iudicium Parrhasii. *Pompatus* verbum est Tertulliani. Scriptores sequioris aeui non tantum *pompare*, sed et *pompizare* dixerunt. Vide Ducangium, et not. Coluenerii ad Chron. Camerac. Balderici. In prologo Vitae B. Adalberonis ex editione Ioannis Abbatis Lambacensis legitur *Grandisonis ornare modis*: sed inter Scriptores rer. Austriac. restitutum est e ms. *pompare*. Pergit autem auctor eius Vitae *tragicoque boatu, et ritu magistro pulchra mendacia sua, parum posteritati profutura, pulchris aenigmatum adumbrare, et includere figuris*. Quae ex sequentibus Sedulii versibus desumpta sunt, adeoque minus bene in priori editione scriptum fuit, *et ritu magnifico* pro *et ritu magistro*. Hoc vero notandum, quod verba *niliacis biblis* v. 22. explicare videtur auctor per *pulchras aenigmatum figuras*.

19. Mss. nostri *Ridiculoue Getae*: Rom., Ang. scribunt *Ridiculo vegete*, quod inde ortum, quia in antiquissimis membranis verba non separabantur, et deerant interdum diphthongi. Igitur ex *Ridiculouegete* inepti librarii fecerunt *Ridiculo vegete*, quam scripturam nonnulli defendere voluerunt, quasi sermo esset de *vegete*, quod pro vini cado a Palladio poni aiunt. Grunerus Vonckio videtur imputare, quod pro *Ridiculoue Getae* legi iusserit *Ridiculoue scaeua*. Sed si id Grunerus credidit, falsus fuit animi: Vonckius enim in v. seq. *Scaeua* pro *Saeua* reponi voluit. Parrhasius, Nebrissensis, qui aduertit, legendum non esse *Ridiculo vete-*

Saeua nefandarum renouent contagia rerum,
Et scelerum monumenta canant, rituque magistro
Plurima niliacis tradant mendacia biblis:

OPVS PASCHALE.

rum gesta, nonnulla etiam probra narrationis arte composita niliaci papyro gurgitis calamo perarante contradant: cur ego, qui decachordo psalterio inter

SCHOLIA.

ri. Fabricius, et alii recte ediderunt *Ridiculoue Getae*, et de comoedia ex Getae serui nomine interpretati sunt. Barthius hanc interpretationem non probat: nimirum putat ipse, Getam nomen esse ridiculi cuiusdam dei apud vetustissimos britannos, de quo rerum anglicarum scriptores agunt, et in primis Asserus in vita Aelfredi, qui seculo IX. exeunte floruit, et genealogiam Getae ponit, et hos ipsos Sedulii versus in eam rem producit. Verba Asseri exhibui in Prolegom. num.179., vbi alia aliorum similia addidi. Eodem fortasse respicit, quamuis Sedulium non nominet, Ethelredus, siue Aelredus abbas Rieuallis De geneal. reg. Ang. *Geta, qui et ipse tantae sapientiae, et virtutis habitus est, vt a paganis pro deo coleretur*. Asserus tamen primum vocat *Geada*, ex quo *Getae* nomen conficit. Gronouius Obseruat. in Eccles. cap. 2. Barthium, aliosque summos viros, qui id amplexi fuerant, reiicit: et animaduertit, omnes comicas personas esse ridiculas, et nominatim Getam ridiculum a Menandro esse introductum. Ouidius l. 3. de arte v. 331. *Nota sit et Sappho, (quid enim lasciuius illa?) - Cuiue pater vafri luditur arte Getae*. Sedulius clare seipsum in prosa explicat: *Ridiculi Getae comica foeditate*. Profecto quum praecesserit tragicus boatus, consequens est, vt ridiculus boatus Getae de comoedia exponatur. Grunerus putauit, Parrhasium correxisse *Ridiculoue Geta*, quod falsum est. Parrhasius enim cum mss., et aliis editionibus legit *Ridiculoue Getae*, nisi quod scribit *Gete*: nam in eius editione diphthongi aliquando omittuntur. Nec liquet, an Gronouius legi voluerit *Ridiculoue Geta*, vt Grunerus, et Arntzenius affirmant, qui hanc scripturam tenuerunt. Mihi sane id parum arridet. Non enim ait Sedulius *pompare ridiculo Geta*, sed *pompare ridiculo boatu Getae*, vel *renouare contagia tragico boatu, aut ridiculo boatu Getae, aut qualibet arte canendi*. Ita enim potius sententiam, et syntaxin accipio.

20. Vonckius pro *Saeua* legi iubebat *Scaeua*, quod Burmanno etiam placuit: et ita quidem semper in nonnullis mss. scribitur *scaeuus* pro *saeuus*. Vide var. lect. ad Iuuencum l.1. v.287., vbi similem varietatem notaui. Arntzenius, siquid mutandum esset, vellet *sacra*, h. e. dira. Asser loc. cit. *renouant*, et v. seq. *canunt*: vtrumque male.

21. Hic etiam in scribendi ratione variant libri veteres, *monimenta*, et melius *monumenta*. Arntz. *canunt*: lege *canant*. Nota phrasin *monumenta scelerum*, vt *monumenta furoris, clementiae*.

22. Vrb. *iuliacis*: retine *niliacis*; abundabat quippe Nilus papyro. Fulgentius l.1. Mythol. praefat. pag.12. *Et quidquid libet niliacis exarare papyris*. Reg. 1. male *tradunt* pro *tradant*, vt *canant, renouent, studeant*. Munckerus ad Fulgentium loc. cit. profert *miracula chartis*. Sed *mendacia* ex mss., editis, prosa, et sensu auctoris retinendum est. Etiam *biblis* defenditur ex mss., et editis, nisi quod cod. Vulcanii exhibet *libris*. At Sedulius *biblis* voluit ex Lucano l.3. v.222. *Nondum flumineas Memphis contexere biblos - Nouerat*. Graece *biblos*, seu *byblos* est papyrus, ex qua charta fiebat; eademque voce liber significabatur, ex quo *biblia, bibliotheca*.

Cur ego dauidicis assuetus cantibus odas
Chordarum resonare decem, sanctoque verenter
Stare choro, et placidis caelestia psallere verbis,
Clara salutiferi taceam miracula Christi?
Quum possim manifesta loqui, Dominumque tonantem
Sensibus, et toto delectet corde fateri,
Qui sensus, et corda dedit, cui conuenit vni

OPVS PASCHALE.

beati dogmatis choros dauidicae modulationis cantus exercens, spiritualia reuerenter dicta respondeo, mirabiles Christi, salubresque virtutes pressa voce reticeam, quum veritatis opus arripere, et fidelis instrumenta (c) *sermonis dona debeam caelestis gratiae non tacere? Nulli siquidem iustius humani cordis, et sensus famulatur officium, quam omnipotenti domino, qui sensus instituit, corda* (d) *fundauit, vt deuota semper creatori materies proprium non*

SCHOLIA.

23. Retineamus communem scribendi rationem *dauidicis*: alioquin mss. omnes nostri, excepto recenti Vrbinate, scribunt *dauiticis*, quod etiam legitur in multis veteribus editionibus. Arntz. *Cur ego dauiticas assuetis vocibus odas*, quod ait Arntzenius defendi posse, si solummodo pro *assuetis* rescribatur *assuetus*. Immo etiam cum *assuetis* bene procederet sententia, si postea legatur *vererer*, aut *verebor*. Cur ego vererer assuetis vocibus resonare dauidicas odas decem chordarum, sanctoque choro stare etc.? Aldhelmus dixit simili modo, *Odas dauidicas modulantes carmine sancto*. Nec reiicienda tamen est recepta lectio.

24. Vulc. *resonare darem*: corrige *decem*; sermo enim est de instrumento musico decachordo, quod non semel in psalmis commemoratur. Videsis Calmetum dissert. de instrum. music. hebraeor. ad comment. 2. tom. in Psalm. Vatt. 1., 2., Reg. 1., 2., Ott. 1., Ang., Asserus *verenter*, quo spectat mendum in Alb., Ott. 2., Vrb. *verentur*. Parrh., Cappusotus, Ald., et alii editi simili modo *verenter*, quod tenuit etiam Arntzenius. In hac scriptura verbum pro *assuetus* erit *taceam*. Nota Nebrissensis hoc loco est, *verebor*, *i. e.*, *cum maxima quadam reuerentia*. Sed in textu versuum editionis Nebrissensis, qua vtor, legitur *verenter*, et nota hoc ipsum innuit. Poelm. cum nonnullis editis *vererer*; scilicet cur ego assuetus vererer resonare etc.

25. In nota Nebrissensis pro *placidis* est *placitis*, sed fortasse mendose: nam explicatio *non turbulentis* arguit *placidis*.

(c) Legendum puto *et fidelis instrumento sermonis*.

27. Nonnulli editi *domumque*; qui error fortasse natus est ex compendio literarum, quo in mss. scribitur *dominumque*. Arntzenius quaedam similia exempla profert, vt probet, versum recte participio finiri contra Seruium, siue quemuis alium, qui operibus Seruii multa inepta immiscuit.

28. Mss. nostri *delectet*: in aliquo tamen dubium videtur, an sit *delecter*. Pro *delectet* stant alii mss., schedae Poelm., et plures editiones. Wopkensius cum Parrh., Fabr., Vulc., Lips. praefert *delecter*, vt in epistola ad Macedonium, *delectatur et ludere*. Poelm. in textu *delectat*, ad marg. *delecter*. Col. *delectat*: sic etiam Alb.

(d) Alii *instituit, et corda*: alii sine coniunctione *et*.

Facturam seruire suam, cui iure perenni
Arcibus aethereis vna est cum patre potestas,
Par splendor, communis apex, sociale cacumen,
Aequus honor, virtus eadem, sine tempore regnum,
Semper principium, sceptrum iuge, gloria consors,
Maiestas similis: haec est via namque salutis,
Haec firmos ad dona gradus paschalia ducit.
Haec mihi carmen erit: mentes huc vertite cuncti.
Hanc constanter opem laesis adhibete medullis,
Quos lethale malum, quos vanis dedita curis
Attica cecropii serpit doctrina veneni,

OPVS PASCHALE.

relinquat auctorem, cui fabricam sui iuris nec subtrahi conuenit, nec perire. Cui ditione perpetua in aethereis arcibus vna est cum Patre potentia, par splendoris claritas, communis apicis indiuisa sublimitas, honor aequus, eadem virtus, sociale fastigium, regnum temporibus infinitum, iugi semper manens aeternitate principium, sceptri societas, consors gloria, similis et maiestas. Haec est ad salutis domicilium dirigens via, haec firmis gressibus ad paschalia dona panditur semita. Hic nostri ponimus operis fundamenta. Huc igitur aegras cuncti mentes aduertite, hanc morbis medicinam lethalibus adhibete, quos noxiae disputationis vana serpit intentio, et attici dogmatis insanabilis disciplina cecropiae sauciat veneno doctrinae, vt quum vitales auras diuinae legis spiramento flagrantes odore gratae suauitatis hauritis, athenaei paedoris

SCHOLIA.

30. Cant., et schedae Poelm. male *seruare* pro *seruire*. Rom. *cui iure perennis*. De verbo *factura* pro opere facto dictum iam a nobis fuit in not. ad Prudentium, et Dracontium.

31. Reg. 1. *aetheris*; supra glossa, vel correctio *aethereis*, quod rectum est.

34. Mss. omnes nostri cum plerisque editis *sceptrum iuge*, correpta prima in *iuge*, quod fieri solet a Sedulio. Fabricius, vt hoc metri peccatum fugeret, saepe lectionem veterem corrupit.

37. Sedulius videtur id mutuari a Iuuenco l. 1. v. 27. *Nam mihi carmen erit Christi vitalia gesta*.

38. Ott. 2. *laetis*: lege *laesis*.

39. Herm. Cannegieterus coniiciebat *Queis lethale malum, queis ... inserpit doctrina veneni*.

40. Pro *cecropii* plerique mss. nostri, et alii cum Parrhasio *cecropei*, quos audiendos non esse monuit Grunerus. Nostri omnes mss. *serpit* cum Cant., Arntz., Lips., Almel., in quo glossa *inuadit*, et plerisque antiquis editionibus. Codex Barthii *cepit*, quod Cellarius, et Arntzenius arripuerunt. Nonnulli vulgati *sepit*. Codex Taurin. *Attica caecropii serpit doctrina veneno*. Cannegieterus suspicatur *inserpit*, vt nuper dicebam. Ioann. Conr. Schwartius *carpsit*, ex quo Wopkensius malebat *Attica cecropiis carpit doctrina venenis*. Verum quum verbum *serpit* extet non solum in fere omnibus mss.,

Sectantesque magis vitam spirantis odorem
Legis, athenaei paedorem linquite pagi.
Quid labyrintheo, Thesidae, erratis in antro,
Caecaque Daedalei lustratis limina tecti?
Labruscam placidis quid adhuc praeponitis vuis,
Neglectisque rosis, saliuncam sumitis agri?
Quid lapides, atque aera coli, quid fana profanis

OPVS PASCHALE.

illuuiem sensu deinceps puriore linquatis. Quid tenebrosis erroribus labyrintheos, Thaesidae, circuitis anfractus, et inuolutis exitu pereunte vestigiis, caligantia caecis ambagibus antra lustratis? quid adhuc labruscam bonae viti praeponitis? quid nitidis saliuncam rosariis antefertis? Quid in lapideis simulacris, et aereis figuris inani cultu confidere, ac fana profana, venerando me-

SCHOLIA.

verum etiam in prosa, retinendum omnino est. Etsi enim frequenter hoc verbum *serpo* construitur cum aliqua praepositione, vt *serpere per terram*, *in arborem*, aut peculiari modo *serpere humi*, nihil tamen obest, quominus efferatur cum accusatiuo sine praepositione vel ita vt subintelligatur praepositio *per*, quae a poetis interdum omittitur, vel accusatiuus ille sit tamquam personae patientis. Siquidem passiue *serpo* vsurpatur a Solino c.32. al.35. *Quum terra nullo serpatur angue*. Cur ergo dici non poterit, *Quum nullus anguis terram serpat*?

42. Plerique, et meliores mss., et editi *paedorem*: alii *foetorem*, quod glossam potius sapit. Cellarius *athenaei* interpretatur *attici*: sed clarius est *atheniensis*, vt multi alii *athenaeus* pro atheniensi dixerunt. *Pagus athenaeus* est superstitio gentilium atheniensium. Christiani *paganos* ethnicos vocarunt a pagis, in quibus diutius idololatria perseuerauit. Inde poetae christiani pro vana superstitione *pagum* vsurpabant, vt Prudentius, et alii. Iscanus Sedulium videtur imitari l.1. de bello Troiano v.30. *Quin te cecropii mentita licentia pagi*, et l.3. v.454. *Desine, cecropii funesta licentia pagi, – Incestos generare deos*.

43. Pro *Quid* Arntz. *Qui*: melius est *Quid*. Plerique nostri mss. scribunt *labe-rintheo*, Poelm. *labirynthaeo*, Arntz. *laborintheo* cum inepta glossa, quae in aliis etiam codd. reperitur, *quasi labor intus*. Alii *labyrinthaeo*. Vera scriptura *labyrintheo*. Nostri plerique mss. *Theside*, Ald. *Tesidae*, cod. E. *Thessidae*. Retine *Thesidae*: sic enim vocantur a Virgilio athenienses.

44. E nostris mss. alii *Daedalii*, alii cum editis *Daedalei*. Pro *tecti* Col. *tectis*, fortasse *Daedaleis lustratis limina tectis*. Sed Arntzenius obseruat, familiarem esse poetis hanc locutionem *limina tecti* pro *limina domus*. De labyrintho *tectum* pariter dixerunt Virgilius, et Ouidius.

45. Pro *placidis* Burmannus in margine malebat *placitis*. Pro *quid* Arntz. *qui*, vt v.43.

46. Parrh. mendose *saluincam* pro *saliuncam*. Ex Virgilio Ecl.5. v.16. *Lenta salix quantum pallenti cedit oliuae, – Puniceis humilis quantum saliunca rosetis*.

47. In Reg.1. nunc est *fana*, sed videtur fuisse *vana*: quae fuit quoque coniectura Wopkensii. Sed luculentiorem sensum agnouit in *fana*, quomodo templa idolorum a Patribus passim appellantur. *Colere templa, fana* legitima phrasis

Proderit, et mutis animas damnare metallis?
Parcite puluerei squalentia iugera campi,
Et steriles habitare plagas, vbi gignere fructum
Arida nescit humus: nec de tellure cruenta
Liuida mortiferis vellatis toxica succis,
Tartareis damnata cibis: sed amoena vireta

OPVS PASCHALE.

tallica, proderit animos seruitute damnare? Parcite, quaeso, iam parcite squalentibus arenosi pulueris glebis, et sterilium nuda perfrui siccitate camporum, vbi nunquam grauidis arua visceribus, laborem sudantis agricolae foecunda norunt releuare mercede. Nec de caepitis cruenti germinibus toxica lethalis succi nutrimenta vellatis, quae cibis semper amica tartareis vitae nesciunt famulari, sed morti. Quin potius iucunda florei germinis prata, et amoe-

SCHOLIA.

est, et vsitata. Confer var. lect., seu schol. v.242. h. l. *Heu miseri* Ald., et Nebriss. *profani*, videlicet *o profani*. In codice meo ms., qui a v.45., *Labruscam placidis*, incipit, magis videtur scriptum *profani*, quam *profanis*. Nebrissensis agnouit alteram lectionem, quae communis est *quid fana profanis* - *Proderit*? Nimirum quid proderit lapides, aera, et fana profanis, h. e., a profanis coli. Iuuenco familiarem fuisse huiusmodi datiuum pro ablatiuo cum verbis passiuis non semel in notis monui.

48. Rom. *multis*, correctum per *mutis*. Burmannus legi volebat *nudis*, vt nuda metalla intelligantur, quae nihil praeter metalla sunt. Idem coniiciebat *donare*. Retine *mutis damnare*; intelliguntur enim muta simulacra. Simili modo Prudentius l.1. contra Symm. v.210. *Fudit, opesque sibi coeca de rupe poposcit*. Et Perist. hymn.5. v.68. etc. *Coli iubetis numina - Excisa fabrili manu, - Cauis recocta et follibus: - Quae voce, quae gressu carent, - Immota, coeca, elinguia*. In verbo *damnare* Cellarius, et Arntzenius putant alludi ad damnatos in metalla, quibus similes sunt idolorum cultores. Melius Nebrissensis existimat, petitum id ex Virgilio ecl.5. v.80. *Damnabis tu quoque votis*. Ponitur saepe *damno* pro obligo, obnoxium reddo. Dicebantur ergo dii homines damnare, reosque voti facere, quum ea, quae voto petebantur, concedebant, sibique obnoxios reddebant, vt praestarent ipsi homines ea, quae voto polliciti fuerant. Ait ergo Sedulius, non deos damnasse, siue obnoxios sibi reddidisse homines, quum dii illi lapides, et aera essent, sed ipsos homines sese mutis metallis obligasse.

50. Rom. *casas*, ad marg. correctio, vel diuersa lectio *plagas*.

52. Ald. mendose *velatis* pro *vellatis*. Arntz. *mortiferi* ... *succi*. Nonnulli vulgati *mortiferis* ... *fucis*. Verum veneno passim *succus* tribuitur, et error hic librariorum commutantium *succus*, et *fucus* frequens est, inde fortasse ortus, quod multi scribunt *sucus*, non *succus*. Toxica *liuida* dicuntur, quod epitheton passim veneno tribuitur.

53. Reg.1., Arntz., cod. E., cum aliis mss., et editis *Tartareo damnata cibo*. Ott. 1., 2., Vatt. 1., 2., Reg. 5., cod. Meus in textu, Ang. cum Parrh., Ald., Prosa Sedulii *Tartareis damnata cibis*, quod magis poeticum Arntzenio videtur. Plerique mss. scribunt *virecta* pro *vireta*. Similis varietas in aliis etiam scriptoribus occurrit: mihi magis placet *viretum*, quam *virectum*. Virgilius l.6. v.679. *De-*

Floren-

Florentum semper nemorum, sedesque beatas
Per latices intrate pios, vbi semina vitae
Diuinis animantur aquis, et fonte superno
Laetificata seges spinis mundatur ademptis,
Vt messis queat esse dei, mercisque futurae
Maxima centenum cumulare per horrea fructum.
Omnipotens aeterne deus, spes vnica mundi,
Qui caeli fabricator ades, qui conditor orbis,
Qui maris vndisonas fluctu surgente procellas
Mergere vicinae prohibes confinia terrae,
Qui solem radiis, et lunam cornibus imples,

OPVS PASCHALE.

nos beatae sedis accessus per liquidos puri fontis latices introite, vbi vitalium seminum diuinis aquis animata foecunditas nutrit segetem, reuulsa sentium asperitate (e) *crescentem, quae nimiae frugis vbertate multiplici, dei queat esse iam messis, ac spem futurae mercis opperiens, centenis cumulis fructum maximum recondat in horrea.*

Omnipotens indiuidui deus numinis et aeterni, qui totum sacro nutu contines mundum, qui machinam caeli tuorum digitorum operatione firmasti, et potentis (f) *verbi fabricam condidisti, qui rapidam fluctuantis pelagi insaniam limitem terrenae vicinitatis obruere, terminis prohibes constitutis, qui solis radiantis aspectus, et cornigeros lunae*

SCHOLIA.

uenere locos laetos, et amoena vireta — Fortunatorum nemorum, sedesque beatas. Vide not. ad Dracont. l.3. v.679.

55. Reg.1. *intrare*, supra recte *intrate*. Sumpsit id Arator l.2. v.665. *Et latices intrare pios*, al. *In latices*.

57. Meus *adeptis* : lege *ademptis*.

(e) Sic legit, et distinxit Iuretus, qui in vet. cod. inuenit *Crescentemque nimiam frugis vbertatem multiplicis dei*.

58. Vat. 1. *Et messis* : lege *Vt*. Ita fere S. Ignatius martyr : *Frumentum Christi sum ; dentibus bestiarum molar, vt panis mundus inueniar*.

60. Pro titulo Ott.1. *Incipit deprecatio Sedulii rhetoris*, *Oratio*. Reg.1. *Inuocatio*. Rom. *Inuocatio poetae*. Ang. *Inuocatio Sedulii*. Similes inscriptiones extant in aliis mss., et editis, non ab auctore, sed a librariis pro arbitrio confectae : quas omnes recensere superuacaneum esset. Parrhasius nullos habet huiuscemodi titulos capitum. = Ita fere incipit Dracontius l.2. *Omnipotens aeterne deus*.

61. *Ades* pro *es* : verbum compositum pro simplici, vt alibi.

(f) Intelligi potest *potentis verbi operatione* : vel lege *potenti verbo*. Gallandius coniicit *potentis verbi virtute fabricam etc.*, quia auctor videtur respicere verba Apostoli ad Hebr. 1. 3. *Portansque omnia verbo virtutis suae*. Confer Psal.8. vers.4., et Iob cap.38. vers 11.

62. Explicata est haec sententia similibus exemplis in not. ad Drac. l.2. v.343. Nonnulli *vndisonam . . . procellam*.

64. Barthius l.25. Aduers. c.15. pro *et lunam* citat *ad lunam* errore typographico, vt puto. Sed fortasse voluit *at lunam*, quod elegans est, sed contra mss.

Inque diem, ac noctem lumen metiris vtrumque,
Qui stellas numeras, quarum tu nomina solus,
Signa, potestates, cursus, loca, tempora nosti,
Qui diuersa nouam formasti in corpora terram,
Torpentique solo viuentia membra dedisti,
Qui pereuntem hominem vetiti dulcedine pomi
Instauras meliore cibo, potuque sacrati
Sanguinis infusum depellis ab angue venenum,
Qui genus humanum (praeter quos clauserat arca)
Diluuii rapida spumantis mole sepultum
Vna iterum de stirpe creas, vt mystica virtus,
Quod carnis delicta necant, hoc praesule ligno

OPVS PASCHALE.

vultus diei, noctique conterminans, vtriusque luminis vices sacrae moderationis libramento dispensas, qui stellarum numerum, potestates, signa, munera, loca, cursus, ac tempora solus colligis, solus agnoscis; qui rudis terrae membra torpentia per diuersos motus viuis animasti corporibus, qui hominem fructus arboreos vetita praesumptione mandentem postquam morte condemnas, melioris cibi sacramento resuscitas (g), *et a viperei morsus voluptuosa fallacia potu sanguinis immaculati conseruas: qui humani generis nomen, praeter quos custos arca munierat, repentina surgentis diluuii mundatione mersum penitus, ac sepultum ex vna rursus progenie multiplicare restitutum, vt mysticae demonstratione virtutis, quod carnis delicta necauerant, fida ligni pro-*

SCHOLIA.

65. Pro *metiris* Cant. *concedis*. Wopkensius explicat *Inque diem, ac noctem*, *h. e.*, *interdiu, ac nocte*: clarior est Prosae interpretatio.

66. Ex sacris literis petitum. Barthius ait, hos versus adumbratos ex Ouidianis 5. Met. Vid. Proleg. n.170.

68. Gallandius ex codice Taur. pro varia lectione subiicit *Qui diuersa noua formasti in corpora terra*: sic etiam notatur in Catalogo bibliothecae regiae Taurinensis, ex quo, vt puto, suas varias lectiones Gallandius deprompsit.

(g) Alii minus bene *resuscitans*. Paulo post Gallandius vult *multiplicas restitutum*, vel potius *multiplicare statuisti*.

72. Aliqui vulgati *ab vngue*: mss., et meliores editi cum Parrh. *ab angue*. Fauet Prosa.

73. *Praeter quos*: vide, quae de hac phrasi dixi ad Drac. l.3. v.430.

74. Meus *grauida*, ad marg. correctio, vel diuersa lectio *rapida*. Ott.2. cum quibusdam editis *rabida* pro *rapida*. Ita solent librarii *rapidus* pro *rabidus*, et contra scribere: ac saepe dubitatur, quid melius sit. Hoc loco *rapida* communior est lectio, ac praeferenda: innuitur enim celeritas diluuii.

76. In schedis Poelm. ascriptum erat, nonnullos legere *Quos carnis*, alios *Hos carnis*. Rom. a pr. m. *Quod*, correctum

Monstraret liquidas renouari posse per vndas;
Totum namque lauas vno baptismate mundum:
Pande salutarem paucos quae ducit in vrbem
Angusto mihi calle viam, verbique lucernam
Da pedibus lucere meis, vt semita vitae
Ad caulas me ruris agat, qua seruat amoenum
Pastor ouile bonus, qua vellere praeuius albo
Virginis agnus ouis, grexque omnis candidus intrat,

OPVS PASCHALE.

tectione vallatum, per vnum totius mundi baptisma panderes abluendum: illam mihi placidus viam, illam supplici nunc demonstra semitam, quae ad salutaris vrbis moenia paucorum dirigit angusto calle vestigia, Hierusalem scilicet ciuitatem dominicam, Christi passione nostrum Pascha gestantem, vt per hanc corporalis gratiae hospitalitatem fulgentem, ad illam spiritalis gloriae mereamur patriam peruenire, et sit lucerna (h) pedibus meis verbum tuum, *domine, quo recti fulgor itineris ad illa me florei graminis loca perducat, qua niuidum bonus pastor ouile conseruat, qua virginis ouis agnum niuea claritate purissimum grex omnis sequitur candidatus. Non est via difficilis, si te ducem*

SCHOLIA.

per *Quos*: ceteri *Quod*. Plerique mss., et editi *praesule ligno*. Poelm. ad marg. *praeside*, quod nonnulli vulgati referunt. Nebrissensis pro *praesule* coniecerat *praestite*, vel *praeside*. Arntzenio displicebat *praeside*; qui, nescio, qua ratione errorem hunc esse existimabat. Eadem enim est sententia, et eodem modo dici potest *praestite*, *praeside*, *praesule ligno*, scilicet auxilio, praesidio, ope ligni crucis. Ridiculus enim est Cellarius, qui interpretatur *praesaliente arca super aquas*. Adeo heterodoxi a catholica doctrina de SS.Crucis veneratione abhorrent. Wopkensius, qui rectam interpretationem aduersus Cellarium tuetur, eadem praeiudicata opinione abreptus, coniecerat legendum *praesule signo*, h. e., typo praemisso, vel per hoc prodigium. Reiecit tamen hanc ipsam coniecturam, quum obseruasset, alios quoque Patres arcae diluuii lignum crucis comparasse, vt Augustinum de Ciuitate dei l.15. c.26., Alcimum Auitum l.4. v.300.

77. Meus *reuocari* non inepte pro *renouari*. In Rom. mendum *renouare*.

78. Codex Taurin. mendose *Toto* pro *Totum*.

80 Nonnulli vulgati *Augusto*: emenda *Angusto* ex verbis ipsis Saluatoris.

(h) Ex psalmo 118. vers. 105.

82. Ald. *quo seruat*: alii *qua*.

83. Ottob. 1. *quo vellere*: sic Reg. 1. a pr. m., sed correctum *qua*.

84. Burmannus coniiciebat *agnus ouat*. Reg. 1., et Ott. 1. a pr. m. *oues*, correctum per *ouis* cum glossa in Reg. 1. *Mariae*. Eadem est glossa in Reg. 2., eademque scriptura *ouis* in ceteris mss., et editis, vti etiam in Prosa. Sed fortasse vera est lectio *oues*, *grexque*, hac distinctione *Virginis agnus*, *oues*, *grexque omnis candidus intrat*: nam oues in iudicio dei statuentur a parte dextra, vt hoedi a sinistra. In mss exemplaribus saepe *i* occurrit pro *e* positum. Huc facit Fortunatus l.2. carm.4. *In cruce restitui: Virginis agnus oues*. Immo etiamsi legatur *ouis*, ea-

Te duce, difficilis non est via, subditur omnis
Imperiis natura tuis : rituque soluto
Transit in aduersas iussu dominante figuras.
Si iubeas mediis segetes arere pruinis,
Messorem producet hiems : si currere mustum
Vernali sub sole velis, florentibus aruis
Sordidus impressas calcabit vinitor vuas,
Cunctaque diuinis parebunt tempora dictis.
Indicio est antiqua fides, et cana priorum
Testis origo patrum, nullisque abolenda per aeuum
Temporibus constant virtutum signa tuarum.
Ex quibus audaci perstringere pauca relatu

OPVS PASCHALE.

praebere dignaberis. Omnia tuae subiacent potestati. Omnis tuis imperiis natura succumbit, et in aduersas species, ac figuras iussu dominante pertransit. Si velis glacialibus segetes annuas flauere temporibus, producit, falcibus agilem hiems pigra messorem. Si vernalis plagae tempore quum prima florum palla tellus adoperta resplendet, grauidis vineam pampinis iubeas parturire musteo vinitori, iam (i) *nec repudians viscera felicis vuae nectarea, temulentae calcis grata propulsabit iniuria. Cunctorumque temporum vices mutatis fructibus non renuent creatori seruire. Mirabilium siquidem diuinorum cana pandit fides indicium, et antiqua patrum testis origo priscorum. Nec abolenda seculis aeuo senescente transactis immortalia caelestium virtutum signa perdurant. Ex quibus metu trepidantis ingenii pauca saltem audaci relatione perstringere*

SCHOLIA.

dem interpunctio, ac sententia sustineri potest. In Rom. deest *que* post *grex*.

87. Meus *nominante* : lege *dominante*.

88. *Arere* pro maturescere, vt *arentes aristae*. *Pruinis* pro hieme, vt alii vulgo poetae.

89. Vrb., Rom. *producit* : alii *producet* cum glossa in Reg. *dabit*. Sic postea *calcabit*, *parebunt*.

91. Ouidius 2. Met. 29. *Stabat et Autumnus calcatis sordidus vuis*.

(i) Animaduertit Iuretus, male esse in v. c. *nam nec repudians*. Sane tota haec periodus obscura est. Paulo ante in vulgatis est *plagae temporis*, et paulo infra *fidei iudicium*, et mox *corde permittimus*.

93. Ott. 2. *Iudicio est* : facile haec inter se commutantur. Hoc loco *Indicio* sine controuersia retinendum est. Virgilius 1. Aen. 296. dixit *Cana fides* : sic *cana iura*, et similia pro priscis, antiquis.

95. Pro *constant* schedae Poelm. *extant*.

96 Burmannus pro *relatu* malebat *volatu*, vel *meatu*, quia *perstringere* proprie auibus tribuitur. Quae sane coniiciendi ratio inepta est. Sedulius fortasse imitatur Claudianum De rapt. Pros. init. *Iunonis thalamos audaci promere cantu etc.* Res diuinas explicare velle etiam ethnici audaciam existimabant.

Vix animis committo meis, siluamque patentem
Ingrediens, aliquos nitor contingere ramos.
Nam centum licet ora mouens, vox ferrea clamet,
Centenosque sonos humanum pectus anhelet,
Cuncta quis expediet, quorum nec lucida caeli
Sidera, nec bibulae numeris aequantur arenae?
Primus ab vsque chao meritis viuacibus Enoch
Multa per innumeros iam secula contigit annos,

OPVS PASCHALE.

vix nostris animis, et cordi permittimus imbecilli, vt siluam magnae densitatis ingrediens aliquos enitar extrema digitorum summitate ramos attingere. Nam etsi humano corpori centum simul ora suppeditent, centenisque linguarum motibus vox ferrea clamare non cesset, quis cuncta valeat expedire, quorum numeris nec astra caeli densissima, nec bibula maris arena conueniat? Ex quo in claram rerum faciem confusa materies, quae chaos dicta est, verbo fabricante, surrexit,

Enoch deo gratissimus, et dilectus viuacem gloriam consecutus, per innumeros annorum cursus humanae modum naturae transgrediens, nascendo terrae munus impleuit, sed morti mi-

SCHOLIA.

97. Idem Burmannus suspicatur *Vix alis committo meis*, eadem scilicet ratione ductus. Reg.1., Vrb. *potentem* pro *patentem*. Rom. pro d. s. *sonantem*.

98. Pro *aliquos* Parrh. *paucos*: vel hoc, vel *parcos* scriptum videtur in cod. E. Burmannus coniectat *patulos*, quod epitheton ramis saepe tribuitur. Meus *nitor paucos*. Corippus Paneg. Anast. init. id expressit: *Immensam siluam laudum, vir iuste, tuarum - Aspiciens, celsos nitor contingere ramos etc.* Adumbrata haec ex Theocrito obseruauit Barthius t. de laud. Stilic. v. 22. Clare Sedulium imitatur auctor vetus Vitae S. Theobaldi, quam vidi in codice antiquissimo Vat. Reginae Suec. 571., in fine: *Testem inuoco habitatorem eius Spiritum sanctum, multa cognita me praetermisisse, et de magna silua vix paucos ramos perstrinxisse*.

99. Vat. 1. *sonet*, supra veluti glossa *clamet*. Metri lex postulat *clamet*. Ferream vocem, centum ora Virgilius, et alii poetae ad res quasdam explicandas non sufficere dicunt. Confer not. ad Dracont. l. 3. v. 552., et doctissimum Martinum de Roa Singul. l.2. c.3. Adde auctorem Vitae S. Dunstani c. 5.

103. Titulus in Reg. 1. *Expositio de Enoch*. Ott.1. *de Enoch*. Sic Rom. In Ott.2. *Explicit inuocatio, seu oratio poetae. Incipit liber primus. De transitu Enoch*. Cod. Cant. *Incipit liber veteris testamenti*. Ed. Lips. *Liber* 1. *continens veteris legis aliquot historias*. = Pro *ab vsque chao* Lips., et alii codices a Dauisio citati ad l.1. Cicer. de Nat. deor. c.33. habent *ad vsque chaos*. Ipse tamen Dauisius retinet lectionem in nostris mss., et editis communem. Rom. *ab vsque chaos*. Recte tamen se habet *chao*, vti apud Prudentium hymn.12. Cath. v.40. *Antiquius caelo, et chao*. Glossa in nonnullis mss. Sedulii est *absque morte*: sed poetae mens potius est *a mundi initio*, siue a chao, quod mundum praecessit. Vide Prudent.12. Cath.40. In prosa male collocatum est initium capitis.

Natura perdente modum, quem iure creandi
Terra tulit: genitum sed mors miratur ademptum.
Saucia iam vetulae marcebant viscera Sarae,
Grandaeuo consumpta situ, prolemque negabat
Frigidus annoso moriens in corpore sanguis:
Quum, seniore viro, gelidi praecordia ventris
In partum tumuere nouum, tremebundaque mater
Algentes onerata sinus, spem gentis opimae
Edidit, et serum suspendit ad vbera natum.
Mactandumque deo pater obtulit, at sacer ipsam

OPVS PASCHALE.

raculum, cui subtractus est, concitauit.

Marcebant Sarae iam senectute membra languentia, et grandaeuo situ sanguis extinctus annosi corporis venas desperatae prolis sterilitate damnauerat, quum senioris viri foecundata connubio, sinum gelidi repente ventris extendit, et tumidis nouo partu praecordiis natum sera felicitate progenitum, in spem futurae gentis, et populi ad lactei potus vbera mater tremebunda suspen-

SCHOLIA.

105. Lucretius l.7. v.532. *Perdidit inde modum caedes.*

106. Nonnulli mss., et editi interpungunt *Terra tulit genitum : sed*. Alii plures *Terra tulit : genitum sed*.

107. Inscriptio in Reg. 1. *De Sara*. Rom. *De Sarra*. Ott. 1. *De Abraham, et Sarra*. = Multi *Sarra*, et *Sarrae* per duplex *rr* exhibent: alii contra. Arntzenius suspicabatur *Arida* pro *Saucia*: ac putat, Sedulium prae oculis habuisse Ouidii locum l.3. Trist. eleg.14. v.33. *Ingenium fregere meum mala : cuius et ante — Fons infoecundus, paruaque vena fuit. — Sed quaecumque fuit, nullo exercente, refugit, — Et longo periit arida facta situ.* Nihil tamen mutandum: nam Sedulius verius imitatur Apuleium in Apolog. p.514. *Diutino situ viscerum saucia*. De verbo *marcebant* confer not. ad Dracontium Satisfact. v.228

108. Arntz. *sinu*: retine *situ*, vel ex his, quae modo attuli ex Apuleio.

109. Lucanus l.2. v.339. *Dum sanguis inerat, dum vis materna, peregi — Iussa*, Cato.

110. Vrb. corrupte *Quum se more viri.* Meus cum Aldo distinguit *sanguis — Cum seniore viro. Gelidi*. Melius *sanguis : — Quum, seniore viro, gelidi*. Sumitur autem *vir* pro *marito*, vt ab aliis passim.

112. Cod. Taurin. *Algentis* ex diuersa scribendi ratione pro *Algentes*.

113. Ex Virgilio 6. 764. *Quem tibi longaeuo serum Lauinia coniux — Educet siluis.*

114. Poelm. hic nouum titulum apponit *Aries pro Isaac immolatur*. Sic fere aliqui mss. = In Vrb. mendum est *ac sacrat ipsum*. Non raro deprauata est lectio in hoc codice, quod semel monuisse satis sit. Vonckius legere nos iubet *istam* pro *ipsam*. Grunerus contendit, *istam* locum habere hic non posse, *ipsam* posse. Wopkensius pariter praefert *ipsam*, nempe eandem, ad quam ceteroquin mactandus Isaacus fuisset. Sic Prudentius hymn.12. Cath. v.131. *Aram ante ipsam etc.*, et

Pro pueri iugulis aries mactatur ad aram.
O iusti mens sancta viri! pietate remota,
Plus pietatis habens, contempsit vulnera nati,
Amplexus praecepta dei; typicique cruoris
Auxilio ventura docet, quod sanguine fuso
Humana pro gente pius occumberet agnus.

OPVS PASCHALE.

dit, quem genitor munus obtulit deo, cuius fuerat in desperatione promissio (k)*. Stetit puer ad iugulum, et factus est aries in holocaustum. O sancti mens intemerata Pontificis! humana respuit, diuina prospexit, filio dum vitam denegat, acquisiuit. Abraham gladium protulit, vt feriret, et dominus sacrificium sibi mutauit, vt filium non feriret. Grande scilicet gerebatur in hac parte mysterium, vt pro humani generis vita sponte se Christus mitis agnus offerret ad victimam.*

SCHOLIA.

hymn.4. Perist. v.39. *Ad aram - Porriget ipsam*. Frequenter *ipsa*, et *ista* a librariis permisceri obseruat Arntzenius: cuius coniectura est *ipse*, hoc est, sponte sua, pro *ipsam*, nimirum si v. seq. placeat Vonckii suspicio *mox statur*, de qua infra. Fatetur tamen Arntzenius, *ipsam* emphasin habere, vt in aliis multis. Nonnulli editi habent *ac* pro *at*.

(k) Mendose alii *promisso*. Paulo ante in multis editis inuenio *sanguinis extinctus*, quod pariter pro *sanguis* mendum esse existimo.

115. Vonckius pro *mactatur* putat legendum *mox statur*, i. e., sistitur: quam coniecturam aliquatenus firmari ait Arntzenius serm.2. Chrysologi: *Filius immolabatur ignarus, filius sistebatur nescius.* Sic enim emendauit Petr. Faber 3. serm.8. Scripturam receptam inuenio apud Isidorum 12. Orig. cap.1. n.9. de ariete: *Hoc pecus a gentilibus primum est aris immolatum. Aries, quod aris imponeretur. Vnde est illud: Aries mactatur ad aram.*

116. Sic fere Dracontius de eodem Abrahamo l.3. v.102. *Et pius immitis etc.*

119. Omnes mss., quos vidi, cum Parrh., Ald., sched. Poelm., et codicibus, quos Cellarius, et Arntzenius viderunt, *sanguine Christi*. Poelm. cum aliis vulgatis *sanguine fuso*, quod tenuit Cellarius, affirmans, *Christi* in mss. esse glossema: hoc ipsum tenet Arntzenius, qui addit, glossema fortasse inde ortum, quod aliquis supra vocem *agnus* in v. seq. glossam *Christus* ascripserit. Certe vix commodus sensus erui potest, si retineatur *Christi*: itaque dum clarius aliquid affulget, lectioni vulgatae subscribo. In meo cod. supra *agnus* glossa est *caro Christi*. Facile ergo potuit vox *Christi* poni pro vltimo verbo huius versus.

120. Reg. 1., 2., Vatt. 1., 2., Vrb., Alb., Ott.1., Cant., Alm., Arntz., Lips. cum Ald. *occumberet*. Parrh. *procumberet*. Id videtur fuisse in Ang., sed correctum est eadem manu per *occumberet*. Ott. 2. *succumberet* quod placuit multis editoribus, etiam Cellario, et Arntzenio, qui tamen fatetur, aptius videri *occumberet*. In hac quidem scriptura in *pius* vltima producitur ratione caesurae: Cellarius, et Arntzenius id vocant *hiatum*, quo iure, nescio: nam hiatus est, quum plures vocales concurrunt, quarum nulla eliditur: nam vt eas proferamus, labia diducta, apertumque os habere debemus. Iam poetis huius aeui familiare est, ratione caesurae vocalem breuem producere, vt in Prudentio, Dracontio, et Iuuenco animaduertimus,

Loth Sodomae fugiente chaos, dum respicit vxor,
In statuam mutata salis, stupefacta remansit,
Ad poenam conuersa suam: quia nemo retrorsum,
Noxia contempti vitans discrimina mundi,
Aspiciens, saluandus erit, nec debet arator
Dignum opus exercens, vultum in sua terga referre.
Ignibus innocuis flagrans apparuit olim
Non ardens ardere rubus, nec iuncta calori
Materies alimenta dabat, nec torrida viuens

OPVS PASCHALE.

Loth peritura fugiebat ex Sodoma, cuius vxor incautae praesumptionis audacia, dum respicit, quae euasit, mutata salis remansit in statua, non pro sapientia, sed pro poena. Nullus enim ad contempta semel mundi discrimina praecipiti rursus cupiditate conuersus iucundae salutis laetitia perfruetur. Nec enim dignus est arator ille ventura fructuum fertilitate gaudere, qui sulcum vomeris recto cursu formandi retrorsi (1) vultus auersione confundens, praeteriti laboris ordinem dissiparit.

Rubus innocuis quondam ignibus inuolutus, non ardens videbatur ardere, cuius materies nec incendiis alimen-

SCHOLIA.

121. Reg. 1., et Ott. 1. pro titulo *De Loth* = Reg. 1., Ott. 2. *Sodomis*: sic Ott. 1., sed factum inde *Sodomi*. Grunerus non improbat *Sodomis* in ms. Cant. Sic Prudentius Ham. v. 725. *Loth fugiens Sodomis ardentibus*. Editi cum plerisque mss. *Sodomae*: sic etiam Reg. 4., qui hic rursus incipit. Hos versus laudat Beda De art. metr., vbi mendose legitur *Loth Sedomis*.

123. Vat. 1. *suam est*. Multi mss. cum plerisque editis clare *quia*: alii ambigue *quia*, vel *quod*. Parrhasius edidit *quod*.

125 Mss. nostri Reg. 1., 2., 4., 5., Vrb., Ang., Vatt. 1., 2., Ott. 1., 2., Meus, Alb. cum aliis aliorum, necnon cum Parrh., et Ald. *Aspiciens*. Editi plerique etiam veteres *Respiciens*, quem pleonasmum *retrorsum respiciens* a manu Sedulii esse putat Arntzenius, et multa similia congerit: qualia in Dracontio, et Iuuenco a nobis etiam notata sunt. Retinuit tamen *Aspiciens*, quum videret, omnes codices in id conspirare. Simile veri est, *Respiciens* potius esse a manu alicuius librarii, aut editoris, qui verba Vulgatae in mente habuerit, quum tamen Sedulius aliam veterem versionem sequi soleat.

126. Apud Bedam de art. metr. mendum est *multum* pro *vultum*.

(1) Forte *retrorsum*. Alii *firmandi*.

127. Reg. 1., Ott. 1. inscribunt *De rubo*. Rom. *De rubo flagrante et non ardente*. Meus *Dominus in forma ignis super rubo*. = Vide Prudent. Apoth. 55.

128. Arntzenius recte damnat Barthium, qui ad 1. de rapt. Pros. 166. legit *Non audens ardere*. Meus *ardore*: melius *ardere*. In Ott. 2. videtur *vincta*. Lips. *victa*; reliqui *iuncta*. Facile haec inter se permutantur ex simili ductu literarum in mss.

129. Meus *videns* male pro *viuens*: nec melius Lips. *virens*. Arntzenius quidem defendi id posse existimabat, quia Palladius l. 14. de insit. v. 39. ait: *Nam quaecumque virens alienis frondibus arbor*. At non aduertit, primam in *virens* esse breuem, vt ex ipso Palladii versu perspicuum est: in versu autem Sedulii produci de-

Sen-

Sensit damna frutex, sed amici fomitis aestu
Frondea blanditae lambebant robora flammae.
Mitis in immitem virga est animata draconem,
Per flexos sinuata globos, linguisque trisulcis
Squamea colla tumens, inimicos ore chelydros
Sorbuit, et proprii redit in virgulta rigoris.
Peruia diuisi patuerunt caerula ponti
In geminum reuoluta latus, nudataque tellus
Cognatis spoliatur aquis, ac turba pedestris

OPVS PASCHALE.

ta praestabat, nec circumfusi caloris igne correpta, detrimentis exusti roboris subiacebat. Ita diuini fomitis temperabatur attactus, vt blandiente ramis aestuantibus flamma, splendor in frondibus cerneretur esse, non poena.

Mitis virgae natura tractabilis in immitem, et intractabilem mutata est draconem, qua vipereos motus tam sinuoso flexu volumina, quam trisulcas vibrando linguas exercens, geminos inimicae fraudis angues absorbuit, atque propriam virgulti speciem rigida rursus mutatione suscepit.

Per media marinis fluctibus profunda latentia reuolutis in geminum latus

SCHOLIA.

beret, vt producitur in *viuens*. Dicunt autem latini *caespes viuus*, *radix viua*, *viuens frutex*, quum adhuc haec vegetant, suamque vitam vegetatiuam, vt philosophi vocant, viuunt. Sic contra *mori* ea ipsa dicuntur, vt notaui ad Iuuencum l.2.v.749.

130. Lips. *amicti*: retine *amici*. Fortasse imitatur Virgilium 1. Aen. 180. *Rapuitque in fomite flammam*. Nebrissensis nota non satis intelligitur, *Fomes est inimicus igni, sed hic fuit amicus*. Fortasse innuit, fomitem ab igni comburi solitum, sed tunc combustum non fuisse.

131. Weitzius ad Prudentium Apoth. v. 56. al. 124. citat *blanditiae* pro *blanditae*, fortasse errore typographico. De verbo *lambo*, quum flammae applicatur, vide not. ad Dracont. 1. 660.

132. Reg. 1. *De virga in draconem versa*. Sic Ott. 1., sed *conuersa*. Rom. *De virga, quam Dominus Moysi dedit*. Meus *Virga Moisi mira*. = Pro *draconem* male Reg. 4. *draconum*. Beda de art. metr. laudat venustatem huius versus, quod prius ponantur epitheta, tum nomina substantiua.

133. Editio Basileensis cum comment. Nebrissensis habet *Per flexus*, sed Nebrissensis ibi exponit, et legit *Per flexos*. In Reg. 1., et Ott. 1. videtur etiam a pr. m. fuisse *Per flexus*. Vides imitationem Virgilii in *linguisque trisulcis* ex 2. Aen. 475.

134. Virgilius 2. Aen. 381. *Et caerula colla tumentem*. Epitheton *squameus* de serpente obuium est.

135. In Meo clare mendum *reddit* pro *redit*: ibidem *vigoris*; fortasse aliquis voluit *viroris*, sed *rigoris* probum est.

136. Reg. 1. *De mari rubro, et populo israelitico*. Ott. 1. *De mari rubro. et turba*. Rom. *Vbi populus Israel siccis pedibus per mare iuit*. Meus *Mare rubrum cedit populo dei*. = In Althelmo, et aliis occurrit *caerula ponti*: similia sunt *auersa castrorum*, *recta montium*, *flexa collium*, *porrecta camporum*, *acerba fluctuum*, *conuexa vallium etc.*

138. Cant., Parrh., Reg. 2., 5. *at turba*: alii: *ac turba*: Reg. 1. *et turba*.

Intrat in absentis pelagi mare, perque profundum
Sicca peregrinas stupuerunt marmora plantas.
Mutauit natura viam, mediumque per aequor
Ingrediens populus, rude iam baptisma gerebat:
Cui dux Christus erat; clamat nam lectio, Multas
Vox Domini super extat aquas; vox denique verbum est,
Verbum Christus adest, geminae qui consona legis
Testamenta regens, veterem patefecit abyssum,

OPVS PASCHALE.

vndis, et aequorea diuinitus aedificatione suspensis, pedestris turba transiuit, stetit vndique pontus vt murus, et cognati gurgitis spoliata velamine tellus permansit nuda, donec populus pelago gradiens absente per pelagus, vestigiis hospitam peregrinis aquosae viam carperet siccitatis. Mutauit natura semitam, iussa paululum relaxare constantiam, et innumera lubrici salis campos multitudo transgressa, rude baptismatis mysterium nesciendo gerebat, quae per aquarum freta salubria, duce Christo, transiuerat, Ita denique Propheta cecinit, illa significans: Vox (m) Domini super aquas multas. *Vocem igitur verbum dici quis dubitat? Verbum autem Christum esse quis abneget? qui veteris, ac noui conditor testamenti immensam (n) primae legis abyssum suo pa-*

SCHOLIA.

139. Aduerte tautologiam, aliis etiam poetis familiarem, *pelagus*, *mare*, *profundum*, *marmora*.

140. Eleganter stupor tribuitur mari. *Marmora* pro mari: vide Dracont. 1. 578.

141. Burmannus conicit *natura vices*. Omnes habent *viam*, sed in Ott. 1. pro *viam* aliud prius videtur fuisse.

142. Cell., Ald. *Incedens* cum codd. Heins., et Almel. Nostri omnes, et alii *Ingrediens*, quod magis accedit ad version. Vulgat. Exodi, et Sedulii prosam. Rom. *rude baptisma*: lege *rude iam baptisma*.

143. *Lectio* notanda significatione sumitur pro sacra scriptura, vel doctrina; vti apud Paulinum De vita S. Martini 4. 181., Iul. Firmicum etc. Hinc *lectiones* in officiis ecclesiasticis, *lectionarius*, *lectionarium*. Orientius sua sacra carmina vocat lectionem his pulchris iambicis in fin. *Quod siquem laedit spiritalis lectio, – Ei licebit lectionem spernere, – Non commutare lectionis formulam. – Anguem magistrum falsitatis increpo, – Vt non adiiciat, siue demat literam*. Reprehendit, vt videtur, codicum corruptores.

(m) Psalm. 28. vers. 3.

144. Schedae Poelm., Parrh. *denuo* pro *denique*. Reg. 1., 4., Ott. 1., Ang., Rom., Meus, Vat. 1., 2., Parrh., Ald., et plerique editi *verbum est*. Cellarius cum mss. Arntz., Almel., Cant., ac nonnullis ex nostris *verbum* sine *est*, sed ita vt subaudiatur.

145. Reg. 5., Ald. *at est* pro *adest*. Nonnulli vulgati *quod* pro *qui*.

(n) Nonnulli *immensum*: retine *immensam*. Paulo ante praestiterit legere *quis dubitet*: sequitur enim *quis abneget*. Infra reposui *familiari semper ardore* pro *ardoris*.

146. Reg. 2., 5., Alb., Vat. 2., Ott. 2., Ald., Parrh. *gerens*. Alii mss. cum multis editis *regens*, Meus *ferens*. Nebrissensis legit, et explicat *gerens*. Cellarius, et Arntzenius ediderunt *regens*, quae est scriptura optimorum codicum.

Vt doctrina sequens planis incederet aruis.
Quid referam, innumeras caelesti pane cateruas
Angelicos sumpsisse cibos, nimbisque superni
Nectaris, aeria populum dulcedine pastum,
In pluuiis habuisse dapes, et in imbribus escas?
Rursus in exustis sitiens exercitus aruis,
Qua nimium loca sicca diu, qua terra negatis
Aegra iacebat aquis, qua spes ablata bibendi,
Viuendique fuit, subitas arente metallo
Hausit aquas, sterilique latex de rupe cucurrit,

OPVS PASCHALE.

tefecit aduentu, quatenus recentiore doctrina, tamquam remotis vndarum molibus intimis, ac profundis, sequens aetas nil pericli formidans per callem planae libertatis incederet iam secura.

Quid eiusdem plebis cateruas innumeras in desertis terrarum spatiis, et totius victus sterilitate damnatis, cibos angelicos, panemque caelestis gratiae referam consecutas? Vbi nectareus aethereae maiestatis nimbus irrorans populo dapes ex pluuiis, et copiosas ex imbribus escas effudit.

Per squalentia rursus violentis arua feruoribus sitiens aestuabat exercitus, qua familiari semper ardore negatis fontibus, jacens terra languebat, qua spem bibendi pariter, ac viuendi deficiens aquarum natura subduxerat quum stupentis saxi visceribus torpor inclusus spumantem subito fluctuanti caute redundauit in laticem, siccaeque ieiuni

SCHOLIA.

147. Reg. 3. *incederat*: corrige *incederet*.

148. Reg. 1. *De manna*. Ott. 1. *Vbi panem acceperunt caelestem*. Rom. *De manna caelitus dato*. Meus *Populus dei manna pascitur in deserto*.

150. Plerique mss. nostri *aeria*, nonnulli *aerea*. Polem. ad marg. *aetherea*: alii editi, et schedae Poelm. *aetheria*.

151. Torn. 1., Edimb. *In plumis* pro *In pluuiis*, vt intelligantur coturnices: et ita has voces apud Tibullum l. 1. eleg. 2. v. 79. confundi monuit Burmannus. Longe tamen melior est communis lectio. Meus non male *dapes, in nubibus escas*.

152. Reg. 1. *De aqua ex petra producta*. Ott. 1. *Vbi aquam de petra eduxit*. Rom. *De Moyse, quum aqua manauit de petra*. = Pro *in exustis* Meus *inexhaustis* perperam.

153. Arntzenius in Miscellaneis, quae, postquam Sedulii editionem cum notis variorum procurauerat, anno 1765. edidit; cap. 17. ex coniectura corrigit *quia terra* pro *qua terra*: quod minime placet.

155. *Metallo*, h. e. petra. *Metallum* de marmore dicitur a Silio, et Statio, de gemmis a Plinio Iuniore. Nebrissensis exponit lapidem, vel potius lapidis venam. Vide Cerdam Adu. c. 101.

156. Taurinensis codex antiquissimus *Ausit aquas, sterilique latex de rupe manauit*. In veteribus mss. codicibus aspiratio saepe desideratur, saepe redundat: itaque *Ausit* est pro *Hausit*. Sed *manauit*, quamuis contra metrum sit, tamen in multis mss. exemplaribus retinetur. Meus, Ang., Alb., Reg. 1., 2., 4., 5., Ott. 1., Vatt. 1., 2., Cant., Cod. E. *manauit*, quo spectat Arntz. *manabat*. In Ott. 1. supra tamquam glossa est *cucurrit*: in Reg. 2.

Et ieiuna nouum vomuerunt marmora potum.
His igitur iam sacra tribus dans munera rebus,
Christus erat panis, Christus petra, Christus in vndis.
Angelicis tremefacta minis affatur asella
Sessorem per verba suum, linguaque rudenti
Edidit humanas animal pecuale loquelas.
Sol stetit ad Gabaon, mediique cacumine caeli
Fixit anhelantem dilato vespere lucem,
Insolitus frenare diem, nec luna cucurrit

OPVS PASCHALE.

marmoris venae potum cunctis vomuere multiplicem. His tribus ergo rebus iam magna sui nuncians sacramenta mysterii Christus erat in pelago, Christus in pane, Christus in saxo.

Asella, vile pecus, ac stolidum, angelicae potestatis visione perterrita, sessorem verbis alloquitur, et rudentis linguae clamor inconditus humanae vocis affatibus explicatur.

Sol in medio caeli cacumine rapidos anhelantis flammae cursus infrenans contra Gabaon per insolitas diei moras dilato vespere lucem fixus astrin.

SCHOLIA.

glossa est *eduxit*, *cucurrit*, *fluxit*; in Vat. 1. a sec. m. *cucurrit*. Vrb., Ott. 2., Rom. recentes mss. *cucurrit*. Ald. edidit *manauit*: Parrh. *saliuit*, quod vix cum grammatices regulis stare, in schedis Poelm. obseruatur: nam *salii*, et *salui* in praeterito, raro *saliui* dicitur. Plerique editi *cucurrit*, et Grunerus affirmat, *manauit* glossam esse. Assentitur Arntzenius, qui similibus exemplis docet, recte *currere* de aqua dici, et ex Antonio adu. Gent. v. 15., siue potius ex Paulino poem. vltim. producit locum similem: *Manna cui e caelo, et fons de rupe cucurrit*. Non difficulter credam, veram scripturam esse *manauit*, quum primam huius verbi Eugenius Toletanus antistes, aliique christiani poetae corripuerint.

157. Rom. *vomuere*: lege *vomuerunt*.

158. Vonckii coniectura est *His iugiter* pro *His igitur*. Sed quamuis verum sit, primam in *iugis* a Sedulio licenter corripi, tamen hoc loco innouandi causa nulla est. Parrh., schedae Poelm. *His igitur sacrata tribus*, quod minus verum puto.

159. Extat hic versus apud Bedam De art. metr.

160. Reg. 1., Ott. 1. *De asina, quae locuta est*. Rom. *Ad Balaam de locutione asinae*. Meus *Asella ad Balaam*.

161. Meus *rudendi*: retine *rudenti*.

162. *Edere loquelas* dicitur, vt *edere vocem*, *sonos*, *clamorem*. Verbo *pecualis* vsus etiam est Venantius Fortunatus 2. de Martino 146.

163. Reg. 1., Ott. 1. *De Iesu Naue*. Rom. *De Iosue, de statione solis*.

165. Wopkensius suspicatur *Inualidus*, vel *Insolidus*, qua voce posteriore vsus est Ouidius. Interpretatur *Insolitus frenare*, *quum iam dedicisset* (legam *dedidicisset*) *frenare*, *vel regere diem*. Melius Arntzenius vulgatam lectionem exponit; qui ordine suo seruato non in longius tempus diem protrahere solet. Pro *frenare* Meus habet *retinere* ex aliqua fortasse glossa. Arntzenius *frenare*, vti etiam *anhelantem* alludere putat ad opinionem veterum, qui equos soli tribuebant. Verum Sedulius non solum a fabulis, sed

Ordine pigra suo, donec populantibus armis,
Feruidus ingentem gladius consumeret hostem,
Coniurante polo: iam tunc famulata videbant
Sidera venturum, praemisso nomine, Iesum.
Heliam corui quondam pauere ministri,
Praebentes sine more dapes, alesque rapinis
Deditus, atque auido saturans caua guttura rostro,
Tradidit illaesam ieiunis morsibus escam.
Nunc bonus Heliae, qui perfidus antea Noe,
Abluit in terris, quidquid deliquit in vndis.
Plenus at ille deo, postquam miracula terris

OPVS PASCHALE.

xit. Nec luna suis legibus mota pigrae stationis limen excedens, ordinem consueti gressus exercuit, donec gladius victoris exercitum hostilem funditus amputaret caelestis auxilii coniuratione. Virtuti famulantia denique videbant ipsa iam sidera, per similis vocabuli sacramentum, Iesum Dominum, nomine praecedente, venturum.

Heliam praeter naturae dispositum corui diurnis epulis transegerunt, alesque (o) *voracis rostri rapacitati subiectus, qui facilem praedam cauo gutturi subministrat, ieiunis morsibus escam deferebat illaesam. Nunc Heliae bonus, ac fidus, qui Noe quondam malus, ac perfidus, in terris abluit culpam, in aquarum inundatione contractam. At*

SCHOLIA.

etiam a nominibus fabularum longissime distare solet: et potest accipi *frenare* metaphorice pro retinere. Est autem sensus, Sol non solitus retinere diem.

166. Meus *plena*: lege *pigra*. Vat. 1. *aruis*, a sec. m. *armis* probe.

167. Ald. *Feruidus in gentem*; nisi error sit typographicus pro *ingentem*. Venuste *Feruidus gladius*. Lucanus 7. 502. *Frigidus inde - Stat gladius: calet inde nocens a sanguine ferrum*.

168. Nonnulli *iam tum*: plerique *iam tunc*. Imitatur Claudianum de III. Consul. Honorii v. 98. *Cui militat aether, - Et coniurati veniunt ad classica venti*. Et de bello Get. v. 49. *Aut coniuratum querimur splendere serenum*.

169. In Reg. 1. forte fuit *promisso*, nunc est *praemisso*. In Rom. clare *promisso*, in Meo dubie. Confer Prudent. hymn. 12. Cath. v. 173.

170. Reg. 1., Ott. 1. *De Helia*. Meus *Helias, coruo ministrante, pascitur*. Rom. *De Helia, coruis pascentibus*.

171. Parrh., schedae Poelm. *Reddentes* pro *Praebentes*. Arntz. ms. *rapinae* pro *rapinis*, haud ineleganter: nam apud poetas numerus singularis interdum pro plurali ponitur.

(o) In vet. cod. fuit *feracis*; sed librarius ipse correxit *voracis*.

173. *Ieiunis morsibus*, aut corui, ait Nebrissensis, quamuis ieiuni, aut Heliae ieiuni.

174. Meus *Tunc bonus*. Cellarius coniiciebat *ante ea*. Sic pro *post ea* aliquando a librariis inuectum fuit *postea*. Hoc tamen loco non male est *antea*. Reg. 1. *ante*, forte *ante Noemo*. Nonnulli *Noae*, alii sine diphthongo *Noe*. Coruus fuit perfi-

Plura dedit, meritisque suis succedere dignum
Heredem propriae fecit virtutis amicum,
Aurea flammigeris euectus in astra quadrigis,
Qua leuis aethereos non exprimit orbita sulcos,
Sidereum penetrauit iter, curruque corusco
Dexteriora petens, spatio maiore triumphum
Duxit, et humani metam non contigit aeui.
Quam bene fulminei praelucens semita caeli
Conuenit Heliae! merito qui, et nomine fulgens,

OPVS PASCHALE.

ille plenus existens, postquam miracula terris plura monstrauit, suaque dignum successione per spiritum velut hereditariam largitatem propriae virtutis munus transtulit in amicum, flammeis raptus equis, et curribus per illos clarae serenitatis excessus, qua leuior puri tramitis via nullos in aethereo campo feruentis rotae sulcos orbita demergente conseruat, dexteriora maioris spatii sic petiuit, vt triumphi caelestis axe resplendens, humani limitis metam longa fretus viuacitate contemneret. Quam bene vocabulo pariter, conuenienter ac merito Heliae claritati, vel nomini fulgentis semitae maiestas arrisit! Cui si

SCHOLIA.

dus, quia *egrediebatur, et non reuertebatur*. Frustra Nebrissensis lectionem hebraeorum obiicit, *Egrediebatur, et reuertebatur*.

177. Meus contra metrum *Plurima dedit* pro *Plura dedit*.

179. In re eadem similis versus est Iuuenci l. 2. v. 548. Aldhelmus cap. 10. Prosae de virginit. versum Sedulii profert.: *Vt poeta heroico hexametro refert, Aurea etc.* Virgilius dixit *aurea sidera*.

180. Plerique mss. *aerios*, vel *aereos*: alii *aetherios*, vel *aethereos*. Sic pariter editi variant. Ex prosa tamen retinendum videtur *aethereos*.

181. Reg. 1. *Siderium*: alii *Sidereum*.

182. Parrh. *Exteriora* minus bene: Vet. 1., Mon. *Deteriora* pessime. Glossae in Reg. 1., et Alm. *Dexteriora* exponunt *meliora*, siue *caelestia loca*.

184. Pro *bene* Alardus ad Valerium Flaccum l. 3. v. 211. citat *vel*, errore calami, aut typographi, vt videtur: qui tamen occurrit apud Bedam in libr. Reg. quaest. 28., vbi hos versus allegat. *Fulmineum caelum* est lucidum, et tamquam fulmine splendens.

185. Plerique nostri mss., et meliores cum ms. Nic. Heinsii, et plerisque editionibus, Parrhasii etiam *meritoque, et nomine*. Pro eadem scriptura Arntzenius laudat Aldum: sed is mihi exhibet *merito qui, et nomine*: quae videtur esse vera lectio, et extat in Alm., Reg. 5., et ambigue in Ott. 2. In mss. *que*, et *qui* saepe simili modo exarantur: hinc alterum pro altero facile ponitur. Arntz. habet *meritoque qui*. Alardus loc. cit. refert *merito qui nomine*. Nic. Heinsius, et Meursius in Spicil. ad Theocrit. Idyll. 26. p. 150. probant *merito qui, et nomine*. Id tenent recentes editores. Beda loc. cit. mendose *fulgent* pro *fulgens*. Ex prosa vera huius versus lectio erui non potest: nam hoc loco, si mendosa non est, obscura certe est.

Hac ope dignus erat: nam si sermonis achiui
Vna per accentum mutetur litera, sol est.
Vltima labentis miseratus tempora lucis,
Ter quinos quondam regi deus addidit annos,
Vsus iure suo, patefactaque limina claudens
Mortis, ab occasu vitam conuertit in ortum.
Ionas puppe cadens, ceto sorbente voratus,
In pelago non sensit aquas, vitale sepulcrum,
Ne moreretur, habens, tutusque in ventre ferino,
Depositum, non praeda fuit, vastumque per aequor

OPVS PASCHALE.

graeco sermone queat vna per accentum litera commutari, sol specialiter exprimi videatur.

Ezechiae, regi iustissimo, in extremis vitae terminis constituto, quindecim Dominus sua pietate, vel iure annos addidit ad salutem, mortisque claudens patefacta iam limina, vitam in occasu languentem ad ortus reuocauit originem.

Ionas in marinos fluctus anxiae puppis trepidatione iactatus, vterosque sorbentis ceti reconditus, non sensit aquas in pelago constitutus, vitale scilicet sepulcrum, ne moreretur, ingressus, tutusque mitissima sub voraci ventre custodia, depositum videbatur esse, non praeda, hostilique salubrius protectione seruatus, venit ad terram vomitu, non carina. Cui facto diuersi-

SCHOLIA.

186. Parrhas. *Aethere dignus erat*: sic nonnulli vulgati, sed mss. omnes, etiam antiquissimus Taurinensis *Hac ope dignus erat*, videlicet flammigeris quadrigis, quibus in astra eueheretur, dignus erat. Adhaeret Beda.

187. Beda loc. cit. *mutatur*: alii *mutetur*. Accusatur hoc loco Sedulius a nonnullis, quod nominis *Eliae* veram hebraeam significationem ignorauerit. Sed potuit quidem id scire Sedulius, et nihilominus ad significationem ex graeco sermone petitam alludere, quoniam de curru igneo mentio erat. Neque mirum videri debet, si linguam hebraeam Sedulius non calluerit. Nebrissensis *per accentum* exponit, quia accentus acutus in penultima transfertur in antepenultimam. Graece sol est ἥλιος, Elias scribitur apud Septuaginta Ἡλιού *Eliu*, apud alios Ἡλίας.

188. Reg. 1., Ott. 1. *De Ezechia*. Meus *Ezechiae quindecim anni ad vitam adduntur*. Rom. *De Ezechia rege quindecim annis*. = Hic versus videtur depromptus ex Iuuenco 3. 564. *Vltima labentis restabat portio lucis*.

189. Rom. *addit*: corrige *addidit*.

190. Parrh. edidit *lumina*: sic Arntz. a sec. m., Vrb., et Rom. a pr. m., in quo corrigitur per *limina*, vt in Prosa etiam legitur. Vat. 2. male *patefacta limina*.

192. Reg. 1., Ott. 1. *De Iona*. Rom. *De Iona naufragante*. Meus *Ionas in ventre ceti*. = Vrb., Rom. *quippe* pro *puppe*, quod pro diuersa scriptura appingitur in Rom.

191. *Fera* de piscibus non obuium est: occurrit tamen apud Manil. 5. 189. 192.

195. Lips., Arntz. a sec. m., Ald., Parrh. cum nostris mss. Ang., Alb., Vatt.

Venit ad ignotas inimico remige terras.
Quum, spirante deo, babylonia sacra negarent
Tres vna cum mente viri, durumque subirent
Exitium saeui chaldaea lege tyranni,
Cuius Achaemeniam rabies accenderat iram

OPVS PASCHALE.

tate contrario nauta feritatem (p) *praebuit, fera nauigium ministrauit.*

Quum, spirante caelitus deo, trium puerorum vna cordis intentio babylonia sacra contemneret penitus, ac negaret, durumque mortis exitium tyrannicae legis atrocitate susciperet, cuius rabies Achaemenii (q) *furoris igne succensa, torrentem fornacis propriae superabat ardorem, rogo vincti traduntur in me-*

SCHOLIA.

1., 2., Ott. 2., Reg. 5., Vrb., Rom., Meo, et, vt videtur, Ott. 1. a pr. m. *Depositus*. Alm., Reg. 1., 2., 4., Ott. a sec. m., Arntz. a pr. m. *Depositum*: quae verior est scriptura. Idem verbum de Iona vsurpatum a S. Maximo Homil. aest. I. de pascha, obseruat Grunerus: *Sed pisce illaesum eructante depositum, tertia die terris refunditur*. A iurisperitorum libris ad alios id nomen transiit: quo tamen Cicero, Iuuenalis, aliique vtuntur.

(p) Vetus codex habuit *nauta veritatem praebuit*. Iuretus correxit *feritatem*, et aduertit, in mss. antiquis saepe *v* pro *f* poni ob affinitatem. Hac ratione emendat in Panegyrico Maximiano dicto, vel potius, vt notat Gallandius, in Panegyrico Eumenii Constantio Chloro dicto c. 9. *Viros attonita feritate trepidantes* pro *veritate*, et in oratione Eumenii pro scholis cap. 19. *feritate Francorum* pro *veritate*, et apud Arnobium l. 6. c. 9. *instincta feritate naturae*. Francorum *feritatem* testatur etiam Isidorus lib. 9. Etymol. cap. 2., a qua eos vocatos innuit.

197. Reg. 1., Ott. 1. *De tribus pueris*. Rom. *De rege Nabuchodonosor; et tres viri*. Meus *Tres pueri liberantur e camino*. = Pro *Quum spirante* Vrb. mendose *Conspirante*. Reg. 4. *Quum inspirante*, quae lectio fortasse genuina est. Etsi enim parum elegantes censeantur huiusmodi versus, in quibus prima vox monosyllaba efferenda est cum elisione, tamen non desunt exempla in optimis poetis. *Inspirare* pro *diuinum spiritum immittere* vox est ecclesiastica, sed quae originem ducit a bonis latinitatis auctoribus, vt ostendi l. 2. Dracont. v. 15. *Tu deus inspiras*. At *spirare* eadem significatione, nescio, an alicubi inueniatur. Omnes tamen editi cum plerisque mss. referunt *Quum spirante deo*.

198. Plerique mss., et editi *durumque*: fauet etiam prosa. Reg 5., Ott. 2, schedae Poelm., Lips., Parrh., Ald., Ott. 1. a pr. m. *dirumque*.

200. Nonnulli vulgati male *accenderet* pro *accenderat*. Apud Scholiastem Statii l. 8. Theb. v. 287. sic legitur hic versus *cuius Achaemeniam rabiemque accenderat ira*, sed mendose. Scribendum certe est *Achaemeniam*, scilicet Persicam, ab Achaemene Cyri auo: quo epitheto Horatius, Val. Flaccus, Sidonius, aliique vsi sunt. Scholiastes Statii est Placidus Lactantius, siue Lutatius, cuius verba sunt: *Achaemenia ipsa est Chaldaea, vocata ita a quodam crudelissimo rege, de quo in Sedulio legitur, Cuius Achaemeniam etc. Non enim poterat eius ira placari nisi humano sanguine*. Nonnulli minus bene scribunt *Achemeniam*. Burmannus notauit, hunc versum laudari etiam ab Scholiaste Lucani 2. 49. Producitur etiam ab Scholiaste Horatii 13. Epod. ad verba, *Nunc et Achaemenia*.

(q) Quidam editi *Achemeni*.

Plus

Plus fornace sua, medios truduntur in ignes,
Nil audente rogo, tantoque ardore calentes
Cordis, imagineae vincunt incendia poenae
Igne animi. O quanta est credentum gloria! flammis
Ardentis fidei restincta est flamma camini.
Digna sed immitem mox perculit vltio regem.
Nam quod ab humana vecors pietate recessit,
Agrestes pecudum consors fuit ille per herbas,
Aulica depasto mutans conuiuia foeno.
Pronus ab amne bibit, septenaque tempora lustrans,

OPVS PASCHALE.

dio, pyra iuuenes non audente contingere, qui tantum corde feruentes vicerunt imaginem poena deferente supplicium. O quanta est credentibus salus, quum gloria flammis fidei plus candentes (r), *restincta torpuit vis camini!*

Auctor igitur tam nefandi iudicii dignum factis supplicium non euasit. Nam qui vecordi raptus insania humanae pietatis iura despexerat, ferina vixit ritu per siluas, et consortia pecudum sectatus agrestia, aulici deliciosa

SCHOLIA.

201. Meus *traduntur*: melius reliqui *truduntur*.

202. Ott. 1., 2., Vrb., Ang., Alb., Vatt. 1., 2., Reg. 2., 5., Rom., Meus, Parrh., Ald., Lips., Cantabr., Tornaes. 1., 2., 3., schedae Poelm. *vrente*. Poelm. in textu, Fabr., et alii vulgati *ardente*, quod non inelegans esse putat Arntzenius, ac suo calculo probat Burmannus. Reg. 1., 4., Arntz., edd. Vett. 1., 2., Mon. *audente*, quod confirmat Prosa, et tenuerunt Grunerus, et Arntzenius. In Reg. 1. glossa in *audente* est *vrente*, in Arntzen. *laedente*. In Ott. 1. ex *vrente* eadem veteri manu factum *audente*. Nec mirandum, vt ait Grunerus, *audere* de rogo dici, quum obliuionem igni tribuat Drepanius in hymno trium puerorum: *Vimque suam oblitus sanctos non laederet ignis*. Vetus codex Taurinensis *tantumque ardore*: quod cum Lips. recepit Cellarius: neque abludit Prosa; sed communis scriptura est *tantoque*.

203. Glossa in Reg. 1. est *imagineae*, *quia videbatur ardere, sed non vrebat*. Nebrissensis interpretatur *poenae imagineae*, h. e., propositae non adorantibus imaginem Nabuchodonosor regis. Melius cum glossa *imaginea* poena sumitur pro imaginaria, quia vere poena non erat. Vtitur hoc eodem vocabulo *imagineus* Fortunatus 2. de vit. Mart. 276. Similis sententia exponitur a S. Leone in Natali S. Laurentii: *Superari charitas Christi flamma non potuit, et segnior fuit ignis, qui foris vssit, quam qui intus accendit*. Tribuitur autem ardor a Patribus passim quum charitati, tum fidei, quam diserte nominat Sedulius.

204. Parrh. cum Vat. 1. omittit *O* post *animi*.

(r) Mendose *cadentes* in nonnullis editis. Supra forte legendum *truduntur*.

206. Reg. 1. *De Nabuchodonosor*: sic Rom., Meus *Furor Nabuchodonosor*. Ottobon. 1. omittit hunc titulum.

210. Ott. 1., Vatt. 1., 2., Vrb., Rom., Ang., Alb., Parrh., Ald., Reg. 1. pro d. s.,

Omnibus hirsutus siluis, et montibus errat.
Nec minus et Darii furuerunt iussa tyranni.
Ecce etenim sceleri scelus addidit ira furentis,
Hebraeumque decus Daniel decernitur insons
Ieiunis cibus esse feris, sed bellua iusto
Mitis facta viro, sanctos ne laederet artus,
Coepit amare famem, rabies mollita furorem
Deposuit, saeuisque in faucibus ira quieuit,
Et didicere truces praedam seruare leones.

OPVS PASCHALE.

conuiuii pastus foeno, potatus fluuio permutauit, quem sub huius deformitatis aspectu hirsutum siluis, et montibus septem viderunt tempora peruagatum.

Nec minus Darii postmodum regnatoris dum praeteritam furor imitatur insaniam, Daniel, hebraeorum decus amplissimum, cum feris ieiunio stimulatis includitur, et simplicis animae corpus innoxium saeuius vorandum morsibus deputatur; bellua tamen facta mitis, et placida, ne sanctos artus insano dente laceraret esuriens, coepit amare iam famem, vultusque terribilis rabies mollita submittens, atque in saeuis faucibus ira blandior conquiescens, genuinae feritatis immemores praedam seruare docuit tunc leones.

SCHOLIA.

Reg.2. *lustrans*, et v. seq. *errat*. Alii *lustrat*, et v. seq. *errans*. Editi etiam variant.

211. Reg.4. *lustrat – Omnibus hirsutus siluis, in montibus errat*.

212. Reg.1., Ott.1. *De Daniele*. Meus *Daniel e leonum lacu liberatur*. Rom. *De Daniel a leonibus custodito*. = Parrh., Edimb. cum ms. Cantabr *feruerunt*, quod arripuit Grunerus, quia *feruere* de odio, et ira saepe dicitur, et *furuerunt* videtur esse glossa. Sed quum omnes nostri mss. cum plerisque editis teneant *furuerunt*, id praestat retinere, quamuis nonnulli grammatici negent praeteritum a *furo*. Nam fauet Prosa, et praeteritum *furui* Seruio tribuitur, et Plinio etiam ab Harduino. Ostendit praeterea Arntzenius, *furorem* grauiori irae tribui, adeoque *feruerunt* posse esse glossam praeteriti *furuerunt*. In *Darius* antiquiores primam, et secundam producebant: Sedulius, Sidonius, et alii vtramque corripiunt; quamquam in Sedulio synaeresis fieri potest, aut legi *Dari*.

213. Hic versus *Ecce* deest in Vat. 2., Alb., Ang., Reg.4., 5., Vrb., Meo, Rom., Ald., Parrh., Arntz., Lips., ms. Heinsii, Cant. Additus est in Vat.1. recentiori manu, et in Ott.1. ascriptus in fine paginae, et in Reg.2. ad marginem. In Reg.1. prius est versus *Ecce*, tum *Nec minus*: sed signum traiectionis adest. Idem Reg. habet *Ecce etenim*, sed pro *etenim* fortasse fuit *aliud*. Ott. 2., codex E., et alius ms. apud Burmannum *Ecce aliud*, quod Burmannus monet desumptum ex Virgilio 2. Aen. *Ecce aliud maius*. Alii exhibent *Ecce etenim*.

219. In carmine vulgato Aldhelm. De virginit. inseritur hic versus, et legitur *Edidicere*: sed in ms. inueni *Et didicere*. Nebrissensis ex Martiali 1. ep.105. de leone, et lepore profert: *Et securior est in ore praeda*. Idem Martialis 1. ep.7. ait: *Tutus et ingenti ludit in ore lepus*.

Dic, vbi sunt, natura, tuae post talia leges?
Quis toties tibi iura tulit? quis tartara iussit
Translatum nescire virum, sterilemque marito
Foecundauit anum, sacram praecepit ad aram
Sponte venire pecus, muliebres transtulit artus
In simulacra salis: ramos incendia passos
Non ardere dedit: virgultum soluit in anguem:
Per pelagus siccauit iter: mirabile nimbis
Manna pluit, saxo latices produxit ab imo:
Quadrupedem fari plano sermone coegit:

OPVS PASCHALE.

Dic, vbi post talia tuae sunt leges, pertinax o natura, quis toties tibi iura subtraxit? quis (s) *translatum nescire virum iussit infernum, sterili matri foecundam praestitit senectutem, ad aram sponte compulit venire pecudem, muliebrem effigiem in salis simulacrum conuertit, ramos incendiis aestuantes non ardere monstrauit, virgultum soluit in colubrum, per marinos fluctus pedestres patefecit incessus, pluentibus nimbis nectareum manna diffudit, ex arentibus saxi visceribus vndas eiecit, ora mutae quadrupedis humana fari verba*

SCHOLIA.

220. Reg. 1. *Recapitulatio omnium vltionum*. Ott. 1. *Recapitulatio omnium miraculorum*. Rom. *Interrogatio contra naturam*. Meus *Epilogus praedictorum*. = Arator clare imitatur Sedulium l. 1. v. 890. al. 825. *Dic, vbi sunt mundana tuae sapientia leges?*

221. Editi *Quis toties*, vel *totiens*. Cod. E. cum Reg. 1. a pr. m. *Qui toties*. In *toties*, et *totiens* mss. etiam variant. Editi *qui tartara*: e mss. nostris Vat. 1. a pr. m., Reg. 4., Meus *quis tartara*: alii cum editis.

(s) Alii *Qui*, alii *Quis*.

222. Posset *sterilique marito*. Cellarius, et Arntzenius *tartara* interpretantur de sepulcro, vel statu mortuorum. Sed cur non de inferis sedibus, ad quas animam Christi descendisse credimus, vt animas sanctorum patrum liberaret? Scio, hoc ipsum ab haereticis nonnullis negari: sed eos egregie reuincit Petauius l. 13. de Incarn. c. 15. Vide l. 5. v. 428.

223. Ott. 2. *anum Saram*, *praecepit*. In aliis mss. *Saram* est glossa supra *anum*.

227. Burmannus putat, interpungendum *mirabile! nimbis*. Verum non videtur interiectioni hic locus esse aptus.

228. Reg. 5., Vat. 2. contra metrum *pluit, qui saxo*. Sic edidit Aldus, qui plerumque his duobus mss. consentit. Plerique mss., et editi *pluit, saxo latices produxit ab imo*. Minus bene Poelm. *producit*, et Parrh. *ab vno*. Arntzenius suspicabatur *ab icto*, quia scilicet percussum est saxum: sed ex ms. Arntz. rescripsit *saxi latices produxit ab imo*, vt hoc libro v. 302. *ima profundi*, et similia praesertim apud poetas. In Addendis tamen agnouit, frequens etiam esse *imum saxum*, *imum pulmonem*, *imum profundum*. Intellige *quis pluit manna*.

229. Omnes nostri tredecim mss. cum Parrh., Ald., et codd. Heinsii, Lips., Arntz., Cant. *plano*: non pauci editi *pleno*. Schedae Poelm., et Arntzenius pro-

Suspensis rapidas elementis distulit horas:
Per volucres hominem pasci dedit, atque coruscis
In caelum transuexit equis: iam morte grauato
Adiecit tria lustra viro: praedonis in ore
Naufragio fundauit opem: flagrante camino
Seruauit sub rore pios: per pascua regem
Pauit, vt hirsutam pecudem, rictusque leonum,
Instimulante fame, iussit nescire furorem?
Nempe creatori (cuius quaecumque videntur
Seu quaecumque latent, et rerum machina sermo est)

OPVS PASCHALE.

permisit, elementa defixis cursibus longa statione suspendit, volucrum ministeriis hominem pauit, et in caelum corusci equitatus axe perduxit, morienti iam regi tria lustra donauit, feri praedonis in vtero portum dedit esse naufrago, rore sidereo puerorum membra proluit in camino, regem vagum dumosa per pascua feris, ac pecoribus fecit esse conuiuam, leones praedae parcere, et rapinam docuit non amare? Nempe rerum conditori omnium, cuius cuncta, seu nota, seu latentia verbi constant machinis fabricata, sui operis subiacent

SCHOLIA.

barunt *plano*, cuius glossa est in Reg.1. *articulato*, *recto*, *vel apto*. Burmannus praeferebat *pleno*, vt *plena voce* apud Virgilium lib.1. Georg. v.348. Addit Lucanum l.6. v.622.

230. Nonnulli editi *Suspensus*: lege *Suspensis*. Reg.4., Meus *abstulit*: in Reg.4. recentiori manu factum *distulit*.

231. Reg.5., Ott. 2., Meus, Alb. *Per volucremque hominem*. Vat.2., Ald. *Per volucrem hominem*, et Vat.2. addit errorem *pisci* pro *pasci*. Alii mss. cum Parrh., et plerisque editis *Per volucres hominem pasci dedit, atque coruscis*. Vrb., Rom. *dedit, ille coruscis*.

232. Fortasse ex Ouidio 4. Met. 145. *Oculos iam morte grauatos*, vbi nonnulli habent minus bene *iam in morte*.

234. Vrb. *Naufrago*: sic Ott.1. a pr. m., sed supra recte *Naufragio* cum ceteris nostris codicibus, et multis editis. Codd. Lips., et Heins. pariter *Naufragio*. Poelm., Vett.1., 2., Mon., Fabr., et alii vulgati cum ms. Arntz. *Nauifrago*. Sed praeferendum est *Naufragio*, quod exponitur pro naufrago, vt interdum *coniugium* pro coniuge, *matrimonia* pro coniugibus, *seruitia* pro seruis, *ministeria* pro ministris, *officium* pro officialibus, *philosophia* pro philosophis, et talia plura.

235. Reg.1. *de rore*, quod non displicet: supra glossa, vel diuersa lectio *sub rore*. Mentio fit roris ex Daniel. 3. 50., *quasi ventum roris etc.*

236. Poelm. *victusque*, emenda *rictusque*, pro quo mendose Ott.2., Meus habent *ritusque*.

237. Schedae Poelm., et nonnulli vulgati *Instigante* pro *Instimulante*.

239. Tredecim omnes mss. nostri constanter legunt *machina sermo est*, et in Reg. 1. glossa est *Quum ipse dixit, et facta sunt*. Adhaerent mss. Heinsii, Lips., Cantabr. a sec. m., Schedae Poelm., Parrh., Ald., et codex antiquus bibliothecae Taurinensis. Fauet prosa. Itaque audiendi non

Omne suum famulatur opus, sequiturque iubentis
Imperium, quocumque trahit sententia nutu.
Heu! miseri, qui vana colunt, qui corde sinistro
Religiosa sibi sculpunt simulacra, suumque
Factorem fugiunt, et, quae fecere, verentur.
Quis furor est, quae tanta animos dementia ludit?

OPVS PASCHALE.

fundamenta, et sequitur iubentis imperium creatura, quacumque nutu naturae traxerit diuinae sententia.

Heu! miseri, qui vanis cultibus inclinati stultum sinistri cordis officium sculptis a se simulacris impendunt, factoremque proprium relinquentes, suae manus venerantur effigies, qui furor est, quae tanta menti (t) ludit insania, vt turpem volucrem, obscoenissimum bo-

SCHOLIA.

sunt Dauisius, Wopkensius, et Burmannus, qui cum aliquo ms., editione quadam in 4. sine anno, et loco, et aliis vulgatis inferioris notae praeferunt *machina serua est*. Quamuis autem durum videatur *machina sermo est*, tamen hoc certe voluit Sedulius dicere, omnia creata solo dei verbo existere. Alterum *serua est* nec satis clarum est, et non alia ratione explicari potest, nisi per tautologiam *Omne suum famulatur opus*.

241. Dauisius ad Ciceron. De natur. deor. l.2. c.2. distinguebat *quocumque trabit, sententia, nutu*, et *nutu* cum *iubentis* construebat. Wopkensius sub ea distinctione mallet referri *nutu* ad *sequiturque*, et exponit, ad leuissimum diuinae voluntatis indicium, quod alibi dicitur *in temporis*, vel *oculorum ictu*. Idem Wopkensius coniicit *Imperii, quocumque trabit sententia, nutum*, vel *sequiturque iubentis – Imperii, quocumque trabit, patientia nutum*. Quae coniecturae sic satis sunt ineptae, praesertim in re per se clara. Burmannus quidem distinctionem Dauisii probabat: sed aliud praefert prosa. E mss. nostris Reg.1., Meus, Vat. 2. obscure *quocumque trabit sententia nutu*: sed in Reg.1. videtur prius fuisse *quemcumque trabit sententia nutum*: Ott. 1., Vat. 1, Reg. 2., 5., Vrb., Rom., Alb., et, vt videtur, Ang. *quacumque trabit sententia nutu*. Reg.4., Ott.2. *quaecumque trabit sententia nutu*. Parrh., et Ald. cum Ott.1. faciunt.

242. Reg. 1. *De diuersis cultoribus*. Ott.1. *De diuersis baeresibus*, Meus *Contra Paganos*. Rom. *De reprebensione poetae contra ipsos, qui colebant idola*.=Ott.1. a pr. m., Reg. 2. a sec. m., Reg.5., Ang., Alb., Vat.1., 2., Ott.2., Rom., Meus, Cant., Arntzen. a pr. m., Ald. *fana*. Alii nostri cum Parrh., Sched. Poelm., Ott.1. supra eadem vet. m., et aliis *vana*, quod Prosa confirmat. In Vrb. est *ana*, et deest prima litera.

243. Meus, Ald. *scalpunt*, quod melius quidem est, si grammaticos audimus: nam aliqui dubitant, an latinum sit *sculpo*. Sed plerique habent *sculpunt*, et apud alios quoque id verbum legitur, quamuis plerumque varient exemplaria. Nonnulli vulgati *simulacra deorum*.

244. Reg. 5., Vat. 1., Meus, Ald. *ea, quae*: alii *et quae*.

245. Ott. 1. *animas* pro *animos*. Ott.2. *dementia fallit*. Arntz. *dementia cepit* ex Virgilio l.5. Aen. v. 465. *Quae tanta animum dementia cepit?* Arntzenius ex Prosa coniiciebat *quae tanta animis dementia ludit?*

(t) Forte *mentes*: nam in carmine est *animos*.

Vt volucrem, turpemque bouem, tortumque draconem,
Semihominemque canem supplex homo plenus adoret?
Ast alii solem, caecatis mentibus acti,
Affirmant rerum esse patrem, quia rite videtur
Clara serenatis infundere lumina terris,
Et totum lustrare polum, quum constet ab istis
Motibus, instabilem rapidis discursibus ignem
Officium, non esse deum, quique ordine certo
Nunc oritur, nunc occiduas demissus in oras

OPVS PASCHALE.

uem, tortum draconem, et semihominem canem homo integer membris adoret, et solem nonnulli nebulosis mentibus obcaecati rerum genitorem illa volunt opinione censeri, quia terrarum tractus, et spatia clarae serenitatis luce perfundens, caeli plagas, ac sidera flammigera lustrare velocitate non cessat; quum ab ipsa potius instabili mobilitate, quam rapidis discursibus vagus ignis exercet, officium constet esse, quam dominum. Quippe certo dispensationis ordine custodito, nunc oritur, nunc ad occasum horis vergentibus inclinatus, vices cum

SCHOLIA.

246. Ott.2. *Et volucrem*: lege *Vt*. Rom., Arntz. *toruumque*: retine *tortumque*, quod frequens est epithetum draconis, seu anguis. *Turpis* bos dicitur ex Virgilio 3. Georg. v. 52. *Forma bouis, cui turpe caput*. Irridentur Ibis, Apis, Anubis, dii aegyptiorum, et Aesculapius draconis nomine. Ibis est *volucris*, Apis *bos*, Anubis *semihomo canis*. Notae sunt fabulae.

247. Arntzenius edidit cum plerisque editis, et mss. *homo pronus adoret*: sed restituenda est Sedulio sua lectio, quae acuta, et elegans est, *homo plenus adoret*, quod alludit ad *semihominem canem*. In Reg. 1. clare est haec scriptura, quamuis altera manus *pronus* superscribere voluerit. Clara etiam est glossa pro primigenia scriptura, *non semis, sed plenus sensu, vel ad imaginem dei factus*. In Ott. 1., et Reg. 2. nunc quidem legitur *pronus*, sed videtur fuisse a pr. m. *plenus*, quod aperte indicat glossa in Reg. 2., scilicet *totus*. Recte ergo Grunerus cum ms. Cant., et Prosa, vbi est *integer*, edidit *plenus*; a quo Wopkensius, et Arntzenius dissentiunt inepta illa ratione, quod et Sedulius alibi, et alii hac phrasi vtuntur, *pronus adorat*. Colligere potius debuissent, ineptos librarios hac communiori phrasi deceptos versum corrupisse. In Reg. 4. hic versus ponitur post v. 272.

248 Vat. 1. *actu*, ad marg. recte *acti*.

251. Reg. 1., Ott. 1. a pr. m. *constat* pro *constet*.

252. Vat. 1. *decursibus*, supra *discursibus*. Vet. 1. male *discordibus*.

253. Meus *Officio non esse deum*: sed vera est lectio *Officium, non esse deum*, videlicet non esse deum, sed ministrum, officialem: quo sensu *officium* interdum vsurpatur, vt dixi in var. lect. ad v. 234. Sententia ipsa copiose, et eleganter explicatur a Prudentio lib. 1. contra Symmach. v. 309. seq.

254. Vt alias in huiusmodi compositis, sic hic variant codices, alii *dimissus*, plerique *demissus*, quod magis placet. Meus *demersus in oras* non inepte: pro *oras* nonnulli editi, et mss. *horas*. In prosa quoque scribitur *horis vergentibus*: sed

Partitur cum nocte vices, nec semper vbique est,
Nec lumen fuit ille manens in origine mundi,
Quum geminum sine sole diem nouus orbis haberet.
Sic lunae quoque vota ferunt, quam crescere cernunt,
Ac minui, stellisque litant, quae luce fugantur.
Hic laticem colit, ille larem, sed iungere sacris
Non audent inimica suis, ne lite propinqua
Aut rogus exiguas desiccet fortior vndas,
Aut validis tenues moriantur fontibus ignes.
Arboreis alius ponit radicibus aras,

OPVS PASCHALE.

nocte partitur. Nec vbique semper est constitutus, quique nulla nascentis vidit mundi primordia, nisi peracto sine sole die iam gemino, prouidus eum conditor a tertiae lucis instituisset radiare principio. Sic etiam lunae superuacua plerique vota dependunt, quam crescere semper, ac minui praefinitis mensium temporibus intuentur. Sic stellis quoque litare non desinunt, quae depulsae noctis abscessu matutinae lucis vultibus effugantur. Hic aquarum cultor est, ille flammarum. Sed species, sibi natura contrarias, non audent inimicas efficere, ne propiore discordia aut ignis ardentior latices debiliores exsiccet, aut impar vndis ingentibus rogus subito moriatur extinctus. Alius arbo-

SCHOLIA.

vtrobique omitti debet aspiratio. In Reg. 1. quamuis *horas* scribatur cum aspiratione, tamen additur glossa *fines*, quae *oras* innuit.

255. Vrb. *vbique* sine *est*. Confer not. ad Dracont. 2. 10. *Partita cum fratre vices.*

256. Meus *Hoc lumen*: corrige *Nec*.

257. Reg. 4. *Quum genitum sine sole diem*: ita in Vat. 1. videtur fuisse. Ang. *Quum geminam*. Reliqui mss., et omnes editi *Quum geminum*; ad quod verbum Nebrissensis noster notauit, non geminum, sed tres fuisse dies. Reuera die quarto fecit deus solem, et lunam, vt cap. 1. Genes. refertur. Sed fortasse Sedulius duos dies post primum numerat: non enim placet *genitum sine sole diem*.

258. Cod. E. *qui*: Parrh. *quia*: melius *quam*.

260. Meus *latices*. Cannegieterus volebat *lapidem*. Sed ex sequentibus liquido patet, sermonem esse de aqua, et igni. Vtrumque enim ethnici coluerunt. Aquam aegyptios, scythas, et persas coluisse, tradit Vossius De idol. l. 2. De lare apud romanos culto res est nota. Pro *sed iungere* schedae Poelm. *hi iungere*: praestat retinere *sed*.

261. Meus *Nec audent . . . nec lite*. Vtrumque respuo. Post hunc versum in Meo erat hic alius, qui ab omnibus ignoratur, *Humida vis siccum dispergat in aera numen*: margini ascriptum erat *vacat*.

263. *Moriantur* pro *extinguantur* elegantia ab aliis quoque vsurpata. Sic contra ignis *viuus*, et *viuere* dicitur pro *ardens*, et *ardere*.

264. Reg. 4. *ponitur*: lege *ponit*. Vesania ethnicorum, qui arbores etiam adorabant, exagitatur a Prudentio 2. contra Symm. 1009.; quae superstitio etiamnum quodammodo videtur renouata.

Instituitque dapes, et ramos flebilis orat,
Vt natos, charamque domum, dilectaque rura,
Coniugiique fidem, famulos, censumque gubernent.
Lignee, ligna rogas, surdis clamare videris,
A mutis responsa petis, quae iura domorum
Hac ratione regunt, si caesa securibus actis
Ardua pendentis sustentent culmina tecti,
Aut subiecta focis dapibus famulentur edendis.
Nonnulli venerantur olus, mollesque per hortos
Numina sicca rigant, verique hac arte videntur

OPVS PASCHALE.

reis radicibus aras instituens, dapes apponens, ramos, ac robora flebiliter orare non cessat, vt natos, domos, rura, coniugium, famulos, censumque custodiant. Lignee, ligna (v) quid obsecras? surdis operam dependis exclamans, a mutis responsa nihil auditurus expectas. Quae domorum constantiam illa tantum ratione sustentant, si securibus amputata, pendentia culmina tecti suffulciant, aut focis adhibita sumendis dapibus famulentur accensa. Nonnulli dementius olerum veneratores existunt, et in hortis numina rigantes arentia

SCHOLIA.

266. Reg. 5. ***charam domum***: metri lex poscit ***charamque domum***.

267. In Ott. 1., Vat. 1. ***censusque*** correctum per ***censumque***. Etiam in Reg. 2. videtur fuisse ***censusque*** a pr. m. Vat. 2., Reg. 5., Ald. ***censusque***: plerique ***censumque***. Nebrissensis ***Coniugii fidem*** interpretatur coniugem fidelem. Iam alibi notatum, ***coniugium*** aliquando pro coniuge vsurpari.

268. Wopkensius coniecerat ***Lignea signa rogas***; sed ex Prosa intellexit, vulgatam scripturam esse veram, quae etiam elegantior est. Nebrissensis exponit ***rogas***, id est, rogare debes. Res per se clara est sine hac interpretatione.

(v) Editiones minus correctae *quod*.

270. Cannegieterus solicitabat hunc locum, ac legebat ***regant***, ***sic caesa***. Nihil mutes. Meus non male ***si scissa*** pro ***si caesa***. Wopkensii coniectura fuit ***axis*** pro ***actis***, quam postea recte condemnauit, et ***actis*** pro adactis, incussis accepit. Phrasin ***regere iura*** illustrat Wopkensius ex Rutilio Itin. 1. 157. ***Si non displicui, regerem quum iura Quirini***, vbi plura Sitzmannus.

271. E mss. alii ***sustentent***, et mox ***famulentur***, alii ***sustentant . . . famulantur***, alii ***sustentent . . . famulantur***. Sic fere editi variant. Communis lectio subiunctiuum praefert; sed potest etiam indicatiuus retineri: non tamen in altero verbo subiunctiuus, in altero indicatiuus.

272. Poelm. ***Aut subiecta foci***: pro quo schedae eiusdem Poelmanni admonent, legendum ***focis***. Reg. 4. ***Aut subiuncta focis***, quae fortasse genuina est lectio. Nebrissensis quidem ad hunc locum notauit, ***subiecta***, immo ***superiniecta***. Non male esset ***Aut iniecta focis***: in Prosa est ***adbibita***. De verbo ***famulentur*** dixi ad vers. praeced.

273. Irridet hanc insanam superstitionem Iuuenalis sat. 15. v. 10.

274. Reg. 4. ***viridique hac arte***: retineo ***verique***.

Trans-

Transplantatorum cultores esse deorum.
Plura referre pudet, sanctoque in carmine longum
Vel damnare nefas, ne mollia sentibus vram
Lilia, purpurei neu per violaria campi
Carduus, et spinis surgat paliurus acutis.
Iam satis humanis erroribus addita monstra
Risimus, aut tales potius defleuimus actus.
  Nunc coeptam iuuat ire viam, montemque per altum
Nitentes firmare gradus; properemus in vrbem,

OPVS PASCHALE.

transplantatorum se deorum edocent veros esse cultores. Sed plura de talibus iam referre pudet, ne in sanctae religionis pagina dum numerosos stultitiae castigamus errores, aut lilia nimio decore mollissima rubus asper exurat, aut per violaria florentis campi purpurea, carduus, et spinosis armatus aculeis paliurus exurgat. Igitur increpando iam satis est, qui humanis erroribus coli monstra derisimus, vel potius tales actus miserando defleuimus.

Nunc per incoepti iuuat ire tramitis institutum, montemque sublimem firmo gradu conscendere, atque ad vrbem, nostrae libertatis auctorem, totarum virium studio peruenire. Ipsa denique tranquillae domus est pacis, ipsa tutum salutis habitaculum, ipsa perpetuum libertatis obsequium. Si enim de terre-

SCHOLIA.

276. Reg.4. *pudent*: lege *pudet*. Ott.2. *longum est*.

277. *Vrere* pro exsiccare, humorem absumere, apud Virgilium, Plinium, alios.

278. Vrb., Meus *ne per*.

279. Vat.1. *ex spinis*, bene correctum *et spinis* ex Virgilio ecl. 5. v. 39., a quo hunc versum mutuatur Sedulius, et mutuati sunt auctor Carminis in Genesin, quod inter Carmina Iuuenci suppositicia, aut dubia reposui, vbi ad v. 121. notaui, eundem versum in Centone Probae extare. Reg. 4. *paliurus acutus*: sed *acutis* habet Virgilius, et Columella l. 10. de cult. hort. v. 22 *Spinisque ferat paliuron acutis*.

280. Pro *addita* Wopkensius, et Burmannus reponere volebant *edita*, h. e., prognata. Sententia eadem est, errore hominum falsis numinibus cultum praestitum fuisse. Poetarum gentilium figmenta in cultu deorum promouendo magnam habuisse partem tradit Isidorus l. 8. Etym. c. XI. *In quorum etiam laudibus accesserunt poetae, et compositis carminibus in caelum eos sustulerunt*. Et infra: *Sed hoc a poetis totum fictum est, vt deos suos ornarent etc.* Praemittit autem cap. 10. *Pagani ex pagis atheniensium dicti, vbi exorti sunt*, et cap. XI. confirmat, Cecropem primum omnium fuisse, qui simulacra reperit: quo versus Sedulii de Cecropio veneno, et athenaeo pago v. 40. seqq. h. l. melius intelliguntur.

281. Nostri plerique mss., et editi *aut tales potius*: alii *aut potius tales*.

282. Reg.1., et Ott. 1. nullum titulum exhibent. Poelm. *Sacram Triadem asserit*. = Schedae Poelm., et ed. Lips *placet*: magis poeticum est *iuuat*, quod Prosa etiam amplectitur. Mendose Reg. 4. *iuuet ire*, et Arntz. *per almum*.

283. Curtius, Quintilianus, et alii dicunt *firmare gradum*, vt Virgilius *firmare vestigia*. Rom. *ad vrbem*.

Libertatis opem, radians vbi regia fuluis
Emicat aula tholis, vbi dantur digna petenti,
Quaerenti spes certa manet, claustrisque remotis,
Peruia pulsanti reserantur limina cordi.
Hic est ille lapis reprobus, quem vertice gestat

OPVS PASCHALE.

na mortalis habitaculi ciuitate, *et a mortali fabricatore fundata*, *Poeta secularium ita cecinit literarum* (x),

Et quae tanta fuit Romam tibi causa videndi? - Libertas:

quanto magis caelestium in ciuitate regnorum, *quam deus dominus instituit fabricator*, *iura perpetuae libertatis esse credemus? de qua vates ait* (y) *spiritualium canticorum*, Aedificans Hierusalem dominus, *et in sequenti nihilominus psalmo similiter explanauit*, Lauda, Hierusalem, Dominum, lauda Deum tuum, Sion, quoniam confortauit seras portarum tuarum, benedixit filios tuos in te, qui posuit fines tuos pacem etc. *Audiamus ipsum quoque rerum omnium conditorem in Euangeliis suis*, *sacrosancto sermone cuius esse memorarit hanc vrbem* (z): Dico autem vobis, non iurare omnino neque per caelum, quia thronus dei est, neque per terram, quia scabellum est pedum eius, neque per Hierosolymam, quia ciuitas magni regis est. *Tamquam si diceret* mea, *qui apertius dissimulauit exprimere*, *vt humilitate sermonis culmen suae panderet maiestatis*. *Ita enim quum doceret*, *admonuit dicens* (aa): Tollite iugum meum super vos, et discite a me, quia mitis sum, et humilis corde. *Hic est*, *vbi regia fuluis aula tholis irradiat*, *vbi petens accipit*, *quaerens inuenit*, *pulsanti mox panditur*. *Hic ille*, *pretiosus enim*, *lapis*, *qui ab aedificantibus reprobatus*, *in anguli*

SCHOLIA.

284. Reg. 1., 2., 4., Ott. 1., Rom., Parrh., Vet. 1., 2., Mon., Poelm. *Libertatis opem*. Vatt. 1., 2., Ott. 2., Reg. 5., Meus, Ang., Alb., Ald. *Libertatis ope*: quod praetulit Grunerus hac distinctione *Properemus in vrbem*; - *Libertatis ope radians vbi etc*. Putabat Grunerus, Fabricium mutasse *ope* in *opem*: quod falsum esse ex mss., et antiquissimis editionibus compertum est. Wopkensius tentauerat *properemus in vrbem*, - *Vbertas vbi opum*: sed ex Prosa intellexit, a manu Sedulii esse *Libertatis opem*; hoc enim est, quod ait Prosa *ad vrbem nostrae libertatis auctorem*. Burmannus quoque pro hac ipsa scriptura stat, et *opem* exponit pro re, quae aliquid efficit, auxilio etc. Sic Iscanus De bello Troian. l. 2. v 261. *Hic ne nitor chalybis hoc aurum hostile*, *decoris* - *Extorquebat opem*. Parrhasius ait, Sedulium secutum fuisse analogiam, *Libertatis opem*, h. e., fecundam, quum contrarium sit *inops*, h. e., egenus. Confer, si placet, not. ad Dracont. l. 3. v. 415. *Libertatis opem nec ferrea vincla tenebant*.

(x) Virgilius eclog. 1. vers. 27.

(y) Psalm. 146. vers. 2., et psalm. seq. v. 12. seqq. Plura hic carmini adduntur.

(z) Matth. 5. 34. seqq.

285. In Vat. 1. ex *tolis* factum *thoris*: repone *tholis*. Ott. 1. *potenti*, recte factum s. m. *petenti*.

(aa) Matth. XI. 29.

286. Parrh., et schedae Poelm. *Quaerentem*, quod stare quidem potest. Sed mss., et plerique editi referunt *Quaerenti*, et in Vat. 1. ex *Quaerentis* apparet correctum *Quaerenti*.

288. Nonnulli vulgati perperam interpungunt *lapis*, *reprobus*. Glossa in Reg. 1. *reprobus* - *Christus reprobatus a Iudaeis*. Vide Ducangium verbo *reprobus*.

Angulus, atque oculis praebet miracula nostris,
Cuius onus leue est, cuius iuga ferre suaue est.
Per digesta prius veteris miracula legis
Rettulimus, sancti coniuncto spiritus actu
Quae genitor socia nati virtute peregit.
Per digesta rudis necnon miracula legis,

OPVS PASCHALE.

nitet capite constitutus. Cuius onus nimis leue sentitur, cuius iugum suaue plurimum comprobatur.

Igitur per digesta quaedam veteris testamenti miracula retulimus, quaenam pater filii consortio, sanctoque spiritu secum gesserit constituto. Per digesta similiter quaedam noui Testamenti

SCHOLIA.

289. Reg. 4. corrupte *Angelus, atque*.

290. Omnes nostri mss. *Cuius onus leue est, cuius iuga ferre suaue est*. Ita cum hiatu pleraeque editiones veteres. Fabricius ex ingenio, vt videtur, *laeue est* pro *leue est*: in comment. vero pag. 79. *leue* retinet. Apud Bedam De art. metr. bis occurrit hic versus, vt in mss. legitur *Cuius onus leue est*. Cellarius, Grunerus, et Arntzenius contra fidem mss., et editorum transponunt *Est leue cuius onus*. Arntzenius, et Burmannus coniiciunt *Cuius onus lene est*: sic Paulinus natal. XI. v. 37. *Quia lene iugum, et leue Christi – Est onus*. Reuera ita edidit Parrhasius *Cuius onus lene est*. Sed quum Cellarius ipse fateatur, eiusmodi hiatum non esse insolitum, et similem hiatum cum recentibus etiam editoribus v. 321. huius libri admittat, et quum Sedulius in Prosa, et in epistola ad Macedonium onus Christi *leue* vocet, scripturam mss. omnium retinere prope necessarium duco. Aliud est de Paulini verbis: nam hic *lene* accipit pro *suaui*, et iugo accommodat, onus vero *leue* appellat. Alterum *est* post *suaue* commode abesse potest: sed ab omnibus nostris mss. retinetur. Post hunc versum in Vrb. sic legitur: *Explicit liber primus egregii episcopi Sedulii de veteris testamenti historia. Incipit secundus liber eiusdem de noui testamenti historia secundum sanctos quatuor euangelistas, et primo de sanctissima, atque indiuidua Trinitate. Praefatio*.

291. Epigraphe in Meo *Contra Arrium, et Sabellium*, in Rom *De Trinitate*. = Barthius vellet coniungi *Perdigesta*. Merito dissentiunt Wopkensius, et Arntzenius: sententia enim est, Retulimus per quaedam digesta, siue ordine suo narrata: sic *digestum Lucae* pro ipsius Euangelio dixit Tertullianus, vt notauit Otto ad §. 4. Prooem. Instit. Pro *legis* male Vet. 1 *regis*.

292. Reg. 5. *sancti coniunctos flaminis actu*. Aldus in erratis ita etiam edidit, sed, vt puto, *coniunctos* error typographicus est. In contextu Aldi legitur *spiritus actu*, vt in fere omnibus mss., et editis. Codex Reg. 5. recentissimus est, adeoque suspicio mihi est, ex Aldi editione fuisse eum transcriptum. Cellarius suspicabatur, a manu Sedulii esse *flaminis*, ne vltima in patrio casu *spiritus*, quae longa est, corripiatur. Repugnant vetustissima exemplaria quum in hoc versu, tum in aliis eiusdem Sedulii, vbi eodem modo occurrit *spiritus* in patrio casu, correpta vltima: et in Ott. 1. glossa indicat hoc ipsum. Barthius huiusmodi licentiam notauit in Proba Falconia, Fortunato, et Hilario. Vide eius lib. 15. Aduers. c. 15., et lib. 46. cap. 15.

293. Simili modo Dracontius libr. 2. v. 541. *Ad Superos reuocans animas virtute parentis*.

Dicemus, sancti coniuncto spiritus actu
Quae natus socia patris virtute peregit.
Semper vt vna manens deitatis forma perennis,
Quod simplex, triplicet, quodque est triplicabile, simplet.
Haec est vera fides, hanc spreuit habere salutem
Arrius infelix, qui curua per auia rectum
Flectere nisus iter, foueam delapsus in atram
Corruit, et tetri mersus petit ima profundi:
Tam vacuus sensu, iustae quam tempore poenae,

OPVS PASCHALE.

miracula referemus, quaenam filius paterno consortio, sanctoque spiritu secum gesserit constituto, vt deitatis vna potentia inseparabili semper virtute conspicua, et simplici maiestate sit triplex, et triplici maiestate sit simplex. Haec est vera fides, et firma credulitas. Hanc salutem infelix Arrius habere contempsit, qui per deuios curui callis anfractus dum rectum nititur iter auertere, tetram delapsus in foueam, caligantis tartari secutus tenebrosa est, tam sen-

SCHOLIA.

295. Vrb. corrupte *Dicendus*. Reg. 5. omittit hunc versum, et praecedentem.

298. Reg. 1., 4., Lips., Vet. 1., Mon., Fabr. *quodque est triplicabile, simplex*: quod non displicebat Arntzenio. Ottob. 1. *quodque est triplicabilis implet*, correctum *triplicabile, simplet*. Vatt. 1., 2., Reg. 2., 5., Ottob. 2., Vrb., Meus, Ang., Rom., Alb. *simplet*; cuius glossa in Ott. 1. *adunet*. Hincmarus in opere De non trina deitate ita etiam legit, quamuis sustineat, haec, et alia huiusmodi a poetis christianis dici *metri necessitate*, et per metonymiam. Vide var. lect. ad v. 324. h. l. In plerisque editionibus est *simplet*. Arntzenius Parrhasio affingit *quod est triplicabile*: sed quamuis in contextu editionis Parrhasii appareat *quod est triplicabile, simplex*, tamen in Corrigendis monuit, legendum *quodque est triplicabile, simplet*: reiicit omnino *simplex*, et verbum *simplare* nouatum a Sedulio ait. Palladius vsus est verbo *simplicare*. Salomon Constantiensis episcopus ex Sedulio, quem memoriae mandauerat, vt liquet ex Prolegomenis num. 176. *In quo personae triplant, substantia simplat*. Eadem est sententia in fine homiliae sub Orosii nomine super Apocalypsin: *Ipse, qui simplex est in triplicitate, et triplex in simplicitate*. Legitur haec *Expositio Pauli Orosii super Apocalypsin* in quodam codice veteri, olim S. Mariae ad Martyres, nunc Vaticano num. 6596., cuius meminit Baronius in Martyrologio 1. Nouembr., et in Annal., sed reuera ea Expositio non Orosii est, sed Haymonis, in cuius Comment. super Apocalypsin extat ad cap. 7. v. 2.

299. Poelm. pro titulo *Arrii, Sabelliique baeresim taxat*. = Deest hic versus in Ott. 1., sed a m. s. insertus est. Paulinus Vit. S. Mart. l. 1. *Attamen ore fidem tenuit, vel corde salutem*.

300. Arnt. *cuncta per auia* minus bene.

301. Rom. *Flectere iter nisus* non male. Vet. 1. *Flectere visus iter*, forte errore typographico. Reg. 1., Vatic. 1., Rom., Arntz., Ald. *dilapsus*, quod damnat Arntzenius. Plerique habent *delapsus*: sed eiusmodi permutatio frequens est in compositis praepositione *de*. Reg. 1. a s. m. *delapsus*.

Visceribus fusis, vacuus quoque ventre remansit.
Demens, perpetui qui non imitanda parentis
Iura, caducorum gradibus simulauit honorum.
Namque homines inter natum genitore minorem
Lex carnalis habet, quoniam pater ipse parentis
Filius ante fuit: mox et qui filius est nunc,
Afforet esse pater; sic per genus omne nepotum
It noua progenies, et aui numerantur auorum.
At Dominus, verbum, virtus, sapientia, Christus,
Et totum commune Patris, de lumine lumen,
De solo solus, cui nec minus est Patre quidquam,

OPVS PASCHALE.

su vacuus, et inanis, quam tempore iusti supplicii ventre quoque vacuus fusis visceribus expirauit. Demens, qui paternae diuinitatis iura, nullius exemplo similitudinis coaequanda, caducis putauit gradibus computari. Inter homines namque carnali lege nascentes filius minor est patre, quoniam pater ipse, qui filium nunc praecedit, paulo ante filius fuit, et qui filius est, nunc cernitur, quum (bb) *pater fieri posse non habetur ambiguum. Sic per omnem nepotum seriem noua proles excurrit, et auorum ataui senio* (cc) *numerantur ingenti. Dominus, qui verbum, virtus, sapientia, et totum commune patris, est Christus, de lumine lumen exortum, de solo solus est natus, qui nec patre minor*

SCHOLIA.

304. Turpe mortis genus, quo periisse Arium ex Annalibus ecclesiasticis constat.

305. Reg. 4. *quia non*: Virgilius, quem Sedulius imitatur, habet *qui non*.

306. Reg. 1., 2., 4., 5., Rom., Alb., Vat. 1. cum aliis *similauit*. Ott. 1. ita etiam, sed videtur, prius habuisse *simulauit*, quod extat in multis mss., atque editis. Nonnulli contendunt, *similare* latinum non esse, et, vbicumque id verbum occurrit, mutandum in *simulare*: sed negari nequit, apud scriptores sequioris aetatis frequens fuisse verbum *similo*. Hoc tamen loco verum videtur *simulauit* ex Virgilio l. 6. v. 585. *Demens, qui nimbos, et non imitabile fulmen – Aere, et cornipedum cursu simularat equorum.* Confer Var. Lect. ad Iuuenc. l. 1. v. 394.

308. Meus *parenti* non male pro *parentis*.

309. Arntzenius aduertit, nonnullos editos habere *filius nunc est*. Metri lex postulat *filius est nunc*.

(bb) Alii *quum pater fieri*; alii *compater fieri*. Implicata syntaxis tam in carmine, quam in prosa, quae saepe carmine obscurior est; sententia satis per se percipitur.

311. Poelm., Fabr. *In noua*, Rom. *Id noua*: corrige *It noua*. Virgilii verba sunt l. 4. Georg. vers. 208. *Et aui numerantur auorum*.

(cc) Cur non *serie numerantur*?

313. Arntz. *Est totum*: quod sustineri posse existimat Arntzenius, si interpungatur *sapientia, Christus – Est, totum commune Patris*. Vat. 1. *Et totum est commune Patris*. Melius tamen vulgata lectio retinebitur. Haec Trinitatis explicatio conferri potest cum Prudentio Apoth. v. 278., hymn. 10. Perist. v. 316. seqq.

314. Schedae Poelm. *qui nec minor est Patre quidquam*. Mss., et editi *cui nec*

Nec, quo crescat, habet, genitus, non quippe creatus,
Ipse est principium: nam sicut clarus habetur
In genitore manens, genitor quoque clarus in ipso
Permanet, et rerum caput est deus vnus vbique.
Non quia qui summus pater est, et filius hic est,
Sed quia quod summus pater est, et filius hoc est.
Sic ait ipse docens: Ego in Patre, et Pater in me est.

OPVS PASCHALE.

in aliquo, nec est, quo crescat, rebus vniuersis excelsior, quippe qui genitus, non creatus, nomen habet pro summitate Principium. *Ita enim secundum Ioannem Iudaeis requirentibus sese dixit esse principium. Quid ergo principium est, nisi cacumen excelsum, supra quod nihil penitus reperitur, semper in patre permanens, qui in ipso semper manet pater, rerumque omnium caput, vnus indiuiduae maiestatis est deus, non quia filius hic credatur esse, qui pater est, sed quia filius hoc credatur esse, quod pater est, sicut per euange-*

SCHOLIA.

minus est Patre quidquam, sed in Ott. 1. a pr. m. erat *minor est*. Fortasse legendum *qui nec minor est Patre quidquam*, h. e., qui nequidquam minor est Patre. Non enim raro *nequidquam* pro *nihil*, vel *non* ponitur. Cicero 1. Tuscul. c. 31. *Secernere autem a corpore animum nequidquam aliud est, quam emori discere*; siue legas cum aliis *nec quidquam*, siue *nihil quidquam*. Ex prosa autem vulgata lectio defenditur.

315 Poelm. pessime interpungit *habet genitus: non quippe creatus*.

316. Desiderabatur hic versus in cod. E., sed additus fuit margini.

319. Pater est *idem*, *quod* Filius, non *idem*, *qui* Filius, quia masculinum *idem* indicat personam, neutrum naturam. Legesis not. ad Drac. l. 2. v. 105. Orientius carm. de Trinitate: *Non idem, sed prorsus idem*. Sic distinguit *idem* masculinum, et neutrum ex diuersa syllabarum quantitate.

320. Ott. 1. *Sed quia quod sumus*: obscure *quod*; mendum quidem est *sumus* pro *summus*. Schedae Poelm. praeferebant *summis* sine vlla ratione, vt innuit Arntzenius. Pro *et filius* ms. Arntz. *quia filius*; affirmat Arntzenius, id Prosam non improbare: sed fallitur, nam in Prosa semel tantum, vt in versu, legitur *quia*, in ea vero lectione, quam ipse indicat, (ambigue enim loquitur) bis *quia* recurreret. Hic versus, atque praecedens laudantur in quadam Reuelatione Ildefonsi episcopi Hispaniensis seculo IX., vt dixi in Prolegom. num. 28., sed corrupte *hoc et filius est* pro *et filius hoc est*. Error etiam est in editione Bedae, qua vtor, *quidquid* pro *quod*: commentator quidem eius libri De metris habet *quod*. Vide etiam Proleg. num. 177. testimonium Amalarii.

321. Vet. 1. *agit* inepte pro *ait*: quae duo saepe in mss. etiam permutantur. Omnes nostri mss. cum codd. Heinsii, Lips., Arntz., et editionibus Parrhasii, Aldi, et aliis hiatum admittunt *Ego in Patre, et Pater in me est*. Vt hiatum fugiant, sic nonnulli editi cum Cappusot., et Poelm. *docens: Et ego in Patre*, alii *docens: Ego et in Patre*. Quod a Sedulii manu non esse, satis per se patet. Recentes editores hoc loco hiatum recipiunt, quem v. 290. recipere noluerunt. Beda sic etiam legit, vt a nobis editum est, sed putat, Sedulium contra regulam

Rursus : Ego, atque Pater vnum sumus : Arrius VNVM
Debet scire, SVMVSque Sabellius esse fatendum.
Iste fidem ternam, ast hic non amplectitur vnam.
Ambo errore pares, quamquam diuersa sequentes;
Qualiter assueti varias producere sectas,
Impugnant sua dicta viri, qui brachia nudis
Ostentant exserta humeris, nil tradere docti,

OPVS PASCHALE.

licam ipse locutus est doctrinam, dicens (dd); Ego in Patre, et Pater in me. *Deinde consequenter adiecit*; Ego, et Pater vnum sumus. *Arrius*, vnum, *dici audiat*, *Sabellius*, sumus, *dici cognoscat, alter a Trinitate refugiens, alter ab vnitate dissentiens, ambo pares errore, licet diuersa sentientes. Qualiter gentilium dogmatum suis obuiare dictis inuicem conantur auctores, qui*

SCHOLIA.

grammaticae dispositionis peccasse, vt verba Redemptoris retineret : scandit enim *Sic ait - ipse do - cens e - gin Pa*, adeoque tertio loco admittit trochaeum. In eadem videtur esse opinione commentator anonymus Bedae in codice ms. Vaticano. Existimant enim, Sedulium noluisse recipere hiatum. Longe aliter sentio, vt iterum dicam in fine Elegiae, vbi sententiam Bedae fusius exponam.

322. Codex Taur. *sumus. Si Arrius*. Arntzenius solicitabat hunc versum, vel *Ego, atque Pater sumus vnum* : *Arrius vnum* cum hiatu inter *vnum*, et *Arrius*, vel *Ego, Pater atque vnum sumus. Arrius vnum*. Verum cui bono eiusmodi verborum traiectio? Quid enim incommodi est, si vltima in *Pater* ratione caesurae producatur?

(dd) Ioann. 10. 38., et ib. 30.

323. Reg. 4. *summusque Sabellius*, Parrh., schedae Poelm. *simulque Sabellius* : lege SVMVS*que Sabellius* : nam ex duobus illis verbis, *Vnum sumus*, Arrius *Vnum* negabat, Sabellius *Sumus*, scilicet Arrius vnitatem essentiae, Sabellius trinitatem personarum. Reg. 5., Ald. *Sumus Sabellius* sine coniunctione *que*, quod tolerari potest. Melius tamen prima in *Sabellius* corripietur cum Prudentio Apoth. v. 178., et aliis.

324. Arntz. *Ille fidem* : ceteri *Iste*. Frequenter in mss. *iste*, et *ille* confunduntur. In hoc versu *iste*, et *hic* valent *alter*, *alter*. Plerique mss., et vetustissimi editi *ternam* : recentiores *trinam*. Gothescalcus in schedula, *Quod trina deitas dici possit*, inter opera Hincmari pag. 417. pro se adducit, et legit *Iste fidem ternam*. Hincmarus pag. 503. distinguit inter *ternus*, et *trinus*, quia *ternus* est a *ter*, *trinus* a *tria*, vel *tres*, et aduertit, Sedulium non *trinam*, sed *ternam* ponere voluisse. Sed reuera eadem est vtriusque verbi significatio, vt ex Indice verborum Iuuenci patet. Plura etiam dixi de hac phrasi *trina deitas* in Hymnodia Hispanica, et in comm. ad Prudentium. Adde Florum Diaconum Lugdunensem tom. 1. Analect. Mabillonii carm. 6. *Nocte, dieque hymnis trinum inclamantia numen*. Claruit Florus eodem seculo, atque Hincmarus. In cod. Arntz. deletum erat *non*, quod Prosa, et sensus postulat.

325. Arntz. *quamuis* : alii *quamquam*. Reg. 1., 4., Mens pro d s., Vet. 1., 2., Mon., Taur. *sequentes*, quod Prosa confirmat. Alii *sequantur*. Sic etiam Cassiodorius exp s. psalm. 8. in fine. In Rom. mendum *sequatur*.

328. Reg. 1. *Ostentant*, quod magis placet, quamuis reliqui praeferant *Ostendunt*.

Sed tantum certare cati, prudentia quorum
Stulta iacet, quia vana deo est sapientia mundi.
Hic loquitur nimis, ille tacet, hic ambulat, hic stat,
Alter amat fletus, alter crispare cachinnum,
Diuersisque modis par est vesania cunctis.
Interea dum rite viam sermone leuamus,
Spesque, fidesque meum comitantur in ardua gressum,
Blandius ad summam tandem peruenimus arcem.
En signo sacrata crucis vexilla coruscant:
En regis pia castra micant, tuba clamat herilis,

OPVS PASCHALE.

brachia nudis humeris proferentes exserta, nihil docendo tradere, sed tantum parati sunt longa disputatione certare. Quorum prudentia iacet inculta., quia vana est coram domino mundanae sapientiae fragilis disciplina. Hic plus loquitur, ille plus tacet. Hic ambulando disputat, ille stando pronunciat. Alius semper illacrymat, alius ridere non cessat. Diuersis igitur modis par vesania videtur in cunctis.

Interea dum viatici laboris sarcinam sermonibus alleuamus, spesque simul, ac fides in ardua meum comitantur incessum, blandius ad arcis summae fastigium deposita difficultate peruenimus. Ecce sacrae crucis vexilla iam radiant, ecce magni regis castra

SCHOLIA.

Plus enim innuit *Ostentant*, scilicet *Ostendunt* terrendi, et minitandi causa. *Brachia exserta* dicuntur, vt *exserti humeri, lacerti etc.* Vide Cerdam not. ad Tertull. De pallio c. 3. prope finem, vbi et Sedulium nostrum, et plures alios allegat.

330. *Iacet* ponitur pro contemnitur, vt apud alios.

331. Meus contra metrum *ille stat*: corrige *hic stat*.

332. Ott.1., Reg.5., Ald. *cachinnos*: alii *cachinnum*. Priorem lectionem suadet Persius, quem imitatur Sedulius, sat.3. v.87. *Naso crispante cachinnos*. Hoc ipsum postulat *fletus* in plurali, quod ex altera parte ponitur. Intelligit Heraclitum, et Democritum, quorum hic risus, ille fletus amabat.

334. Poelm. *Christi milites hortatur*: in plerisque deest titulus. = *Viam sermone leuamus* ex Virgilio 8. 309. *Ingrediens, varioque viam sermone leuabat*.

335. Reg.4. *comitentur*.

337. Vet.1. *ducis* pro *crucis* frustra: laudat enim Sedulius signum, seu vexillum crucis, et fortasse respicit vexilla militaria christianorum, quae a Constantini tempore signo crucis ornabantur. Prudentius l.1. contra Symmach. v. 464. *Agnoscas, regina, libens mea signa, necesse est, - In quibus effigies crucis aut gemmata refulget, - Aut longis solido ex auro praefertur in hastis etc.*

338. In Poelm. error est *turba* pro *tuba*. Meus *cantat* pro *clamat*: sed si hoc commutandum esset, melius reponeretur *clangit*, quod proprium est tubae. *Pia castra* dicunt etiam Paulinus Vit. S. Mart. 2. 423., et Drepanius hymn. S. Mich. arch., *caelestia castra* Lactantius De mort. Persec. c.16.

Mili-

Militibus sua porta patet; qui militat, intret:
Ianua vos aeterna vocat, quae ianua Christus.
Aurea perpetuae capietis praemia vitae,
Arma quibus Domini tota virtute geruntur,
Et fixum est in fronte decus. Decus, armaque porto,
Militiaeque tuae, bone rex, pars vltima resto.
Hic proprias sedes, huius mihi moenibus vrbis

OPVS PASCHALE.

piissima coruscum lumen ostendunt, flatuque sidereo tuba dominicae stationis exclamat. Militibus suae portae patet accessus; qui militat, ingrediatur intrepidus. Ianua vos aeternitatis inuitat, quae ianua Christus, scilicet vox paterna. Aurea perennis vitae remuneratione gaudebitis, quia caelestia Domini viriliter arma tractatis, et in fronte decus affixum, fidelis signi sacramenta monstratis. En ego decus, et arma caelestia tua, tuae militiae pars minima, bone rex, baiulo consecrata. Hic proprias me sedes accipere, huius

SCHOLIA.

339. Meus *intrat*: retineo *intret*.

340. Vrb., Rom. a pr. m. *quae ianua est Christus*, et Alb. *quae ianua Christus est* contra metrum, recepto *est* ex glossa. Ott.2., Parrhasius, et, vt videtur, Meus codex cum interrogatione *quae ianua? Christus*: quae scriptura elegans videtur, et a Burmanno approbatur, sed a Prosa abest interrogatio, et contextus ipse eam abesse a carmine exigit.

341. Parrh., schedae Poelm. *gaudia*: ceteri *praemia*, fauente Prosa. Sic etiam legit auctor antiquus Vitae S. Gerardi apud Baronium ann.939. n.4., qui ex Sedulio sumit, *Aurea perpetuae vt contingat praemia vitae*, quod ad rem suam accommodat. *Munera perpetuae vitae* vocat Dracontius l. 2. v. 569., et *munera aeternae vitae* l.3. v.455. Sic Tertullianus De iud. Dom. vers. fin. *Sic quoque caelestis capietis munera vitae*, et Prudentius Hamart. v.295. *Aurea dona - Iustorum*. In precibus liturgicis obuium est *praemia vitae aeternae*.

342. Paulinus De vit. Mart. 1. 271. *Tota virtute precandi*, et 2. 182. *Tota fidei virtute precatur*. Similia ascribit Wopkensius, ex declam. Quintil. *tota velocitate*, ex Ammiano *tota celeritate*, ex Optato hoc ipsum, et praeterea *tota importunitate*, *tota securitate*, ex Minucio *toto silentio*.

343. In Vat.2., et in Rom. desideratur alterutrum *decus*.

345. Reg.2., 5., Vatt.1., 2., Ang., schedae Poelm., Rom., Ott.1.,2., Vrb., Arntz., codd.Lips., et Barth. cum Parrh., Ald. *Hic propriae sedis*, vt nectatur cum *domum*. Cant. cum nostris Reg. 1., 4., et multis editis *Hic proprias sedes*, quod praetulerunt Grunerus, Wopkensius, et Arntzenius. In Meo ms. est scriptura, quae magis placere debet *Hic propriae sedes, cuius tu moenibus vrbis - Exiguam concede domum*. Huc etiam referri potest lectio communior *Hic propriae sedis*: nam *sedis* ex veteri scribendi ratione positum videtur pro *sedes*. Pro *cuius* bene etiam est *huius*. Aemulatur Sedulius Virgilium, vt saepe alias, l.3. Aeneid. v. 167. *Hae nobis propriae sedes, hinc Dardanus ortus*. Ac fortasse Sedulius scripsit *Hae propriae sedes*. Intelligit autem, caelum esse proprias sedes hominum, quia inde, h. e., a deo originem trahunt, et illuc redire debent. Explicari

Exiguam concede domum, tuus incola sanctis
Vt merear habitare locis, alboque beati
Ordinis extremus conscribi in secula ciuis.
Grandia posco quidem: sed tu dare grandia nosti,
Quem magis offendit, quisquis sperando tepescit.
Christe, faue votis, qui mundum in morte iacentem
Viuificare volens, quondam terrena petisti
Caelitus, humanam dignatus sumere formam,
Sic aliena gerens, vt nec tua linquere posses.
Hoc Matthaeus agens, hominem generaliter implet,

OPVS PASCHALE.

vrbis in moenibus exigua dignum habitatione concede. Tuus semper incola, tuusque vernaculus paruo sanctae mansionis in angulo constitutus inter beati ordinis ciues albo vitalis paginae postremus merear municipalis ascribi. Grandia quidem postulo, sed tibi grandia dare suppeditat magnitudo, quem ille magis offendit, qui spem dubiam de tanta pietate conceperit.

Christe, annue votis, qui morientem mundum viuificare festinans, caelitus petiisti terrena, humanam dignatus sumere effigiem, aliena quidem suscipiens, sed propria non relinquens. Hoc Matthaeus adortus imprimis, hominem

SCHOLIA.

etiam potest *Hic propriae sedes*, nempe tibi: nam caelum sedes est dei. Iuuencus l.1. v.574. *Nec fas est homini caelum iurare per altum, - Quod sedes Domini est*. Pro alia lectione *Hic proprias sedes* facit Virgilii locus l.3. Aen. v.85. *Da propriam, Thymbraee, domum, da moenia fessis, - Et genus, et mansuram vrbem*. Adde prosam.

347. Schedae Poelm. *alboque beari - Ordine, et extremus* inepte.

348. Dempsterus ad Rosinum l.1.c.17. citat *Ordinis externus*: ibi explicat, quid sit conscribi albo ordinis beati. Meus deprauate *cinis* pro *ciuis*. Videtur Sedulius explicare voluisse locum Prudentii, alioquin difficilem, Hamart. v.953. *Non posco beata - In regione domum*.

351. In Heinsiano codice inscribitur *Prologus quatuor euangeliorum*. = Ott. 2. *faue coeptis*, *quod mundum*.

353. Cant. *sumere carnem*: ceteri *sumere formam*, quae phrasis satis vsitata est non solum a christianis, sed ab ethnicis quoque poetis.

354. Reg.2. supra, Reg 4., et nonnulli editi *nosses*: plerique *posses*, Reg.2. a pr. m. *possis*. Saepe accidit, *posse*, et *nosse* inter se permutari, et interdum parum refert, vtrum eligas: eadem enim eruitur sententia.

355. In Cantabr. *Explicit de vet. testamento: incipit de quatuor euangelistis. Prologus*. Alb. *Inuocatio noui testamenti*. Ott.1. *De quatuor euangelistis*. Ott.2. *Inuocatio Sedulii in secundo libro*. = Pro *agens* Reg.1. *aiens* cum glossa *scribens*, sed prius videtur scriptum fuisse *agens*. Aldus edidit *aiens*, et in Emendandis correxit *ait*, *qui hominem*, quomodo legitur etiam in Reg.5. Animaduerte phrasin *implere hominem*, h. e., munus hominis, vt *implere amicum*, *deum*, *iudicem*, *complere duces*. In prosa est *expediuit*.

Marcus vt alta fremit vox per deserta leonis,
Iura sacerdotis Lucas tenet ore iuuenci.
More volans aquilae, verbo petit astra Ioannes,
Quatuor hi proceres vna te voce canentes,
Tempora ceu totidem, latum sparguntur in orbem.
Sic et apostolici semper duodenus honoris
Fulget apex numero, menses imitatus, et horas,
Omnibus vt rebus totus tibi militet annus.
Hinc igitur veteris recolens exordia mortis,
Ad vitam properabo nouam, lacrymasque serendo,
Gaudia longa metam: nam qui deflemus in Adam,

OPVS PASCHALE.

generaliter expediuit. Marcus, vt leo mirabilis, per deserta vociferatus infremuit. Lucas sacerdotali religionis exordio sumpsit similitudinem de iuuenco. Ioannes aquilae volantis impetu caelum verbi maiestate penetrauit. Quatuor isti proceres, ac praecones vna te (ee) voce cantantes, ceu tempora totidem. per latissimam totius mundi sparguntur effigiem. Sic apostolici quoque culminis honoris duodenus apex semper refulgens, numeris horas imitatur. et menses, vt, rebus omnibus congregatis, annus tibi militet vniuersus. Igitur hinc vetusta memorans antiquae mortis exordia, nouam properare delector ad vitam, vt qui fletus seminauimus in Adam, laetitiam metamus in Christo, et Daui-

SCHOLIA.

357. Reg.1., 2., 5., Vatt. 1., 2., Ott.1., 2., Vrb., Rom., Meus *sacerdotii*. Codd. Cant., Arntz., editiones Parrh., Ald., aliaeque simili modo *sacerdotii*. Editio Lips. *sacerdotum*. Plerique editi *sacerdotis* cum Ang., Reg.4., Alb., et, vt videtur, Ott.1., vbi nunc est *sacerdotii* eadem veteri manu: sed aliud apparet deletum. In Homilia etiam veteri, cuius memini num.177. Proleg., est *sacerdotis*, et mendose *ore virenti* pro *ore iuuenci*. Probabile valde est, a Sedulio esse profectum *sacerdotii*: nam eum in huiusmodi concisionibus multum esse, aduertit Parrhasius, atque in huiuscemodi genitiuis praestantiores alios habuit duces, quos imitaretur, vt *Virgili, auxili etc*. Quamuis autem quadrisyllabum sit *sacerdotii*, tamen melius ita scribetur, quam *sacerdoti*, vt ambiguitas omnis tollatur.

359. Iuretus in Prosa legit *vnate voce*, atque ita coniunctim etiam in carmine legendum contendit, et exemplaria mss. in hanc sententiam trahit. Sed nihil nos cogit tam insolens verbum *vnas*, *vnatis* agnoscere, adeoque tam in Prosa, quam in carmine separanda sunt verba *vna te*, scilicet te, Christe, vna voce canentes.

(ee) Iuretus, vt dixi, et Gallandius legunt *vnate*, alii editi *vnita*. Diuido verba, sicut in carmine, *vna te*.

362. Vrb., Rom. *imitatur*, *et horas*. Arator l.1. v.164. *Duodena refulgent - Signa chori*, et v.348. *Ecclesiae crescebat apex*.

364. Vrb. corrupte *Hic igitur ne terris recolens*. Pro *exordia mortis* codex vetus Taur. *exordia mundi*, quod tamen minus placet.

366. Plerique mss., et editi *nam qui*

Semina mittentes, mox exultabimus omnes,
368 Portantes nostros, Christo veniente, maniplos.

OPVS PASCHALE.

dicam mereamur dicere cantilenam (ff): Qui seminant in lacrymis, in gaudio metent. Euntes ibant, et flebant, mittentes semina sua. Venientes autem venient in exultatione, portantes manipulos suos.

SCHOLIA.

deflemus in Adam, Ang., Vet.1. *nam quod*, in Reg.2. videtur fuisse *nam quos*, sed factum est *nam qui*, et supra *nam* glossa *nos*. Schedae Poelm. in textum recipiunt *nos* pro *nam*, atque ita in ipsa editione Poelmanni legitur. Vrb. male *nam qui defleuimus Adam*, Rom., Alb. contra metrum *nam qui defleuimus in Adam*.

367. Arator l.1. v.419. videtur Sedulium aemulari, *Da semina verbi etc. Colligat ista manus, te fructificante, maniplos*.

368. Rom. minus eleganter *Christo nostros* pro *nostros Christo*. Vetustissimus codex bibliothecae Taurinensis *Explicit liber primus veteris testamenti. Incipit liber primus noui testamenti. Legenti vita perpetua*. Reg.1. *Explicit liber veteris testamenti. Incipit liber primus in nouo testamento*. Ott.1. *Explicit liber Sedulii primus veteris testamenti. Incipit noui testamenti liber primus*. Vat.1. *Explicit de veteri testamento. Incipit de nouo*. In nonnullis codicibus distinctio indicatur inter librum primum, et secundum, sed sine vlla inscriptione. Aldus librum primum continuat vsque ad versum, *Prima suae Dominus thalamis dignatus adesse*: quo alii *tertium librum inchoant*.

(ff) Psalm.123. vers.5. 6. Paulo ante rescripsi *metamus* pro *metemus*. Sic nonnunquam leui vnius literulae mutatione sensum prosae, alioquin certum, planiorem reddidi, vt pag. 178. *imitatur* pro *imitatus*, et *deputatur* pro *deputatus*. Aliquando verba eadem relinquo, quamuis facile possint ad textum carminis reformari, vt pag. 193. *gaudebitis quia*: potest enim ex carmine reponi *gaudebitis, qui*. Saepius autem ita deprauata est prosa, vt sine aliorum mss. ope inutile sit velle medici nam adhibere.

CARMINIS PASCHALIS
LIBER SECVNDVS.

Expulerat primogenitum saeuissimus anguis,
Florigera de sede virum, blandique saporis
Illecebris lethum misero potarat amarum.
Nec solus meritam praesumptor senserat iram
Mortali sub lege iacens, sed prorsus ab ipso
Humanum simul omne genus. Heu! noxia coniux,

OPVS PASCHALE.

Expulerat serpens ille nequissimus de paradisi sede florigera primogenitum dolosis artibus virum, et illecebris blandi saporis absconditam mortem gustari fecerat mox amaram. Nec indignationis diuinae sententiam solus praecepti temerator vitae damno susceperat, sed ab ipso veniens humana progenies longae mortis fuerat conditioni succumbens. Heu! coniux crudelis, et noxia.

SCHOLIA.

Reg.2. ***Incipit liber* 1. *De expulsione protoplasti ex paradiso*.** Vat. 2. ***Sedulii presbyteri liber secundus*.** Meus ***Sedulii De historia Domini liber secundus incipit feliciter*.** Ms. Nic. Heinsii ***Liber primus Sedulii de nouo testamento*.** Cant. ***Liber primus in nouo testamento*.** Ott.2. ***De nouo testamento*.** Arntz. ***Incipit liber secundus*.** Ott. 1. pro titulo primi capitis ***De Adam dicit*.** Rom. ***Quod Adam fuit eiectus de paradiso*.** Vrb. ***De lapsu protoplasti per draconem*.** = Hic primus versus, et sex alii sequentes producuntur in Collectione Pisaurensi Poetarum tom.6. p.282. inter carmina minora incertorum auctorum ex Tractatu diplomatico Maurinorum tom.3. part.2. sect.4. cap.2. art.1. Ignorabat scilicet Collector Pisaurensis, Sedulii eos esse.

2. Nonnulli vulgati ***blandisque***: mss., et plerique editi ***blandique***, fauente Prosa. Poelm. cum quibusdam editis ***soporis***: alii editi cum plerisque mss., et Prosa ***saporis***, cuius verbi glossa in Reg. 1. est ***illius pomi*.**

3. Parrh. ***laeto misero***: ceteri ***lethum misero*.** Reg.1. pro d. s., vel correctione, Vatt.1., 2., Ottob.2., Vrb., Ald., Rom., Alb., Reg. 5., et Ang. ***portarat*.** Reg. 2. a pr. m., vt videtur, Reg.4., Poelm., et alii ***portabat*.** Meus ***portauit*.** Reg.2. a sec. m., Parrh., et fortasse Reg.1. a pr. m. ***potabat***. Ott. 1. ad marg. ***potabat***, in contextu ***portat***, sed videtur fuisse ***deportat***: hoc ipsum ***deportat*** est diuersa alia lectio in Reg.1. Genuina lectio mihi videtur ***potarat***, quamuis exemplum non inueniam huius significationis actiuae ***potare alicui aquam***, ***vinum***, et metaphorice ***lethum*** pro exhibere potandum, aut gustandum. Huc facit l.4. v.180. ***Quippe necem paruo degustaturus amaram — Tempore*.** Quod si minus arrideat ***potarat***, certe ***portarat*** longe melius est, quam ***portabat*.**

4. Ott.2. ***sumpserat***: lege ***senserat*.**

Noxia tu coniux magis, an draco perfidus ille?
Perfidus ille draco, sed tu quoque noxia coniux.
Proh dolor! aeterni fuerant duo. Crescere postquam
Coepit origo, perit, clademque a semine sumpsit.
Quid numerosa dies, quid tempore proderat illo
Cernere nongentos vltra feliciter annos,
Progeniemque senum decimam spectare nepotum,
Iamque suum nescire genus, quum victa supremis
Cursibus, extremae sors irreparabilis horae,
Sera licet, ventura foret, longumque per aeuum
Vita breuis nil esse diu cum fine doleret?
Nec reducem spes ferret opem, primique sepulcrum

OPVS PASCHALE.

An ille magis draco perfidus homicida? Sed tu coniux quoque crudelis noxia. Proh dolor! duo tantum fuerant aeterni. Postquam crescere coepit origo, tunc periit, clademque parturiens a semine detrimenta suscepit. Quid illa tempestate numerosa dies, ac multiplex? quid felicibus vitae spatiis nongentos proderat annos excedere, nepotumque decima senescente progenie, sui generis externum sanguinem iam videre, quum sors humanae conditionis extrema irreparabilis horae supremis cursibus occupata, licet serum, nequaquam tamen declinaret interitum, longamque temporum per aetatem vitae (a) *existens breuis, nihil esse diutinum, qui fine clauderetur, ingemeret? nec huic malo remedium spes vlla*

SCHOLIA.

7. Parrh. interpungit *Noxia tu coniux, magis an draco perfidus ille?* In Virgilio, quem Sedulius imitatur, pariter distingui poterit, *Crudelis mater, magis an puer improbus ille?* Plerique comma post *magis* apponunt.

12. Reg.4. mendose *Cernere non genitor vltra*.

13. Editi cum plerisque mss. *senum*. Ott.1. *senes*, quod explicari posset: Quid proderat, quod senes spectarent progeniem decimam nepotum etc. Burmannus coniecerat *senem*, eadem, opinor, sententia. Optima quaeque exemplaria *spectare*, nempe videre. In nonnullis vulgatis cum Ang. *expectare*, quod frequenter a librariis confusum cum *spectare*: aliquando tamen *expecto* pro *specto*, vel *aspecto* ponitur. Vide l.1. Dracontii 356.

14. Parrh. *conuicta*: legendum *quum victa*. Nebrissensis interpretatio est: *quae multitudine annorum tandem vincitur*.

15. Reg.4. *inseparabilis horae*, qui error contra metrum, et sensum inde oritur, quod in multis mss. scribitur *inreparabilis*. Virgilius libro 10. versu 467. *Stat sua cuique dies, breue, et irreparabile tempus – Omnibus est vitae*.

17. Reg.1., Vatic. 2., Ald. *nihil esse*: plerique *nil esse*, quod perinde est. Taur. *Vita breuis nihil esse diu cum fine doloris*. Mss. nostri cum plerisque editis *cum fine doleret*. Fabr., et nonnulli alii vulgati *doceret*, repugnante Prosa.

(a) Gallandius *vita ... quum clauderetur*: alii *vitae ... qui clauderetur*.

Terrigenae caeca sorberet fauce nepotes:
Ni pius ille sator, culpas ignoscere promptus,
Reddere difficilis, sua ne factura periret,
Quaeque deo similis viuens astabat imago,
Dissimilis de morte foret, veniale misertus
Instauraret opus, pomisque vetaret acerbis,
Quae mandere patres, natorum horrescere dentes,
Donaretque suis semper placatus, vt vnde
Culpa dedit mortem, pietas daret inde salutem.
Et velut e spinis mollis rosa surgit acutis,

OPVS PASCHALE.

promitteret affuturum. Sed primi terrigenae meritum sepulcrale cunctas postremi quoque germinis nationes auida passim fauce sorberet, nisi pius ille rerum creator, et conditor, cui proprium est veniam delictis infundere, quam poenaliter imminere, fabricam sui operis ab ipso debilem fundamento, firmius per eundem lapidem rursus dignaretur erigere. Ne videlicet imago, quae ad similitudinem dei facta fuerat viuens, dissimilis haberetur ex morte, munusque venialis indulgentiae largiretur, ac poma (b), *quae patres acerba vorauerunt, filiorum obstupuere dentes, arceret, donaretque mitissimus, ac placatus, vt vnde mortem peccata contraxerant, inde vitae pietas enutriret immensa. Et velut*

SCHOLIA.

19. Worpkensius etsi probat *caeca*, tamen suspicatur *saeua*.

20. Ottob. 1. *Ne pius*: lege *Ni pius*. Cant. male *prius* pro *pius*. In Ott. 1. videtur pro *culpas* prius exaratum *culpis*. Frequentius quidem *ignosco* cum datiuo reperitur, sed bene etiam est cum accusatiuo, praesertim quum sequatur *Reddere difficilis*, scilicet culpas.

21. *Reddere culpas* pro *punire*, *vindicare* phrasis est ex sacris literis petita, ab Augustino etiam, et a Paulino Petrocorio, et similibus vsurpata.

23. Parrh. in Addendis obseruauit pro *veniale* scriptum alicubi *vernale*, videlicet opus seruile, vel seruum, qui erat opus suum. Nexus literarum, quo in nonnullis mss. scribitur *veniale*, huic lectioni ansam praebere potuit. In Reg. 1. glossa est *veniale — recuperabile*. Alii interpretantur venia dignum. Poterit etiam accipi aduerbii more. Vide not. ad Dracont. Satisfact. v. 121. *Namque inimicorum culpis veniale minaris*.

(b) In vet. cod. erat *acerua* ex illa literarum *b*, et *v* affinitate, quae facile degenerat, vt notat Iuretus: qui etiam aduertit, id sumptum ex Hieremia cap. 31. vers. 30., et Ezechiele cap. 18. vers. 2., et repeti de vino distinct. 30., vbi legitur *vuam*, pro qua *pomum* hic habet Sedulius. Forte legendum *pomis . . . obstupescere*.

25. Meus *mandare*; emenda *mandere*. Obscura syntaxis, ex Prosa explicanda, ex qua videtur legendum *Quae mansere*.

26. *Donare* pro *condonare*, *remittere* elegans est: sed adiungi solet accusandi casus, vt *iniurias*, pro quo hic est *vt pietas daret etc.*

28. Reg. 1., ms. Burmanni cum nonnullis editis *Et velut in spinis*. Vat. 2., Reg. 5., Ald. *Et veluti e spinis*. Plerique

Nil, quod laedat, habens, matremque obscurat honore:
Sic Euae de stirpe sacra veniente Maria,
Virginis antiquae facinus noua virgo piaret.
Vt quoniam natura prior vitiata iacebat
Sub ditione necis, Christo nascente, renasci
Posset homo, et veteris maculam deponere carnis.
Haec ventura senes postquam dixere prophetae,
Angelus intactae cecinit properata Mariae,
Et dictum comitata fides, vterumque puellae

OPVS PASCHALE.

rosa suauis, atque mollissima de spinoso caespite nascitur, nil laesura matrem, quam gratia iucunditatis obscurat: ita de stirpe nocentis Euae Maria sacro veniente cum lumine, primae virginis luem sequens virgo dilueret, vt quae prior natura vitiis inquinata durae necis fuerat conditioni subiecta, nascente Christo per hominem, homo quoque posset renasci per Christum, originalis maculae foeditatem vetustati corporis innouatione positurus.

Haec postquam prophetica saepius vox praedixit, et Gabriel angelus Mariae iam praesenti annunciauit, mox puellae credentis in vtero fidelis verbi

SCHOLIA.

Et velut e spinis. Ottobon. 1. *Vt velut spinis*, desideratur *e*, neque bene est *Vt*. Alb. ms. *Et velut ex spinis*. In Gersonis serm. 3. de Conceptione immaculata Deiparae, siue quis alius auctor eius sermonis est, legitur *En velut e spinis nobilis rosa*: sed *nobilis* cum metro stare nequit. His versibus auctor eius sermonis B. Virginem sine labe peccati originalis conceptam fuisse probat. Sedulius imitatur Virgilium ecl. 5. v. 39.

29. Quidam ms. apud Wassium Ind. Sallustii verbo *obscurare* exhibet *honorem*, quod probari non potest. Wopkensius coniicit *Nil quod laedat habens matrem, quam obscurat honore*. Sed clarior est lectio communis, cuius glossa est in Reg. 1. *matremque - surculum suum spinosum*. In cit. serm. Gers. *Nil, quod laedit, habens, vel quod obscurat honorem*, quod non probo.

30. Hoc loco in Ott. 1. titulus est *De Eua*, in Reg. 1. *De sancta Maria*. Pro *sacra* ms. Arntz. *pia*. Sedulius in *Maria* secundam modo producit, modo corripit, vt v. 49. h. l. *Quis fuit ille nitor Mariae*.

31. Apud Gersonem loco cit. *piat*: lege *piaret*.

32. Parrh., schedae Poelm. *Et quoniam*.

34. Ottobon. 1., Vat. 1., Vrb. *Possit*: alii *Posset*. In Reg. 2. *Poscet* correctum per *Posset*. Reg. 1. *maculas* pro *maculam*, Arntz. *culpae* pro *carnis*: sed praeferendum est *carnis*, sermo est enim de *veteri homine*, vt vocat Paulus c. 4. ad Ephes. v. 22. *Macula* pro dedecore, infamia, turpitudine a Cicerone, et aliis sumi solet.

35. Rom. pro titulo *Vbi Maria accepit Spiritum sanctum*. Meus *Annunciatio beatae Virginis*. Vat. 1. *Angelus ad Mariam*. = Vrb. *praedixere* contra metrum. Mss. nostri cum Ald., Parrhasio, aliisque editis *dixere*, quod reposuit etiam Arntzenius, quum in nonnullis vulgatis reperisset *cecinere*. Vtrumque verbum apte de oraculis dicitur: sed *cecinit* v. seq. occurrit.

36. Taur. corrupte *propheta* pro *properata*, vti etiam legit Beda De metr.

37. Vat. 2., Reg. 5., Ald. *dictum est comitata*, quod ex glossa est.

Sidereum

Sidereum mox implet onus, rerumque creator
Nascendi sub lege fuit; stupet innuba tensos
Virgo sinus, gaudetque suum paritura parentem.
Iamque nouem lapsis, decimi de limine mensis
Fulgebat sacrata dies, quum virgine foeta
Promissum compleuit opus Verbum caro factum,
In nobis habitare volens; tum maximus infans
Intemerata sui conseruans viscera templi,
Illaesum vacuauit iter, pro virgine testis
Partus adest, clausa ingrediens, et clausa relinquens.

OPVS PASCHALE.

mansit aspirata conceptio, prolesque siderea nascendi sub lege delituit, quae cuncta suo nasci nutu concessit. Tumebant virginis sinus, et fecunditatem suorum viscerum corpus mirabatur intactum. Grande mundo spondebat auxilium feminei partus sine viro mysterium, quae nullius maculae naeuo fuscata, tenso nutriebatur ventre praecordia, genitoris genitrix mox futura.

Nonus interea mensis effluxerat, et decimi lumen immortale radiabat, claruit foetu virgineo spiritalis gratiae manifesta promissio, et (c) Verbum caro factum est, et habitauit in nobis, *id est, habitauit in homine, cuius se dignatus est carne vestiri. Infans paruus, ac maximus, membris scilicet exiguus, deitate praecelsus, per hospitalis templi sinceram defluens castitatem, non laesit corpus abscedens, qui non laeserat, quum venisset. Vere diuinae generationis est hoc secretum, testis virginis partus ostenditur, qui materni*

SCHOLIA.

38. P ᵒ rrh. *compleuit* pro *mox implet*, impr ᵒ bantibus schedis Poelm.

39. Reg. 1. *Nascendo*, posteriori m. *Nascendi*. Cellarius cum solo ms. Heinsii *plenos*. Grunerus, et Arntzenius reuocarunt *tensos*, quod cod. Taurin., et nostri confirmant, excepto Vat. 1., vbi est *plenos*. Vtraque phrasis poetica est. Prosa pro *tensos* facit.

40. Coniectura Burmanni *clauditque suum*. Ego contra, si inuenissem *clauditque*, coniecissem *gaudetque*: adeo hoc prae illo placet.

41. Rom. *Natalis Domini*. Poelm. *E Virgine nascitur Christus*. = Arntzenius notat, in Vet. 1., Mon. frustra esse *decem*, sed non distinguit, an *decem* positum sit pro *nouem*, an pro *decimi*. Vtrumlibet improbari debet. Idem Arntzenius cum schedis Poelm. *de lumine*: ita etiam Ott. 2. recens codex. Ceteri nostri cum Parrh., Ald., Edimb, ms Arntz. *de limine*. In Prosa pariter malim *limen* pro *lumen*. Nebrissensis explicat *In principio*, et notat, praepositionem pro praepositione adhiberi, nempe *de* pro *in*.

43. Ott. 1. dubie *Verbum caro factum est*: ita clare Reg. 5., et Aldus. Tunc distinguendum erit sic *Promissum compleuit opus Verbum, caro factum est – In nobis habitare volens*.

(c) Ioannis cap. 1. vers. 14. Ratbertus, qui, vt dixi Proleg. n. 168., Sedulium laudat, sic legit *Infans namque paruus... exiguus, sed deitate... abscedens, quod non... generationis hoc.... visceribus conceptus est, et creatus*.

47. Ottob. 2. *clausam ingrediens, clau-*

Quae noua lux mundo, quae toto gratia caelo?
Quis fuit ille nitor, Mariae quum Christus ab aluo
Processit splendore nouo? Velut ipse decoro
Sponsus ouans thalamo, forma speciosus amoena
Prae natis hominum, cuius radiante figura
Blandior in labiis diffusa est gratia pulchris.
O facilis pietas! ne nos seruile teneret
Peccato dominante iugum, seruilia summus
Membra tulit dominus, primique ab origine mundi
Omnia qui propriis vestit nascentia donis,

OPVS PASCHALE.

pudoris custos, ingressus clausis visceribus, et conceptus, et creatus est. Quae nouae lucis illa tunc claritas mundi totius oras impleuit? quae caelo laetitia? quis ille nitor effulsit, quum Christus splendore sidereo (d) velut sponsus procedens de thalamo suo, *Mariae processit ex vtero? Cuius ita species diuina videbatur* (e) *praeminere, vt Dauidicus ipsum psalmus* (f) *ita pronunciet*: Speciosus forma prae filiis hominum. Diffusa est gratia in labiis tuis, etc. *Bene* prae filiis hominum speciosum *definiuit, quia licet humanae susceperit incarnationis effigiem, filiumque hominis in euangelica praedicatione saepe dixerit, peccatum nos tamen originale foedauerat, quod ipse non habuit, qui suae nos natiuitatis puritate mundauit. O pietas clemens, et facilis ad salutem! ne nos iugum diuturnae premeret seruitutis pro conditione peccati, Dominus serui membra suscepit. Audiamus vocem Pauli dicentis Apostoli* (g), Semetipsum exinaniuit, et formam serui suscepit, etc., *quique cuncta vestit ab*

SCHOLIA.

samque relinquens: quod etiam Burmanno in mentem venit. Sed proba est lectio communis cum glossa codicum *clausa-viscera*. In Ang. videtur *clausam ingrediens*: postea clare *et clausa relinquens*. Hoc clarum testimonium intemeratae virginitatis Deiparae ante partum, et in partu protulit ex Prosa Ratbertus, vt dixi n. 168. Proleg.

48. In Reg. 1. videtur fuisse, vt in aliis, *gratia*: sed etiam vetus manus scripsit *gaudia*: quod sane displicere non debet, et a prosa indicatur.

50. Vat. 1. a pr. m., Cant., Torn. 2. *decore*. In Vat. 1. factum *decoro* cum aliis nostris mss., et plerisque editis, probantibus schedis Poelm. Vulgati nonnulli *decora*, quod non ita placet.

51. Vrb. *ouas*: lege *ouans*.

(d) Psalm. 18 vers. 6.

52. Reg. 1. *Prae filiis*, supra diuersa lectio, vel correctio *Prae natis*, quod plerique alii mss., et editi repraesentant. In Ott. 1. supra *natis* veluti glossa est *filiis*. In ed. Lips. prodiit *Prae filiis*, contractis duabus syllabis in vnam.

(e) Margini editionum adiicitur diuersa scriptura *praenitere*.

53. Parrh. *In labris*.

(f) Psalm. 44. vers. 3.

55. Vrb., Ott. 2. cum Parrh. *damnante*: alii *dominante*.

56. Vat. 1. *primaque*.

(g) Philipp. 2. 7.

Obsitus exiguis habuit velamina pannis:
Quemque procellosi non mobilis vnda profundi,
Terrarum non omne solum, spatiosaque lati
Non capit aula poli, puerili in corpore plenus
Mansit, et angusto deus in praesepe quieuit.
Salue, sancta parens, enixa puerpera regem,
Qui caelum, terramque tenet per secula, cuius
Numen, et aeterno complectens omnia gyro
Imperium sine fine manet, quae ventre beato
Gaudia matris habens cum virginitatis honore,

OPVS PASCHALE.

origine mundi, nascentia pannis inuolui sua passus est membra. Et cui caelum paruus est limes, terra deficit, maris vnda non sufficit, plenus mansit in corpore puerili, modico deus recubans in praesepi. Salue, parens optima, tanti regis puerperio consecrata, qui supernis ita iugiter, et infimis dominatur, vt eius imperium, potestas, et nomen nec initium nouerit habere, nec finem, quae beati ventris honore conspicuo simul et mater esse probaris, et virgo. Cui nulla penitus aequalis femina reperitur, quae tuum decus similiter prae-

SCHOLIA.

58. Ott. 1. *Obuisis*, supra *Obsitus*. *Obsitus pannis* ex Terentio; quod etsi multi accipiunt pro squalido pannis, proprie tamen *obsitus* est tectus, inuolutus.

59. Nonnulli editi *Quem procellosi*, repugnante metro.

60. Cant., Torn. 2., 3. *speciosaque*: magis sententiae congruit *spatiosaque*: Frequens est mutatio harum vocum.

61. Vet. 1., 2. *puerile*.

62. *Praesepe* in ablatiuo, vt in eodem casu *mare* dixerunt Plautus, Lucretius, et Ouidius non semel. Poterit etiam *praesepe* esse a *praesepis, praesepis* femin. gen., si legatur *angusta*. Confer l. 4. v. 301.

63 Rom. *Hic laudat Domini matrem*. Meus *Salutatio*. Poelm. *Gratulatio ad Virginem matrem*. = Hi septem versus charactere rubro in codice Vrb. distincti sunt. Vide Proleg. num. 170.

64. Mss. omnes nostri cum plerisque aliis mss., et editis *tenet*. Parrh., Lips., schedae Poelm., et editio Poelm. ad marg., Missale Rom. *regit*: quae fortasse glossa est alicubi, nam in Rom. glossa ad *tenet* est *gubernat*. Hoc sensu accipi posse *tenere*, ex Iustino, et Mela ostendit Arntzenius. Beda in Homiliario Alcuini Coloniae 1569. in Commem. B. Virginis profert hos sex versus, et scripturam recentiorem tenet *regit*.

65. Reg. 1. *Nomen*, sed correctum per *Numen*. In Lisp. ms. Cellarius innuit esse *Numine*, vel *Nomine*. Vrb, Rom. *Numen aeterno*: desideratur *et*. Meus *Numine ab aeterno*. Vera lectio est *Numen, et aeterno*. Wopkensius vellet *iure* pro *gyro*, cui minime assentiar: est enim pulchra oppositio in *gyro*, et *manet*. Secula enim gyro, et motu perpetuo voluuntur, deus autem, eiusque nutus, seu numen, et imperium idem manet. Nebrissensis putat; *aeterno* ad mundum archetypum referri, aut pro *semper* poni. Sed verbum *gyro* potius indicat motum perpetuum, quo res creatae aguntur. Ex prosa tamen certa huius loci interpretatio erui non potest.

Nec primam similem visa es, nec habere sequentem:
Sola sine exemplo placuisti femina Christo.
Tunc prius ignaris pastoribus ille creatus

OPVS PASCHALE.

cesserit, aut sequatur (h), *sola placens singulariter Christo, nulli compararis exemplo. Tunc* (i) *angelici facunditate sermonis pastores primi gregem suum nocturnis vigiliis seruantes, natum dominum cognouerunt, vt et pastoribus pastor mundi claresceret, et inter greges agnus genitus appareret. Igitur, vt euangelicus sermo* (k) *testatur, ita pronuncians*: Et subito facta est cum Angelo multitudo militiae caelestis laudantium deum, et dicentium: Gloria in altissimis deo, et in terra pax hominibus bonae voluntatis. *Ostendit Euangelistae fidelis assertio, de cuius ageretur hic regno, quando caelestis militiae multitudo deum laudat in Christo, vt licet humana fuerit pro matris conditione creatio, deitatis tamen vna communio patrem cognosci demonstrat in filio. Dicebant ergo*: Gloria in altissimis deo. *Vtique in altissimis gloria dei permansit, vnde Christus veniens non recessit*. Et in terra pax hominibus bonae voluntatis. *Terram credendum est homines nuncupari, de qua sumus, domino fabricante, plasmati, qui Adam increpans dixit* (l), quia terra es, in terram ibis. *Tunc terra nostra pacem meruit post illud bellum ferale, quo cecidit, quando Christus terram nostrae carnis assumpsit. Nam si terram in hoc loco campos arbitremur dictos, et montes, quam pacem potest habere, vel proelia, mutata moles, et pigra? In homines ergo specialiter pax illa descendit, quos bonae voluntatis capaces inuenerit, vt vbi studium sinceri propositi rerum scrutator, et cordis esse conspexerit, illic domicilium suae delectetur instruere mansionis. Pax est enim, et ratio melioris arbitrii, contra spiritum carnis non fauere certamini: sed vtrumque manentem concordi iugiter puritate cum spiritus dominatione seruare. Nec debemus tantum de carnis imbecillitate diffidere, vt de caelestis videamur auxilio desperare. Omnipotens enim dominus Iesus Christus, qui dei, et hominis mediator approbatur, vt excusationem nobis corporeae fragilitatis auferret, studium tantum nostrae voluntatis inquirens, perfectionem boni operis suae maiestati seruauit. Apostolica namque doctrina sic explicat, dicens* (m): Velle adiacens

SCHOLIA.

68. Plausibilis est scriptura Parrhasii *Nec primam, aut similem visa es, nec habere sequentem*. Posset enim accipi *primam* pro *priorem*. Repugnant alii omnes. Reg. 1. *Nec primam visa es similem*: ceteri, vti etiam libri liturgici *Nec primam similem visa es*. S. Bernardus in serm. 4. de Assumptione sic versus transponit, vt orationi suae accommodet: Vnum est, in quo *Nec primam similem visa est, nec habere sequentem, – Gaudia matris habens cum virginitatis honore*.

(h) Gallandius quum reperisset *signatur*, prudenter coniecit, et reposuit *sequatur*, quod sensus, et carmen exigunt.

(i) Gallandius hic caput 4. inchoat.

70. Ottobon. 1. *Vbi Pastoribus enituit*. Meus *Pastoribus nunciatur*. = Ottob. 1. ex correctione, Ott. 2., Alb., Reg. 2., 4., 5., Rom., Meus, Vatt. 1., 2., Vrb., Ald., Parrh., codd. Cant., Arntz. *creator*. Reg. 1. *creatus*, quod fortasse fuit in Ott. 1., in quo glossa est *secundum humanitatem*, et retinetur in plerisque editis pro *natus*: habet enim *creari* hanc significationem, quam prosa comprobat.

(k) Luc. cap. 2. v. 13. 14.

(l) Genes. cap. 3. v. 19. Infra videtur legendum *muta moles*.

(m) Rom. cap. 7. v. 18.

Enituit, quia pastor erat, gregibusque refulsit
Agnus, et angelicus cecinit miracula coetus.
Talia Bethlaeis dum signa geruntur in oris,
Eoi venere Magi, saeuumque tyrannum
Grandia solicitis perturbant nuncia dictis,
Iudaicis nuper populis Orientis ab axe
Progenitum fulsisse ducem, hoc caelitus astra,
Hoc stellam radiare nouam. Ferus arbiter aulae
Aestuat hebraeae, ratus, hunc succedere posse

OPVS PASCHALE.

mihi est, preficere autem bonum non inuenio, *quia videlicet nostrum est bonum velle, dei perficere, qui pacem suam hominibus bonae voluntatis infundit. Diuinus deinde sermo prosequitur dicens:*

Quum ergo natus esset Iesus in Bethleem Iudae in diebus Herodis regis, ecce Magi ab Oriente venerunt Hierosolymam, dicentes: Vbi est, qui natus est rex Iudaeorum? Vidimus enim stellam eius in Oriente, et venimus adorare eum. Audiens autem Herodes rex, turbatus est, et omnis Hierosolyma cum illo. Et congregans omnes principes sacerdotum, et scribas populi, sciscitauit ab eis, vbi Christus nasceretur. At illi dixerunt. In Bethleem Iudae. Sic enim scriptum est per Prophetam: Et tu Bethleem terra Iuda nequaquam minima es in principibus Iuda. Ex te enim exiet dux, qui regat populum meum Israel. Tunc Herodes, clam vocatis Magis, didicit ab eis tempus stellae, quae apparuit eis. Et mittens illos in Bethleem dixit: Ite, et interrogate diligenter de puero. Et cum inueneritis, renunciate mihi, vt et ego veniens adorem eum. *Conuenienter scriptura-*

SCHOLIA.

71. Mss. omnes nostri cum vetustissimis editis, ms. Heinsii, et schedis Poelm. *Enituit*. Cellarius cum aliis vulgatis praetulit *Emicuit* ex simili Prudentii loco Cathem. hymn. 9. vers.27. *Emicat promissus olim*. Arntzenius hoc ipsum tenet, quia *emicare* illi dicuntur, qui fulminis instar illico prodeunt, et ex improuiso adsunt. Verum hoc loco magis genuina, et opportuna videtur lectio communis veterum exemplarium *Enituit*, praesertim si attendatur ratio *Enituit pastoribus, quia pastor, et gregibus refulsit agnus*. Hoc ipsum confirmat prosa *clauesceret*. Vat. 1. *qui pastor erat*, Vat. 2. ambigue *qui*, vel *quia*.

73 Rom. *Quum stella visa est Magis*. Meus *Magis significatur*.

(n) Matth. cap. 2. v. 1. seqq.

74. Meus *summumque tyrannum*, quod non sequor. Beda De metr. communem lectionem etiam tenet *saeuumque*.

77. Alb. *Per genitum*: lege *Progenitum*. Reg. 4. *ducem, ac caelitus*, Vrb. *ducem, haec caelitus*. Ceteri *ducem, hoc*. Beda de metr. cap. de synaloeph. probat hunc hiatum ratione aspirationis vocis *hoc*, quae vim consonantis habet, laudatque hunc versum Sedulii cum alio Iuuenci l. 1. v. 61. *Nomine Ioannem hunc tu vocitare memento*, vt animaduerti ad eum locum Iuuenci.

78. Vrb. *Haec stellam*.

79. Meus *succedere terrae* nullo sensu.

Mox sibimet, qui primus erat: tunc fronte serena
Nubila mentis habens, clam mandat vbique requiri,
Sicut adorandum, quem tractat fraude necandum.
Quid furis, Herodes? Christum sermone fateris,

OPVS PASCHALE.

rum sanctioni concordans (o) *Christi natiuitas ab Oriente fulgebat, qui implet, quod Zachariae designat oratio* (p): Visitauit nos Oriens ex alto. *Nam et Dauidicus similia continet psalmus* (q): In sole posuit tabernaculum suum, etc. Sole *vero significat Orientem, de qua regione semper oritur dies. Quid igitur, Herodes, acutius furis? quid dementer insanis? Christum siquidem lingua profiteris, corde persequeris, mentemque tetram, et nebulosae caliginis obscuritate damnatam iucundi vultus serenitate dissimulas. Christum namque mandas inquiri, non adorandum religione, quam fingis, sed necandum fraudibus, quas moliris. Erras nimis, et falleris. Illum credens tibi succedere, qui regia primus dominatur in sede, qui nec succedit penitus, nec decedit, sed aeternus solium suae possidet maiestatis, legemque legis, ac negligis, qui regi regum tua regna minaris. Caret verbis haec culpa, caret excusatione perfidia: hunc enim conaris extinguere, quem te promiseras adorare. Minus forte delinqueres, si de Christo nihil quaereres, quatenus homicida tantum velut ignotum hominem persequendo, non etiam sacrilegus esse deo videris* (r) *offenso. Nonne legeras eum Dauidico cantico sic monentem* (s)? Nolite tangere Christos meos, et in prophetis meis nolite malignari. *Cur ergo diuinae praeceptioni parere necesse sit, vt neque Christi eius, neque prophetae* (t) *maligna quidquam improbitate sustineam? quia videlicet spiritali consecratos vnguento nefas grande sit contumeliose tractari. Quale nomen habebit hoc crimen, vt ipsum dominum Christum, a quo Christi sunt nuncupati, ipsum vero prophetam, a quo*

SCHOLIA.

(o) Nonnulli apponunt punctum post *concordans*: nimirum *sermo diuinus*, qui in fine capitis praecedentis nominatur. Paulo infra reposui *corde persequeris* pro *prosequeris*.

(p) Luc. cap. 1. vers. 78.

(q) Psalm. 18. vers. 6.

81. Reg. 1., Ott. 1., Alb., Parrh., Vet. 1., 2., Monast., tres Tornaesianae, et aliae editiones *habens*. Reg. 2., 5., Vrb., Ott. 2., Meus, Rom., Ang., Vatt. 1., 2., Cant. *alens* cum glossa in Reg. 2. *nutriens*. In Ott. 1. ex *habens* videtur factum *alens* cum glossa *tegens*, et in Reg. 1. aliquis in *habens* voluit *b* conuertere in *l*, vt nunc legatur *halens* Recentiores Cellarius, Grunerus, Arntzenius damnant *habens*, quasi id sit librarii. Passim quidem occurrunt hae phrases *alere vulnus*, *alere sitim*, *sententiam*, *amorem*, *curas*, *malum*. Verum mihi a manu Sedulii videtur esse *habens*: nihil enim aliud vult significare, nisi Herodem nubila mentis serena fronte occultasse, quod melius exprimitur per *habens*, quam per *alens*: Duo nostri mss. vetustissimi tuentur *habens*. Prosa vtrumlibet admittit.

82. Ott. 2. male diuidit *Sicut ad orandum*. Pro *tractat* Burmannus coniiciebat *tractet*. In Rom. ex *tractat* videtur factum *tradat*. Meus cum reliquis *tractat*, sed pro d. s. *tecta*, fortasse vt sensus sit, *quem tecta fraude mandat necandum*, qui sensus parum commodus est. *Tractare* est animo agitare, constituere.

(r) Inuenio *videris* apud Gallandium, et alias editiones Patrum; sed puto, legendum *videreris*.

(s) Psalm. 104. vers. 15.

(t) Nonnulli *propheta* sine vllo sensu.

Et sensu iugulare cupis, legemque legendo
Negligis, et regi regum tua regna minaris.
Ne tamen insano careant tua nomina facto,
Patrandum sub honore crucis, sed crimine gentis,
Herodes alius, quod tu molire, videbit.

OPVS PASCHALE.

verax prophetia descendit, tuis ambias dolis interfici? Nonne Dauid, mandatis domini seruientem, debuisti sectari, qui Saul in speluncam, qua latebat, ingressum quum ita (v) *cogeretur extinguere, ita respondit* (x): Absit a me omnino hoc, mihi non contingat a domino, si fecero verbum istud domino meo, Christo domini mei, vt inferam manum meam in eum, quia Christus domini hic est. *Et ille quidem pepercit inimico, se volenti perimere. Tu autem insidiaris domino, qui mundi natus est ad salutem. Qui si nullis, vt immemor, veterum tangebaris exemplis, ob hoc saltem parricidalis conatus debueras arma relinquere, ne sceptri, quod gerebas, deiiceres potestatem, qui vnctus agnosceris, persequens vnctionis auctorem. Ne tamen nominis tui cruenta perfidia tanti sceleris a satietate discedat, sub honore crucis aethereo, sed crimine tuae gentis infero* (y), *quod frustra saeuiens tu moliris, Herodes alius post videbit.*

Euangelicum ergo sequens ait ita

SCHOLIA.

(v) Forte *quum ira cogeretur*. In nonnullis solum est *quum cogeretur*. In aliis supra male *a quo christiani* pro *a quo Christi*. Quidam *in qua latebat*.

(x) Libr. 1. Reg. cap. 24. vers. 7.

84. Arntzenius putabat, omnes editiones praeter Lips. habere *Et sensu*. Ipse cum Prosa legit *Sed sensu*. Ita ediderat etiam Parrhasius. Ott. 1, Reg. 2, Ang. *Sed sensu*. Rom. *Sensu* sine *Et*, vel *Sed*, repugnante metro. Alii mss. *Et sensu*, quod eundem sensum reddit.

85. Plerique scribunt *Neglegis*, ex quo Ott. 1. *Nec legis*: quamuis id acutum videri possit, tamen vera scriptura est *Negligis*, quod satis intelligitur ex praefat. Dionysii Catonis Distich. l. 1. *Igitur mea praecepta ita legito, vt intelligas. Legere enim, et non intelligere, negligere est*. Sunt tamen, qui etiam hic acumen affectent *nec legere est* pro *negligere est*. Schedae Poelm. pro *regna* habent *damna*. Alii cum Prosa tuentur *tua regna*, cuius glossa est in Reg. 1. *potestatem*, et ad *minaris* - *tollere*. Clarius Nebrissensis explicat: *Per regni potestatem minaris te in illum saeuiturum*.

86. Reg. 4., Rom., nonnulli editi *Nec tamen*. Vrb. *Nec tantum*. Biblioth. Lugd. Patrum *Et tamen*: corrige *Ne tamen*. Ott. 1., Reg. 2., 4., 5., Vrb., Rom., Ang., Meus, Vatt. 1., 2., Ald. *numina*. Reg. 1. *nomina*, supra veluti glossa *dignitas*, *vel numina*: sed hoc secundum potius est diuersa lectio. In Reg. 2. supra *numina* glossa est *potestates*, sed pro *numina* videtur prius aliud fuisse. Nonnulli editi *munia*. Meus pro d. s., vel ex correctione, Parrh. *nomina*, quod merito probant schedae Poelm., et recentes editores. Alius enim rex eiusdem nominis, h. e., alius Herodes vidit Christum occisum, quod hic Herodes Infanticida patrare voluit. In Rom. pro *facto* aliquis videtur corrigere voluisse *fato*: quae haud inepta coniectura est.

(y) Veteres editiones bibliothecae Patrum *Nec tamen*: melius *Ne tamen* cum Gallandio. *Infero* opponitur *aethereo*.

87. Reg. 4., Edimb. *Patrando*: aptius est *Patrandum*.

88. Multi editi *Herodesque*, vbi omnino superflua est coniunctio *que*. Nonnulli vulgati *Et Herodes* eodem vitio laborant, ac praeterea peccant contra metrum.

Ergo alacres summo seruantes lumina caelo
Fixa Magi, sidusque micans regale secuti,

OPVS PASCHALE.

capitulum: Qui quum audissent regem, abierunt. Et ecce stella, quam viderant in Oriente, antecedebat eos, vsque dum veniens staret supra, vbi erat puer: videntes autem stellam gauisi sunt gaudio magno valde, et intrantes domum, inuenerunt puerum cum Maria matre eius, et procidentes adorauerunt eum, et apertis thesauris suis, obtulerunt ei munera, aurum, thus, et myrrham. *Quid est hoc, vt praecederet eos stella, quam viderant, nisi vt ducatum parui sideris intuentes, materiam pleni luminis inuenirent? Adorauerunt autem, quia vere venerant adorare, quod Herodes se mentiendo facturum non meruit obtinere. Nisi enim veris adoratoribus Dominum non conceditur adorare; sicut ipse Dominus noster ad Samaritanam mulierem locutus est, dicens* (z): Vos adoratis, quod nescitis, nos adoramus, quod scimus, quia salus ex iudaeis est. Sed venit hora, et nunc est, quando veri adoratores adorabunt patrem in spiritu, et veritate. Nam et pater tales quaerit, qui adorent eum. *Licet ergo dominicae verba doctrinae manifesta sint, et aperta, quod dominum nisi veritas non adoret, debemus tamen vim sermonis diligentius perscrutari, qui sit* (aa): Venit hora, et nunc est quando veri adoratores adorabunt patrem in spiritu, et veritate. *Arbitror itaque iuxta sensum, quem meae deus paruitati largitur, quod per significationem praesentis temporis, quo se palam mundo monstrauit, in se patrem dixerit adorari. Sic enim sequentibus patefecit alloquiis, dicens* (bb): Iudicium omne dedit filio, vt omnes honorificent filium, sicut honorificant patrem. *Magnifice vero postquam dixit* in spiritu, *adiecit* et veritate, *quoniam spiritum dei gerentes veritas sequitur, alienum fallacia comitatur. Declaratur et in hac Magorum persona mysterium. Per illos namque gentiles, et aduenas ad se dominus noster Iesus Christus ingressos gratiam futurae legis ostendit, quod omnibus ad se gentibus venientibus aditum iam pararit. Ita enim et per prophetas* (cc) *suos, et per seipsum noscitur locutus. Per prophetas quidem licet saepius ista praedixerat Dauidico tamen testimonio sic explanauit* (dd): Dominus dixit ad me, filius meus es tu, ego hodie genui te, postula a me, et dabo tibi gentes hereditatem tuam. *Hereditatem dixit, qui per noui gratiam testamenti domino parabantur adquiri. Per seipsum in euangelio, tamquam bonus pastor ita promisit* (ee): Et alias oues habeo, quae non sunt ex hoc ouili, et illas oportet me adduce-

SCHOLIA.

Reg. 4., Cant. *videbis*: sensus exigit *videbit*.

89. Rom. *Vbi venerunt Magi adorare Dominum*. Meus *Magi stellam sequuntur*.

90. Recte corripitur prima in *Magi*: in dedicatione ad Theodosium, quam Sedulio abiudicaui, minus bene producitur.

(z) Ioann. cap. 4. vers. 22. seq.

(aa) Fortasse *quid sit*.

(bb) Ioann. cap. 5. vers. 22. 23. Gallandius refert *sicut honorificant patrem*. Bibliotheca Patrum Parisiensis 1589., et aliae *sicut honorificauit patrem*. Euangelium *honorificant*.

(cc) Mendum est in multis bibliothecis Patrum *et prophetas* sine *per*.

(dd) Psalm. 2. vers. 7., 8. Gallandius habet *dabo tibi gentes hereditatem tuam. Hereditatem dixit etc.* Antiquae Patrum editiones *dabo tibi gentes. Hereditatem dixit etc.*, quod minus bene procedit.

(ee) Ioann. cap. 16. vers. 16.

Opta-

Optatam tenuere viam, quae lege futura
Duxit adorantes sacra ad cunabula gentes:
Thesaurisque simul pro relligione solutis,
Ipsae etiam vt possent species ostendere Christum,
Aurea nascenti fuderunt munera regi,
Thura dedere deo, myrrham tribuere sepulcro.
Cur tria dona tamen? quoniam spes maxima vitae est
Hunc numerum confessa fides, et tempora summus
Cernens cuncta deus, praesentia, prisca, futura,
Semper adest, semperque fuit, semperque manebit

OPVS PASCHALE.

re, et vocem meam audient, et fiet vnum ouile, et vnus pastor. *Nec deuotionem munerum diuino caruisse nutu credamus. Nam per illas species merito variae significationis oblatas Christi potentia patuit declarata. Aurum namque, si diligentius inquiramus, quid pronunciet attributum, sine dubio tam praeclara materies, et opulenta metallici splendoris irradians, vtpote regi memoratur illata. Sed in hoc rege duplicem fatemur esse substantiam. Christus enim et specialiter regnat in caelis, et carnaliter natus est rex iudaeis. Thuris munus, quia religioso libamini illud olim proficiebat, incensum Christo datur, vt deo. Myrrha vero, quae tumulandis est apta corporibus, humanam morituro per carnem sepulcrali lege. Ipsa quoque trinae quantitatis oblatio cultum catholici dogmatis pronunciabat ex numero. Quippe qui deus omnipotens, qui praeterita conspicit, ac futura, semperque manet, mansit iugiter, ac manebit, triplicis in vna deitate virtutis in eorum temporum cursu rerum omnium posuit fundamentum, quamquam praesentia sub eius oculis semper vniuersa consistant, qui nec vetustatis senium, nec iuuentutis suscepit incrementum. Sed quod semper est, idem esse non desinit. Nam potestatis suae nomen excelsum Moysi solicite (ff) perquirenti, vt Israeli populo nunciaret, de flamma rubi ardentis hoc edidit (gg):* Ego sum, qui sum. *Et dixit:* Sic dices ad filios Israel, Qui est, misit me ad vos. *In euangelio nihilominus ad iudaeos Abraham sibimet praeponentes antiquitate, sic inquit:* Amen, amen dico vobis, antequam

SCHOLIA.

91. ***Tenere viam***, vt ***tenere iter***, ***cursum*** pro pergere, proficisci.

93. Vrb. ***salutis***: emenda ***solutis***.

94. Reg. 1., Ott. 1. ***possint***, sed in Reg. 1. factum deinde est ***possent***.

96. Nonnulli vulgati cum Fabr. ***sepulto***. Mss. ***sepulcro***, vt apud Rusticum De benef. Christi, ***Per speciem documenta ferens, das munera, regi - Diuitias, das thura deo, myrrhamque sepulcro***: vbi fortasse legendum ***Per species***. S. Leo serm. 2. Epiph. dixit etiam ***mysticas munerum species***.

97. Vat. 2 ***trina***, recte emendatum per ***tria***, vt metro consulatur. Reg. 4, Vrb., Meus ***vitae*** sine ***est***. Nonnulli punctum post ***est*** affigunt.

98. Reg. 4. ***Tunc numerum***. Vrb. ***fides est***. ***Tempora***.

(ff) Vetus codex ***sollite***: Iuretus restituit ***sollicite***, vel ***solicite***.

(gg) Ex cap. 3. Exodi vers. 14., et mox ex Ioann. cap. 8. vers. 58.

Dd

In triplici virtute sui. Tunc caelitus illi
Per somnum moniti contemnere iussa tyranni,
Per loca mutati gradientes deuia callis,
In patriam rediere suam. Sic nos quoque sanctam
Si cupimus patriam tandem contingere, postquam
Venimus ad Christum, iam non repetamus iniquum.
Ergo vbi delusum se comperit, impius iram
Rex aperit, si iure queat rex ille vocari,
Qui pietate caret, propriam qui non regit iram;
Ereptumque gemens facinus sibi, ceu leo frendens,

OPVS PASCHALE.

Abraham fieret, ego sum. *Vide distantiam vtriusque substantiae, deum discernentem, et hominem.* Abraham, *dixit*, antequam fieret, *de seipso non dixit*, ego fui, *sed* ego sum, *quoniam diuinitatis esse est non fuisse, quae via semper aeternitate consistens, nec initiis oritur, nec terminis explicatur. Tempus enim a deo est, non deus a tempore. Lectionis itaque sermo prosequitur*: Et responso accepto in somnis, ne redirent ad Herodem, per aliam viam reuersi sunt in regionem suam. *Debemus igitur imitari nos etiam Magorum facta fidelia, et sicut illi somno crediderunt, nos euidentissimis aspectibus iam credamus, quatenus qui Christum signo Crucis proelucentem repertum meruimus adorare, eidemque de thesauris nostri cordis munera trinae laudis offerre, iam minime reuertamur ad huius mundi principem, qui nos ante seduxerat, deceptorem. Sed priorem semitam relinquentes, per illius callis secreta pergamus, qui ad caelestem patriam gressus dirigit confitendo. Dehinc per ordinem talia gesta narrantur.*

Tunc Herodes videns, quoniam illusus esset a Magis, iratus est valde, et mittens occidit omnes pueros, qui erant in Bethleem, et in omnibus finibus eius a bimatu, et infra, secundum tempus, quod exquisierat a Magis. *Igitur a Magis, quos crediderat illudendos, illusus, dissimulatos motus ira praecipiti rex impius publicauit. Si regem dici conueniat, qui nec pietatem tenuit, nec suos regens animos temperauit. Sed leo saeuissimus, et cruentus, cui si tener quiuerit forsan agnus auferri, in totum parui sanguinis gregem impetus ferinos exercet, pecusque*

SCHOLIA.

101. Cellarius *triplicem virtutem* exponit de trinis temporis differentiis: sed haec phrasis apud christianos poetas adhiberi solet ad significandam trinitatem personarum in vna essentia. Vide Schol. ad l. 1. v. 324.

105. Schedae Poelm. monuerunt, *Si cupimus* non mutandum esse in *Sic cupimus*: quam scripturam neque nos in nostris, neque Arntzenius in suis exemplaribus inuenit. Hic versus, et alii sequentes vsque ad v. 163. deerant in codice meo; auulsum scilicet erat vnum folium.

106. Vet. 1., 2., Mon. *iam nos*: sententia postulat *iam non*.

107. Rom. *Vbi Herodes vidit, se illusum a Magis*.

109. Ottob. 2. *qui propriam non regit iram*: lege *propriam qui*.

Cuius ab ore tener subito quum labitur agnus,
In totum mouet arma gregem, manditque, trahitque
Molle pecus, trepidaeque vocant sua pignora foetae
Nequidquam, et vacuas implent balatibus auras.
Haud secus Herodes Christo stimulatus adempto,
Sternere collisas paruorum strage cateruas
Immerita non cessat atrox. Quo crimine simplex
Turba perit? cur qui vix dum potuere creari,
Iam meruere mori? Furor est in rege cruento,

OPVS PASCHALE.

mollissimum mandit, lacerat, decerpit, extinguit; stant eminus foetae miserrimae pignora vocantes frustra iam perdita, crebrisque balatibus inanes auras exagitant. Sic Herodes de Christo stimulatus ablato, paruulorum cateruas elidere sanguinolenta non destitit tyrannide. Quonam, rogo, crimine simplex morti turba succumbit? Cur qui vixdum modo sunt geniti, digni sunt iam puniri? furor est in cruento rege, non ratio, qui primis vagitibus inimicus, et

SCHOLIA.

111 Constructio ita planius procederet, Vt leo frendens, qui, quum ab eius ore labitur etc. Sed non desunt similia exempla in aliis. Prosa pariter implicata est; in qua forte legendum *sicut leo*.

112. Virgilius l. 12. v. 6. *Tum demum mouet arma leo*. Et l. 9. v. 340. *Manditque, trahitque - Molle pecus*.

113. Plerique distinguunt *foetae, - Nequidquam*: ita etiam Arntzenius, qui tamen ex Prosa interpungendum putat *vocant sua pignora foetae - Nequidquam, et vacuas implent etc.* Scilicet nequidquam vocant. Haec distinctio commodior videtur. In prosa erat *stantes eminus*.

114. Arntzenius scribit *Nec quidquam*: sed melius est *Nequidquam*, aut *Nequicquam*. Reg. 4., et Rom. a pr. m. *ballantibus*: retine *balatibus*. In Rom. ex *auras* correctum apparet *aures*, quod tamen reiiciendum omnino est.

116. Vassius ad Sallust. Iugurth. 84. refert ex ms. bibl. publ. Cantabr. *caelicolas* pro *collisas*, ipse autem coniicit *lacteolas*. Sic Prudentius hymn. 12. Cath. v. 119. *Spargit cerebrum lacteum*, et in Dittoch. v. 115. *Fumant lacteolo paruorum sanguine cunae*, quem imitatur Hartmannus Sangallensis. vt ad eum loc. obseruaui. Verum in *Sedulio* verior est lectio communis. Neque obstare palilogiam *sternere collisas*, ostendit Workensius exemplo Auieni fab. XI. v. 7. *Ne tamen elisam confringeret area testam*, et Paulini l. 4. v. 183. Pro *paruorum* in quibusdam editionibus menda est *prauorum*. Pro pueris *parui*, *paruuli* adhiberi solet, vt olim a me notatum.

117. Rom., Barthius cum suo ms., Wopkensius, ed. Lips. *Immerita*, quod tenuit etiam Nebrissensis cum explicatione, quia infantes nihil tale merebantur. Plerique mss., et editi *Immerito*, et glossa in Reg. indicat, esse aduerbium pro *collisas*. Arntzenius cum ms. Arntz., et schedis Poelm. restituit *Immerita*. Non male esset *Immeritas*, vt apud Virgilium *gentem immeritam* etc.

118. Antiquissimus codex Taurinensis *Quum sic turba perit: vix dum potuere creari*. Sed ita sensus nullus est. Fortasse reponendum erit *quo crimine simplex, - Cur sic turba perit? vix dum potuere creari, - Iam meruere mori?*

Non ratio; primosque necans vagitus, et audens
Innumerum patrare nefas, puerilia mactat
Milia, plangoremque dedit tot matribus vnum.
Haec laceros crines nudato vertice rupit,
Illa genas secuit, nudum ferit altera pugnis
Pectus, et infelix mater (nec iam modo mater)
Orba super gelidum frustra premit vbera natum.

OPVS PASCHALE.

innumerum patrare nefas aggressus, puerilis milia mactauit aetatis, vnoque luctu tot simul genitrices orbauit. Haec effusam vultibus comam miseranda dilacerans crinalis damni foeditate nudum verticem sauciabat. Illa madidas lacrymosis imbribus genas vnguium proteruitate sulcabat. Duris alia pectus sanguinolentum verberibus infelix mater cedebat, nec iam modo mater, su-

SCHOLIA.

120. Barthius putat, legendum *Non ratio, patrare nefas*, omissis aliis, quae intrusa existimat. Cellarius coniiciebat *Non ratio, primisque hostis vagitibus audet*. Wonckius praeferebat *primisque ferox vagitibus audet*, aut *ferus* pro *ferox*. Neque tamen hanc lectionem veram esse ait, sed scribendum *primosque vetans vagitus, et audens – Innumerum patrare nefas*. Insolentissime enim dictum arbitratur *necare primos vagitus*. Arntzenii coniectura est *primosque negans vagitus, et audens*, vel *primisque negans vagitibus audet*. Reuera hi scriptores in solicitando hoc loco operam perdiderunt: neque magnum nos operae pretium fecimus, quod eorum suspiciones retulerimus. Exemplarium omnium scriptura proba est: pluralis *vs* in *vagitus* a Sedulio more suo corripitur contra prosodiae legem, quod nimis audacter ab ipso factum ait Parrhasius. In Alb. *primos negans vagitus* desideratur coniunctio *que*. *Vagitus* sumitur pro vagientibus, vt notauit Wopkensius, ex Prudentio Perist.10. v.743 *Omnes capaces esse virtutum Pater – Mandauit annos: neminem excepit diem, – Ipsis triumphos annuens vagitibus*. Sic apud eundem Prudentium *gemitus* pro gementibus, *cursus* pro currentibus, *vota* pro precantibus, *culpa* pro noxio, apud Statium *lacrymae* pro lacrymantibus, *gaudia* pro gaudentibus, apud Paulinum carm. de Vita S. Martini *enses* pro armatis, apud Sedulium *naufragium* pro naufrago, et infinita alia vbique obuia.

121. Plerique mss., et editi *Innumerum*. Rom. *In numerum*: atque ita legendum esse confirmat Wopkensius Lucani versibus, quos Sedulius aemulatur, l.2. v.108. *Crimine quo parui caedem potuere mereri? – Sed satis est iam posse mori. Trahit ipse furoris – Impetus, et visum est lenti quaesisse nocentem. – In numerum pars magna perit*. Hoc est, passim, ac velut ad ingentem solummodo numerum efficiendum: de qua forma quaedam obseruauit idem Wopkensius ad Tacit. Ann. l.15. cap.71. *Puerilia milia* sunt milia puerorum, vt apud Prudentium hymn.12. Cath. v.148. *Puerile pignus tollere*.

122. Reg. 1. *Milia tum, luctumque dedit*, sed correctum per *Milia, plangoremque dedit*.

123. Reg.2., Rom. *rumpit*: alii *rupit*: vers. seq. variant tempora *secuit*, *ferit*.

125. Ex Ouidio 2. Art. 93. *At pater infelix, nec iam pater, Icare, clamat*.

126. Prudentius Apoth.614. dixit, *innupto vbere*. Sic *orba vbera*.

Quis tibi tunc, lanio, cernenti talia sensus?
Quosue dabas fremitus, quum vulnera feruere late
Prospiceres arce ex summa, vastumque videres
Misceri ante oculos tantis plangoribus aequor?
Extinctisque tamen quamuis infantibus absens,

OPVS PASCHALE.

per vnici gelidum corruens cadauer (hh) *extincti abscissas vberum venas, lactis copiam, cum cruore fundebat. Nemo calamitatis illius tam varias, tamque multiplices potest imagines expedire. Vbi diuersis generibus lamentorum dolor aderat non diuersus. Quis tibi sensus, quaeue fuit mentis intentio, non iam tyranne, sed lanio? quos fremitus eructabas accensus, quum insontium vulnera paruulorum ex arce summa prospiciens, vastum pelagus lacrymarum cerneres inundatione collectum? Inter necatos tamen infantes, quos occubuisse certum*

SCHOLIA.

(hh) Error in antiquis editionibus bibliothecae Patrum *gelidum corruens cadauere*. Fortasse auctor scripsit *gelido corruens cadauere*. Paulo post *semper incertus* mendum est in nonnullis editis. Rescripsi etiam *insontium vulnera*, pro quo inueni *sontium*.

127. Arntz. a pr. m., Fabr., et nonnulli editi *nunc* pro *tunc*; vt solent haec facile inter se confundi. Sententia postulat *tunc*, vti locus Virgilii lib.4. Aeneid. v.408. seqq., quem Sedulius exprimit. Liberius Virgilium imitatur Prudentius, vt notaui ad hymn.5. Peristeph. v. 421. *Quis audienti talia, – Datiane, tunc sensus tibi etc.* In Breuiario romano ad festum Septem Dolorum B. Mariae Virginis respons. 1. noct. 3. simili modo: *Quis tibi tunc sensus, dum cernis talia, Virgo?*

128. Schedae Poelm., et ed. Lips. *gemitus*, qua voce vtitur Virgilius loc. cit. de Didone. Praeferendum est *fremitus* cum Prosa, et plerisque exemplaribus, vt sic neruosius viri, immo regis incensus ira animus exprimatur.

129. Arntzenius tentauerat *vastamque videres – Misceri ante oculos tantis plangoribus aethram*. Potuisset leuiori mutatione *vastumque videres – Misceri ante oculos tantis plangoribus aethra*: scilicet pro *aethera*, quo accusatiuo graeco contracto *aethra* non semel vsus est Iuuencus, vt aduerti ad l.2. v.532. Ita etiam inscriptio vetus apud Gruterum pag 1164. n.4. *Effussasque preces mittat ad aethra suas*; vti etiam legitur in codice Vatic. Palat. num.833., ex quo Gruterus plerasque inscriptiones christianas deprompsit. Vera tamen est lectio codicum mss., et editionum, vt agnouit etiam Arntzenius ex Prosa, vbi est *pelagus* pro *aequor*. In Alb. erat *aether*, sed eadem manus emendauit *aequor*. Cellarius in Indice *aequor* per tumultum exposuit, quod Wopkensius, et Arntzenius recte damnant. Nisi obstaret Prosa, explicari posset *aequor* per planitiem. Wopkensius ait, Sedulium verbum Virgilii retinuisse, quia existimauit, *aequor* dici posse de aquis Iordanis, aliisue, quas transmeare matres cum infantibus fugientes conarentur. Herodes quidem praesens non erat: sed verba *prospiceres*, et *videres ante oculos* non absurde intelligi possunt de oculis mentis. Interpretatio Prosae retinenda est, nimirum intelligi pelagus lacrymarum inundatione collectum. Habet hoc etiam hispanum idioma, vt copiosum fletum *mare lacrymarum* dicat.

130. Ott.1. *clamoribus*, ex quo factum *plangoribus*.

131. Vat.2., Reg.5. *Extinctis tamen* sine coniunctione *que* contra legem pediam. Aldus hos codices secutus est, vt

Praesens Christus erat, qui sancta pericula semper
Suscipit, et poenas alieno in corpore sentit.
Ast vbi bissenos aetatis contigit annos,
Hoc spatium de carne trahens, aeuique meatus
Humana pro parte tulit, senioribus esse
Corde videbatur senior, legisque magistros
Inter vt emeritus residebat iure magister.
Nec mora (quas etenim volitans per tempora mundus
Nouit habere moras?) vsus maiore iuuenta,
Sex quasi lustra gerens, placidam Iordanis ad vndam

OPVS PASCHALE.

est, non perisse, quamquam Christus abfuerit, absens esse non potuit, qui periculis sanctorum semper insertus, alienis pro se corporibus irrogata pio motu sentit in se supplicia.

Quum iam aetate proficiens annos duos gereret supra decem, cuius numeri de carne traxerat quantitatem, aeuum scilicet temporale humana ratione percurrens, senioribus seniorem sese prudentia, magistris magistrum pandebat esse doctrina, vt legis suae manifestus interpres, quantus esset interior, demonstraret.

Nec post longam temporum moram (quaenam potest esse mora temporibus, quae volucri cursu fugacia, nondum veniunt, iam recedunt, vt euangelista (ii)

SCHOLIA.

solet; nisi si, vt puto, Reg.5. sequitur Aldum. Vrb. ***Extinctisque tantum***: retine ***tamen***. Scilicet, Et tamen extinctis infantibus etc.

132. Wopkensius longe venustius putat ***qua***: sed ***qui*** receptum est ab omnibus, et retinetur a Prosa, nec minus elegans est.

133. Fabr., et nonnulli alii editi ***Suspicit***. Solent haec duo verba inter sese commutari. Hoc loco sententia exigit ***Suscipit***. Nebrissensis exponit: sibi imputat, quod pro se alii patiuntur. ***Sentit***, illis condolet.

134. Rom. ***Vbi sedebat Dominus inter magistros legis***.

137. Scriptores veteres christiani passim prudentiam maturiorem iuuenum ***senium***, siue ***senectutem mentis***, ***cordis*** aut ***animi*** appellabant.

139. Rom. ***Vbi venit Iesus ad Iordanem baptizari a Ioanne***. Ottob. 1. ***Vbi Christus baptizatur***.

140. Ms. Arntz. ***maiore senecta***, quod Arntzenius suspicatur esse glossema verborum ***maiore iuuenta***: sed ineptum esset glossema, non enim maior iuuenta vocari potest senectus, praesertim quum sequatur, ***Sex quasi lustra gerens***.

141. Reg.5 ***placidas ad Iordanis vndas***. Plerique codd. mss., et editi ***placidam Iordanis ad vndam***: ita etiam edidit Aldus, neque video, cur in Erratis legere nos iubeat ***placidas ad Iordanis vndas***. Sedulius ipse paulo post, consentientibus omnibus exemplaribus, secundam producit in ***Iordanis***. Nonnulli tamen corripiunt. Vide not. ad l.1. Iuuenci v.383. Sex lustra sunt triginta anni, vt in hymno ***Lustra sex qui iam peregit etc.*** Arator 1. Apost. 300. al. 246. ***Octo lustra gerens***. Alii dicunt ***gerere annos*** pro ***agere***.

(ii) Cap.3. Luc. vers.23., et subinde Ioann. cap.1. vers.29., et infra Matth. cap.3. etc. Paulo post occurrit ***baptizatu-***

Venit, vt acciperet hoc, quod dare venerat ipse.
Hunc Baptista potens vt vidit ab amne Ioannes,
Quem matris dum ventre latet, nondumque creatus
Senserat, obstruso iam tunc sermone prophetes,
Vt muto genitore fluens, cui munera linguae
Post noni taciturna diu spiramina mensis

OPVS PASCHALE.

significat?) Ipse Iesus erat quasi iam annorum triginta, vt putabatur filius Ioseph; *praeclare nimis vtrumque verbum* (quasi, *et* putabatur) *diuinitatis seruauit. Sicut enim quasi triginta videbatur annorum, quum sit aeternus, ita Ioseph putabatur, quum sit ex virgine procreatus. Tunc Iordanis ad fluenta baptizaturus accessit, expetens, quod venerat, vt donaret, abluendus, qui veniebat abluere. Hunc Ioannes Baptista conspiciens, quem matris in vtero senserat, dum lateret, iam Christi conscius affuturi, prophetiae munus exercens, licet loqui non posset, tamquam muti patris a silentio temporali descendens,*

SCHOLIA.

rus pro *baptizandus*: ita scriptores multi sequioris aetatis locuti sunt, vt Isidorus, et Iulianus Toletanus, in quorum editionibus similia verba nunc apparent mutata.

143. Rom. *potens vidit*: desideratur *vt*. Alii quadrisyllabum faciunt *Ioannes*, prima correpta, secunda autem producta. Ioannes dicitur etiam *potens* a Fortunato, et aliis.

144. Reg. 1. *latens*: sic fortasse fuit in Reg. 2., vbi nunc est *latet*. Ottob.2. mendose *nudumque creatus*.

145. Vet.1., Mon. *abstruso*: sed bene est *obstruso* cum mss., et plerisque editis. Seneca Philosophus, Statius, et Prosper vtuntur voce *obstrusus* pro recondito, clauso, abstruso. Posset etiam scribi *obtrusus*. Reg. 1. cum multis editis *prophetes*, nimirum ipse Ioannes propheta, vel prophetes senserat etc. In Reg.2. nunc est *prophetae*, sed fortasse fuit *prophetes*, quod indicat glossa *propheta*, *vates*. Plerique mss. nostri, Ott.1., 2., Vatt.1., 2., Ang., Reg.5., Vrb., et Alb. cum Parrh., Ald., sched. Poelm. *prophetae*, quod Rom., et ms. Arntz. innuunt in *prophete*. Ed. Lips. *propheta*. Reg.4. *prophetis*: quae non absurda est lectio. In nonnullis mss. glossa est *prophetae* – *Zachariae*, atque ita hunc locum Nebrissensis exponit. Si legamus *prophetis*, sensus erit, senserat sermone Elisabeth prophetis, seu prophetidis. Immo etiam si retineatur *prophetae*, eadem explicatio adhiberi poterit: nam *prophetes*, *prophetae* de femina quoque dici potest. Vide Iuuenci versum a me restitutum lib. 1. v.249. *Mox ecce prophetae* – *Femineam sancto complet spiramine mentem*. Ex quo etiam cum lectione *prophetes* dubitari posset, an Ioannes, an Elisabeth ea voce exprimatur. Verior tamen interpretatio est, ipsum Ioannem e ventre matris clausum sensisse quodam abstruso sermone, quia exaltauit in vtero, et iam tum prophetam fuisse: quod prosa tenet.

146. Rom. *Et muto genitore* pro *Vt muto*. Monast. *mutuo* mendose. Parrh. *fruens*, Nebrissensis coniecerat *silens*, quod nonnulli vulgati secuti sunt cum Fabricio. Plerique editi cum mss. *fluens*, cuius glossa in nonnullis codd. est *nascens*. Scriptura haec extat etiam in vetustissimo codice Taurinensi, et a prosa indicatur.

147. Rom., et ed. Vet.1. contra metrum, et sensum *Post noui*. Cant., Ald., et pauci alii editi *tacitura*, quod Nebrissensis explicat *tacentia*. Plerique *taci-*

Parto redduntur nato, mox praedicat: Agnus
Ecce dei, veniens peccatum tollere mundi.
Tollere quum dicit, quod non habet, hoc mihi tollit:
Non mala vt ipse gerat, sed vt ipse nocentia perdat.
Qualiter in medias quum lux praeclara tenebras
Funditur, et proprio non offuscata sereno
Decutit expulsas illaesis vultibus vmbras,
Sic delicta fugans Saluator nostra gerendo
Tersit, et attactu procul euanescere iussit.

OPVS PASCHALE.

proclamare coepit, et dicere: Ecce Agnus dei, ecce qui tollit peccata mundi. *Quum dicit* tollit, *ostendit, eum non habere, qui tollit quod quidem tulit, non vt ipse gereret, sed vt ipse deperderet. Sicut tenebris nocturnae coecitatis ortum radiantis diei subito videmus infundi, nec tamen caliginis tactu, quem decutit, splendoris sui gratiam lux amittit, ita dominus Iesus Christus humani generis delicta suscipiens, non tenuit, sed fugauit. Nam vt ignis metalla sordium consummatione clarificat, ita nos ab originali contagio sua bonus*

SCHOLIA.

turna. In Alb. desunt verba *noni taciturna*. Intellige *munera taciturna*.

148. Vat. 2., Reg. 5., et Ald. *Partu*. Reg. 2 *Parto* cum plerisque, sed ex correctione *Partu*. Reg. 1. *Edito*, et pro d. s. *Parto*: sed cum *Edito* non constat versus, et in Rom. *Edito* est glossa supra *Parto*, Nebrissensis obseruat, in graecis, ac veteribus latinis exemplaribus Euangelii *peccatum* legi, non *peccata*.

149. *Tollere* accipit Sedulius tum pro *portare*, tum pro *auferre*, scilicet mihi, vel a me. Alii alio modo. Confer not. ad Dracont. l. 2. v. 602.

150. Arntzenius ex Parrh., et schedis Poelm. refert *dum dicit*.

151. Vet. 2. *vt ipsa gerat*: melius *vt ipse gerat*. Parrh., schedae Poelm. *ferat* pro *gerat*. Rom. *sed ipse*: lege *sed vt ipse*.

152. Nonnulli editi *dum lux*.

153. Reg. 1. a sec. m., Reg. 4., et, vt videtur, Ott. 1. a pr. m. cum Vet. 1., 2., Mon., tribus Tornaesianis, Poelm., aliisque editis *et proprium non offuscata serenum*: qui vsitatus graecismus. Plerique nostri mss. Reg 1. a pr. m., Ang., Reg. 2., Vatt. 1., 2., Ot ob. 2., Vrb., Rom. cum Parrh., Ald., cod. Cant., schedis Poelm. *et proprio non offuscata sereno* In Ott. 1., deletis aliis, solum nunc apparet *et propri . . . sereno*. Verbum *offusco* reperitur apud Tertullianum, et Orosium.

154. Arntzenius nonnullam suspicionem mouet, an legendum sit *Discutit*. In Rom. certe legitur *Discutit*: sed verbum *decutio* frequens est in poetis christianis. Confer var. lect. ad Iuuenc. l. 3. v. 193. Reg. 1. *expulsas* cum ceteris, supra correctum, vt videtur, per *expulsans*. Martialis vtitur hoc verbo *expulsare*.

155. Arntz male *fugando* pro *gerendo*.

156. In Rom. mendum est *Tersit*, *et tactu*. Nebrissensis explicat *a tactu*, *h. e. a contagione*. In schedis Poelmanni tribui videtur Nebrissensi *attractu*, nisi alterius haec lectio sit: certe in editione Nebrissensis, qua vtor, non est. Cellarius, et Arntzenius reiiciunt *attactu* in Parrhasio. Sed proba mihi visa est lectio *attactu*, quam inuenio etiam in Reg. 1.,

Tunc

Tunc vada torrentum simplex ingressus aquarum ,
In se cuncta lauat nostrae contagia vitae ,
Ipse nihil , quod perdat , habens , sanctoque liquentes
Corpore mundauit latices , lymphasque beauit
Gurgitis , et propriis sacrauit flumina membris .
Senserunt elementa deum , mare fugit , et ipse
Iordanis refluas cursum conuertit in vndas . [gis , inquit ,
Namque propheta canens , Quidnam est , mare , quod fu-

OPVS PASCHALE.

opifex flamma mundauit . Tunc immaculatus aquas ingressus in se nostram lauit illuuiem , nihil habens proprium , quod lauaret . Ipsos denique latices sacri corporis maiestate purificans , beauit gurgitis lympham , honorem dominici baptismatis consecutam . Senserunt tremendam deitatis vndae praesentiam . Pontus recessit a litore , fluuius remeauit in fontem . De quibus propheta cantitans , haec designat : Mare vidit , et fugit , Iordanis conuersus est retror-

SCHOLIA.

ex qua in Reg.2. , 4. , Ott.1. , 2. , Alb. , Vrb. factum est *atactu* . Vatt. 1. , 2. , Reg.5. , Ang. *a tactu* , sed in Vat.1. prius videtur fuisse *attacta* , scilicet delicta . Ex Virgilio sumpsit Sedulius hoc verbum l.7. v.350. *Voluitur attactu nullo* . Eodem nomine Varro vtitur in ablatiuo : nam extra hunc casum vix exemplum reperire licet . Varronis verba sunt l.2. R.R. cap.5. *Corium attactu non asperum* . Vtitur etiam Iuuencus l.1. v.776. *Tum dextera Christi – Attactu solo purgauit lurida membra* . In Sedulio l. 4. v.104. omnes fere habent *Attactu patuere fores* , vt fatetur Arntzenius , qui ibi quoque intrusit *A tactu* .

157. Nebrissensis ait , legendum *Tum in vada* , vel supplendam praepositionem . Hoc secundum tenendum , praesertim quum praepositio *in* iam insit verbo *ingressus* . In *simplex* intellige *innocens* , *purus* , vel cum prosa *immaculatus* .

158. Reg.1. , 4. , Ott.2. , Ang. *lauit* : sed in Reg.1. prius fortasse exaratum fuit *lauat* . Vtrumlibet rectum est , vel *lauat* a *lauo* , *lauas* , vel *lauit* a *lauo* , *lauis* .

160. Rom. *lymphamque* .

161. Vonckius citat *caerula membris* , non ineleganter , ait Arntzenius . Sed fortasse illi excidit *caerula* pro *flumina* , quod vnice probant mss. , et editi . Haec causa est , cur olim multi cuperent in Iordane baptizari , vt exposui ad hymn.2. Cathem. Prudent. v.64. Vide etiam S. Gregorium Turonensem l.1. Mirac. n.88. *Quum dies sanctus Epiphaniorum aduenisset , et omnes in Iordanem descenderent abluere tam vulnera corporis , quam animae cicatrices etc.* Georgius Gemnic. cap.23. l.2. Ephemer. apud Pezium Thesaur. Anecdot. tom. 2. de Iordane loquens sic refert : *Bibimus ex eo , et manus , pedesque , caput , et faciem abunde ex illo conspersimus . Adhaec et in vasculo nobiscum vsque in patriam sine omni foetore , aut corruptione aquam attulimus* . Nostra aetate aquam ex Iordane in Lusitaniam allatam nouimus , vt in sacro baptismate adhiberetur .

163. In Reg.1. pro *Iordanis* prius fuit *Iordanes* . Nonnulli *Iordanus* . Pro *refluas* Rom. *refluens* cum interpretatione , seu glossa *reuertens* , minus bene .

164 In Reg 4. peculiaris est lectio *canens , Quidnam est mare , quare fugisti ?*

Et tu, Iordanis, retro quia subtrahis amnem?
Ergo vbi flumineum post mystica dona lauacrum
Egrediens, siccas Dominus calcauit arenas,
Confestim patuere poli, sanctusque columbae

OPVS PASCHALE.

sum. Quid est, mare, quod fugisti, et tu, Iordanis, quia conuersus es retrorsum? *Euangelicae lectionis ergo textus ita prosequitur:* Baptizatus autem confestim ascendit de aqua, et ecce aperti sunt ei caeli, et vidit spiritum dei descendentem, sicut columbam venientem super se. Et ecce vox de caelis, dicens: Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui. *Consideremus attentius, quantum reueletur et in hoc loco mysterium. Postquam enim dominus de aqua baptizatus ascendit, mox aperti sunt caeli. Quomodo mox aperti sunt Christo, cui super sidera domus, nunquam caelum videatur occlusum? Sed arbitror, quantum pietas eius meis sensibus aspirare dignatur, quod ideo tunc aperti sunt caeli, quando dominus ascendit ab aqua baptizatus, vt suis misericors doceret exemplis, homini, cuius effigiem sumpsit, caelorum regna tunc pandi, quum meruerit spiritalis aquae consecratione perfundi. Quod autem spiritus dei super eum in specie columbae descendit, ostendi-*

SCHOLIA.

Sed vltima in *quare*, et prima in *fugisti* pessime corripiuntur. Plerique *Quidnam est mare, quod fugis, inquit*. Cod. ms. Arntzenii *quinam est*, quod non ineptum putat Arntzenius, si suppleatur *quinam est deus, quod*, videlicet ob quem fugis. Obscurissimum id esset. Si *quidnam* mutandum esset, mallem *quianam* pro *quare*, vel *cur*. Sic Virgilius, quem Sedulius passim imitatur, l.10. v.6. *Caelicolae magni, quianam sententia vobis – Versa retro?* et l.5. v.13. *Heu! quianam tanti cinxerunt aethera nimbi?* Vbi male aliqui legerunt *quidnam*, aut *quinam*. Virgilius ex aliis antiquioribus, Naeuio, Ennio hanc vocem vsurpauit, vt notarunt Seruius, et Quintilianus l.8. cap.3. ante med. Ennius libro 7. apud Festum: *Quianam dictis nostris sententia flexa est?* In Sedulio confirmatur *quianam* ex *quia* v. seq. Ceterum quum sequatur *quod*, nihil mutandum.

165. Cant., Reg.1., Ottob.1. pro d. s., nonnulli vulgati *quia subtrahis*, quod recentiores Grunerus, et Arntzenius secuti sunt. Ott.1. in contextu, Arntz., Ang., Alb., Ott.2., Vrb., Rom., Meus, Parrh., Ald., et plerique editi *quid subtrahis*. In Vat.1., et 2. dubium, an *quid*, an *quia* sit legendum. In Reg.1. a pr. m. fortasse fuit *quid*: nunc supra *quia* est glossa, vel diuersa potius scriptura *quid, vel cur*. Verior est lectio *quia* ex Prosa, et verbis psalmi 113. *Quid est tibi, mare, quod fugisti? Et tu, Iordanis, quia conuersus es retrorsum?* Similia sunt exempla in Vulgata versione sacrae scripturae, et alia ex Rufini Histor. Eccles., in quibus *quia* sumitur pro *quod*, vel *cur*.

166. In meo codice titulus hoc loco apponitur *Spiritus sanctus in specie columbae apparuit*. = Cant., Arntz., schedae Poelm., Reg.2., 5., Vatt.1., 2., Vrb., Ott.2., Alb., Rom., Meus, Parrh., Ald., et alii editi *fluminei post mystica dona lauacri*. Reg.1., Ott. 1. cum multis editis, praesertim recentioribus *flumineum post mystica dona lauacrum*, quod mihi etiam magis arridet.

167. Rom., Meus, Ott. 1., Reg. 2., Parrh, Ald. *siccas Dominus*: Reg. 1., et alii *Dominus siccas*. Arntzenius edidit *siccas Dominus*, et Parrhasio, aliisque vulgatis tribuit *Dominus siccas*, sed Parrh. contrarium habet.

Spiritus in specie Christum vestiuit honore,
Mansuetumque docet, multumque incedere mitem,
Per volucrem, quae felle caret, natoque vocato
Voce Patris, triplici deus ex ratione probatur,
Quod pater, et natus, quod spiritus est ibi sanctus,
Quo manet indignus, qui non numerauerit vnum.

OPVS PASCHALE.

tur, quanta sit eius bonitas, mansuetudo, simplicitas, per volucrem, fellis amaritudinem non habentem. Et ne corporaliter visus esse nesciretur deus, voce patris asseritur dicentis: Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacui. *Praeclarus iste dilectionis affectus plenam catholici dogmatis continet firmitatem, vnamque Patris, et Filii pronunciat esse virtutem. Charitas enim, quae in deo consistit, a similitudinis, et aequalitatis spiritu non recedit. Nam qui dixit sui lege mandati:* Diliges proximum tuum, tamquam teipsum, *docuit, diligentis, et dilecti nullam fieri oportere distantiam. Nam et in sequenti verbo, quod addidit,* in quo mihi complacui, *intelligitur potestatem vnius deitatis explanasse communem. Plus est enim* complacui *dixisse, quam* placui, *quia* complacui *conuenientiae verbum est, et geminae cernit adhaerere personae. Quod ideo vox caelestis expressit, vt et pater in filio, et filius complacuisse videatur in patre. Nam et ipso tam paternae vocis, quam filii baptismatis, vel spiritus aduolantis consortio congregato, Trinitas vno fulsit ex deo, quo dignus non meretur existere, qui numerauit Trinitatem.*

SCHOLIA.

169. Vonckius tentabat *Christum inuestiuit bonore*: quam coniecturam facillimam esse dicit Arntzenius, quum nihil sit in mss. frequentius, quam vt *m*, et *in* inter se commisceantur. Wopkensius rectius existimat, nihil hic esse mutandum.

170. Ang. *multum incedere*: alii *multumque incedere*. Wopkensius etsi fatetur, *multum* cum adiectiuis pro *maxime* aliquando construi, tamen mallet *mitemque incedere, mitem*, vel *bumilemque incedere*, vel *iustumque incedere*. Grunerus, et Arntzenius iure dissentiunt.

171. Vet. 1., 2., Mon. *notoque* errore typographico, certe vitiose. Quod autem columba felle careat, vulgi quidem opinio est, sed falsa, vt tradunt, qui huiusmodi rerum scientiam profitentur.

172. Ott. 2. *deus ratione*: vt stet versus, legendum *deus ex ratione*, neque male esset *deus bac ratione*.

173. Meus *vbi*: lege *ibi*.

174. Cant., Reg. 4., Ott. 1. recentiori m. *bonorauerit*. Editi cum plerisque mss. *numerauerit*. In Ott. 1. prius fuit *adorauerit*, aut *orauerit*: supra vel glossa, vel d. s. *numerauerit*. Arntzenius ait, *numerare* antiquis esse venerari, aestimare, ex iis, quae notauit Cortius ad Ciceronem l. 12. ep. fam. XI. Verum *numerare* pro *venerari* non probo, pro *censere*, vel *aestimare* facile admittam, quum id, quod numeratur, inter alia similia reponitur, vt *maximum beneficium numero*, *in bonis numero*, et similia. At quum sermo est de vno deo difficultatem creat haec phrasis *numerare vnum deum* pro *fateri vnum deum*. Suspicor, Sedulium scripsisse *qui non memorauerit vnum*. Sic v. 237. h. l. *Qui dominum caeli patrem memoramus, in ipso – Iam fratres nos esse decet*. Aliam scripturam *adorauerit*, vel *bonorauerit* lex carminis reiicit. Prosa aut obscura est, aut mendosa: ex qua tamen haec explicatio eruitur: Qui numerauerit non vnum, siue tres deos.

Inde quaterdenis iam noctibus, atque diebus
Ieiunum dapibus, sacro spiramine plenum
Insidiis tentator adit, doctusque per artem
Fallaces offerre dapes, Si filius, inquit,
Cerneris esse dei, dic, vt lapis iste repente
In panis vertatur opem. Miracula tamquam
Haec eadem non semper agat; qui saxea terrae
Viscera frugiferis animans fecundat aristis,
Et panem de caute creat. Hac ergo repulsus

OPVS PASCHALE.

Tunc ductus est Iesus in desertum a spiritu, vt tentaretur a diabolo. Et quum ieiunasset quadraginta diebus, et quadraginta noctibus, postea esuriit. Et accedens ad eum tentator, dixit ei: Si filius dei es, dic, vt lapides isti panes fiant. *Igitur tentabatur a diabolo, fidei semper inimico. Nemo enim sibi manifestam rem discutit, nisi qui fallaci plenus ingenio, compertae veritati non credit, sicut ipse diabolus, qui postea quam Iesum paterni claritate sermonis dei filium esse cognouit, eiusdemque potentiam singularem quadraginta diebus, et quadraginta noctibus nihil vescentis expauit. Licet Moyses similiter, et Helias totidem dierum sustinuerint, noctiumque ieiunium. Sed illos alieno fultos auxilio, quamquam suo merito nouerat haec fecisse. Iesum propria cernebat operari virtute. Spem repente vanissimam stultae tentationis arripuit, quia dominus esuriuit. Nec audebat aggredi diuinitatem, nisi mixtum videret hominem. Mox antiquas molitus insidias ciborum, improbus dolos fallacia suscitauit assueta. Demonstransque lapides, suas magis epulas* (kk), *serpens ait:* Si filius dei es, dic, vt lapides isti panes fiant, *quasi non posset hoc facere, qui tale iugiter opus exercens, de saxeis terrae visceribus producit segetem frugali victu praegnantem, et spicea messium densitate cautis nutrimen-*

SCHOLIA.

175. Rom. *Vbi diabolus tentauit Dominum ieiunando*. Meus *De tentatore, qui adiit Dominum, postquam ieiunauit*. Ott. 1. *Vbi tentatur a diabolo*.

176. Nonnulli mss., et editi *Ieiunium*; quod mendum Aldus in Erratis emendauit.

(kk) *Suas magis epulas*, ex Genesi ad serpentem: *Terram comedes*. Vide notam ad carmen *Genesis*, quod post Iuuencum edidi, vers. 110.

177. Dracontius 1.471. *Insidiosus adit.*

179. In nonnullis mss. *lapides*, et in nonnullis editis *repentem* menda sunt.

181. Omnes mss. nostri cum mss. Lips., Heins., Cantabr., et antiquissimo Taurinensi, necnon schedis Poelm., Ald., Parrh. *Haec eadem non semper agat, qui*. Multi editi *Haec non semper agat Dominus, qui*. Meus *saxa* vitiose pro *saxea*. Augustinus tract. 24. in Ioann. simili ratione laudat *opera dei mira, et stupenda in quolibet seminis grano*.

182. Codices omnes nostri cum Ald., Parrh., mss. Arntzenii, Cant., et schedis Poelm. *frugiferis*. Nonnulli *fructiferis*, quos sequi maluit Arntzenius. Magis placet *frugiferis*: in Reg. 5. *fruiferis* hoc ipsum innuit.

183. Rom. *tunc*, ad marg. vel correctio, vel d. s. *hac*, quod praeferendum.

Voce prius ; hominem non solo viuere pane ,
Sed cuncto sermone dei , labefactus , et amens ,
Altera vipereis instaurans arma venenis ,
Cum Domino montana petit , cunctasque per orbem
Regnorum monstrauit opes , Haec omnia , dicens ,
Me tribuente , feres ; si me prostratus adores .
Quantum peruersus , tantum peruersa locutus .
Scilicet vt fragilis regni affectaret honores ,

OPVS PASCHALE.

to crescente panis vberem cibum de lapidum fecunditate largitur . Sed maluit sapientia singularis gloriam mirabilis facti contemnere , ne petitionem tentatoris admitteret (ll) . *Deus enim credentes suscipit , tentantes excludit . Nam populus Israel ob hoc deum legitur offendisse quam maxime , quia beneficiorum eius oblitus,tentare ausus est eum , vt cum desperatione peteret epulatum . De quorum Moyses in libris suis incredulitate non tacuit . Et Dauid ita memorans breuiter explanauit* : Et tentauerunt deum in cordibus suis , vt peterent escas animabus suis . Et male locuti sunt de deo, et dixerunt : Numquid poterit deus parare mensam in deserto ? etc. *Quid enim illi potest esse difficile,qui pro immensa rerum omnium possibilitate vocatur omnipotens ? Respondens autem dominus satanae , sic dixit* : Scriptum est : Non in solo pane viuit homo , sed in omni verbo , quod procedit de ore dei . *Apta nimis , et competens data est inimico responsio . Nam percunctanti , si filius dei esset , velut homo respondit , quatenus per eum potius vinceretur , quem videbatur aggressus . Quo audito , fractus, et debilis , arma tamen audaciae non deponit . Et duxit illum diabolus , et ostendit ei omnia regna orbis terrae in momento temporis , et ait ei* : Tibi dabo potestatem hanc vniuersam , et gloriam illorum , quia mihi tradita sunt , et cui volo , do illa . Tu ergo si adoraueris coram me , erunt tua omnia . *Quid mirum , si peruersa sit locutus miser , qui ne rectas vias incederet , serpentis torti effigiem sumpsit , regni fragilis , et caduci Christum aestimans cupiditate contingi , qui validum potius , et aeternum suis venerat collaturus?* (mm) *Aut ille diuitias seculares dignaretur acquirere,qui*

SCHOLIA.

(ll) Mendosum est in multis bibliothecis Patrum *amitteret* pro *admitteret* . Paulo post occurrunt verba ex psalm. 77. vers. 18. , 19.

184. Rom. *solum* , correctum per *solo* .

186. *Arma* , consilia, quibus noceat , si possit . Virgilius l. 2. Aen. 99. *Et quaerere conscius arma* .

190. Torn. 3. *tamen* pro *tantum* . In mss. passim haec duo commutantur : sed hoc loco neque metrum , neque sensus patitur *tamen* . Reg. 5. , Vat. 2. , Ald. *tantum est peruersa* : in aliis deest verbum substantiuum , quod eleganter omittitur .

191. Reg. 1. in contextu , Reg. 2. pro d. s. , Ott. 2. , Vat. 2. , Reg. 5. *fragiles regni affectaret bonores*, Arntz. *fragiles mundi affectaret honores* , Reg. 4. *fragilis regna affectaret honoris* . Communior scriptura est *fragilis regni affectaret honores* , cui fauet Prosa . Ita plerique editi . Parrh. , Ald. , et nonnulli alii *fragiles* pro *fragilis*.

(mm) Putarem , legendum *An ille etc.* cum interrogatione .

Qui populis aeterna parat, monstrumque nefandum
Pronus adoraret, cuius super aethera sedes,
Terra pedum locus est, quem nullus cernit, et omnis
Laudat in excelsis summissa voce potestas.
Christus ad haec: Tantum Dominum scriptura, deumque
Iussit adorari, et soli famularier vni.
His quoque deficiens congressibus, audet iniquus,
Ter sese attollens, animo perstare superbo,
Terque volutus humo, fragili confidere bello.
Tunc assumpsit eum sanctam sceleratus in vrbem,
Et statuens alti supra fastigia templi,

OPVS PASCHALE.

docere venerat, vt perirent. Monstrumque caelo deiectum adoraret, cui thronus est caelum, terra subpedaneum, mundus omnis obsequium, quem nullus audet aspicere, et cunctae summissis vocibus laudant super sidera potestates. At iterum Dominus eum tali responsione confudit, dicens: Scriptum est: Dominum deum tuum adorabis, et illi soli seruies, *adhuc ex humana cerni-tur respondere persona. Dedignatus scilicet infirmum rebellem virtute maiori potentiae subiugare. Licet huius quoque verbi liuor ille vipereus congressione deiectus nondum deposuerit temeritatis ingenium, sed trisulca linguarum vibratione confidens contra victricem Trinitatis manum tertio caput erigit sauciatum.* Tunc assumpsit eum diabolus in sanctam ciuitatem, et statuit eum su-

SCHOLIA.

192. Cellarius in Addendis suadet, legendum *externa* pro *aeterna*, nisi typothetarum iterum id errori sit ascribendum, vt obseruat Arntzenius.

195. *Summissa voce*: dictum id censet Nebrissensis, quia in psalmo 64. v. 1. in textu hebraeo legitur: *Te decet silentium*, *deus*, *in Sion*, , pro quo Vulgata nostra habet, *Te decet hymnus*. At in Reg. 1. glossa est *summissa*, h. e., *sursum missa*, *vel eleuata*. Verior est glossa Ott. 1. *summissa - supplici*. In prosa idem verbum retinetur *summissis vocibus*.

197. Meus *soli et*, alii *et soli*. Nonnulli editi *famulari et vni*, repugnante metro. Reg. 5. mendose *famulariter*. Arntz. ms. *famularier illi*, quod in textu recepit Arntzenius, fauente Prosa. At Prosa seruat verba scripturae sacrae, poeta in carmine ad maiorem vim exprimendam addidit *soli vni*: sic enim passim haec duo coniunguntur, quod exemplis facillimum esset comprobare. Ex ipsa autem sententia subintelligitur, *Domino deo vni soli* seruiendum esse, quin addatur *illi*.

198. Reg. 4. *ardet*, pro *audet*, Cant., et nonnulli alii *iniquis* pro *iniquus*. Melior lectio communis *audet iniquus*. Nomine *iniqui* simpliciter posito diabolum intellexit etiam supra v. 106. *Iam non repetamus iniquum*.

199. Reg. 4., Ott. 2. *praestare*: lege *perstare*.

200. Arntzenius male *considere bello* pro *confidere*.

201. Mon. *Hinc*: alii cum Prosa *Tunc*.

202. Vet. 1., Mon. *vestigia* vitiose.

Si natum genitore deo tete asseris, inquit,
Impiger e summo demissus labere tecto.
Nam scriptura docet, de te mandasse Tonantem,
Angelicis subuectus eas vt tutior vlnis,
Ad lapidem ne forte pedem collidere possis.
O quam caeca gerit nigro sub pectore corda
Mens tenebris obscura suis! hunc ardua templi
Culmina, et erectae quamuis fastigia pinnae
Credidit in praeceps horrescere, maxima summi
Curuauit qui membra poli, caelosque per omnes
Vectus in extremae descendit humillima terrae,
Inferiora petens, sed non excelsa relinquens.

OPVS PASCHALE.

pra pinnaculum templi, et dixit ei: Si filius dei es, mitte te deorsum: scriptum est enim, quia angelis suis mandauit de te, et in manibus tollent te, ne forte offendas ad lapidem pedem tuum. *O quantum caecitatis, atque caliginis nigro semper dominatur in pectore, mensque tenebris propriae malignitatis obscura, nescit indeprehensam custodire fallaciam! Ecce dicens:* Si filius dei es, *ostendit, hoc se nescire. Quum quaerit dicens iterum:* Angelis suis mandauit de te, *confitetur, hunc esse, quem cernit, sed ancipitis vsus varietate sermonis simulator, ac dissimulator inuentus, mendax suis artibus approbatur. Nec solius fallaciae, sed etiam stultitiae domus est cor malignum. Quid enim poterit ineptius reperiri, quam vt illum crederet licet alta sublimis templi fastigia, et cacumen excelsi pinnaculi saltu formidare praecipiti, qui vt planis videtur in terris, de summa caelorum arce descendit? de quo clamat Dauid, et dicit* (nn): Et descendit, et inclinauit caelos, *simul humillima conti-*

SCHOLIA.

203. Rom., Vrb. *tute*, quod edidit Parrhasius, et extat in Mon., et in ms. Arntz. Hanc scripturam praeferunt tres Arntzenii, Editor Sedulii, pater eius ad Plinium Paneg., et patruus eiusdem ad Caton. distich. 4. l. 1. Plura similia congerit Arntzenius ad hunc locum. Damnanda quidem non est haec lectio: sed nulla est causa, cur a recepta, et communiori codicum mss. recedamus.

204. Meus *delapsus*, quod Parrhasius quoque vulgauit. Mss. alii cum plerisque editis *demissus*: sed Rom. scribit *dimissus*, vt in hoc, et similibus verbis praepositione *de* compositis accidere solet.

206. Reg. 4. *subiectus*: retine *subuectus*.

208. *Mens*, *pectore*, *corda* voces sunt fere synonymae: sed poetae ita saepe orationem amplificant.

209. Commentator Bedae de art. metr. profert hunc versum.

210. Meus *Culmina et rectae*, Rom. *Culmina erectae*: lege, vt stet versus, *Culmina et erectae*.

212. *Membra poli*, vt *membra vrbis* apud Prudentium 2. contra Symm. 446. Vide commentarium.

(nn) Psalm. 17. v. 10. Vulgata, *Inclinauit caelos, et descendit*.

214. Reg. 1., 2., 4., 5., Ott. 1., Vat. 2.,

Dixerat, et validi confossus cuspide verbi,
Quod tentare suum dominumque, deumque nequiret,
Victoris fugit ora gemens. Tunc hoste repulso,
Caelicolae assistunt proceres, coetusque micantes
Angelici Christo famulantur rite ministri.
Protinus ergo viros ex piscatoribus aptos
Humanas piscari animas, quae lubrica mundi
Gaudia sectantes, tamquam vaga caerula ponti,

OPVS PASCHALE.

tinens, et altissima non relinquens. Igitur deficientis audaciam sic eloquens perculit vox diuina: Scriptum est: Non tentabis dominum deum tuum. *Hic dominum, deumque se esse iam pandens, tales vltra conatus assumere prohibet tentatorem, suis nos admonens pius doctor exemplis, spiritum, vetustae malignitatis artificem, illic humanis procul dubio subiacere virtutibus, vbi fuerit deus simplicitati puri cordis infusus. Ait enim lectionis instructio:* Tunc reliquit eum diabolus, et ecce angeli accesserunt, et ministrabant ei. *Videtur, vt arbitror, in hoc diaboli fugientis abscessu, et ministerio consequenter angelico quamdam paschalis gloriae declarare praecedentibus signis imaginem. Nam sicut victis tentationibus, depulsoque diabolo, praebuerunt angeli ministerium Saluatori, sic contumeliis iudaeorum, et poenis beatae crucis passione contemptis, ipsaque diaboli fraude, et morte calcata, surrexit ab inferis, euectus est astris, et consueto maiestatis imperio Christus ab angelis adoratur in caelo.*

Exin discipulos ex piscatoribus quosdam sibimet sociauit accitos, humanas deinceps animas piscaturos, quae lubricam sectantes mundi laetitiam, tamquam natantes vias ponti fluctuan-

SCHOLIA.

Arntz., Ald. *et non*. Meus *at non*. Vat.1., Ott.2., Ang., Alb., Vrb., Parrh. *sed non*: quod praetulit Arntzenius, quia facile, et saepe in mss. ex *sed*, aut *set* (sic enim multi librarii scribebant) fiebat *et*, praesertim quum in fine praecedentis vocis litera *s* erat.

215. Meus *confusus*: sed verbum sequens *cuspide* exigit *confossus*. In Reg. 4. mendum *cospide*.

216. Reg.4., Vat. 2., Vrb., Meus *dominum. deumque*: lex pedia postulat *dominumque. deumque*. Pro *nequiret* Reg.4. *nequisset*, Parrhasius *requirit*. Aldus edidit *dominum, deumque nequiret*, in Emendatis reposuit *dominumque, deumque requiret*. Verum neque *requirit*, neque *requiret* huic loco congruit, et fortasse error typographicus est vtrobique.

219. Ald. cum Vat.2. *Angelici, et Christo*. Melius omittitur coniunctio *et*. Arntz. *iure* pro *rite*.

220. Ott. 1. *Vbi ex piscatoribus fecit discipulos*. Meus *Quomodo legit sibi discipulos*. Rom. *Vbi Dominus elegit discipulos*. ± In Reg. 4. desideratur hic versus *Protinus*.

222. Cellarius cum nonnullis editis *vada caerula*, quod defendi potest. Sed praeferunt *vaga caerula* mss. omnes nostri, excepto Rom., in quo omissum est *vaga*, vel *vada*; consentiunt Arntz., Parrh., Ald., Vet. 1., 2., Mon., schedae Poelm., et alii.

Caeca-

Caecaque praecipites tranant incerta profundi,
Discipulos iubet esse suos, talesque supernae
Conciliat vitae, quos non ventosa loquendi
Gloria, nec vana de nobilitate superbus
Sanguis alat, sed fama tacens, humilique refulgens
Mente nitor caelo faciat de plebe propinquos.
Namque stulta potens elegit, et infima mundi,

OPVS PASCHALE.

tis incertas per voluptuosos lapsus vagis cursibus errauerunt; talesque vitae conciliauit (oo) *aeternae, quos nec generosae prosapiae ortus terrenae nobilitatis inflaret, nec nitor eruditae facundiae gloria vanae garrulitatis extolleret, sed quos sanctum vitae simplicis institutum superba nimis humilitate conspicuos caelo faceret iam vicinos. Namque deus omnipotens stulta mundi potius elegit, et infirma, renuens, quae sapientia videntur, et fortia, quia sicut Paulus Apostolus doctor egregius:* Quod stultum est dei, sapientius est hominibus, et imbecille dei, fortius est hominibus. *Et confestim iterum dixit:* Quae sunt stulta huius mundi, elegit deus, vt confundat sapientes, et in-

SCHOLIA.

223. Vat. 1., Vrb., Rom., et Poelm. ad marg. *praecipitis*. Plerique alii mss., et editi *praecipites*, ex quo pro diuersa scribendi ratione natum est *praecipiteis*, et *praecipitis*. Ott. 2. corrupte *Caeca quod praecipitis*. Reg. 4. *tranent*: verius est *tranant*.

(oo) Ex mendo *contiauit* recte Iuretus reposuit *conciliauit*.

225. Prudentius 1. contra Symm. 656. de eloquentia Symmachi, *Ludere ventosas iactu pereunte sagittas*, vbi ex Petronio excitaui, *ventosa loquacitas*.

227. Marcklandus ad Statium l. 5. silu. 3. cum nonnullis *forma tacens*: sed hic sermo est de *fama* tacente, vel tacita, quae opponitur gloriae ventosae loquendi. Wassius in ind. Sallust. v. *rumor* ex ms. biblioth. publ. Cantabr. profert *fama iacens*, h. e., obscura; quae scriptura non debet quidem displicere, sed alteri tamen est postponenda. Fama *tacens* est obscura. Confer notata ab aliis ad Silium XI. 777. *Ille ego sanguis - Dardanius*. Pro *inflet* elegans est *alat* ex Virgilio 5. 231. *Hos successus alit*, et Silio XI. 555. *Animos fauor haud obscurus alebat*.

228. Arntz. ex glossa, et contra metri rationem *vicinos* pro *propinquos*.

229. Reg. 4. deprauate *Namq. elegit infirma potens et stultaque mundi*, nec melius Meus *Nam sibi stulta potens elegit, et infigit mundi*. Fabricius cum nonnullis editis *Namque infirma potens*. Parrh. *Nam quia stulta potens*: ed. Lips. *Nam quoque stulta potens*. Plerique editi, etiam recentiores *Nam quae stulta*. Wopkensius coniecit *Namque stulta*. Sane Aldus, et nonnulli alii ita ediderunt. Grunerus coniecturam Wopkensii laudat; Arntzenius eandem confirmat codice ms. Arntzenii, vbi per compendium literarum legitur *Namq. stulta*. Vellet tamen, alios codices consentire. Atqui fere omnes nostri mss., scilicet Reg. 1., 2., 5., Ottobon. 1., 2., Vatt. 1., 2., Vrb., Rom., Ang., et Alb. vnanimi consensu scribunt *Namq. stulta*, quod per *Namque* sine vlla dubitatione exponendum est. Inepti aliqui editores, qui *que* corripi sciebant, putarunt corrumpi metrum, si ederetur *Namque stulta*. Sed quum sequatur duplex consonans *st*, ex sententia quorundam *que* produci debet, ex sententia omnium potest, vt vberius disserui in Prolegom. ad Pru-

Fortia confringens deus, et sapientia perdens.
Quin etiam celerem cupiens conferre salutem,
Orandi praecepta dedit, iudexque benignus
Indulgenda peti breuiter iubet, vt cito praestet,
Sic dicens: Orate patrem, baptismate nostrum,
Iure suum: propriumque homini concessit honorem,
Et, quod solus habet, cunctos permisit habere.

OPVS PASCHALE.

firma mundi elegit deus, vt confundat fortia, et ignobilia mundi, et contemptibilia elegit deus, et quae non sunt, tamquam non sint, vt ea, quae sunt, destrueret.

Quin etiam salutem celerem misericors cupiens adhibere saluator, orandi quoque modum precesque constituit. Iudex piissimus breuiter vult rogari, quo citius annuat supplicanti. Sic orandum ergo docuit patrem, suum scilicet pro natura, nostrum vero pro gratia, honorem proprium largitus hominibus, vt, quod solus habet egregium, cunctis largiretur indultum. Pater noster, qui es in caelis. *Qui caelorum perpetem regnatorem patris audemus nomine nuncupare, primum debemus aduertere, non separatim singulis, sed communiter vniuersis donum tanti muneris attributum. Nam quasi* (pp) *semotus a caeteris, et secretioribus habitans latenter in locis, dominum quilibet verbis huius orationis imploret, non inquiet,* Pater meus, *sed* Pater noster, *quoniam soli Christo debetur hoc verbum, cuius proprie pater*

SCHOLIA.

dentium. Accedit, multos existimare, *que* communi interuallo quantitatis gaudere. Quin etiam, vt ego opinor, et non semel in not. ad Dracontium, et Iuuencum probaui, nullum est monosyllabum breue, quod produci non possit. In Rom. desideratur coniunctio *et* post *elegit*.

230. Vatt. 1., 2., Vrb., Reg. 5., et Ald. *confundens*: alii *confringens*, quod videtur etiam fuisse a pr. m. in Vat. 1. Nonnulli mss. in literarum nexu dubio scribunt *perdens*, vel *prodens*: sed legendum est *perdens*. Sic habet Ott. 1., in quo prius fortasse fuit *prodens*.

231. Meus *Tunc etiam celerem*.

232. Vonckius legere nos iubet *indexque benignus*. Saepe quidem *iudex*, et *index*, *iudicium*, et *indicium* confunduntur; sed quum mss. omnes non minus, quam editi, exhibeant *iudexque*, satius duco, nihil mutare.

234. Arntzenius ex ms. Arntz. edidit *patrem in baptismate nostrum*: quia praepositio *in* latere potuit sub litera praecedenti *m*. Verum ceteri elegantius eam praepositionem omittunt. Idem Arntzenius Parrhasio, et ed. Lips. tribuit *vestrum*. At in Parrhasio clare est *nostrum*. Arntzenius cum Cellario distinguit *nostrum*; *- Iure suum propriumque homini etc.* Exponit Cellarius, honorem esse iure suum, propriumque. Sedulius aliud voluit, *Orate patrem, baptismate nostrum, - Iure suum: propriumque homini concessit honorem*. Nimirum deus est pater Christi iure, et natura, noster in baptismate, et per adoptionem. Quum autem proprius Christi sit honor, vt deum patrem appellet, nobis concessit hunc honorem etc. Glossa in Ott. 1. est *iure suum - natura*: et post *habere - adoptiue*.

(pp) In veteri codice error erat *Nam quasuise semotus*, quem Iuretus correxit. Paulo post citantur verba ex Ioann. c. 20. vers. 17. Superfluum videtur vnum *in*, *in illo . . . in capitulo*.

Qui dominum caeli patrem memoramus, in ipso
Iam fratres nos esse decet, nec origine carnis
Germanum tractare odium, sed spiritus igne
Flagrantes, abolere doli monumenta vetusti,
Atque nouum gestare hominem, ne forsan ab alto
Degenerent terrena deo: cui nos, duce Christo,
Fecit adoptiuos caelestis gratia natos.

OPVS PASCHALE.

est deus. Quamquam enim in omnibus euangeliis hoc habeatur ascriptum, in illo tamen euidenter dominus Iesus in capitulo iuris sui potentiam singularem docuit, a populari permixtione discretam, vbi discipulos confortabat alloquens: Vado ad patrem meum, et patrem vestrum. *Quod ait* meum, *hanc sibi specialem gloriam congrue vindicauit, quod ait* vestrum, *generalem gratiam communiter cunctis esse patefecit. Similitudinem faciamus hic aliquam, vt ex humanis diuina capiamus. Ponamus igitur quempiam nobilem virum, cui filius vnicus, et aliquanti sint famuli. Numquid ob hoc, quod paterfamilias appellatur, potest apud eum seruorum, ac filii par dilectionis esse conditio, quum et ipse filius dominus probetur esse cunctorum? Nos igitur vtimur hac oratione, non Christus, quoniam prece huius supplicationis ipsum quoque deposcimus, qui cum patre vnus est dominus coaeternus. Dicentes itaque* pater noster, *confitemur, nos omnes in ipso fratres existere. Cuius nominis non debemus affectum mutuae charitatis expulsione contemnere, nec originalis odii monumenta sectari, quo Cain, germani sanguinis fusor, parricidalis maculae factus est inchoator. Sed mansueti spiritus igne feruentes carnalis ponamus nequitiam vetustatis, et nouo homine gratulemur induti. Ne quum coeperint a caelestibus opera degenerare terrena, tanto patre videamur indigni, qui Christo nos duce sacra natos adoptione suscepit.* Sanctificetur nomen tuum. *San-*

SCHOLIA.

237. Reg. 1., Ottobon. 1., Rom., Meus *Pater noster, qui es in caelis.* = Ott. 2. *Qui deum caeli*, Ald., Vat. 2. *Cui dominum*: corrige *Qui dominum*.

238. Reg. 4. *Iam decet nos esse fratres*: non patitur metrum, ita collocari verba. In notis Nebrissensis lego *origine mundi*: sed in ipso contextu huius editionis est *origine carnis*. Nebrissensis ait, supplendam esse praepositionem *in*, vel *ab*. Sententia est, Non decet, nos tractare, vel sectari odium, quali Cain in origine carnis, siue initio mundi aduersus fratrem Abelem exarsit, sed decet potius, nos igne spiritus flagrantes, abolere monumenta sceleris vetusti, siue odii fraterni.

239. Reg. 1., 4., Vat. 1., Meus, Rom., Ott. 1. pro d. s., Alb., et plerique editi *tractare*. Reg. 5., Ald., Fabr., Ang., Reg. 2., pro d. s., Parrh. *gestare*. Ott. 2., Reg. 1. in textu *sectari*, quod ex ms. Arntz. amplexus est Arntzenius. Eodem pertinet in Ott. 1. a pr. m. *sectàre*. Arntzenius praefert *sectari*, adductis similibus exemplis, *sectari bonum*, *vitia*, *charitatem*. Fauet prosa. Alii *tractare* cum mss. vetustioribus pro *mente agitare*, vel etiam pro *trahere*. Reg. 5., Ald. *sed pneumatis igne*, quod a recentioribus contra poetae mentem intrusum, ne vltima in contracto casu quartae declinationis corripiatur. Non semel hanc licentiam sibi arrogat Sedulius.

Sanctificetur vbi Dominus, qui cuncta creando
Sanctificat, nisi corde pio, nisi pectore casto?
Vt mereamur eum nos sanctificare colendo,
Annuat ipse prior, sicut benedicier idem
Se iubet a nobis, a quo benedicimur omnes.
Adueniat regnum iam, iamque scilicet illud,

OPVS PASCHALE.

ctificatio quae potest aestimari, qua dominus sanctificari valeat, qui cuncta sanctificat, nisi vt cor pium, mite, placidum, castum ad eius praeparemus ingressum? quatenus tali domicilio delectatus sanctificationis suae in nobis operetur augmentum; quemadmodum ipse dominus noster Iesus Christus in discipulis suis se clarificatum esse memorabat, qui clara semper diuinitatis luce fulgebat. Nam in Euangelio secundum Ioannem, dum pro discipulis supplicat patri, inter diuersa, quae prosecutus est, verba sic inquit, Et clarificatus sum in eis, *scilicet qui* (qq) *claritatem suam in eis inueni. Vbi ergo et sanctificationis suae signa repererit, sanctificare se ibidem dicit. Pietas enim illa, sine modo mitissima, sibi conferri pronunciat, quidquid suis famulis ipsa fructificat. Similis itaque sensus ostenditur, et vt se benedici praecipiat, quum ipse potius vniuersa benedicat. Namque trium puerorum in camino canentium ab omni creatura per ordinem benedicendum dominum generalis hymnus exclamat*. Adueniat regnum tuum. *Regnum aduenire deposcimus regnatoris*,

SCHOLIA.

244. Reg. 1., Ott. 1., et alii *Sanctificetur nomen tuum*. = Meus *Sanctificetur vbique deus* nullo sensu. Poelm. *Sanctificatur vbi Dominus* sine interrogatione, quae necessaria est. Plerique nostri mss., et editi, schedae Poelm. *Sanctificetur vbi Dominus*. Wopkensius praefert *Sanctificatur*, cui fauent Cant., Arntz., et multi editi. In Reg. 1. glossa est *vbi poterit sanctificari*, quod intelligo interrogatiue.

245. Meus, et Reg. 1. pro d. script. *corpore* : communis lectio *pectore casto*, nempe puro.

247. Reg. 1., 2., 5, Vatt. 1., 2., Ang., Alb., Ott. 1., Vrb., Rom., Meus, Ald., aliique editi *Annuat*, quod frustra esse ait Arntzenius. Ipse tenet *Annuet*, quod habent editio Poelmanni, et aliae nonnullae. Reg. 4. *Annuit* : id placebat Wopkensio, vt paulo ante *Sanctificatur* : qui distinguit *Vt mereamur eum nos sanctificare colendo*, - *Annuit ipse prior*. Alii punctum appingunt post *colendo*. Verbum *annuere* pro concedere, tribuere, assignare a Virgilio, Prudentio, et aliis vsurpatur.

248. Reg. 4. *benedicimus* : lege *benedicimur*.

(qq) In plerisque bibliothecis Patrum legitur *scilicet qui claritatem suam in eis inueni*. Gallandius habet *scilicet qui claritatem meam in eis inueni*. Restituendum videtur *scilicet quia claritatem suam in eis inuenit*. Series orationis sequentis hanc lectionem comprobat.

249. Reg. 1., Ottob. 1. *Adueniat regnum tuum* pro titulo. = Decem nostri mss. cum Heins., Cantabr., et multis editis *regnum iam, iamque scilicet illud*, producto *que* ob *sc* dictionis sequentis, vel quia reuera commune est, vt iam alibi notatum est. Ita etiam legunt Beda, et eius commentator De arte metrica, qui dicunt, in hoc versu *que* positione esse longam. Inepti librarii alii aliter corruperunt. Ottob. 2., *regnum iam iam nunc scilicet illud*. Parrh. *regnum caeleste videlicet illud*. Meus,

Morte vacans, et fine carens, cui nulla per aeuum
Tempora succedunt, quia nescit tempus habere
Continuus sine nocte dies: vbi, principe Christo,
Nobile perpetua caput amplectente corona,
Victor opima ferens gaudebit praemia miles.
Hoc iugibus votis, hoc nocte, dieque precemur,

OPVS PASCHALE.

qui regnare non desinit, vt fallacem (rr) *huius mundi principem pro praesumpta puniat tyrannide, solusque, qui solus est, suum demonstret imperium, nec morte constrictum, nec temporibus consumendum: Nescit etenim tempus lucis illius dies sine nocte continuus, vbi fortissimus miles, adorato Christo, diuersa mundi post pericula proelio victor existens caesariem beati capitis ornaturam perpete nobilitatus gratulabitur iam corona*. Fiat voluntas tua, sicut in caelo,

SCHOLIA.

Vat. 1. recentiori manu, Arntz., vt videtur, et plures editi *regnum iam iam quoque scilicet illud*. Nonnulli vulgati *regnumque tuum iam scilicet illud*. Vera lectio elegantior quoque ceteris est. *Iam iam* indicat rem imminentem, et celeritas maior indicatur, quum alteri *iam* additur coniunctio *que*. Cicero Tuscul. l. 1. c. 7. *Quum dies, et noctes cogitandum sit, iam, iamque esse moriendum*: et l. 14. ad Attic. ep. vlt. *Quamquam ipse iam, iamque adero*. Ex notis Nebrissensis arguo, eum alio modo legisse: ait enim; *Quod-subaudi regnum. Ad quod ipse respondet*. In editione, qua vtor, non inuenio in hoc versu, pro quo ea est nota, *quod*, sed *iam iam quoque scilicet*: notae enim Nebrissensis recusae hic sunt, et saepe ad alia verba alludunt, quae in textu non apparent. Puto igitur, a Nebrissensi in sua editione scriptum fuisse *Adueniat regnum iam, iam. Quod? scilicet illud*. Acute, sed minus vere, minusque eleganter.

(rr) In vet. cod. Iuretus inuenit *huius pro mundi principem*: et suspicatur, auctorem scripsisse *huius mundi proprincipem*. Non placet. Paulo post reliquit scripturam mendosam veteris codicis *nec morte constium*, pro quo Gallandius conicit *nec morte constrictum*: ita reuera legitur in nonnullis bibliothecis Patrum, nec facile mutauerim. Ita etiam retineo infra *adorato Christo* ex biblioth. Patr., pro quo Iuretus, et Gallandius cum vet. cod. legunt *odorato Christo*. Recte Iuretus mendum *proelia victor* correxit per *proelio victor*.

251. Arntzenius cum multis editis exhibet *Succedent*, et ex Cant., Parrh., Ald., aliisque citat *Succedunt*, quod minus rectum putat: id enim innuit, quum ait *sine necessitate*. Nostri fere omnes, Reg. 1., 2., 4., 5., Ang., Alb., Vat. 2., Ott. 2., Meus, Rom. *Succedunt*, quod ex nexu literarum in Vat. 1. etiam colligo: in Ott. 1. fortasse est *Succedant*. Probum est *Succedunt*, cuius glossa in Reg. 1. est *subueniunt*: nempe aeterno dei regno omnia sunt praesentia, neque succedunt tempora.

252. Meus *Aeternus*, pro d. s. *Continuus*.

253. *Corona* pro aeterna felicitate a christianis scriptoribus solet adhiberi.

255. Reg. 1., Ott. 1. *Fiat voluntas tua, sicut in caelo, et in terra*. = Communis scriptura est *Hoc iugibus votis*, correpta prima in *iugibus*, vt alibi apud Sedulium. Cant. *precibus* pro *iugibus*. Cellarius Fabricio imputat, quod mutauerit *Iugibus hoc votis*, sed in Reg. 5. ita etiam inuenio: quod eo etiam notandum est, quia hic codex vix vnquam discedit ab Aldo, qui habet *Hoc iugibus votis*. In editione

Illius vt fiat caelo, terraque voluntas,
Qui nusquam vult esse nefas, hostemque nocentem,
Vtque polo, sic pellat humo, ne corpora nostra,
Tamquam vile solum, saeuus sibi vendicet hydrus;
Sed, qui cuncta fouet, plena pietate redundans
Omnipotens animas pariter conseruet, et artus:
Altera pars etenim caeli sumus, altera terrae.
Annonam fidei speramus pane diurno,

OPVS PASCHALE.

et in terra. *Praecedentis et hic continentiae sensus videtur intelligi, quod iugibus dies, noctesque precibus debeamus exposcere, vt illius caelum, terramque voluntas adimpleat, qui nusquam vult esse nequitiam, quo deiectum caelo diabolum nec terra patiatur infensum, nec terrenam corporis nostri substantiam, tamquam limo concretam, saeuus coluber, vt escam suae voracitatis, inuadat, ac pessimis nos suasionibus inuolutos squamosis nexibus amplectatur, et ambiat, donec lethalibus venenis inebrians miserabilem vitam lambendo consumat. Ideoque dominum deprecemur assidue, vt animam pariter in nobis tueatur, et carnem; altera namque caeli pars sumus, altera terrae semen existimus.* Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. *Panis alimoniam quotidiani petentibus tripartitus intelligentiae sensus aperitur, quamquam scripturas diuinas sic oporteat omnes aduerti. Ergo secundum literam specialiter frumentarii germinis panem vescendi videmur gratia postulare, et mo-*

SCHOLIA.

Ascensiana Cappusoti inuenio etiam *Iugibus boc votis*: eandem scripturam praeferunt schedae Poelm., quum addunt, *Non*, *Hoc iugibus*. Reg.4. *noctu*: corrige *nocte* metri gratia. Rom. *precamur*: retine *precemur*.

256. In Reg. 4. ita deprauatus est hic versus *Illius vt fiat in caelo, et in terra voluntas*. Codex Arntz. *Ipsius* pro *Illius*. Arntzenius retinendum ait *Illius*, quia haec vox emphasin habet, quum de viris inclytis, aut de diis apud veteres scriptores profanos, est sermo.

257. In Reg. 4. videtur *ore* pro *esse*, quod vnum tenendum. Cant. *hostemque malignum*.

258. Wopkensius affirmat, in *vtque* abundare *que*, metri solummodo causa iniectum, vt aliis in locis apud Sedulium, nempe l. 3. v. 89., l. 4. v. 68., et apud Auienum fab. 17. v. 13. Fortasse vt hanc difficultatem declinarent, librarius in Reg. 5. scripsit, et Aldus edidit *Vt caelo, sic pellat humo*. Equidem nullam video causam, cur ita Sedulius non scripserit. Repugnant tamen vetustissima exemplaria, et Sedulius non semel addit *que* pro *etiam*, vt dicimus *hodieque*. Pro *ne* Ott.2., et Rom. a pr. m. *nec*.

259. Reg.1. *sibi indicet*: correctum recentiori manu *sibi vendicet*. Fortasse primus librarius exarare voluit *sibi vindicet*: nam variant codices: plerique nostri scribunt *vendicet*. Cellarius, et Arntzenius ediderunt *hydros* recto casu graeco ex ms. Heinsiano. Nostri omnes, Cant., et pleraeque editiones *hydrus*. Serpens terra vescitur: hinc intelliges, quid sibi velit, *Tamquam vile solum*. Vide supra not. kk. post versum 176. huius libri.

263. Reg.1., Ott. 1. *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie*. = Arntzen.,

Ne mens nostra famem doctrinae sentiat vnquam,
A Christo ieiuna suo, qui corpore, et ore
Nos saturat, simul ipse manens verbumque, cibusque.
Dulcia nam Domini nostris in faucibus haerent

OPVS PASCHALE.

raliter(ss) *vt serui dominum deprecamur, quo diurnam consequi mereamur annonam, dum tam vtriusque rationis formam de spiritali nouerimus procedere disciplina. Ob hoc enim epulas victuales quotidie iubemur exposcere, nequid in crastinum reseruantes, dubitare de diuina pietate cernamur. Quod tamen ita laboriosum probatur, et arduum, vt a paucis viris, atque rarissimis talis queat regula custodiri. Namque dominus ipse fidelis in omnibus, qui filios Israel productos ex Aegypto per annos in eremi sterilitate quam plurimos, sabbatico tantum parentes, quotidianis dapibus gubernauit, hoc et nobis, si fides non deficiat, se daturum euangelicis sermonibus compromisit, alloquens suos ita discipulos inter alia, quae docebat:* Nolite ergo soliciti esse in crastinum. Crastinus enim dies solicitus erit sibi ipsi. *Si vero plenius spiritaliter dicta, de quibus loquimur, velimus agnoscere, sentiemus, hunc panem diuinum esse sermonem, a cuius substantiali doctrina si vacans animus vel paululum ieiunauerit, magnae famis penuriam sustinebit Distantia siquidem non pusilla inter spiritales epulas, et corporales existit. Has enim parcius edere, illas* (tt) *nunquam praecipimur recusare. Hic abstinentia salubris, illic auiditas fit vitalis. Denique Dauid meditationem dominicae legis exercenti die, ac nocte beatitudini se his verbis praedicat inhaerere:* Beatus vir, qui non abiit in consilio impiorum, et in via peccatorum non stetit, et in cathedra pestilentiae non sedit, sed in lege domini voluntas eius, et in lege eius meditabitur die, ac nocte. *Haec meditatio nimirum saturat, et delectat, tamquam mellis crassa dulcedo, quae licet aluum cito vescentis adimpleat, nectarea tamen suauitate naturae nunquam probatur horrere. Audiamus hic etiam, idem propheta quid dicat:* Quam dulcia faucis meis eloquia tua, domine, super

SCHOLIA.

omnes nostri mss. cum plerisque editis *speramus*, sed in Reg.2. correctum est per *speremus*. Id vnice probat Arntzenius: sed non propterea communem scripturam desero. Postea v.269. occurrit *rogamus*, quod non mutat Arntzenius. *Diurnus* pro quotidiano, vt apud Tacitum, Ambrosium, Prudentium Psychom. v.616. *Redeunt escae cum sole diurno*.

(ss) Erratum est in nonnullis editis *mortaliter* pro *moraliter*. Paulo post in vet. cod. erat *Quod tamen illaboriosum probatur*: emendauit Iuretus.

265. Wopkensius coniiciebat *pectore, et ore*, sed receptam lectionem sic explicari posse ait: *Qui dum nobis annonam mentis, fideique subministrat, corpore simul, et ore nos saturat*.

(tt) Amplector libens coniecturam Gallandii *illas nunquam*, pro quo omnes editi contrario sensu *illas namque*. Mox errorem veteris libri *beatitudinis his verbis* correxit Iuretus per *beatitudini se his verbis*. Laudantur verba psalmi 1. vers.1. seq., atque iterum psalm.118. v.103.

266. Torn. 2. mendose *Non saturat*. Vat.1. *Nos satiat*. Arntzenius distinguit *Nos saturat simul ipse, manens*, fortasse opinione Wopkensii, quam modo dicebam, ductus. Malo *Nos saturat, simul ipse manens*.

267. Vat.1., Meus *namque dei nostris*. Reg.5., Ald. *si faucibus* pro *in* nullo bono sensu.

Eloquia, exuperantque fauos, atque omnia mella.
Debita laxari qui nobis cuncta rogamus,
Nos quoque laxemus; proprii nam cautio verbi
Spondentes manifesta tenet, grauiusque soluti
Nectimur, alterius si soluere vincla negamus;

OPVS PASCHALE.

mel, et fauum ori meo! *Perfecte verba legis definiuit intelligi, quum faucibus dulcia dicit esse, non auribus, haec super mel, et fauum, ori, non auditui ministrari. Nam et surdi, quibus auditus minime suffragatur, praeceptis caelestibus per oris officium legentes implentur similiter, et Apostolus ad Corinthios* (vv) *vsus epistola, manifestauit, spiritales epulas esse doctrinam, dicens:* Et ego, fratres, non potui vobis loqui quasi spiritalibus, sed quasi carnalibus, quasi infantibus in Christo vobis potum lac dedi, non cibum. Nondum enim poteratis. *Quis dubitet, solusque ambigat, haec omnia spiritaliter figurari? neque enim fuisse illos infantes, aut lactis ab Apostolo nutrimenta sumpsisse, vel stultus aliquis poterit arbitrari. Sed incipientes verba legis haurire, ac paulatim diuinis imbui institutis, lactea velut infantes ebibere primordia scire conuenit, quia sicut salutaris cibus est bona doctrina, sic noxius est maligna. Ideo Dominus discipulos monebat a fermento Pharisaeorum, et Sadducaeorum spiritaliter se cauere: sciens, acidi dogmatis viros totius dulcedinis vbertatem paruo tactu corrumpere, quoniam secundum quod ait idem Paulus Apostolus,* Modicum fermentum totam massam corrumpit: *nam etsi corpus domini nortri Iesu Christi magis esse credamus hunc panem, ab spiritali nihilominus ratione nequaquam noscitur declinare, maxime quia talis epulatio, vel talis oratio nulli gentilium, nulli iudaeorum, nisi solis diuinitus traditur christianis.* Et dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris. *Si diligentius petitionis nostrae vota metiamur, vel tribuenda nobis indulgentia, vel neganda propriis dignoscitur exemplis. Hoc enim sperare iubemur a domino, quod cernimur dimisisse conseruo. Quippe quos paris eadem lex conditionis astringit, vt debitores sicut esse nolumus, ita nec habere cupiamus. In aliorum namque personis aut absoluimur, aut ligamur. Quod si putatur incertum, de quibus debitoribus hic agatur, ponenda est excusationis infirmae materies, et seu fortassis in culpa, siue pecunia, vel in quocunque tibi frater reus fuerit, hoc relaxa. Nam et non tam delictorum crebra praesumptio, quam pecuniariae quantitatis inhonesta tractatio plurimis ostendit apud dominum nexibus inuolutos. Quisquis enim, prout facultas virium ponderatur, egenti fuerit inhumanus, deo, quae sua*

SCHOLIA.

(vv) I. ad Cor. cap. 3. v. 1., 2. Infra in vet. cod. erat ***Quis dubitet que solus ambigat***: locum Iuretus restituit. Fermenti mentio postea occurrit ex Matth. cap. 16. v. 6., et Apostolo I. ad Corinth. cap. 5. v. 6.

268. Arntzen. ***Fauos, et dulcia mella*** minus eleganter. Praecessit iam ***dulcia***.

269. Reg. 1., Ott. 1., et alii. ***Et dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris***. = Arntzen. ***nobis qui***: alii ***qui nobis***.

271. Vet. 1., 2., Mon. ***tenent***: corrige ***tenet***.

272. Reg. 1., Ott. 2. ***negemus***: in Reg. 2. fuit ***negemus***, sed eadem veteri manu

Incipiet-

Incipietque pius decies millena talenta
Dimittens Dominus, si nos affligere propter
275 Denarios centum conseruum senserit vllum,
Tradere confestim tortoribus, inque feroci
Carcere constricti non permittemur abire,
Donec cuncta breuem reddamus ad vsque quadrantem.

OPVS PASCHALE.

sunt, inficiatus, abiurat, cuius pietas infinita miserorum sic tuetur angustias, vt quidquid pauperi dispensatio benigna largitur, sibi profecisse (xx) *testetur. In votis etiam, quae promittimus, diuina beneficia consecuti debitores existimus, donec ea fideli mente soluamus. Haec igitur, quae de pecuniariis dicta sunt debitis, etiam de ceteris peccatorum generibus diuersis, quibus aeterno iudicio tenemur obstricti, sentire nos conuenit: scientes, ob hoc aerariam similitudinem flagitiis comparatam, quoniam* (yy) radix omnium malorum est auaritia, *sine cuius semine vitioso nulla propemodum scelera generantur in malo. Hic homicidium perpetrat, vt innocenti, quod affectauit, eripiat. Alter praemio solicitatus accepto mendacis testimonii fit iurator. Nonnullos ad lenocinium adulterini commercii coitus foedae redemptionis impellit. Alii furto se maculant, alii depositum negant. Sunt istis et plura similia, quibus amica semper fames auri commilitat. Nullum tamen crimen facile admittitur, cui pecuniae ministerium minime suffragatur. Igitur diuinae pietatis munus indepti, impunitatem caelestis indulgentiae consecuti, quod accepimus, inuicem non negemus, ne maioribus absoluti, quum parua non resoluimus, maximis iterum vinculis implicemur. Moxque dominus ille misericors donator, debiti non exactor, qui talentorum nobis decem milia relaxauit, si propter denarios centum senserit nos strangulare conseruum, saeuis tradi tortoribus cuncta iubeat exigendo; inque carceralem detrusi custodiam penitus egredi non sinamur, donec luamus vniuersa vsque ad modum vltimi quadrantis amissa.*

SCHOLIA.

correctum est per *negamus*, quae codicum nostrorum communior est lectio. Sic etiam Arntz., Parrh., Aldus, et multi editi. Alii *negemus*. Vtrumlibet rectum est: nam particula *si* cum indicatiuo, et subiunctiuo promiscue vsurpatur.

(xx) Erat in vet. cod. *siue profecisse*. Iuretus reposuit *sibi profecisse*.

(yy) Ex I. ad Timoth. cap. 6. vers. 10. Editi omnes legunt *generantur in malo*. Gallandius e sua coniectura in textum immisit *generantur in mundo*. Non arbitror necessarium veterem scripturam deserere. Infra *quadrantis amissa* legendum videtur *admissa*, hoc est, commissa, seu peccata.

275. Vrb. *cum seruum*: lege *conseruum*. Pro *vllum* Meus *illum*, Arntzen. *vnum*. Passim haec in mss. permiscentur. Melius videretur *vnum*. Nonnulli putant, secundam in *Denarios* hoc loco corripi, vt in similibus exemplis Martialis, et Dionysii Catonis. Melius alii trisyllabum per synaeresin dicunt esse *Denarios*. Eodem modo hoc verbo vsus est Conradus monachus apud Pezzium dissert. Isagog. ad 1. volum. thesaur. Anecd. pag. 3., vbi indicatur carmen, *Quod triginta argentei, quibus a Iuda venditus est Christus, tempore Assyriorum regis fabricati fuerint*. Incipit: *Denariis triginta deum vendit Galilaeus*.

276. Meus non male *atque* pro *inque*.

278. Vonckius suspicatur *leuem* pro

Non quia nos Dominus, lucis via, semita pacis,
In laqueos tentantis agat, sed quum mala nostra
Deserit, ire sinit: nam quisquis retia mundi
Deliciosa sequens, luxus, et gaudia blandae
Perditionis amat, deus hunc, virtutis amator,
Linquit, et ingreditur, qua se tentatio ducit.
Ab hac ergo pedem retro faciamus, et arctum

OPVS PASCHALE.

Et ne nos inducas in tentationem. *Non quod dominus, qui lucis via, pacis et semita, in laqueos quemquam tentationis inducat; sed abhorrens diuinis monitis non parentes, quum eos deserit, introire permittit. Omnes enim, qui lubrica sectantes mundi contagia, retibus deliciosis inclusi, luxus blandae perditionis affectant, a Domino, qui purae virtutis amator est, derelicti, pergunt ingredi, qua se tentatio voluptuosa pertraxerit. Ab hac igitur pedem retro nitamur abducere, semitam potius contemnentes angustam, quae tenui calle multis*

SCHOLIA.

breuem, merito dissentientibus Wopkensio, Grunero, et Arntzenio. *Breuis* sumitur pro exiguo, minuto. Vide notam ad Iuuenc. l.1. v.554. *Vltima quam minimi reddatur portio nummi*. Auienus fab.38. *Te simul aere breui debile vulgus emet*. Sic alia passim.

279. Reg.1., Ott.1. *Et ne nos inducas in tentationem*. = Sedulius iunior, auctor Comment. in Matth, hos versus laudat, vt dixi Prolegom. n.56.

280. In Ott.1. ex *agat* videtur factum *agit*, quod stare quidem potest.

284. Ottob.1. *Linquet*, correctum ibidem *Linquit*.

285. Cellarius, et Arntzenius ediderunt *Nos hac ergo pedem retro abducamus, et arctum*. Ex ms. Lips. sumpsit Cellarius *Nos hac*, qui contra metrum esse dicit *Ab hac*. Vt huic incommodo occurrant, Arntzen., et Meus exhibent *Ex hac*. Pro *retro faciamus*, quod in codicibus scriptis repertum Cellarius durum existimabat, reposuit ex Prosa *retro abducamus*. Sic Virgilius l.5. v.428. *Abduxere retro*. At Burmannus defendit *retro faciamus* ex Casaubono ad Suetonium August. cap.16. Aliter hunc versum reformarunt edd. Poelm., Bas., Fabr., Torn.3., Bibl. Lugdun. Patrum *Iugibus hanc igitur studiis vitemus, et arctum*. Melius autem esset ad Sedulii consuetum scribendi morem transponere *Hanc igitur iugibus studiis*, vt obseruat Arntzenius: nam Sedulius primam in *iugis* corripere solet. Vera autem scriptura est, quam Cellarius, et Arntzenius sine necessitate deserunt, *Ab hac ergo pedem retro faciamus*. Ita mss. nostri Reg.1., 2., 4., 5., Ott. 1., 2., Vatt.1., 2., Vrb., Rom., Ang., Alb. cum alibi laudato vetustissimo, vt videtur, codice Taurinensi, Parrh., Aldo, et aliis editis. *Ab* producitur ob aspirationem sequentis vocis *hac*, quae vim consonantis habet, velut ad Prudentium, Dracontium, et Iuuencum saepe monui. Minus quidem vsitatum est *retro pedem faciamus*, quam *retro pedem feramus*, aut, quod metro congrueret, *referamus*: sed verba codicum, quae retineri possunt, mutari non debent. Dubitari etiam potest, an Sedulius phrasi nautica vsus fuerit: nam *facere pedem* est velum expandere, vt ventum concipiat, extensis imis funibus, qui pes veli dicuntur. Fortasse ergo apud Sedulium

Corde petamus iter, tenuis qua semita monstrat
Ire per angustam regna ad caelestia portam.
Si cupimus vitare malum, debemus adire,
Sectarique bonum; hic quia liberat, ille trucidat:
Hic alit, ille necat: nam quantum sidera terris,
Ignis aquis, lumen tenebris, concordia bellis,
Vita sepulturis, tantum bona longius absunt
Dissociata malis. Dextrum quicumque, necesse est,
Aut laeuum gradiatur iter. Sed dextra bonorum

OPVS PASCHALE.

incognita caelestium regnorum subit (zz) *arduam latenter ad portam*. Sed libera nos a malo *Quum liberari nos a malo deprecamur, bonum esse, quem petimus, vt nos liberet, confitemur. Nec immerito sectandus iste, qui liberat, ille fugiendus est, qui trucidat. In hoc enim per bonos fructus arbores vitae* (aaa), *in illo per malos radix praeuaricationis antiquae actus. Namque fructus intelligi euangelica lectio declarauit, vbi dominus varias diversorum mentes aperiens, ex suis quemque fructibus, id est, ex operibus iussit agnosci, dicens:* Ex fructibus eorum cognoscetis eos. *Siquidem quanta distantia caelum separatur a terris, ignis ab aquis, lumen a tenebris, pax a bellis, vita nihilominus* (bbb) *a sepulcris, tantum magnae remotionis abscessu longius bona discernuntur a malis. Duplex etenim semper electio deliberationis nostrae famulatur arbitrio, quo vel dextrum teneamus tramitem, vel sinistrum; non ignari, nec dubii, dextram semitam esse iustorum in Abrahae Patriarchae sinu lae-*

SCHOLIA.

retro facere pedem est nauem, seu cursum in contrariam partem dirigere. Qua explicatione metaphora in sequentibus nonnihil variat.

287. Fortasse imitatione Iuuenci l. 1. 717., al. 683. *Ite per angustam, iusti, supra sidera portam*.

(zz) In multis bibliothecis Patrum *subdit*: sed videtur cum Gallandio legendum *subit*.

288. Reg. 1., Ottobon. 1. *Libera nos a malo*. = Meus *Si cupiamus*: metri lex poscit *Si cupimus*. Pro diabolo adhibet masculino genere *malum*, vt v. seq. pro deo *bonum*.

(aaa) In vet. cod. erat *arborem vitae*: in nonnullis bibliothecis Patrum *arbores vitae*. Gallandius profert *arbor vitae*. Fortasse praestiterit rescribere *arbor est vitae*. Iuretus vocem *actus* videri suspectam ait. Reponit Gallandius, legendum, vel intelligendum *per malos . . . actus*. Ita quidem syntaxis implexa est, sed fortasse ex ingenio Sedulii.

(bbb) Ita esse in vet. cod. notatum voluit Iuretus.

293. In Reg. 4. videtur esse *malo* pro *malis*. Fabr., Cellarius cum mss. Lips., Heins., Arntz. *cuicumque*, quod Wopkensius, et Grunerus damnant. Melius quidem est *quicumque* pro *vnusquisque* significatione satis obuia. Ex glossa ergo in Reg. 5., et Ald. intrusum est *vnusquisque*. Plerique nostri mss. cum Parrh., et plurimis aliis editis *quicumque*. Arntz. *necesse* sine *est*.

294. Ott. 1. *Vt*: emenda *Aut*. Meus *gradiantur*: retine *gradiatur*.

Semita conspicuos vocat in sua gaudia iustos,
Inque tuos, Patriarcha, sinus: at laeua malorum
Exercet poenas, et ad impia tartara mittit.
Ergo agnis, ouibusque dei est haec sola voluntas,
Et bona libertas, euadere torua cruenti
Ora lupi, vitaque frui per pascua Christi.

OPVS PASCHALE.

tantium: laeuam vero profundis impiorum suppliciis deputatam. Vnde nullus ad alterum (ccc) *per tam grande chaos, et abruptae molis immensum valeat transmeare periculum. Haec est igitur nobis libertas optabilis, vt oues, et agni summi pastoris si fuerimus digni censeri, toruos mereamur lupi morsus euadere, atque suauissima Christi per pascua largi floris amoenitate gratissima vitam carpere iam securam.*

SCHOLIA.

296. Reg.4. *Inque tuo sinus paradise*: sed fortasse voluit librarius ad metri rationem *Inque tuos, paradise, sinus*. Sententia postulat *Patriarcha*: sermo enim est de sinu Abraham.

297. Cant., Reg.4., Ott.1., 2., Rom., Vrb., et ed. Lips. *ducit*. Ott.1. pro d. s. cum reliquis *mittit*, vt Virgilius l.6. Aen. v.537. *At laeva malorum - Exercet poenas, et ad impia tartara mittit*. Cellarius edidit *mittet*, quod, nescio, an casu illi exciderit.

(ccc) Iuretus videtur retinuisse veteris codicis lectionem *nullus adulterum*, quae sane mendosa est. Alii referunt *nullus ad alterum*, quod ferri potest: alii *nullus ad vlterum* nullo sensu.

300. Post hunc versum Reg. 1., 2., Vat.1. *Explicit liber I. Incipit II.* Ott.1. *Explicit liber Sedulii primus noui testamenti. Incipit liber II.* Reg. 5. *Mirabilium diuinorum liber secundus*. Ott.2. *Finis orationis Iesu. Incipit liber secundus. Miracula, et facta Christi*. Vrb. *Egregii Sedulii episcopi de noui testamenti historia liber secundus explicit, tractans de vita, virtutibus, et conuersatione domini nostri Iesu Christi. Incipit eiusdem liber tertius de miraculis, atque mirabilibus signis Redemptoris vnigeniti dei, et domini nostri, et primo quomodo ad nuptias inuitatus, hydrias sex aquae mirabiliter conuertit in lene merum*. In Vat.2., Rom., et meo cod. non indicatur diuisio libri. In Reg.4. desiderantur reliqua, et post v. *Ora lupi* sequitur *Ars Phocae grammatici*. Codex Taurinensis *Explicit liber primus noui testamenti. Incipit liber secundus. Legenti vita perpetua*. Sic in Catalogo mss.; at in descriptione doctissimi Comitis Napione solum lego ... *et Primus. Incipit liber secundus. Legenti vita perpetua*. In Alb. *Explicit noui testamenti liber secundus. Incipit tertius*. Sed haec ita intelligenda sunt, vt incipiat liber tertius carminis, qui tamen est secundus noui testamenti, vt in Prolegomenis vberius explicatum est.

CARMINIS PASCHALIS

LIBER TERTIVS.

Prima suae Dominus, thalamis dignatus adesse,
Virtutis documenta dedit, conuiuaque praesens
Pascere, non pasci, veniens, mirabile! fusas
In vinum conuertit aquas; amittere gaudent
Pallorem latices, mutauit laeta saporem
Vnda suum, largita merum, mensasque per omnes
Dulcia non nato rubuerunt pocula musto.
Impleuit sex ergo lacus hoc nectare Christus;

OPVS PASCHALE.

Prima Dominus nuptiis interesse dignatus virtutis suae documenta patefecit, vbi conuiua praecipuus diuinam reserans potestatem, non pasci visus est, sed pauisse. Defuerant namque vina solemnibus, et inter epularum cumulos ferculis aggregatos, tantum vacuati calices mera siccitate torpebant. Terrenus abscesserat potus, scilicet vt caelestis intraret. Conuertit Christus ergo tunc latices in vini speciem transeuntes. Amiserunt aquae, quod natae sunt, aquis indigentes ad potum, vndaque nobilior facta, quam genita, colorem mutauit pariter, et nomen. Cunctis denique mustum dulce rubebat in poculis, ac per omnium iucunda mensarum captos suauitate conuiuas haustus fluminei nectaris ebriabant. Stupebant fontium ministri sex hydrias, quas aquis impleuerant, vino redundante fuscatas, subitaque Christi tota feruisse vindemia,

SCHOLIA.

1. Vat. 1. *Vbi aquam in vinum conuertit*. Reg. 2. *De miraculo aquae conuersae in vinum*. Rom. *Vbi dominus vocatus ad nuptias, conuertit aquam in vinum*.

4. Cellarius ex mss. reposuit *amittere*, quum vulgo reperisset *dimittere*. Nostri etiam omnes mss. *amittere* cum editionibus Parrhasii, et Aldi, nisi quod in hac mendose est *ammittere*, vt legitur etiam in cod. Ang., et Alb.

5. Cant., Fabr., et nonnulli alii vulgati *laesa* pro *laeta*: hoc retinendum. Nebrissensis haec notat ad verbum *Pallorem*: *Qui color est vini optimi in genere vini albi, giluum appellant*: et ad verbum *rubuerunt*: *Quaedam hydriae in vinum giluum, quaedam in rubrum mutatae sunt*. At vero Sedulius asserit, aquas amisisse pallorem suum, non sumpsisse pallorem vini. Notant viri eruditi, in Palaestina vina alia non fuisse, nisi rubra; neque ad Christi sanguinem figurandum aliud symbolum aptius vino rubro inueniri potuit.

8. *Lacus* accipi solet pro vase amplo, in quo mustum recipitur. Sic Cicero, Ouidius, Columella, Nemesius, et alii id verbum vsurparunt.

Quippe ferax qui vitis erat, virtute colona
Omnia fructificans, cuius sub tegmine blando
Mitis inocciduas enutrit pampinus vuas.
Post Regulus nato quidam moriente rogabat
Flebilis, et supplex Dominum, quo viseret aegrum
Febre laborantem puerum, trepidamque vetaret
Labi animam de sede sua; tunc larga potestas,
Credenti quae nulla negat, nec dona retardat,

OPVS PASCHALE.

quippe qui vitis aderat virtutis colona, nata fructifera sub aethereae frondis vmbraculo, nutriens racemos spiritalis pampini semper amoenitate victuros.

Deinde Regulus quispiam Domino flebiliter supplicabat, vt aegrum morientis filii releuaret incommodum, deque sede corporea anxiantis animam labi prohiberet infirmam. Tunc diuinae potestatis humanitas, quae credenti nil denegat, nec donum dilatione suspendit, quod comitatu fidei non recedit, plenam

SCHOLIA.

9. In Ott.1. *verax*, bene correctum, vt videtur, per *ferax*. Plerique nostri mss. Ang., Alb., Reg.2., 5., Vatt.1., 2., Meus, Vrb., Rom., Reg.1. pro d. script., Ott.1. a secunda m. cum Arntz., Parrh., Ald., et schedis Poelm. *virtute colenda*. Ott.2., Reg.1. a pr. m., Ott.1. a pr. m. *colona*, quod Prosa, et plerique editi retinent. Nebrissensis exponit *virtute colona, id est, agricolante*. Ex prosa aliud arguitur: dicitur enim *vitis virtutis colona*, nisi legendum sit *virtute*.

10. Meus *fructiferans*; pro d. s. melius *fructificans*, quod Calpurnii, atque Tertulliani verbum est: nam alterum ad barbara reiici debet.

11. Vet.1., Mon., et Poelm. *Mitis*. In Ott.1. dubium est *Mitis*, an *Vitis*. Vera lectio est *Mitis*. Virgilius lib.1. Georg. v.448. *Heu! male tum mites defendet pampinus vuas*. Nonnulli vulgati male scribunt *in occiduas* pro *inocciduas*, h. e. *non perituras*, vt in glossis explicatur. Parrh., Ang., et schedae Poelm. *emittit*: mss. alii nostri cum plerisque editis melius *enutrit*.

12. Ott.1. *De filio Reguli*. Meus *Absentem liberat puerum Reguli*. = Omnes nostri mss. *Post Regulus nato quidam*, excepto recentissimo codice Reg.5., vbi legitur *Regulus hinc nato quidam*. Aldus cum mss. ediderat *Post Regulus*, in Erratis correxit *Regulus hinc nato*. Aldum, vt puto, secutus est Fabricius, quamuis Cellarius Fabricio ascribere videatur, quod verba codicum mss. ipse transposuerit. Cappusotus, Parrhasius, aliaeque editiones veteres cum mss. Arntz., Cantabr., et Taurinensi mirae antiquitatis scripturam exemplarium mss. nostrorum confirmant. Nihilominus Cellarius, et Arntzenius, metri soliciti, retinuerunt *Regulus hinc nato*. Verior tamen est altera lectio, siue Sedulius syllabae quantitatem in hoc nomine, vt in quibusdam aliis, contempserit, siue originem a *rego* secutus, primam in *Regulus* corripi posse existimauerit.

13. *Flebilis* pro flente, vt *fragilis* sumitur pro fracto, *fugitiuus* pro fugiente, vel fugato, *sanabilis* pro sanato, *mutabilis* pro mutato, *fugax* pro fugiente, et similia.

15. Vat.2. *animum*: alii *animam*. Sic v.112. *Lapsamque animam*.

16. Parrhas., et schedae Poelm. *quia nulla*.

Velocem comitata fidem, sermone salutem
Concedens facili, Viuit iam filius, inquit,
Perge, tuus. Quantum imperii fert iussio Christi!
Non dixit, Victurus erit, sed, Iam quia viuit,
More dei, qui cuncta prius, quam nata, videndo,
Praeteritum cernit, quidquid vult esse futurum.
   Inde salutiferis incedens gressibus, vrbes,
Oppida, rura, casas, vicos, castella peragrans,
Omnia depulsis sanabat corpora morbis.
   Ecce autem mediae clamans ex agmine turbae
Leprosus poscebat opem, variosque per artus
Plus candore miser, Si vis, Domine, inquit, ab istis

OPVS PASCHALE.

puero sospitatem voce praestitit, sermone concessit. Ita namque respondit: Vade, filius tuus viuit. *Quam imperiosa domini potestas est, quamque magnifica! non victurum annuit, sed iam viuere designauit. Hoc enim diuinitatis est singulare, vt omne cernat praeteritum, quidquid decreuerat affuturum.*

Inde per diuersas vrbes, et compita, perque rura, et vicos, et castra salutiferos gressus accommodans, cuncta depulsis morborum (a) *vitiis membra sanabat.*

Quum repente de medio stipantis turbae concilio varia leprosus infelicitate perfusus, et obscoeno factus candore mi-

SCHOLIA.

17. Vat. 1. *Velocem est comitata*: melius omittitur *est*.

21. Meus *quia cuncta prius quam nota videndo* minus bene. Sedulius, vt obseruat Nebrissensis, in his verbis *prius quam nata* videtur intelligere, filium Reguli non illico sanatum fuisse. Euangelista vero Ioannes 4. 52. seq. refert, sanatum fuisse ea ipsa hora, qua dixit Iesus: *Filius tuus viuit*. Neque certe aliud sentit Sedulius, quum ait: *Sermone salutem – Concedens facili*. Non ergo paritatis ratio contra apertam Sedulii mentem protrahenda est.

23. Rom. *De sanatione leprosi*. Meus *Leprosum mundat*. Poelm. *Varii languores tolluntur*. = Non omittam Nebrissensis notam: *Omne oppidum est urbs praeter Romam, quae non est oppidum. Rura, quae coluntur. Casas, tuguria in agris. Vicos, qui muro non sunt circumdati, sicut castella, quae sunt muro cincta.*

(a) Aduertit Iuretus, solemne fuisse librariis affinitate literarum *b*, et *m* errare; vt in vet. cod. erat *mormorum* pro *morborum*.

26. Poelm. *Leprosus mundatur*. In aliis inscriptio praeponitur versui 23. = Reg. 1., 2., Vatt. 1., 2., Rom., Ottobon. 2., Ang., Cantabr., Arntz., Alb., ed. Lips., Parrh., Cellar. *mediae*. Reg. 5., Meus, Ald., Vet. 1., 2., Grunerus, et Arntzenius *medio*. Ottob. 1. *medio*, sed videtur correctum per *mediae*. Prosa magis suadet *medio*: sed praestantiores mss. praeferunt *mediae*. In Vrb. mendum est *media*.

28. Vet. 1., 2. *nitens*: sed *miser* defenditur ex mss., et Prosa. Vat. 1. *deus*

Me maculis mundare potes. Volo, Christus vt inquit,
Confestim redit vna cutis, proprioque decore
Laeta peregrinam mutarunt membra figuram,
Inque suo magis agnitus est vix ille colore.
  Forte Petri validae torrebat lampadis aestu
Febris anhela socrum, dubioque in funere pendens
Saucia sub gelidis ardebat vita periclis,
Immensusque calor frigus lethale coquebat.

OPVS PASCHALE.

serior, Dominum sic inquiens, postulabat: Domine, si vis, potes me mundare. *Non fuit supplicis isto paruo fides in verbo, qui suae mundationis effectum in diuina tantum voluntate credidit institutum. Namque, vt eum dominus sacra contigit manu, dicens,* Volo, mundare, *confestim bicolor aegritudo discessit, ponensque maculosae cutis horrorem peregrina corpus caruit foeditate. Cernebatur a populis repentino* (b) *mutatus auxilio, sanamque proferens iam figuram, vera magis in specie quoque, minus agnosci visus est in colore.*

Petri socrum violenter affectam, correptis igne visceribus, anhela febris vrgebat, validique lampas ardoris aestuantibus acriter medullis insederat. Pendebat sors animae trepidantis ambigua inter funus, et vitam, gelidae–

SCHOLIA.

pro *domine*, quod retinendum vel ex ipso Euangelio.

29. Cellarius, et Grunerus cum nonnullis editis *purgare*, quod verbum huic rei accommodatum quidem est: sed nihilominus Arntzenius cap.9. Specim. Obseruat. multis probat, praeferendum esse *mundare* ex Prosa, ex ms. Arntz., edd. Parrh., Fabr., Mon., et aliis. Adde mss. nostros Rom., Meum a pr. m., Alb., Reg.1., 2., 5., Vatt.1., 2., Ott.1., 2., et Vrb. Meus *at*, melius *vt*.

(b) Pro *mutatus* in vet. cod. scriptum erat *motatus*. Postea libenter legerem *vera magis in specie, suoque minus agnosci visus est in colore*, h. e., vix, aut minus agnitus fuit, quum ad suum colorem rediit.

32. Arntz. *Inque suo magis agnitus est vix ipse colore*. Ang., Alb. *Inque suo magis est vix agnitus*. Alii *Inque suo magis agnitus est vix ille colore*. Reg.5., Ald. *cognitus* pro *agnitus*. In Reg. 1. glossa haec est, *Plus in suo, quam in alieno colore vix est cognitus*. Vet.1., 2., et Mon. male distinguunt *Inque suo* (*magis est*) *vix agnitus*. Ed. Lips. mendose *vir agnitus*. Wopkensius cum Cellario *magis* exponit per *amplius*, vel *deinceps*, vt apud Fortunatum de Christi benef. *Nec peccatoris mortem magis eligit auctor*, – *Quando suis poenis nobis dedit arma salutis*.

33. Meus *Socrum Petri a febre liberat*. Rom. *De socru Petri*. = Barthius ad Claudianum pag.874. citat *Nam Petri*. Arntzenius Aldo affingit *Morte Petri*: sed Aldus non id habet, sed *More Petri*, quod extat etiam in Vat.2., et Reg.5., et sensus esse potest, Febris more validae lampadis torrebat aestu socrum Petri. Pro *torrebat* Cant., et nonnulli vulgati *torquebat*. Sed multo magis consentaneum est *torrebat*, vt aestus febris exprimatur, Confer Iuuencum l.1. v.807. *Cuius anhela socrus aestu, febrique iacebat*.

34. Arntz. *socri*: lege *socrum*.

36. Mon. mendose *colebat* pro *coquebat*, h. e., fouebat, vel parabat. Silius

At

At postquam fessos Domini manus attigit artus,
Igneus ardor abit, totisque extincta medullis,
Fonte latentis aquae cecidit violentia flammae.
Quin etiam rabidas nigrorum depulit iras
Spirituum, ne flatus atrox laceraret iniqua
Peste homines, operisque dei vexaret honorem,
Quem norat non esse dei; passimque cateruas,
Vt pius, innumeras pulso languore saluti
Reddidit, et varia populos a clade leuauit.

OPVS PASCHALE.

que mortis aduentus nimis coquebatur flamma membrorum. At vbi Dominus aegram periculis inuolutam tactu salutifero visitauit, lethale subito fugit incendium, viuaci fonte restinctum, surgensque mulier sospitata, sedulis officiosa seruitiis, quae modo languerat, sui medici fit ministra.

Quin etiam diabolicae seueritatis insaniam a membris saepius humanae misericors collisionis exclusit, ne in diuinitatis opus insertus saeuiret spiritus non diuinus; passimque cateruis innumeris vsum corporis sauciati morbis fugientibus reformauit, atque varia (c) *populos clade languoris periculo deficiente subtraxit.*

SCHOLIA.

1. 430. *Atque vbi turpe malum, Latioque extrema coquebant – Coepta viri*. Sic etiam Liuius, Statius, Sidonius, et alii.

38. Meus *Ingens* non ita bene, atque *Igneus*. Reg.5. *erat*: Aldus cum ceteris edidit *abit*, in Erratis posuit *erat*.

40. Meus *Multos liberat a spiritibus*. Poelm. *Daemonia, omnesque morbi depelluntur*. = Rom., Meus *rapidas*, quod interdum cum *rabidas* in mss. commutatur. Huic loco magis conuenit *rabidas*.

42. Vonckius fidenter affirmat, legendum *foedaret honorem*, quia honos alicuius insulse dicitur vexari. Sed praeterquamquod nouum non est *vexare famam alicuius*, quod dixit Aurelius Victor Epit. cap.52., hoc loco *honos* operis dei ponitur pro homine, qui honos est operis dei. Glossa in Reg.1. est, *Quem sic vexabat, vt videretur nescire, dei imaginem esse hominem*. Cellarius exponit, *Quem hominem honorifice creatum nouit flatus ille malus non esse deo deuotum*. Melius cum prosa, *quem flatum deus norat non esse diuinum*.

43. Rom., Vrb., et Ang. *nouerat*, resistente metro. Vat. 2., Reg.5., et Ald. *non esse deum*. Nebrissensis coniiciebat *non esse reum*, h. e., culpa dignum. In editione Westhemeri cum comm. Nebrissensis sic referuntur in notis verba Sedulii: *Quem notat non esse deum*. Mendum puto esse *notat*, quum metro aduersetur. Scriptura communis est *non esse dei*.

44. Reg.1., 2., 5., Vatt.1., 2., Ang., Alb., Ott.2., Vrb., Meus, Rom. *Vt pius*, h. e., vtpote pius, nam daemon contra est spiritus atrox. Hanc scripturam ex cod Arntz., schedis Poelm., Ald., et aliis amplexus est Arntzenius contra alios, qui ediderant *Vt prius* cum Parrhasio. Eandem lectionem *Vt pius* comprobat vetus codex Taurinensis, et tuetur Prosa.

45. Vat.1. *a clade resoluit*.

(c) Male in vet. cod. *aqua varia*, pro quo Iuretus restituit *atque varia*.

Inde marina petens, arentes gressibus algas
Pressit, et exiguae conscendens robora cymbae,
Aequoreas intrauit aquas; Dominumque sequentes
Discipuli, placido librabant carbasa ponto.
Iam procul a terris fuerat ratis, actaque flabris
Sulcabat medium puppis secura profundum,
Quum subito fera surgit hiems, pelagusque procellis
Vertitur, et trepidam quatiunt vada salsa carinam.
Perculerat formido animos, seseque putabant
Naufraga litoreis iam tendere brachia saxis.
Ipse autem placidum carpebat pectore somnum,

OPVS PASCHALE.

Dein litoreas arenosi callis oras obambulans, paruae lintris tabulata conscendit, ac, discipulis comitantibus, coeperat transfretare. Quumque motu carbasi tumentis impulsa procul a litore veheretur iam carina, surgit hiems immitis, et aspera, totum mare funditus procellis exagitans, ac puppim, fluctu recedente submersam, vndis iterum tumentibus alleuabat. Turbauerat maestos salus desperata discipulos, nullumque remedium in sua prorsus arte consistere fateri cogebantur et nautae cuncti, se denique iam perire, et aut tabularum tractibus inhaerentes, aut brachiali remigio peruolutos scopulosis credebant naufragos litoribus collidendos. Christus autem, verus gubernator, ac prouidus (d), *modico ceruicali suffultus, fluctuanti dormiens quiescebat in puppi, sopitus corpore, peruigil maiestate, qui secundum prophetiam Dauidicam:*

SCHOLIA.

46. Meus ***Imperat tempestati***. Rom. ***Vbi Dominus sedauit mare***.

47. In Reg. 2. ex ***cymbae*** factum est ***lymbae*** cum glossa ***paruae nauis***, ***lintris***. Verum ***lymbae*** nihil significat; fortasse librarius voluit scribere ***limbi***: sic enim nonnemo scribit pro ***lembi***. Verum ***exiguae*** poscit ***cymbae***, nisi aliquis malit ***lintris***.

48. Burmannus pro ***sequentes*** coniiciebat ***vehentes***. At Sedulius Matthaei verba expressit cap. 8. v. 23 ***Et ascendente eo in nauiculam, secuti sunt eum discipuli eius***.

49. Arntz. ***Nautica discipuli librabant***. Barthius l. 35. Aduers. cap. 10. citat ***carbasa vento***. Vsitatius quidem est ***carbasa praebere vento***, et similia: sed defenditur ***ponto*** ex Seneca Med. v. 318. ***Pandere vasto - Carbasa ponto***. Quid autem sit ***librare carbasa***, intelligetur ex Ouidio 3. Fast. 585. ***Vela cadunt primo, et dubia librantur ab aura***, hoc est, non intenduntur, sed laxe agitantur.

50. Vat. 1. ***a terra***.

52. Rom. pro d. s., Arntzen., schedae Poelm. ***Tunc*** pro ***Quum***. Rom. perperam ***subita surgit***.

53. ***Vada salsa*** ex Virgilio l. 5. v. 158.

54. In Monast. ***Pertulerat*** mendum est pro ***Perculerat***.

(d) Iuretus, Gallandius, et alii ***ac profidus***: malo ***ac prouidus***, quae est scriptura in quibusdam bibliothecis Patrum, et fuit etiam coniectura Iureti. Postea occurrunt verba ex psalmo 120. vers. 4. In multis bibliothecis Patrum legitur ***non dormitauit***: sed retinendum est ***dormitabit***.

56. In Reg. 1. est ***placidum***, vt in reliquis: sed glossa ***sereno*** innuit ***placido***.

Maiestate vigil, quia non dormitat in aeuum,
Qui regit Israel, neque prorsus dormiet vnquam.
Ergo vbi pulsa quies, cunctis clamantibus vna
Voce simul, Miserere citus, miserere, perimus,
Auxilio succurre pio: nil vota moratus,
Exurgens Dominus, validis mitescere ventis
Imperat, et dicto citius tumida aequora placat.
Non erat illa feri pugnax audacia ponti,
In Dominum tumidas quae surgere cogeret vndas,

OPVS PASCHALE.

Non dormitabit, neque dormiet, qui custodit Israel. *Quumque discipulis vna simul voce clamantibus*, Domine, libera nos, perimus, *exurgit suscitatus, ventis imperat, vt quiescerent, mari praecipit, vt taceret, subitoque ponti pariter iter, et aeris inopinata temperies praesentiae proditrix fit diuinae. Quid igitur conuenit illa de tempestate censeri? Numquidnam* (e) *pelagus saeuas erexit procellas in dominum, aut seditiosum flabra luctamen contra suum mouere nisa sunt conditorem? absit, vt hoc elementa tentauerint, quod iniuriam ingereret maiestati. Sed vt cuncta Christi virtutibus humili deuotione subiecta potius censeamus, omne creditur fretum dominica nauigatione laetissimum, quod venerit obsequens, ac procurrens ex imis vndarum sedibus aestu candidiore feruescens. Sic etiam leuium praepes natura ventorum puppim, qua Christus insederat, alis volucri iucunditate diffusis, tamquam regia ducis castra, coetu famulante vallauerat. Neque enim cui violentiae potestatis licentia suffragatur, imperioso facile cogatur obedire domino, sicut aequorum* (f) *et*

SCHOLIA.

57. Plerique nostri mss. cum Parrh., sched. Poelm., Ald. *quia non*. Nonnullae editiones, etiam antiquae cum Prosa *qui non*. In Vat. 2. dubium *qui*, an *quia* legendum. Vrb. *quae non*, scilicet *maiestas*.

58. Schedae Poelmann. scribere iubent *prorsus nec*. Sed praestat retinere scripturam communem *neque prorsus*. In Rom. error est metricus *dormitat vnquam*.

59. Reg. 1., Ott. 1., codex vetustissimus Taurinensis, Cant., edd. Vet. 1., 2., Mon. *lacrymantibus*. Mss. Alb., Reg. 2., 5., Vat. 1., Vrbin., Ottob. 2., Rom., Ang., Meus cum Prosa, et plerisque editis *clamantibus*. Vat. 2. mendose *cunctisque clamantibus*. In Reg. 2. glossa pariter est *clamantibus*, quod arguit, aliud fuisse.

60. Parrh., schedae Poelm. *Miserere deus*; quod non placet: etsi enim in Prosa est *Domine*, tamen discipuli Christum *dominum* quidem, non *deum* tunc appellarunt. Vat. 1., Ott. 2., Ang. *Miserere cito*: elegantius alii *citus*.

63. Virgilius 1. Aen. 146. *Sic ait, et dicto citius tumida aequora placat*.

(e) Iuretus testatur, in vet. cod. sic legi *Numquidnam*: quam loquendi rationem similibus exemplis confirmat Arnobii, et Sedulii iunioris, auctoris Collect. in epistolas Pauli, quem male cum nostro poeta Sedulio confundit.

(f) Gallandius coniectat *aequorum fluctus, et venti*. Malim *sicut aequorei venti*. In *cogatur* subaudiendum est *aliquis*, aut pro *Neque* legendum *Nemo*, scilicet nemo cogatur obedire imperioso domino, cui violentae potestatis licentia suffragatur, sicut etc. Obstat tamen, quod omnes

Nec metuenda truces agitabant flamina vires;
Sed laetum exiliens Christo mare, compulit imum
Obsequio feruere fretum, rapidoque volatu
Mouerunt auidas ventorum gaudia pennas.
Interea placido transuectus marmore, puppim
Liquerat, et medios lustrabat passibus agros;
Quum procul e tumulis gemino stridore ruentes
Prosiluere viri, quos non mala daemone pauco,

OPVS PASCHALE.

venti, diuinis Christi iussionibus inclinati, cursus rapida commotione praecipites languenti subito deposuere torpore.

Interea quin etiam gurgitis dominus lenitate transuectus, relicto nauigio, per oram vicini litoris incedebat, quum repente duo viri saeuissimi turba, et daemonum legione possessi, de sepulcralibus monumentis fremitu prosiluere terribili. Et ob hoc ferreis catenarum nexi-

SCHOLIA.

editi habent *violentiae*: quo verbo obscurus redditur sensus. Paulo post fortasse legendum est *saeuissima*.

68. Nonnulli editi *Obsequio seruire*: maiorem emphasin habet *feruere*, quo etiam etymon *freti* denotatur. Vide not. ad verba Iuuenci *freta feruida* l. 3. v. 127.

69. Schedae Poelm. *subitas*, Vrb., Parrh. *rapidas*, quo ducit Prosa. Plerique *auidas*, h. e., cupidas obediendi Christo. Explicatio Cellarii, *Venti gaudebundi refugiunt, Christo imperante*, contraria est menti poetae, qui ait, ventos gaudebundos solo obsequio in Christum circum volitantes quodammodo exultasse. Ventis tribuuntur pennae. Iuuenalis sat. 5. v. 101. *Siccat madidas in carcere pennas*.

70. Rom. *Vbi Dominus liberauit hominem quemdam a legione daemonum*. Meus *Legionem daemonum expulit de duobus viris quae inuasit gregem porcorum*. Deprauate exaratum est *Lege Ioanne* pro *Legionem*.

72. Parrh. *gemini*, fauente Prosa, sed dissentientibus mss., aliisque editis.

73. Vetustiores codices scribunt *Prosiluere*, alii *Prosiliere*. De hac varietate scribendi dixi ad Iuuencum not. ad l. 1. v. 119. Ott. 1. *malo*, supra *mala*, ad marg. videtur diuersa lectio *male*. Vrb. ita habet *quos non male daemone pauco*. Reg. 5. distinguit *quos non mala, daemone pauco - Sed legio vexabat atrox*. Vat. 1. *quos non de mala daemone pauco, - Sed legio vexabat atrox*: sed apparet deletum *de*. In Reg. 1. glossa est *mala - pestis*. Vonckius coniectabat *quos non ala daemone pauco, - Sed legio vexabat atrox*, correpta prima in *ala*, vt alibi quantitatem Sedulius neglexit. Reiicitur a Grunero, qui illud *mala* non ad legionem referendum ait, sed accusatiuum pluralem esse: opinor, voluit dicere nominatiuum pluralem, hoc sensu, quos non mala vexabant daemone pauco, sed legio atrox vexabat. Wopkensio haec explicatio parum arridet, qui proinde tentabat *quos non daemonia pauca, - Sed legio vexabat atrox*, producta secunda in *daemonia*, vt alia solet peccare Sedulius, vel potius *quos non malus agmine pauco, - Sed legio vexabat atrox*, nimirum vt *malus* pro daemone accipiatur. Primam coniecturam non facile admiserim, quum Sedulius alibi secundam in *daemone* corripiat. Altera non ita inepta est: sed etiam sic durior est constructio, quae hoc pacto procedere deberet; quos non malus agmine pauco, sed atroci legione vexabat. Sensus hic certe est; quos non pauci daemones, sed legio atrox daemonum vexabat. Ex Vat. 1. fortasse

Sed legio vexabat atrox, nexuque cruento
Saeua catenatis gestabant vincla lacertis.
Angebat quoque poena duplex. Heu! dira furoris
Conditio; qui vim patitur, magis ille ligatur.
Tunc Domini praecepta tremens, exire iubentis,
Spiritus infelix hominem non audet adire,
Effigiem repetens, quam Christum cernit habere.

OPVS PASCHALE.

bus innodati. Heu! quam grauis est furoris conditio! Qui vim sustinet lacerantis insaniae, illum necesse est et vinclis poenalibus subiacere. Conuenienter tamen spiritus ille nequissimus inter busta magis habitabat, et cineres, cui nihil est cum vita commune. Tunc domino veniente perterritus, et a sedibus purgatae mentis exclusus, in humanam rursus effigiem, quam Christum videbat

SCHOLIA.

hic sensus ita erui poterit *quos non de daemone pauco, - Sed legio vexabat atrox*, videlicet quos non legio de daemone pauco, sed atrox, siue ingens vexabat. Sumi enim potest legio pro quauis manu, seu turba daemonum, quae maior, minorue esse potest. Verum dum melius aliquid affulget, teneamus primam interpretationem ex Grunero petitam, vel potius ex Nebrissensi, qui exponit: *Non mala, - repete ab inferioribus, vexabant. Pauco daemone, - i. e., pauci daemones mali*. Intelligi etiam potest: quos mala legio vexabat, non daemone pauco, sed atrox, hoc est, numerosa. Suspicari quoque licet *quos non macra daemone pauco, - Sed legio vexabat atrox*.

75. Reg. 1., Ott. 1. in contextu, Poelm. in contextu *gestantes*: communior codicum mss., et editorum scriptura est *gestabant*, quam Ott. 1. eadem veteri manu exhibet ad marginem. Arntzenius edidit *gestantes*.

76. Reg. 1., Ott. 1., Vat. 2., cod. Heinsii *dura*, quod arguitur ex Prosa *grauis*. Plerique *dira*. Poena vero erat duplex, quia et daemonem, et vincula patiebatur.

80. Codex vetus Taurinensis *Effigiem reddit*. Reg. 1., Meus ad marg., Vulc., Nans., Torn. 1., Bas., Colon, Vet. 1., 2., Mon., schedae Poelm., editio Poelm. in contextu *reddens*, cuius glossa est in Reg. 1. *deserens*. Reg. 2., 5., Ottob. 1., 2., Vatt. 1., 2., Vrb., Rom., Meus in contextu, Alb., Ald., Parrh., Ang. *repetens*: sed in Reg. 2., et Ott. 1. aliud videtur fuisse, quo deleto, eadem manus vetus appinxit *repetens*: in Vat. 1. exaratum erat *Effigiem non repetens*, sed erasum postea fuit *non*. Editio Poelm. ad marg., Torn. 3., Lips., Fabr., Bibl. Lugd. Patrum *fugiens*. Ms. Cant. *linquens*. Cellarius ex coniectura intrusit *reuerens*: sed coniecturis tunc demum locum relinquendum putamus, ait Grunerus, vbi in codd. apti plane nihil reperitur. Ipse ergo Grunerus eligit *fugiens*. Burmannus praefert *repetens*, vel *recolens*, h. e., animo, mente sua reputans: nam Cellarius *recolens* alicubi inuenerat. Arntzenius putat, *reuerens* esse contra mentem Sedulii: non enim ex reuerentia daemon exiit, sed vi coactus ex imperio Christi. Aptius huic loco putat *fugiens*, sed quum id in mss. non reperiatur, ingenio alicuius eruditi tribuendum censet. Tenet igitur cum ms. Arntz. *linquens*. Antiquissima sane est lectio *reddens*, vel *reddit*, neque spernenda, si *reddens* cum glossa exponi possit per *deserens*. Verum etsi *reddo* significat *restituo*,

Sed pecus, immunda gaudens lue, semper amicum
Sordibus, atque olido consuetum viuere coeno,
Pro meritis petiere suis, tristesque phalanges
Porcinum tenuere gregem: niger, hispidus, horrens
Talem quippe domum dignus fuit hospes habere.
  Hinc alias Dominus pelago delatus in oras,
Intrauit natale solum, quo corpore nasci
Se voluit, patriamque sibi pater ipse dicauit.

OPVS PASCHALE.

gerere, metuens intrandi licentiam postulare, pecus immunda sordium obscoenitate laetissimum, et olentis coeni semper amicitiis inuolutum, pro suis adire meritis impetrauit. Quippe niger, hirsutus, et horridus propriae deformitati consimilem studuit eligere mansionem, tristesque continuo phalangas incursus, gregem peruasit, impulit, ac necauit in marina praecipitem fluenta porcinum. Nec immerito diabolus generaliter dicitur inimicus, qui cunctis ita sit noxius, vt, et quos odit, impetat, et quos amat, extinguat.

Hinc Dominus nauigio rursus famulante subuectus, natalis soli fines intrauit, vbique (g) *creator omnium nasci se voluit, illius regionis oppidum suam patriam nuncupauit. Tunc ad eum quatuor viri ceruices lecto suppositi,*

SCHOLIA.

emitto, edo, tamen pro *desero* non facile inuenietur. Retineo igitur *repetens* cum plerisque mss., non tamen ea significatione, quam Burmannus volebat. Sensus enim hic est, Non audet adire hominem, reuertens in effigiem, quam cernit Christum habere, siue, Non audet adire hominem, et reuerti in effigiem, quam etc. Sic paulo post ait *petiere pecus* etc.

81. Horatius 1. epist. 2. v. 26. *Vixisset canis immundus, vel amica luto sus*. Aduertit etiam Wopkensius, *semper-amicum* occurrere pariter apud Auienum, Symmachum, Aratorem, Helpidium per hyphen, vt *graueolens, semper-auarus*.

84. Edim. *Porcorum tenuere*. Alii *Porcinum*, etiam Beda De metris, et eius Commentator, qui, tacito auctoris nomine, hunc versum excitant.

85. Arator daemonem *hospitem* pariter vocat 2. 640. *Hospite sit polluta suo etc.*

86. Meus *Paralyticum liberat*. Rom. *Vbi Dominus suscitauit hominem defunctum*. Sed in hoc titulo error apertus est. = Editi nonnulli, quos secutus est Cellarius, *pelagi*. Mss. cum plerisque editis *pelago*. Sic Lucanus l. 2. v. 88. *Pelago delatus iniquo-Hostilem in terram*.

87. Nonnulli vulgati male *de corpore*, pro *quo corpore*, videlicet quo solo voluit se nasci corpore. Matthaeus cap. 9. v. 1. ait: *Et ascendens in nauiculam, transfretauit, et venit in ciuitatem suam*. Sedulius exponit *natale solum*, siue Bethlehem. Sed melius alii intelligunt Capharnaum, in qua ciuitate frequenter Iesus commorabatur.

(g) Recte Gallandius aduertit, legendum videri, vt constet sensus, *vbique*, hoc est, *et vbi*: itaque id amplector, quamuis in omnibus vulgatis sit *ibique*.

88. Arntz. *deus*, alii *pater*, et glossa in Reg. 1. *qui eam iam fecerat*. Nebrissensis *Pater ipse, - quum dixit: Quoniam Nazaraeus vocabitur*. Verum Sedulius de Bethlehem loquitur, non de Nazareth. Pater igitur dicauit sibi, i. e., *ei*, Domino patriam Bethlehem, quum dixit: *Et tu Beth-*

Ecce aderant, viuum portantes, iamque cadauer,
Bis bina ceruice viri, lectoque cubantem
Vix hominem, cui vita manens sine corporis vsu
Mortis imago fuit, resolutaque membra iacebant
Officiis deserta suis, fluxosque per artus
Languida demissis pendebant vincula neruis.
Hunc vbi virtutum Dominus conspexit egentem
Robore, peccatis primum mundauit ademptis,
Quae generant augmenta malis: miseroque iacenti,

OPVS PASCHALE.

quemdam detulere languentem, vix adhuc hominem, iam cadauer. Cuius vita motu corporis carens funeream praeludebat imaginem. Ita membra iacentia, resolutis neruorum vinculis, ac dimissis per fluxos artus, et saucios, morboque marcidae tabis alienos, vti propriis officiis non valebant. Quem vt dominus supernae virtutis egere virium restitutione conspexit, a peccatis prius curauit absoluere, quae malorum omnium sunt radices, vt in hominem depulso sor-

SCHOLIA.

lebem, terra Iuda, nequaquam minima es in principibus Iuda: ex te enim exiet dux, qui regat populum meum Israel. Syntaxis autem etsi haerere videtur, non est tamen inusitata. Melius quidem est cum glossa *pater ipse*, Christus, qui eam fecerat, vel cum prosa *creator*.

89. *Viuum cadauer* oppositio verborum, de qua ad Dracontium l. 1. 648. *Funera viua gerens, viuax in morte cadauer*. Chrysologus quoque *viuum cadauer* vocauit paralyticum serm. 50.

90. Iuuenalis sat. 1. v. 64. *Sexta ceruice feratur*.

93. *Officia membrorum* dixerunt etiam Lactantius, et Iuuencus. *Desertus officiis* pro *desertus ab officiis*: sic pariter praepositionem omittunt Propertius, Statius, Tacitus, Phaedrus, Boetius.

94 Vat. 1, Meus, Reg. 2. *dimissis*: in Reg. 2. prius fuit *demissis*, quod ceteri nostri mss. cum Arntzen., et praestantissimis editionibus retinent. Arntzenius ex Prosa praetulit *dimissis*: sed conferri deberet Prosa cum multis mss., vt vera lectio ex ea hoc, et aliis in locis erui posset. Alioqui frequens est confusio in huiusmodi verbis *demitto*, *dimitto*, *demersus*, *dimersus*, *delapsus*, *dilapsus*; et quod attinet quidem ad sententiam, parum refert, vtrum vtri praeferas.

95. Arntzenius cum solo ms. Arntz. *egere*, quod item ex Prosa confirmat. Non autem video, cur astruat, *egere* ad poetarum genium accommodatius esse, quam *egentem*, quod vnanimi consensu alii mss., et editi comprobant: ni forte sententia illi arrideat, a nobis alibi explosa, non bene huiusmodi participiis versum concludi. *Virtutum*, vel *virtutis dominus*, *deus* phrases sunt ecclesiasticae, et in orationibus liturgicis receptae.

96. Cant., Arntz., codex Burmanni, schedae Poelm., Parrh., Ald., Lips. cum mss. nostris Ott. 1., Vat. 1., Reg. 5., Vrb., Rom., Alb., Meo *confirmat*. Alii mss., et editi *mundauit*, quod recentiores amplectuntur ex Prosa, et simili loco l. 1. v. 57. *Laetificata seges spinis mundatur ademptis*.

97. Fabr., et quidam alii editi *misero inde iacenti*.

Surge, ait, et proprium scapulis attolle grabatum,
Inque tuam descende domum. Nil iussa moratus,
Cui fuerat concessa salus, vestigia linquens
Tandem aliena, suis laetatur vadere plantis,
Vectoremque suum grata mercede reuexit.
  Principis interea synagogae filia, clauso
Functa die, superas moriens amiserat auras.
At genitor, cui finis edax spem prolis adultae
Sustulerat, sanctos Domini lacrymansque, gemensque
Corruit ante pedes, vix verba precantia fari
Singultu quatiente valens, Miserere parentis
Orbati, miserere senis, modo filia, dicens,
Vnica, virgineis nec adhuc matura sub annis,

OPVS PASCHALE.

dium squalore mundatum, tamquam praeparatam sibi salus introiret in domum. Dicit ergo iacenti tunc misero, sed felici protinus futuro (h), Surge, tolle grabatum tuum, et vade in domum tuam. *Nec moratus ille parere iussis, assurgit, ex imbecilli validus, ex desperato confisus, ex moriente victurus, tollensque lectulum, quo iacebat immobilis, et ipsius arentis ligni robore factus aridior, suis tandem plantis incedere, alienis se gaudet caruisse vestigiis, grataeque mutua redhibitione mercedis vectorem proprium humeris famulantibus mox reuexit.*

Haec igitur domino faciente miracula, Principis synagogae filia vitalibus terminis occupata, supernae lucis spiramenta perdiderat, iacebatque corpus immobile, soli iam debitum sepulturae. Tunc a miseri pignoris clade genitor sauciatus excurrens, cui finis extremus spem generis abstulerat iam florentem, lacrymans, ingemensque domini voluebatur ad pedes. Vix verba precantia singultu quatiente confirmans, Miserere patris orbati, miserere senis, *inquiens*, destituti. Vnicam habeo, vel

SCHOLIA.

99. Edimb. *discede*, quae est etiam coniectura Wopkensii. Grunerus tuetur *descende*, quia solet id verbum poni pro *ire*. In Reg. 2. glossa *ascende, perge, vade*.

(h) In quibusdam editis lego *effecturo*, in aliis *affecturo*, in aliis mendose *furo*. Vix dubito, quin vera sit lectio *futuro*, vel *affuturo*. Infra in vet. cod. erat *ex becilli* pro *ex imbecilli*.

100. Ver. 1. *confessa*: lege *concessa*.

102. Glossa Reg. 1. *Vectorem* - *grabatum*. *Grata* - *placida*. Accipe nunc Nebrissensis enarrationem. *Vectorem suum, vel seipsum, vel grabatum. Mercede grata, quia ab aliis vehebatur mercede, sed non grata.*

103. Meus *Rogat Dominum princeps sacerdotum pro filia defuncta*. Rom. *De filia principis synagogae*. Taurinens. *Principis synagogae filiam suscitat*.

104. Nebrissentis ad verbum *clauso die* profert versum Virgilii 2. Aen. *Ante diem clauso vesper componet olympo*, et ad *superas auras* 6. Aen. *Superasque euadere ad auras*.

110. Vat. 2. *necnon*, manu fortasse recentiori *nec adhuc*.

Occidit

Occidit, et misero patris mihi nomen ademit.
Affer opem, lapsamque animam per membra refunde,
Qui totum praestare potes. Haec inquit: et auctor
Lucis ad extinctae pergebat funera, gressum
Vix populo stipante mouens: permixtaque turbis
Ibat inundantem mulier perpessa cruorem,
Quae magnas tenuarat opes, vt sanior esset,
Exhaustaque domo, nec proficiente medela,
Perdiderat proprium pariter cum sanguine censum.
Ast vbi credentis iam sano in pectore coepit
Diues adesse fides, mediis immersa cateruis,
Nititur auersi vel filum tangere Christi:

OPVS PASCHALE.

magis habui filiam, quae modo deficiens in annis necdum puberibus constituta, paterni mihi nominis cernitur abstulisse vocabula. Confer opem, et subueni, dilapsamque animam membris restitue iam frigentibus, cui totum posse suppeditat, cui totum posse nil obuiat. *Tales vix ille preces impleuit, et iam dominus constipatus discipulis, et cateruis, ad puellae gradiebatur funera suscitandae.*

Ibat autem turbis immixta, nimio cruoris fluento per annos duodecim mulier sauciata, quae medentibus plura conferens, nil proficiens, et facultatibus pariter vacuata prodibat, et sanguine. Sed vbi credulo iam sani cordis arcano fidelis coepit abundare praesumptio, mediis se cateruis vehementer inseruit, paruam saltem desiderans summitatem dominici contingere vestimenti, latensque posterius, ab extrema pen-

SCHOLIA.

111. Vat.2., Reg.5., Ald., *mibi patris* Elegans esset *Occidit*: *heu! misero patris mihi nomen ademit*.

113. Vonckius solicitabat *Qui totam*, vel *Qui votum*, quem Wopkensius recte refellit, multis probans, *totum* pro *omnia* accipi. Confer v. 520. l. 4. Iuuenci: *Totum complere licebit*. Ita locuti Ambrosius, Zeno Veronensis, Chrysologus. Deus *auctor*, *repertor*, *dominus lucis* a poetis sacris passim dicitur. In hymno S. Vincentii, quem descriptum habeo ex peruetéri codice Vat. Palat. num. 833., neque editum puto, simili modo; *At contra dimicans, auctorem lucis Patrem, eiusque natum, - Qui solus, ac verus est deus, instantius tu es confessus*. Quae est imitatio Prudentii hymno 5. Perist. S. Vincentii v. 37. seqq. *Nos lucis auctorem Patrem etc.*

116. Meus *fluorem*: retine *cruorem*.

117. Parrh. *expendit*: alii *tenuarat*. In Reg.1. aliud fuit, sed eadem vetus manus appinxit *tenuarat*. Rom. mendose *tenuerat*. In Ott.1. ex *tenuarat* factum est *tribuebat*. Minime loco mouer i debet *tenuarat* pro *minuerat*.

120. Ott. 2. *credenti iam sano pectore*, quod ferri potest.

121. Ottob.2. *mediisque*: superflua est coniunctio.

122. Ott.2., Vrb. *aduersi*: lege *auersi* ex Euangelio: *Accessit retro*.

Posteriusque latens, subitam furata salutem
Extrema de veste rapit, siccisque fluentis
Damnauit patulas audax fiducia venas.
Senserat ista deus, cuius de fonte cucurrit,
Quod virtus secreta dedit, furtumque fidele
Laudat, et egregiae tribuit sua vota rapinae.
Ventum erat ad maesti lugentia culmina tecti,

OPVS PASCHALE.

dentis ora laciniae furtiuam subito rapuit sospitatem. O quam rebus arduis impetrandis plus est confidere, quam rogare! Quippe venit ex corde fiducia, ex lingua preces saepius sine corde funduntur, fiducia sine corde non nascitur. Ecce nunc femina longae passionis supplicio desperata, venit ad medicum, non obsecrans, non gemens, non deplorans, sed tacens abstulit, quod quaerebat. Stabat in ore muto silentium, et animus exclamabat ad dominum. Mox vndosi sanguinis riuos maior fidei desiccauit alluuio, cunctisque gratiae muliebris ignaris, Christum non latuit sui muneris donum, de cuius fonte emanauit, quod spes confidentis impleuit, furtumque publicans tam fidele, donis salutaribus remuneratur vim rapinae.

Ventum erat interea miserandae domus ad tecta lugentia, funus vbi virginis immaturum lacrymis omnium ia-

SCHOLIA.

123. Vat. 1. *subito*, manu forte eadem factum *subitam*. Arator 2. 1209. *Vndique praecipites subitam rapuere salutem*.

125. Meus *Sanauit*, Rom. pro d. s. *Curauit*, in textu *Damnauit*, quod mss. alii cum omnibus editis exhibent. Burmannus coniiciebat *Stagnauit*, vt *stagnare sanguinem* dici notat Faber ad Iustin. l. 37. c. XI. Verum Wopkensius recte explicat *Damnauit* pro *obstruxit*. Nebrissensis obseruat, *damno* sumi pro *constringo* ex Marcello, et Seruio ad Virgilium, eclog. 5. v. 80. *Damnabis tu quoque votis*. Wopkensius pro sua interpretatione laudat Prudentium hymn. 2. Perist. v. 479. *Nefanda damnet limina, – Obdens aenos pessulos*: et Hamart. v. 650. *Damna aures, Pater alme, meas*: et Apoth. v. 752. *Ante fores tumuli, quas saxa immania duro – Obiice damnarant*. Sic Arator l. 2. v. 195. *Quin etiam custode dato signare sepulcrum – Ad geminum voluere nefas, Dominoque paratam – Surgendi damnare viam*. Ceterum *damnare aliquando* idem valere, ac damnum inferre, hispanice *dañar*, ostendi ad Dracontium l. 2. v. 316., vbi hunc etiam versum Sedulii allegaui. Sed reuera hoc loco sensus postulat, *Damnauit* explicari per *obstruxit*, *constrinxit*, aut *impediuit*, *ne cruore diffluerent*.

126. Nonnulli vulgati *cuius in fonte* minus bene.

128. Fabr., et nonnulli alii editi *sua dona*, quod ex Prosa firmari potest. Alii *sua vota*, h. e., vota ipsius mulieris, ea, quae vouerat, vel optauerat. In Reg. 2. aliud fuit, sed vetus eadem manus rescripsit *vota*. Paulo post v. 141. occurrit eadem significatione, *Inopinaque vota parentes – Aspiciunt*.

129. Editio Poelm. ad marg., Schedae eiusdem Poelm., ed. Lips. *limina tecti*: quod quidem magis vsitatum est apud poetas. Itaque Wopkensius ex coniectura volebat, mutari *culmina tecti* in *limina tecti*. Sed quum exemplaria vetera omnia consentiant in *culmina tecti*, id retinendum est: ac fortasse Sedulius amplitudinem domus innuere voluit. Vide Barthium ad Claudianum l. 1. in Ruffinum v. 205.

Deflentemque domum, moriens vbi virgo iacebat
Extremum sortita diem, trepidusque tumultus
Omnia lamentis vlulans implebat amaris,
Funereosque modos cantu lacrymante gemebant
Tibicen, plangorque frequens confuderat aedes.

OPVS PASCHALE.

cebat expositum, coetusque flebilis, ac tumultus vniuersa vocibus amarae iubilationis impleuerat. Plangebant (i) *gemitu modulante tibicines cantus inferis blandientes, et illaetabilis multitudo discurrens crebris clamosa doloribus aedes confuderat infelices. Vetat dominus, fleri somno compositam, vetat,*

SCHOLIA.

Haec mihi tecta - Culminibus maiora tuis. Alioquin ***culmen tecti*** pro ipso domus tecto accipi solet: sed vt ***tectum***, ita etiam ***culmen*** pro aedibus ipsis interdum vsurpatur.

130. ***Moriens*** peculiari significatu pro ***mortua***. Verbum ***iacere*** de vita iam functis frequenter adhibetur.

131. Vatic. 1., ed. Lips. ***Extremam***, quod praeferendum esse putat Arntzenius, si regulis grammaticorum stemus: quia Seruius ad Virgilium l. 10. v. 467. ***Stat sua cuique dies*** sic habet: ***Dies vero tempus vitae: nam feminino vsus est genere: quum enim masculino vtimur, reuera diem significamus***. Sed quidquid sit de hac distinctione, quam non religiose ab omnibus obseruari ipse Arntzenius fatetur, in re praesenti ipsum diem postremum vitae vult significare Sedulius. Sic Horatius l. 1. epist. 4. v. 13. ***Omnem crede diem tibi diluxisse supremum***.

133. Arntzenius ex Prosa coniicit ***cantu modulante***, videlicet tibicines gemebant cantu modulante funereos modos; nihil tamen mutandum censet. Vat. 1., Meus, Rom., Ang., Reg. 5., Vrb., Ottobon. 1. rec. m., Parrh. ***gemebant***. In Ott. 1. fuit a pr. m. ***gemebat***, quod schedae Poelm. praeferunt, sed ita, vt legatur ***Tibicen***, non ***Tibicines***. Arntz., Cant., Ald., Vet. 1., 2., Monast., Col., Lips., aliaeque plures editiones cum Reg. 1. posteriori manu, et aliis mss. nostris ***gerebant***. In Reg. 1. prius erat ***gerebat***. Fabr., Torn. 3., Bibl. Lugd. ***ferebat***. Prosa stat pro ***gemebant***.

(i) Iuretus in vet. cod. inuenit ***Clangebant***, reposuit ***Plangebant***. Primitus etiam in codice ms. erat ***tubicines***: sed librarius postea expressit ***tibicines***, quod postremum rectius esse pronunciat Iuretus: quia tibiae in funeribus tenerioris aetatis adhiberi solebant. Confer notam ad versus. Pro ***inferis blandientes*** non mala est coniectura Gallandii ***inferiis blandientes***. Idem paulo post refert ***defunctam dixerit***: pleraeque bibliothecae Patrum ***defunctum dixerit***, quod equidem non ausim damnare.

134. Fabr., Torn. 3., schedae Poelm., et, vt puto, Nebrissensis ***Tibicen***, quod et metro satisfacit, et bono sensu vsurpari potest pro multis tibicinibus, vt ***miles***, et similia, siue versu praec. legas ***gemebat***, siue ***gemebant***. In Ott. 2. ex ***Tubines*** correctum est ***Tubicines***, et recentiori manu factum ***Tibicines***. In Reg. 1. etsi a pr. m. est ***gerebat***, tamen exaratum est ***Tibicines*** cum glossa, qua indicatur, secundam esse longam. In Ang., Alb., et aliis mss, et editis cum hoc errore metri ***Tibicines***. Defendi posset ***Tubicines***, producta prima, quia tres breues concurrunt, vt fieri solet in similibus. Iuuencus quidem in hoc puellae funere tubas memorat l. 2. v 400., et in codice Vercellensi versionis Italae Matthaei non ***tibicines***, vt in Vulgata, sed ***tubicines*** legitur, vt ad eum loc., et in Addendis notaui. Quod autem nonnulli dicunt, tibiam

Ponite solicita conceptos mente dolores,
Hic sopor est, Saluator ait, nec funus adesse
Credite, nec somno positam lugete puellam.
Dixerat, et gelida constrictum morte cadauer
Spiritus igne fouet, verboque immobile corpus
Suscitat, atque semel genitam bis viuere praestat.
Obstupuere animis, inopinaque vota parentes
Aspiciunt, versisque modis per gaudia plangunt.

OPVS PASCHALE.

mortuam lugeri victuram. Cunctis etenim corpus videbatur extinctum. Soli Christo, qui ad vitam venerat largiendam, sopor apparebat infusus. Et hoc quidem ad eius gloriam pertinuit singularem, quod defunctam dixerit dormientem, vt admirabilium scilicet facta virtutum parentibus monstraturus, minus se donare pronuncians, quam donabat, humanae laudis declinaret iniuriam. Tunc cadauer immobile, corpusque gelidum, et frigidae mortis rigore constrictum, spiritus igne remolliens, imperiosae vocis arbitrio virginem suscitauit a tartaro, semelque progenitam, viuere praestitit bis puellam. Stupebant parentes in filia cunctantes credere, quae videbant, subitaque rei iucunditate permoti, gaudio lacrymis plus profusis, genus mutauere plangoris.

SCHOLIA.

semper adhibitam fuisse in funeribus hominum minoris aetatis, id, si auctoritate Seruii admittatur, intelligi debet de infantibus. Puella autem, cuius mentio nunc fit, erat duodecim annorum: adeoque locus iam erat tubis. In Reg. 2. pro *frequens* videtur prius fuisse *fremens*: quae fortasse proba, et genuina est lectio. Sedulius enim imitatur Iuuencum, sic describentem idem funus l. 2. v. 400. *Plangentis populi fremitus, clangorque tubarum — Vltima supremae celebrabant munera pompae.*

136. Reg. 2. *ne funus*: sed factum recentiori manu *nec*.

137. Poelm. mendose *lugere*.

138. Reg. 1., 2., 5., Ott. 1., 2., Vat. 2., Vrb., schedae Poelm., Parrh., Ald. *gelida*, quod epitheton est vsitatum mortis. In Vat. 1., et, vt videtur, in Vat. 2. ex *gelida* factum est *gelidum*, quod editio Poelm., Vet. 1., 2. exhibent.

141. Ott. 1., *animas*, recte poster. m. correctum *animis*. Wopkensius coniicit *parentis*, vt tibicines, et alii, qui aderant, obtupuerint vota patris. Sed ex Prosa, et Euangelio Lucae cap. 8. perspicuum est, parentes obstupuisse. Itaque recte in Vat. 1. eadem manus prima *parentis* mutauit in *parentes*.

142. Codices nostri vnanimi consensu, Mss. Lips., Heins., Barthii, Parrh., schedae Poelm., ac multi editi *plangunt*. Poelm. in contextu cum aliis editis *plaudunt*. Bene id esse ait Wopkensius, h. e., exultant: neque illi displiceret *pangunt*, i. e., hymnos canunt: praefert tamen *plangunt*, vt dici solet flere, aut lacrymari gaudio: quae etiam fuit interpretatio Nebrissensis, et glossatoris in Reg. 1.; *Ex nimio gaudio, et admiratione flent*. Huc pertinet, quod supra de contrario plangore ait: *Plangorque frequens confuderat aedes*. Fauet Prosa, et similis locus Victorini Pictauiensis de I. C. deo, et homine v. 39. *Iussumque cadauer — Prosilit ante oculos: laetus fit plangor in omnes.*

Inde pedem referens, geminos videt ecce sequentes
Caecatos clamare viros; Fili inclyte Dauid,
Decute nocturnas extinctis vultibus vmbras,
Et clarum largire diem. Quam credere tutum,
Quam sanum est cognosse deum! iam corde videbant,
Qui lucis sensere viam; tunc caeca precantum
Lumina, diffuso ceu torpens ignis oliuo,
Sub Domini micuere manu, tactuque sereno
Instaurata suis radiarunt ora lucernis.

OPVS PASCHALE.

Inde peracta recidiuae lucis operatione discedens, duos conspicit viros amissis luminibus sauciatos, talibus pene vocibus deprecantes: Miserere nostri, fili Dauid. *Illam scilicet misericordiam deprecabantur, vt noctem remouens caligantem, ex cunctis diem vultibus reformaret. Quam tutum est credere, quam sanum est in deo studiose confidere! Corde siquidem iam videbant, qui Christo gradiente lucis semitam sentiebant. Tunc oculi maesta supplicii caecitate compressi, velut oleo torpens ignis infuso, tactu micuere dominico, dextraque serenitatis applicita, suis lucernis radiarunt ora videntia.*

SCHOLIA.

143. Rom. *De duobus caecis illuminatis a Domino*. Meus *Caeci duo vident*. = Vrb. *Vnde pedem*. Vat. 1. *Inde pedes*, ead. vet. m. *pedem*.

144. Meus *clamore*, quod edidit Fabricius: sed retinendum *clamare*.

145. Omnes mss. nostri *Decute*. Parrhasius, et plerique editi *Discute*. Cellarius cum pluribus membranis restituit *Decute*. Vide l. 2. v. 154. *Decutit expulsas illaesis vultibus vmbras*.

146. Vat. 1. *Et clare*: alii *Et clarum*. Ott. 2., ed. Lips. *tutum est*. Meus mendose *tuum est*. In Ott. 1. videtur fuisse *totum*, factum *tutum* cum glossa *sanum*, *firmum*. Communis omnium scriptura *tutum* sine *est*.

147. Parrh. *Quam sanum sit nosse deum*. Reg. 1. in contextu, Reg. 2., 5., Ott. 1. a sec. m., Ald., et multi editi *Quam sanum est cognosse deum*. Ita Arntz. sine *est*. Ms. Burmanni, Reg. 1. ad marg. pro d. s. *Quam clarum est cognosse deum*. Ott. 1. a pr. m. *Quam clarum nouisse deum*. Meus in contextu *Quam sanum nouisse deum*. Meus pro d. s. perperam *Quam clarum est cognoscere deum*. Rom. *Quam sanum cognoscere deum*, correctum *cognosce deum*. Vat. 1. male *Quam sanum est cognoscere deum*. Vat. 2., Vrb., et, vt videtur, Alb. *Quam sanum est, cognosce deum*. Neque id ferri potest. Prosa pro *cognosse* refert *in deo studiose confidere*.

148. Prima manus in Arntz. pro *sensere* scribit *videre*, inuita Prosa.

149. Reg. 1. *defuso*, factum *diffuso*. Similiter in Vat. 1. *defuso* mutatum est in *difuso*. Plerique alii mss. *diffuso*. Editi etiam variant. Burmannus probabat *defuso*. De hac varietate scribendi dixi in not. ad Dracontium l. 3. v. 73.

150. Arntz., schedae Poelm., Parrh., Meus pro d. s., Reg. 2., Ott. 1. a sec. m. *fulsere*: alii *micuere*; quod pro glossa, vel d. s. in Reg. 2. apponitur.

151. Arntz., schedae Poelm., Reg. 2. *micuerunt*: in Reg. 2. glossa, vel d. s. *radiarunt*, quae communior est lectio. Editi plerique *radiarunt*, Parrh. *micuerunt*. In Ott. 1. posterior manus fecit *radiarunt*.

His ita dimissis, alius producitur aeger,
Multiplici languore miser, qui voce relictus,
Auditu vacuus, solo per inania membra
Daemone plenus erat: hunc protinus ordine sacro
Curauit versis deus in contraria causis,
Daemonio vacuans, auditu, et voce reformans.
Mec minus interea proprios iubet omnia posse
Discipulos, totisque simul virtutibus implens,
Ite, ait, et tristes morborum excludite pestes,
Sed domus Israel, (quia necdum nomine gentes

OPVS PASCHALE.

His itaque dimissis, alius morbis et triplicibus oblatus est imbecillis, qui voce desertus, vacuatus auditu, per inania raptis vsibus membra, plenus solo videbatur esse daemonio. Hunc, conuersis in contrarium causis, dominus illico sic curauit, vt daemonio vacuasset (k) *eiecto, voce pariter, et auditu repleuisset infuso.*

Nec cunctatus duodecim quoque discipulis tantumdem tradere potestatis, iubet eos omnia posse perficere, quae videbant se fecisse, totisque virtutibus opulentos mittit ad ouium indaginem perditarum, domus scilicet Israel, quia necdum per omnes iugiter gentes huius nominis disperserat dignitatem. Euntes ergo, *sic admonet inter alia, quae iu-*

SCHOLIA.

152. Rom. ***De quodam aegro***. Poelm. ***Daemonium mutum eiicitur***.

156. Vrb., Rom. errore metrico transponunt ***deus versis***. Meus ***versis Dominus contraria***: sed deest sensus; ad marg. pro d. s. recte ***versis deus in contraria***.

(k) Obseruat Iuretus, ***vacuasset*** esse pro ***vacuaret***, vt ***repleuisset*** pro ***repleret***, et l. 5. cap. 7. ***meruisset*** pro ***mereretur***. Mutatio isthaec temporum familiaris est scriptoribus sequioris aetatis.

158. Rom. ***Vbi Dominus dedit potestatem discipulis super omnia***.

159. Vat. 1. ***totis virtutibus et simul implens***. Vonckius ait, sensum exigere ***tot eosque simul***. Merito dissentit Wopkensius, qui et ipse conlicit ***totosque simul***, i. e., ***omnes***, sed retinet ***totisque*** pro ***omnibus***. Notionem hanc vocis ***totus*** pro ***omnis***, sequiori aeuo adhibitam, in Virgilio, et Cicerone frustra quaeri, affirmat idem Wopkensius. Alii similia exempla Plauti, Phaedri, et Hirtii allegant. Coniectura Wopkensii ***totosque*** reperitur in meo codice; sed eadem manus correxit ***totisque***. Hanc lectionem confirmat Prosa: et exponere possumus, ***integris***, ***vniuersis virtutibus implens***.

160. Rom. ***pellite***, Meus ***expellite***, alii ***excludite***: quod melius est; nam paulo post recurrit ***depellite***.

161. Arntz, Ott. 2. cum Monast., Fabr., Lips., Poelm., aliisque editis ***Sed domui Israel***, quod defendit Wopkensius: nimirum dicite caelorum regnum domui Israel. Fere omnes nostri mss. cum Cappusoto, Parrh., Ald., et aliis ***Sed domus Israel***, quod contra Wopkensium tuetur Grunerus, videlicet excludite pestes, sed domus Israel: nondum enim gentes aliae hoc nomine appellabantur, vt postea Paulus Abrahamum patrem ***gentium*** vocauit, ***gentes*** Abrahami semen, filios dixit. Haec interpretatio, et lectio retinenda, quae ex

Auxerat hoc omnes) caelorum dicite regnum,
Daemoniis auferte locum, depellite lepram;
Functaque subductae reuocate cadauera vitae.
Sumpsistis gratis, cunctis impendite gratis.
Ac velut hoc dicens, Ego vobis quippe ministris
Seruandos committo greges, ego denique pastor
Sum bonus, et proprios ad victum largior agros.
Nemo meis ouibus, quae sunt mea, pascua vendat.
Haec in Apostolicas ideo prius edidit aures
Omnipotens, vt ab his iam sese auctore magistris
In reliquum doctrina fluens decurreret aeuum.
Qualiter ex vno paradisi fonte leguntur

OPVS PASCHALE.

bebat, praedicate, dicentes, quia propiauit regnum caelorum, infirmos curate, mortuos suscitate, leprosos mundate, daemonas eiicite, gratis accepistis, gratis date. *Tamquam si diceret pastorali dominus cura solicitus: Ego vobis operariis vtpote solertibus commendo cautius greges bonus pastor existens, pro quorum victuali solatio proprii iuris agros impertio. Nullus itaque meis agnis, et ouibus vendat pascua meae potestati subiecta, quod ideo prius Apostolicae tradidit disciplinae, vt ab eorum dehinc magisterio propagata in*

SCHOLIA.

Euangelio, et Prosa maxime confirmatur. Quod autem in genitiuo *domus* vltima corripiatur, id nouum non est in Sedulio. Alia est coniectura Wopkensii *munere* pro *nomine*, quae similiter a Prosa clare damnatur.

162. Poelm. pro d. s. *Sanxerat hoc*, Rom. *ducite*: lege *dicite*, h. e., praedicate.

163. Mendum est in Reg.5. *Daemonis*, et in Poelm. *auferre*.

164. Cant., Parrh., Vet. 1., Bas., Torn. 1., 2. *Cunctaque*. Legendum cum plerisque *Functaque*, h. e., defuncta. Sic enim hoc verbum sumi solet, scilicet simplex pro composito.

165. Iuuencus l.2. v. 442. *Et vos haud aliter gratis impendite dona*.

168. Mon. *Cum bonus* mendose.

169. Vrb. *questus*: lege *quae sunt*.

170. Wopkensius interpungendum censet *Ac (velut hoc dicens: Ego . . . vendat) Haec in apostolicas etc.* Prosa aliam distinctionem suadet.

171. Ms. Arntz. *ministris*: alii, fauente Prosa, *magistris*.

172. Cant. *discurreret*: melius alii *decurreret*; quamquam similia verba praepositione *de*, et *dis* composita saepe inter se permutantur, neque semper significatu distinguuntur.

173. Parrhasius hunc, et seqq. versus octo omittit vsque ad *Exin conspicuam*. In editione Gruneri desideratur hic versus *Qualiter*, sed aperto mendo typographico, quum duo sequentes ibi legantur. Isidorus l. 6. Etym. c. 16. hac eadem similitudine vtitur: *Inter cetera autem concilia quatuor esse scimus venerabiles synodos, quae totam principaliter fidem complectuntur, quasi quatuor euangelia, vel*

Quatuor ingentes procedere cursibus amnes,
Ex quibus in totum sparguntur flumina mundum.
Quisquis enim deitatis opus, quod non habet ex se,
Sed, Domino tradente, gerit, sub munere puro
Suscipiet, puro dispenset munere, possit
Vt dispensator, non vt mercator haberi,
Dauidisque modis vitam cantare futuram;
Intrabo in Domini requiem, quia nescio mercem.

OPVS PASCHALE.

posteros deflueret sequentis aeui doctrina, sicut (l) *deriuata per totius mundi limitem flumina vagantur innumera. Quisquis itaque deitatis opus exercet, quod non proprium gerit, sed spiritali dignus traditione suscepit, puri muneris gratiam consecutus, puri muneris gratiae sit deuotus, vt dispensator potius, quam videatur esse mercator, et cantico Dauidicae iucunditatis impleto, spem sibi vitae sic pronunciet affuturae* (m): Qui non cognoui negotiationes, introibo in potentiam domini. *Nullus namque sine domini largitate*

SCHOLIA.

totidem paradisi flumina. Hoc caput a Braulione, qui Etymologias Isidori in libros digessit, accersitum videri ait annotator Isidori Grialius. Sed rationes, quas profert, minime id probant.

174. Mss. Heins., Arntzen. ***irrigui*** pro ***ingentes***. In Vat. 2. videtur haec vox in duas diuisa ***in gentes***, quod non arridet.

(l) In vulgatis omissum est ***sicut***, vel ***vt***, et sine vllo sensu legitur ***doctrina***, ***deriuata etc.*** Gallandius errorem iam aduertit. In quibusdam Patrum bibliothecis mendum est ***lumina*** pro ***flumina***.

176. Hic, et sequentes quinque versus absunt a mss. Heins., Cant., Lips., Arntz., a nostris omnibus codicibus, etiam ab Ang., et Alb., ab antiquissimo Taurinensi, ab Aldo, ab edd. Vet. 1., 2., Mon., Lips., et aliis. Editio Poelm., et aliae eos exhibent: recentiores quoque editores Cellarius, Grunerus, Arntzenius. Sententia eorum in Prosa legitur: sed quum Prosa nonnunquam in alia, quae in carmine non sunt, excurrat, merito suspicari possumus, hos versus Sedulii non esse, sed alterius, qui ex Prosa eos concinnauerit. Arntzenius ex stilo pronunciat, haec ab aliena manu panno Seduliano fuisse assuta. Equidem tam apertum discrimen inter hos, et versus Sedulianos non video, neque difficulter credam, ipsum Sedulium, confecta Prosa, hos quoque versus carmini addidisse: ex quo accidere potuit, vt in multis exemplaribus desiderentur.

177. Wopkensii coniectura ***sub munere puro*** pro ***sub nomine puro***, vt habent editi, innititur Prosae, et toti contextui: adeoque ea lectio recipienda a nobis est. Non enim ex solis editionibus vulgatam scripturam, quae minus commoda est, retinere debemus. Respondent autem haec versui 165. ***Sumpsistis gratis, cunctis impendite gratis***.

180. Arntzenius ex Prosa coniicit ***Dauidicisque***: id certe, vel, vt in mss. plerumque scribitur, ***Dauiticisque*** magis redolet Sedulium. Editi ***Dauidisque***.

181. ***Nescio mercem*** est nescio mercator esse, vt paulo ante ait, ***non vt mercator haberi***; vel ***non cognoui negotiationes***, vt ait prosa.

(m) Iuretus scripturam veteris exemplaris retinuit: etsi enim in Vulgata nunc legitur psalm. 70. vers. 15. ***Quoniam non***

Exin

Exin conspicuam synagogae ingressus in aulam,
Aspicit inualidum, dimenso corpore mancum,
Seminecem membris, non totum viuere, cuius
Arida torpentem damnarat dextera partem;
Imperioque medens, gelidam recalescere palmam
Praecipit, et reduci diuino more saluti,

OPVS PASCHALE.

potest habere famulus, quod ministret, aut vnde dona distribuat, si non acceperit, quae dependat. Paulum audiamus Apostolum similiter haec dicentem: Sic nos existimet homo, vt ministros Christi, et dispensatores mysteriorum dei. Hic iam quaeritur inter dispensatores, vt fidelis quis inueniatur. *Et iterum monet idem doctor, et dicit:* Quid autem habes, quod non accepisti? quod si accepisti, quid gloriaris, quasi qui non acceperis?

Synagogam deinde Dominus quum fuisset ingressus, cernit inualidum stupore dimensi corporis mancum, membris seminecem sauciatis, totum nec viuere, nec obire, cuius arentem dextram pigri torporis glacies amputauerat, desperatis vsibus iam sopitam. Tunc imperioso potenter auxilio palmam meruit, cessan-

SCHOLIA.

cognoui literaturam, introibo in potentias Domini, tamen multi veteres, vt Hieronymus, Augustinus, Arnobius in Comment., et Psalterium Romanum exhibent *negotiationem* pro *literaturam*. In bibliothecis Patrum fortasse mendum est *Qui* pro *Quia*, vt reuera Gallandius edidit. Apostoli verba sunt ex I. ad Corinth. cap. 4. vers. 1., 2., et 7.

182. Rom. *Vbi reddidit Dominus manum cuidam manco*. = Ms. Arntz., et ed. Lips. scribunt *Exhinc*. Wopkensius melius putat *Exin continuo*, vel *Exin contiguam*. Sed nulla est causa, cur *conspicuam* reiiciatur.

183. Reg. 1., 2., Meus, Vrb., Rom. *dimenso*, cuius est glossa in Reg. 1. *quasi mensuram non habente*, et in Reg. 2. *diminuto*. In Ott. 1. etiam ex *demerso* factum est *dimenso*. Grunerus id secutus est, quod etiam in ms. Burmanni extabat, et confirmatur ex prosa. Alii mirum quantum variant. Vatt. 1., 2., Reg. 5., Ang., Ald., Poelm. in contextu, Lips., Fabr., Cell. *demisso*, quod vix idoneum sensum recipit. Nebrissensis, Barth., et schedae Poelm. *demesso*, h. e., mutilato, vt exponit Nebrissensis. In edit. Poelm. ad marg. *demessos* error est pro *demesso*. Cappusotus, Parrh. *dimerso*, vel, vt melius scribitur, in Ott 1. a pr. m. *demerso*. Codex Arntz. *demisso*, a sec. m. mutatum in *demso*, quod forte erit *demenso*. Alb., Vet. 1., 2., Mon., Ott. 2. *dimisso*.

184. Arntzenius edidit *nec*: atque ita quidem habet Prosa; sed mss. nostri cum plerisque editis *non*. Solet autem alterum pro altero vsurpari; et in mss. frequenter inter se confunduntur.

185. Vet. 1., 2., et Mon. *damnaret*. Ita fuit in mss. Ottob. 1., Rom., Meo, sed emendatum est per *damnarat*. Vat. 1., repugnante metro, *damnauerat*.

187. Reg. 1., 2., 5., Ott. 1., 2., Ang., Alb., Vrb., Meus, Rom., Vat. 2., Cant., Arntz., et Ald. *et reduci*, cuius glossa in Reg. 1. *reuerti*, quae indicat, *reduci* esse a *reduco*, *reducis*: sed tunc secunda esset producenda. In Reg. 2. glossa est *remeabili* a *redux*, *reducis*. Vat. 1. *ac reddit*. Parrhas. *et reddit*. Fabr. etiam *reddit*. Torn. 3., et alii *salutem* pro *saluti*. Arntzenius cum schedis Poelm., et aliis vulgatis *et reddi diuino more saluti*: qui

Sicut semper agit, nil tollit, et omnia reddit.
En iterum veteres instaurans lubricus artes
Ille chelydrus adest, nigri qui felle veneni
Liuidus, humano gaudet pinguescere tabo,
Quodque per alternos toties disperserat aegros
Virus, in vnius progressus viscera fudit:
Cui vocem, lumenque tulit, triplicique furore
Saucia membra tenens, mutum quatiebat, et orbum.

OPVS PASCHALE.

tibus alienum in calorem sanguinis venarum motibus, animari non arte praestitit, sed iubendo concessit, dicens: Extende manum tuam, *et extendit manum suam, et restituta est ei, sicut altera. Vere dei munus est istud singulare, quod incessanter exercet, qui humanae saluti nil adimit, et semper vniuersa restituit.*

En iterum lubricus adest ille Chelydrus, et noxius instaurator, qui liuido veneno fellis vberrimus, tabo pinguescere gaudet humano, quodque per multos alternis passionibus occupatos saepe virus effudit, in vnius totum membra saeuiendo congessit, cui mentem rapuit, vocem clausit, lumen extinxit, triplicesque simul clades innectens, mutum, caecumque compulit insanire. Huic misericors totius mundi saluator, lux no-

SCHOLIA.

non intelligit, quid sibi velit *reduci*. Atqui haec scriptura, quae fere omnium mss. est, retineri debet: ita enim explicatur: et, sicut semper agit, saluti diuino more reuertenti nil tollit, et omnia reddit. Ita etiam prosa.

188. Ott.1. *semper ait*: retine *agit*. Nebrissensis sic explicat, *Nil tollit pro mercede, vel nil diminuit*. Hoc secundum magis placet.

189. Rom. *De caeco, et muto*. Meus *Caecus mutus daemoniacus liberatur*. = Aldus edidit *Ecce iterum*.

190. Arntz., Reg.1. a pr.m., et Ott.1. a pr. m. *nigro*, vt apud Senecam Oed. v.358. *Et felle nigro tabidum spumat iecur.* In Reg.1., et Ott.1. correctio indicat *nigri*, quae est communis scriptura: et passim quidem *nigrum* venenum dicitur, quod exemplis confirmare superuacaneum est.

192. Meus *Quique*: melius alii *Quodque*. Arntz. contra leges pedias omittit *que*. Saepe in codd. mss. id accidere obseruat Arntzenius. Rom. *diffuderat aegros*. Sententia est, Quod alternatim plures aegros inficiens disperserat etc.

194. Cellarius edidit *lucemque*, Fabricium, Poelmannum, et nonnullos alios editos secutus. Schedae Poelm., Arntz., Parrh. cum nostris omnibus mss. melius *lumenque*: nam *lumen*, et saepius *lumina* in plurali pro oculis ponitur. *Tulit* saepe vsurpatur pro *abstulit*, nimirum simplex pro composito.

195. Vonckius coniiciebat *Saucia membra terens*. Sed quanto melius est *tenens*, h. e., occupans, et quasi ditione sua continens? *Orbum* simpliciter pro *caeco*, pro *orbo visus*, aut *visu* haud facile inuenies apud antiquiores latinos. Italico sermone *orbo* caecus est. In glossis Isidori vestigium aliquod apparet huius significationis. Contrario modo orbati caecos, et excaecatos sese dicebant, quia oculis liberi aequabantur, vt ex veteri interprete Apollonii Tyrii, et Quintiliano obseruat Barthius l.57. c.6. Fortunatus eadem significatione, atque Sedulius, dixit lib. 8.

Tunc Dominus mundi, lux nostra, et sermo parentis,
Sordibus exclusis, oculos, atque ora nouauit;
Verbaque per verbum, per lumen lumina surgunt.
Venerat et mulier, morbo contracta vetusto,
Non senio, tremebunda, gemens, incurua, caducis
Vultibus, et solam despectans cernua terram.
Quae, domino miserante, iuges post octo, decemque
Membra leuat messes, caelumque, ac sidera tandem

OPVS PASCHALE.

stra, sermo genitoris, obscoeno spiritu turbato, visum reddidit, os nouauit, perque verbum verba proficiunt, per lumen lumina reuiuiscunt.

Mulier quoque venerat sospitanda, veteri magis contracta morbo, quam senio, gestu tremula, gemitibus anhela, scapulis curua, vultibus inclinata, semperque despectans humilem cernua depressione tellurem. Quae domini virtutibus alleuata post octo iuges annos, ac decem, membris erecta suspensis caelum tuetur, ac sidera, globumque solis ardentem aliquando reminiscitur se vi-

SCHOLIA.

carm.25. *Iugiter ille sacris meritis illuminat orbos.*

196. Poelm. ad marg., Fabr., et alii nonnulli vulgati *lux vera*. Schedae Poel. cum nostris mss., et praestantissimis editionibus *lux nostra*. Rom. *nostra, sermo*: metrum exigit *nostra, et sermo*.

197. Meus mendose *Moribus* pro *Sordibus*. Ed. Lips. non male *expulsis* pro *exclusis*. Sedulius alibi etiam adhibet *excludo* pro expello. S. Damasus carm.1. in laudem Dauidis: *Sedibus depositis purgant penetralia cordis*; qui versus in codice Vaticano num.84., in quo est Psalterium ex versione S. Hieronymi, et in quodam epigrammate sub S. Hieronymi nomine melius legitur, *Sordibus expositis etc.*, ac legi posset *expulsis*, vel *exclusis*. In alio Psalterio Hieronymi cod. Vatic. 4226. epigramma editum Hieronymi nomine tribuitur Damaso, et simili modo legitur, *Sordibus expositis*.

198. Meus corrupte *Vmbraque per verbum*, ac minus eleganter *per lucem lumina*, quamuis praecesserit *lux nostra*.

199. Rom. *De muliere contracta*. Meus *Mulier curua erigitur*. = Cappusotus *contacta*: lege *contracta*. Vrb. ridicule *morbo contracta venusto*.

200. Meus, Vrb. *Non senio tremebunda gemens, sed curua caducis - Vultibus*, quod probari nequit. Vet.1. interpungit *incurua, caducis - Vultibus*, quod non malum sensum efficit: sed Prosa aliud vult.

202. Arntz. scribit *iugis* pro *iuges* ex diuerso modo terminandi huiuscemodi casus plurales, *iugeis*, *iuges*, et *iugis*. Wopkensius recte explodit coniecturam Barthii *reserante deo*. Certe *Domino miserante*, hoc est, beneficio Domini, probum est, magisque ex stilo ecclesiastico. Fabricius edidit *Quae, miserante deo, iuges*: id secuti sunt nonnulli vulgati, ac defendunt schedae Poelm., quia *IVGES primam producit*. At quid hoc refert, quum ex vnanimi codicum consensu constet, Sedulium primam in *iugis* saepe corripuisse?

203. Meus corrupte *lauat* pro *leuat*. Cant., Reg.1., Rom., Meus, Parrhas., Reg.2. a pr. m. obscure, Vat.1. ex correctione, Ott.2., Vrb. *menses*. Reg. 2. ex correctione, Reg.5., Ald., Vat.2., vt videtur, Vat.1. a pr. m., Ang., et multi editi *messes*, quod vnice tenendum ex

Cernit, et ardentem solis reminiscitur orbem,
Totum erecta videns; quia quos malus opprimit hostis,
Ima petunt; quos Christus alit, sine labe resurgunt.
Quumque dehinc populum sese in deserta sequutum,
Vt typicus Moyses, verusque propheta, videret
Antiquam sentire famem, maioribus actis
Antiquam monstrauit opem; tunc alite multo
Carnis opima dedit, geminis modo piscibus auxit.

OPVS PASCHALE.

disse. Quid differat, idola colentes, aduertite, inter deum, quem fugitis, et daemonem, quem placatis, si placari tamen is possit, qui laedere non desistit. Omnes enim, quos ille possidet, opprimuntur: quos Christus iugo suauissimae leuitatis onerat, alleuantur.

Inde quum populum in deserta sese prosecutum, vt Moyses typicus, et propheta verus, aspiceret antiquae victus sterilitate deficere, maximis antiqua solatia reparauit augmentis. Tunc siquidem repentinam multae volucris carnem, modo duorum piscium redundare

SCHOLIA.

Luca c.13., vbi haec mulier annis decem, et octo eo morbo laborasse dicitur. *Messis* pro anno saepe sumitur, vt *hiems*, *arista etc.* Arntz., Ott.1. in dontextu, et nonnullae editiones *et*: plerique mss. cum aliis editis *ac*. Alb. ex glossa *leuat annos*; deinde *caelum*, *ac sidera tandem*.

204. Reg.2. *ac*: alii venustius *et*.

205. Vet.1. *quia nos*: emendandum est *quia quos*.

206. *Ima petunt* ex Virgilio 8. 67.

207. Rom. *Vbi pluit manna populis dei in deserto*. Melius Poelm. *Quinque panibus quinque milia cibantur*. Hoc enim est praecipuum capitis argumentum.

208. Plerique, atque vetustissimi nostri mss. Reg.1., 2., 5., Vatt.1., 2., Alb., Ottobon.1., 2., Rom., Ang., Meus cum Cant., Parrh., et aliis editis scribunt *Moyses*. Recentiores cum Ald., et aliis praeferunt *Moses*, quia, vt aduertit Grunerus, *Moyses* trisyllabum primam corripit, et secundam producit. Verum etsi exempla quaedam sunt, ex quibus apparet, poetas christianos primam in *Moyses* corripuisse, secundam produxisse, tamen difficile est in his nominibus propriis hebraeorum legem statuere, ad quam versus poetarum christianorum refingi debeant, quum poetae sequioris aetatis, etiam ethnici, saepe in quibusuis nominibus propriis efferendis magnam sibi licentiam arrogauerint: qua de re disserui pluribus in Prudentianis. Quod attinet quidem ad *Moyses*, prima potius esset producenda, quum graece scribatur per omega. Quidquid id est, nihil obstat, quominus *Moyses* sic exaratum disyllabum sit per contractionem duarum vocalium. Trisyllabum *Moyses* hoc eodem libro occurrit v.285.

210. Arntz., Cant., et schedae Poelm. cum mss. nostris Reg.2., 5., Vatic.2., Vat.1. ex correctione, Ottob.2., Ang., Vrb., Alb. *multo*. Sic Parrh., Ald., et multae antiquae editiones. Alii mss., et editi *multa*. Vtrumlibet rectum est, quum *ales* sit tam masculini, quam feminei generis.

211. Vet.1., 2., Mon. *geminis modo panibus amplum*, et v. seq. *pluit*, *modo piscibus auxit* inuerso, et praepostero ordine.

Sufficiens tunc manna pluit ; modo panibus amplum
Quinque dedit victum per milia quinque virorum.
Cetera turba latet, numero nec clauditur vllo
Maxima paruorum legio, vel maxima matrum.
Quodque magis stupeas, cophinos ablata replerunt
Fragmina bissenos, populisque vorantibus aucta,
Quae redit a cunctis, non est data copia mensis.
Iamque senescentem calidi sub caerula ponti
Oceano rapiente diem, quum pallor adesset
Noctis, et astriferas induceret hesperus vmbras,

OPVS PASCHALE.

fecit quantitatem. Tunc vberrimum caelo manna diffudit, modo quinque panibus distributis, totidem virorum milibus epulas abundare concessit. Ceterae motus turbae delituit, mulierum, paruulorumque multitudine numerum non habente; quodque magis amplius admireris, quisquis ista perlegeris, si necdum tibi nota didiceris, post expulsam saturatae plebis esuriem cophinos ablata duodecim fragmentorum moles impleuit. Nec tanta fuit copia, quum daret, quanta fuit in reliquiis iam fastidita, quum tollitur.

Interea sub caerulosa aestuantis vnda feruoris oceano diem suscipiente praecipitem, quum stellatae noctis proximum per pallidum nunciaret aduentum, terris magistro residente, discipuli marinum soli petiuere nauigium, furebat-

SCHOLIA.

212. Nonnulli vulgati *nunc*: lege *tunc*, vt v. 210. Vide etiam, quae proxime dixi de hoc versu.

216. Cant., Reg. 1., 5., Vrb., Rom., Vatt. 1., 2. cum Aldo, et aliis editis *Quoque magis*. Alii *Quodque*, quod fortasse fuit a pr. m. in Reg. 1., vt in Reg. 2. videtur prius fuisse *Quoque*. Vtraque lectio bona est. Desumptum id est ex Iuuenali sat. 6. v. 87. *Vtque magis stupeas*. Meus mendose *replent* pro *replerunt*.

218. Arntzenius cum Cellario, et ms. Heinsii edidit *Redditaque a cunctis*. Reg. 1., Ott. 1. *Reddita quae cunctis*. Reg. 1. pro d. s. ab eadem veteri m. *Quae redit a cunctis*, quod plerique alii mss., et editi exhibent. Arntzenius pro hac lectione citat Parrhasium: sed is edidit *Reddita quae cunctis*. Nostra scriptura ex prosa, *quum tollitur*, clare confirmatur.

219. Rom. *Vbi Dominus ambulauit supra mare*. = Reg. 1., Meus in contextu *calidi*, cuius glossa in Reg. 1. *feruentis*, in quo tamen fortasse prius fuit *gelidi*. Sic Meus pro d. s. cum reliquis. Magis erudita est scriptura *calidi*: fingebant enim poetae, aequora tepescere a sole occidente. Horatius l. 1. sat. 4. v. 29. *Hic mutat merces surgente a sole ad eum, quo – Vespertina tepet regio*. Ouidius l. 1. Met. 63. *Vesper, et occiduo quae litora sole tepescunt*. Tibullus l. 2. el. 5. *Quaque patent ortus, et qua fluitantibus vndis – Solis anhelantes abluit annis equos*. Alii veteres putabant, solem quotidie oceano extingui: ex quo mare recalescere necesse erat. Dicitur vero sol, vel dies *senescens* pro *occidente* eo fere modo, quo *luna senescens*, *mensis senescens*, quum prope finem sunt.

Discipuli, solo terris residente magistro,
Vndosum petiere salum, fluctuque tumente
Torua laborantem iactabant aequora puppim,
Aduersus nam flatus erat; tunc noctis opacae
Tempore calcatas Dominus superambulat vndas,
Et vasti premit arua freti, glaucisque fluentis
Circumfusa sacras lambebant marmora plantas.
Miratur stupefacta cohors, sub calle pedestri
Nauigeras patuisse vias: at Petrus amicam
Doctus habere fidem, Christumque agnoscere semper,
In medias descendit aquas, quem dextra leuauit
Labentem Domini, nil tanto in gurgite passum:

OPVS PASCHALE.

que pontus expositam flabris aduersantibus in carinam. Tunc vmbrosae noctis quarta fere vigilia calcatas dominus super vndas obambulans, tumidos spumosi gurgitis fluctus placido comprimebat incessu, sacraque Christi vestigia miti pelagus abluuione lambebat. Mirantur nouum subito periclitantes aspectum, pedestri sub calle vias patuisse nauigeras. Cunctisque nutantibus, vtrum vere dominus appareret, an oculos metu discriminis obumbratos incerta caliginis simulacra deciperent, Petrus fidei socius, et amicus, cui familiaris gratia semper Christum agnoscere concedebat, vt ad eum pergeret, postulauit. Vocatusque, nil trepidans in marina descendit, nulla refluentis vndae rapacitate submersus, qui dominicae manus auxilio subleuatus potentis dexterae tutissimum confugisset ad portum, perque vitreos salsi maris campos callem secuit, contra mentem pelagi viator existens. O fidei crescentis augmen-

SCHOLIA.

224. Meus corrupte ***Turba labrantem iacebant***, et videtur correctum ***Turba*** per ***Perturbata***. Reg. 1. cum plerisque ***Torua***, et glossa ***aspera***: sed videtur prius fuisse ***Turba***. In Ottob. 1. clare ***Turba***. Vrb., et Vatic. 2. ***iactabat***. Sed lectio communis recte procedit.

225. Arntz. ***ventus*** pro ***flatus***.

227. Vat. 2., Reg. 5. ***glaucique fluentis***, quod editum est ab Aldo: sed deest sensus, nisi legas ***glaucique fluenti***, scilicet marmora fluenti glauci. Wassius ad Sall. Cat. 21. p. 27. ex cod. bibl. publ. Cant. legit ***siccisque fluentis***, quod Grunerus, et Arntzenius praeferunt. Non placet, fluenta vocari ***sicca***, quia plantae siccae erant: neque id placuit Wopkensio, qui ipse coniiciebat ***raucisque fluentis***, sed melius concludit, quae integra sunt, mouenda non esse. Arntzenius ex Aratore pro ***siccisque fluentis*** profert in epist. ad Vigil. ***Fluctibus in mediis cui via sicca fuit***. Sed neque hoc loco fluctus vocantur ***sicci***: et Sedulius ipse in Prosa nullo modo ***sicca*** fluenta innuit.

229. Plerique ***calle***. Poelm. ad marg. ***calce***. Meus in contextu ***calce***, ad marg. ***calle***, quod retinendum.

232. Meus ***dextera***: vt stet versus, reponendum ***dextra***.

Cui portus fuit illa manus, pelagique viator
Libera per vitreos mouit vestigia campos.
Genesar inde soli, Domino veniente, coloni
Infirmos traxere suos, vt fimbria saltem
Vix attacta dei morbis mederetur acerbis;
Et quotquot tetigere, iugem sensere salutem.

OPVS PASCHALE.

tum! pridem retia pauperis contempsit, vitae solatium, nunc ipsam renuit vitam, quatenus veniret ad Christum.

Genesar igitur terram, coetu comitante discipulorum, relicta dominus naui calcabat, cuius incolae gratum suscipientes aduentum, suos diuersis languoribus impeditos ad diuinam sanandos praesentiam congregabant, vt fimbria saltem vestimenti eius attacta morbis mederetur asperrimis. Et quisquis meruit hoc potiri, compos factus est mox salutis. Quam pretiosa fuit haec vestis? vel pretium magis ista non

SCHOLIA.

236. Rom. *Vbi Dominus sanauit quemdam aegrotum*. Meus *Ad tactum vestis liberantur aegroti*. = In Ott. 1. scribitur *Genezar*, et videtur prius fuisse *Gennezar*; Alb. exhibet *Genessar*. Meus *Ganezar*, Rom. *Genesaret*. Metrum solum patitur *Genesar*, atque ita exhibet Vulgata Matth. c.14. v.34. *Venerunt in terram Genesar*. Ott.2., Ang. male *inde soli*: peius Vrb. *in soli*. Plerique referunt *soli*, scilicet coloni soli, seu terrae Genesar. Sed in Reg.1., 2., Vat.1. forte fuit *solum*, quod extat in Vat.2., Alb., Reg.5., Aldo, et nonnullis aliis vulgatis, vt hic sensus sit, Inde Domino veniente solum Genesar, h. e., in solum, seu terram Genesar.

238. Rom. non inepte *Vix ac tacta*. Ottobon.2. *morbos sanaret acerbos*, quod a manu glossatoris est, aut alicuius inepti correctoris. Arntzenius cum multis editis tenuit *morbis medeatur acerbis*, et quamuis fateatur, in ms. Arntz., Cantabr., editionibus Aldi, Lipsiensi, et aliis, vti etiam in Prosa, extare *mederetur*, tamen id negligit, quia *saepius ita a librariis peccatum fuisse, fusius alibi docuerunt viri eruditissimi*. Verum quaerendum esset, an peccauerint librarii, qui scripserunt *mederetur*, an qui *medeatur*. In mss. nostris, Ang., Alb., Reg.1., 2., 5., Vatt.1., 2., Ott.1., Rom. inuenio *mederetur*: huc facit mendum in ms. Vrb. *mederentur*, et in meo codice *modderetur*, nisi id accipere malis pro *moderetur*. Parrhasius pariter edidit *mederetur*. In Reg.2. prius fortasse aliud fuit, sed nunc clare est *mederetur* cum glossa *sanaret*. In Reg.1. similis est glossa *medicaretur* supra *mederetur*. Pro *mederetur* stat etiam codex antiquissimus Taurinensis. Haec igitur vera lectio censenda est, quam vetera exemplaria vnice confirmant. Fortasse opponet aliquis, secundam in *mederetur* esse longam. Verum id quidem est, et haec fuisse videtur causa, cur nonnulli editores amplexi fuerint *medeatur*. Nihilominus quum plura sint verba secundae coniugationis, quae aliquando ad tertiam transferuntur, vt *fulgeo*, *ferueo*, et similia, tenendum est, Sedulium analogia vsum, *mederetur* posuisse in tertia coniugatione, correpta secunda.

239. Primus omnium videtur fuisse Fabricius, qui transpositionem minime necessariam contra codicum fidem inuexit *Senserunt iugem, quotquot tetigere, salutem*. Fabricium alii secuti sunt. Verum primam in *iugis* saepe corripuisse Sedulium constat.

Quam pretiosa fuit, quae nunquam vendita vestis,
Ipsa omnes modici redimebat munere fili?
  Hinc Tyrias partes, Sidoniaque arua petentem
Anxia pro natae vitio, quam spiritus atris
Vexabat stimulis, mulier Chananaea rogabat,
Se canibus confessa parem, qui more sagaci
Semper odoratae recubant ad limina mensae,
Assueti refluas dominorum lambere micas.
Vox humilis, sed celsa fides, quae, sospite nata,
De cane fecit ouem, gentisque in sentibus ortam
Compulit hebraei de gramine vescier agri.
  Alta dehinc subiens montis iuga, plebe sequente,

OPVS PASCHALE.

habuit, quae nullo venumdata commercio, parui fili muneribus ipsa redimebat vniuersos.

Hinc Tyri, Sidonisque praetereuntem regionis itinera, mulier Chananaea pro filiae vitio sauciatae, quam spiritus ater insederat, suppliciter obsecrabat, se canibus postulans exaequandam, qui dominorum mensas sagaciter non relinquunt, vt reliquias delambentes excussas, cadentium micarum exiguitate pascantur. Vox humillima, sed fides excelsa, quae, filia sospite, canem transtulit mox in ouem, inque sentibus suae gentis exortam, hebraei graminis fecit introire per pascua.

Alta dehinc iuga montis ascendens, populo comitatus innumero, mi-

SCHOLIA.

240. Vat.1. ***nunquam est vendita*** : alii omittunt ***est***. Cur autem ait, nunquam venditam fuisse Christi vestem? Fortasse quia milites tunicam inconsutilem scindi noluerunt, et de illa sortiti sunt, cuius esset, vt refert Ioannes 19. 25.

242. Rom. ***De Chananaea***. Meus ***Filia Chananaeae liberatur***.

243. Reg.1., Ott.1., Meus ***atris*** : plerique alii mss. cum Arntz., Parrh., et Ald. ***atrox***, sed in Reg.2. prius videtur fuisse ***atris***, cuius glossa nunc apparet ***cum pessimis affectionibus***. Id praeferendum censet Arntzenius. Bene esset ***ater*** cum prosa.

244. Plerique scribunt ***Cananaea***, sed in Vulgata legitur ***Chananaea***.

245. Planius videretur ***qui nare sagaci – Semper odorantes*** : nam ***mensa odorata*** esset mensa odorifera. Fabricius iam edidit ***nare***, sed mss. omnes, et optimae quaeque editiones praeferunt ***more***. Prosa ***sagaciter*** facile in vtramque scripturam trahi potest.

249. Fabricius, et cum eo nonnulli vulgati ***genitisque***. Sententia exigit ***gentisque***.

250. Cellarius cum Lips. cod. ***ebraici*** : plerique ***hebraei***, aut ***ebraei***, aut ***hebrei*** pro diuersa scribendi probabili ratione; sed in Ott.1. prius videtur fuisse ***hebraeo***. Cellarius cum mss. Barth., et Heins. ***germine***. Ita etiam ediderat Parrhasius. Grunerus recte communem scripturam ***gramine*** tuetur; fauet Prosa.

251. Rom. ***Vbi multitudo aegrotantium a Domino recepit salutem***. Meus ***Varios aegros sanat***. = Wopkensius mallet ***subiit***.

Mitia

Milia caecorum, claudorum milia passim,
Leprososque simul populos, surdasque cateruas,
Inualidasque manus, et quidquid debile vulgi
Venerat, in priscum componit motibus vsum,
Et reuocata suis attemperat organa neruis.
  Dumque medens aegrum refouet virtute tumultum,
Tertia lux aderat, sterilique in caespite nullum
Contigerat plebs tanta cibum, nimiosque labores
Nutribat geminanda fames, si saucia callem
Turba per ingentem dapibus ieiuna rediret.
Qua flexus pietate deus, qui semper egentum
Panis adest, victumque locis sine frugibus infert,
Pisciculis paucis, et septem panibus agmen

OPVS PASCHALE.

lia claudorum pariter, et caecorum, surdos etiam, et leprosos conuentus, ac manibus imbecilles, et quidquid aegrum vulgi confluxerat, vsum reformauit in pristinum, suisque neruis, et motibus organa debilium statuit temperata membrorum.

Dumque mirabilis operatione virtutis agmen refouet sauciatum, dies tertius decurrebat, et in locis arida siccitate ieiunis nullam victus attigerat plebs defatigata substantiam, geminisque laboribus excitandum languens inedia nutriebat incommodum, si per callem redituris gressibus imminentem longam penuriae sarcinam populus sustineret exhaustus (n). *Qua miseratione flexus omnipotens, qui semper largus panis est indigentum, vbi cibos impertit, vbi fruges steriles necessitas abnegarit, paucis admodum, modicisque pisciculis, et septem panibus comminutis,*

SCHOLIA.

255. Wopkensius diuinauerat *Venerat, his priscum condonat roboris vsum*, vel *confirmat roboris vsum*: sed aduertit, receptam lectionem a Prosa confirmari.

256. Poelm. ad marg. *membris*, in contextu *neruis* cum Prosa, et aliis.

257. Rom. *Vbi Dominus satiauit quatuor milia virorum ex septem panibus, et duobus piscibus*. = Arntzen., Vat.2., Ang., Reg.5., Ald., et alii *Quumque medens*: meliores mss. nostri cum Parrh. *Dumque medens*.

260. Meus *Nutrierat geminata fames*. Plerique *Nutribat geminanda fames*: sed in Reg.1. fortasse fuit *geminando*: quod etiam innuit glossa *multiplicando*, vel *crescendo*. Nebrissensis exponit *fames praesens, et futura*. Virgilii est *Nutribat*.

(n) Mendose in vet. cod. *exbausus* pro *exbaustus*.

262. Meus, schedae Poelm. *Tunc flexus*; Wopkensius suspicatur *Quo flexa pietate*, vel *Quum flexus pietate*: sed retinet vulgatam scripturam hoc sensu, Quam ob rem, vel ob quod flexus pietate deus: quem vsum pronominis relatiui probat ex Hygino, Liuio, Aurelio Victore. In nonnullis vulgatis mendum est *egentem*.

263. In Vet.2., Mon. *victum locis* desideratur *que*. Arntz. *affert* pro *infert*.

Pauit enorme virum, praeterque infirma secundi
Sexus, et aetatis saturauit quatuor illic
Milia vescentum; plus vt mireris, et auctas
Disce fuisse dapes, epulas nutriuit edendo
Vulgus, et attritae creuerunt morsibus escae.
Relliquiasque suas, sportarum culmina septem,
Expauit fugitiua fames, vbi fragmine sumpto
Vidit abundantem modico de semine messem.
 Nec tamen humano quamuis in corpore Christum,

OPVS PASCHALE.

quatuor milia virorum saturauit, praeter feminarum agmen immensum, et paruulorum examen apibus coaequandum. Vtque magis aliud plus mireris, auctae sunt epulae, dum vorantur, et cibos morsibus enutritos fecunda mensis detrimenta generarunt. Expauit proprias fames fugitiua reliquias, septem sportarum cumulis aggregatas, vbi tanti fragminis vbertate collecta vidit paruo de semine messem redundare multiplicem.

Quamuis autem humani corporis Christus a maternae generationis occa-

SCHOLIA.

265. Cant., Ott.2., Rom., Alb. *inorme*, quod videtur prius fuisse in Reg.2., et Vat.1. Eodem pertinet mendum in Vrb. *inorbe*. Munkerus ad Fulgent. Myth. l.1. c.1. hanc scribendi rationem defendit. Plerique scribunt *enorme*: neque refert, primam corripi, nam apud poetas sequioris aeui in compositione *e* saepe corripitur. Vide comment. ad Prudentium Cath. hymn.8. v.64. *Corpus eneruans*, vbi similiter aliqui scribunt *ineruans*. Cod. Arntz. pro *enorme*, vel *inorme* habet *grande*, et in Reg.2. supra *enorme* manu glossatoris exaratum est *Vel grande*. Nebrissensis legit etiam *Pauit grande*. Id factum a librariis, vt peccatum contra metrum effugerent. Ea ratione plurima alia in poetis christianis corruperunt.

266. Vat.2., Reg.5., et Arntz. *Sexus*, *aetatis*, quod Ald., Fabr., et alii ediderunt. Vera lectio est *Sexus, et aetatis*, quin obstet, quod in obliquo *sexus* vltima corripiatur; nam id Sedulio familiare est. Meus *illi*: lege *illic*.

267. Vet.1. male *vescentem*. Grunerus ex Cant., et ed. Lips. *mireris adauctas*. Adhaeret Arntzenius cum schedis Poelmanni, quia vocula *et* vulgatae scripturae plane otiosa est. Verum nostri omnes mss. cum praestantissimis editionibus exhibent *et auctas*: in Vrb. error *exhaustas* potius innuit *et auctas*, quam *adauctas*. Editio Poelmanni ad marg. *adauctas*, in contextu *et auctas*. Coniunctio *et* otiosa non est: immo eleganter adhibetur pro *etiam*. Vt plus mireris, disce, dapes etiam auctas fuisse.

271. Vet.1, 2., Mon. *Expleuit*: retine *Expauit*. Meus *vt* pro *vbi*.

272. Rom. *medico*: lege *modico*. In meo codice post hunc versum inseruntur 12. versus ex Fortunato in Vita S. Martini: *Primus enim docili distinguens ordine carmen etc.*, qui charactere rubro sunt exarati. Solent enim in codicibus eiusmodi lusus reperiri, et fortasse librarius hos versus scripsit, quia in eis post elogium Iuuenci laudatur Sedulius.

273. Meus *Quomodo Dominus, praesentibus tribus discipulis, est transfiguratus*. Rom. *De transfiguratione Domini in monte*,

Matris ab occasu mortalia membra gerentem ;
Clam fuit esse deum , quia non absconditur vnquam
Vrbs in monte sedens , modio nec subditur ardens
Lychnus , anhelantem sed spargens altius ignem ,
Cunctis lumen agit : radians nam testibus amplo
Discipulis fulgore tribus , velut igneus ardor
Solis , in aetheream versus splendore figuram ,
Vicerat ore diem , vestemque tuentibus ipsam

OPVS PASCHALE.

su membra videretur ferre mortalia , latere tamen deus esse non potuit , quia nec ciuitas in capite montis absconditur constituta , nec ardens cauo ponitur lucerna sub modio , sed altius eleuata viuacis flammae substantia lumen omnibus administrat. Tribus namque discipulis secum testibus , in excelsa montis abductis , speciem suae gloriae transfiguratus ostendit , et velut igneus (o) *solis radiauit aspectus , niuis candorem vestibus imitatus . Cur vero diuinae ma-*

SCHOLIA.

274. Reg.2. *ab hoc casu* cum glossa , *ab hoc casu dicitur , quia infantes nascentes terram petunt* . In Reg.1. glossa est similis , *quando cecidit a ventre matris* , sed scriptura communis aliorum est *ab occasu* . Ponitur igitur compositum *occasus* pro simplici *casus* . In Reg.2. ex *gemententem* bene correctum *gerentem* .

276. Arntzenius notat , *sedere* non dici de locis sublimioribus , qualis est vrbs in monte constituta , sed de depressis , et planis , ac melius putat *iacens* , si per mss. liceret . Sed quamuis aliquando *sedere* vsurpetur de his , quae in plano , et humili loco sunt , tamen saepe adhibetur pro consistere , esse , manere in quocumque loco , siue depresso , sive excelso , quod sexcentis veterum scriptorum exemplis posset demonstrari .

277. Wopkensius coniicit *spargens latius ignem* , Sed cur displiceat *altius* ? nam siue iungere velis *spargens altius* , siue *anhelantem altius* , sensus commodus eruitur , et Euangelio consentaneus . Epitheton *anhelans* saepe a poetis , et nonnunquam ab aliis applicatur igni , vt ostendi in notis ad Dracontium . Confer Indic.

278. Vonckius coniectat *lumen alit* , Wopkensius vero defendit hanc phrasin *lumen agit* pro emittit , effundit ex Victorino Petauionensi de I. C. deo, et homine v.111. *Regia forte poli tum primum lumen agebat* , et Drepanio Floro hymn. ad Mich. Archang. *Consumens hostes , lumen et intus agens* . Reg.1. , et Meus distinguunt *lumen agit radians : nam testibus amplo* , et in Reg.1. glossa coniungit *radians* cum *lychnus* , sed potest etiam coniungi cum *lumen* . Editi *agit : radians nam* .

(o) Gallandius intexuit *ardor* , scilicet *velut igneus ardor solis etc.*, vt sensus , inquit , constet . Ita quidem in carmine legitur : sed defendi potest scriptura vetus hoc sensu ; et radiauit aspectus igneus velut solis , nimirum velut aspectus igneus solis : amat Sedulius similibus verborum iuuolucris loqui . Post pauca verba idem Gallandius vulgatam lectionem retinuit *et ob hoc illud speciem . . . conferendum* : sed animaduertit , videri legendum *illius speciem . . . conferendam* , vel potius *illud speciei* (scilicet tum solis , tum niuis) *conferendum* . Mihi vnice placet , quod et amplector , *illud specimen* .

280. Reg.1. , Ottob.1. *aetheriam* : alii *aetheream* . Editi pariter variant .

Candida forma niuis Domini de tegmine fulsit.
O meritum sublime trium, quibus illa videre
Contigit in mundo, quae non sunt credita mundo!
Quid quod et Heliam, et clarum videre Moysem?
Ignotos oculis viderunt lumine cordis,
Vt maior sit nostra fides, hunc esse per orbem
Principium, ac finem, hunc Alpha viderier, hunc Ω.

OPVS PASCHALE.

iestatis splendidissimam claritatem, quam nullius aspectus potest acies intueri, solis, et niuium figurae visibili prudentissimus Euangelista contulerit, ratio manifestior docebit. Nihil est siquidem in hoc mundo sole clarius, niue candidius, et ob hoc illud specimen summae diuinitatis ratus est conferendum, qua nihil mortalibus vltra oculis probatur esse concessum. In tantum namque domini fulgor ille praecipuus et solem superabat, et niues, vt solem quidem, niuesque conspicere facile cuilibet obtutu suppeditet. Christum vero propriae lucis claritate fulgentem quum nequirent Apostoli cernere, pronis in terram vultibus conciderunt. O sublimium meritorum grande fastigium, quibus data sunt haec in mundo cognoscere, quae mundus non merebat (p) *aduertere! Quid quod et Heliam nihilominus, ac Moysem, corporalibus ignotos aspectibus, oculis interioribus cognouerunt, vt maioris fidei veritas innotescens illum α, et ω, id est, initium esse, finemque monstraret? Ad quem tales pro-*

SCHOLIA.

284. *Quae non sunt credita mundo*: Nebrissensis exponit; Vel incredibilia, vel quia mundus eum non cognouit. Ex prosa aliud colligitur.

(p) Vetus, et proba est scriptura *merebat*, non *merebatur*: sic *moderat*, *lucraret* apud nostrum auctorem, et similia apud alios, quae Iuretus indicat. Extat hanc in rem Nonii libellus de contrariis generibus verborum.

285. Fabr. *Heliam, et clarum virtute Moysen*. Cod. Lips. *Helian, et clarum lumine Mosen*. Cod. Heinsii, Arntz., Reg.2., Ang., Vatt.1., 2., Ott. 2., Alb., Vrb., Rom. *Heliam, et clarum videre Moysen*, sed in Reg.2., et Vat.1. pro *et clarum* aliud fuit, et glossa Vat.1. innuit, *clarum* esse aduerbium pro *clare*. Ott.1. *Heliam et clarumque videre*. Parrh. *Heliam clarum Moysenque videri – Ignotos oculis, viderunt lumine cordis*. Wopkensius suspicatur *Heliam, et clarum, ceu sidera, Mosen*, aut *Heliam, et clare sub lumine Mosen*: obseruat enim, Sedulium nunquam fecisse trisyllabum *Moyses*. Burmannus coniicit *Helian, et clarum sidere Mosen*. Schedae Poelm. *Heliam, et clarum denique Mosen*. Editi plerique *Heliam, et clarum videre Moysen*; nonnulli scripturam Fabricii tenent, quae Grunero non displicebat. Multis in recepta lectione inscitum videtur praeteritum *videre* in hoc versu, et illico *viderunt* in v. sequenti. Probabilis lectio extat in Reg.1., et in meo codice, et indicata est in Ottob.1. *Quid quod et Heliam, clarumque videre Moysem?* Connectitur enim praesens infinitiui *videre* cum *contigit*. Quid, quod illis contigit videre Heliam, et clarum Moysem? Viderunt lumine cordis ignotos oculis. Prosa vulgatae lectioni fauet: neque inelegans est praeteriti repetitio.

287. Parrh. *hoc esse*: alii *hunc esse*, in Vrb. mendum est *huc esse*.

288. Plerique *Principium, ac finem, hunc alpha viderier, hunc ω*: Reg. 1.,

Quem medium tales circumfulsere prophetae,
Alter adhuc viuens, alter stans limine vitae.
Sidereoque sono, Meus est hic filius, aiens,
Ostendit verbo genitum vox patria Christum.
Postquam corporeos virtus regressa per artus

OPVS PASCHALE.

phetae visi sunt conuenisse, quorum alter adhuc viuaci senio perfruatur, alterius finalem luminis metam nullus humanae sortis excedat cursus, sidereique sermonis oraculo caelitus prorogato, quum dicit, Hic est filius meus dilectus, in quo bene complacui, *verbo docuit Christum vox paterna progenitum.*

At postquam corporeum dominus

SCHOLIA.

Vat.1. *et* pro *ac*. Nonnulli editi, vt Bas., Col., Fabr., Poelm. *hunc simul alpha*, vt hiatum fugiant contra voluntatem poetae. Eodem spectant schedae Poelm. *finem, sic alpha*. Parrhasius inconcinne *hoc esse per orbem - Alpha deum verum, et o principium sine fine*. In Ott.1. prius erat *videri, et hunc ω*, correctum per *viderier, hunc ω*. In Alb., et Reg.5. desideratur ω in fine versus. Sententia haec, qua deus dicitur *alpha*, et ω, explicata est in Proleg. ad Prudent. n.214. not. a., et in commentar. ad hymn.9. Cath. v.xi.

290. In Poelm. error est *Altera adhuc*. Vat. 2., Alb., et, vt videtur, Reg. 5. *limite*, quod edidit Aldus, et extat in Edimb. Alii *limine*. Cant., Ott.2., Fabr. *mortis* pro *vitae*, quod plerique exhibent. In Arntz. prior manus dedit *mortis*, altera correxit *vitae*. Cellarius retinet *limine vitae*, et exponit, quia Helias (Cellarius nominat *Enoch*, sed *Heliam*, vt puto, voluit dicere) adhuc viuit, Moyses vero in limine vitae erat, nimirum mox resurrecturus cum corpore statim post resurrectionem Christi. Wopkensius mauult *limine mortis*, seu *lethi*, nimirum existens, seu versans in morte: ita enim Moyses mortuus opponitur Heliae viuenti. Gallandius simili modo exponit de Moyse mortuo in terra Moab ex Deuter. 34. 5. Grunerus, et Arntzenius tuentur *limine vitae*, et ex Prosa interpretantur, Moysen esse in statu vitae aeternae, quia e vita hac licet ille decesserit, tamen in alteram statim translatus est, et ita a limine vitae nunquam recessit. Certe obscura est sententia versus, nec clarior est Prosa, in qua quum legatur *finalem luminis metam*, locus est stabiliendae lectioni *limite vitae*, aut coniecturae *lumine vitae*. Neque mihi displicet explicatio Burmanni ad Val. Flacc. l. 1. v. 823., per limen vitae intelligi limen, quo de vita exeatur. Sensus ita erit, Moysen adhuc permanere, etiamsi ex hac vita decesserit. Apud Dracontium *limina mortis* saepe occurrit, vti apud Iuuencum *limine lucis, vitae, mortis*, vt ex Indicibus verborum apparet.

291. Parrh. *hic est*: alii *est hic*. Rom. mendose *agens* pro *aiens*, vt passim in mss. *agit* pro *ait* inuenitur.

292. Parrh. *verbum genitum*. Nebrissensis quum inuenisset *verbo genitum*, reposuit, *Immo - verbum genitum*. Sed sollicitanda non est scriptura codicum mss. *verbo genitum*. Christus enim non solum est *verbum genitum*, sed etiam *verbo genitus*. Hanc loquendi rationem a Patribus vsurpatam theologice explicui ad Prudentium Cath. hymn.3. v. 2. *Omniparens, pie, verbigena*, et hymn. xi. v. 17. *Ex ore quamlibet Patris - Sis ortus, et verbo editus.*

293. Rom. *Quum Dominus redit in pristinam figuram*. Meus *Eiicit spiritum immundum ex puero*. = In Reg.1. ex *egressa* recte factum est *regressa*.

Texit adoratam carnis velamine formam,
Seque palam Dominus populis dedit, ecce repente
Vir humilis, maesto deiectus lumina vultu,
Procedit, supplexque manus, et brachia tendit,
Imploratque gemens; Vnus mihi filius, vnus
Est, domine: horrenda lacerat quem spiritus ira,
Nec linquit, nisi mergat aquis, aut ignibus atris

OPVS PASCHALE.

resumpsit aspectum, carnisque velamine rursus aethereum protexit effigiem, seque palam populis demonstrauit, quidam repente vir humilis, genibus inclinatus, maerore deiectus, supplicans sic orabat: Vnicus mihi, domine, superest filius, si superesse dicendus est, in confinio mortis, vitaeque suspensus, quem spiritus nimium debellat immundus, eumque dilacerans, aut flammis exurere, aut in aquis nititur molestis frequenter extinguere, multisque fatigato periculis ter-

SCHOLIA.

294. Vrb., Rom., Vet. 1., 2., Monast. *adorandam*. Plerique mss., et editi *adoratam*. Editio Poelm. ad marg., et ed. Lips. *adornatam*. Schedae Poelmanni habent *adoratam* cum explicatione, Scilicet tunc a tribus discipulis: et pro d. s. indicant *adornatam*, et *adorandam*. In Ott. 1. nunc est *adoratam*, sed fuit *adornatam*, vel fortasse *adoptatam*, aut *adaptatam*. Frequenter haec verba *adorno*, *adoro*, *adopto*, *adapto* in mss. permutata reperiuntur: qua de re vberius dixi Prolegom. cap. 7., ac suspicari fortasse aliquis poterit, a manu Sedulii esse *adoptatam*, quod alii praesertim post Adoptianorum haeresim mendum crediderint, et, alio subrogato verbo, eraserint. Prosa exponit *aethereum*.

295. Reg. 5., et Ald. *Atque palam*: lege *Seque palam*. Parrh. inuerso ordine *populis Dominus*.

296. In Poelm. *humili* mendum est: in Ott. 1. pro *maesto* aliud prius fuit. Arntz. transponit *vultu deiectus lumina maesto*. Beda De art. metr., et commentator eius sine auctoris nomine hunc versum proferunt. *Deiectus lumina*, vt apud Ouidium *oculos deiecta*, apud Statium *vultum deiectus*, apud Virgilium *vultum demissa*.

297. Ottob. 1. *Procidit*, correctum *Procedit*. Metrum quidem non patitur *Procidit, supplexque*. Wopkensius coniiciebat *Prociderat, supplexque*, Arntzenius *Procumbit, supplexque*: sed vterque sine libris mss. nihil mutandum censet. Matthaeus cap. 17. v. 14. ait: *Accessit ad eum homo genibus prouolutus*. Sedulius *accessit ad eum* explicat per *procedit*, reliqua per *supplexque etc.*, et clarius v. 305. *Genua amplectens, genibusque volutans – Haerebat*. Poelm., Vet. 1., Mon., Bas., Col. *simplexque*: mss. codices, et meliores editi *supplexque*, quod recte praeferunt schedae Poelmanni.

298. Meus *filius, ait*, resistente metro: Arntz., Alb., schedae Poelmann., Ang., Reg. 1., 2., 5., Vatt. 1., 2., Ott. 1., Vrb., Rom. cum Parrh., Ald. *filius vnus*: notatque Nebrissensis, hanc repetitionem *vnus, vnus* significare *vnicum*. Ottob. 2. *filius, inquit*, quod plerique editi retinent, et praetulit Arntzenius. Sedulius videtur imitari Iuuencum l. 2. v. 298. *Implorat lacrymans*: confer not. Wopkensius accipit *Implorat* pro *plorat*, nisi subintelligendum velimus *ipsum*. Sensus hoc loco potius est, Gemens opem implorat.

300. Vet. 1., 2., Mon. *quin* pro *nisi*. Parrh. *Nunc liquidis demergit aquis, nunc ignibus atris*. Ita etiam schedae Poelm. fortasse ex Parrhasio.

Opprimat, atque animam dubia sub morte fatiget.
Hunc, precor, expulso miseratus vtrumque furore
Redde mihi, vel redde sibi, ne caeca potestas
Expellat trepidam subtracto lumine vitam.
Dixerat, et genua amplectens, genibusque volutans
Haerebat, Dominusque pio iam pectore votis
Annuerat; tunc praedo furens, ac noxius hostis,
Cui possessa diu est alieni fabrica iuris,
Peruasa migrare domo compulsus, in iram
Tollitur accensam, correptaque carpere membra

OPVS PASCHALE.

minum machinatur extremum. Hunc, oro, (q) *depulsa mentis insania, mihi redde, vel sibi, ne potestas inimica luci, et caeca misero vitam subtrahat desperatam. Haec adhuc fletibus ille, gemituque fundebat, et dominus pio iam pectore puerum sospitabat. Tunc praedo furibundus, et turbidus, qui male tractatam iuris alieni fabricam diu vexarat, peruersae domus habitaculo migraturus, in iram stimulatur accensam, correptaque membra discerpere, domino*

SCHOLIA.

301. Parrh., schedae Poelm. *Opprimit*, et *fatigat*. In Ott. 1. fuit *fatigat*, sed correctum est per *fatiget*. In Ott. 2., Ang., Alb. *fatigat*, quod defendi potest, etiamsi retineatur *Opprimat*.

302. Cellarius *Nunc*: plerique rectius *Hunc*. Wopkensius coniicit *excluso* pro *expulso*, quia scriptores inferioris aeui saepe *excludo* pro *expello* vsurpant. Verum lectionem vulgatam non modo codices, sed etiam Prosa tuetur. Poelm., Col., Bas. *vtrinque*. Meus, Arntz. a sec. m. *vtroque*. Vera lectio est *vtrumque*.

(q) Erat in vet. cod. *Hunc ore*: Iuretus recte edidit *oro*.

303. Parrh. *tetra potestas*. Wopkensius suspicatur *saeua*: sed bene est *caeca*, h. e., furibunda, nullo rationis lumine praedita, vt ipse explicat.

305. Ott. 2., Vet. 1., 2., Mon., schedae Poelm. *volutus*. Scriptura communior *volutans* confirmatur ex Virgilio l. 3. Aeneid. v. 607., a quo integrum hunc versum Sedulius mutuatus est. Sed Virgilius ait *genua amplexus*. Est autem *volutans* idem, ac *se volutans*, vel *volutatus*, vt *voluentia plaustra*, *voluentibus annis*, et alia similia.

306. Ott. 2. *Merebat*, fortasse librarius voluit scribere *Maerebat*, sed longe melius est *Haerebat*.

309. Ott. 2., Ang. *Peruersa*; lege *Peruasa*, h. e., inuasa. Vtitur etiam Ammianus participio *peruasus* eadem significatione. Cum Ottob. 2. faciunt Cant., Mon., Bas., Torn. 1., 2., Edim., Bibl. Lugd., et Prosa, vt nunc quidem legitur. Codex Burmanni *Peruasta*, ed. Lips. *Prouisa*. Sed quum plerique nostri mss., et praestantiores editi vocem commodiorem *Peruasa* exhibeant, retinenda ea est: immo, vt probat Arntzenius, etiam in Prosa eadem vox pro *peruersae* restituenda est. Citat Arntzenius ex Cassiodorio *peruasus*, et *peruasor*, et ex Saluiano *peruasio*.

310. Meus, Vet. 1., 2., Mon. *corpore*: retine *carpere* cum aliis, quod sententia, et Prosa exigunt.

Nititur, et frustra, Domino prohibente, laborans,
Fugit in obscuras, puero viuente, tenebras.
Rex etiam solus regum, et dominus dominantum
Non dedignatus, Petro piscante, tributum
Soluere Caesareum, medii de gurgite ponti
Hamum ferre iubet, gerulum didrachmatis aurei.
Incola mox pelagi pendentia fila momordit,
Iussa tributa ferens, grauiorque onerante metallo,
Vilis honor piscis pretio maiore pependit.

OPVS PASCHALE.

vetante, non praeualens, in inferna puero peruolauit illaeso.

Rex etiam, qui solus est regum, et dominus probatur esse dominantium, tributum non dedignatus inferre caesareum, de marinis fluctibus piscantem Petrum iubet erigere natantem didrachmatis (r) *aurei portitorem. Tunc mobilior velox habitator vndarum vorauit tremulas hami decipientis insidias, a genuinis aequoribus calamo flagellante suspensus, piscisque vilissimus diuitem deferens pensionem, pluris valuit honore ponderis alieni, quam proprii. Quantum hoc nihilominus facto suae nos Christus imitatores voluit esse doctrinae, qui quum renuere posset indignam huius praebitionis iniuriam, (vtpote cui nihil erat sociale cum plebe, nisi vt salutaribus cunctos beneficiis adiuuaret) maluit superfluum munus exoluere, quam petenti cuilibet aliquid negare, vt iu-*

SCHOLIA.

313. *Vbi Dominus praecepit Petro, solui tributum.* = Arntz. *Rex etiam regum solus, dominus.* Plerique nostri mss. cum codicibus Heinsii, et Lips., Parrh., Ald., et aliis optimis editionibus *dominantum*. Rom. *dominantium*, quod fuit etiam in Reg. 1., sed in hoc ad metri meliores leges correctum est *dominantum*. Codex Arntz., ed. Poelm., Torn. 1., 2., 3. aliique vulgati *dominorum*: ita videtur fuisse in Ott. 1., vbi nunc apparet *dominantum*. Vat. 2. sine coniunctione *Rex etiam solus regum, dominus dominantum*. Apostolus 1. ad Timoth. c. 6. v. 15. *Solus potens, rex regum, et dominus dominantium.*

315. Ms. Arntz. scribit *Caesarium*.

316. Vatt. 1., 2., Ang., Alb., Reg. 5., Ott. 2., Rom., Meus, Lips., schedae Poelm., Ald., Parrh., et alii editi *auri*. Reg. 1., Ott. 1., et plures editi *aurei*, quod videtur fuisse a pr. m. in Reg. 2., vbi nunc est *auri*. In Reg. 1., Ott. 1. ex *auri* videtur factum *aurei*. Melius est *aurei* disyllabum per contractionem; quod librarii non intelligentes, in *auri* conuerterunt. Wopkensius tamen non improbat, *didrachma auri* vsurpari pro aureo, vt *numisma argenti*, *statua salis*. Vocem *didrachma* alii scribunt *didragma*, alii *didrama*.

(r) Editi *dragmatis*: lego *didrachmatis*, vti legere iubet Galandius ex carmine.

317. Inepte in Bibl. Lugd. *prudentia*, et in Rom. a pr. m. *pandentia* pro *pendentia*. Pro pisce *incola pelagi*: sic Plinius, Cicero, Phaedrus.

318. Reg. 1. *honorante*, quod recte emendatum per *onerante*.

319. Vat. 2. mendose *piscibus*. Hic versus desideratur in Vet. 1., 2., Mon., extat in omnibus nostris exemplaribus: neque sensus sine eo procedit.

Disci-

Discipulisque suis se percunctantibus, aulae
Caelestis regni quis possit maior haberi?
Vt deus, et doctor mirabilis, Omnibus, inquit,
Celsior est humilis, cunctisque potentior ibit,
Qui cunctis subiectus erit, seseque minorem,
Demissa ceruice, feret, velut iste videtur
Paruulus; et monstrat puerum consistere paruum.
Scilicet ingenium teneri sectemur vt aeui
Non annis, sed mente, iubet, quia mollior aetas
Nil pompae mortalis amat, non ambit honorem,

OPVS PASCHALE.

stitiae conditor, et magister, qui dixit (s): Omni petenti tribue, *primus instituta suae legis impleret.*

Quumque simpliciter, vt solebant, eum percunctarentur Apostoli, quis maior in caelorum posset regno censeri, tamquam deus, doctorque mirabilis, omnibus humilem respondit esse potiorem, cunctosque praecellere, qui cunctis sese nouissimum praestitisset, velut puer infantulus, quem spiritalis exempli gratia tenebat in medio constitutum, aeui scilicet pusilli, vel teneri sectandum praecipiens ingenium, non aetatem. Quoniam anni videlicet infantiles exiguae (t) *paruitatis, nec mundanae pompae quid diligunt, nec honoris ambitione tanguntur, nec tumore superbi fa-*

SCHOLIA.

320. Rom. ***De interrogatione discipulorum*** : ***Quis maior esset in regno caelorum***. Meus ***Quis sit maior futurus in regno caelorum***. = Arntz. ***suis semper cunctantibus*** : lege ***suis se percunctantibus***, scilicet ***se*** pro ***eum***, vt alias ***suus*** pro ***eius***, ***sibi*** pro ***ei*** : quae quidem loquendi ratio non temere adhibenda est, sed damnari non debet. Multi scribunt ***percontantibus*** : quae varietas ad orthographiam pertinet. Meus, Rom., Cant., Vatt. 1., 2., Vrb., Reg. 5., Parrh., et Ald. ***aulae***. Reg. 1., 2., Alb., Ott. 1., vt videtur, Ang. ***aula***, sed prius in his tribus fortasse fuit ***aulae***. Plerique editi ***aula***, h. e, in aula.

(s) Gallandius ***Omni petenti te tribue*** ex Vulgata Luc. cap. 6. vers. 30. Aliae editiones Sedulii omittunt ***te***.

321. Meus ***Regni caelestis***. Plerique nostri mss. ***quis possit maior***. Fabr., Poelm., et plures editi ***maior quis possit***. Arntzenius edidit ***quis maior possit***, quod in Alb. reperitur. Ms. Arntz. ***quis posset maior*** : sic etiam Prosa ***posset*** pro ***possit***. Notandus est vsus huius phrasis ***possit haberi*** pro ***habeatur***, vel ***habendus sit***. Similia occurrunt alibi apud Sedulium.

322. Reg. 1. ***Tum***, supra pro d. s. ***Vt***.

325. Vat. 1., Rom., Parrh. ***Dimissa*** pro ***Demissa***, quod melius videtur. Cant., schedae Poelm., Ott. 1., Ang., aliique mss., et plures editi ***gerit***. Ott. 1. pro d. s., Alb., Reg. 1., 2., Lips, Fabr. ***feret***; sed in Reg. 2. aliud fuit, et glossa est ***gerat***. Parrh. ***geret***. Recentiores praeferunt ***feret***.

327. Meus ***sectamur et*** : sensus postulat ***sectemur vt***.

(t) In vet. cod. erat ***exigui*** pro ***exiguae***, et ***qui diligunt*** pro ***quid diligunt***. In multis bibliothecis Patrum non ***diligunt***, sed ***deligunt*** scribitur.

329. Reg. 1., Cant., Ott. 1. ***mundalis***, in Ott. 1. veluti glossa est ***mortalis***. Ott. 2. ***mondalis***. Plerique mss., et editi ***morta-***

Nec resupina tumet; sic purae semita vitae,
Quantum prona solo, tantum fit proxima caelo:
Mens etenim vergens, altum petit, altaque vergit,
Inferiorque gradus, quo vult descendere, surgit.
Ecce humilem Dominus de stercore tollit egenum,
Et facit egregios inter residere tyrannos:
At contra tumidum pugnaci mente rebellem
Praecipitem caelo sub tartara iussit abire.

OPVS PASCHALE.

stus inflantur. Ideoque vitae simplicitas inclinatae, quantum vicina fit solo, tam fit vicina caelo. Mens enim vergens erigitur, erecta deuergitur, inferiorque cordis incessus, quo descendere nititur, sublimatur. Humilem namque deus, et pauperem de sordibus erigit, et potentum societati coniungit. Ceruicem diabolicae vere superbiae de caelesti dignitate praecipitem in squaloris tartarei profunda deiecit. Ita namque lectio diuina proloquitur (v); Humilibus deus dat gratiam, superbis autem resistit. *Et iterum similiter memorans, dicit*: Suscitans

SCHOLIA.

lis, quod praefert Grunerus, quia etsi Prosa habet *mundanae*, tamen *mortalis* est magis poeticum, et *mundalis* apud alios non reperitur. Iterum Sedulius l.4. v.293. *Qui pompae mortalis bonor*. Mihi in Sedulio non displiceret *mundalis*, aut etiam *mundialis* trisyllabum per contractionem, quo vocabulo Tertullianus, Hieronymus, Prudentius, et Saluianus vtuntur.

330 *Resupinus* pro superbo ab Ouidio, et Seneca vsurpatur, vt *supinus* ab aliis. *Purae vitae*, quia puer a *puro* dicitur, vt ait Nebrissensis, vel, vt Isidorus libr. 12. Orig. c. 2. a *puritate*.

331. Vat.1. *Quantum est prona*: alii omittunt *est*. Hoc Sedulii versu potest confirmari coniectura, quam indicaui ad Iuuencum l. 4. v. 36. *Qui terrae proni* pro *Qui terram proni*, vt in mss. legitur. Adisis varias lectiones. *Tantum*, et *quantum* pro *tam*, et *quam* sic satis vsitatum.

333. Vonckius malebat *Inferiorque gradu quo vult*: exemplaria vetera, et Prosa exigunt *gradus*. Nostri omnes, et plerique alii *quo vult descendere*, *surgit*. In schedis Poelm. erat notatum, *Quo*, *scilicet eo*, *vel ea parte qua*: *aliter*, *quum*. Monent eaedem schedae, legendum *descendere surgit*, non *descende*, *resurgit*. Hanc varietatem Arntzenius in suis non inuenerat. Extat tamen in editione ipsa Poelmanni, in qua legitur *quo vult descende*, *resurgit*, et ad marg. *quum vult*. Sed, vt opinor, error typographicus est *descende*, *resurgit*: nullus enim inde eruitur sensus.

334. Cant., Arntz., Ang., Alb., Reg.2., 5., Vat.2., et Ott.2. *egenum*. Sic Ott. 1., sed correctum per *egentem*, quod exhibent Reg.1., et alii. Editi simili modo variant.

(v) Prima haec scripturae verba sunt ex epist. Iacobi cap. 4. vers. 5. Altera ex psalm. 112. v. 7. 8. Alia denique ex Prouerb. cap. 10. vers.4. secundum versionem LXX., quam Sedulius plerumque sequitur.

335. *Tyrannos*, antiqua significatione, nempe reges.

336. Meus *Econtra*, vel *E contra*: quae loquendi ratio auctoritate Aurelii Victoris, Hieronymi, Seruii, etiam Taciti, vt nonnullis videtur, defenditur: sed latinius est *contra* simpliciter. Retinendum ergo *At contra*, quae communis est scriptura.

337. Vat. 1. *Praecipitem e caelo*: alii *Praecipitem caelo*.

Parua loquor, si facta dei per singula curram,
Et speciale bonum, quum sit generale, reuoluam.

OPVS PASCHALE.

a terra inopem, et de stercore erigens pauperem; vt collocet eum cum principibus, cum principibus populi sui. *Omnis enim paupertas humilitatis socia.Audi Salomonem dicentem*: Paupertas humiliat virum. *Sed parua nimis, exiguaque referimus, si per singula diuinitatis facta currentes, specialiter reuoluamus, quae nullis explicanda sermonibus, generaliter innotescant.*

SCHOLIA

338. Parrh., schedae Poelm. *Pauca loquar*. Rom., Ang, Alb., et alii *Parua loquar*. Communior, veriorque lectio *Parua loquor*, cui fauet Prosa. Workensius exponit, *Nimis exigua me proferre sentio*. Sidonius carm.5. *Parua loquor. Quid? quod etc.* Vat.1. *si* cum aliis, sed supra videtur esse *nisi*. Scriptores sequioris aeui vsurpabant *currere per facta, per miracula etc.* pro breuiter recensere, vt Seuerus Sulpicius, Paulinus Nolanus, Augustinus. Nec dissimile est illud Ciceronis Verr.5. al.3. c.42. *Nam per omnes ciuitates, quae decumas debent, percurrit oratio mea*.

339. Dracontius coniungit etiam *generale*, et *speciale* l. 2. v. 183. *Et speciale iubes, tamquam generale, tueri*. Post hunc versum Reg. 1. *Explicit liber secundus. Incipit liber* III. *in Christo*. Reg. 2. *Explicit lib.*II. Ottob.1. *Finit lib.* II. *Incipit lib.*III. *Euangelistae sequitur tituli singulis capitibus coarctari*. Ita vitiose scriptum est, fortasse vt indicetur, singulis capitibus suos titulos praeponi. Vat. 1. *Hic liber tertius incipit secundum personas*. Clarum est *Hic liber tertius*, alia confusa, et literis inter se permixtis obscura. Reg. 5. *Finis secundi libri. Liber tertius. Diuinorum mirabilium liber tertius*. Meus *Sedulii poetae liber secundus. Incipit* III. Codex peruetustus Taurinensis *Explicit liber secundus. Incipit liber tertius. Ego Abundantius istum librum contuli feliciter*. In aliis codicibus inferioris notae hoc loco nulla est distinctio libri. In editis pariter idem obseruatur: nam alii a v. *Iam placidas* alium librum inchoant, alii secus. Liber autem, qui finitur, in mss. dicitur secundus, et liber, qui inchoatur, tertius, quia primus liber Carminis quasi extra ordinem ponitur, et inscribitur liber veteris testamenti: liber secundus Carminis dicitur primus noui testamenti; et idem ordo deinde seruatur.

CARMINIS PASCHALIS

LIBER QVARTVS.

Iam placidas Iordanis item transgressus arenas,
Iudaeae sectatus iter, sine nomine mixtum
Vulgus, et innumeras releuans a clade cateruas,
Suscipit infirmos, et dat discedere sanos.
Nil igitur summo de se sperantibus vnquam
Difficile est conferre deo, cui prona facultas
Ardua planare, et curua in directa referre;

OPVS PASCHALE.

Iam quum denuo Iordanis fluenta transgrediens, Iudaeae semitam praeteriret, passim vulgus immensum, et cateruas ab omni varietate languoris sine nomine curauit innumeras, infirmos accipiens, et columes (a) *remeare concedens. Nil igitur summo conferre difficile est de se sperantibus domino, cui facultas prona suppeditat ardua planare, curua dirigere*(b), *quod est superbos ad humiliora deponere, errantibus semitam demonstrare. Esaias namque propheta magnificus ita noscitur elocutus, Christi quum denunciaret aduentum*: Et erunt praua in directa, et aspera in vias planas. *Numquid de saxis, aut sentibus, aut inflexis viarum prophetauit anfractibus, cum Christus ad saluandum venerit mundum, non siluis, et montibus, sed humanis gentibus constitutum? Hoc est illud etiam*, Vox clamantis in deserto, *quae monet, parare viam domino, rectas facere semitas eius, viam scilicet cognitionum, et semitas voluntatum, qua dominus ad mundi cordis habitaculum recto graditur ingressu. Cogitationes et-*

SCHOLIA.

1. Vat. 1. *De diuite, qui regnum caelorum intrare non potest*. Reg. 1. *Vbi Dominus innumeras ad Adae sanat cateruas*. Legendum *Iudaeae* pro *ad Adae*, vt indicat glossa. = Ott 2. *congressus*, Ald. *ingressus*: retineo *transgressus*. Meus mendose *iste transgressus*.

2. Nonnulli *sectatur iter*. Plerique mss., et editi *mixtum*: et fortasse Sedulius imitatur Iuuencum l. 3. v. 760. *Complentur mensae mixtae sine nomine plebis*. Edit. Lips. *mestum*, fortasse pro *mistum*: multi alii editi clare *maestum*. In Reg. 1. *maestum* est prima scriptura, et glossa *infirmum*; *mixtum* altera scriptura: contra accidit in Reg. 2.

3. Arntz. *a morte*: alii *a clade*, vt l. 3. v. 45. *Populos a clade leuauit*.

(a) Vulgati omnes habent *et columes*: apud Isidorum l. 10. Etym. extat haec vox *colomis*, vel *columis* pro erecto, et incolumi. Tribuitur etiam Plauto.

(b) Iuretus ita emendat *ardua planare, curua dirigere*, pro quo, inquit, vetus codex habebat *curua dirigere*: fortasse apud Iuretum legendum *digerere*. Alio modo non intelligitur, quid emendet. Veterum prouerbium erat *curua corrigere*.

Nam quidquid natura negat, se iudice, praestat.
Namque foramen acus sicut penetrare camelus
Membrorum prae mole nequit, sic diues, opima
Fertilitate tumens, tenuem non possit adire
Caelestis regni ducentem ad limina callem,
Ni genitor rerum (qui mundum lege coercet,
Et nulla sub lege manet, cui condere velle est,
Quem frons nulla videt, sed totum conspicit ipse)
Hoc impossibile est homini, dixisset, at alto

OPVS PASCHALE.

enim, et voluntates viae sunt operum, quae bonum cuiuspiam, siue malum praecedere videntur effectum. Quidquid ergo naturaliter vis denegat, diuinae facillimum subiacet potestati. Namque bellua Camelus immensa sicut foramen acus exiguum pro tanti corporis mole non potest transmeare, sic opulentus diues, et tumidus nequit ad regna caelestia tenuem angusti callis introire per portam, nisi rerum prouidus gubernator, qui totum lege continet, nec tenetur ipse sub lege, quem nullam vnquam facies aspicit, sed ipse cuncta semper intendit, motos hac conditione discipulos talibus fouisset alloquiis consolator: Apud homines hoc impossibile est, apud deum autem omnia possibilia sunt; non

SCHOLIA.

8. Cant., Arntz., schedae Poelm., Parrh., Edimb., Rom., Ang., Ott. 1, 2., Vatt. 1., 2., Reg. 5., Alb., et Vrb. *Nam quidquid*. Reg. 1., 2. cum multis editis, praesertim recentioribus *Et quidquid*. Meus *Qui quidquid*. Vonckius ex coniectura *Vt quidquid natura negat, se iudice, praestet*. Grunerus defendit *Et quidquid etc.*, etsi fatetur, duriorem esse hunc verborum nexum. Clarior est lectio, quam plerique nostri codices tenent, *Nam quidquid etc.*, magisque ad Prosam accedere videtur. Ablatiuus absolutus *se iudice, praestat* pro *ipse iudex praestat* simili modo occurrit apud Iuuencum, Auitum, Aratorem, Fortunatum, vt veteres inscriptiones omittam, *Se viuo fecit etc.*, de quibus videri potest v. c. Ignatius Potenza in opere erudito hoc anno 1793. edito: *Notizie concernenti il sacro deposito di S. Augustale martire etc.* Cuius martyris sepulcrum Romae nuper repertum fuit hoc simplici titulo: *Augustalis se viuo fecit*.

10. Ott. 1., Alb., Vrb., Rom., Parrh., ms. Burmanni *pro mole*: melius est *prae mole*, quamuis aliud sit in prosa.

11. Bentleius Emend. ad Cicer. Quaest. Tuscul. p. 34. pro *Fertilitate* substituit *Altilitate*, quod nouum nomen est pro pinguedine. Recte hanc mutationem Arntzenius condemnat. Sumitur enim fertilitas pro abundantia, seu copia rerum. Arntz., Parrh., Ald., Vatt. 1., 2., Reg. 5. *posset*: quod non displicet Arntzenio. In Ott. 1. ex *possit* factum *posset*: in Reg. 1., 2. ex *posset* correctum *possit*, quod magis placet pro *poterit*.

15. Poelm. claudit parenthesin in *conspicit*, alii in *ipse*. De voce *impossibilis* dixi ad Prudentium v. 833. Apoth., vti de simplici *possibilis* ad Iuuencum 2.533.

16. Plerique nostri mss. cum Arntz., Ald., Fabr., et aliis editis *at alto*: plerique editi *et alto*. In nonnullis nostris prius videtur fuisse *et*, vel *ac* pro *at*. Wopkensius, Burmannus, Arntzenius iure prae-

Possibile est ius omne deo; multisque molestum
Diuitibus tandem faceret mitescere censum.
Nam proprias bene tractat opes, caeloque recondi
Thesauros vult ille suos, vbi quidquid habetur,
Non mordax aerugo vorat, non tinea sulcat,
Nec male defossum famulatur furibus aurum,
Ieiunis quicumque cibum sitientibus haustum,
Hospitibus tectum, nudis largitur amictum,
Solatur nexos in carcere, perfouet aegros,

OPVS PASCHALE.

omnibus quippe diuitibus patrimonium sui census est oneris. sed illi, qui propriae malus rector est vbertatis. Nam quum dicit dominus per prophetam: Aurum, et argentum meum est, *ostendit, non esse malum, quod eius est, si operarius illud bonus habuerit, nihil etenim differt, vtrum bonis quis operibus nil dependat, an plurima malignis effundat. Ille siquidem suas tuto seruat opes, et collocat, qui caelo thesauros occultat, ac recondit, vbi non edacis tineae, nec aeruginis scabrae quidquam morsus absumit, nec furibus ad furandum aditus reseratur effossus, qui ieiunis cibum, sitientibus potum, peregrinis ministrat hospitium, maestos solatur in carcere, fouet aegros in cor-*

SCHOLIA.

ferunt *at*, fauente Prosa. In Ott. 2. *dixisse sed alto* mendum videtur pro *dixisset, et alto*.

22. Burmannus coniicit *Nec male depostum*, h. e., quod auarus abscondit, quum deberet eo vti: aut accipiendum ait nouo sensu *defodere* pro effodere: nam fures non solent e visceribus terrae aurum defossum surripere. Arntzenius explicari posse ait *male defossum*, ita negligenter positum, vt facilem furtis ansam praebeat: defendit autem lectionem hanc vulgatam ex Sedulii epistola ad Macedonium, *culpa defossae pecuniae non carerem*. Sed in hac epistola sermo est de pecunia, seu talento, quod abscondidit seruus, qui noluit negotiari, timens dominum, quia austerus erat. Vera autem ratio defendendi scripturam receptam desumitur ex verbis ipsis Matthaei cap.6. v.19. seq. *Nolite thesaurizare vobis thesauros in terra . . . vbi fures effodiunt, et furantur. Thesaurizate autem vobis in caelo, . . . vbi fures non effodiunt, nec furantur*. Aurum igitur male defossum est, quod auarus, quum deberet eo bene vti, defodit: quod fures aliquando effodiunt, et furantur. Significatio vero propria *defossi auri* est absconditi subtus terram. Cicero l. 2. de Oratore: *Vt enim si aurum cui, quod esset multifariam defossum, commonstrare vellem, satis esse deberet, si signa, et notas ostenderem locorum etc.* Post *aurum* Cellarius, et alii vulgati affigunt punctum, atque ita male sensum abrumpunt. Nam *tractat, vult ille, qui*, vel *ille, quicumque*.

23. Reg. 1. pro d. s., Reg. 2. ex correctione, Vatt. 1., 2., Ott. 2., Vrb., Alb., Rom., Meus, Reg. 5., et alii mss. apud Arntzenium cum Parrh., Ald. *qui ferre*: in schedis Poelm. ascriptum erat *ferre, scilicet vult*. Id non probat Arntzenius ob sequens *largitur*. Reg. 1. in contextu, Ott. 1. ex correctione, Ang. *quicumque*, quod fortasse fuit a pr. m. in Reg. 2., et in plerisque editis retinetur.

Atque aliis largus, sibi tantum constat egenus.
Nec dubie in caelum substantia peruenit illa,
Quae Christo collata datur sub paupere forma,
Quae damnis augmenta capit, quae spargitur, vt sit,
Quae perit, vt maneat, quae vitam mortua praestat.
Praeterea geminos Dominus considere caecos,
Dum quoddam transiret iter, comitante caterua,
Conspicit, extinctae poscentes munera formae,
Flebilibusque vagas implentes vocibus auras.
Nec cunctata solens pietas inferre salutem,

OPVS PASCHALE.

pore, cunctisque largissimus, sibi tantum pauper est, et egenus. Nec dubitare quis debet, illam prorsus in caelum substantiam peruenire, quae sub vilissima pauperis forma Christo probatur impensa, quae detrimentis augetur, spargendo seruatur, perit, vt maneat, vitam (c) *mortua repraesentat.*

Interea dum populo dominus comitante vallatus, Hiericum fuisset egressus, duos oculis captos aspicit considentes in aggere, reddi sibi lumina postulantes. Petebant ita confidentes gressuum cum mobilitate considere (d). *Sed tenebrae reluctantur aduersae, nec cunctata vel paululum virtus illa, pietati*

SCHOLIA.

27. Vet. 1. vitiose *Haec* pro *Nec*. Schedae Poelm. *Nec dubium*. Ott. 2. *Nec dubio*. Reg. 1. *Nec dubiae*, sed glossa *dubitanter* poscit *dubie*.

(c) In vet. cod. erat *vita* pro *vitam*.

31. Rom. *De duobus caecis a Domino sanatis*. Meus *Duos caecos sanat*. = Wopkensius aptius putat *Interea*, quod extat quidem in Prosa, sed mss., et editi exhibent *Praeterea*. Alm. inuerso ordine *Dominus geminos*. Arntz. *geminos cernens*, sed obstat prosa. Parrh. *consistere* pro *considere*, quod prosa confirmat.

(d) Obscurum id est, siue legas *confidere* cum vet. cod., siue *considere*, quod Iuretus malebat.

32. Arntz., Parrh. *Quum*: alii *Dum*. *Iter* non solum sumitur pro actu eundi, sed etiam pro via. *Comitante caterua* Virgilianum est.

33. Wopkensius suspicatur *extinctae poscentes lumina frontis*. Sic l. 3. v. 145. *Decute nocturnas extinctis vultibus vmbras*. Fauet huic coniecturae Prosa, et scriptura mei codicis, et ed. Lips. *lumina formae*. Sed magis poetica est lectio recepta: nam caeci deformes sunt, et dici solent, vt notat idem Wopkensius, et hoc munus poscebant caeci, vt formam amissis luminibus extinctam recuperarent.

34. Cant. *vacuas*, quod epitheton apte a poetis tribuitur auris, sed hoc loco metri lex poscit *vagas*, nisi, omissa coniunctione *que*, *legas*, vt reuera legitur in Ott. 1. *Flebilibus vacuas*.

35. Meus corrupte *Nec cuncta solens*, ms. Arntz. *Nec cunctis cessans*, quod non ineptum reputat Arntzenius: durior enim est constructio, scilicet *Nec cunctata pietas solens inferre cunctis salutem*. Pro *inferre* ed. Lips. *conferre*. Pro deo pio, vel diuina pietate *pietas* simpliciter non semel a Sedulio ponitur.

Quae sentit flagrare fidem, mox lumina tangens
Euigilare iubet, quae somnus presserat ingens,
Atque diu clausas reserans sub fronte fenestras,
Ingrediente die, fecit discedere noctem.
Hinc repetita sacri gradiens per moenia templi,
Lumina caecatis dedit, et vestigia claudis.
Talia dauidicam post facta reliquerat vrbem,
Bethaniae vicina petens: eademque reuersus,
Clarescente die, properabat visere tecta.
Ecce autem mediis astans sublimis in aruis
Frondea ficus erat, cuius in robore nullum
Repperit esuriens, lustrato stipite, pomum.
Arboreisque comis, Iam nunc ex germine vestro

OPVS PASCHALE.

nil abnuens, quae salutem consueuit inferre, qua fidem sentit ardere, diuturno lumina somno compressa, vigili repente tactu perexcitat, claustraque latentium sub fronte reserans fenestrarum, intrante protinus die, noctem pepulit caligantem.

Hinc sacra templi per moenia rursus obambulans, caecis dedit aspectum, claudis reformauit incessum. Post haec nobilium monimenta virtutum, dauidicam deserens ciuitatem, venerat in loca Bethaniae, dieque remeans subsequente, ad eius vrbis denuo tecta pergebat. Ficus haud procul a semita connexis frondium velamentis vmbrosa, cuius in robore quum nullum penitus pomum dominus carnaliter esuriens inuenisset,

SCHOLIA.

36. Wopkensius pro *Quae* coniicit *Quum*, vel *Qua*. Ed. Mon., et prosa referunt *Qua*. Vat. 1. *Que*, correctum per *Qua*, vel *Quae*: ceteri *Quae*. Reg. 1., Alb., Ottob. 1., 2., Ang. *sensit*: sed in Ott. 1. forte fuit *sentit*, quae est communis scriptura. Ed. Lips. absurde *Quam sentit flagrare saltem*. Schedae Poelm. negant, pro *lumina tangens* substituendum *munera tangens*, quod nescio, vbinam Poelmannus inuenerit, neque sciebat Arntzenius.

38. *Fenestras* oculos passim vocant scriptores ecclesiastici, vt dixi ad Dracont. l. 3. vers 619.

40. Poelm. *Caeci, et claudi sanantur*. = Arntz. *limina templi*: quae phrasis satis poetis familiaris est, sed ad aedificii amplitudinem explicandam melius est *moenia*; sic Iuuencus l. 3. v. 674. *Templi se moenibus infert*.

42. Plerique mss. scribunt *dauiticam*.

43. Arntz. *tandemque*, Parrh. *eodemque*, alii *eademque*. Meus *reuertens* non male pro *reuersus*.

45. Poelm. *Ficus inarescit*. = Vrb. *constans* pro *astans*. Rom. contra metrum *stans*.

46. Hic versus inuenitur apud Bedam De art. metric., et eius Commentat., sed non indicatur auctoris nomen.

47. Ald., Parrh. male scribunt *exuriens*. Ott. 1. *lustrata stipite*: lege *lustrato* ex regulis grammatices.

48. Plerique distinguunt *pomum*, - *Ar-*

Nullus

Nullus, ait, fructus reliquum generetur in aeuum.
Confestim viduata suis ficulnea succis
Aruit, et siccis permansit mortua ramis.
Omnis enim quicumque deo nil fertile nutrit,
Ceu sterilis truncus, lignis aequabitur vstis.
At iustus palmae similis florebit amoenae,
Semper habens frondes, et tamquam Libana cedrus,
Multiplicandus adest, et vertice sidera tangit.

OPVS PASCHALE.

inhumanos arboris ramos non maledicto sauciat, sed praecepto condemnat, increpans sic in eam: Nunquam in te fructus nascetur in aeternum. *Confestimque ficulnea succis viduata subtractis, infecunda protinus, et deformis comarum posita dignitate peraruit. Non tamen haec accipiamus ad literam, licet manifeste credantur impleta, quoniam spiritalibus causis conuenit lex diuina cognosci. Quid enim materies sine sensu peccauerat? praesertim quae fructum, sicut Marcus Euangelista commemorat, incongrui ratione temporis non habebat; nisi ad instructionem dominus nostrae vtilitatis hoc ageret, qui factorum, sermonumque parabolis vitale nobis iter ostendit. Omnis igitur humanae conuersationis industria, quae deo nil studet nutrire, quod placeat, tamquam pigri stipitis arbor inutilis, plena fronde, non germine lignis aequabitur concremandis, quemadmodum et illa ficus infructuosa consistens, quam dominus vineae, qui eam plantauerat, praecipiens amputari, sub vnius anni dimisit induciis, vt si fructum vel sero redderet, permaneret, alioquin merito iam periret; at vero iuxta canticum psalmi dicentis*: Iustus, sicut palma, florebit, et sicut cedrus, quae in Libano est, multiplicabitur.

SCHOLIA.

boreisque comis*: *Iam nunc. Burmannus orationem ita languere ait, quae numeros suos habet, si post ***pomum*** exeat periodus, scilicet ***pomum***. – ***Arboreisque comis, iam nunc ex germine vestro.*** Burmanno adhaeret Arntzenius. Pro ***germine*** Parrhas. minus bene ***gramine***. Fabr., et nonnulli alii vulgati ***germine vasto***. Melius est ***vestro*** pro ***tuo***; in Vrb. error videtur ***verso*** pro ***vestro***.

50. In ***ficulnea*** subaudiri potest arbor: latinis enim est adiectiuum.

53. Coniectura Vonckii, Wopkensii, et Burmanni est ***istis*** pro ***vstis***. Parrhasius iam ediderat ***istis***, quod schedae Poelmanni etiam exhibent. Constans lectio codicum est ***vstis***, h. e., ***concremandis***, vt Prosa exponit, aut ***concrematis***, vt glossa Almel., aut ***siccatis***, vt glossa Reg. I., aut ***comburendis***, vt Nebrissensis. Ita etiam, et recte legit hunc versum Beda in Collectaneis.

54. Reg. I. ***amoenas – semper habens frondes***, cum glossa ***pulchras***. Alii ***amoenae***, et nonnulli scribunt ***amoene***, quod pro aduerbio accipi potest.

55. Ausonius primam corripuit in ***Libanus***, Sedulius producit: sed hoc magis proprium Sedulii est, quod adiectiue vsurpat ***Libana*** ex ***Libano***, nomine montis. Hunc ipsum Sedulii versum produxit Beda in Collectan., sed inuerso ordine, ***Frondes semper habent, et tamquam Libana cedrus*** etc. In numero plurium loquitur, quia verba Sedulii ad iustos plurali numero accommodate transfert.

56. Nonnulli ***sidera vertice***: alii ***tanget*** pro ***tangit***.

Post oblatus ei virtutem sensit herilem
Insanus sermone carens, quem faucibus arctis
Angebat vis clausa mali, vitiumque tacendo
Prodiderat. Sed cuncta solens infirma leuare
Conditor, obsessa pepulit de fauce latronem,
Et voci patefecit iter, nexuque soluto
Muta diu tacitas effudit lingua loquelas.
Post Dominus Pharisaea petens conuiuia coenae,
Orantis dapibus sese impertiuit amici.
Tunc mulier, quam fama nocens, et plurima vitae

OPVS PASCHALE.

Exin oblatus est ei quidam cum furoris incommodo, sermonis quoque subiacens detrimento, cui praeclusis faucium spiramentis, nulla labiorum cymbalis vox sonabat, nihilque penitus ore denuncians, tacendo mutam publicat insaniam. Sed conditor ille sidereus, infirma roborare consuetus, latronum angustis anhelatibus (e) *imminentem a faucis obsidione decutiens, per aperta vocis itinera resolutae vinculis linguae plena reddidit loquaci libertate commercia.*

Praeterea dum Pharisaei cuiuspiam postulantis propria dominus sublimaret humilitate conuiuium, aderat properan-

SCHOLIA.

57. Meus *Mutum eiicit daemonium*.

58. Alm. a pr.m., Reg.1. in contextu, Ott.1., Vat. 1. a pr. m. *atris*, quod secutus est Cellarius ex scriptis codicibus, vt ait. Verum scriptura communis fere omnium nostrorum codicum, et Arntz., etiam Almel., quo vtebatur Cellarius, ex correctione est *artis*, vel *arctis*, quod perinde valet. Prosa, et contextus hoc ipsum poscunt. Adhaerent Parrh., Ald., et editi meliores: sic v.seq. *Angebat*: alii *Vrgebat*.

60. Nonnulli *Sic* minus bene pro *Sed*.

61. Arntz. *repulit*, Reg.1. *reppulit*, sed ad metri regulas scribendum est *repulit*: quae scriptura videtur satis probabilis, quamuis altera longe sit communior. Vt prima in *repulit* producatur, scribi solet *reppulit*: ac fortasse aliqui librarii putantes, primam semper protrahi, mutarunt *repulit* in *pepulit*. Pro daemone *latronem* vsurpat noster poeta, vt Prudentius Hamart. v. 946. *Ne cernat truculentum aliquem de gente latronum*.

(e) Male vetus codex *anhelantibus*, nisi legeris *angustiis anhelantibus*.

62. Ottob.1., Alb., Arntz., Ang. *vocis*. *Vocis iter* est apud Virgilium l. 7. v. 534. Pro *voci* facit Ouidius l. 4. Met. v. 69. *Et voci fecistis iter*: quamquam etiam apud Ouidium in nonnullis editionibus inuenio, *Et vocis fecistis iter*. Editi plerique *voci*, Fabr., et pauci alii *vocis*. Parrh. mendose *patefeci* pro *patefecit*.

63. Arntzenius suspicatur *placidas*, h. e., tales, quibus deum laudaret. Saepius enim *placidus* in *tacitus* commutatum est. Nihil muto.

64. Rom. *Vbi mulier, quae erat in ciuitate peccatrix, rigauit pedes Christi lacrymis*. Meus *Liberat a peccatis Magdalenam*. = Rom. mendose *pharisee*.

65. Ms. Burmanni cum Ang., Alb. scribit *impartiuit*. Plerique *impertiuit*, sed nonnulli per compendium literarum.

66. Rom. *pluria*, corr. *plurima*. Inuenitur quidem *pluria*, et *compluria* pro *plu-*

Mordebant delicta suae, clementia supplex
Corruit amplectens vestigia, quaeque profusis
Irrigat incumbens lacrymis, et crine soluto
Nec tergere sacras, nec cessat lambere plantas,
Vnguento fragrante fouens, sententia donec
Laeta dei, quem ferre manum non poenitet vnquam,
Si nos poeniteat veterem quaesisse ruinam,
Vade, fides, mulier, tua te saluauit ab omni,

OPVS PASCHALE.

te ingressu peccatrix mulier, et famosa, quae multis delictorum vulneribus sauciata, vitam gerebat obscoenam. Denique corruens prouoluta vestigiis, nec fletu proluere, nec crinibus detergere, nec pretioso quiescebat vnguento pedes osculans irrigare, donec promulgata dei sententia, quem cadentibus manum dare non poenitet, si nos antiquae lubricum poeniteat iam ruinae, verbis indulgentiam talibus relaxaret, dicens: Fides tua te saluam fecit, vade in pace. *O quan-*

SCHOLIA.

ra, et *compluria*. Hoc tamen loco melius est superlatiuum *plurima*.

68. Wopkensius suspicatur *Irruit*, aut *Corripit*: probum tamen agnoscit esse *Corruit*, vt l. 3. v. 107. *Corruit ante pedes*. Idem Wopkensius in *quaeque* ait encliticum *que* solummodo metri causa iniectum videri: alioquin suspicandi locus esset *quasque profusis*, scilicet *plantas*, vt *et* in verbis *et crine soluto* ponatur pro *etiam*. Fortasse *sacras plantas* est accusatiuus appositionis. Et ea vestigia, (sacras plantas) quae irrigat, nec tergere cessat, nec lambere. Verior tamen interpretatio desumitur ex non vulgari significatione coniunctionis *que* pro *etiam*, *quoque*, vt in *bodieque* cernitur. Exempla alia ex Plinio, Tacito, Velleio, Aurelio Victore profert Forcellinus. Iterum Sedulius hoc libro v. 152. *Discipulosque alios*, vt ex mss. restituam, pro *Discipulos quoque alios*.

70. Meus, Rom., Parrh., schedae Poelm., Alm., Arnt., Ang. *Tergere nec sacras, nec cessat*: quod praetulit Burmannus, quia *tergo* poetis vsitatius est, quam *tergeo*. Torn. 3. *Tergere nec cessat, nec sacras lambere plantas*. Plerique mss., et editi *Nec tergere sacras, nec cessat lambere plantas*, quod magis aures implet. *Lambere*, deosculari, vt apud Paulinum poem. 35. v. 541. *Castaque lambentes domini vestigia Christi*.

71. Mss., vt in aliis scriptoribus accidit, variant in hoc verbo scribendo: alii *fraglante*, alii *flagrante*, alii *fragrante*, quod hac in re vsitatius est. Versus, nescio cuius, est: *Quae flagrant, ardent; quod fragrat, mittit odorem*, vt diuersa scribendi ratio praescribatur.

72. Schedae Poelm. *Lata*, quod ex Prosa potest confirmari. In Ott. 1 etiam est *Lata*, sed male inuertitur ordo horum versuum, nam prius ponitur *Lata*, tum *Vnguento*. Communis lectio est *Laeta*, et Nebrissensis exponit, *laetam faciens mulierem*. Contra Iuuenalis sat. 2. vers. 62. *Tristis sententia fertur*. Post hunc versum *Laeta* in Rom., et Ott. 2. inseritur alius, quem ceteri ignorant, scilicet *O quam confestim pereunt discrimina leti*, vel, vt legendum arbitror, *lethi*.

73. Vet. 1. perperam *non* pro *nos*. Rom. pro *quaesisse* non male *fecisse*. Arntzenius ex quodam ms. indicat *sensisse*, quod sensu caret.

74. Ott. 1., Rom. *saluabit*, errore inde

Dixisset, quodcumque mali gessisse videris:
Vtere pace mea. Magna est medicina fateri,
Quod nocet abscondi; quoniam sua vulnera nutrit,
Qui tegit, et plagam trepidat nudare medenti.
En polluta diu, modicum purgata recessit
Per gemitum, propriique lauans in gurgite fletus,
Munda suis lacrymis redit, et detersa capillis.
Iamque Capharnaeae synagogam intrauerat vrbis
Rite docens populos, quem quum vidisset iniquus
Humano sub corde latens, clamore proteruo

OPVS PASCHALE.

tum miseris opitulatur infirmis illud confessione detegere, quod absconditum fit lethale! Nutrit namque sua vulnera, qui celarit, et stimulo doloris incertus medico nudare negligit plagam. Ecce nunc femina diuturni contagio morbi polluta, parui gemitus afflictione purgatur, suique gurgite fletus abluitur, et lacrymis perfusa, capillis extersa, discedit munda, quae venerat sordida.

Ad vrbem quoque Capharnaum nomine dominus quum venisset, in qua plurimos synagogae concilio caelestis populos edoceret, subito per humanae vocis

SCHOLIA.

orto, quod *b*, et *v* facile inter se mutabantur ob affinem pronunciationem.

75. Cant., Almel., Arntz. a pr. m., Reg. 1. ex correctione, Reg. 2., Ott. 1., 2. *mali*. In Vat. 1. fortasse prius fuit *mali*, postea factum est *malo*, atque iterum alius corrector restituit *mali*. In Reg. 1. fuit *male* ante correctionem. Vat. 2., Reg. 5., Vrb., Ott. 2., Rom., Meus, Ald., et plerique editi *malo*. Schedae Poelmann., et Arntz. a secunda manu corrigente simili modo exhibent *malo*. Parrh., Fabr., Torn. 3., et nonnulli alii vulgati cum Ang., Alb. *malum*. Recentiores praeferunt *mali*: Wopkensio tamen placet *malo*: nam similis traiectionis exempla apud Sedulium, et alios occurrunt.

76. Consule not. ad Dracont. 1. 34. *Sic impune reis licuit peccasse fatendo*.

77. Ed. Poelm. *abscondit*, quod recte damnant schedae eiusdem Poelmanni. Sensus enim est, Magna est medicina fateri, quod nocet, si abscondatur. In Reg. 1. fortasse fuit *abscondit*, nunc est *abscondi*. *Vulnera* pro vitiis, et peccatis dicunt Iuuencus, Prudentius, Prosper, Arator, et ad rem praesentem Seuerus Sanctus De mort. boum: *Nam vulnus reserat, qui mala publicat, – Claudit, qui tacitum premit.* In prosa erat *doloris insertum*.

79. Almel. *Impolluta*: alii *En polluta*.

80. Rom. *propriosque*: lege *propriique*. Vat. 2., Reg. 5., Parrh., et Ald. *lauans se gurgite*: melius omittitur *se*, atque ita plerique referunt *lauans in gurgite*.

81. Edimb. *rediit detersa*. Parrhasius *redit, et deterta*, quod ait Parrhasius ita scriptum a Sedulio, quia apud Ennium legerat, *Terta nitet galea*. Verum hic locus est Varronis apud Nonium c. 2. n. 847. In nostris mss., et fere omnibus editionibus verbum hoc scribitur *detersa*, non *deterta*. Alb. corrupte *redit et detensa*.

82. Rom. *Vbi Dominus intrauit Capharnaum*. Meus *Daemonem fugat*. = Schedae Poelm. scribunt *Capernaeae*, alii *Capherneae*, alii *Caphernae*, alii *Caphernaeae*.

Spiritus infremuit, Quid nobis, et tibi? dicens,
Perdere nos heu! Christe, venis? Scio denique, qui sis,
Et sanctum cognosco dei; nec plura locutus,
Imperio terrente, tacet, hominemque reliquit
Pulsus, et in vacuas fugiens euanuit auras.
Sic etiam variis finem languoribus esse
Fecit, et exclusos semper reticere coegit
Daemonas, ac talem prohibet se pandere testem.
Olim quippe ferox, et nigrae mortis amator
Ille nocens anguis, deiectus culmine caeli

OPVS PASCHALE.

ministerium corporale nequissimus ille diabolus talem fremuit in clamorem: Quid tibi, et nobis, Iesu Nazarene? venisti perdere nos? Scio, quis sis, sanctus dei. *Moxque domino minaciter dicente perterritus, atque deiectus:* Obmutesce, et excide homini, spiritus immunde, *magno reboans cum mugitu, quo diuino se fateretur imperio verberatum, reliquit humana praecordia, fugiens in auras non videndo obscuras.*

Similiter dominus multis diuersae languentibus, et variae cladis calamitate vexatis opem praestitit salutarem, multaque daemonia verbo suae potestatis exclusa loqui penitus non sinebat, fidem maiestatis aethereae tali dedignatus teste vulgari; quippe vetus anguis ille tartareus, vitae perditor, mortis inuentor, quum tota socialis pompae de-

SCHOLIA.

86. Arntzen. *nos iam* : alii *nos heu!* Vatt.1., 2., Ott.2., Meus, Parrh. *quis sis* : alii *qui sis*. Similis est varietas in re eadem apud Prudentium Apoth. v.419. *Qui sis, quid venias, qua nos virtute repellas, – Nouimus*.

87. Parrh. *Te sanctum* : reliqui *Et sanctum*. Obseruaui iam in not. ad alios poetas christianos, Christum per excellentiam *sanctum* simpliciter vocari. Plura e sacris literis testimonia profert Huetius Demonstr. Euang. prop.9. c.81., quibus Christus *sanctus*, et *sanctus dei* appellatur.

88. Arntz., editio Lips. *iacet* : melius alii *tacet*. Cantabr., Reg.1., et nonnulli editi *relinquit*, quod fortasse fuit etiam in Reg.2., in quo nunc apparet, vt in plerisque, et Prosa, *reliquit*.

90. Meus *Sanatque plures languores*. Poelm. *Christus variis morbis medetur, daemonesque tacere iubet*. = Mss. plerique, etiam antiquissimus Taurinensis, et praestantissimi editi *Sic etiam*. Vet.2., Fabr., et nonnulli alii vulgati *Hic etiam*.

91. Ott.2. *Fecerat, et clausos*; retine vulgatam lectionem. Phrasis *fecit esse finem*, pro *fecit, vt esset finis*, Sedulii aequalibus haud ignota erat.

92. Reg.1., Ott.1. pro d. s., et Vat.1. supra *Daemonas* : plerique mss. *Daemones*. Editi praeferunt *Daemonas* more graeco, vt postrema corripiatur. Aldus edidit *ac tali prohibet se pandere testi*. Sic etiam Reg.5. In Ott.1., et, vt videtur, in Reg.1. prius fuit *tali*, sed in vtroque clare est *testem*. Ang. *et* pro *ac*. In Poelm. mendum est *panderet testem* : alioquin cogitare aliquis posset *ac talem, probibet, se panderet esse*.

Cum pompis, sociisque suis, omnique nefandae
Agmine militiae, Christum, quem nouerat illic,
Conspicit in terris, velamine carnis opertum,
Et gemit esse homini Dominum virtutis amicum.
Dumque Tyri transgressus iter, Sidonia rursus
Arua legens, placidas Dominus calcaret arenas,
Curauit gemino miserum spiramine clausum,
Qui vocem non ore dabat, non aure trahebat,
Sidereaeque manus ruptis penetralibus omnes
Attactu patuere fores, laetusque repente
Audirique loquens, meruitque audire loquentes.
Tu quoque virtutis sensisti munus herilis,

OPVS PASCHALE.

mentia, totoque damnato militiae foedo satellite, caelesti deiectus e culmine, Christum, quem in illa nouerat arce sidereum, stupebat in terris carnis humilitate vestitum, magisque gemebat hinc liuidus, quod virtutis Domino cernebat hominem sic dilectum.

Dumque Tyri dehinc loca praeteriens, Sidonio dominus graderetur in litore, curauit oblatum gemina quemdam calamitate miserrimum, qui vocis, et aurium priuatus officiis, nec sua dare, nec aliena poterat verba suscipere. Sed tactu manus aethereae cunctis penetralibus, quae pernicis clauserat violentia, disruptis, repente fores patuere impulsae, venarumque custodiis protinus relaxatis, qui modo mutus videbatur, ac surdus, et ipse loqui meruit, et alios loquentes audiuit

Tu quoque dominicae virtutis dona sensisti, cuius in oculis tartarea caeci-

SCHOLIA.

96. Parrh. inuerso ordine ***quem Christum nouerat***.

99. Rom. ***De duobus caecis*** . Verius Meus ***Sanat mutum, et surdum***. = Arntz., schedae Poelm., Vat.2., Reg.5., Meus, Rom., Vrb., Ald. *Quumque* : meliores mss., et editi ***Dumque***, etiam Parrhasius, cui Arntzenius male affingit ***Sumque***. In Reg.1. obscurum est, ***iter***, an ***item*** sit : sed ***iter*** praestat retinere. In prosa mendum erat ***Dumque tria dehinc***.

100. In Ott.1. fortasse prius fuit ***calcarat*** : nunc est ***caloaret***, vt in aliis.

102. Meus, Parrh., ed. Lips. ***nec*** pro ***non***. Elegantius est ***non***, magisque metro congruit : quamquam haec monosyllaba, quae breuia censentur, vel reuera sunt communia, vel facile producuntur.

104. Arntzenius etsi consentit, fere omnes habere ***Attactu***, tamen praefert ***A tactu***. Retinenda est scriptura vetus ***Attactu***, pro quo nonnulli scribunt ***Attactu***; et inde, vt videtur, Vatic. 2., Alb. ***A tactu***. Obseruandum tamen, literas maiusculas initio versuum a litera eiusdem verbi sequentis nonnihil esse interdum separatas. Meus ***Attactu***, pro d. s. ***Ad tactum***. In Prosa est ***tactu***, quia ***attactu*** verbum magis proprium poetarum est. Confer lect. var. ad l.2. v.156.

105. Parrh., schedae Poelm. ***loquentem***.

106. Meus ***Sanat caecum*** . = Parrhas. inuerso ordine ***sensisti virtutis*** : schedae Poelm. pessime ***sensisti virentis***.

Procumbens oculis, cuius in lumina Christus
Expuit, et speciem simulatae mortis ademit.
Hinc maiora docens populos caelestia, verum
Se reserat sermone deum, turbasque frequentes,
Quae nimis irruerant, cupiens vitare parumper,
Stagna petit, paruaque sedens Simonis in alno,
Litore sistentem firmabat ab aequore plebem.

OPVS PASCHALE.

tate compressis Christus vt expuit, speciem illico simulatae mortis extersit. Quumque perennis vitae suffragia sacris habere populos edocens institutis, deum sese manifestius aperiret, euitans paululum turbas praecipitanter infusas, ad stagnum marini gurgitis venit, paruaque Simonis residens in carina, plebem litore permanentem diuinis imbuebat oraculis. Tandem dicta defi-

SCHOLIA.

107. Codex Arntz., Fabricius, et nonnulli alii vulgati *in cuius* : alii *cuius in* producta vltima in *cuius* ratione caesurae. Cant., Arntz., plerique nostri mss., Parrh., Ald. *lumine*, cum glossa in Reg.2. *aspectu*. Fauet Prosa. Reg.1., ac plures editi *lumina*, quod grammaticorum regulis magis est consentaneum. Censet tamen Cannegetierus, quanto quisque elegantior sit, et vetustior scriptor, tanto frequentius *in* ab eo promiscue vsurpari vel cum accusatiui, vel cum ablatiui casu. Editor Edimburgensis putauerat, Sedulium ita scripsisse *Procumbens etc.* imitatione Lucani 3. 713. At Burmannus recte animaduertit, alia de re apud Lucanum agi. Fortasse alium locum indicare voluit Editor Edimburgensis.

108. Consentiunt plerique codices in *simulatae*; alibi tamen hoc verbum scribitur *similo*, et *similatus* : nisi duo distincta esse verba malis. Etiam hoc loco Vat.1. *similatae.* Pro *mortis* Weitzius not. ad Prudentium pag.567. citat *noctis*, fortasse casu. Interdum tamen *nox* a poetis pro morte adhibetur.

109. Rom. *Vbi Dominus sedens in puppi, docebat turbas*. Meus *Iubet, Petrum piscari*. = Arntz. *homines* pro *populos*, ex glossa fortasse.

110. Vrb., Rom. *sequentes* : melius reliqui *frequentes*.

112. Meliores nostri mss. cum multis editis *paruaque sedens Simonis in alno* : nempe *alnus* per synecdochen pro naui a poetis interdum ponitur. Rom. contra metrum, et nullo sensu *paruo sedens in Simonis aluo*. Mss. Lipsiensis, et Almel., Vat.1., Ott.2., Vrb., Meus, Ang. *paruaque sedens in Simonis alno*. Sic Vat.2., Alb., et Parrh., sed *aluo* pro *alno*. Reg.5. *parua residensque Simonis in alno* : sic in Erratis Aldus, sed hac interpunctione *Stagna petit parua, residensque Simonis in alno* : prius ediderat *paruaque sedens in Simonis alno*, quod Fabricius, Cellarius, et Arntzenius sequuntur. Nebrissensis legerat *in Simonis alno*, sed corrigit, vt stet versus, *residens Simonis in alno*. De varia quantitate huius vocis *Simonis* vide not. ad Dracont. l.3. v.230., et ad Iuuenc. l.1. v.458. var. lect.

113. Cellarius tenuit *firmabat* cum mss., et Fabricio : et laudauit Poelmannum pro *formabat*. Wopkensius id accepit de ms. Poelmanni : ita etiam Arntzenius, qui addit, omnes editos, quos ipse inspexerat, praeferre *firmabat*. Verum Cellarius, vt ego puto, ipsam editionem Poelmanni intelligit, in qua certe est

Et dictis iam finis erat; tunc altius actam
In pelagus iubet ire ratem, vastoque profundo
Retia demitti piscantia, quae nihil omnem
Claudere per noctem vacuo potuere labore.
Simon paret ouans, et aquosis gentibus instans,
Linea claustra iacit, tantumque immanis apertos
Inpleuit captura sinus, vt praeda redundans
Turbaret geminas cumulato pisce carinas:
Nam socia isthic puppis erat. Sic maxima saepe
Gaudia non ferimus, propensaque vota timemus;

OPVS PASCHALE.

niens, nunquam desideriis copiosa, iubet, altius eunte nauicula, pelago retia dimitti piscantia, quae totius noctis euoluto circulo, nihil trahere de profundis opere valuere frustrato. Paret Simon sacro laetus imperio, turbasque fluctiuagas linea doctus obsidione concludens, aquosi marmoris gentes murali cinctas protectione captiuat, tantumque piscium multitudo sinus cumulauit extensos, vt et Simonis, et quae socia puppis astabat, squamosis molibus occupata, periculo erepta sit vix carina. Sic nos etiam plerumque perturbat maximi successus inopinata felicitas, et gaudium, quod votiue suscipimus, si modum, mensuramque transcenderit, velut munus intolerabile iam timemus;

SCHOLIA.

formabat. Nostri omnes mss. cum Ang. *firmabat*, et glossa in Reg. *docebat*: eodem pertinet mendum in meo codice *firmabit*. Consentiunt Parrhasius, Ald., et praestantissimi editi. At Wopkensius, Burmannus, Barthius tenent *formabat*, quod Arntzenius in Obseruat. cap.9. late confirmat. Facilis quidem, et frequens mutatio est inter haec verba *firmabat*, et *formabat*: et verbum Lucae *docebat* aptius exprimitur per *formabat*: sed nihilominus deserenda non est lectio codicum *firmabat*. In prosa est *imbuebat*.

115. Rom. *In pelago*: retine *In pelagus*. Plerique codices scribunt *ratem*: nonnulli *ratim*.

116. Ott.1. a pr. m., Meus, Rom., Ang., Alb., Ott.2., Vatt.1., 2., Reg.2. *dimitti*: alii *demitti*. Saepissime occurrit haec varietas in hoc verbo.

117. Nonnemo coniecerat *vano*: sed *vacuo* pro *vano* recte poni probat Wopkensius, cui adhaeret Arntzenius, licet frequens occurrat in codicibus mss. haec permutatio.

118. Ald. *Simo paret*: ceteri *Simon*. Glossa codicis Alm., siue Burman. est: *De piscibus GENTES dicit, sicut Virgilius de apibus*. De piscibus etiam Virgilius dixit Georg.4. 430. *Gens humida ponti*.

119. Mirum, inter tot coniectores neminem coniecisse *Linea clathra iacit*: nam etsi Caper negat, recte latine dici *clathra* neutro genere, tamen Nic. Heinsius in melioribus Propertii libris inuenit l.4. el.5. v.72. *Quum fallenda meo pollice clathra forent*. Alii *claustra forent*.

122. Vet.1. male *Nam socio istic quis erat*, neque melius Mon. *Nam socio istic pius erat*.

123. Ott. 1. *perpensaque*: alii vel *propensa* clare, vel *perpensa*, aut *propensa*

Quod-

Quodque deo facile est, homines optare nec audent.
Talibus insignis virtutibus, ibat in vrbem,
Quae sit dicta Naim, populo vallatus opimo,
Et grege discipulûm, miserum quum cominus ecce
Conspicit efferri iuuenem, gelidumque cadauer,
Pluribus exequiis, et inani funere passum
Triste ministerium, cuius sors inuida matrem
Iamdudum viduam gemina viduauerat vrna.
Nec remorata diu pietas, inimica doloris,
Auxilium vitale tulit, tactoque feretro,

OPVS PASCHALE.

quae prompta diuinitate conceduntur, metuunt homines optare.

Talibus insignis, clarusque virtutibus vrbem, quae Naim dicitur, properabat intrare discipulis dominus, populisque vallatus, quum repente iuuenis aspicit cadauer efferri vanis exequiarum muneribus tristi ministerio sublimatum, cuius matrem secundo sors inuida pridem marito, nunc filio geminae viduauerat vrnae miseria, nihilque remorata pietas, doloris inimica, vitale

SCHOLIA.

in dubio nexu literarum. In mss. schedis Poelm. ad *propensa* ascriptum erat *magna*, quae est glossa in Rom., et Reg. 2.; in Reg. autem 1. *copiosa*, sed Arntzenius hanc explicationem reiicit, nisi scribatur *impensa*: et *propensa* cum Wopkensio exponit prospera, vt *pronam fortunam* apud Velleium p. 2. c. 69. Sic dicitur *propensus fauor*, *propensa munera*, *propensus animus* translata significatione a lancibus, quarum quae ponderosior est, propendet, seu deprimitur. Plerique mss., et editi *timemus*, quod Prosa, et sententia exigunt: nonnulli *tenemus* cum Poelmanno, et Fabricio.

125. Reg. 1. *De filio viduae suscitato*. Meus *Resurgit puer*.

126. Parrh., Ang., Alb. *Quae fit*, alii *Quae sit* pro *quae est*, vel *erat dicta*. Nonnulli *Quae sic dicta*. Parrh., schedae Poelm. *Naum*, alii *Naym*: plerique *Naim*, vel *Nain*. Vulgata nostra *Naim*. Ott. 1. *velatus*, sed fortasse prius fuit *vallatus*, quod cum ceteris omnibus retinendum.

127. Reg. 1. *discipulo*, eadem manus fecit *discipulum* cum glossa *discipulorum*. Sed non male erat *discipulo* adiectiue, quod etiam in Ott. 1. videtur fuisse a pr. m. Dracontius Satisf. v. 154. *Cinctus apostolica discipulante manu*, vt habent mss. codices. Sirmondus edidit *Cinctus apostolica, discipulaque manu*. Omnes nostri mss., Arntz., Parrh., Ald., Prosa *quum*. Poelm., et alii vulgati *tunc*, Arntzenius ex aliquo ms. allegat *dum*.

128. Plerique nostri mss., et optimae quaeque editiones *efferri*, quo spectat Meus *et ferri*. Ottobon. 1. *offerri*, rec. m. *efferri*. Poelm., et alii vulgati *afferri*. Sed *efferri* funeris verbum proprium est.

129. In Reg. 1. ex *passum* factum *passim* cum glossa *late, vel vbique*: rursus ad marg. pro d. s. *passum* cum ceteris.

130. *Triste ministerium* desumptum ex Virgilio 6. 223.

131. Reg. 5. *vna*: corrige *vrna*.

132. Vrb., Rom., Parrh., Arntzen., Cant. *dolori*, quod praetulit Cellarius.

Surge, ait, o iuuenis; parensque in tempore dicto
Mortuus assurgit, residensque, loquensque reuixit,
Atque comes genitricis abit: nam funere torpens,
Et licet amissae passus discrimina vitae,
Non poterat famulus, Domino clamante, tacere,
Nec, vita praesente, mori. Mox agmine verso,
Deponens trepidum recidiuo tramite luctum,
Candida felicem reuocauit pompa parentem.

OPVS PASCHALE.

protinus commodauit auxilium, feretroque manu (f) *redemptionis attacto, dixit dominus ad defunctum*, Adolescens, tibi dico, surge. Et resedit, qui erat mortuus, et coepit loqui, et dedit eum matri suae. *Licet enim iuuenis luce priuatus, corpore fuerit pigrae mortis oppressus, et funus veheretur extinctum, nec famulus, domino se vocante, reticere, nec spiritus, praesente vita, poterat non redire. Mox igitur omnis erat lacrymando, qui nubila facie* (g) *redditur serenata, conuentus, et in recidiuum tramitem posito gressus maerore conuertens, suis sedibus matrem candida reuocauit pompa gaudentem.*

SCHOLIA.

Plerique codd. mss., et editi *doloris*, quod aeque bonum est, vel melius. Mox Rom. *dedit*: reliqui *tulit*. Bibl. Lugd. *tectoque*: emenda *tactoque*. Error etiam est in Reg. 1. *tactuque*.

(f) Vetus codex *manus* pro *manu*. Obseruat praeterea Iuretus, *redemptionis* pro *redemptoris* a Sedulio more suo positum.

135. Meus *residens*, *loquensque*: desideratur coniunctio *que* ad rationem metri.

136. Parrh., schedae Poelm. *abit*, *non funere torpens*. – *Et licet*. Commodior est recepta lectio.

137. Plerique mss., et editi *Et licet*, nonnulli vulgati *En licet*, alii cum Fabricio *Ilicet*, quod indicant etiam schedae Poelmanni. *Amissae vitae* dixit etiam Iuuencus 2. 523. Wopkensius obseruat, *discrimina vitae amissae*, poni pro vita amissa, vt apud alios *discrimen*, siue *periculum mortis*, *sanguinis etc.* Notat etiam, *discrimen* ab Auito, et Aratore vsurpari pro damno, aerumna, malo.

(g) Restituit Iuretus *nubila facie*, quum in vet. cod. corrupte esset *nubila facile*.

140. Reg. 1., 2., 5., Vatt. 1., 2., Ott. 2., Vrb., Rom., Ang., Alb., et Meus cum Parrh., Ald., sched. Poelm., ms. Lips. *recidiuo*. Ott. 1. *rediuiuo*, posteriori manu *recidiuo*. Mss. Arntz., et Burm. cum plerisque editis *rediuiuo*. Nebrissensis videtur adoptare *recidiuo* (in notis legitur *reiduo*) cum explicatione *remenso*. Nic. Heinsius in pluribus membranis inuenit *recidiuus* pro *rediuiuus*: cui in deliciis fuit *recidiuus* pro rediuiuus substituere, vt notauit Burmannus ad Samonicum de medic. cap. 50. Cellarius Io. Frid. Gronouio male affingit, quod de Nic. Heinsio narratum est. De discrimine harum vocum vide not. ad Dracont. l. 1. v. 558., et l. 2. v. 633. Apud Sedulium Prosa tuetur *recidiuo*. Magis quidem latinum est *rediuiuus*: sed scriptores inferioris aeui saepe vsum sui temporis, non id, quod magis latinum erat, sequebantur. Adisis Isidorum l. 17. Etym. cap. 6. n. 10.

141. Rom. *renouauit*, recte emendatum per *reuocauit*, h. e., iterum, atque iterum vocauit, vt exponit Arntzenius, vel potius, vt ego arbitror, in domum re-

Nec tibi parua salus, Domino medicante, Maria,
Multiplici laesum curauit vulnere sensum,
Quam fera septenis rabies inuaserat armis,
Daemonico cuneata globo; sed squameus anguis
Imperiosa sacri fugiens miracula verbi,
Corde tuo depulsus abit, volucresque per auras
In chaos infernae lapsus penetrale gehennae,
Septem ingens gyros, septena volumina traxit.
Neue redundantem cumulato germine messem
Exiguis Dominus sineret languere colonis,

OPVS PASCHALE.

Nec tibi, Maria, salus exigua, domino medicante, collata, multis vulnerum plagis laesum pectoris curauit arcanum, quam septena rabies, globo cuneata daemonico, septenis armorum motibus possidebat. Sed squamei serpens maculosus erroris, tremenda fugiens omnipotentis imperia, tuo expulsus ex corde, chaos tartarei petiuit inferni, septem membrorum gyros torquens, septenisque voluminibus euanescens.

Tunc, ne copiosae messis germen vberrimum rari cultoris opere deficiente langueret, alios quoque duos, et septua-

SCHOLIA.

duxit. Pro *pompa* Cellarius cum Gronouio, vel cum Heinsio potius, edidit *turba* satis inepte, vt Wopkensius, et Arntzenius demonstrant; nam de multitudine, quae funus comitatur, *pompa* dici solet. *Pompam candidam* interpretatur Barthius l.2. Aduers. cap.2., quod veteres mortuorum lectos solerent linteis contegere. Magis tamen puto, *candidam* dici pompam, quia laeta erat, quum pompa funeris flebilis sit. Sic de festa pompa Ouidius l.4. Fast. v.906. eodem verbo vsus: *Obstitit in media candida pompa via*.

142. Rom. *De Maria peccatrice*. Meus *Liberat a septem spiritibus Mariam*. Reg.1. *De Maria Madalenae*. Re vera Maria Magdalena indicatur. Vide not. ad Iuu.4. 310.

143. Poelman. mendose *Iesum curauit* pro *laesum*.

144. Schedae Poelm. legi iubent *Quem* pro *Quam*, inuito Arntzenio. Communis lectio est *Quam*, sed in Ottob.1. fortasse prius fuit *Quem*.

145. Vrb., Rom., Meus *Daemoniaco*: lege *Daemonico*, vt stet versus. Reg.1. *coniuncta*, pro d. s. *cuneata* cum plerisque. In Ott.1. pro *cuneata*, quod recenti manu ascriptum est, aliud fuit a pr. m. Cellarius citat Lips. siue codicem, siue editionem pro *connexa*, et in Vat.2. videtur esse *cunctata* loco verbi *cuneata*, quod retinendum omnino est, a *cuneo* militari, siue multitudine peditum in cunei formam redacta.

146. Ott.1., Vat.1., codex Burmanni *Imperio sacri*, quod fortasse fuit etiam in Reg.2. Glossa Vat.1. est *secundum imperium*. Plerique *Imperiosa sacri*. Pro *verbi* Parrh. *Christi*, ex glossa, vt videtur.

149. Versus Virgilii 5. 85.

150. Reg.1. *Vbi misit discipulos LXXII. ad praedicandum*. Meus *Mittit discipulos cum virtute*. Rom. *Vbi Dominus mittit suos discipulos in mundum*. = Parrhas., schedae Poelm. *gramine*: alii melius *germine*.

Discipulosque alios, quorum mens conscia recti,
Puraque simplicitas, numero, meritoque refulgens,
Aurea libra fuit, velut agnos praecipit inter
Sanguineos properare lupos: Assumite, dicens,
Iura potestatis, nullum metuatis vt hostem;
Vipereasque minas, et scorpionum, atque inimicae

OPVS PASCHALE.

ginta discipulos, mente simplices, puritate fulgentes, qui numero, meritoque conspicui, libra digni in aurea nuncupari, velut insontes agnos, et mites, ad asperas hominum mentes quasi lupos inter iubet ire raptores. Talibus eos verbis hortatus, et alloquens: Ite, ecce mitto vos, sicut agnos inter lupos. *Rursusque reuersis, alacribusque, eis etiam vt daemones subiacerent, dixit, haec admonens:* Ecce do vobis potestatem calcandi super serpentes, et scor-

SCHOLIA.

152. Reg.1., 2., 5., Ang., Alb., Vat.1., Ott.2., Vrb., Meus, Rom., codd. Burmanni, et Arntzenii cum Aldo, Vet.1., 2., Mon. *Discipulosque*: in Ott.1. videtur ita fuisse, sed deletum est *que*. Mirari subit tantam codicum mss. consensionem in coniunctione *que* intrudenda, quae certe necessaria non videtur, ac propterea in plerisque editionibus omittitur. Equidem censeo, Sedulium ita scripsisse, vt verba Lucae referret c.10. v.1. *Post haec autem designauit Dominus ET alios septuaginta duos*. Sedulius *que* pro *et*, aut *etiam* posuit, vt iam notaui ad v.68. huius libri. *Mens conscia recti* ex Virgilio 1.Aen. 608.

154. Cellario *libra* videtur esse non stater, aut examen, sed pondo, vt ad parabolam de talento respiciatur. Crediderim potius, metaphoram desumi a libra, seu libella, machina geometrica, qua altitudo maris, fontium, fluuiorum etc. exploratur. Vel alluditur ad 12. vncias librae, quia sex 12. faciunt 72.

156. Reg.2. *Iure*, sed correctum *Iura*. Editio, et schedae Poelm. cum nonnullis aliis editis *timeatis*. Plerique mss. nostri, et alii *metuatis*. Bis apud Dracontium 2. 237. 730. occurrit hemistichium, *Iura potestatis*.

157. Reg.1., 2., Vat.2., Alb., Rom., Meus *et scorpionum*, *atque inimica*. Sic etiam Ott.1., sed prius fuit *scorpion*, vt videtur, et *inimice*. Vat.1. *et scorpionum, atque inimice*. Vrb. *et scorpio atque inimica*, fortasse mendose pro *scorpion*. Ott.2., Ang., Parrhasius, et plerique editi *et scorpion, atque inimica*. Reg.5. *et scorpi inimica venena*: ita correxit Aldus in Erratis, quum in contextu edidisset *et scorpionum inimica venena*. Nebrissensis correctioni Aldi adhaesit, quam etiam exhibent schedae Poelm., Arntzenio non probante. Codex Alm. *et scorpion, atque inimicae*. In tanta discrepantia veterum exemplarium existimo, a Sedulii manu esse *Vipereasque minas, et scorpionum, atque inimicae – Omnia virtutis*. Tertia in *scorpionum* produci solet, sed vocales *i*, et *o* contrahi possunt in vnam syllabam per synaeresin. *Omnia virtutis inimicae* ponitur pro *omnem virtutem inimicam*: quales locutiones non semel obseruaui in Iuuenco, vt ex indice verborum verbo *omnia* colligitur. Verba Lucae sunt c.10. v.19. *Ecce dedi vobis potestatem calcandi supra serpentes, et scorpiones, et super omnem virtutem inimici: et nihil vobis nocebit*. Ex quibus emendari debet interpunctio Arntzenii, quae est huiusmodi: *Assumite, dicens, – Iura potestatis, nullum metuatis vt hostem – Vipereasque minas, et scorpion: atque inimica – Omnia virtutis sensu calcate fideli*. Nam *calcate* coniungendum est cum *minas etc.*

Omnia virtutis sensu calcate fideli.
Nulla meis famulis feritas aduersa nocebit.
Nec tantum hoc gaudete, viri, quod spiritus ater
Subiaceat vobis, quantum quod nomina vestra
Scripsit in aeterno caelestis litera libro.
Ius est quippe dei, vitam praeponere factis.
Nam merito cessante bono, miracula nil sunt,
Quae faciunt plerumque mali, quibus arbiter orbis,
Nescio vos, dicturus erit, discedite, cuncti
Artifices scelerum, rebus qui semper iniquis
Diuinum simulastis opus. Sic tempore Moysi

OPVS PASCHALE.

piones, et supra omnem virtutem inimici, et nihil vobis nocebunt. Verumtamen nolite gaudere, quod spiritus vobis subiecti sunt. Gaudete, quoniam nomina vestra scripta sunt in caelo. *Haec est enim regula diuini iudicii, vitam factis anteferre, non facta vitae praeponere. Nam si meritum sancti cessauerit instituti, nihil habent momenti* (h) *miracula, quae probantur et a malignis frequenter ostensa, quibus ille secretorum testis, et arbiter gestorum, seu retributor dictorum Euangelistae praedixit eloquiis,* Non noui vos, discedite a me omnes, qui operamini iniquitatem. *Talis sub Aegyptia quondam Pharaonis aderant tyrannide duo sceleratae societatis artifices, qui Memphiticis vanitatibus confidentes, Moysi caelestia nitebantur*

SCHOLIA.

158. Cant., Meus *virtuti*, Rom. *virtute* : legendum *virtutis*, vt nuper dicebam. Rom. *fidei* pro *fideli* : sic producenda esset secunda in *fidei* cum Paulino; praestat tamen retinere *fideli*.

159. Quidam editi *feritas famulis*.

160. Nonnulli editi *quid*; retine *quod*. Confer not. ad Iuuencum 2. 45. *Spiritus ater*, scilicet daemon.

161. Torn.2. *Subiiciat vobis* : corrige *Subiaceat*.

162. Ms. Burmanni, Reg.1. a pr. m. *Scribat*. Vrb., Rom. *Scribit*. Reg.1. pro d. s. a manu posteriori, sed antiqua, *Scripsit*, quod plerique praeferunt.

163. *Facta* res gestae sunt memoratu dignae, aut miraculosae: vti *vita* simpliciter pro bona vita aliquando sumitur. Wopkensius profert locum Seueri Sulpicii cap.26. Vitae S. Martini: *Nam etsi facta illius explicari verbis vtcumque potuerunt, interiorem vitam illius ... nulla vnquam ... explicabit oratio.*

(h) Erat in vet. cod. *monumenti* pro *momenti*. Mox in nonnullis editis mendose *doctorum* pro *dictorum*.

165. Meus *plerique* : melius reliqui *plerumque*.

166. Vet.1. *docturus* : lege *dicturus*.

168. Reg.1., Ott.1. *simulatis* : rectius alii *simulastis*. Vat.1. a pr. m. *similastis*, a sec. rec. manu *simulastis*. Plerique mss. *Moysi*, editio Poelm. *Mosi*, schedae eiusdem Poelm. *Mosis*, Aldus *Mosae*, quod tenuit Nebrissensis, scilicet *Moses*, *Mosae*, vt *Anchises*, *Anchisae*. Arntzenius reiicit *Moysi*, quasi id metro repugnet. Sed potest per synaeresin esse disyllabum.

Carminibus quidam vanis Memphitis in oris
Signa dabant non sponte dei, sed imagine falsa
Visibus humanis magicas tribuere figuras.
  Post Pharisaeorum cuiusdam principis intrat
Clarificare domum, non escam sumere tantum,
Ad quam tunc facili conuenerat ille precatu.
Hic homo perspicuo distentus ventre tumebat
Plenus aquae, grauidamque cutem suspenderat aluus
Inclusam paritura necem; iam membra fluebant,
Accrescente sinu, miserosque infusa per artus
Turgida perflatum macies tenuauerat aegrum,
Inque vteri spatium totus conuenerat hydrops.

OPVS PASCHALE.

aemulari miracula, dolisque magnificis fabricatas humanis visibus nebularum opponebant imagines, et figuras.

Interea cuiusdam Pharisaeorum principis veniens obsecratus ad epulas, non magis vescendi gratia, quam eius domum clarificare festinans, vidit hominem falso crassitudinis tumore distentum, cuius, aqua redundante, perspicuus vtris putabatur esse, non vterus, praegnansque cutis immanitas necem parturibat inclusam, et tabescentium detrimento membrorum sinus augebatur immodicus. Ita macies vbique dominata

SCHOLIA.

169. *Memphitis* cum substantiuo aliquo solet coniungi, vt *Memphitis ora*, *aula*, *terra*: casus vero secundus apud antiquiores latinos est *Memphitidis*. Sedulius pro regione aegyptia nouo more simpliciter adhibet *Memphitis*, *Memphitis*. Memphis vrbs erat Aegypti.

170. Parrh., schedae Poelm. *falsi*: alii cum Prosa *falsa*.

172. Rom. *Vbi Dominus sanauit hydropicum*. Meus *Hydropicum sanat*.

174. Reg.1., Rom. *facilis* non male pro *facili*.

176. Fere omnes nostri mss. cum ms. Arntz., Parrh., Ald., Fabr., et aliis *aquae*: in Ott.1. est *a que*, sed fortasse fuit *aquis*. Meus, Alm., editio, et schedae Poelm., et multi vulgati, praesertim recentiores *aquis*. Cant., Ang., ms., et ed.Lipsiensis, Vet.1., 2., Mon. *aqua*. Numero singulari fauet Prosa. Wopkensius coniicit *grauidaque*, vt *a* ante *que* producatur, quod nouum non est. Sed recte opponit Arntzenius, in Prosa *praegnans* ad *cutis*, non ad *aluus* referri.

177 Vat.2., Vet.1. *Inclusa*: retine *Inclusam*. Nonnulli codices mss. scribunt *Inclausam*.

178. Vrb., Rom. *Arescente sinu* nullo idoneo sensu. *Infusa per artus* Virgilianum est l.6. v.726.

179. Plerique *perflatum*, et in Reg.2., et Ott.1. glossa *valde flatum*. In Reg.1. etsi vnum videtur verbum, glossa tamen est *foetidum anhelitum*; quod indicat *per flatum*. In meo codice est *perflatum*, et ad marg. pro d. s. *perflatu*. Vrb., Ang., et editio Edimb. *per flatum*.

180. *Spatium vteri*, magnitudinem, amplitudinem, et molem vteri, vt apud

Non tulit hanc speciem mundi Pater, et sua trans it
Sabbata non curans, hominem curare paratus,
Quem voluit magis esse suum: nam sabbata propter
Condita sunt hominem, non est homo sabbata propter.
Tunc pius humentem siccata corporis vnda
Iussit abire luem: fluidus mox viscera morbus
Deserit, et vacuae resident in pectore fibrae,
Carnalemque lacum pestis lymphata reliquit.

OPVS PASCHALE.

totum hydropem in aluum turgidam congregarat. Non tulit mundi Pater hanc speciem, se praesente, consistere, suaque sabbata, quae tunc aderant, non curauit, hominem festinans curare, quem suum magis esse desideraret. Nec enim hominem propter sabbatum deus instituit, sicut in alio Euangelii sancti capitulo suis Dominus ipse verbis edocuit: sed sabbata propter hominem procreauit. Tunc opus salutis impertiens, humentem viscerum desiccari iussit illuuiem. Quum repente morbosa paludis corporeae vnda discessit, lacusque vitreae iam carnis exhaustus lymphatae pestis subito vacuatus abscessit.

SCHOLIA.

alios spatium corporis, lateris, plantae, rhombi, et similia.

181. ***Non tulit hanc speciem*** hemistichium Virgilianum 2. Aen. v.407.

182. Arntz. ***sanare***: alii ***curare***, quod venustius est, quum idem verbum praecedat ***non curans etc.***

184. Reg.5., Ald., Fabr., et nonnulli alii vulgati ***sed non homo*** pro ***non est homo***. Ott.2. ***hominem, non homo sabbata*** contra metrum. In Vrb., et Vat.2. desideratur hic versus.

185. Pro ***pius*** Arntzenius suspicatur ***prius*** ob sequens ***mox***: sed retinet ***pius*** ex Prosa, et quia hoc epitheton Sedulio in deliciis erat. Parrhasius ex aliquo codice iam ediderat ***prius***.

186. Schedae Poelm. monent, legendum ***abire***, non ***habere***, quia scilicet in eius editione extat ***habere luem***. In Vat.1. fuit ***habere***, sed correctum est per ***habire***, quo innuitur ***abire***. Cellarius cum Alm., Lips., et quibusdam vulgatis edidit ***fluuidus***. Ita etiam scribunt Reg.1., 2., Vat.2., Alb., sed in Reg.1., 2. correctum est per ***fluidus***, quod praeferunt plerique nostri mss. cum cod. Cant., Parrh., Ald., et aliis editis. Saepe haec permutatio in mss., et editis etiam aliorum scriptorum occurrit: sed satius est amplecti ***fluidus***, nam ***fluuidus*** a Lucretio adhibetur, fortasse vt primam producat. Quum igitur corripitur, scribere praestat ***fluidus***.

188. Meus ***locum***: alii ***lacum***, quod probum est. Meus ***lymphatica linquit***: ceteri ***lymphata reliquit***. Vrb., Fabricius, et quaedam aliae editiones ***relinquit***, vt v. sup. ***resident***: sed haec mutatio temporum saepe eleganter adhibetur. In Reg.1. ex ***relinquit*** factum est ***reliquit***. Arntzenius scripturam ***lymphatica liquit***, quam schedae Poelm. indicant, non inconcinnam dicit esse. ***Lymphatus***, et ***lymphaticus*** eadem significatione gaudent: et quamuis pro furenti vtrumque verbum soleat accipi, Sedulius a ***lympha***, siue aqua sumit pro aquoso. Ser. Samonicus c.27. v.507. ***Helleboro quoque purgatur lymphaticus error***, sic codices emendatiores: alii legunt ***humor*** pro ***error***. Prosa Sedulii fauet receptae lectioni. Triplex distinguitur hydropis species,

Coeperat interea Dominus, Galilaea per arua
Transgrediens, sancto quoddam pede tangere castrum.
Hunc procul vt videre decem maculosa gerentes
Leprosi portenta viri, quos corpore foedo
Discolor obscoenis turpabat poena figuris,
Praeceptor, miserere, potes namque omnia, Iesu,
Clamantes dixere simul: tunc flexa potestas,
Quae nunquam pietate vacat, clementior infit:
Ite, sacerdotum conspectibus ora referte.
Quumque viam peterent, subito mundata vicissim
Mirantur sua membra viri, variumque tuentes
Esse nihil, sese pariter speculantur, et omnes
Explorant proprias alterno lumine formas.
Ex quibus vt grates ageret pro munere tanto,

OPVS PASCHALE.

Quumque dominus Hierosolymam petens, per Samariam, et Galilaeam, Hiericumque transiret, quoddam castrum clementer ingressus est, quem procul vt decem miseri videre leprosi, maculosae corporis obscoenitate foedissimi, quos discolor sparsa vultibus poena turpi fecerat deformitate portenta, simul vna voce clamauere flebiliter: Iesu magister, miserere nostri. *Tunc singularis illa potentia, quae nunquam pietate fit* (i) *vacua, respondit, ac miseranter dixit:* Ite, ostendite vos sacerdotibus. *Subitoque, dum properant, fugit omnis ex eorum membris iniquitas, et mutuis se visibus intuentes, alterna pariter mundatione gaudebant, quod in nullo quidquam ex horrenda va-*

SCHOLIA.

Ascites, quum aqua est in cauitatibus, vel inter peritonaeum, et musculos; Tympanites, quum membranas distendit non aqua, sed aer; et Anasarca, quum aqua inter musculorum interstitia, cutem, et glandulas per ambitum corporis diffunditur. Sedulius primam, et tertiam speciem describere videtur.

189. Rom. *De decem leprosis*. Meus *decem leprosi mundantur*. = Mon. corrupte *Gallica per arua*. Nonnulli scribunt *Galilea*, alii *Galilaea*.

190. Ott. 2. *sanctum*: lege *sancto*.

193. Arntz., Ang., Reg. 5., Vrb., Rom. cum editionibus Parrh., Ald., Lips. *turbabat* minus bene. Ott. 1. *torpebat*, diuersa scriptura, vel potius correctio *turpabat*: ita plerique, Meus *turparat*.

196. Schedae Poelm., Reg. 5. ad marg. *inquit* pro *infit*.

(i) Fortasse *fuit vacua*.

197. Editio Poelm., et nonnulli alii vulgati *referre*, quod etiamsi defendi possit, tamen non est a manu Sedulii, vt ex Prosa liquet. Schedae etiam Poelm. damnant *referre*.

198. Arntz. *curata*: alii cum Prosa *mundata*, quod verbum in re eadem adhibitum libr. 3. v. 29.

202. Reg. 5., Ald. *agerent*.

Vix

Vix vnus reduci conuersus tramite, pronus
Sternitur ad terram, Dominum virtutis adorans,
Atque sacerdoti vero sua protulit ora.
Denique pontificum princeps, summusque sacerdos
Quis, nisi Christus, adest? gemini libaminis auctor
Ordine Melchisedech, cui dantur munera semper,
Quae sua sunt, fructus segetis, et gaudia vitis.
Quum residens caecus Timaei filius illud
Propter iter, Dominum per quod cognouerat ire,

OPVS PASCHALE.

rietate remanserat. Ex quibus vnus tamquam decimas prae omnibus percepti muneris oblaturus, grata festinatione regrediens, ante dominum se prostrauit in faciem. Magna viri fides, magnaque prudentia, qui sub vnius qualitatis effectu gemina luit deuotione officium: fides, quod ob hoc se mundatum credidit, quia rogauit. Prudentia, quod sacerdotibus se iussus ostendere, Iesum maluit adorare. Quis enim, nisi dominus Christus, pontifex pontificum, sacerdos sacerdotum, gemini libaminis auctor, et conditor, cuius secundum ordinem Melchisedech munera, quae pro nobis obtulit crucifixus, sui corporis consanguinitate offeruntur, triticeae sementis cibus suauis, et amoenae vitis potus amabilis?

Quum Thimae filius iuxta viam fraudatus lumine resideret, qua Christum cognouerat transmeare, crebroque voci-

SCHOLIA.

203. Wopkensius ex coniectura praefert *Mox vnus*, quia leprosus ille non vix, aut aegre hoc officium praestabat. Lectionem receptam explicat *vix = quia ceterorum exemplo hinc auocatum iri credidisses, vel ob vilitatem huius alienigenae, quum ceteri essent Iudaei*. Arntzenius difficultatis nebulas remoueri ait, si *vix* construatur cum *conuersus tramite*, vt hic sensus sit; *Statim vt redux fuit, sternitur pronus ad terram*. Nodum in scirpo quaerunt: *vix vnus* valet *vnus tantum*. Cicero l. 12. Famil. ep. 4. a med. *Dolabella valde vituperabatur, quod tibi tam cito succederet; quum vix dum triginta dies in Syria fuisses*. Terentius Phorm. 4. 2. 4. *Vix dum dimidium dixeram, intellexerat*. De varia significatione verbi *redux* videri potest index Dracontii.

205. Vet. 1., 2. *vera*: emenda *vero*: Christus enim est verus sacerdos, vt ex sequentibus patet.

207. *Gemini libaminis*, quia sicut Melchisedech panem, et vinum obtulit, ita Iesus Christus corpus suum, et sanguinem sub specie panis, et vini obtulit, sacerdos secundum ordinem Melchisedech.

209. Reg. 1., 2., Ott. 1., Vat. 2., Ang., Alb., schedae Poelm., Parrh. *fructus segetis, et*: alii cum plerisque editis *segetis fructus, et*, quod fortasse ab imperitis librariis factum, vt vltima in *segetis* positione producatur: frustra, nam in *fructus segetis, et* ratione caesurae postrema vocis *segetis* produci potest, et in alia lectione *fructus, et* eadem est difficultas, siquidem vltima in *fructus* etiam numeri pluralis a Sedulio corripi solet. Meliores codices exhibent *fructus segetis, et gaudia vitis*, quod et planius est. Cur vinum dicatur *gaudia vitis*, vide not. ad Dracont. 1. 172. *Munera laetitiae etc.*

210. Rom. *De caeco filio Timaei*. = Arntz. *Dum*: alii *Quum*.

211. Male ed. Lips. *Praeter iter*: nam *praeter* significat motum, *propter* statum

Vociferans crebro lumen clamore petisset,
Nec, populo prohibente, tacens, accedere iussus
Ad Dominum palpante manu, visumque recepit,
Et, nullo ducente, redit. Quam fortiter instat
Importuna fides! quidquid res dura negarit,
Sola frequens votis oratio praestat honestis.
 Vnanimum panem sic ille petebat amicum,
Qui foribus clausis per opaca silentia noctis,
Obnixeque diu, confidenterque neganti,

OPVS PASCHALE.

ferans cum clamore, nec populis vetantibus conticescens, oculatae sibi tribui copiam claritatis magis ac magis postularet, ad Christum venire iussus, aliena manu perrexit, et voti compos accepti, nullo fultus duce rediit. O confidentiae virtus infractae, quam violenter impetras, quae optatis, et assiduis ex corde precibus congregatis tamquam debitum exigis, qua postulas (k), *sic mereris! Quidquid enim pro qualitate difficile res durior abnegarit, sola votis simplicibus, et honestis oratio frequens obtinet supplicantis, non quod aliquid deo difficile, sed quod magnitudo causae sit humanitus desperare, sicut ille nocturno silentio, qui panes sibi diutinus negante postulans ab amico, quae iure charitatis merere non valuit, auxilio iustus importunitatis extorsit* (l).

SCHOLIA.

in loco. Nec melius Aldus *Prope iter*: nam id metro repugnat.

212. Vat. 1. *petiuit*: ceteri *petisset*.

214. *Palpante manu*, scilicet accessit palpante manu, *a tientas*, dicunt hispani.

215. Torn. 1., 2. *docente* contra Prosam, ait Arntzenius: contra metrum ettiam, addere debuit. Ex Aldo hic error in alios permanauit: sed Aldus in Erratis substituit *ducente*. Arntz. *o quam*: non patitur lex metri. Fabr., et quaedam aliae editiones *quum* pro *quam* minus recte.

216. Vrb., Rom., Meus, Ang. *negaret*: ita fuit in Reg. 1., sed emendatum fuit per *negarit* cum glossa *vetauerit*. In Ott. 1. dubium, an *negauit*, an *negarit* exaratum fuerit. Communis, probaque lectio est *negarit*. Verba *res dura* redolent Virgilium 1. Aen. 267. *Res dura, et regni nouitas me talia cogunt*.

(k) In Gallandio inuenio *qua quod postulas, sic mereris*: in antiquis bibliothecis Patrum *qua postulas, sic mereris*. Malim *qua postulans, sic mereris*.

218. Rom. *De illo, qui petiit panem ab amico*. = Antiquiores nostri codices Reg. 1., 2., Ott. 1., Vat. 2. *Vnanimum*: alii *Vnanimem*. Eodem modo editi variant.

219. Parrh., schedae Poelm. inuerso ordine *clausis foribus*. Nox a poetis dicitur *opaca*, hoc est, obscura: hinc *opaca silentia noctis*.

220. Reg. 1. *Obnexoque*, ex quo factum *Obnixoque* cum glossa, *resistente amico*: rursus correctum *Obnixeque*. In Ottob. 1. aliud videtur fuisse: sed eadem prima manus apposuit *Obnixeque*. Reg. 5. *confidensque*, quod ex Aldo fortasse sumptum est: sed in Aldo nexus literarum indicat *confidenterque*: id sensus, et metrum postulant. Pro *neganti* male Parrh. *negauit*. In Rom. fuit etiam *negauit*, sed correctio addita est *neganti*.

(l) Mendosus vetus codex *extorsi* pro *extorsit*, et paulo post *adorem* pro *ardorem*, quod a Iureto notatum.

Vocibus assiduis, precibusque extorsit anhelis.
Praeteriensque viae Dominus loca Samaritanae,
Humanam flagrante sitim collegerat aestu,
Fonsque perennis aquae, modicam desiderat vndam,
Vt biberet, qua corpus erat; tunc accola gentis
Stans mulier, paruum puteo quae traxerat haustum,
Quum dare cunctatur periturae munera lymphae,
Agnoscens propriam numeroso coniuge vitam,
Orat, inexhausti tribui sibi dona fluenti,
Aeternam positura sitim, qua nemo carere
Dignus erit, Domini nisi mersus gurgite Christi,

OPVS PASCHALE.

Samaritana quoque dominus loca praeteriens, humanae sitis ardorem die collegerat aestuante, fonsque iugiter peruius, et perennis aquae semper irriguus, vndam desiderabat exiguam, qua materiem gerebat corporis epotandam. Hic mulier illius regionis indigena, quae profundo latices hauriebat e puteo, modicae cunctatur munus aquae tribuere, cognoscens voce prophetica numeroso, vel alieno de coniuge sui criminis vitam, immortalia sibi dominum fluenta largiri orat, quorum nunquam deficiente substantia, sitis deficeret abolenda, ignorans prorsus, ac nesciens, nullum tanto munere potiturum, nisi qui gurgite

SCHOLIA.

222. Reg. 1. *De muliere Samaritana*. Rom. *Vbi Dominus venit ad puteum*. Meus *Poscit aquam, vt det eam*.

223. Vat. 2. *Humana*: corrige *Humanam*. Arntz. *conceperat*, quae glossa est in Alm. ad *collegerat*. Heinsius ad Ouid. l. 5. Met. v. 446. citat *Immensam* pro *Humanam*, et Arist. sacr. cap. 20. *contraxerat* pro *collegerat*. Verum haec saepe scriptoribus excidunt, rem ipsam potius, quam verba attendentibus.

224. Vat. 2. *Fons perennis*: corrige ex lege pedia *Fonsque perennis*.

225. Fere omnes nostri mss. cum Lips., ed. Ald. *qua corpus erat*, quod Prosa confirmat. Alm., Vet. 1., 2., Mon., Col. *quia corpus erat*. Ita fuit in Reg. 1., sed ex *quia* factum est *qua*. Parrh. *qui corpus erat*. In schedis Poelm. variae hae erant lectiones, *Al. quia*, *al. qui*, *al. qua corpus alat*: hanc vltimam Arntzenius non ineptam censet. Ea extat in meo codice, ad cuius marg. diuersa scriptura indicatur *qua corpus erat*. Glossa huius in Reg. 1. est *qua – de qua parte*. Ad verbum *accola* notat Nebrissensis, *Quid, si legas incola*? Reuera *accola*, et *incola* in eo differunt, quod *accola* est, qui iuxta, vel circa locum aliquem habitat, *incola*, qui in aliquo loco habitat. Sed quum Sedulius dicat *accola* non *vrbis*, sed *gentis*, fortasse aptius vocabulum huic loco est *accola*, quam *incola*.

226. Reg. 1. *haustus*, quod factum videtur ex *haustum*: sensus sic erit *paruum haustus*, quasi *parum haustus*. Communis scriptura *haustum* non male procedit.

228. Wopkensius mallet *paruam* (forte *prauam*) pro *propriam*, siue etiam *culpam*, vel *noxam* pro *vitam*, retento tunc *propriam*. *Vita* sic absolute intelligitur aliquando vitae ratio, bona, vel mala, quod ex adiunctis determinatur.

Percipiat placidas animae, non corporis, vndas.
Dumque sui media residens testudine templi,
Ore tonans patrio, directi ad peruia callis
Errantem populum monitis conuertit amicis,
Ecce trahebatur, magna stipante caterua,
Turpis adulterii mulier lapidanda reatu,
Quam Pharisaea manus placido sub iudice sistens,
Quum damnare parat, plus liberat: omnibus illis
Nam simul e turbis proprio sine crimine nullus
Accusator erat, saxum qui missile primus
Sumeret, obscoenae feriens contagia moechae.

OPVS PASCHALE.

Iesu Christi submersus, vndis spiritalibus, anima fuerit, non corpore satiatus.

Dumque huius tonans ore saluator sacri moenibus resideret in templi, populum miseratus errantem, in rectum tramitem amica vitae (m) *monitione conuertens, ecce ducebatur abstracta coetu magnae multitudinis praeceps adultera ad eum deformis, legitimae consuetudinis instituto lapidum iactibus obruenda. Quam pio iudici saeuus accusantium furor ingessit, damnare cupiens, liberauit. Nam conditione proposita, vt puniendi sceleris auctor existeret, qui sceleris nihil haberet, nullus suo iudicio purus inuentus est, qui feriret impuram.*

SCHOLIA.

232. Ott.2., Meus *Praecipiat*: alii melius *Percipiat*. Ott.2. *placidasque animae*: abundat coniunctio *que*.

233. Reg. 1. *De muliere in adulterio deprebensa*. Meus *Mulier absoluitur adulterii reatu.* = Cant., Arntz., Vrb., Rom., Meus, ed. Lips., Ald. *Quumque*: plerique *Dumque*. Reg.2., Ott.1. *media residens*: alii *residens media*. Vat. 1. *residens medii.* Virgilius vero, ex quo Sedulius proficit, l. 1. Aeneid. v. 509. *Media testudine templi*. Videndus ad h. l. Seruius, quem Isidorus 15. Orig. 8. describit, non vt suo nomine venditet, quae Seruio debet, vt ait Arntzenius, sed quia opus ipsum Isidori est centonarium.

(m) Perperam vetus codex *vita* pro *vitae*, et mox *qui ferret in puram* pro *qui feriret impuram*.

236. *Ecce trahebatur* ex Virgilio 1.Aen. 403. *Magna stipante caterua* ex eodem 4. Aen. 509.

238. Schedae Poelm. *Quum* pro *Quam* bono aliquo sensu, si v. seq. legatur *Condemnare*.

239. Fabr., et quaedam aliae editiones *Dum damnare parat*. Reg. 1. *Quum damnare paret*, ex quo factum *Condemnare parat*, vti etiam exhibent Ott. 1., Vrb., Ang., Rom., et alii mss. apud Arotzenium, et schedas Poelmanni cum editione Parrhasii. Rursus in Reg. 1. pro d.s. indicatur lectio communis *Quum damnare parat*, vbi *quum* sumitur pro *dum*. In Vat. 1. fortasse fuit *Condemnare*, nunc est *Quum damnare parat*. In Reg. 1. ex *illis* factum est *ille* cum glossa *iudex Christus*: iterum pro d. s. *illis*. Parrhasius interpungit *plus liberat omnibus illis. - Nam simul*. Ald. *plus liberat, omnibus illis. - Nam simul.* At *omnibus illis* coniungendum est cum *turbis*.

240. Meus *ex*: alii *e*.

242. Meus *fugiens*: retineo *feriens*,

Nec poterat quisquam festucam vellere paruam
Ex oculo alterius, proprio qui lumine grandem
Sciret inesse trabem. Profugus sic ille recessit
Impetus, et clemens donat sententia culpam,
Iam non peccandi sub conditione solutam.
Nam vomitum quicumque suum canis ore relambit,
Nec veterem studet hic veniam, nec habere futuram,
Huius damna tenens, huius compendia perdens.
  Inde means, genitum cernit considere caecum,
Qui male praegnantis delapsus ventre parentis,

OPVS PASCHALE.

Nec enim ex alterius oculo festucam quis audebat euellere, quum trabem sciret in proprio permanere. Mox igitur totum rapidae seditionis incendium conscientiae fuit immunditie restinctum, omnisque tacite (n) *confitendo reus inuentus est accusator. Tunc clemens domini, mitisque sententia manifesti criminis moecham non iudicans absoluit, sed miserans non puniuit, reuersuram scilicet ad poenam, si reuerteretur ad culpam. Nam quisquis canino ritu* (o) *illuuies, quas euomuit, appetit, et relambit, nec veterem studet habere veniam, nec futuram, huius lucra deperdens, quam inaniter acquisiuit, illius damna sentiens, ad quam peruenire non meruit.*

Hac etiam Dominus e regione discedens, caecum conspicit naturalem, qui miserae matris ex vtero lapsus ipse

SCHOLIA.

quod Prosa confirmat. *Contagia moechae*, h., e., moecham contagiosam, vt similia multa Sedulius adhibet.

243. Fabr., et pauci alii editi cum Prosa *euellere*, quod Meus innuit in *euelere*. Plerique *vellere*, Alm. *pellere*.

244. Meus, Rom., Parrh. *qui in lumine*, ita etiam Vrb., sed mendose *limine* pro *lumine*. Plerique omittunt *in*.

246. *Sententia* eleganter adhibetur pro iudice eam ferente, quod multis exemplis potest confirmari.

(n) In vet. cod. est *confitenda*, et, vt videbatur scriptum, *tacitecte*: ex quo Iuretus reposuit *tacitate confitendo*, quia Sedulius huiusmodi vocibus delectatur. Teneo scripturam, quae in nonnullis bibliothecis Patrum reperitur, *tacite*. Paulo ante in plerisque editis est *immunditie*, sed in bibliotheca Patrum Parisiensi 1589. *immunditia*; vbi etiam est *fugit* pro *fuit*.

247. Meus *salutem*, quod aliquo pacto explicari potest: sed communis, et vera lectio est *solutam*.

248. *Relambo* auctorem Sedulio antiquiorem fortasse non habet. *Canis ore* est *ad morem canis*, vt explicat Nebrissensis.

(o) In plerisque bibliothecis Patrum corrupte *camini ritus* pro *canino ritu*. Sententia est ex epist. 2. Petri cap. 2. v. 22.

250. Cant. *damna ferens*: alii *damna tenens*, sed in Reg. 1. pro *tenens* aliud fuit. Plerique *perdens*, aut ita clare, aut in compendio literarum. Parrh., schedae Poelm. *perdit*. Barthius cum suo ms. optimum iudicat *pendens*, inuita Prosa. Vrb. corrupte *compendia tenens*.

251. Meus *Videt caecus natus*. = Parrh. *consistere*: verius est *considere* ex Ioann. c. 9. v. 8. *Nonne hic est, qui sedebat, et mendicabat?*

252. Reg. 2., Ang., Ott. 1., Meus, Parrh.,

In lucem sine luce ruit. Tunc sanguinis ille
Conditor humani, mundique orientis origo,
Imperfecta diu proprii non passus haberi
Membra operis, natale lutum per claustra genarum
Illiniens, hominem veteri de semine supplet.
Nec visum tamen ante capit, quam voce iubentis
Accepta Domini, Siloam venisset ad vndam,
Et consanguinei fotus medicamine limi,
Pura oculos fouisset aqua; mox ergo gemellae

OPVS PASCHALE.

miserior, in lucem sine luce peruenit. Tunc humani sator ille principii, mundique conditor, atque perfector, oris sui fabricam non passus manere minus impletam, speculari deficiente materia, lutum, (p) naturale scilicet instrumentum, genarum clausiris illiniens, quod in homine minus esse conspexerat, de veteri bonus opifex caemento suppleuit. Nec prius tamen ille sumpsit aspectum, quam domini praeceptis admonitus, Siloae salubrem venisset ad laticem, et tutus (q) consanguinei medicamento iam limi, vnda oculos lauisset infusa. Mox itaque sanis ex vultibus acies gemellae fulserunt tandem, dignae conspicere,

SCHOLIA.

et multi editi *delapsus*: alii nostri mss., codd. Burm., Arntz., et plurimae editiones *dilapsus*. Arntzenius tuetur *delapsus*. *Delabi de ventre parentis* eleganter dicitur, vt *cadere de matre* pro egredi ex vtero matris. *Male delapsus.*, quia caecus natus est.

253. *Sanguinis*, nempe generis. Virgilius ecl. 8. v. 45. *Nec nostri generis puerum, nec sanguinis edunt*.

254. Rom. contra metrum *mundi quoque orientis*.

255. Reg. 1. *habere*, supra melius *haberi* cum ceteris.

256. Meus corrupte *per clausta*, ex quo suspicari aliquis possit *per clausa genarum*, h. e., per clausas genas. Euangelista ait, *Liniuit lutum super oculos eius*, quod arguit, receptam lectionem veram esse. *Natale lutum*, vt v. 260. *consanguineus limus*.

(p) Alii *luto*, alii *lutu*, Gallandius *lutum*: quem tamen fugit annotatio Iureti, qui cum vet. cod. legit *lutu*, et monet, ita legendum pro *luto* more antiquo, vt *lauru* pro *lauro*, et pleraque alia. Retinendum tamen est cum Gallandio *lutum*: eodem enim modo in carmine loquitur Sedulius. Male passim distinguitur haec periodus, nimirum *impletam speculari*, *deficiente materia*. Longe melius est *impletam*, *speculari deficiente materia*.

258. Parrh., schedae Poelm. *monentis*; neruosius est *iubentis* cum Prosa, et aliis.

259. Arntz. *Siloe*, cui fauet Prosa. Bona etiam est communis lectio, vt *terra Asia*, *humus Graecia*. Vox *accepta* est vox audita. Aliquando exprimitur *auribus accipere* pro audire.

260. Reg. 2. *Nam cum sanguinei*: sed glossa est pro *consanguinei*, scilicet *Namque homo ex limo formatus etc.* Ott. 1., Meus *totus* pro *fotus*, fortasse quia illico v. seq. recurrit *fouisset*. Legi hic posset *lotus*, aut potius v. seq. *lauisset*, vt nunc dicam.

(q) Pro *tutus* Gallandius legendum putat *fotus*. Reposui *lauisset* pro *habuisset*.

261. Arntz., Ang. *lauisset*, quod coniecerat Burmannus, ea probabili ratione ductus, quam modo indicabam ad v. praec. Codex Alm. *gemellis*: lege *gemellae*.

Vultibus effulgent acies, tandemque merentur
Ignotum spectare diem. Cognoscite cuncti,
Mystica quid doceant animos miracula nostros.
Caeca sumus proles miserae de foetibus Euae,
Portantes longo natas errore tenebras.
Sed dignante deo mortalem sumere formam
Tegminis humani, facta est ex virgine nobis
Terra salutaris, quae fontibus abluta sacris,
Clara renascentis reserat spiramina lucis.
Bethaniaeque solum repetens intrarat, ibique

OPVS PASCHALE.

quem prorsus ignotum habuere primitus diem. Omnes igitur haec spiritualiter legentes oportet aduertere, quid mystica doceant huius facti miracula. Caeca sumus enim proles foetibus Euae creati miserrimae, per tenebras genuinae caliginis longis erroribus incedentes. Sed postquam deus habere dignatus est humanae (r) *carnis effigiem, data nobis est terra salutaris ex virgine, quae fontibus sacri lauata baptismatis, renascentibus aperuit lumina claritatis.*

Bethaniam deinde solitis gressibus clementer aduenerat. Ibi Lazarus hu-

SCHOLIA

262. Pro *merentur* Arntz. *videntur*: repugnant alii, et Prosa.

265. Parrh. *de faecibus*. Ott.2. *de fletibus*. Vrb., Meus *defectibus*: retine cum plerisque *de foetibus*.

266. *Portare tenebras*, vt *portare peccatum*, *salutem* etc.

(r) Vetus codex *humani*: Iuretus restituit *humanae*: qui etiam notat, solere auctorem, quum de Christi corpore loquitur, *effigiem corporis* dicere. Accipit autem Sedulius *effigiem* pro vero corpore, vt ex tota orationis serie et in hoc, et aliis in locis perspicitur.

268. Plerique nostri mss. cum multis editis *ex virgine*: ita etiam Aldus, cui Arntzenius male affingit *de*. Meus cum Fabr., et aliis vulgatis *de virgine*. Ott.2. *ex virgine vobis*.

269. Meus mendose *foetibus* pro *fontibus*. Reg.1., 5., Vatt.1., 2., Ott.2., Vrb., Rom., Alb., Meus, Lips., Alm. *abluta*: ita etiam Parrh., Ald., et alii editi. In Reg.2. *oblita*, sed prius fuit *abluta*: in Ott. 1. *abluta*, et pro d. s. *luta sacratis* recentiori manu, quae fortasse ad rationem metri corrigere voluit *sed fonte abluta sacrato*. Ang. *ablita*, Vet. 1., 2., Mon., et alii quidam vulgati *oblita*, quod huic loco parum conuenit. Retineamus ergo *abluta*, correpta secunda contra morem antiquiorum. Sic apud Prudentium hymn. 5. Per. v. 362. multi legunt *Mortis lauacris elutam*, quo tamen loco cum praestantissimis mss. retinui *erutam*. Auctor incertus de Bebiani baptismo: *Et nunc mortificis eluta sordibus*.

270. Wopkensius tentabat *Clausa renascenti reserat spiramina luci*. Sed lectionem vulgatam retinet, et praegnandi sensu explicat, *reserendo reddit*, *efficit clara*. Totus hic locus conferendus est cum alio simili Prudentii Apoth. v. 692. seqq.

271. Meus *Lazarum suscitat*. = Fabr., Bibl. Lugd. *Bethaniae inde solum*. Rom., Torn. 3. contra metrum *Bethaniae solum*. In Rom. mendum est *vbique* pro *ibique*, quod alii mss., sensus, et prosa exigunt.

Lazarus occidua tumulatus sorte iacebat
Iam quarto sine luce die, claususque sepulcri
Marmore, corruptum tabo exhalabat odorem.
Flebant germanae, flebat populatio praesens,
Flebat et Omnipotens, sed corpore, non deitate,
Exanimesque artus illa pro parte dolebat,
Qua moriturus erat, lacrymisque impleuit amicum,
Maiestate deum. Quid credere, Martha, moraris?
Quidue, Maria, gemis? Christum dubitatis, an vnum

OPVS PASCHALE.

mana finem conditione sortitus, sepulcrali sub lapide quartae (s) iacebat lucis cursu iam foetidus. Cuius ad tumulum domino veniente, collectae flebant pio luctu germanae. Flebat turba consistens, fleuit et ipse simul Omnipotens, non deitate, sed corpore, qui frigentis artus exanimes, qua parte moriturus fuerat, addolebat. Impendit namque lacrymas, vt amicus, ostendit gloriam suae maiestatis, vt deus. Quid adhuc, Martha, non credis? et tu, Maria, quid in-

SCHOLIA.

274. Arntz. *exbalarat odorem*: reliqui *exbalabat*.

(s) Male vetus codex *quarta* pro *quartae*, et infra *frigentis cortus exanimes*. Coniiciebat Iuretus *corpus exanime*, sed praetulit *artus exanimes* ex carmine: *Exanimesque artus etc.*

275. Parrhasius in Emendatis, siue Addendis obseruat, quibusdam placere *populus quoque praesens*. In cod. Arntz. glossator id pro d. script. posuit. In Reg.2. nunc est *populatio* prima veteri manu: sed aliud prius scriptum videtur. Glossa in Cant. est *populatio - multitudo populi*, in Reg.1. *turba ciuitatis*. Nebrissensis exponit *populus*. Ab hac significatione vocabuli *populario* hispanum nomen est *poblacion*. Pro coetu populi, pro villa, et parochia ab scriptoribus infimi aeui *populatio* sumebatur, vt ex Glossario Ducangii liquet. Pro direptione, seu praedatione veteres latini *populationem* vsurpabant.

277. Reg.1., Ott.1. *Exanimosque* non male: in vtroque tamen correctum est *Exanimesque*.

278. Plerique vulgati *lacrymisque*. Mss. nostri, Arntz., Parrh., Ald. *lacrymis* sine *que*. Cod. Burm., Reg.5., Ott.2., Ald., Parrh., schedae Poelm. *implebat*: meliores nostri codd. *impleuit*. Cant. *lacrymis compleuit*. Alibi dictum de hac phrasi *impleuit amicum* pro *impleuit* partes amici.

280. Reg.1., Meus obscure, Parrh., Edimb., et quaedam aliae editiones *Christus, dubitatis*, quod clariorem sensum efficit cum seq. *Possit*. Ott.1. *Christo*, sed factum *Christum*, quae magis recepta est scriptura: eamque cum seq. *Possit* similibus exemplis tuetur Wopkensius, vt Gellii l.7. c. 12. *Eumne quisquam dubitet, quin idem fecerit*. Affert etiam locum Iuuenci ex l. 4. v. 468. *Respondit Petrus*: *Cunctos si credere fas est, - Quod tua labentes possunt prae cepta negare, - Sed mea non vnquam mutabit pectora casus*. Verum hic locus, vt tunc dixi, exponi ita potest, vt *cunctos* sit accusatiuus verbi *mutabit*. Praetuli tamen *Cuncti, si credere fas est* etc. Vt autem Sedulius hoc loco scripsisse videatur *Christum dubitatis*, praeter exemplarium veterum fidem, facit etiam prosa, quae eandem phrasin retinet.

Possit

Possit ab inferni s hominem reuocare cauernis,
Qui dabit, innumeras post funera surgere turbas?
Ergo vbi clamantis Domini sonuit tuba, dicens:
Lazare, perge foras; magno concussa pauore
Tartara dissiliunt: erebi patuere recessus,
Extremuit lethale chaos, mortisque profundae
Lex perit, atque anima proprias repetente medullas,
Cernitur ante oculos viuens astare cadauer.

OPVS PASCHALE.

gemis, quae Christum dubia trepidatione cunctamini, an vnum possit ab inferis hominem suscitare, qui totius mundi turbas innumeras rediuiua faciet animatione resurgere. Igitur dominus vt imperiosae vocis iussu mirabili exclamans (t), Lazare, prodi foras, *magna repente formidine tartara patuere concussa, inferni penetrale contremuit, lethale chaos expauit, et lex profundo mortis abscessu, animaque sui corporis iterum membris infusa, rupto monumenti tutamine, viuum cernitur cadauer astare: postque iusta solemnia, post im-*

SCHOLIA.

281. Reg.2., Vrb., Alb., Rom. *Posse ab infernis*: non patitur metrum, nisi hiatum admittas, aut legas *Posse ex infernis*. Tunc syntaxis erit, an dubitatis, Christum posse etc. In Vat. 1. etiam erat *Posse*, sed correctum est per *Possit*. Cant. *inferni*, quod quamuis in Sedulio substantiue ferri possit, tamen praeferenda est lectio communis *infernis*. Pro *cauernis* Parrh. legit *cateruis*, quod reiiciendum.

282. In Reg.1. supra *dabit* videtur diuersa scriptura *facit*. Wopkensius potuisse scribi ait *innumeris . . . turbis*, sed receptam lectionem bonam quoque esse confirmat. Ms. Arntz. *formas* pro *turbas*, pro d.s. *turmas*, quod exhibent schedae Poelm., Reg.5., Aldus.

285. *Tartara* Cellarius, Grunerus, et Arntzenius de sepulcro accipiunt, vt tandem negent, Christum ad inferos descendisse. Quis tam violentam interpretationem aequo animo ferat? Iterum hac de re libr. seq. redibit sermo.

(t) Sensus videtur postulare *exclamat*. Vulgati omnes referunt *exclamans*. Paulo post Gallandius correxit *et lex profundae mortis abscessit*, al. *ex profundo mortis abscessu*. Editi constanter *et lex profundo mortis abscessu*.

286. Burm., Arntz., Reg. 1., 2., 5., Ottob.1., Meus, Ald. *Extremuit*. Rom., Vrb., ed. Lips. *Extimuit*, quae est glossa in Reg.1. Alii cum Parrh. *Et tremuit*. In Vat.2. deest initium huius versus, et finis praecedentis. Pro verbo *extremisco* citatur etiam Minucius Felix cap. 28., sed apud hunc etiam alii variant, et legunt *contremiscunt*. Scriptores saltem infimi aeui verbum *extremisco* vsurpasse, ex hispano *estremescere* satis clare arguitur.

287. Burmannus coniiciebat *primas* pro *proprias*. Verum scriptores Sedulii aequales, et aliquanto antiquiores passim adhibent *proprius* pro *suus*. Vide supra v.201. h. l., et not. ad Iuuenc. l. 3. v.305., vbi veteres poetas ita locutos indicaui. Vat.2. *repente*, quod videtur fuisse in Vat. 1., vbi nunc est *repetente*, et glossa *subito* pro *repente*. In Reg. 1., et Ott.1. ex *repente* factum fuit *repetente*. Vrb. corrupte *repete*. Posset aliquo sensu explicari, et defendi *repente* a verbo *repo* actiuo cum accusatiuo: sed dubium non est, quin vera sit scriptura *repetente*.

Postque sepulcralem tamquam recreatus honorem,
Ipse sibi moriens et posthumus extat, et heres.
Vtque, caduca vagi contemnens culmina secli,
Monstraret se rite deum, non curribus altis,
Qui pompae mortalis honor, rapidisque quadrigis
Puluereum sulcauit iter, nec terga frementis
Ardua pressit equi, phaleris qui pictus, et ostro,
Ora cruentatum mandentia concutit aurum.
Sed lento potius gestamine vilis aselli

OPVS PASCHALE.

pletam funeris sepulturam, tamquam fuerit denuo editus, et creatus, ipse sibi moriens et posthumus extitit, et superstes abscessit.

Vtque dominus, secularis ambitus caduca (v) *contemnens, dominum sese celsissimum magis humilitate monstraret, non altis curribus, qui pompae mortalis honor* (x) *ostenditur, quadriiuga celeritate subuectus, iter explicuit orbita sulcante puluereum, nec ardua frementis equi terga compressit, qui phaleris, et ostro conspicuus ora concutit inquieta, spumosum cruenti pondus auri mandentia: sed vilissimi lento potius aselli gestamine domino fuit honos ille suf-*

SCHOLIA.

289. Fabr., et nonnulli alii editi *tandem*: reliqui cum Prosa *tamquam*: in Reg. 1. pro d. s. *tandem*.

291. Meus *Triumphabat Dominus*. Poelm. *Christus asinae insidens Ierusalem ingreditur*. = Arntz. *mundi* pro *secli* ex aliqua glossa. Scriptores christiani passim *seclum*, et *seculum* pro mundo, rebusque mundanis vsurpant.

(v) Male vetus codex *caduce contemnens* pro *caduca*.

292. Arntzenius tribuit codici Cant., et edd. Ald., Bas., aliisque *Monstrare* pro *Monstraret*. Verum Aldus mihi exhibet *Monstraret*: neque alterum sustineri potest. Rom. *cursibus*: retine *curribus*.

293. Vat.2., Reg.5., Ald. *Qui pompae est mortalis*: melius abest verbum substantiuum, quod ex glossa, vt arbitror, in contextum irrepsit.

(x) Facile se mihi probat coniectura Gallandii, qui ex carmine reposuit *honor*, quum editi haberent *qui pompae mortalis amor*. Paule post in nonnullis vulgatis *bastamine*, et *bestamine* mendum est pro *gestamine*.

294. *Frementis*: sic Virgilius 1. Georg. v. 12. *Frementem – Fudit equum*.

296. Mss. Cant., Lips., Ang., Alb., Reg.1., 2., Vat.1., Ott.1., Vrb. *Ora cruentatum mandentia concutit aurum*, dissentiente primum Wopkensio, deinde consentiente in secundis curis. Rectissime enim dicitur, equum concutere ora mandentia aurum cruentatum. In ms. Arntz. secunda scriptura erat *Ori c. mandenti concutit a.*, quam Aldo quoque affingit Arntzenius: sed in Aldo clarum est *Ore*, neque stat versus cum *Ori*. Cum Aldo faciunt *Ore . . . mandenti* Vat. 2., Reg.5., Parrhasius. Plures veteres editiones, vt Vet. 1., 2., Fabr., Mon., Lips. *Ore . . . mandendo*, quod Ott. 2. exhibet. Pro *concutit* perperam Bibl. Lugd. *concoquit*, vt vel ex Virgilio disces l. 4. Aen. v. 134. *Ostroque insignis, et auro – Stat sonipes, ac frena ferox spumantia mandit*. Scripturam receptam prosa quoque confirmat.

Pag. 307.

J. M. Cassini Scul. Inc.

Rectori suffecit honos, leuis vngula cuius,
Vt tanto sessore decus mirabile portans,
300 Nobilior sub fasce foret, non illius impar,
Qui patulo Christum licet in praesepe iacentem

OPVS PASCHALE.

ficiens. Cuius vngula non pretio magna, sed merito tanti sessoris claruit sub fasce nobilior, non illius impar, qui modico Christum quamuis cerneret in prae-

SCHOLIA.

298. Cur *leuis* vngula, si tardus asellus? Respondet Nebrissensis, *leuis* poni pro *vilis*. Ita etiam prosa.

300. Wopkensius mallet *Mobilior*: sed aptius est *Nobilior*, cuius glossa in Reg. 1. *Nobilior omnibus equis*. Hoc ipsum suadet Prosa. Ed. Lips., schedae Poelm., et ed. eiusdem Poelm. ad marg. *non vilior illo*: melius ceteri *non illius impar*. Ad verbum *fasce* Burmannus margini suae editionis ascripserat ex Virgilio 3. Georg. 347. *Iniusto sub fasce viam quum carpit*. Nimirum *fascis* pro quouis onere ponitur: quod notauit etiam Nebrissensis.

301. De voce *praesepe* in auferendi casu dixi ad l. 2. v. 62. Nebrissensis volebat, hic legi *patula*, vt *praesepe* sit a *praesepis*, *praesepis* feminini generis. Cellarius notat, multos ex Patribus dictum de boue, et asino Isaiae 1. 3. ad praesepe Christi pio errore traxisse. Sed quis Cellarium docuit, errorem esse opinionem, quam ipse piam, et a multis Patribus traditam fatetur? In commentario ad hymn. XI. Cathemerin. Prudentii imaginem vetustam ex anaglyphis vitri in Museo Borgiano exhibui, qua praesepe Saluatoris cum boue, et asino repraesentatur: eam iterum sisto, vt sacrum hoc pietatis christianae monumentum contra nonnullorum cauillos defendam, ac vindicem. Extat Epistola P. D. Ioannis Andreae釘ternò Castello Casinatis monachi De veteri quadam gemma, post Lactantii librum De mort. Persec. Venetiis 1766. Gemma vetus ea est nostrae simillima ex antiquo vitro, Catanae in museo coenobii S. Nicolai de Arenis asseruata. Paternous auctor epistolae contra clarissimos viros Franciscum Gorium, et Franciscum Victorium contendit, istiusmodi gemmas ad superstitiosos vsus adhibitas fuisse, a semichristianis, siue gnosticis haereticis confictas, et inter famosas Abraxeas gemmas annumerandas. Quaenam autem tam abnormis sententiae argumenta profert? Frequentissime, inquit, in Abraxeis gemmis hinc sol instar cuiusdam stellae, illinc luna corniculata insculpebatur, vti in gemma nostra etiam cernitur. Sed in gemma, cuius imaginem exhibeo, quis solem insculptum agnoscere audeat, quum stella, quae repraesentatur, nullum solis indicium praeferat? Praeterea quum Saluatoris praesepe exprimatur, consentaneum maxime est, vt luna collocetur ad indicandum noctis tempus, quo natus est Saluator, et stella, quae Magos duxit ad praesepe. Renuit id credere Paternous: sed leui negotio reuinci potest vel ex ipso radio stellae ad caput pueri Iesu directo, qui in gemma a Paternoo aeri incisa non apparet, sed in nostra clare conspicitur. Vrget Paternous, virginem Deiparam in gemma ostendi in lecto decumbentem, et fasciis a lumbis vsque obligatam, quod perpetuae virginitati eius opponitur. Sed vt omittam, lectum non videri scamnum, in quo Deipara sedet, cur artifex christianus Deiparam sic fasciis inuolutam more aliarum puerperarum exprimere non potuerit, vel ob arcani disciplinam, quod Victorius putat, vel vt clarius pueri in praesepi iacentis matrem indicaret? Lepidus vero est Paternous, quum astruit, eiusmodi gemmam primis ecclesiae seculis, quibus formata creditur, a christianis non potuisse effingi, quia eo tempore nondum inua-

Agnouit tamen esse deum. Plebs omnis adorans
In solido molles subiecit tramite vestes.

OPVS PASCHALE.

sepi, dominum esse cognouit, huius gratia nituit subiugalis, cui mediam gradienti per semitam plebs omnis subdidit vestimenta. Dicite, cuncti nunc po-

SCHOLIA.

luerat inepta illa fabella, vt ait, de boue, et asino ad praesepe Saluatoris alligatis: adeoque e basilidianorum schola per bouem in gemma Osirim, siue Apin, per asinum deum Sabaoth repraesentari. Non autem explicat, cur Osiris, et deus Sabaoth a basilidianis alligati fuerint ad praesepe. Quod vero constare ait, historiam de boue, et asino ad praesepe pueri Iesu non prius memoratam, quam ab auctore, quisquis ille fuerit, libri de Promissionibus, qui seculo V. floruit, id certe falsum est: nam eius meminerunt non solum Sedulius, qui seculo V. ineunte scripsit, sed et Prudentius loc. cit., qui seculo IV. claruit, et Merobaudes, siue Claudianus sub idem tempus. Quod autem Sedulius nobilitatem quamdam, ac veluti arrogantiam asino, qui Christum gestauit, *tanto sessore* sese iactanti ascribere videtur, indicatum etiam id est a veteri artifice in cochleari, cuius memini in not. ad Iuuencum l. 3. v. 632., et nunc aeri incisum repraesento.

Apud V. C. Vitum M. Giovenazzi.

Multi existimant, eiusmodi cochleare pro sacra synaxi, vt tunc dixi, factum: alii ad thus thuribulo inferendum, aut ad aliquem alium vsum in ecclesiis sacrum.

302. Ottob. 2., Vrb. *tantum esse*.
303. Alm., Arntz., Ang., ed. Poelm.

Dicite, gentiles populi, cui gloria regi
Talis in orbe fuit? cui palmis compta, vel vnquam
Frondibus arboreis laudem caelestibus hymnis
Obuia turba dedit? Domino nisi cum patre Christo,
Qui regit aethereum princeps in principe regnum.

OPVS PASCHALE.

puli, qui gentilibus hactenus subiacetis erroribus, cui gloria fuerit similis aliquando regnanti? cui palmis, ac frondibus frequentis vnquam turbae plena festiuitas occurrit modulans hymnis caelestibus cantilenam? nisi Domino Iesu Christo, qui sidereum cum patre moderat imperium princeps in principe sempiterno.

SCHOLIA.

ad marg. *In solido* cum glossa in Alm. *in duro*. Eodem respiciunt Reg. 1., Alb., et Meus, qui coniunctim scribunt *Insolido*. In Reg. 1. d. s. est *Insolito*, quae communior est lectio, neque inepta: sed altera videtur praeferenda, eamque recentiores praeferunt.

305. Ott. 2. deprauate *Talis morte fuit*. Pro *vel vnquam* Meus *vel omnis*, Parrh., schedae Poelm. *palmis compta iuuentus* nullo commodo sensu.

306. Ottob. 1. *laudes*, quod Arntzenius edidit. Plerique nostri cum Parrh., Ald., Poelm. *laudem*.

307. Aldus interpungit *dedit domino? nisi cum Patre Christo*: non placet, neque id voluit Sedulius in prosa.

308. Ott. 2., Meus, cod. Arntz. extra contextum in ima pagina post v. *Qui regit* exhibent hunc alium *Cui sanctus semper conregnat Spiritus aeque*. Eum ignorant nostri meliores codices Reg. 1. 2. 5., Ang., Alb., Vatt. 1., 2., Ott. 1., Rom., Vrb., necnon mss. Lips., Alm., Barthii, Prosa Sedulii, edd. Parrh., Ald., et aliae. Sunt tamen nonnullae veteres editiones, quae eum repraesentant. Nonnulli vulgati pro *conregnat* habent *cum regnat*. In perueteri codice Taurinensi, a quo etiam abet versus *Cui sanctus*, clauditur liber his verbis: *Explicit liber* III. *Incipit liber quartus. Ego Abundantius hunc librum contuli.* Simili modo mss. Reg. 1., 2., Vat. 1., Ott. 2. *Explicit liber* III. *Incipit liber* IV. In Reg. 5. *Mirabilium diuinorum liber Cellii Sedulii quartus incipit*. Meus *Sedulii poetae liber* III. *finit. Incipit quartus*. Vrb. *Egregii Sedulii episcopi de miraculis, atque mirabilibus signis Domini, et Saluatoris nostri Iesu Christi liber tertius explicit. Eiusdem de piissima passione Domini nostri Iesu Christi, atque eius resurrectione, manifestationeque, seu apparitione facta coram discipulis liber quartus incipit: et primo de oratione facta a Christo ad deum Patrem, ante quod coenaret cum discipulis suis*. In Vat. 2., et Rom. nulla indicatur libri diuisio.

CARMINIS PASCHALIS

LIBER QVINTVS.

Has inter virtutis opes iam proxima paschae
Coeperat esse dies, Domini quum gloria vellet
Ponere mortalem, viuamque resumere carnem,
Non aliam, sed rursus eam, quam munere plenam
Lucis, ab infernis releuans, ad sidera duxit.
Exclamansque palam; Pater ista memet ab hora
Saluifica: sed in hanc ideo veni tamen horam;

OPVS PASCHALE.

Inter has diuitum copias sine fine virtutum pascha coeperat esse iam proximum, quo gloriosa Christi potentia mortalem (a) *vellet ponere, resumptura carnem perpetuo iam viuacem, non alteram, sed eandem, quam remuneratione lucis impletam ab infernis excitans leuauit ad sidera. Turbatusque pauxillulum mortis vicinia, vt homo, formidans talibus ad patrem verbis fiducia piae religionis exclamat, dei filium se demonstrans*; Pater, salua me de ista hora, sed propter hoc veni in istam horam. Pater, honorifica nomen tuum.

SCHOLIA.

1. Reg.2. *Vbi Dominus petit Patrem se clarificare verbo*. Ott.1. *Oratio Christi ad Patrem*. = Pro miraculis *virtus*, et *virtutes* poetae christiani passim vsurpant. *Opem virtutis* dixit etiam Paulinus Vit. S.Mart. 5. v. 215., vti Dracontius *opem libertatis*, *sapientiae*.

2. Petrus Burmannus secundus in Anthol. vet. lat. epigr. l.1. p.87. coniicit *ire dies*. Prosa tamen exhibet *esse*. In meo codice mendum est *Dominus*.

3. *Viuam*, h.e., immortalem, quod ex sacris literis petitum.

(a) Sic emendauit Iuretus, qui in vet. cod. inuenit *mortalem vel exponere sumptura carnem*. Paulo post ex *vicina* in vet. cod. rescripsit *vicinia*.

5. Barthius Aduers. l. 53. c. 3. citat *remeans* pro *releuans*. Codex Barthii *ducit*, ex quo Barthius coniicit *ducat*. Alm., Reg.5., Ald., Arntz. *vexit*, quod recentiores probant: sed veterrimi nostri libri praeferunt *duxit*. Nebrissensis noster non satis aduertit ad metrum, et sensum, quum sic commentatus est, *A lucis infernis, non quod apud inferos sint arbores, sed allusit ad etymon nominis, quo dicitur lucus, quasi luce carens: Virgil. 6. Lucis habitamus opacis*. Sed, vt dixi, sensus, et metrum postulant, vt *lucis* sit casus gignendi a *lux lucis*.

6. Cod. Burm., Reg.1. supra, Reg.2., Alb., Ang., Vat.2. *istac*: alii *ista*. Ott.1. *ab hora*, quod Prosa, et Euangelii verba confirmant, et recentiores sequuntur: plerique tamen mss., et editi *in hora*.

7. Alm., Reg.1. in contextu *Saluifica*. Reg.1. ad marg. pro d. s. *Clarifica*, quae est communis lectio, supra *Saluifica* est glossa *glorifica*. Ex Prosa, et Euangelio praeferendum videtur *Saluifica*.

Clarifica, dixit, nomen tuum; magnaque caelo
Vox resonans venit per nubila: Clarificaui,
Clarificabo iterum. Quid apertius est patre teste,

OPVS PASCHALE.

Nimium diuine locutus est, et potenter, qui quum semet honorificari deposceret, et patris nomen honorificandum esse signauit. Deus est enim nomen illi, quod pater, et filius communi pariter maiestate possident indiuisum. Venit autem vox de caelo: Et honorificaui, et iterum honorificabo. *Quid apertius testimonio*

SCHOLIA.

8. Mirum quantum mss., et editi variant in hoc versu. Reg.5., Ald. ***Clarifica, dixit, nomen tuum, altaque caelo***, cum hiatu ***tuum***. Cappusotus, Parrh. ***Clarifica nomenque tuum, inquit, magnaque caelo***. Cant., Poelm. in contextu, Fabr. ***Clarifica nomenque tuum, permagnaque caelo***. Nonnullae veteres editiones ***Clarifica, dixit, nomenque tuum, permagnaque caelo***, quo pacto versus vno pede longior euadit. Schedae Poelm. ***Clarifica nomenque, inquit, permagnaque caelo***. Cod. Barthii, ed. Lips. ***Clarifica, dixit, nomen: tunc magnaque caelo***, qua in scriptura ***que*** est παρελκόν, vt saepius in optimis etiam scriptoribus, quod notat Barthius. Haec varietas orta est ex synaeresi, quae in vera lectione ignaris librariis difficultatem creabat. Extat ea vera lectio in plerisque nostris codicibus, Reg.1., 2., Vatt.1., 2., Ott.1., 2., Rom., Meo, Vrb., Ang., et ex correctione, vt videtur, in Alb., necnon in codice omnium veterrimo Taurinensi, in Alm., Lips. ***Clarifica, dixit, nomen tuum magnaque caelo***, vbi ***tuum*** est monosyllabum ea licentia, quam in Proiegomenis ad Prudentium, et aliquando in notis ad Iuuencum explicui. Cellarius, Vonckius, Wopkensius Bedae affingunt, quod legerit ***Clarifica, dixit, nomen, cuius magnaque caelo***: sed in editione, qua ego vtor, inuenio ***Clarifica, dixit, nomen tuum, magnaque caelo***, atque ita legisse videtur anonymus commentator Bedae in codice vaticano a me visus, qui verba ipsa Redemptoris profert ex Ioannis euangelio c.12. v. 28. ***Pater, clarifica nomen tuum***. Dixerat enim Beda, Sedulium postposuisse ordinem disciplinae secularis, vt verba Redemptoris retineret. Existimat enim Beda, quarta sede huius versus a Sedulio intrusum fuisse pedem amphimacrum, siue creticum, tribus syllabis, longa, breui, et longa constantem: quod mihi minime probatur, quum possit spondaeus quarto loco admitti, contracto ***tuum*** per synaeresin. Mendose ergo inter Grammaticos Putschii in opere Bedae legitur ***cuius*** pro ***tuum***. Recentiores in plures abeunt coniecturas, plerumque ineptas, et quas post veram lectionem ex codicibus assertam vix adducor, vt leuiter indicem. Wonckius ***Clarifica, dixit, nomen pius, magnaque caelo***. Wopkensius ***Clarifica, dixit, nomen; diuinaque caelo***, vel ***Clarifica, dixit, nomen nunc; magnaque caelo***, vel ***Clarifica, dixit, nomen, permagnaque caelo***, vel ***Clarifica, dixit, nomen plus: magnaque caelo***. Arntzenius ***Clarifica, dixit, nomen tu: magnaque caelo***. In contextu tamen Arntzenius retinuit communiorem codicum scripturam, Cellarium secutus.

10. Reg.1., Vatt.1., 2., Arntz. a prima m., Ottob. 1. ***Clarificemque***, et glossa in Reg.1. ***futurum tempus coniunctiui saepe ponitur pro futuro indicatiui***. In Ott. 1. fortasse prius fuit ***Clarificabo***, contra in Reg. 2. est ***Clarificabo***, sed videtur fuisse ***Clarificemque***, nam legitur etiam ***clarificabo*** pro glossa, quae glossa est in Vat.1. ad verbum ***Clarificemque***. Secunda manus in Arntz. dedit ***Clarificabo***, quod nonnulli mss. cum Ang., Alb., et fere omnes editi amplectuntur. Tertia manus in eodem Arntz. ***Clarificans***, quod Parrh., et

Caelo assertore? At nec sic agnoscere Christum
Gens voluit Iudaea deum; pars esse ferebat
Hoc tonitrum: pars angelicam crepuisse loquelam.
O gens caeca oculis, o gens durissima corde!
Non tonitrus potuit Christum, siue angelus vllus
Auctorem generasse suum, qui, nomine Patris
Audito, responsa daret, sed ab ore Tonantis,

OPVS PASCHALE.

paternae professionis impleto? quod clarius caelestis est assertionis oraculo? Tamen Iudaea gens perfida, quae pondus tantae veritatis audiuerat, nequaquam signis ita manifestis impulsa, Domini Iesu Christi deitatem credidit approbatam. Quidam enim strepitum fuisse tonitrui astruebant, alii locutum ei angelum disputabant. O plebs vere caeca, corde durissima! de qua prophetans ita locutus est Esaias (b); Obcaecauit oculos eorum, et indurauit cor eorum, vti ne videant oculis, et intelligant corde, et conuertantur, et sanem eos. *Neque enim tonitrus Christum, aut angelus, creatura, suum generauit auctorem, cui clamanti confidenter ad patrem, illi respondisset, vt pater, sed ab ore dei* (c) *specialiter patris, qui filium vere cognouit, reloquens*

SCHOLIA.

schedae Poelm. exhibent. Mihi verior videtur lectio *Clarificabo*; nam fortasse *Clarificemque* ab aliquo librario scriptum fuit, qui coniunctionem *que* necessariam existimauerit. Alius censebit, *Clarificemque* ab excriptoribus in *Clarificabo* mutatum, quia hoc clarius est. In Vet. 1. mendum est *Clarificemque iterum*, *apertius*: desideratur *quid*.

11. Plerique mss. *ac nec*: nonnulli vulgati *at nec*. Grunerus malebat *nec* pro *ne*. Nostri omnes mss. *agnoscere*, excepto recentissimo codice Reg. 5., in quo est *cognoscere*, quod cum Cant., Ald., et aliis editis Grunerus, et Arntzenius praeferunt. Grunerus Barthio affingit, quod in eius codice inuenerit *caelum* pro *Christum*. At Barthius l. 53. Aduers. c. 3. e suo codice refert, et tuetur *nec sic agnoscere*: et subinde explicat, *caelum* in verbis superioribus *caelo assertore* sumi pro deo, vt apud Petronium, *Nemo caelum putat*. Nebrissensis ait, poni masculinum pro neutro, vt *tempus repertor*.

12. Arntz. *suum*: alii cum Prosa *deum*. Vat. 1. pro d. s. *pars vna ferebat* non male.

13. Plerique *crepuisse*: Reg. 1. *increpuisse*, quod elegantius videtur. Quamuis in ablatiuo singulari dicatur *tonitru*, et in datiuo, et ablatiuo plurali *tonitribus*, tamen *tonitrus*, *tonitri* masculino genere declinatur, aut *tonitruum*, *tonitrui*.

(b) Cap. 6. Isaiae vers. 10.

15. Codd. Alm., Arntz., Barth., et plerique nostri cum Parrh., et aliis editis *Num tonitrus*. Meus, Vat. 2., Cant., et quaedam editiones *Non tonitrus*, quod Grunerus, et Arntzenius ediderunt, quia planior sic euadit sensus, et fauet Prosa. In Ott. 2. mendum est *Numen tonitrus*. Rom. *poterit*: retine *potuit*. Plerique mss., et editi *seu angelus* cum hiatu: alii *siue angelus*.

16. Vat. 1., Meus, Rom. pro d. s. *generare*: alii *generasse*, quod fortasse etiam fuit in Vat. 1.

17. In Reg. 1. erat *Auditore sponsa daret*: correctum *Audito responsa daret*. In meo cod. corruptus est etiam hic locus *Audito response dato*.

(c) Vetus codex *diei* pro *dei*. Mendum emaculauit Iuretus. Videtur etiam reponendum *ille responderet*.

Natum

Natum agnoscentis, populus quo crederet astans,
Vox emissa suo respondit consona verbo.
Annua tunc sacrae celebrans per munera coenae
Paschales ex more dapes, humilemque ministrum
Se faciens, et grata suis exempla relinquens,
Assurgit, famulisque libens famulatur, et omnem
Linteolo accinctus tantum inclinauit honorem,
Discipulis vt sponte lauans vestigia cunctis,
Nec Iudam exciperet, quem proditionis iniquae
Nouerat auctorem. Sed nil tibi gloria, saeue

OPVS PASCHALE.

vox processit, vt hac saltem ratione compuncta turba nimis incredula sero caelitem deduceret ad fidem. Hoc est itaque, patrem filio respondere, suae voci consimiliter consonare, quoniam verbo genitus verbum patris est Christus, et parilis coniectura sermonis patrem reuelauit in filio, filium reuelauit in patre.

Tunc annui sacramento conuiuii quum paschales epulas celebraret ex more, vt humilitatem diligi suo potius edoceret exemplo, surrexit, ac linteo se praecinxit, doctorque discipulis dominus sese, famulis pedes abluens, inclinauit, tantumque suae deposuit fastigium potestatis, vt ab huius obsequii dignitate nec Iudam fecisset exortem, quem nefandae nouerat proditionis auctorem. Sed nihil hinc gloriae consecutus es,

SCHOLIA.

20. Reg. 1. *De eo, quando discipulorum pedes lauit.* = Arntz., Ott. 2. *celebrans conuiuia coenae*: quod ex Prosa pondus accipit. Sic *dapes* est accusatiuus appositionis. Meus *celebrans pro munere coenae*: ceteri *celebrans per munera coenae*.

21. Omnes mss., et editi *ministrum*, excepto perantiquo codice Taurinensi, in quo est *magistrum*, quod sustineri aliquo pacto potest ex Euangelio Ioann. c. 13. v. 13. seqq. *Vos vocatis me, Magister, et Domine: et bene dicitis: sum etenim. Si ergo ego laui pedes vestros Dominus, et Magister: et vos debetis alter alterius lauare pedes. Exemplum enim dedi vobis etc.* Saepe in mss. confusa reperies *minister*, et *magister*, quamuis reipsa valde inter se discrepent. In Vrb. error est *ministerium*, sed aliud fuit.

22. *Exempla* pro *exemplum*: vide not. ad Dracont. 3. 314.

23. Reg. 1., Ott. 1. *famulatus*: sed in Reg. 1. correctio est *famulatur*, quamuis adhuc glossa *obediens ipse* alterum indicet. In Vatic. 1. est *famulatur*, sed aliud fuit, et glossa *deseruiens* arguit *famulatus*. In nonnullis aliis mss. dubium est, an *famulatur*, an *famulatus* sit legendum. Sententia vtrolibet modo constat: in editis solum inuenio *famulatur*. Wopkensius *libens* exponit per *benigne*, ac similia loca aliorum profert: in quibus tamen pariter *libens* pro *vltro*, *libenter* accipi potest.

24. Vat. 2. *inclinaret honorem*: corrigendum *inclinauit*.

25. *Vestigia* aliquando, vt hic, sunt ipsae plantae: alias signa pedum alicui loco impressa.

26. Ott. 2. *Nec Iudam spreuit*: alii *Nec Iudam exciperet*, quod tempus particula *vt* praecedens exposcit; et simili modo procedit prosa.

Traditor, illa dabat pedibus consistere mundis,
Qui sensu pollutus eras, velut omne sepulcrum
Exteriora gerens albae velamina formae,
Sordibus interius, foedoque cadauere plenum.
Nec Dominum latuere doli, scelerisque futuri
Prodidit auctorem, panem cui tradidit ipse,
Qui panis tradendus erat: nam corporis, atque
Sanguinis ille sui postquam duo munera sanxit,
Atque cibum, potumque dedit, quo perpete nunquam
Esuriant, sitiantque animae sine labe fideles:

OPVS PASCHALE.

traditor execrande, vt mundus videreris vestigiis, qui polluebaris in animis, tamquam sepulcrum exterius dealbatum, quod foedis cadauerum sordibus intus horret impletum. Nec doli dominum latuere dispositi, sed illum futuri caput esse sceleris designauit, cui panem traderet panis ipse tradendus ad necem. Tunc manifestatus est sermo Dauidicus dicens (d): Qui edebat panes meos, ampliauit aduersum me supplantationem. *Posteaquam corporis sui Dominus Iesus Christus, et sanguinis duo vitae munera consecrauit, propriisque discipulis spiritalem cibum, potumque porrexit, quo caelestibus epulis saginatae famem, sitimque sentire nequeant animae iam fideles.*

SCHOLIA.

28. Meus corrupte *vela* pro *illa*. Vrb. *dabit*: retine *dabat*. Pro *mundis* error est in quibusdam editis *nudis*.

30. In Reg.1., Ottobon.1., et fortasse etiam in Reg.2. fuit *velamine*, sed vbiuis correctum *velamina*, quod verum est, quamuis alterum sustineri etiam possit. In Reg.1. glossa *tegumenta*. De huiusmodi albis velaminibus sepulcrorum confer not. ad Iuuencum 4. 74.

31. Ott.2. *internis*, atque ita hunc versum nonnemo allegat. Communis scriptura *interius* ex Prosa confirmatur. Ott.2. *plenum est*; ceteri omittunt verbum substantiuum, quod persaepe eleganter fit. In Reg.2. ex *pleno* recte factum *plenum*.

32. Reg.1. *De Iuda, qui fur tradidit*. = Barthius l.53. Aduers. c.3. citat *nefandi* pro *futuri*, inuita Prosa. Vrb. *futurum* non ita bene. Virgilius 1. Aen. 134. *Nec latuere doli fratrem etc.*

33. Parrh., schedae Poelman. *Edidit*, quod ex suo cod. ms. Barthius loco citato praetulit. Grunerus tamen, et Arntzenius contendunt, longe melius esse *Prodidit*. Ang. *Protulit*. In mss. saepius inuicem commutantur *prodere*, et *edere*.

(d) Psalm.40. vers.10. Postea pro *Iudae corda* Gallandius suspicatur legendum *Iudae cor*. Sed in hoc auctore vetus scriptura suspicione falsi caret. In ms. libro erratum est *seruiris belli* pro *seruilis belli*, et infra *sor melior* pro *sors melior*.

37. Plerique mss. *Esurient*, *sitientque*: alii *Esuriant*, *sitiantque*, quibus Prosa fauet. Editi simili modo variant. Sequi poteris, quod malueris. Vatic.1. *fidelis* ex veteri more scribendi *fideles* per *fideleis*, et *fidelis*. Vides, a Sedulio quoque clare explicari dogma catholicum de Eucharistia; vt plane desipiant haeretici, qui illud in dubium reuocant.

Protinus in Iudam, sedes vbi liuor habebat,
Spiritus intrauit teterrimus, armaque sumens
In Dominum, seruile dedit consurgere bellum,
Pactus grande nefas quauis mercede: nec illi
Culpa datur pretio, sed inhaerent crimina facto.
Tantumdem sceleris, terdena numismata sumens
Argenti, paruo caecatus munere gessit,
Quantum, cuncta simul terrarum regna, marisque
Diuitias, omnemque vagis cum nubibus aethram
Si caperet, gesturus erat: neque enim bona mundi
Sufficerent magni fuso pro sanguine Christi,

OPVS PASCHALE.

Mox in Iudae corda, nequissimam sedem vbi liuor inuenerat, tetri spiritus introiuit immanitas, inque Dominum tela corripiens execranda, seruilis belli concitauit insaniam, pactus scelus grande negotii sub qualibet mercede. Nec enim culpa manet in pretio, sed crimen conualescit in facto. Tantumdem sacrilegii, triginta caecus argenteis, paruum sumens munus admisit, quantum, si cuncta simul regna terrarum, marisque diuitias, et omnem vagis cum nubibus oram lucraret aetheream, flagitii perpetraret. Neque enim totius mundi bona sufficerent Christi fuso comparari cum sanguine, qui mundi pater est vni-

SCHOLIA.

39. *Arma* pro consiliis, siue arte nocendi, vt alibi, et apud Virgilium, *Et quaerere conscius arma*.

41. Cant., Ott.1. in contextu, Reg.1. pro d. s. *quauis*. Ott.1. pro d. s. cum ceteris *parua*. In Reg. 1. in contextu ipso, in quo est *parua*, aliud fuit. Grunerus cum Prosa mauult *quauis*: dissentit Arntzenius, quia Iudas non *quauis*, sed definita *parua* mercede hoc scelus peregit. Verum haec ratio argueret, neque in Prosa legendum esse *sub qualibet mercede*. Sequor igitur Grunerum, quia Sedulius exprimit verba Matthaei c.26. v.15. *Et ait illis: Quid vultis mibi dare, et ego vobis eum tradam?* Arntzenius ex grammaticorum regulis scribit *neque illi*: plerique nostri mss., et editi *nec illi*, neglectis istiusmodi regulis, vt saepe alibi.

42. Reg.2. *sed baerent* non male ex more aeui Sedulii, quo *b* saepe vim consonantis habebat. Supra tamen ascriptum est *sed inbaerent*.

43. Meus *Tantum idem sceleris*: lege *Tantumdem sceleris*. In ms.Reg.1. ex *nomismata* correctum est *numismata*. Plerique nostri codices *numismata* exhibent. Dixi de hac scribendi varietate in not. ad Prudentium, et ad Iuuencum.

44. Meus *Argento*: retine *Argenti*.

46. Arntz. a pr. m., Meus *aetbrem*, Rom., Ott.2. *aetberem* contra metrum, Vat.1., Alb. *aetbra*, quae fortasse vera est lectio pro *aetbera* per contractionem. Vide not. ad l.2. Iuuenci v.532. Plerique exhibent *aetbram*. Deest hic versus in Ang. codice.

47. Meus *neque iam bona* minus bene. Vat.1. contra metrum *neque bona*.

48. Cant., et nonnulli vulgati *magno*: reliqui melius *magni*. Meus, inuerso ordine, *pro fuso*.

Qui pater est mundi, qui fecerat, hunc quoque nasci.
Atque vtinam sterili damnatus matre nequisset
Natalem sentire diem, nec luminis huius
Hausisset placidas flabris vitalibus auras
Aeterno torpore latens, miseroque fuisset
Sors melior nescire datam, quam perdere vitam,
Aut male fusus humo, confestim munera lucis
Perderet, vt puluis, quem ventus proiicit ingens
A facie terrae, rapidisque volatibus actus
Spargitur in vacuas nebulis obscurior vmbras.

OPVS PASCHALE.

uersi, qui hunc quoque nefandum nasci concessit. Atque vtinam matris arida sterilitate damnatus, diem natalitium non vidisset, nec aethereae lucis iucunda conspiceret, aeterno torpore nil permanens, miseroque foret illa sors melior vitam nescire traditam, quam sentire subtractam, aut confestim vt meruit procreari, meruisset et mori, fieretque psalmi principalis exemplum, quatenus ita prorsus toto deperiret a seculo, tamquam puluis, quem proiicit ventus a facie terrae (e), *nullamque memoriam sui nominis reliquisset infelix. Tunc*

SCHOLIA.

50. Reg.2. pro d. s., Parrhas. *ventre*: alii cum Prosa *matre*. Vrb. corrupte *morte*. Quomodo, inquit Nebrissensis, *damnatus*, si non fuisset? Respondet, quia hoc ipsum non fuisset malum, quod ille postea designauit. Sententia ipsa clarior est, his subtilitatibus semotis.

52. Ald. *Auxisset*: corrige *Hauxisset*. Barthius l.53. Aduers. c.3. pro *flabris* citat *fibris*. Communis scriptura est *flabris*, quo respicit mendum in Vrb. *fabris*.

53. Error est in Meo, et in Parrh. *torpere*, et in Rom. *corpore* pro *torpore*. Barthius nimium subtiliter de aeterno hoc torpore philosophatur, quem concludit esse nescientiam mortalium, et nihilitatem, quae nil omnino vnquam fuit. Verum, vt de Nebrissensi dixi, qui versus, prosamque Sedulii non intelliget, minus istiusmodi interpretationes intelliget.

54. Arntz. a m. s., Parrhas. *nescisse* pro *nescire*. Plerique interpungunt *nescire datam, quam perdere vitam*. Nonnulli *nescire, datam quam perdere vitam*.

55. Ms. Lips., Meus, Vat.2. *homo*; plerique *humo*, quod intelligitur ex veteri more, quo natus infans in terra collocabatur, vt a patre tolleretur in gremium. Sed fortasse verior est lectio *homo*, quae in antiquo etiam ms. Taurinensi extat: videtur enim Sedulius voluisse retinere verbum Matthaei c.26. v.24. *Vae autem homini illi, per quem filius hominis tradetur: bonum erat ei, si natus non fuisset homo ille*. Obuium est apud poetas *fusus* pro *natus*. Prosa explicat *confestim vt meruit procreari*, quod vtrique scripturae potest congruere.

(e) Psalm.1. v.4. Postea mendum occurrit in nonnullis bibliothecis Patrum *Tunc igitur* pro *Tune igitur*, et *tunc fallax*, *tunc traditor* pro *tune fallax*, *tune traditor*. Supra rescripsi *aeterno torpore* pro *tempore*.

57. Ott.1. *auctus*, recte correctum per *actus*. Sacrae scripturae phrasis est, *A facie terrae*. Consule not. ad Dracontium 2. 457.

Tune cruente, ferox, audax, insane, rebellis,
Perfide, crudelis, fallax, venalis, inique,
Traditor immitis, fere proditor, impie latro,
Praeuius horribiles comitaris signifer enses?
Sacrilegamque aciem, gladiis, sudibusque minacem
Quum moueas, ore ora premis, mellique venenum
Inseris, et blanda Dominum sub imagine prodis?
Quid socium simulas, et amica fraude salutas?

OPVS PASCHALE.

igitur audax, cruente, ferox, rebellis, tune fallax, crudelis, inique, venalis, et perfide, tune traditor, latro, fere proditor, immitis, et impie, praeuius ductor, ac signifer, hostis comitaris horribilis aciem, quam sacrilegam, gladiis, et fustibus violenter armatam, quum minaciter moueas, mendacibus osculis (f) *foedus incommodas, mellaque venenis adiungis, et saeua domino proditione blandiris? Cur socium fallaciter profiteris, et amicae fraudis salutatione*

SCHOLIA.

59. Poelm. *Inuectio in Iudam*. Meus *Apostrophat*. = Meus *ferox Iudas, insane*: ceteri *audax* pro *Iudas*. Beda etiam, qui in libr. De arte metr. laudat hunc versum, legit *audax*. In prosa nulla est distinctio capitis hoc loco, vt nonnunquam alibi et prosa ab exemplaribus mss. carminis, et haec ipsa exemplaria inter se discrepant.

61. De voce *traditor* disputant viri critici, an a Tacito vsurpata fuerit pro proditore: ab ea certe non abhorrent Tertullianus, aliique veteres scriptores christiani.

62. Meus *Primus et horribiles*; scilicet primus, et signifer comitaris. Alb., Reg. 1. *horribilis*. Ita etiam Ott. 1., sed in hoc correctum est *horribiles*.

63. Schedae Poelm. *manum* pro *aciem*. Meus *sudibusque minantem*.

64. Alm., Arntz., Parrhas., Ottob. 1., Alb., et multi editi *Commoueas*. Id fuit etiam in Reg. 2., sed correctum *Cum moueas*, vel *Cummoueas*, vt scribitur etiam in Reg. 1. cum glossa *Quum solicites*. Meus mendose *Commoues*: plerique *Quum moueas*, quod sententia postulat. Mss., et editi passim *ori ora*: Reg. 5., Ald. *ore ora*, quod extat etiam in Arntz. ab altera manu, et in schedis Poelmanni. Id eligunt Grunerus, et Arntzenius, quia latinum non est *ori ora premere*. Certe latinius est *ore ora premere*, sed non facile damnauerim alterum. Vat. 1. *premes*, correctum *premis*. Parrh. *premens*, quia prius edidit *Commoueas*. In Rom. scriptum erat *mellisque*, in Poelm. error est *melleque* pro *mellique*.

(f) Error est in vet. cod. *oculis* pro *osculis*, et in quibusdam editis *veniens adiungis* pro *venenis adiungis*, et *fraudis saluatione* pro *fraudis salutatione*: neque satis intelligitur, quid sit *amicae fraudis salutatione perstringeris*.

65. Plerique nostri *et blanda Dominum*, Arntzenius, inuerso ordine, edidit *et Dominum blanda*, alios secutus.

66. Wopkensius sic solicitabat hunc versum *Quid socium simulans inimica fraude salutas*, scilicet *simulans te*, et *salutas illum*, vel *Quid socium simulas, et amica fronte salutas*, vel *Quid socium simulas, et caeca fraude salutas*? Verum ex Prosa agnouit idem Wopkensius, veram esse codicum scripturam. Arntz., Reg. 5., Ald. *amicum*, alii cum Prosa *amica*, h. e., sub specie amicitiae.

Numquid terribiles aut pax coniurat in enses,
Aut truculenta pio lupus oscula porrigit agno?
Traditus ergo viris operator sanctus iniquis,
Consuetam non liquit opem, pueroque reuulsam
Ense Petri, nequa pius a pietate vacaret,
Reddidit auriculam: nec enim vindicta Tonanti
Conueniens humana fuit, qui milia patrem
Angelicas sibimet legiones poscere posset
Plus duodena dari, si mallet sumere poenas
De meritis, quam sponte suas ignoscere plagas.
Tunc parci mucrone iubet, quia venerat ipse

OPVS PASCHALE.

perstringeris? Nunquam noxios aut pax coniurat in gladios, aut lupus oscula porrigit agno truculenta.

Igitur operator sanctus viris traditus execrandis, opem solitam non reliquit, sed auriculam puero violenter abscisam, quam Petri gladius amputauit, nequo se (g) *tempore pius a pietate suspenderet, protinus restituit, ac sanauit. Nec enim rationi conuenerat, humanam deo suffragari vindictam, qui sibi patris defensione transmitti plus duodecim milia legiones angelicas poterat postulare, si mallet de sceleratis poenas exigere, quam suae caedis iniuriam relaxare. Iubet ergo, nudi mucronis aciem vagina*

SCHOLIA.

67. Barth. cod., Cant., Ald. ***Nunquam***: nonnulli codd. mss. obscure ***Nunquam***, aut ***Numquid***. Barthius, Grunerus, et Arntzenius praeferunt ***Nunquam*** cum Prosa. Plerique, et optimi mss. exhibent ***Numquid***, quod cum interrogatione eandem sententiam reddit, neque minus elegans est. Porro non ita prosae inhaerendum est, vt eius lectio venustiori alteri, in quam praestantissima vetera exemplaria consentiunt, praeferatur.

69. Ald. ***Iesum traditum reddidisse aurem Malcho***. = Barthius accipit ***operator*** pro operario, nunquam otioso; melius Wopkensius pro benefico, munifico, vt ***operatio*** eleemosynam etiam significat: de qua voce vide comment. ad Prudent. Psych. v. 573.

70. Nonnulli editi ***liquit***. ***Puero***, h. e., famulo, nota significatione.

71. Reg. 1., Meus ***vocaret***: sed in Reg. 1. recte emendatum per ***vacaret***. Haec phrasis occurrit etiam l. 4. v. 196. Arator l. 1. v. 862., al. 807. ***Vt nunquam pietate vacet***. Ex prosa videtur colligi ***nequa*** sumi pro ***nequo tempore***. Potest etiam accipi pro ***nequa ratione***, aut ***nequa via***, hoc est, nequo modo.

(g) Vetus codex ***ne quaeso tempore***. Restituit Iuretus ***ne quo se tempore***. In multis Patrum bibliothecis ***suspenderet, et protinus***: superfluum est ***et***, et repetitum videtur ex verbo praecedenti.

73. De hac locutione ***milia legiones*** videri potest iudicium Parrhasii in Proleg. n. 189. Simili tamen modo Liuius aliquando loquitur, vt l. 34. c. 52. a med. ***Philippei nummi aurei quatuordecim milia***, et l. 39. c. 5., et Columella l. 5. c. 1.

74. Ott. 2. ***possit*** pro ***posset***.

77. ***Parci mucrone***: sic Dracontius Satisf. v. 157. ***Mucrone pepercit***.

Ponere pro cunctis animam, non tollere cuiquam.
Namque Petro, clara iamdudum voce fatenti,
Cum Domino se velle mori, Prius aliger, inquit,
Quam gallus cantet, hac me ter nocte negabis,
Non reprobando fidem, sed praedicendo timorem.
Continuo ad tristes Caiphae deducitur aedes.
Ille sacerdotum fuerat tunc denique princeps,
Et princeps scelerum, namque hoc residente cathedra
Pestifera, falsis agitatum testibus ardet
Concilium, iam iamque volant mendacia mille

OPVS PASCHALE.

condi custode, quoniam ipse videlicet suam pro cunctis animam ponere, non venerat alicuius eripere.

Ipsi namque tunc Petro, confidenti voce pollicito, velle sese cum domino mori, Iesus (h) *respondit, ac dixit*: Amen, amen, dico tibi, quoniam non cantabit hodie gallus, donec ter tu me abneges, *non infidelitatis tunc arguens, sed metum futurae trepidationis aperiens. Mox ad Caiphae deductus est aedes, qui religionis ritu iudaicae princeps illa quidem tempestate fuerat sacerdotum, sed in cathedra pestilentiae quum resideret, et in peccatorum via consisteret, principatum videbatur scelerum possidere. Concilium siquidem violenter accendi, et falsis coeperat testibus excitari. Volabant in dominum mille mendacia, vanis accusantium fa-*

SCHOLIA.

78. Parrh. *nec*: ceteri melius *non*. Meus in contextu *quemquam*, pro d. s. *cuiquam*. Vat.2. in compendio literarum *quemquam*, vel *quidquam*: sed vnice retinendum *cuiquam*. De phrasi *ponere animam* vide not. ad Iuuenc. 1. 611.

79. Ald. *Iesum praedixisse Petro, quod se negaturus esset*. = Arntzenius tribuit suo codici Arntz. a pr. m., et Torn.1. *Iam Petro*, ms. Cantab., Arntz. a sec. m., et Prosae *Namque Petro*: in contextu edidit *Iamque Petro*, nescio, an dedita opera, an *Iamque* exciderit typographo pro *Namque*. Plures, et praestantiores nostri mss. *Namque*: alii cum Parrh., et Ald. *Iamque*.

80. Barthius verba glossarii Isidoriani *Alliger, gallus* accipit pro glossa huius loci. Sed hoc loco *aliger* est epitheton appositum nominatiuo *gallus*, non glossa. Fortasse in glossa Isidori innuitur, gallo conuenire epitheton *aliger*.

(h) In ms. exemplari pro *Iesus* scriptum erat *iecoys*: scilicet graecis characteribus vti voluit librarius.

82. Reg.2., Ott.1., Meus contra metrum, et sensum *praedicando*: in Reg.2., et Ottob.1. recte correctio adhibita est per *praedicendo*.

83. Ald. *In domum Caiphae deductum Iesum*. Meus *Ducitur ad Caipham*. = Ms. Barthii, schedae Poelm., Parrh. *Protinus*, vel *Protenus*: reliqui *Continuo*; Prosa *mox*. Pro *ad tristes* Reg.5., Ald. *ad vastas*, quod tenuit Nebrissensis, vt magnificentia domus Caiphaeae denotetur. Sedulius aliud voluit, vt ex optimis quibusque exemplaribus patet.

85. Parrh. *hic*, Meus, *hac*: lege *hoc*.

86. *Pestifera* ex psalm.1. v.1. *In cathedra pestilentiae non sedit*.

87. Parrh., Vet.1. *Consilium*: retine *Concilium*.

In Dominum, vanis hominum conflata fauillis,
Et pereunt leuitate sui, velut ignis oberrans
Arentes stipulas, vires cui summa cremandi
Materies infirma rapit, victoque furore
Labitur inualidae deformis gloria flammae.
Postquam nulla dolis patuit via, brachia tolli
Armat in insontem saeuus furor: heu mihi! quantis
Impedior lacrymis rabidum memorare tumultum

OPVS PASCHALE.

uillis emortua, non fidei calore viuentia aperiebant (i). *Mox omnia motu propriae leuitatis exhausta, sicut ignis insaniens per stipulas aridae siccitatis excurrens, cui vires alta cremandi cacumina materies non ministrat infirma, sed in cinerem protinus reuoluta perdit inanem flamma victoriam.*

Postquam nullum dolis iter arrisit, fraus virib us cedens vertit in furorem, atque in Dominum manus erigere plebs armatur impatiens. Heu mihi! quantis lacrymarum rori bus impeditus, quantis animi motibus sauciatus erectas in Dominum rabidi tumultus insania manus horreo memorare sacrilegas? Denique

SCHOLIA.

88. Vat.2., Reg.5., Cant., Ald. *labellis*. Alm. *fabellis*. Plerique nostri Ang., Alb., Reg.1., 2., Ottob.1., 2., Vatic.1., Vrb., Rom., Meus cum mss. Lipsien., Arntz., Parrhasio, et vetustissimis aliis editionibus *fauillis*. Nic. Heinsius in not. ad Prudentium hymn. 2. Perist. v. 318. correxit ex coniectura *conflata cauillis*, quam correctionem Cellarius, Grunerus, et Arntzenius amplexi sunt. Grunero non displicebat *fabellis*, nisi id contra metrum esset. Posset tamen aliquo modo sustineri simili exemplo epigrammatis, quod S. Damaso tribuitur in ms. quodam codice bibliothecae Angelicae: *Non falsas fabulas studio meditatus inani*. Ceterum nihil est causae, cur a communi codicum scriptura *fauillis* recedamus, quum eam Sedulius ipse in Prosa clarissime confirmet.

(i) Fortasse *viuentia apparebant*, et infra *protinus resoluta*.

89. Plerique *Et*, nonnulli vulgati *Quae*, Barthius l.53. c.3. substituebat *At*, Arntzenius mallet *Sed*, sicui displiceat *Et*. Parrhasius, omisso *et*, edidit *Depereunt*. Cod. Barthii, Cantabr., Meus *sua*, quod Arntzenius affingit etiam Aldo: sed Aldus cum aliis retinet *sui*, quod probum est.

90. Codex Barthii, Arntz. a sec. m., schedae Poelm., Parrh., Ott. 2., *vis est cui*: reliqui *vires cui*, quod probat, et explicat Prosa. Alteram lectionem frustra extricare conatur Barthius.

91. Vet.1., Mon. *victaeque furore*: lege *victoque*.

93. Ald. *Iesum colaphis, et palmis caesum*. = Wopkensius distinguendum ait *brachia tolli*. – *Armat in insontem*, scilicet brachia tolluntur, ex vsu vulgatissimo infinitiui. Tum *armat* scilicet illos, vel homines. Arntzenius coniicit *brachia tollit*, – *Armaque in insontem*. In Bibl. Lugd. per errorem, vt puto, *brachia tollit* – *Arma in insontem*. Vet.1., Parrh., schedae Poelm. *hei* pro *heu*.

94. Vet.1., 2., Mon. contra metrum, et sensum *Armat insontem*.

95. Arntz., Vet. 1., Ottob. 1., Vrb., Rom. *rapidum*: sed in Ottob.1. bene correctum per *rabidum*. Wopkensius interpungit *rabidum memorare tumultum* –

Sacri-

Sacrilegas mouisse manus? non denique passim
Vel colaphis pulsare caput, vel caedere palmis,
Aut spuere in faciem plebs execranda quieuit.
Ille tamen patiens subiecto corpore totum
Sustinuit, nostraeque dedit sua membra saluti.
Namque per hos colaphos caput est sanabile nostrum,
Haec sputa per Dominum nostram lauere figuram,
His alapis nobis libertas maxima plausit.
At senior, cui cuncta potens praedixerat auctor,

OPVS PASCHALE.

nec caput colaphis propulsare, nec faciem sputis aspergere, nec palmarum ictibus verberare plebs execrabilis conquieuit. Ille tamen omnia patienter excipiens, nostrae saluti se tradidit, ac pro nobis suum corpus suppliciis deputauit. Per illos enim colaphos habemus capitis sospitatem, illa sputa nostrorum vultuum sunt lauacra, his alapis libertatem sumus consecuti perpetuam.

At senior, cui veritatis auctor cuncta praedixerat, cuique manere nequi-

SCHOLIA.

Sacrilegas mouisse manus? videlicet memorare tumultum, h. e., turbam hominum mouisse sacrilegas manus. Vel alio modo *memorare tumultum? – Sacrilegas mouisse manus*. Nimirum *mouisse* pro *mouerunt*. Priorem interpunctionem Arntzenius vnice probat. Nisi prosa hoc ipsum suaderet, existimarem, *mouisse* coniungendum cum *quieuit*, nempe plebs execranda non quieuit mouisse sacrilegas manus, non denique quieuit caput pulsare passim etc.

96. Meus *nouisse*, ad marg. pro d. s. *meminisse*. Ita planior sensus euadit: sed obstant reliqua exemplaria. Glossa in Reg. 1. est *passim – leuiter*, quod huic loco non congruit.

98. Nonnemo citat *Vel spuere*, fortasse casu, non dedita opera. *Quiesco* cum infinitiuo vsurpauit etiam Quadrigarius apud Gellium l. 9. c. 12. *Quiescerent pugnare*; vbi tamen alii ex veteribus membranis legunt, *Quiescerent pugnarum*.

99. *Totum*, h. e., omnia, vt apud alios sequioris aeui scriptores, et apud Sedulium alibi a nobis explicatum est.

102. Nostri omnes mss., Parrh., Capp., Ald., vetustissimae editiones, mss. Alm., Arntz. *Haec sputa per*, quod, quia contra metrum est, schedae Poelmanni improbarunt. Barthius ad Claudian. IV. Consulat. Hon. v. 617. citat *Sputa per haec*. Recentiores editores facilius mutarunt *Sputa haec per*. Verum quum veteres codices consentiant in hac scriptura *Haec sputa per*, eam sequi debemus: non enim magis mirum est, Sedulium primam in *sputa* corripuisse, quam primam in *iugis*, et secundam in *elutus* simili modo breuem fecisse. Pro *lauere* nonnulli vulgati male *lauare*.

103. Parrh. *plaudit*. Rom., Vrb. *creuit* fortasse ex aliqua glossa. Lectio vera est *plausit* ex more veterum, quo per alapae ictum, et plausum in malis libertas seruis manumissis conferebatur, vt notum est. Adisis Isidorum l. 9. Etym. cap. 3. Nebrissensis alio fortasse respicit, quum exponit *plausit*, h. e., *arrisit*.

104. Reg. 1. *Negatio Petri*. = Vatt. 1., 2. *Et*: in Vat. 1. correctum *At*. Vonckius coniicit *At Simon*, plaudentibus Wopken-

Quae ventura forent, quoniam transire nequibat
Infectum, quod Christus ait, se prorsus adesse
Ipsius ex sociis, semel, ac bis, terque negauit,
Et gallus cecinit; completa est sanctio Christi,
Et sensus rediere Petri: memor ille malorum
Immemoris damnauit opus, gemituque sequente,
Culpa fugit, cedunt lacrymis delicta profusis,

OPVS PASCHALE.

bat infectum, quod Christus signauerat affuturum, vsque in aedes principis sacerdotum domini vestigia subsecutus, quod ex eius esset etiam ipse discipulis, ter est agnitus, ter negauit, et gallus, diei nuncius, cantauit, impletoque diuinae sanctionis oraculo, pristini quoque sensus reuersi sunt Petro, qui memoriam culpae recolligens, obliuionis in se castigauit errorem, gemituque continuo prosequente, peccata fugiunt, delicta discedunt, et lacrymarum imbres effusi dulcem veniam fletibus amarissimis contulerunt. Apostolicis igitur eruditi exemplis debemus vim poenitentiae, meritumque dignoscere vitalibus remediis adnitentes, vt ab animarum fatigatione nostrarum mortiferos mereamur morbos excludere. Si enim noxiis cogitationum venenis aut actu, vel etiam contagiis fuerimus turpium sauciati sermonum, ad saluberrimam poenitentiae mox nitamur confugere medicinam, quatenus dolentes ex culpa, non doleamus ex poena, lacrymantes ex vulnere, non lacrymemus ex morte. Nec tamen poenitentiam futuris paremus erroribus, sed praeteritis adhibeamus admissis. Sub indulgentiae namque fiducia delinquentes difficile veniam consequuntur optabilem, quam sibi plerique praesumpta securitate pollicentur, vt peccent. Nam et Dauid propheta mirabilis dum indulgentiam praeteriti postularet erroris, vt hanc facilius impetraret, per ignorantiam se deliquisse talibus prae se signa-

SCHOLIA.

sio, et Arntzenio. At recepta scriptura *senior*, ita a Prosa, et omnibus exemplaribus confirmatur, ac praeterea rei ipsi conuenit, quum Petrus senior ceteris discipulis fuerit, vt nullus sit locus coniecturae contrariae. Qui futura praemonet, auctor solet vocari. Iuuencus I. 233. *Monuit quod Spiritus auctor*. Prudentius hymn. 13. Perist. v. 9. *Spiritus ille dei, qui fluxerat auctor in prophetas*.

105. Ms. Barthii, Cant., Parrh., schedae Poelmanni, multae veteres editiones, prosa *nequibat*. Reg. I., Ott. I. *nequibit*, factum in Reg. I. *nequibat*, in Ott. I. *nequiuit*. Arntz. cum plurimis nostris mss., Ald., et aliis editis *nequiuit*.

106. Vet. I. mendose *agit* pro *ait*. Compositum *adesse* pro simplici *esse* ab aliis etiam poetis christianis ponitur.

108. Parrh. *Tunc*: nonnulli editi *Vt*: plerique *Et*, Meus *Et cecinit gallus*, inuerso ordine.

109. In Reg. I., Ottob. I., Vatt. I., 2., Rom., Meo error est *redire*, recte emendatus in plerisque per *rediere*. Fabr., et nonnullae aliae editiones *Petro*, quod retineri posset, praesertim fauente Prosa. Sed omnes mss. habent *Petri*; eodemque respicit mendum in meo *Patri*.

110. Ott. I. *damnauit opes*, bene emendatum per *opus*.

111. Vat. I. *Culpa fuit*, quod cum aliquo acumine sustineri posset, vt *Troia fuit*. Sed vera lectio est *fugit*.

Et dulcem veniam fletus generastis amari.
Iamque dies aderat, nocturna maestior vmbra,
Flagitium visura nouum, tenebrisque remotis,
Pandebat populis iudaeae crimina gentis.
Mox igitur Dominum Pilati ad moenia duci
Nexibus astrictum, Iudas vt vidit iniquus,

OPVS PASCHALE.

uit (k) : Delicta iuuentutis meae , et ignorantiae meae ne memineris, deus. *Quid ergo quaecunque flagitia iuuenalis aetas admiserit, in senectutem debent relaxanda seruari ? Absit , in nobis vt ita maneat, consenescant. Sed quum diuina clementia patienti longanimitate mitissimam iudicii suspenderet vltionem, nulla non ex istis indutus* (l) *spes impunitatis obtundat . Sed tamquam famuli diu fugitiui sero saltem nostrum reuertamur ad dominum , ab ipso vel senes lubricae iuuentutis veniam postulantes, quamuis conueniat vnumquemque peccantem confestim, ne serpentis morbi primitiae , velut radices amari germinis , altius negligentis agricolae remissione submersae , nullo valeant euelli penitus iam labore . Idem denique propheta , ne pro iuuenalibus delictis vt negligens videretur serius supplicare , addidit ignorantiam , quo apud pium iudicem facilius sibi relaxari meruisset errorem . Igitur et Petrus Apostolus Christum negare non studuit , sed in obliuionis casum simpliciter , et ignoranter incurrit . Namque sese mori velle cum domino plena deuotione promiserat , alienus ab eius videri consortio sub quolibet periculo non ferebat . Praemiserat enim inter cetera magnificum suae credulitatis exemplum , quod eum a Christo nec exitu posset segregare formido , ad quem media festinando per maria , rapidos dudum praecipitauit in fluctus , nulla vicinae mortis trepidatione deterritus .*

Interea dies , nouum visura flagitium , nocturnis maestior vmbris illuxit, quae tenebrarum remota caligine hebraei coetus infanda reserabat vulgo consilia . Tunc Iudas , draco nouissimus , et priori similis homicida venefi-

SCHOLIA.

(k) Vetus codex *praecisignauit* : Iuretus reposuit *prae se signauit* . Locus est psalmi 24. vers.7. Iuretus aduertit , in sequentibus verbis corruptum esse in vet. cod. *amiserit* pro *admiserit* , rectum vero *iuuenalis aetas* more antiquo pro *iuuenilis aetas* . Saepe ita loquitur Sedulius .

112. Rom. *generastis amaris* , recte correctum *amari* .

(l) Iuretus coniicit *indultae* pro *indutus* , quae est scriptura codicis ms. In nonnullis bibliothecis Patrum legitur *indutos* . Melius putarem *inductos* .

113. Ald. *Iesum ductum ad Pilatum* : *et Iudam se suspendisse.* = Ms. Barthii *nocturnis maestior vmbris* , quod praefert Barthius , et cum eo , ed. Lipsiensi , et Prosa Arntzenius , et Grunerus . Verum etiamsi concedere velimus , magis poeticum esse *nocturnis maestior vmbris* , tamen quum nostri omnes veteres libri , etiam Ang. , Alb. , et alii aliorum exhibeant *nocturna maestior vmbra* , id praestat retinere : a quo certe non abhorrent aures poeticae , quidquid contra sentiat Barthius .

116. Vat.1. *Pilati moenia* : desideratur *ad* . *Moenia* , vt innuatur magnificentia aedium Pilati . Putant etiam nonnulli , *moenia* de omnibus tectis , siue aedibus publicis , priuatisque vrbis dici posse .

117. Grunerus , et Arntzenius mallent cum ed. Lips. *iniquis* , quod mihi minus placet , et alienum est a prosa .

Diriguit, seleriscque sui commercia reddens
Incassum, facti pretium, non facta reliquit.
Quidnam etenim prodest, illic trepidare timore,
Nullus vbi timor est? aut quae confessio tetro
Lucet in inferno, quum iam demersa securis
Arboris infandae radicibus, exitialem
Quae peperit fructum, feralia germina vertat
Funditus, et dignis pereant mala robora flammis?

OPVS PASCHALE.

co, (nam sicut ille, Adam vitae subtracto, sic et iste, Christo morti contradito, generationis humanae factus est persecutor) ad Pilati dominum conspiciens deduci praetorium, eumque vinclis astrictum, qui resoluit vincula peccatorum, diriguit miser, et horruit, pecuniamque, funeream mercedem scilicet cruoris innoxii, restituens saeuis dispensatoribus, ac refundens, pretio criminis sese vacuauit ille, non crimine. Quid enim poterit securitati conferre trepidatio mortis, ibi concepta, nullus vbi timor consequitur iam medelam, secundum psalmi continentiam proloquentis (m) : Illic trepidauerunt timore, vbi non erat timor, *hoc est, in ipso iudicio, vbi correctionis tempus, et spatia non habet infructuosa formido, aut in inferni iam faucibus constituto, quae potest opitulari confessio, quum legatur:* In inferno autem quis confitebitur tibi? *Iudas enim publicus homicida, qui, quod audire non meruit, non suum tantum parentem, sed totius mundi iugulauit auctorem, poenitudinis frustra remedium vestigabat, quem post traditionis audaciam sententiae supplicium iam tenebat, et securis ad arboris radices applicita, quae fructum protulit execrandum, mali roboris germen inutile funditus amputando, saeuis ignibus depu.*

SCHOLIA.

118. Arntz. cod. pro *reddens* a pr. m. *linquens*, quod Arntzenio non displicebat.

119. Meus corrupte *In casum facti pretii*. Reg. 1. *Incasum*, recte factum *Incassum*. Reg. 1. *relinquit*, plerique *reliquit*.

120. Fabr. *Nam quid enim*: mss. nostri, duo alii apud Barthium l. 54. Aduers. c. 7., ac plerique alii *Quidnam etenim*. Reg. 5., Ottob. 2., Ald. *timorem*: retine *timore*.

121. Alm. *tetra*: alii recte *tetro*, Meus corrupte *tretro*.

(m) Ex psalm. 13. vers. 5., et deinde ex psalm. 6. vers. 6.

122. Mss. Lips., Alm., schedae Poelm., Reg. 2. ex correctione, Ottob. 1. ex correctione, et multi editi *iam demersa*. In Ottob. 1. videtur prius fuisse *demensa*. Reg. 1. pro d. s., Reg. 2. a pr. m., Reg. 1., Vatt. 1., 2., Vrb., Rom., Meus, Cant., Arntz., Ang. obscure *dimersa*. Alb. *dimissa*. Reg. 1. in contextu *demissa*: ita, vel *dimissa* plerique editi. In ed. Lips., et Bibl. Lugd. fortasse error est *diuersa*. Verbum *demergo* eleganter adhibetur pro alte, ac summa vi immittere: quod multis constat exemplis.

124. Parrh. *gramina*, non *gramine*, vt illi imputat Arntzenius. Meus corrupte *gemina*: vera lectio *germina*. Alm., Parrh. *vertit*, quod recentes editores sequuntur: alii *vertat*. In Reg. 2. ex *verat* correctum *vertat*. Huic scripturae fauet prosa.

125. Ms. Barthii, Lipsiens., et recentes editi *vt*: alii *et*; nimirum *vertat*, *et pereant*. Iuuenalis sat. 10. v. 145. *Sterilis mala robora fici*.

Continuoque trucis correptus mente furoris,
Se quoque morte petit; quamquam tunc sanior esset,
Quum scelus vlcisci praecurreret, ipsaque dirae
Guttura vocis iter, cuncti quae vendere mundi
Ausa redemptorem, nodatis faucibus angens
Infelicem animam laqueo suspendit ab alto.
Lenior ira quidem tantae pro crimine culpae,
Cunctorum cui nulla foret par poena malorum.

OPVS PASCHALE.

taret. Dementem subito correptus est in furorem, sibi mortiferum nihilominus molitur interitum, quamuis sanior ille tunc fuerit, quum nefandae coniurationis in se flagitium vindicauit, vitamque (n) *gutturis execrandi, qua vox processit immitis, vendens omnium redemptionem, faucibus nodatis astringens, animam trabalibus laqueis expulit infelicem. Parua siquidem poena pro tanto videretur illa flagitio, cui nulla suppliciorum aequari valeat magnitudo, tamen ipsum funesti genus exitii, morsque pendentis ab alto cadaueris caelum ne-*

SCHOLIA.

126. Barthius videtur alicubi reperisse *conceptus* pro *correptus*: coniicit vero *trucis correptus monte furoris*. Wopkensius autem suspicatur *trucis completus mente furoris*, repugnante Prosa. Nimirum *mens trucis furoris* ponitur pro furore ipso, aut mente furibunda.

127. Cantabr., Reg.1. in contextu, et nonnulli editi *quamquam*, quod Grunerus, et Arntzenius cum Prosa retinent. Reg.1. pro d. s. cum plerisque aliis mss., et editis *tamquam*. Alterum magis placet. Rom. male *esse*. Elegans, et vsitata phrasis est *morte petere* pro interficere.

128. Meus *percurreret*: reliqui *praecurreret*, sed nonnulli in compendio literarum, vt legi etiam possit *percurreret*. Vrb. *procurreret*. Barthius tentabat *vlcisci nece curreret*, Grunerus *vlcisci praesumeret*. Nihil mutes.

(n) Fortasse *viamque gutturis*. Vulgati *vitamque gutturis*. Pro *vendens* mendosum est *videns* in multis bibliothecis Patrum. Vellem etiam *omnium redemptorem*: quamquam Sedulio hoc ipsum significat vox *redemptio*. In vet. cod. esse *traualibus laqueis* pro *trabalibus laqueis* notauit Iuretus, qui plura exempla congessit, vt probaret, ab antiquis scriptoribus *trabale* appellari, quidquid ingens, et firmum est, vt *trabalis clauus*, *trabalis hasta*, *trabale telum*, *trabale sceptrum*, *trabalis vectis*, *trabalis iussio*. Addit Iuretus, se in not. ad Aratorem l.1. num.4. *Caelo, terraeque perosus - Inter vtrumque perit*, explicuisse, cur Iudas inter caelum, et terram perierit.

131. Meus *in alto*. Wopkensius hariolabatur *laqueis expelleret altis*, vel *laqueo disperderet alto*, vel *disperdidit*. Retinenda est recepta lectio, siquidem *anima* hoc loco adhibetur pro toto homine, vt alibi saepe.

132. Vrb., Vatic.2., Ottob.2., Rom., Meus, ms. Barthii, ed. Lips. *Leuior ira*, ex quo Barthius coniiciebat *Ira quidem leuior*, vt cum *leuior* constet versus. In Reg.1. videtur etiam esse *Leuior ira*, sed aliud fuit, et supra est glossa, vel d. s. *mitior*. Lectio communis *Lenior ira quidem* solicitanda non est. Meus, Parrh., Arntz. a sec. m., multi editi *tantae*: plurimi nostri mss. cum Ald., et aliis vulgatis *tanto*.

Exitus hic mortis tamen, et sublime cadauer
Ostendit populis, quanto de culmine lapsus
Pridem discipulus, qui nunc reus, alta relinquens
Sidera, tartareum descendit ad vsque profundum:
Tunc vir apostolicus, nunc vilis apostata factus.
At Dominus patiens quum praesidis ante tribunal
Staret, vt ad iugulum ductus mitissimus agnus,
Nil inimica cohors insontis sanguine dignum
Repperiens, regem quod se rex dixerat esse,
Obiicit, et verum mendax pro crimine ducit.
Nec mirum, si iura dei gens perfida vitet,

OPVS PASCHALE.

gat aspici, terram vetatque attingi, vt reus sceleris inauditi simul ab vtrisque dignus elementis expelli, nec aere frueretur ad vitam, nec humo, generali compositus more hominis, animam dimitteret exhalantem. Habet aliud dedecoris istas in species propriae deiectionis indicium. Quod enim in sublimi fastigio necem sortitus est perfidus, et desertor, patefecit, ex quanto culmine sit lapsus, nuper discipulus, modo iam reus, nuper apostolus, nunc apostata nominatus.

Quum vero Dominus ante tribunal praesidis staret intrepidus, vt agnus mitis productus ad iugulum, nihil dignum morte reperiens, quod ei populus accusator obiiceret, regem sese dixisse, qui manifeste rex aderat, studio seditionis exclamant. Nec mirari quispiam

SCHOLIA.

136. Nonnulli editi *qui est nunc reus*: plerique mss., atque alii vulgati elegantius omittunt *est*.

137. Ott.1. *descenderat vsque*: a rec. m. cum aliis *descendit ad vsque*.

138. Vat.2. *nunc vir apostata*: lege *nunc vilis*.

139. Ald. *Iesu obiecisse iudaeos, quod regem se esse dixerit.* =Arntzenius errasse ait Sedulium, quod *praesidem* vocauerit Pilatum. Verum Sedulius nomen exprimit Vulgatae nostrae, et plurium Patrum latinorum: quidquid sit, an ante Claudii tempus *praesidis* nomen praefectus Iudaeae habuerit. Vide Calmetum Diction. biblic. verb. *Praeses*.

140. Cellarius *iugulum* exponit in indice locum iugulationis. Sed plurima sunt exempla, quibus *iugulus*, vel *iugulum* pro nece, caede, iugulatione accipitur, vti apud Prudentium, Paulinum Petrocorium, Saxonem Grammaticum, Abbonem, immo Manilium 4. 128. *In iugulumque dabit fructus*.

141. Vat.1. *insonti sanguine*: melius reliqui *insontis*.

142. Ms. Barthii, schedae Poelman., Vet.1., 2., Mon., et alii editi *Comperiens*: nostri omnes mss., et alii aliorum cum Parrh., Ald. *Reperiens*, aut *Repperiens*, vt intelligatur, primam produci. Meus, Ott. 1. ex correctione, Vat.1., Reg.1., 2. in contextu *dixerit*; mss. alii cum editis *dixerat*.

143. Alm., Vrb. *dicit*, quod fortasse fuit in Ott.1., vbi nunc est, vt in plerisque *ducit*. Alb., Rom. *duxit*. Glossa in Reg.1. *ducit – compensat*.

144. Codd. Reg.1., 2., 5., Vatt.1., 2., Parrh., Ald. *impia*. In Reg.1. d. s. *perfi-*

Imperiumque neget, lucos quae semper amauit,
Idola dilexit; simili nam more furentes,
Tunc coluere Baal, nunc elegere Barabbam,
Damnatoque pio, conseruatoque proteruo,
Mutauit per vtrumque viam sententia iustam.
Auctor mortis erat, iussus qui sumere lucem,
Auctor lucis erat, iussus qui sumere mortem.
Credite iam Christum, pro cunctis credite passum.
Quid dubitatis adhuc? en sectus terga flagellis,

OPVS PASCHALE.

debet, si plebs, amica fallaciae, veritatem protraxerit in crimine, imperiumque sidereum, et diuinam renuit potestatem, quae creatoris ingrata suffragiis, lucos olim coluit, idolis obsecuta seruiuit. Vna quippe dementia, parque videtur insania, Baal praeposuisse tunc Domino, Barabbam praeposuisse nunc Christo, dumque pius occiditur, impiusque seruatur, iustitiae mutauit viam errans in vtroque sententia; auctor mortis deputatus, vt viueret, auctor vitae deputatus, vt obiret. Ex hoc igitur cuncti, qui hactenus manetis in fide, Christum pro mundi salute passum fuisse iam credite, qui flagris sulcatus, op-

SCHOLIA.

da, quod videtur esse glossa in Reg.2.; sed in aliis mss., et in plerisque editis in contextu *perfida* ponitur. Fauet prosa.

145. Aldus, ne secunda in *idola* vers. seq. corriperetur, sic hunc locum reformauit *semper quae idola adamauit, - Dilexit lucos*. Id etiam extat in Reg.5., sed, vt arbitror, ex Aldi editione. Nebrissensis etiam ex Aldo, vt puto, legit *idola* secunda producta, quam alio in loco a Sedulio correptam fatetur.

146. Schedae Poelm. *Idola erexit*, scilicet vt metro consuleretur. Verum de secunda in *idola* correpta dixi ad Prudentium, et ad Dracontium. Auctor carminis inediti De virtutibus, et vitiis in Biblioth. Vat. n.591. cap. de crapula: *Grandia nam populis mordax quondam idola feci*. Fortasse auctor carminis est Bonifacius episcopus, de quo Sigebertus, et Fabricius Bibl. med.

147. In Parrh. error est *eligere*. Reg.1., Ott.2. *Babal* pro *Baal*. Alii scribunt *Barabbam*, alii *Barabam*, nonnulli *Barrabam*: quod postremum hoc loco metrum non patitur.

149. In Ott.1. dubium est, an sit scriptum *vtrumque*, an *vtramque*. Vera lectio est *vtrumque*, qnod in Reg.2. factum est ex *vtramque*.

150. Hic, et sequens versus diuerso ordine in codd. collocati sunt. Ms. Barthii, Alm., et Reg.2. prius *Auctor lucis erat*, tum *Auctor mortis erat*: sed in Alm. versus *Auctor lucis* deest in contextu, et additus est margini, in Reg.2. inuerso ordine *Auctor erat lucis* pro *Auctor lucis erat*. In meo codice omnino deest hic versus *Auctor lucis*: in Ott.1. versus *Auctor mortis* appositus est in principio paginae, sed ita vt praecedat alterum *Auctor lucis*. Barthius ait, melius praecedere vitam, mortem sequi. Contra est prosa.

151. Schedae Poelm. *sumere lumen*: alii *sumere lucem*.

153. Arntz. *Qui dubitatis*: h. e., cur, qua ratione. Ceteri eodem sensu *Quid*. Meus *membra* pro *terga*. Sedulius aemu-

Subditus opprobriis, poenas amplectitur omnes,
Ne dignus sentire necem vel latro periret.
Heu! falx torua patrum, segetem caesura nepotum,
Heu! facinus, Pilate, tuum! quot gesseris vno
Crimina iudicio, vigili si mente notares,
Non solas lauisse manus, sed corpore toto
Debueras sacrum veniae sperare lauacrum.
Corripis insontem, sistis sub praeside regem,

OPVS PASCHALE.

probriis lacessitus, poenas omnes amplectitur, ne perire suis meritis dignus vel latro sustineret exitium.

Heu! quam triste falcis acumen est, quae messem Iudaicae posteritatis abscidit. Namque necem Domini postulantes, in se, suosque filios eius sanguinem professi sunt permanere, dicentes furialiter, et clamantes: Sanguis huius super nos, et super filios nostros. *Omnem fructum sui germinis damnauerunt, donec ab eis haec macula illius aqua spiritaliter abluatur, cuius in eis cruor lethaliter dominatur aspersus. Heu! nequitia tui, Pilate, facinoris, quam patrasti! qui tot in vno iudicio, vel potius praeiudicio crimina commisisti, quae si prouida sanandus mente cognosceres, non solas manus ablueres, sed totum iugiter corpus sacro debueras aquae spiritalis lauacro perfundere. Iustum iniuste diuerberas, regem prae-*

SCHOLIA.

lari videtur Horatium 4. Epod. v.XI. *Sectus flagellis hic triumuiralibus*: sic fere Martialis, et alii.

154. Parrh., schedae Poelman., Vrb. *Subditur*: plerique *Subditus*, quod melius est.

155. Ott.2. male *Sed dignus*. Reg.1. *Ne*, supra *Nec*, Ott.1., et Reg.2. *Nec*, correctum *Ne*. Vrb., Fabr., Ang., Alb., Vat.2., Reg.5., Ald. *Nec*: melius plerique alii *Ne*. Fabr., et quidam vulgati *ceu latro*: ceteri *vel latro*, in Reg.1. supra est *vt*, in Ott.1. est *vel*, sed aliud fuit. Vat.2., Reg.5., Ald. *perire*, reliqui *periret*, Meus pro d. s. *perisset*.

156. Ald. *Iesum ad poenam ductum*. = Meus corrupte *flax*, et Alb. *felix* pro *falx*: in Reg.1. pro *falx* videtur fuisse *fallax*; vera scriptura est *falx*. Parrh. *falx curua*, quod coniecit etiam Nebrissensis. In Reg.1. est *torua* cum plerisque, sed fortasse fuit *turba*. In Ottob.1. clare *turba*, sed aliud fuit, et ad marginem est *torua*; prosa *triste falcis acumen*.

157. Ott.1., Vrb. *quod*: lege *quot*.

158. Arntz. *Crimine*: corrige *Crimina*.

159. Reg.5., Ald. *Nec*: alii melius *Non*: Arntz. *solum*: in Rom. *solas*, sed correctum per *solum*. Praestat retinere cum aliis, et Prosa *solas*. Wopkensius concinnius putat *sed corde reloto*, vel *sed pectore loto*. Obstant veteres libri, et Prosa; neque est, cur inconcinnum censeatur *sed corpore toto*: immo hoc poscunt praecedentia *Non solas lauisse manus*.

160. Reg.1. pro d. s., Reg.2., Alb., Vat.2., Meus, Ottob.1. ex correctione, mss. Lips., Cant., Alm., Arntz. *sperare*, alii mss., et plures editi *spectare*, quod suffragio suo schedae Poelm. probarunt. Wopkensius substituebat *spirare*, quod Grunero, et Arntzenio non displicebat. Sed vel *expectare*, vel *sperare* potius, huic loco satis consentaneum est.

161. Vet.1., Mon. mendose *Corporis* pro *Corripis*. Parrh. *et sistis*: alii cum prosa omittunt *et*.

Praepo-

Praeponis humana deo; qua morte teneris,
Qui Dominum numerosa cruci per vul nera figis?
Quumque datus saeuis ad poenam Sanctus abiret
Militibus, vilem rubri sub tegmine cocci
Vestitur chlamydem, species vt cuncta cruentae
Mortis imago foret; spinis circumdedit amplum
Nexa corona caput, quoniam spineta benignus
Omnia nostrorum susceperat ille malorum;

OPUS PASCHALE.

ses examinas, Domino te praeponere mortalis homo non trepidas. Quibus igitur luendi supplicii iam teneris in vinculis, quia numerosa per vulnera cruci Dominum creaturae configis, Caesaremque magis offendere, quam Caesaris metuis conditorem?

Quumque militari Christus executioni contraditus, mortis sententiae subiaceret, in ipso nihilominus cultu, quem regiae sub imaginis illusione suscepit, magni gerebantur sacramenta mysterii. Quod enim coccineae chlamydis velamen indutus est, cruentum futurae mortis demonstrabat aspectum. Spinea caput eius corona circumdedit, quoniam spinas omnium peccatorum, quae humanum genus passim inuaserant, pia solus humilitate portauit. Nam datam gestabat arundinem, mundano regno

SCHOLIA

162. Mss. nostri cum Ang., cod. Barthii, Alm., Arntz., Parrh., Ald., et aliis editionibus antiquis ***Praeponis humana***: Alban., et vulgati multi ***Praeponisque humana***. Id praefert Arntzenius; nescio, cur: Sedulius enim saepe aspirationi ***h*** vim consonantis tribuit, vt breuis praecedentis dictionis produci possit. Arntzen. a sec. m., Parrh. ***qui morte teneris***: lege ***qua morte***.

163. Ottob.1. ***crucis***, recte correctum per ***cruci***. Reg.5., Ald., Fabr., et quidam alii vulgati ***post vulnera***: plerique mss. cum aliis editis melius ***per vulnera***.

164. Ald. ***Iesum ad poenam ductum***. Titulus repetitus. ± Vrb., Rom. ***ad poenas***. Vat.2. corrupte ***sensus*** pro ***Sanctus***.

165. Arntz. cum Fabr., et quibusdam aliis editis ***rubri vilem***: mss. nostri cum Parrh., Ald., et plerisque editionibus ***vilem rubri***: sed in Ott.1. fortasse fuit ***chlamydem rubri sub tegmine cocci - Vestitur vilem***, quod in meo codice sic extat. Wopkensius vult, coniunctim legi ***subtegmine***: plerique scribunt ***sub tegmine***.

166. Arntz. ***Vestitus***. Vat.1, Ott.2., Ang., Alm. ***speciesque***: alii ***species*** sine ***que***. Alm., Ott.1., 2., Fabr., et nonnulli alii editi ***cruenta***: id ita fuit in Reg.1., sed correctum est per ***cruentae***, quod plerique exhibent, et schedae Poelm. probant. De chlamyde, qua indutus fuit Iesus, sermonem habui ad Iuuencum l.4. v.645. Vilis dicitur a Sedulio, quasi alicuius vilis militis propria vestis. Concilium Toletanum I. anno 400. can. 8 ***Siquis post baptismum militauerit, et chlamydem sumpserit, aut cingulum etc.*** Nebrissensis tamen censet, dici vilem, quia in vilipendium Christi adhibita, non quod parui pretii esset. At verisimile est, chlamydem, in vilipendium adhibitam, vilem quoque fuisse, et parui pretii.

167. Bibl. Lugd. ***circumdabit***, quod deprauatum est. Pro ***amplum*** coniiciat aliquis ***almum***: sed Nebrissensis exponit ***amplum***, h. e., honestum. Hinc ***amplitudo***.

Implet arundo manum, sceptrum quod mobile semper,
Inualidum, fragile est, vacuum, leue: moxque alienos
Deponens habitus, proprium suscepit amictum,
Scilicet humanae positurus tegmina carnis,
Et sumpturus item, nil iam vt mutabile ferret,
Post mortem propria cum maiestate resurgens,
Humano ponens mortalem tegmine carnem.
Nec sine diuino constat moderamine gestum,
Quod vinum cum felle datum, tristemque saporem

OPVS PASCHALE.

sceptrum vere consimile, quod pro motatione saepissima fragile, vacuum, leue cernitur, et caducum. Moxque vestibus alienis exutus, suis protinus est amictus, tamquam positurus in obitu corporis indumentum, quod se post paululum nouerat recepturum, nihil iam sumpturus mutabile, quippe post mortem plena cum maiestate suae carnis rediens, ac resurgens.

Nec illud a consortio diuinitatis abscessit, quod datum sumit vinum felle permixtum, labiis tetigit, et ab ore proiecit. Signum quippe fuit mirabile,

SCHOLIA.

170. Ottob.1., Meus, Reg.5., Ang., Vat.2., vt videtur, Ald. ***quia***, quod fortasse etiam fuit in Reg.1., in quo nunc est ***quod***, vt in ***plerisque***. Etiam in Ott.1. prius fuit ***quod***. Reg.1. pro d. s., Vat.1., et plurimi vulgati ***semper***. Mss. alii cum Ang., cod. Barthii, Parrh., Ald. ***terrae***, quod cum ms. Cant., schedis Poelm., et Prosa praeferunt Grunerus, et Arntzenius. Barthius coniecerat ***per se***, h. e., sua natura. In Ott.1. est ***terrae***, sed videtur fuisse ***semper***, pro quo stat prosa.

171. In meo cod. desideratur ***leue***. Reg.5., Ald. ***mox alienos*** sine ***que***.

172. ***Habitus*** pro cultu exteriori corporis, praecipue vestimento, a bonis scriptoribus vsurpatum reperitur.

174. Ms. Lipsiens. ***nil iam mutabile***. Parrh., schedae Poelm. ***nil vt mutabile***. Rom., Vrb. ***nil iam vt mobile***; minus male esset ***iam nil vt mobile***. Communis lectio ***nil iam vt mutabile***. Nebrissensis aduertit, ***item*** pro iterum a Sedulio vsurpari. Ex prosa ***motatione saepissima fragile*** suspicari possis ***motabile***.

(o) Erat in vet. cod. ***motabile*** pro ***mutabile***, et ***prae mortem plenam*** pro ***post mortem plena***. In nonnullis editis mendose ***maiestatis***, nisi reponas ***plena cum maiestatis suae carne***, quod tamen carmini non congruit.

175. In nonnullis veteribus libris ***refulgens*** pro ***resurgens*** recte damnant Barthius, et Burmannus.

176. Deerat hic versus in Reg. 1., Ott.1., sed vtrobique additus est in fine paginae, vt hoc in loco ponatur. Abest a Cant., et a Prosa. In meo prius collocatur ***Humano***, tum ***Post mortem***, inuerso, et praepostero ordine. In Alm. sic corruptus est ***Humano patiens mortalem sumere carnem***. In schedis Poelm. ascriptum erat: ***scilicet resumens eandem immortalem, quae quidem est tegmen humanum, sub quo diuinitas latet***.

177. Ald. ***Fel Domino datum***. = Arntz. ***factum*** pro ***gestum***.

178. Reg.2. ***vino***, recte correctum ***vinum***. Rom., Vrb. ***datur***: melius alii ***datum***. Pro amaro ***tristis*** vsitatum est.

Suscipiens tetigit labiis, et ab ore remouit.
Quippe necem paruo degustaturus amaram
Tempore, quam reduci contemnere carne pararet.
Protinus in patuli suspensus culmine ligni,
Relligione pia mutans discriminis iram,
Pax crucis ipse fuit, violentaque robora membris
Illustrans propriis, poenam vestiuit honore,
Suppliciumque dedit signum magis esse salutis,
Ipsaque sanctificans in se tormenta beauit.
Neue quis ignoret, speciem crucis esse colendam,

OPVS PASCHALE.

amaram mortem Dominum degustare, confestimque virus eius horribile reducis vultus auersione contemnere.

Igitur alto patibuli defixus in ligno, iram discriminis execrandi pia religione mutauit, et abiecta crudelitate pax ascendit in crucem, violentaque saeui roboris instrumenta suis membris illustrans, poenam honore vestiuit, supplicium salute dicauit, ipsaque pius in se tormenta sanctificans, signum damnationi propositum fecit beatitudine consecratum. Vt hic nullus animo peregrinetur ignaro, crucis speciem causam ve-

SCHOLIA.

179. Vat.2., Parrh. *labris* pro *labiis*.

182. Ald. *Iesum patulo affixum ligno*.

183. Nebrissensis nota ad verbum *Relligione* est: Nisi mendum est, significat, quod crux, olim poena, nunc mutata est in honorificam religionem.

184. Rom., Meus *violentiaque*: lege *violentaque*. Mon. *robore*: corrige *robora*. Dungalus in opere aduersus Claudium Taurinensem De cultu imagin. sacrar. tom.14. Biblioth. Patrum Lugd. p.206., et Ionas Aurelianensis l.2. De eodem argumento eod. tom.14. p.182. hunc, et sequentes vndecim versus proferunt, vt crucem colendam esse probent: sed Dungalus librum 4. carminis paschalis, Ionas librum 3. allegat pro diuersa carminis diuidendi ratione, de qua in Prolegom.

185. Meus corrupte *panem* pro *poenam*. Vrb. *honorem*: retine *honore*.

187. Apud Ionam loc. cit. *Ipseque sanctificans* minus bene.

188. *Colendam*, non cultu religioso, ait Cellarius, qui soli affixo cruci Christo debetur. Quid ineptius? Quo ergo cultu colenda est crux? Doctrina catholica de adoratione crucis tam certa est, ac tam clare a doctoribus exposita, vt tandem haereticos pudere debeat hac de re cauillari, et eandem crambem centies recoquere. Quod enim dicimus, *veneramur*, *colimus*, *adoramus crucem*, cum Patribus, Conciliis, et ecclesia in officiis liturgicis loquimur: eiusmodi autem adorationem esse respectiuam, et secundariam, nemo non agnoscit. Apage ergo ineptias heterodoxorum, qui ex huiusmodi venerationis signis arguunt, nos adoratione absoluta, primaria, et latriae, quae soli diuinitati debetur, res inanimas colere. Extat autem apud Orientium carm. de Trinitate simile crucis elogium: *Cur tamen hanc speciem teneat crucis edit[illegible]ma, – Monstrat adorandum tota ratione character; – Quod diuisa nota est in partes quatuor extans, – Dat mundi Dominum cognosci et archangelos omnes. – Tot regis ipse plagas, caeli quot crux videt oras etc.*

Quae Dominum portauit ouans, ratione potenti
Quatuor inde plagas quadrati colligit orbis.
Splendidus auctoris de vertice fulget Eous,
Occiduo sacrae lambuntur sidere plantae,
Arcton dextra tenet, medium laeua erigit axem,
Cunctaque de membris viuit natura creantis,
Et cruce complexum Christus regit vndique mundum.

OPVS PASCHALE.

nerationis ostendere, quae Dominum meruit adoranda portare, per quatuor eam plagas orbis extendi, prudenti debet quisque ratione colligere. Caput enim Christi distentis in crucem membris expositi axis Orientis accepit. Occiduus autem limes plantis arrisit. Arctous dextra claruit, medius laeua refulsit. Cunctaque prorsus mundi substantia, creatoris corpore iucundata, crucis in se lineam rectis, obliquisque limitibus demonstrauit impletam, quam primae lucis ab origine cernitur consecuta. (Quumque milites eius sibi vestimenta diuiderent, tunicam sortiti sunt, quis haberet, quoniam suta non fuerat, sed de superioribus texta per omnia, nefariumque duxerant speciem tanti violare miraculi; legant haec schismatici profecto doctores, et sciant, quod impietates exerceant catholicam lacerando concordiam. Si enim militibus sacrilegis, ac funestis durum visum est Christi carpere vestimentum, quale nefas admittunt, qui, ecclesiastica pace turbata, ipsum Dominum Christum schismatibus diuidere non quiescunt?)

SCHOLIA.

Misere corrupta sunt omnia piissimi poetae Orientii carmina. In quarto versu clarum mendum est, quod sic emendare placet: *Dat mundi Dominum cognoscier angulus omnis*. In primo legerem *Quum tamen*, in vltimo *Tot regit*.

189. Lipsius l. 1. de Cruce cap. 10. pro *potenti* maluit *patenti*. Nonnulli vulgati male interpungunt *portauit ouans ratione potenti, - Quatuor*.

190. Meus *colligat*, quae est etiam coniectura Vonckii, et fauet Prosa: plerique tamen *colligit*.

191. Reg. 2. *fulgit*, correctum *fulget*. Ionae loc. cit. mendose *Eois*. Poetae christiani deum *auctorem*, hoc est, rerum omnium dominum, et conditorem passim vocant, vt Prudentius, Dracontius, Auitus, Fortunatus, Arator.

192. Cellarius alicubi inuenit *flaccae* pso *sacrae*: sed *sacrae* probum est. Vat. 1., Meus, Ionas, Alb., Vrb. *labuntur sidera*: corrige *lambuntur*.

193. Rom. *dextera*: metri lex exigit *dextra*. In Ott. 1. pro *erigit* aliud fuit. Reg. 1. *leua subrigit*, et pro d. s. *leua erigit*: hoc lex pedia poscit: scribendum enim est cum diphthongo *laeua*.

194. Arntz. *Tonantis*: alii cum Prosa *creantis*, quod Arntzenio nernosius videtur.

195. Hoc loco inserit prosa ea, quae pertinent ad versus 210., et 211. h. l. In Vatic. 2. videtur esse *complexus*: sic prius erat in Reg. 1., Ottobon. 1., Rom., sed correctum est in his tribus per *complexum*. Verum elegantius ego existimo *complexus*: ac solent poetae christiani, quod in Iuuenco saepius notaui, vnum accusatiuum duobus verbis apponere. Plerique retinent *complexum*. Cassiodorius ex Sedulio, vt puto, in psalm. 22. v. 18. *Crucis ipsa positio talis est, vt pars eius superior caelos petat, inferior terras non deserat, fixa infernorum ima contingat*:

Scribitur et titulus, Hic est rex iudaeorum;
Quo nihil a deitate vacet: nam caelitus actum

OPVS PASCHALE.

Titulus quoque, trina linguarum significatione conscriptus, habens hebraicis literis, graecis, ac latinis: Hic est Rex Iudaeorum, *supra Dominum legebatur appositus. Quae sit etiam huius ratio sacramenti, absurdum non videtur inquiri. Nec enim fugit a magno mysterio, quidquid gestum manifestatur in Christo. Cur ergo tribus linguis hic titulus legebatur ascriptus, quum plures, ac varias multitudinum nationes nequaquam Hierosolymae defuisse, Apostolorum actuum magnitudo testetur, et possit aut vna interpretis diuersis lingua sufficere: aut si cunctorum voluit hoc oculis Pilatus exponere, plurimarum linguarum commerciis instructam vulgi* (p) *notitiam reddidisset? Sed quod non est humana dispositione perfectum, spiritaliter illud sentiamus impletum. Vera siquidem fides, catholicaque confessio, quae designabatur in Christo, vnum populis Regem speciali verbo pronunciat, qui supra creaturam dominatur vniuersam, tam seculari causae, quam rationi conueniens est diuinae. Primum quoniam Pilatus vel propter Caesaris metum, vel propter suae credulitatis* (q) *admissum, qui se regem dixerit, quorum fuerit, definiuit, ne, pu-*

SCHOLIA.

et velut quibusdam brachiis extensis latitudo eius totius partes appetat mundi. Praecessit Lactantius l.4. Instit. c.26. *Extendit Christus in passione sua manus, orbemque dimensus est.* Hieronymus in c.15. Marci: *Ipsa species crucis quid est, nisi forma quadrata mundi etc.* Consule Cerdam Aduers. cap.100. Laudat etiam hos versus Amalarius de eccles. offic. l.1. c.14.

196. Ald. *Titulus in cruce graece, latine, hebraice.* ± Plerique nostri mss., et alii *Scribitur et titulus: Hic est rex iudaeorum.* Aldo affingit Arntzenius *titulus: hic est nam rex iudaeorum.* Ita quidem ediderat Aldus, sed correxit, vt in plerisque nostris. Meus *titulus: quia rex est hic iudaeorum*, quod non bene procedit: neque melius Alb. *Scribitur et titulus super: Hic est rex iudeorum*, aut Parrh. *Scribitur in titulis super: Hic est rex iudaeorum.* Obseruandum tamen, Parrhasium in annotationibus suis post Sedulium monuisse, ita quidem legi in omnibus exemplaribus, sed castigandum videri *Scribitur in titulis: Hic est rex iudaeorum*, vt reciprocus versus sit, et spondaicus imitatione Maronis, et aliorum, ne vnam, et alteram syllabam nouo exemplo corripiat in *Iudaeorum*. Id Cappusotus tenuit. Vet. 1., 2., Mon. *Scribitur et titulus: Iesus rex iudaeorum.* Bibl. Lugd., Fabr. *titulus: Hic rex est iudaeorum.* Col. *titulus: Hic rex iudaeorum est.* Poelm. *titulus: Rex hic est iudaeorum.* In scriptura codicum communiori, quam etiam tenet Beda de Metris, vltima in *titulus* producitur ratione aspirationis sequentis, aut etiam vi caesurae. Quinto loco spondaeus pro dactylo ponitur. Verba tituli exprimit Sedulius, quae extant apud Lucam. Dominicus Maria Mannius edidit eruditum Commentarium De titulo Dominicae crucis archetypo tom. 9. Symbol. liter. Gorii. Vide etiam not. ad Iuuencum l.4. v.666., et ad Eleg. v. 110., vbi sententiam Bedae de scansione huius versus minime probandam referam, et Benedictum XIV. De beatif. l. 4. part.2. Append. 3.

197. Alm., et nonnulli nostri mss. cum multis editis *Quod*: melius alii cum ms. Barthii, Parrh., schedis Poelm. *Quo*: Parrh. *nil*: alii *nihil*. Meus *vacat*: plerique *vacet*, sed in Reg.1. ex *vacet* factum *vacat*. Rectius est *vacet* praesertim cum *Quo*.

(p) Notat Iuretus erratum codicis veteris *fulgi* pro *vulgi*.

(q) Perperam vetus codex *amissum aquae*. Iuretus correxit *admissum*, *qui*:

Hoc hebraea refert, hoc graeca, latinaque lingua.
Hoc docet vna fides, vnum ter dicere regem.
Huius in exuuiis sors mittitur, vt sacra vestis
Intemerata manens, a Christo schisma vetaret.
Quin etiam insontis latere ex vtroque cruentos
Constituere viros, meritum licet omnibus vnum
Non faciat similis quamuis sententia; namque

OPVS PASCHALE.

ro regni nomine designato, generaliter eum regem videretur exponere, atque aduersus Caesarem praedicare, et tamquam in suum quoque rectorem decreta morte sacrilegus extitisse. Dehinc quia Rex iudaeorum Christus religiose nominatur, et omnis gentilitas idolorum cultibus occupata, quum Christiani dogmatis meruerit sacramenta sortiri, inter Abraham filios incipit dei populus nuncupari. Cui legitur promisisse, quod eum faceret, sicut et fecit, omnium gentium patrem. Iesus ergo dictus est Rex iudaeorum, non tantum praesentium, sed etiam futurorum, qui naturalis germinis inutilem relinquentes horrorem, mox in oleam fecundae suauitatis vnguento sancti chrismatis inserendi perdent amaritudinem sterilis oleastri.

Quin etiam plebs feralis, et noxia nullis animum satiata suppliciis, cruentos ex vtroque latere circa dominum viros eadem statuit damnatione confixos, vt iniectas vulnerum plagas talium acerbaret iniuria personarum, licet meriti similitudinem non habet similitudo sen-

SCHOLIA.

Gallandius rectius esse putabat *admissum*, *quod*. Idem in fine capitis coniiciebat *relinquentes bonorem* pro *relinquentes horrorem*. Periodus *Vera siquidem* obscura est.

199. *Ter* designat Ss. Trinitatem, non triplex regnum, vt Cellarius suspicatur.

200. Poelm. *Super tunicam sortiuntur*. = Dempsterus ad Rosin. l. 8. c.8. p.840. coniicit *in exuuias*, quod videtur prius fuisse in Vat.1.; sed bene est *in exuuiis*.

201. Meus *necaret*: lege *vetaret*. Hi versus supra in prosa explicati sunt.

202. Ald. *Duos latrones ad Domini latera crucifixos*. = Parrh. *Quum simul*: alii *Quin etiam*. Ott.1., Vatt.1., 2., Reg. 5., Ald., Cant., schedae Poelm. *insonti*: plerique *insontis*, sed in Reg. 1. videtur correctum per *insonti*. Pro scelerato *cruentum* poni, nouum non est.

203. In Rom. *meritum omnibus vnum* deest aliquid. Similis error in Vrb. *meritumque omnibus*. Barthius ex optimo codice allegat *meritum non omnibus vnum*, quod edidit Parrhasius, et in suo cod. inuenit a sec. manu Arntzenius. Plerique *licet omnibus*, quod displicebat Grunero cum particula *quamuis* repetita v. seq. Iccirco ex ed. Lips. reposuit *meritum licet omnibus vnum - Non faciat, similis tamen est sententia*. Ita omnino habet meus codex, et alter Barthii, et in aliis editionibus sic extare, ascriptum erat in schedis Poelmanni. Nihilominus retinenda est lectio communis, et cum Wopkensio explicanda *meritum licet omnibus vnum-Non faciat similis quamuis sententia*: h. e., licet sententia quantumuis similis non faciat omnibus vnum, vel simile meritum. Praeterea aliquando latini particulas *licet quamuis* iungunt, vt Lucretius, et Cicero.

204. In Reg. 1. *similes* correctum per *similis*, et glossa *sententia - damnat*. Alb. mendose *Nec faciat quamuis simul sententia*. Barthius ex altero cod. optimo citat *Hos faciat similes*, ex altero *Non faciat, similis tamen est sententia*. Parrh. *Hos facit assimiles*. Vet. 1., Mon. *Hos faciat similes*. Confer var. lect. v.praeced.

Inter carnifices sancto pendente latrones,
Par est poena trium, sed dispar causa duorum.
Hi mundo sunt quippe rei pro crimine multo,
Huic reus est mundus, saluatus sanguine iusto.
Suppliciisque tamen rerum dominator in ipsis
Iura potestatis non perdidit: aequus vtrumque
Iudex namque tuens, hunc eligit, hunc reprobauit,
Amborum merita praecelso examine pensans.
Vnus enim, quem vita ferox nec morte reliquit,
In Dominum scelerata mouens conuicia, dictis
Mordebat propriis, et tamquam setiger hircus
Ore venenoso vitem lacerabat amoenam:
Alter, adorato per verba precantia Christo,

OPVS PASCHALE.

tentiae. Inter latrones namque iusto pendente carnifices, trium videtur esse par poena, sed duorum dispar est causa. Illi siquidem multo pro crimine rei sunt mundo: huic ipse reus est mundus, cuius sanguine liberatus est a peccato. In illo tamen dominus patibulo constitutus, potestatis suae iura non perdidit, qui de sublimis crucis examine, velut de regali throno, iudex aequus vtrumque prospiciens, et amborum merita diuini cordis lance perpendens, hunc elegit, illum reliquit, non praeterita, quae luebant, facta discutiens, sed praesentes mentium diuersitates intendens. Vnus enim, a quo ferocis atrocitas instituti nec in discrimine declinauit, saeuis dominum lacerabat iniuriis, dictis mordacibus execrandus, tamquam caper hirsutus venenosi dentis attactu palmiti suauissimae vitis inimicus, ita loquebatur illudens: Si tu es Christus, saluum te fac, et nos. *Alius vero spe meliore modestior, qui dum suae parcit linguae, pepercit*

SCHOLIA.

206. Arntz. *tribus* non male pro *trium*: tunc legi posset *duobus*, vt legitur in Vrb.

208. Rom. *saluandus*: reliqui *saluatus*.

209. Vat.1. *Suppliciis tamen*: deest *que* ad rationem metri.

211. *Tuens*, h. e., intuens, vt apud Virgilium, et alios.

212. Cant., Ott.1., Alb., Parrh., Fabr. *meritum*, atque ita scribi iubent schedae Poelmanni. Verum scriptura communis *merita*, quae etiam in Ott.1. prius videtur fuisse, retinenda est, producto *a* postremo ob *pr* dictionis sequentis, vt nihil dicam de caesura, quae etiam id efficeret. Ald. *ex agmine*: emenda *examine*.

213. Arntz. *Vnus erat*: lege cum aliis, et Prosa *Vnus enim*. In Ott.2. videtur *nec in morte*: sed repugnat metrum. Vrb., Rom. *relinquit*: alii *reliquit*. Non male est *relinquit*, praesertim si imitatio sit Virgilii libr.6. v.444. *Curae non ipsa in morte relinquunt*.

214. Vrb. *loquens* pro *mouens*.

216. In Reg.5., et Bibl. Lugd. mendum est *vitam* pso *vitem*. Meus *mordebat*, quod iam v. sup. praecessit: ceteri *lacerabat*: Barthius l. 54. Adu. cap. 7. citat *vitem populatur amoenam*. Hirci morsum

Saucia deiectus flectebat lumina, tantum
Lumina, nam geminas arcebant vincula palmas:
Quem Dominus, ceu pastor ouem deserta per arua,
Colligit errantem, secumque adducere gaudet
In campos, paradise, tuos, vbi flore perenni
Gramineus blanditur ager, nemorumque voluptas
Irriguis nutritur aquis, interque benigne

OPVS PASCHALE.

et poenae supplicio, dominum (r) *verbis precantibus alloquitur, deflectens lumina, tantum libera quae gerebat, in terram, quoniam tensi vulnerum nexus ab humilitatis officio volentes inclinari palmas* (s) *arcebant. Nam postquam socium, qui iam desociari meruerat, iusti sermonis increpatione redarguit, suaeque culpam proteruitatis agnouit, dominum sic precabatur*: Memor esto mei, dum veneris in regnum tuum. *Quem pius illico dominus, vt errantem per auia deserta pastor ouem, cum gratulatione recolligens, allocutus est dicens*: Amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiso. *O mirabilis, et diuina promissio! paradisum se dicit intrare, qui properabat ad inferna descendere, quatenus edoceret, nullum tempus existere, quo dominus non sit vbique praesens. Vt enim latronis animum iam beati mortis formidine vacuaret, non tantum* (t) *inquit*, Hodie mecum eris in paradiso, *vbi flore perpetuo blanda per agros ridet amoe-*

SCHOLIA.

vitem enecare a multis proditum est.

(r) Lacuna hic erat in veteri codice; nimirum sic habebat ***supplicio, ac Domini verbis alloquitur***. In plerisque vulgatis ***supplicio, ac dominum verbis precantibus alloquitur***. Gallandius omisit ***ac***, quod obesse sensui videtur.

219 Mss. quidam apud Barthium, Reg. 1. pro d. s., Rom., et nonnulli vulgati ***Libera***: plerique nostri cum Alm., Parrh. ***Lumina*** ex Virgilio l. 2. Aen. v. 405. ***Ad caelum tendens ardentia lumina frustra: – Lumina: nam teneras arcebant vincula palmas***. Confer Prudentium Per. 5. v. 235. Cellarius sequitur ***Libera***, et codici Cant. tribuit ***Lumina***. Grunerus in cod. Cant. inuenit ***Libera***, et id praetulit, quia sic legitur in Prosa. Verum repetitio elegans verbi Virgiliani, vt versui valde accommodata est, ita in Prosa per explicationem ***libera*** opportune exposita est: nisi suspicari etiam velimus, in Prosam mendum irrepsisse, ac legendum, vt in carmine, ***lumina, tantum lumina, libera***. In ***vincula*** variant etiam mss., et editi: sed retinere praestat cum plerisque ***vincula*** ratione eiusdem imitationis Virgilianae. Quod enim Cellarius cum Alm. praefert ***vulnera***, quod miseri crucibus clauis affixi essent, non funibus alligati, hoc nihili est: nam rursus Sedulius ait v. 303. ***Post vincla crucis***.

(s) Deprauatus sic erat vetus codex ***inclinari palmescebant. Nam postquam otium quae iam desociare meruerant***. Medicinam attulit Iuretus. Infra Gallandius coniiciebat ***paradisum secum dicit*** pro ***paradisum se dicit***. Sed fortasse auctor ***se*** pro ***eum*** aut pro ***seipsum*** posuit.

(t) Videtur aliquid deesse, vt ***Non tantum, inquit, Meminero tui, sed hodie etc.*** Ita Gallandius suspicatur.

224. Wopkensius coniicit ***interque beate – Conspicuos***, vel ***interque malignus***, scilicet serpens. Refragantur vetera omnia exemplaria: neque male est ***benigne***, siue intelligas ***habitare benigne***, siue ***hortos benigne conspicuos***.

Conspi-

Conspicuos pomis non deficientibus hortos
Ingemit antiquum serpens habitare colonum.
Ambo igitur varium diuerso calle latrones
Aggressi facinus violentum grande patrarunt.
Infernas adit ille fores, adit iste supernas,
Ille profunda sequens penetrauit claustra gehennae,
Abstulit iste suis caelorum regna rapinis.
Interea horrendae subito venere tenebrae,
Et totum tenuere polum, maestisque nigrantem
Exequiis texere diem, sol nube coruscos

OPVS PASCHALE.

nitas, et irriguis voluptas fontibus enutrita, pulchrosque molliter per hortos infusa, totum grata suauitate laetificat, interque beatos frondibus ramos, ac nullis vltra pomorum decipientibus insidiis serpens ingemuit ille tartareus, antiquum sine lapsu degere iam colonum. Ambo igitur variis currentes motibus latrones, iter diuersi callis inuadunt, ac locis remotioribus imminentes, discretam factis violentiam perpetrarunt. Ille fores inferni intrauit, iste supernas irrupit. Ille caligini profundae submersus, claustra penetrauit gehennae. Iste lumen clarae lucis ingrediens, caelorum regna diripuit.

Interea subito totus est obscuratus mundus, tenebris repentinae caecitatis oppressus, ac maesta nebularum mole perfusus funereas dies celebrauit exequias.

SCHOLIA.

225. Hic rursus Wopkensius coniicit *decipientibus* pro *deficientibus*: quae coniectura eleganti acumine valde se Arntzenio probabat: nimirum quia in caeli paradiso poma non decipient, vt in paradiso terrestri. Scriptura communis denotat perennem copiam fructuum. In Reg. 1. aliud prius fuit. Propterea veram crediderim coniecturam Wopkensii, quum Prosa non pomorum iugem vbertatem indicet, sed insidias decipientes excludat.

226. Nebrissensis suspicatus fuerat *antiquus serpens* ex Apocalypsi cap. 12. v. 9. *Draco ille magnus, serpens antiquus, qui vocatur diabolus*. Reuera in meo codice est *antiquus serpens*: erat id etiam in Rom., sed in hoc correctum est per *antiquum*.

228. Tria epitheta vni substantiuo accommodata, *varium violentum grande*. Est autem idem accusatiuus *facinus* pro vtroque verbo *aggressi*, *patrarunt*. Alii interpungunt *facinus*, *violentum grande patrarunt*, nimirum patrarunt violentiam grandem, vel aliquid valde violentum. Alii *Aggressi facinus violentum, grande patrarunt*, videlicet patrarunt aliquid grande, rem grandem. Planior est sententia, vt nos exponimus: Ambo diuerso calle aggressi sunt, et patrarunt facinus varium, violentum, grande. Neque obstat prosa.

230. Cant., Ald., et quidam alii vulgati *petens*: alii *sequens*, cuius glossa est in codice Burmanni *petens*.

231. Ms. Barthii scribit *Austulit*.

232. Ald. *Solem obscuratum in plenilunio praeter naturam*. Poelm. *Tenebrae*. = Vet. 1. *horrendi*: corrige *horrendae*.

234. Meus *tenuere diem*, Rom. *traxere diem*: lege *texere diem*, quod pulchre dictum.

Abscondens radios, tetro velatus amictu,
Delituit, tristemque infecit luctibus orbem.
Hunc elementa sibi meruerunt cernere vultum,
Auxiliis orbata patris, laetata per ortum,
Maesta per occasum. Nam lux vt tempore fulsit
Nascentis Domini, sic, hoc moriente, recessit,

OPVS PASCHALE.

Sed sol radiis remotus absconditis, tetra velatus palla, delituit, orbemque luctibus alienae noctis infecit. Talem siquidem vultum patris orbata solatiis meruerunt elementa sortiri, vt cuius ortu laetata sunt, tristarentur occasu. Sicut enim, domino nascente, lux claruit, ita, moriente, discessit. Tunc stella per diem

SCHOLIA.

235. Iuuencus l. 4. v. 149. *Abscondet furuis rutilos vmbris radios sol.*

236. Variant mss., et editi: nonnulli *Dilituit*, plerique melius *Delituit*. Pro *infecit* schedae Poelm. *impleuit*, Ald., Reg. 5. *repleuit*. Prosa tuetur *infecit*. Post hunc versum Reg. 5., Ald., Fabr. addunt hos tres *Tota sibi oppositum fratrem quod Delia haberet, - Quum suberat terris, super ille in culmine caeli, - Impia perpetuam timuerunt secula noctem*. Nonnulli pro *super ille* exhibent *supera ille*. Plerique editi omittunt hos versus, etiam Parrhasius, cui falso eos imputat Arntzenius. Mss. nostri omnes, aut fere omnes eos ignorant: nam codex Reg. 5., vt alibi dixi, descriptus ex editione Aldi videtur. Desunt etiam in Ang. codice, et in Albanio. In ms. Barthii deerant duo primi versus, aderat tertius, qui ex Virgilio depromptus est Georg. l. 1. v. 468. *Impiaque aeternam timuerunt secula noctem*. Barthius l. 54. Aduers. c. 7. duos primos versus non esse Sedulii ait, immo contra sententiam esse: non enim naturalibus causis hanc eclipsin tribuit Sedulius. Verum hi versus, cuiuscumque tandem sint, naturales causas ab eclipsi excludunt: non enim sol deficit in plenilunio, et quum luna subest terris, ac solem sibi oppositum habet, sed quum inter solem, et terram ponitur. Eo igitur magis secula impia perpetuam noctem timuerunt, quia eclipsis solis in plenilunio contigit. Nebrissensis, qui eos versus legit, ad verba *suberat terris* sic exponit: Quia si tunc plena erat luna, videlicet die 14. mensis, necesse quoque fuit, solem hora diei sexta esse in culmine caeli, et lunam in angulo noctis mediae. Minime vero puto, eos versus Sedulii esse, non solum quia a mss., et Prosa absunt, sed etiam quia Sedulius non solet fabulosa nomina vsurpare. De tertio versu *Impia* dubitat Arntzenius in Miscellan. cap. 16., et suspicatur, inserendum esse post hunc versum 236. *Delituit*.

237. Cod. Barthii, schedae Poelm. *metuerunt*, quam scripturam defendit Barthius. In Prosa est *meruerunt*: ita etiam in plerisque mss., sed in Ott. 1., et in Reg. 1. aliud prius fuerat scriptum. In Reg. 2., et Ott. 2. *merebant*, vel *maerebant*, sed in Reg. 2. aliud fuit. Fortasse Sedulius voluit *maeruerunt*, quod sit trisyllabum per synaeresin: hoc exprimit supra verbum *tristemque*, et mox *Maesta per occasum*. Priscianus l. 8. ait, in vsu non esse praeteritum *maerui* a *maereo, maeres*: sed non valde id morari nos deberet in Sedulio. Interea sequamur codicem Barthii *metuerunt*, non tamen eius interpretationem, *metuerunt cernere vultum Christi morientis*, sed potius vultum, seu faciem orbis, eclipsi, et luctibus tristis.

238. Vet. 1. *laetaque* corrige *laetata*. In Reg. 1. ex *laeta* factum *laetata*.

Non absens mansura diu, sed mystica signans
Per spatium secreta suum; quippe vt tribus horis
Caeca tenebrosi latuerunt sidera caeli,
Sic Dominus clausi triduo tulit antra sepulcri.
Nec tellus sine clade fuit, quae talia cernens
Funditus intremuit, dubioque in fine supremum
Expauit natura modum, ne cogeret omnem
Summus apex inferna petens succumbere molem,
Auctoremque sequens per tartara mundus abiret.
Sed pietas immensa vagas properabat ad vmbras,
Perdita restituens, non consistentia perdens.

OPVS PASCHALE.

fulsit, modo nec in nocte comparuit. Sed quamquam caelo, terraque fugitiuum lumen abscessit, non tamen diutius in hac remotione permansit per ipsa temporis interualla suspensi, magno visum conuenire mysterio. Nam sicut tribus horis mundi facies tenebris oppressa subiacuit, ita dominum triduo clausum tumuli sepultura contexit. Nec tellus sine clade tunc astitit, omnibus contremens fundamentis, quae talia sentiebat admitti, mundique rata venisse iam finem, dubio pependit natura sub termino, ne summus scilicet apex ad inferna descendens, omnem protinus molem secum iugiter inclinaret in mortem, atque propriam comitatus auctorem praeceps in chaos mundus afflueret. Sed illa pietas diuinitatis immensa properabat clementer ad tartara, quo perdita resti-

SCHOLIA.

244. Vrb. *atra sepulcri*, quod ferri potest.

245. Aldus *Terrae motum horrendum fuisse in morte Domini*. Meus *Terra tremuit*. = Schedae Poelm. *Non tellus*: melius *Nec tellus*. Varius vsus huius phrasis *sine clade* obseruari potest in Indice verborum Dracontii.

247. Barthius malebat *obitum* pro *modum*: obstant veteres libri. Modus supremus est finis vltimus, seu terminus mensurae. In prosa est *termino dubio*.

250. Vat. 1. male traiicit, prius *Perdita*, tum *Sed pietas*. Phrasi poetica *vmbras vagas* vocat defunctorum animas. Non ergo dubitari potest, quin Sedulius Christi descensum ad inferos clare astruat. Nebrissensis ait, vmbras vocari *vagas*, quia poetae fingebant, animas per inferos vagari. Rectius puto, animas dici *vagas*, quasi vagantes, et errantes a patria caelesti: quod innuit v. seq. *Perdita restituens*.

251. Reg. 5., Vrb., Meus, Rom., Alb., Ald. *nec* pro *non*. Arntzenius Parrhasio tribuere videtur *restituens, sed non consistensia*, quod pessimum dicit: et reuera obstat lex metri. At Parrhasius leui discrimine a ceteris exhibet *restituens, sed non constantia perdens*, h. e., non perdens constantia, siue consistentia. Cellarius, et Wopkensius hallucinati sunt, putantes, Sedulii mentem esse, *perdens non consistentia*, h.e., crimina, ea, quae a deo non instituta, aut creata sunt. Aliud hic agit Sedulius: Expauit natura, ne mundus periret. Reponit Sedulius: Christus ad tartara properabat, non vt mundum, et ea, quae consistebant, perderet, sed vt restitueret perdita.

Nulla tamen tanti metuerunt signa pericli,
Qui dominum fixere cruci, quin insuper haustum
Quum peteret sitiens, vnus de plebe nefanda
Peniculo infusum calamo porrexit acetum.
Mamzeribus populis in deteriora volutis
Conueniens liquor ille fuit: nam dulcia vina
Sicut in horrendum dum conuertuntur acetum,
A mensis proiecta iacent: ita tempore prisco
Gens accepta deo, nunc est odiosa propago.
Ergo vbi cuncta boni completa est passio Christi,

OPVS PASCHALE.

tueret, non instituta deperderet. Quumque talia cernerent euenire pericula, qui dominum ligno crucis affixerant, nequaquam expauerunt. O signa tot praesentis metus inaudita prodigia. Quin insuper quum potum sitiens postularet, vnus de plebe saeuissima spongiam calamo nexuit, et acetum eius ori porrexit. O quam Iudaeorum menti nequissimae liquor fuit ille conueniens! qui deteriora secuti, vel infirma pro culpa scilicet infidelitatis, Manzeres (v) *sunt vocati: sicut vina suauia, quum fuerint in acetum triste conuersa, cunctis a mensarum populis repulsa iactantur, ita gens ista feralis, et impia, quae priscis temporibus deo placuerat, nunc odibilis, ac nimis est execranda.*

Vt ergo beatae dominus omnia passionis impleuit, animam protinus suam

SCHOLIA.

252. Meus *Aceto potatur*. Ald. *Acetum porrectum sitienti Domino*. = Vat. I. *timuerunt*: alii *metuerunt*, quo spectant menda in Rom. *meruerunt*, et in meo codice *mutuerunt*.

253. Reg. I. *qui*: recte factum *quin*.

255. Nonnulli scribunt *Penniculo*: alii *Peniculo*.

256. Plerique nostri mss. scribunt *Manzeribus*. Nonnulli *Mansseribus*, aut *Manceribus*, aut *Manseribus*, aut *Mameribus*, aut *Mamseribus*. In Vulgata Deuter. c. 23. v. 2. scribitur *Mamzer*, retenta voce hebraea, quae nothum significat. *Non ingredietur Mamzer, hoc est, de scorto natus, in ecclesiam Domini*. Venantius Fortunatus l. 5. carm. 4. v. 75. vsurpauit *agmina manzera*. Canonistae feminae prostitutae filios *manzeres* vocant: *Manzeribus scortum, sed moecha nothis dedit ortum. – Vt seges ab spica, sic spurius est ab amica. – Dant naturales, quae nobis sunt speciales*.

(v) Vetus codex referebat *Mazires* pro *Manzeres*, et *tangens ista* pro *ita gens ista*. Supra forte legendum *expauerunt ob signa etc.*, et *a mensarum poculis* pro *populis*.

258. Plerique mss., atque editi *quum*: Reg. I., et alii *dum*. Ott. I. *conuertantur*, sed correctum *conuertuntur*.

259. Arntz. *mensa* pro *mensis*. Parrh. *sic* pro *ita*. Reg. I. *sic*, d. s. *ita*.

260. Rom., Vrb., Ott. I., Parrh., *exosa*: ceteri *odiosa*: etiam in Ott. I. forte prius fuit *odiosa*.

261. Meus *Expirauit*. Ald. *Iesum expirasse, et multa Sanctorum corpora resuscitasse*. = De epitheto *boni*, quo Christus per excellentiam insignitur, videri potest Theophilus Raynaudus t. 2. sect. I. cap. 3., quod nouo titulo inscripsit, *Christus bonus, bona, bonum*.

Ipse animam proprio dimisit corpore sanctam,
Ipse iterum sumpturus eam, quia mortuus idem,
Idem viuus erat, membris obeuntibus in se,
Non obeunte deo, cuius virtute retrorsum
Infernae patuere viae, ruptaeque fatiscunt
Diuisa compage petrae, rediuiua iacentum
Corpora sanctorum fractis abiere sepulcris,
In cineres animata suos; subitoque fragore
Illud ouans templum, maioris culmina templi
Procubuisse videns, ritu plangentis alumni,
Saucia discisso nudauit pectora velo,
Interiora sui populis arcana futuris

OPVS PASCHALE.

sancto de corpore volens ipse deposuit, eam voluntarie ipse rursus sumpturus, vt fecit, quoniam mortuus quidem fuerat, sed viuebat, membris obeuntibus, non diuinitate defunctus. Audiamus ex eius persona, Ioannes Euangelista quid referat: ait enim dominus ad discipulos suos, Propter hoc me pater diligit, quod ego pono animam meam. Iterum accipiam eam, et potestatem habeo iterum accipiendi eam. Hoc mandatum accepi a patre. *Quis itaque possit dubitare, vel non audiat eum, cui suam ponere licuit animam, quum liberet, potuisse quoque resumere, quum placeret, et hanc in sese magis operari virtutem, quam dignatus est in plurimis demonstrare? Reserantur fores ecce tartareae, Christo veniente, deiectae, patet inferna retro iam semita, rumpuntur saxa, finditur terra, vacuantur sepulcra corporibus, reuiuiscit turba; et ne fides defecisset in credulis, agnoscitur resurgentium multitudo. Tunc illud quoque templum mirabile, plenum religionis antiquae, maioris templi culmina* (x) *cecidisse conspiciens, velut alumnus tristis, et ingemens proprium deflerat auctorem. Discisso protinus velo nudum cunctis pectus ostendit, interiora scilicet euiden-*

SCHOLIA.

262. Vrb., Rom. a pr. m., nonnulli editi *demisit*: ceteri melius *dimisit*.

265. Fabr. *abeunte* minus bene pro *obeunte*.

266. Arntz. *patescunt*: rectius alii *fatiscunt*, vel *fatescunt*: Parrh. *fathiscunt*. In Ott. 1. videtur prius fuisse *dehiscunt*.

267. In Vat. 1. ex *Diuisa* videtur correctum *Diuisae*. Coniiciat aliquis *Diuulsa compage*, vt apud Minucium Felicem cap. 9. *Caelesti compage diuisa*, vel, vt alii reponere tentant, *diuulsa*.

268. Vet. 1. *abire*: sic fuit in Rom., sed recte emendatum est per *abiere*.

(x) Mendose vetus liber *templi cum mina cecidisse*.

272. Ms. Lips., et nonnulli editi *discusso*: lege cum ceteris *discisso*, vel, vt nonnulli habent, *disciso*. Sic *abscissus*, et *abscisus* frequenter inter se permutantur. Hoc autem loco melius est *discisso* a *discindo*. Pulchra translatio ab iis, qui in funere suorum nudant pectora, scindunt vestimenta etc.

Iam reseranda docens, quia lex velamine Moysi
Tecta diu, Christo nobis veniente, patescit.
Dic, vbi nunc, tristis, victoria, dic, vbi nunc sit,
Mors, stimulus, horrenda, tuus? quae semper opimis
Insaturata malis, cunctas inuadere gentes
Poenali ditione soles; en pessima, non tu
Peruenis ad Christum, sed Christus peruenit ad te,
Cui licuit sine morte mori, quique omnia gignens,

OPVS PASCHALE.

ter arcana gentibus reseranda significans, et populis fideliter affuturis: quoniam lex, quae sub Moysi velamine diu tecta permansit, Christo nobis adueniente, praeclaruit. Dic age, mors tristis, et impia, nunc vbi tua sit feralis illa victoria, nunc vbi stimulus, execranda, tibi seruiens ad sepulcra, quae a primo generationis interitu nullis vnquam saturata funeribus humanum genus inuadens, miserae soles fragilitati poenali semper ditione dominari? Ecce nunc ad Christum pessima non venisti, sed ad te Christus vltro descendit, cui sine morte licuit mori, qui cuncta gignens, cuncta constituens, te solam li-

SCHOLIA.

274. Arntz. a pr. m. ***monstrata***: alii ***reseranda***: sed in Ott. 1. aliud fuit, et in Reg. 1. scribitur ***reserenda***, quod videtur mendum: nam verbum est ***resero***, ***reseras***, non ***resero***, ***reseris***. Vt alibi, ita hic etiam variant mss., et editi: plerique ***Moysi***, nonnulli ***Mosi***, Ald. ***Mosae***. Nebrissensis id explicat vel de lege Moysis, vel de lege tecta velamine Moysis, de quo Apostolus 2. ad Cor. c. 3. Glossator in Reg. 1. hanc secundam interpretationem tenet. In prosa erat ***sub Moyse velamine***.

276. Meus ***Apostrophat ad mortem triumphantem***. Ald. ***Perfosso Christi latere sanguinem cum vnda manasse***. = Arntz. a sec. m., et quidam codex, in schedis Poelm. laudatus, cum Fabr., et nonnullis editis ***sis***, quod sustineri potest, si v. seq. legatur ***Mors stimulis horrenda tuis***. Sed altera lectio verior est ex ep. 1. ad Cor. cap. 15. v. 55. ***Vbi est, mors, stimulus tuus?*** Vide not. ad Iuuencum l. 4. v. 22.

277. Ott. 1., 2., Vrb., Vat. 2., Reg. 5., Ang., Alb., Ald. ***Mors stimulis horrenda tuis*** cum aliis, quos v. super. dixi habere ***vbi sis***. Si legatur ***vbi sit*** – ***Mors stimulis horrenda tuis***, intelligitur, vbi sit victoria. Sed, vt iam monui, altera scriptura, quae communior est, et videtur prius fuisse in Ott. 1., retineri debet.

278. Plerique mss., et omnes editi ***Instaurata***: sed Reg. 1., et Ott. 2. exhibent aliud, merito praeferendum, ***Insaturata***. Auienus in Phaenom. Arat. v. 183. ***Nouerca insaturata odiis***. Venantius in eleg. de Resurrect. ***Inferus insaturabiliter caua guttura pandens***, – ***Qui rapuit semper***, ***fit tua praeda***, ***deus***. Vide Dracontium l. 2. v. 531. Clara etiam est prosa.

279. Alm. ***Venali***: lege ***Poenali***.

280. Vltima in ***peruenis*** contra regulam corripitur, vt ab Aratore in ***aduenis*** in praefat. ad Vigilium. Orientius pariter l. 2. cap. de vana laude: ***Luminibusque tuis nescis inesse trabem***. Antiquiores semper vltimam in secunda persona praesentis indicatiui quartae coniugationis producebant. Ad Sedulii morem l. 2. carminum Eugenii Toletani num. 59. corrigi potest, ***Hinc et apostolicos percurrens inuenis actus*** pro ***inuenies*** in editione, et ***inuenire*** in mss.

281. Poelm ***Quum licuit***, ad marg. cum

Omnia constituens, te non formauit; vt esses,
Semine vipereo, culpa genitrice crearis,
Et, venia regnante, peris. Iam spiritus artus
Liquerat ad tempus, patulo iam frigida ligno
Viscera pendebant, et adhuc furor, arma ministrans,
Cuspide perfossum violat latus: eque patenti
Vulnere purpureus cruor, et simul vnda cucurrit.
Haec sunt quippe sacrae pro relligionis honore,
Corpus, sanguis, aqua, tria vitae munera nostrae.
Fonte renascentes, membris, et sanguine Christi

OPVS PASCHALE.

uidam non creauit. Scriptura quippe venerabilis dicit (y): Dominus mortem non fecit. *Originis igitur tuae si materiem cupis agnoscere, serpente patre conciperis, et culpa genitrice procrearis. Sed, indulgentia nunc regnante, consumeris.*

Interea domini spiritus iam de corpore migrarat ad tempus, frigidaque crucis in robore Christi membra pendebant, et adhuc furor, arma non deserens, inimicae manus lanceam subministrat, ictuque nefario latus domini plaga violauit infixa, altum vulnus aperiens, ac defossum, per quod sanguis pariter, et aquae fluxerunt. O quam catholico dogmati sociatur haec causa! O quantum Trinitatis fidei conueniunt haec sacrata! Corpus namque, sanguis, et aqua, tria vitae nostrae sunt munera. Omnes enim, qui, Christo duce nostro, in aquarum fonte renascimur,

SCHOLIA.

nostris omnibus, et aliis *Cui licuit*, quod retinendum eiusdem Poelmanni schedae monent. In his etiam ascriptum erat, pro *mori* alios exhibere *esse*.

282. Rom. *constituit*: melius reliqui *constituens*.

283. In Rom. ex *creauit* recte emendatum *crearis*. Deus enim non formauit mortem, quae est semine vipereo, et culpa genitrice creata. *Semine vipereo*, nempe serpentis, diaboli, vt Nebrissensis commentatur.

(y) Sapient. cap. 1. vers. 13.

285. Vrb. *paulo iam*: lege *patulo iam*: supra v. 182. *Protinus in patuli suspensus culmine ligni*.

286. Reg. 1., Mon. *pandebant*: sed in Reg. 1. rec. m. rite correctum *pendebant*, quod Prosa confirmat. In Vrb. error est *pendebat*. Ott. 1. *minissrat*: – *Cuspide perfossum etc.* non male, et ex plena imitatione Virgilii l. 1. Aen. v. 150. *Iamque faces, et saxa volant, furor arma ministrat.* Pro toto corpore *viscera* aliquando accipi, notatum iam ab aliis est.

287. Vat. 2. mendose *Lapide* pro *Cuspide*. Cant., ed. Lips. cum Vat. 2., Ott. 2., Meo *atque patenti*, quo respicit Arntz. a sec. m. *adque*. Parrh., et nonnulli editi *ecce patenti*. Plerique mss., et editi *eque patenti*. Vrb. corrupte *latusque patenti*.

288. Lampeus ad Ioann. tom. 3. p. 627., et 629. illustrat hunc locum, et citat *vnda recurrit*, vt Arntezenius aduertit.

289. Bibl. Lugd. *sacro* pro *sacrae*.

290. Arntzenius transponit *vitae tria*: quod etsi defendi potest, producta vltima in *aqua* ratione caesurae, tamen verior est altera lectio, in qua producitur ob duas consonantes dictionis sequentis.

Vescimur, atque ideo templum deitatis habemur:
Quod seruare deus nos annuat immaculatum,
Et faciat tenues tanto mansore capaces.
Ergo vbi depositi thesaurum corporis amplum
Nobilis accepit Domino locus ille iacente,
Nobilior surgente tamen, generatio fallax
Augebat sub corde nefas, quod nocte silenti
Discipuli Christum raperent, et abisse referrent,
Ter redeunte die, sicut praedixerat ipse.
Quo stimulante metu, vigilum munimina poscunt
Plura dari, saeuaque locum obsidione teneri.
Si nondum post vincla crucis, post vulnera ferri,

OPVS PASCHALE.

eius corpus, et sanguinem sumentes edimus, ac potamus, vt sancti spiritus templum esse mereamur. Nam et Apostolus Paulus ita loquitur, dicens (z): An nescitis, quoniam templum dei estis, et spiritus sanctus habitat in vobis? *quod vt dominus iubeat templum nos immaculatum gerere, supplicemus, quatenus angustos, et tenues tantus mansor sibi faciat idoneos, et capaces.*

Postquam igitur thesaurum corporis pretiosi depositum sacer locus ille suscepit, qui, domino iacente, nobilis claruit, resurgente nobilior triumphauit, generatio fallaciae deuota consuetum sub impio corde nefas excogitans, Christum nocturno silentio discipulis iactitat auferendum, vt, sicut ipse praedixerat, diem vulgaretur surrexisse post tertium. Haec (aa) *itaque iudaei furtiua suspicione perterriti, plurimam petunt custodiam solertius adhiberi, tumulique fores, et ianuam fida nimis obsidione vallari. Si nondum post crucis acerba supplicia, post ferri plagas, et vulnera, post mortalem corporis sepulturam, cru-*

SCHOLIA.

292. Vrb., et, vt videtur, Vatican. 2. *habemus*: retine *habemur* pro *sumus*.

(z) Ad Cor. 1. cap. 3. vers. 16.

294. Alm. *faciet*: sententia exigit *faciat*. Meus pro *tenues* exhibet *mentes*: non placet. *Mansor* verbum nouum.

295. Ald. *Corpus Domini conditum sepulcro*.

297. Arntz., Ald., et nonnulli alii interpungunt *Nobilior surgente, tamen generatio fallax*: ceteri alio modo expresso longe melius. Wopkensius coniiciebat *tamen, trepidatio fallax – Angebat sub corde (nefas!) quod nocte silenti*, vel accommodatius ad sententiam Prosae *tamen, generatio fallax – Fingebat sub corde nefas, quod nocte silenti*. Nihil mutandum censeo.

298. Ms. Lips., Parrh. *Angebat*. Fabr., et nonnulli editi *Audebat*. Recepta scriptura *Augebat* bene procedit. Ott. 2. *nefas, ne nocte*: reliqui *nefas, quod nocte*: sed in Rom. videtur d. s. *quia* pro *quod*.

299. Parrh., schedae Poelm. *Dominum*: alii, et Prosa *Christum*.

(aa) Editi omnes *Haec*: sed reponendum videtur *Hac*.

303. Meus *Apostrophat ad iudaeos*. = Parrh. *Sed nondum*: sententia postulat *Si nondum*.

Post

Post obitum mortis, numerosa caede cruentum,
Carnifices, implestis opus, nec creditis illum,
Qui toties imis animas produxit ab vmbris,
Posse suam reuocare magis, peioribus aptos
Consiliis armate dolos, signate sepulcrum,
Ponite custodes, monumento aduoluite saxum.
Quis poterit seruare deum, cui cardine rerum
Cuncta patent? vndis habitat, per tartara regnat,
Et caeli de nube tonat. Quid, saeue tumultus,

OPVS PASCHALE.

entum, carnifices, implestis officium, nec odium post innocentis exitum saturastis (bb) iniustum, Dominum qui potentiae singularis quoties animas eduxit ab inferis, suam potius reuocaturum non probatis, in peiorem partem concilia vobis apta peragite, fouete sensibus dolos perfidiae nutrimentis armatos, sepulcri claustra signate, vigilias militares apponite, monumentum saxo praecludite, cunctaque malignis, vt facitis, dispositionibus instruentes, dicite, quis dominum poterit custodire, cui cuncta reserantur, nihil obstruitur? regnat in caelis, imperat fretis, dominatur inferis. Quid itaque perfidis opus excubiis,

SCHOLIA.

305. Nebrissensis legebat ***Carnificis implestis opus*** cum explicatione, ***carnificis***, qui solet damnatos plectere. In editione Westhemeri legitur ***Carnifices***.

(bb) Plerique vulgati ***saturatis***: Gallandius ***saturastis***, quod magis est consentaneum. Quae sequuntur, satis obscura sunt, et, vt videtur, corrupta.

306. Parrh. ***reuocauit ab vmbris***, quod schedae Poelm. non probant: ceteri ***produxit***, sed multi in compendio literarum, vt ***perduxit*** legi possit. Alb. ***producit***.

307. Vrb. ***actos***: corrige ***aptos***.

308. Forte ***Conciliis*** ex prosa.

310. Hermannus Cannegieterus coniiciebat ***Quis poterit seruare deum? quo cardine? rerum – Cuncta patent.*** Laudat coniecturam Arntzenius, sed melius facit, quod non sequitur.

311. Arntz. ***terris habitat***: alii ***vndis habitat***, fauente Prosa: nonnulli ***in aquis***.

312. Imitatio Lucani l. 1. ***Tarpeia de nube tonans***. Nonnulli distinguunt ***quid, saeue, tumultus – Excubiis deperdis opus***, et Nebrissensis explicat ***opus tumultus***, h. e., opus tumultuosorum. Alii ***quid, saeue tumultus, – Excubiis***, et in Reg. 1. est glossa ***o saeue tumultus***. Pluribus coniecturis hic locus solicitatur. Crusius Probab. Critic. pag. 170. ***quid, saeue, tumultu, – Excubiis quid densis opus?*** Quae coniectura tam non metro conuenit, quam alia eiusdem Crusii in Val. Flaccum libr. 1. v. 94. ***Moliri hinc puppim iubet, et demetere ferro – Robora*** pro ***demittere ferro***. Legit etiam Crusius ***scaeue*** pro ***saeue***, quod parum interest. Burmannus secundus, qui Crusium castigauit, tentabat ***quid, saeue, tumultu, – Excubiis distendis opus***, h. e., variis locis tumultum moues, et excubias ponis. Cellarius ex Alm., et Cant. mss. ***quid, saeue tumultus, – Excubiis dependis opus***, h. e., operam, ex Columella libr. 4. c. 22. ***Incassum dependitur opera***. Eadem est scriptura in Vat. 1., Ott. 2., et fuit in Ott. 1., in quo corrigitur ***dependis*** per ***deperdis***. In Reg. 2. ***deperdis***, d. s. ***dependis***. Alii nostri, Arntz., Parrh. cum multis editis ***deperdis opus***. Meus ***dependis opes***. Ang. ***dependis opus***. O. Arntzenius, patruus

Excubiis deperdis opus? quid niteris illam
Explorare fidem, cui non vis credulus esse?
Coeperat interea post tristia sabbata felix
Irradiare dies, culmen qui nominis alti
A Domino dominante trahit, primusque videre
Promeruit nasci mundum, atque resurgere Christum.
Septima nam Genesis quum dicit sabbata, claret,
Hunc orbis caput esse diem, quem gloria regis,

OPVS PASCHALE.

et labore? quid fidem niteris explorare, quam (cc) *non vis, etiam quum probaris, admittere?*

Interea coeperat illud triste post sabbatum dies irradiare felix, qui domino dominanti gratissimus nomen ab eius maiestate sortitur, dictus hoc honore dominicus, quippe qui tantum consecutus est dignitatis, vt primus meruerit intueri mundi nascentis originem, et resurgentis Christi virtutem. Hic enim liber Geneseos, rerum manifestus assertor, die septimo sabbatorum a suis requieuisse deum dicit operibus. Apparet ergo perspicue, quod caput orbis iste sit dies, a quo primario per ordinem definitus

S C H O L I A.

Henrici, diuinabat *quid, saeue, tremendae - Excubiis est gentis opus?* vel *trementis*, quia milites prae timore aufugerunt. Herm. Cannegieterus alio modo *quid, sedule, multis - Excubiis defendis opus*. Arntzenius, editor Sedulii, sic hariolabatur *quid, saeue, tumultus - Excubiis dementis opus*. Per *saeuum* Pilatum intelligit, per *tumultum dementem* custodes. Verum hae omnes coniecturae multo obscuriores sunt ipsa scriptura veterum exemplarium *quid, saeue tumultus, - Excubiis deperdis opus*, vel *quid, saeue tumultus, Excubiis dependis opus*, vel, vt est in meo codice, *dependis opes*, vel vt in aliis codd. legitur, *disperdis opus*. In prosa nihil de tumultu dicitur: nam *perfidae* excubiae vocantur, quia fefellerunt, vt v. 366. explicatur.

314. Virgilius ecl. 9. v. 34. *Sed non ego credulus illi*.

(cc) Ita hunc locum sanauit Iuretus, quum in exemplari ms. legeretur *quam nobilis etiam comprobaris ammittere. Interea . . . irradiare festis quae domino*.

315. Meus *Dignitas diei dominicae*. Ald. *Christum die tertia resurrexisse a mortuis*. = Ald. *in terra*: ceteri cum prosa *interea*. Nebrissensis suspicatur *post tertia sabbata*, h. e., post tres dies: interpretatur vero *post tristia sabbata*, h. e., post tristes dies. Sed planior est explicatio *post tristia sabbata*, h. e., post tristem illum diem sabbati.

316. Statius, et Claudianus *irradiare* vsurpant pro radiis illustrare. Sedulius cum Ambrosio, Prudentio, Rustico Helpidio pro radios emittere.

319. Meus *ostendit*, ad marg. *quum dicat*: sic editio, et schedae Poelm., reliqui *quum dicit*. Parrh., schedae Poelm. *clarat*: melius alii *claret*.

320. Vet. 1., Mon. *Nunc orbis*: lege *Hunc orbis*. Diem sanctum Dominicum impii, ac nefarii homines nuper abolere tentarunt, qui eo tandem spectabant, vt, perturbato rerum omnium ordine, religionem christianam, si possent, euerterent: de quibus psalm. 73. v. 8. *Dixerunt in corde suo cognatio eorum simul: Quiescere faciamus omnes dies festos dei a terra*. Verum, vt praemissum est psalm. 2. v. 4. *Qui habitat in caelis, irridebit eos*.

Nunc etiam proprii donans fulgore trophaei,
Primatum retinere dedit; hoc luminis ortu
Virgo parens, aliaeque simul cum munere matres
Messis aromaticae, notum venere gementes
Ad tumulum, vacuumque vident iam corpore factum,
Sed plenum virtute locum. Nam missus ab astris
Angelus amoti residebat vertice saxi,
Flammeus aspectu, niueo praeclarus amictu.
Qui gemina specie terrorem, et gaudia portans,
Cunctaque dispensans, custodibus igne minacem

OPVS PASCHALE.

numeratur septimus sabbatorum, quem gloria regis aeterni, trophaeo quoque suae resurrectionis illustrans, primatum cum religione concessum dierum censuit retinere cunctorum. Huius lucis ortu conspicuo mater virgo cum ceteris mulieribus fideliter congregatis, quia munus pariter ferentes aromatum, dum venerunt ad sepulcrum, lacrymis ora sulcabat, pectus gemitibus commouebat. Moxque locum conspiciunt sepulturae vacuum corpore iam patere, sed mira plenum redundare virtute. De caelis namque angelus descenderat, et a tumuli foribus euoluto mirabilis residebat in saxo, vultu flammeus, vestimentis albatus, vt gemina videlicet diuersitate resplendens, terrorem pariter, laetitiamque monstraret: terrorem profecto custodibus ignea facie comminatus, laetitiam quaerenti-

SCHOLIA.

321. Plerique codd. mss., Parrh., Ald., et alii editi ***Nunc etiam***, quod Wopkensio etiam placuit. Arntzenius cum nonnullis vulgatis maluit ***Hunc etiam***, qui aduertit, post ***regis*** distinctionem poni debere, vt commodior sit sensus. Melius tamen est ***Nunc***, quod opponitur ***Genesi***, et respicit resurrectionem Domini. Pro ***trophaei***, vel ***tropaei*** Meus exhibet ***triumphi***.

323. Odilo in sermone, qui S. Ildefonso a nonnullis ascribitur, vt dixi Proleg. n. 168. ex Sedulii, aliorumque sententia tradit, Deiparam multo magis, quam alias mulieres, solicitam fuisse, vt ad sepulcrum iret: quae sententia, quia narrationi euangelicae parum congruit, a plerisque doctoribus reiicitur. Vide not. ad v. 362.

324. Reg. 1. ***notum*** cum ceteris, sed videtur fuisse ***noctu***: quod non cohaeret cum ***hoc luminis ortu***. Hac ratione Arntzenius reiecit ***noctu*** in ms. Cant., et nonnullis editionibus. Ott. 1., 2. ***venere dolentes***, sed in Ott. 1. fortasse prius fuit ***gementes***.

325. Meus ***virtute vident***: corrige ***vacuumque vident***.

327. ***Amoti*** ab Angelo, non quod, resurgente Christo, fuerit reuolutus, vt contra pictores obseruat Nebrissensis: qua de re legi potest elegans, doctusque scriptor Ioannes Interian de Ayala Ord. Merc. in celebri opere, ***Pictor christianus eruditus***, l. 3. c. 20.

328. Parrh., schedae Poelm. ***vestitus***: Reg. 1. ***vestitus***, pro d. s. ***praeclarus***, quae vbique recepta est lectio.

330. Arntzenius cum multis editis ***igne minaci – Venerat, in forma Christum quaerentibus alba***, neque vllam varietatem aduertit: plerique tamen nostri mss. ***igne minacem – Venerat in formam, Christum quaerentibus, albam***: nonnulli retinent ***mi-***

Venerat in formam, Christum quaerentibus albam:
Illae igitur Dominum calcata viuere morte
Angelica didicere fide; perterritus autem
Miles in ancipiti retinet discrimine vitam,
Deserta statione fugax, testisque timoris
Vera refert gratis; postquam data munera, fallit.
Discipulûmque globum placidi sub tempore somni
Clam sibi nocturna Christum abstraxisse rapina
Compositus simulator ait. Fare, improbe custos,
Responde, scelerata cohors, si Christus, vt audes
Dicere, concluso furtim productus ab antro,
Sopitos latuit, cuius iacet intus amictus,

OPVS PASCHALE.

bus Christum niuea vestis iucunditate blanditus. Ergo mulieres, angelica reuelatione firmatae, dominum gaudent reuixisse post mortem. Milites tali visione perterriti, vitam nequeunt retinere in ancipiti discrimine constituti, desertaque continuo statione praecipites vrbem repetunt, miracula perferentes (dd), *gratisque manifesta renunciant; postquam fidem pretio vendiderunt, in fallaciam permutantur ignauam, moxque Christi discipulos nocturnae quietis insidiis aucupatos eum diripuisse, confingunt. Dic, nefande custos, et improbe, fare, scelerata legio, quid mediteris astruere, quae studio pecuniae conquirendae foueam cui casus non vides* (ee) *et pericli, quantum supplicii merearis ignoras, quum mauis negligens videri, quam verax. Constat enim, te fuisse peruigilem, sollicitum, perspicacem, nunquam lumina somno flexisse, nisi labori vicibus perfouendo, proximus rite collega succederet, ita locum excubiis communisse, vt nullis adiri posse fraudibus appareret. Nam si Christus, vt audes falsa voce componere, nocturnis operis, tempore quieto suorum manibus raptus est e sepulcro,*

SCHOLIA.

naci, sed cetera, vt modo posui. Aldus etiam ita, sed *minace*, et ex correctione *minaci*. In Reg. 1. ex *minaci* videtur factum *minacem*, quod indicat glossa *terribilem*. Meus distinguit *igne minaci – Venerat, in formam Christum quaerentibus albam*. Communis nostrorum codicum scriptura innuit: Venerat custodibus in formam igne minacem, venerat Christum quaerentibus in formam albam.

334. Meus *retinens*.

335. Rom., Vrb. *fuga*: melius alii *fugax*. Ott.2. *testique*: lege *testisque*.

336. Multi editi *gratis, sed post data*. Parrh., Ald. cum nostris omnibus mss., et aliis aliorum *gratis; postquam data munera, fallit*.

(dd) In v. cod. Iuretus inuenit *miracula perserentes*, atque ita legendum contendit, vt apud Paulinum Petrocorium l. 1. de vita S. Martini *Seuit et in nostris miracula plurima terris*, pro quo alii habent *Sueuit*. Carmen Sedulii magis facit pro *perferentes*.

(ee) Sic omnes editi: quo sensu, non video.

Cuius ad exuuias sedet Angelus? anne beati
Corporis ablator velocius esse putauit
Soluere contectum, quam deuectare ligatum?
Quum mora sit furtis contraria, cautius ergo
Cum Domino potuere magis sua lintea tolli.
Mentita est vox vana sibi; tamen ista figuram
Res habet egregiam: iudaeis constat ademptum,
Quem nos deuoto portamus pectore Christum.
  Plange sacerdotes perituros, plange ministros,
Et populum, Iudaea, tuum pro talibus ausis.
Non tuba, non Vnctus, non iam tua victima grata est.

OPVS PASCHALE.

cuius ibi lintea, cuius adiacent velamenta, circa cuius residet Angelica virtus ad exuuias? an beatum corpus ille, qui rapuit, prius exuit, et nudauit, celerius arbitratus detectum posse subduci, quam ligatum, sicut manebat, auferri? Mentita est iniquitas sibi (ff). *Habet tamen ista res gratiam figurati sensus egregiam. Iudaeis etenim Christum spiritaliter constat ablatum, quem nos tota mentis, et pectoris deuotione portamus. Plange, Iudaea, tuos itaque Sacerdotes, plange ministros, et populum, quae pro tantis deserta flagitiis, non iam tuba gaudebis, non Vncto firmaberis, non sacrificiis perfrueris. Cuius spe namque*

SCHOLIA.

343. In Ott. 1. ex *exuuias* correctum *excubias*. In Reg. 2. *exuuias*, sed glossa *vigilias* indicat *excubias*. Reg. 1. cum plerisque *exuuias*, ad marg. pro d. s. *excubias*, quod a pr. m. fuisse videtur in contextu: nam glossa *vigilias* hoc arguit. Vrb. mendose *ad eximias*.

346. Multi interpungunt *deuectare ligatum? - Quum mora sit furtis contraria, cautius ergo*: nonnulli post *contraria* ponunt interrogationis notam, vt ad praecedentia referatur. Validissimo argumento Sedulius mendacium custodum refellit, et, vt ait Maldonatus, ad cap. 28. Matth., *subtiliter, et eleganter coarguit*.

348. Rom. *Mentita vox*: rectius ceteri *Mentita est vox*. In Reg. 1. fuit *sibi*, correctum per *tibi*, rursus ad marginem d. s. *sibi*, quod probum est. Ibidem pro *vana* aliud prius fuit. *Magis* videtur abundare; ac saepe quidem abundat eleganti hellenismo. Quum mora sit, inquit Sedulius, furtis contraria, cautius fuisset lintea cum Domino tollere, quam in soluendis eis immorari.

(ff) Psalm. 26. vers. 12.

350. Reg. 1. in contextu, Ang., Alb., Vatt. 1., 2., schedae Poelm., et quaedam editiones *corpore*: Reg. 1. pro d. s. cum plerisque, et optimis mss., et editis *pectore*, suffragante Prosa.

351. Ald. *Iudaeam miseram fore, quae Christum occiderit*. Meus *Apostrophat ad gentem Iudaeam, quod amiserit dignitatem suam suorum superbia*.

352. *Pro talibus ausis* ex Virgilio 2. Aen. 535.

353. Vrb., Rom. *vel iam*: alii *non iam* G. Fabricius comm. pag. 142. *vnctus* in quarta declinatione pro vnctione sumit. Melius Cellarius pro rege, et summo sacerdote; quod ex v. 355. clare patet.

Quaenam bella tibi clanget tuba, rege perempto?
Quis tuus Vnctus erit, quae verum amiseris Vnctum?
Victima quae dabitur, quum victima pastor habetur?
Discedat synagoga, suo fuscata colore,
Ecclesiam Christus pulchro sibi iunxit amore,
Haec est conspicuo radians in honore Mariae:
Quae quum clarifico semper sit nomine mater,
Semper virgo manet; huius se visibus astans
Luce palam Dominus prius obtulit, vt bona mater,

OPVS PASCHALE.

virtutis tibi tuba perflabitur, quum regem videas interemptum? Quis Vnctus iam vltra dabitur, quum ipsius Vncti amiseris principatum? Quae victima ferietur, quum victima fuerit pastor ipse mactatus? Discedat synagoga, proprio iam colore fuscata, Christus sibi pulchram niueo decore sociauit Ecclesiam. Haec honorem Mariae praestat ad gloriam, quae quum claritate conspicua semper mater esse cernatur, semper tamen virgo conspicitur. Huic sese dominus illico post

SCHOLIA.

354. Ab hoc versu rursus incipit codex Reg. 3.

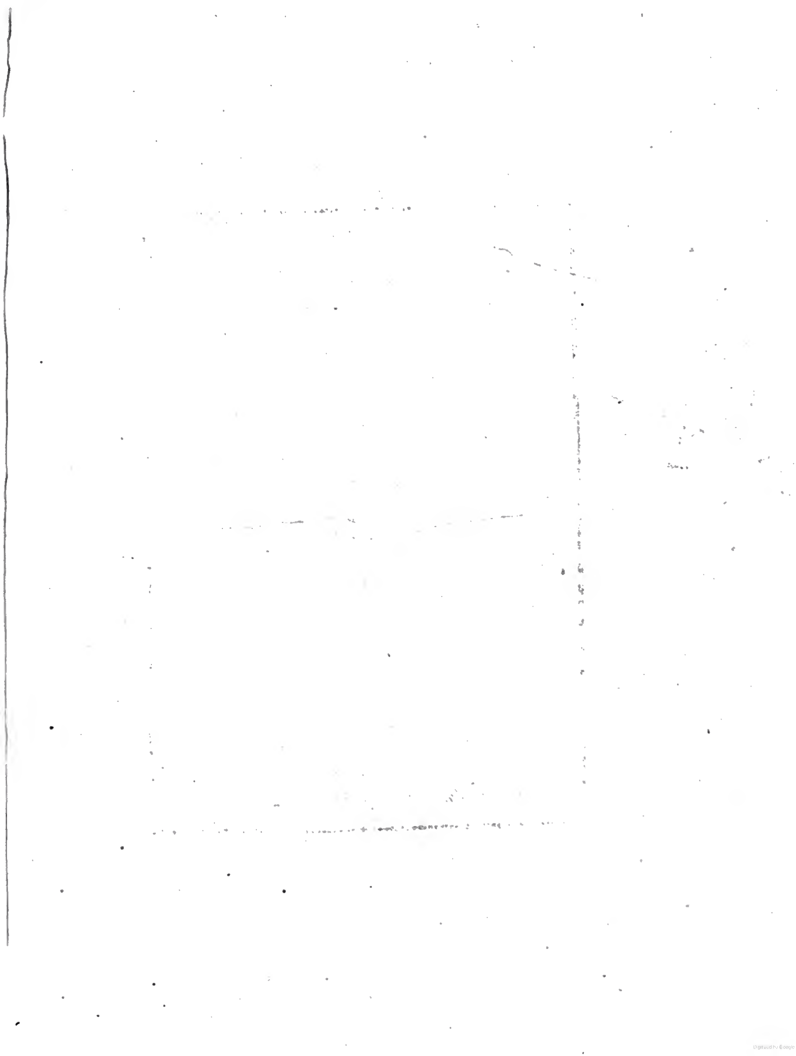
355. Reg. 5., Ald., Westhemerus ad marg. *occideris*: reliqui *amiseris*.

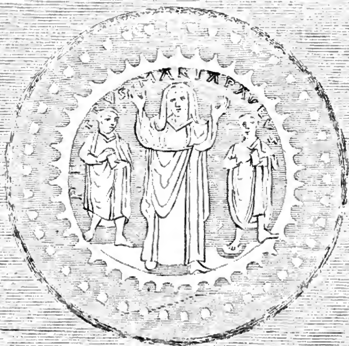
358. Editi vulgo *pulchro Christus*: mss. omnes nostri cum Alm., Arntz., Parrh., Ald. *Christus pulchro*. Reg. 2., Vrb., schedae Poelm., Parrh. *vinxit*: plerique *iunxit*: nonnulli dubie *iunxit*, vel *vinxit*, simili enim modo haec duo verba in mss. exarantur, praecipue vbi apices literae *i* non affiguntur. In *Ecclesiam* secunda corripitur ex more aliorum poetarum christianorum, qui clarius in versu pentametro dactylum ex tribus primis syllabis efficiunt, vt Rabanus carm. 100. *Hoc altare tenens ecclesiam dedicat*. In quibusdam versibus in honorem Ss. Iacobi, Matthaei, Simonis, Thomae, quos descriptos habeo ex veteri codice vatican. Reginae Suec. n. 300. *Pastores ouibus, ecclesiisque patres*.

359. Meus *perspicuo* pro *conspicuo*.

361. Arntz. *cuius* pro *huius*. Cant. *manet*: *Mariae se quippe resurgens*, quod ineptum non est, et verbis Prosae *post triumphum resurrectionis* accommodatum.

362. Arntz. *pius obtulit*: fortasse librarius *prius* mutauit in *pius*, ne dicatur Iesus se Virgini Matri prius obtulisse: ait enim Marcus c. 16. v. 9. *Surgens autem mane prima Sabbati apparuit primo Mariae Magdalenae*. Verum dubium non est, quin Sedulius in hac fuerit sententia, quod Dominus primum B. Virgini apparuerit, vt ex toto contextu euincitur. Engelbertus, qui obiit 1331., De grat., et virt. Deiparae p. 2. c. 2. apud Pezium t. 1. Anecd. *Et hoc Sedulius etiam in suo paschali opere scribit, quod Matri ante omnes primo apparuit, sicut dignum erat*. Quod Deipara ad sepulcrum simul cum aliis feminis venerit, opinio fertur esse Gregorii Nazianzeni, Gregorii Nysseni, Theophilacti, Nicephori, et aliorum. Multo vero magis recepta traditio est, Christum matri suae sanctissimae primae omnium apparuisse. In cod. Vat. Reg. chartac. 349. Miscellaneorum reperitur opusculum *De tribus apparitionibus D. N. Iesu Christi, quae in Euangelio non habentur*. Prima fuit Mariae Matri suae sanctissimae. Secunda Iacobo Alphei. Tertia Iosepho, qui Domi-

Ex Vitro
in Museo Borgiano Velitris.

Grandia diuulgans miracula, quae fuit olim
Aduenientis iter, haec sit redeuntis et index.
Mox aliis conuiua potens in fragmine panis
Agnitus enituit, qui verus panis apertis
Semper adest oculis, fidei quos gratia claros
Efficit, vt Dominum viuentem cernere possint.
Saepe dehinc proprios diuersi temporis horis

OPVS PASCHALE.

triumphum resurrectionis ostendit, vt pia genitrix, et benigna talis miraculi testimonium vulgatura, quae fuit nascentis ianua, dum venisset in mundum, haec esset eius et nuncia, deserentis inferna.

Mox deinde conuiuio cum quibusdam, velut praeteriens viator, interfuit, atque in fractione panis eorum se sensibus, et oculis publicauit, quia quod verus ipse sit panis, luminibus innotescit, quos fides interior inserens, ac detegens, ad agnitionem domini gratiae claritate perducit; frequenter etiam diuersis temporibus, et momentis manife-

SCHOLIA.

num sepeliuit. Auctor probat, primo ante omnes Dominum Matri suae apparuisse ex Ambrosio l. 3. De virg., ex Augustino serm. in Sabbato post pascha, et ex Rationali Diuinor. officior. *Et sic*, inquit, *romana sentire videtur ecclesia, quae prima die resurrectionis scilicet in Pascha apud Sanctam Mariam Maiorem celebrat stationem*. Haec communis opinio est catholicorum scriptorum, vt probat Suarius in 3. part. disp. 49. sect. 2., qui tamen merito negat, Deiparam cum aliis mulieribus iuisse ad sepulcrum.

364. In Litaniis Lauretanis Deipara praedicatur *Regina Apostolorum*: ac reuera prima omnium Christum annunciauit. Regnum beatissimae Virginis supra Apostolos ad viuum exprimitur in veteri vitro, quod aeri incidendum curaui ex delineatione, quam mecum perhumaniter communicauit Eminentissimus D. Cardinalis Borgia, vt solet ille omnium literatorum studia cupidissime promouere. Extat vitrum in Museo eiusdem Borgiano Velitris: neque aliud antiquum vitrum reperiri scio, in quo sanctissima Virgo clare expressa conspiciatur. A dextro eius latere est S. Petrus, a sinistro S. Paulus, vt Apostolorum reginam eam esse intelligamus. De hoc eodem regio titulo Deiparae doctissima est homilia Alexandri Borgia, Archiepiscopi Firmani, inter eius opera, et in libello anno 1792. Neapoli excuso: *Del regno di Maria Omelie di Monsignor Alessando Borgia etc.* De veteri frequenti vsu pingendi simul Petrum, et Paulum testis locupletissimus est Augustinus, qui haereticos, siue gentiles, qui librum Christi de magia ad Petrum, et Paulum confinxerant, sic refellit de consens. euang. l. 1. c. 10. *Occurrit eis Petrus, et Paulus; credo, quod pluribus locis simul eos cum illo* (Christo) *pictos viderunt ... Sic omnino errare meruerunt, qui Christum, et apostolos eius non in sanctis codicibus, sed in pictis parietibus quaesierunt. Nec mirum, si a pingentibus fingentes decepti sunt etc.*

365. Meus *Cognitus est a duobus discipulis*. Ald. *Christum discipulis agnitum in fractione panis*. = Schedae Poelm., Parrh. *callemque petens*: reliqui *conuiua potens*, in meo cod. error est *conuiuia potens*.

366. Reg. 2., Alb., Vatic. 1., Reg. 5., Ald. *quia*: sic fuit in Reg. 1., sed emendatum est per *qui*, quae communior, et verior est scriptura.

369. Meus *Aliis apparuit*. Ald. *Saepe*

Discipulos manifestus adit, vescentibus illis,
Extemplo nunc ora ferens, nunc piscis obusti,
Atque faui mandens epulas, quo rite doceret,
Corporeas res esse dapes, seseque videri
In membris, quibus ante fuit. Formidine rursus
Plebis apostaticae, Dominum quae caeca negasset,
Quum foribus clausis resideret turba fidelis,
Pace salutantis sese intulit, atque foratas

OPVS PASCHALE.

atum sese discipulis demonstrauit. Nunc vescentibus inopinus apparens, nunc adusti piscis, et faui cibos accipiens, quatenus edoceret euidentius, res esse corporis dapes, quas edendo videntibus approbauit, illa se membra nunc gerere, quae nuper gesserat ante mortem.

Rursus idem, quum metuentes apostoli plebis, quae dominum saepe negauerat, violentam (gg) *sustinere saeuitiam, clausis domus ianuis permanerent obstrusis, astans foribus improuisus, pacem cunctis dedit salutatione sermonis, vt afflictis laetitiam tribuens repentinam, quod Prophetica voce signauerat, approbaret, quia* cor contritum, et humiliatum dominus non relinquet. *Moxque manus aperuit perforatas, plagam*

SCHOLIA.

Christum apparuisse discipulis . = Ante hunc versum nonnulli ponunt versum 376. ***Quum foribus clausis***, vt testatur Cellarius. Nostri omnes vulgatum ordinem seruant. Pro ***proprios*** frustra Bibl. Lugd. ***proprior***. Alibi etiam Sedulius adhibet ***proprius*** pro ***suus***, et l. 3. v. 158. seq. dixit ***discipulos proprios***. Rom., Meus ***diuersis***: retine ***diuersi***. Reg.5., Ald. ***bora*** pro ***boris***.

371. Ott. 2. ***Exemplo***: corrige ***Extemplo***. Reg. 1. a m. pr., Reg.2., 5., Vrb., Ott.1., 2., Vatt.1., 2., Ald. ***abusti***. Reg. 1. rec. m., Ang., Meus, Alb., Reg. 3., plerique editi ***obusti***. In Rom. ex ***abusti*** videtur factum ***ambusti***: sed id lex metri respuit. Arntzen. a sec. m., Parrh., schedae Poelm. ***adusti***. Magis in vsu est ***adustus***, et ***obustus***, quam ***abustus***: sed defendi hoc etiam potest ab ***aburo***: quo verbo ex probatorum codicum fide vtitur Prudentius Hamart. v. 785., vbi alii legunt ***amburitur***, alii ***oburitur***, alii ***exuritur***. In prosa etiam Sedulii editiones variant: nam in aliis est ***adusti***, in aliis ***abusti***.

375. In Reg. 1., et Ott.1. pro ***apostaticae*** prius fuit ***apostolicae***, quod videtur etiam esse in meo codice. Sed vera lectio est ***apostaticae***, vt ex sequentibus liquet. Parrh., schedae Poelm. non male ***necasset*** pro ***negasset***. Ex prosa vero ***saepe negauerat*** colligitur, veram esse scripturam ***negasset***.

(gg) Gallandius cum aliis editis ***violentiam***. Bibliotheca Patrum Parisiensis 1589. ***violentam***, quod sensus exposcit. Malim etiam ***clausi***, non ***clausis***, quod postremum tamen omnes vulgati praeferunt. Postea laudatur sententia ex psalm. 50. vers. 19.

377. Mss. omnes nostri, Ang., Alb., Parrh., Ald., et alii editi ***Pace salutantis sese intulit***, quod Grunerus, et Arntzenius amplectuntur. Ms. Lisps., et a sec. m. non recenti Alm. ***salutatis***, quod tenuit Cellarius. Arntz. ***Pace salutaris***, a sec. m. ***Pax salutaris*** contra metrum. Arntzen., Cant. ***obtulit*** pro ***intulit*** satis commode. Arntzenio non displicebat, neque mihi displicet ***Pace salutatis sese obtulit***. In nonnullis editis ordo ita inuertitur, vt prius ponatur v. ***Pace***, tum v. ***Quum foribus***.

Expan-

Expediens palmas, nudat latus: ast ibi Thomas,
Cui Didymus cognomen erat, cum fratribus vna
Non fuerat, dubiamque fidem sub corde gerebat.
Donec rursus, eo pariter residente, veniret,
Qui nunquam subtractus erat. Tunc limine clauso
Constitit in medio, non dedignatus apertum
Discipulo monstrare latus, tactuque probari
Vulneris, et mentem patienter ferre labantis.
Agnitus hinc potius, quod sit dubitantis amicus.
Quisquis enim artifices caeca sub imagine fraudes

OPVS PASCHALE.

lateri nudauit infixam, ne phantasma crederent, si vulnerum indicia non viderent. Quoniam vero Thomas aeque venerandus Apostolus, quem Didymum vocabulo nuncupant, ibi non aderat, et talia sociis referentibus non credebat: ecce dominus, eodem postmodum residente cum fratribus, immotis se denuo foribus praesentat, qui nunquam spiritaliter ab ipsis abscesserat, coramque cunctis visus in medio, non dedignatur morem gerere trepidanti discipulo: palmisque rursus, et latere demonstratis, tactu vulnerum patitur se probari, magis hinc agnitus, quod ipse sit Christus, qui dubitantis animam placida fouit lenitate susceptam. Quisquis enim dolos artificis caeca sub imagine fraudis exer-

SCHOLIA.

378. Reg. 1., 3., 5., Vatt. 1., 2., Vrb., Ang., Alb., Rom., Ald., Ott. 1. ex correctione ***Expediens***, quod interpretatur Nebrissensis ***expeditas ostendens***. Alii mss. cum Parrh., et plerisque editis ***Expandens***, quod pro glossa videtur esse in Reg. 1., et in Ott. 1. deletum est. Arntz. ***atque ibi***: plerique mss., et editi ***ast ibi***: nonnulli vulgati ***ast vbi***.

380. Reg. 5., Ald. ***dubioque*** scilicet corde: alii ***dubiamque***.

381. Arntz. a sec. m. ***erit***: bene est ***erat*** pro ***fuerat***: nam imperfectum pro plusquam perfecto aliquando adhibetur. Hic vers., et seqq. vsque ad v. ***Facta redemptoris*** fere in fine libri desunt in meo codice, auulso vno folio.

384. Reg. 5., Ald ***Discipulis*** minus bene.

385. Rom. ***patientem***: lege ***patienter***. Ott. 2., Lips., Alm., Arntz. a pr. m., quaedam editiones cum Reg. 1., 3., Ott. 1., Ang., Alb. ***labentis***, quod videtur etiam scriptum fuisse in Reg. 2. Correctio in Reg. 3., et Ott. 1. est ***labantis***. Lex pedia exigit ***labantis***: sed apud alios etiam poetas christianos interdum in mss. ***labans*** in ***labens*** commutatur. Hoc loco sententiae magis congruit ***labantis***. Vet. 1., 2., Mon. ***labantem***, Colon. edit., errore nuper exposito, ***labentem***.

386. Rom. ***fit***: retine ***sit***.

387. Ordo horum versuum praepostere in Bibl. Lugd. inuertitur. Vrb., Rom. ***Quisquis artificis***: desideratur ***enim***. Ott. 1., Reg. 3., Alb. ***Quisquis enim artificis***, sed in Ott. emendatum per ***artifices***, quod rectum est adiectiue, scilicet ***artifices fraudes***. Corrigendae ergo sunt editiones Vet. 1., 2., in quibus legitur ***fraudis***; neque audiendus Wopkensius, qui malebat ***artifici caecas sub imagine fraudes***, refragantibus libris antiquis, et Prosa. Retineri poterit ***artificis fraudis***, si accusatiuus verbi ***instruit*** sit ***figuras***.

Instruit, et vanas cupit exercere figuras,
Non vult agnosci, non vult, sua facta requiri,
Vt lateant sub nube doli, nebulaque recludens
Omnia, solicitos odit simulator amicos.
Gnarus item Dominus, Petro piscante per aequor
Cum sociis, captum esse nihil, dimittere lina
In dextras hortatur aquas, mox gurgite clauso
Pendula fluctiuagam traxerunt retia praedam,

OPVS PASCHALE.

cet, vanasque nebulas, et figuras ad decipiendas instruit mentes incautas, non vult, sua facta cognosci, quod lateat sub nubis velamento fallacis, oculosque compositis miseros simulacris illudens, odit solicitos, si deprehendi coeperit, et amicos (hh). *Dominus autem verax in omnibus Christus etiam credere dubitanti mitissimus, non irascitur ambigenti, sed vt digitos quoque mergat in vulnera, facilitate concedit, sciens, huius probationis exemplum non ad Thomae tantum, qui fuerat tam beatus, sed ad fidem deinceps pertinere multorum.*

Post paucos item dominus dies Petro piscanti cum sociis ad marinum sese litus ostendit, totaeque noctis labore perpili (ii) *nullam cernens fessos habuisse capturam, dextrum retia dimitti iubet in pelagus, confestimque clauso gurgitis salo piscosae congregationis immersa, crepitantes sinus eduxere cum praeda, quam ante Domini gaudentes pro-*

SCHOLIA.

388. Rom. ***Instituit et***: resistit metrum, et aptius verbum est ***Instruit***.

389. Cant. ***cognosci***, quod idem verbum extat in Prosa, et placebat Grunero: ceteri omnes constanter ***agnosci***.

390. Rom., Vrb. ***redundens***: idem fuit mendum in aliis mss., in quibus correctum apparet ***recludens***. Cellarius suspicatur ***recondens***: facilius ex errore ***redundens*** coniici posset ***refundens***: sed ***recludo*** non solum significat aperio, sed etiam contrarium recondo, claudo: et in Arntz. glossa est ***recludens – claudens***. Plura esse huiusmodi verba praepositione ***re*** composita, quae duabus contrariis significationibus gaudent, exploratum est.

391. In Ott. 1. ex ***simulatus*** correctum est ***simulator***: quae genuina est lectio, quamuis altera non esset contemnenda.

(hh) In omnibus editis scriptum est ***et amictos***. Vox mihi suspecta, inquit Gallandius. Quidni? Atqui clara, et certa est correctio ex carmine ***solicitos odit simulator amicos***. Prosa addit ***et***, scilicet odit etiam amicos solicitos. Paulo post mendum erat in vet. cod. ***dubitandi*** pro ***dubitanti***, et ***abigenti*** pro ***ambigenti***. Medicas manus Iuretus adhibuit.

392. Ald. ***Christum piscanti Petro in dextram retia iacere iussisse***.

393. In Reg. 1. ex ***dimittere*** correctum est ***demittere***. Vt alibi, sic hic etiam mss. variant: plerique ***dimittere***. Parum id refert. Wopkensio magis placet ***demittere***.

(ii) In voce ***perpili***, quae est scriptura vetus, mendum Iuretus suspicatur; ac coniicit ***peruigili***, aut ***perpeti***. Gallandius in notis corrupte editis Iureti inuenit ***perti***, et putabat, id fortasse positum pro ***pertinaci***. Sed in bibliotheca Patrum Parisiensi 1589. clare est ***perpeti***. Gallandio magis placebat ***labore perpero***, hoc est, fallaci, irrito. Ampliandum censeo. Infra ***seculi fluctibus etc.*** corruptum videtur.

395. Alb. ***traxere*** contra metrum. ***Fluctiuagam*** vox Statii.

Per typicam noscenda viam: nam retia dignis
Lucida sunt praecepta dei, quibus omnis in illa
Dextra parte manens concluditur, ac simul vlnis
Fertur apostolicis Domini ad vestigia Christi.
Nec piscis, prunaeque vacant, et panis, in vno
Discipulis inuenta loco; quisnam ambigat, vnam
His rebus constare fidem, quippe est aqua piscis,
Christus adest panis, sanctusque Spiritus ignis.
Hinc etenim abluimur, hoc pascimur, inde sacramur.
Tunc epulis praeceptor eos inuitat edendis,

OPVS PASCHALE.

iecere vestigia. Tale genus ergo miraculi non vulgari facto sentiri, sed typica debet intelligentia ponderari. Retia siquidem credamus praecepta dilucida nimis, atque perspicua, quibus omnes dextra sectantes, et seculi fluctibus cruentis clauduntur vestigiis inclinati. Nam et piscis supra prunas appositus, eodemque panis in loco simul ab ipsis inuentus, Catholica religione cernitur non carere. Nam piscis aqua videtur intelligi, qua nos ablui certum est, ac renasci, panis Christum significat saluatorem, cuius eodem corpore vescimur ad salutem. Ignis spiritus sancti gerit imaginem, quo deuoti consecramur ad fidem. In eadem namque specie demonstratus effulsit, quum beatos Apostolos, sicut liber eorum actuum protestatur, clara sui diuinitate perfudit. Tunc ad epulas eos su-

SCHOLIA.

396. Parrh., schedae Poelm. ***quia***: alii ***nam***. Reg.5., et Ald. ***non***, quod videtur fuisse in Reg. 2., et Ott.1., sed contrarius est sensus. In Vrb. versus praecedens coniungitur cum hoc ***traxerunt retia dignis***: reliqua desiderantur.

397. Ott.1. ***in illo***: correctum ***in illa***. Psalm.18.v.9 ***Praeceptum Domini lucidum***.

398. Rom., Ald. contra metrum ***dextera parte***.

399. Parrh., schedae Poelm. ***apostolicis alma ad vestigia***.

400. Poelm. ***Cum discipulis manducat***. = Reg. 5., Ald. ***Nec pisces***: sic videtur etiam in Vat.2., ceteri ***Nec piscis***, quod ex Euangelio petitum est.

401. Arntzenius cum nonnullis vulgatis praetulit ***ambiget***: nostri omnes mss., etiam Ang., Alb. cum Alm., Arntz., Parrh. ***ambigat***: ita correxit Aldus, quum in contextu edidisset ***ambiat***.

403. Editi ***sanctus quoque Spiritus***: plerique nostri mss., Reg.1., 3., Vatic.1., Ottob.1., Vrb. ***sanctusque Spiritus***, quod Rom., Alb., et Ott. 2. in compendio literarum innuere videntur. Vat.2 ***panis, et sanctusque Spiritus***, vbi abundat ***que***, vel potius ***et***: nam a Sedulii manu est ***panis, sanctusque Spiritus***, producto ***que*** ob ***sp*** dictionis sequentis, vt a Sedulio, et aliis fieri solet. Vat.2., et Reg. 5., qui cum Aldo facere solent, et recentes codices sunt, exhibent ***sanctus quoque Spiritus***. Sic Ang. in nexu literarum.

404. Ott.1.***Hinc etiam abluimur*** Parrh., schedae Poelm, Vat.2., Reg.5., Ald. ***hinc pascimur***: alii ***hoc pascimur***.

405. Nonnulli editi transponunt ***Tunc praeceptor eos epulis***: Arntzenius hoc tribuit quoque Parrhasio; sed Parrhasius receptam lectionem seruat. Ms. Arntz. ***saluator*** pro ***praeceptor*** fortasse ex glossa.

Alloquiis de more piis, mensamque petentes
Vnanimes nota Domini bonitate fruuntur,
Et Christum sensere suum, modicoque paratu
Postquam victa fames, et surrexere relictis
Rite toris, an corde Petrus se diligat alto,
Explorat Dominus: Petrus annuit: ergo nitentes
Pastor amans augere greges, operario in omni
Parte bono commendat oues, commendat et agnos.
Hoc terno sermone monens, vt terna negantis

OPVS PASCHALE.

mendas inuitat placida solemnium praeceptione verborum, qui mensae Domini voce vnanimes congregati, cibos sanctae benedictionis accipiunt, et Christum plena fidei veritate cognoscunt.

Quum vero modicis insurrexissent dapibus competenter impleti, Petrum Dominus, an eum diligat, clementer interrogat. Cui protinus annuenti, cupiens greges, vt pastor bonus, augere, tamquam fidelissimo nimis operario, vel probato suas oues, agnosque commendat. Et haec tertio repetit, ac reuoluit, vt recentiori culpae trina negatio pari dilectionis purgaretur ex numero. Quod autem Petro (kk) *specialiter alendi greges tribuit dignitatem, quum probetur omnes aeque diligere, non aliorum pertinet ad detrimentum, sed rationi videtur esse coniunctum; hoc animal namque mitissimum pro simplicitate naturae, iustis comparatum, quos, quum venerit in maiestate sua rex omnium, taliter a dextris astantes, sicut ipse docuit, alloquitur:* Venite, benedicti patris mei, possidete paratum vobis regnum a constitutióne mundi, etc. *Ingressuros igitur iustos in regnum consequenter illi commendat,*

SCHOLIA.

406. Reg. 1. *Alloquis*: lege *Alloquiis*.

407. Grunerus, et Arntzenius cum ms. Arntz., et multis editis *pietate*: nostri omnes mss. cum Parrh., Ald., et aliis *bonitate*, quod deserendum non est. In Ott. 1. scriptum erat *notaque dei bonitate*, correctum *nota Domini bonitate*.

409. Ott. 2. corrupte *aucta* pro *victa*. Vrb. *Postquam victa fames est, surrexere*. Rom. contra metrum *Postquam victa fames, surrexere*. Alm., Ottob. 2., Ang. *exsurrexere*, Reg. 3. *adsurrexere*, Alb. *esurrexere* pro *et surrexere*. In Ott. 1. fuit *exsurrexere*: communis lectio *et surrexere*. Imitatio Virgilii 1. Aen. 384. *Postquam exempta fames epulis, mensaeque remotae.* Lucanus, et Val. Flaccus pariter vsurparunt *vincere famem*.

410. Ald. *choris*: emendo *toris*. Reg. 5., inuerso ordine, ac contra metrum *corde se Petrus*.

(kk) Male vetus codex *Petrus*.

411. *Nitentes*, pingues, bene habitos: quo sensu *nitere* vsurpant Virgilius, Horatius, Phaedrus, vterque Plinius.

412. Reg. 2. *operario omni*, sed forte fuit *operari in omni*, aut *operarier omni*: in Ott. 1. etiam videtur fuisse *operari*. Vera lectio est *operario in omni*.

413. Ottob. 1. *bono*, correctum *bona*. Inepta sane est correctio.

414. Vatt. 1., 2., Reg. 3., 5., Rom., Ottob. 2., Ang., Alb., Parrh., Ald., et alii *Haec* pro *Hoc*. Ed. Lips. *trino*, et *trina* pro *terno*, et *terna*. Vrb. corrupte *Aeterno* pro *Haec terno*, aut *Hoc terno*. Vet. 1., Ott. 2. *mouens*, quod erat etiam in Ott. 1., sed in hoc rite correctum est per

Culpa recens parili numero purgata maneret.
Inde sequenda docens, Pacem omnes, inquit, habete,
Pacem ferte meam, pacem portate quietam,
Pacem per populos monitis dispergite sanctis,
Et mundum vacuate malis: gentesque vocari
Finibus e cunctis, latus qua tenditur orbis,
Iussis mando meis, omnesque in fonte lauari.
Haec vbi dicta pio Dominus sermone peregit,
Bethaniae mox arua petit: coramque beatis
Qui tantum meruere viris spectare triumphum,
Aethereas euectus abit sublimis in auras.

OPVS PASCHALE.

cui claues se daturum eiusdem regni promiserat.

Inde monitis eos beatis erudiens, et pacificae roborans traditione doctrinae, per omnes imperans terras religiosae fidei praecepta dispergere, sacrique baptismatis vnicam trinitatem cunctis gentibus prorogare, sic inquiens, ac decernens: Data est mihi omnis potestas in caelo, et in terra. Euntes nunc docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris, et filii, et Spiritus sancti, docentes eos obseruare omnia, quaecumque mandaui vobis, etc.

Quumque diuinitas (ll) *omnia mandasset impleri, mox in Bethaniam iisdem pariter eductis egressus, coram beatis protinus viris, qui tanti visionem triumphi meruere sortiri, per oras euectus aethereas, arcem sidereae dominationis*

SCHOLIA.

monens. Vat.2. mendose *terga* pro *terna*, vel *trina*.

416. Ald. *Quid praeceperit Christus apostolis, quum vltimo eis apparuit*. Poelm. *Pacem seruandam commendat*. = Vat.2., Reg.3.,5., inuerso ordine contra metrum, *Pacem, inquit, omnes habete*.

417. Reg 3. prius inserit *Pacem per populos*, tum *Pacem ferte*.

418. Ott.1. cum ceteris *sanctis*, pro d. s. *sacris*, nisi malis id pro glossa accipere.

419. Ald., Fabr., et quidam alii editi *vocate*. Sensus exigit *vocari*, vt mox occurrit *lauari*.

420. Vat. 1. *et cunctis*: sic fuit in Ott. 1., sed probe correctum est *e cunctis*.

421. Virgilius ecl. 3. v. 97. *Omnes in fonte lauabo*.

422. Ald. *Christum coram omnibus ascendisse in caelum*. = Rom. male traiicit hos versus, primum *Bethaniae*, tum *Haec vbi*.

(ll) Suspicatur Gallandius, in veteri codice scriptum fuisse per compendium *dns*, hoc est, *dominus*, non *diuinitas*: nam postea occurrit *egressus*. Retineri tamen potest *diuinitas*, quae vox posita pro *deus* admittit *egressus* per mutationem generis, quam saepe in istiusmodi scriptoribus animaduerti. Nonnulli habent *aiuinitatis*. Iuretus obseruat, in vet. cod. exaratum esse *per horas*, non *per oras*. Frequens est haec scribendi ratio in mss. codicibus.

425. In Reg.1. fuit *Aetherius euectas*, rite correctum *Aetherias euectus*: alii scribunt *Aethereas*. Fabr., et nonnulli alii editi *subuectus*: plerique melius *euectus*. Vet.1., Mon. *sublimus*, quod antiquorum genium magis sapere ait Arntzenius. Sic

Ad dextram sedet ipse Patris, totumque gubernat
Iure suo, qui cuncta tenens excelsa, vel ima,
Tartara post caelum penetrat, post tartara caelum.
Illi autem laetis cernentes vultibus, altas
Ire super nubes Dominum, tractusque coruscos
Vestigiis calcare suis, veneranter adorant,

OPVS PASCHALE.

ascendit, et ad dextram patriae residet maiestatis, totumque proprio regit, et gubernat arbitrio. Qui cuncta iugiter excelsa possidens, ac profunda, post caelum descendit ad tartarum, post tartarum remeauit in caelum. Ob hoc igitur voluit hisdem praesentibus ad astra migrare, (quantum paruitatis meae dignatur sensibus aperire,) vt iter eisdem, qua sequerentur, ostenderet, quibus ante passionem sibi dicentibus : Domine, nescimus, quo vadis, quomodo possumus viam nosse? *respondit euidenter, et dixit :* Ego sum via, et veritas, et vita. Via, *quoniam per eum patris peruenitur ad gratiam.* Veritas, *quia credentibus tribuet, quae promittit.* Vita, *quoniam et morti non subiacent, quos adoptat. Laetis vultibus intuentes ergo discipuli dominum supra nubes excelsum, coruscos siderum tractus propriis, deuicto mundo, calcare vestigiis, vene-*

SCHOLIA.

Accius, Sallustius, Lucretius locuti. Nostri mss. tuentur ***sublimis***. Reg. 1., et 2. pro d. s. ***in oras***, quod videtur fuisse in Ottob. 1., in quo nunc apparet scriptura communis ***in auras***. Prosa ***per oras***.

426. Reg. 2., 3., Vatican. 2., Rom., ed. Lips. ***Et dextra sedet ipse Patris***, quod in Reg. 1. videtur fuisse, in quo nunc est ***Et dextram sedet ipse Patris*** sine opportuna syntaxi. Ott. 1. ***Et dextra sedit***, recte correctum ***sedet***. Huc respicit mendum in Vrb. ***Et dextra sed ipse***. Ang., Vat. 1., Ott. 2., Reg. 5., Ald., plures editi ***Ad dextram sedet***. Vet. 1., 2., Mon., Bas., Col. ***In dextra sedet***. Schedae Poelm., Torn. 1., 2, 3., aliae editiones ***Et dextram subit***. Editio Poelm. ad marg. ***Ad dextram subit***. Alb. sine sensu, et metro ***Et dexteram sedet***. Probabilis scriptura ***Et dextra sedet***, clarior cum prosa ***Ad dextram sedet***. Vat. 2., Reg. 5., Ald., schedae Poelm. ***mundumque gubernat*** : meliores nostri libri cum Alm., ms. Heinsii, et Prosa ***totumque***, h. e., omnia, vt in Sedulio iam notatum. In prosa alii ***totumque orbem***

427. Vat. 1. non male ***tenet***, producta vltima ratione caesurae. Cant., Ald., et nonnullae aliae editiones ***excelsaque, et ima*** : retine ***excelsa, vel ima*** ; nam ***vel*** pro ***et*** interdum ponitur, praesertim a sequioris aetatis scriptoribus.

428. Schedae Poelm., Parrh. ***Conseruando regit, penetrat***. Vera codicum lectio longe venustior est ***Tartara post caelum penetrat, post tartara caelum***. Rursus Sedulius Christi ad inferos descensum profitetur : neque enim ***tartara*** interpretari licet sepulcrum. Vide not. ad v. 222. l. 1., et Dissertationem Liberati Fassonii, elegantis scriptoris, qua probat, Iesum Christum ante descendisse ad inferos, quam excitaretur a mortuis.

429. Reg. 5., Ald. ***laeti*** : ceteri melius ***laetis***. Vat. 1. parum eleganter transponit ***cernentes laetis***.

431. Parrhasius edidit ***Vestigis***, atque ita contracte legendum suspicatur Cellarius, vt metro consulatur. Wopkensius retinet ***Vestigiis***, sed ita vt secunda corripiatur, vt alibi Sedulius contra prosodiam peccat. Mss., et pleraeque editiones exhibent ***Vestigiis*** : quo in verbo ita scripto

Sidereasque vias alacri sub corde reportant,
Quas cunctos doceant: testes nam iure fideles
Diuinae virtutis erant, qui plura videntes,
Innumerabilium scripserunt pauca bonorum.
Nam si cuncta sacris voluissent tradere chartis
Facta redemptoris, nec totus cingere mundus

OPVS PASCHALE.

rantur supplices et adorant, redituque gratissimo familiae eius, gressibus aërei tramitis plagas, quas oculis viderunt, reuoluunt cordibus, et reportant cuncti generis viris, vt gentes credant. Testes namque fideles, et magni diuinae probantur esse virtutis, qui facta Domini Iesu Christi videntes, innumerabilium scripserunt pauca gestorum. Nam si religiosis omnia potuissent chartis anne-

SCHOLIA.

peccatum metri nullum erit, si duae vocales extremae per synaeresin contrahantur, vt duae primae in disyllabis *deerat*, *deinde*. Praestantissimi nostri mss. Reg. 1., 2., Ott. 1., Ang. *veneranter*, et glossa in Reg. 1. *reuerenter*, in Reg. 2. *cum reuerentia*, *cum veneratione*. Reg. 3., et Rom. *venerantur*, sed correctum per *veneranter*. Vatt. 1., 2., Alb. in compendio literarum magis innuunt *veneranter*, quam *venerantur*. Recentissimi codices Reg. 5., Vrb., Ottob. 2. *venerantur*. Ex aliorum codicibus Alm., Canr. *veneranter*, cod. ms. Barthii *venerantur*. Editiones pariter variant, sed antiquiores exhibent *venerantur*. Huic scripturae fauet Prosa, et adhaerent recentes editores. Apud Corippum l. 2. v. 35. occurrit *famulantur*, *adorant*. Apud Dracontium lib. 1. v. 4. edidi, *Auctorem confessa suum veneranter adorent*, secutus auctoritatem Tertulliani, et Sedulii hoc loco. Poterat quidem versus Dracontii in re dubia sic refingi *venerentur*, *adorent*. Sed aduerbium *veneranter* a Dracontio, et Sedulio vsurpatum, mihi etiamnum videtur.

433. Aldus interpungit *doceant testes*. *Nam iure fideles*: non probo.

436. Mon. *voluisse*: emenda *voluissent*. Pro *chartis* Arntzen. *libris* fortasse ex glossa, Parrh. *scriptis*. Haec hyperbole ex euangelio S. Ioannis similis est aliis hebraismis, siue iudaeorum locutionibus. Barthius l. 41. Aduers. cap. 24. *Ego iis accedo*, inquit, *qui non numero librorum, sed pondere mysteriorum externandum orbem interpretari malunt, quam HYPERBOLEM audire. At aiunt, talia etiam esse, quae scripta sunt. Fateor: sed quid vetat, altiora etiam residua relicta? . . . Sic de omnibus mysteriis Christi scribens fundamentum nobis est huius opinionis eruditissimus theologus Prudentius Apotheosi: Milibus ex multis paucissima quaeque retexam – Summatim relegens, totus quae non capit orbis. Nonnus paraphrastes secutus literam capacitatem mundi spatio immensae machinae metitur.* Prudentii quidem locus non satis clarus est pro Barthii opinione: Sedulius certe contrarius est. Theophilactus tres diuersas interpretationes in cap. vltim. Ioannis sic complectitur: *Ne admireris autem, quod libros, siqui de operibus Iesu scribantur, mundum dixit non capere, sed intellecta ineffabili vi dei verbi, dictum fideliter accipe. Nam sicut nobis loqui, ita illi multo facilius est facere ea, quae voluit. Quidam autem per hyperbolem more scripturae putant dictum. Mos enim scripturae est hyperbole vti . . . . Quidam autem per MVNDVM intelligunt eos, qui mundana sapiunt: opera autem, quae facta sunt a Iesu, diuina, et mysteriis*

Sufficeret densos per tanta volumina libros.

OPVS PASCHALE.

cti nostri miracula saluatoris, nec ipse forsitan mundus, sicut Ioannes Euangelista testatur, qui scriberentur, volumina, caperet vniuersa librorum.

SCHOLIA.

plena, tam in visibili, quam in inuisibili creatura, et quae futura sunt, et mysteriis sunt referta, mundanum hominem non posse intelligere.

438. In Ott. 1. hic versus recenti manu exaratus erat, deleto alio. Deinde sequitur epigramma in laudem Sedulii, *Sedulius Christi etc.*, non alterum, *Sedulius Domini*, tum Elegia, *Cantemus*. In Reg. 1. *Explicit liber* IIII. *Incipit liber Aratoris. Finitum est*. Alia manu antiqua: *Explicit*, et ad marginem, *Require in hoc volumine, Cantemus, socii, Domino, post Aratorem*. Sed Aratoris in hoc codice solum id est: *Domino sacrosancto, beatissimoque patri, atque apostolico, et in toto orbe primo omnium sacerdoti Papae Vigilio Arator subdiaconus*. Restat vnum tantum folium, in quo est nota iam in Prolegomenis num. 136 descripta, *Hoc opus Sedulius etc.*, et epigrammata Asterii, Liberii, et Belisarii. In Reg. 2. *Explicit liber* IIII. *Paschalis carminis heroici. Incipit carmen elegiacum, quod vocatur paracterium, i., repercussum eo quod repercutiatur vnus versus ab altero, hoc est, initium primi fit vltimum secundi. Paractera graece latine repercussio dicitur*. In Vat. 1. *Explicit liber Sedulii. Incipit carmen ipsius: Cantemus etc.* Vat. 2. *Finis*. Tum nota, *Hoc opus etc.*, de qua in Prolegomenis num. 136. et seq. Illico elegia, *Cantemus etc.* Reg. 5. *Carmen finem habet, nec lauri serta requiro, - Tu studii merces esto, Maria, mei*. Legendum *Finem carmen habet*. Succedit nota, *Turtius Ruffus Asterius quintus sequentia carmina inter scripta Cellii Sedulii inuenit, Cantemus etc.* Sequuntur hymnus *A solis ortus cardine*, et epigramma ipsius Sedulii infra referendum. Reg. 3., Ang. *Explicit liber Sedulii*; et sine alia inscriptione elegia *Cantemus*. Vrb. *Egregii Sedulii episcopi de passione, resurrectioneque, ac ascensione vnigeniti filii dei, et domini nostri Iesu Christi liber quartus, et vltimus explicit feliciter. Incipit paracterum carmen eiusdem, i., repercussorium eo quod pars media primi versus sit finis secundi versus. In quibus etc.*, vt nunc exponam. Ott. 2., et Rom. post finem carminis paschalis sine vllo titulo, *Cantemus*. Meus codex *Finit liber quartus, et vltimus Sedulii poetae, incipit epigramma distichon eiusdem, quod a nostris repercussiuum dicitur, a graecis παράκτηρον: Cantemus etc.* Parrhasius *Explicit Sedulii carmen paschale*. Nihil aliud Sedulii additur, sed carmina quaedam Prudentii. Ms. Heinsii *Explicit paschale carmen Sedulii; incipit hymnus eiusdem*. Iuretus in fine Prosae: *Explicit Prosa Sedulii*.

CAELII

CAELII SEDVLII

ELEGIA.

Cantemus, socii, Domino cantemus honorem,
Dulcis amor Christi personet ore pio.
Primus ad ima ruit magna de luce superbus,
Sic homo, quum tumuit, primus ad ima ruit.
Vnius ob meritum cuncti periere minores,
Saluantur cuncti vnius ob meritum.
Sola fuit mulier, patuit qua ianua letho:

SCHOLIA.

Praeter modo dicta confer Proleg. num.46., vbi titulus ex Trithemio hic refertur, *Exhortatorium ad fideles*, siue *Exhortatorius liber ad fideles*, et n.162. Beda De art. metr. non semel ex hac elegia exempla profert, laudato etiam Sedulii nomine. Quosdam versus ex ea desumit Osbernus, scriptor seculi XI. in Vita S. Dunstani apud Bollandianos die 19. maii. Reg.2. argumentum sic exponit: *Descriptis iam miraculis, hortatur poeta secum omnes cantare Christo, et gratias referre*. Vrb. *In quibus paracteriis carminibus auctor Sedulius descripta* (forte *post descripta*) *facta, atque dicta Saluatoris nostri Christi heroicis carminibus, conuocat omnes fideles ad laudem omnipotentis dei, eiusque filii domini nostri Iesu Christi*. In ms. Almel. titulus est, *Hymnus Sedulii*. In editione Arntzenii *Caelii Sedulii hymnus I. Collatio veteris, et noui testamenti per schema ἐπαναλήψεως alternis versibus repetitae*. Hoc eodem artificio alii elegias composuerunt, vt in Veter. Analect. Mabillon. t.I. Theodulfus Aurelianensis, Paulus Diaconus Aquileiensis, Eugenius Toletanus, Petrus Damiani, Godfridus Vindocinensis in Distichis moralibus mss., quae pro libro 14. Martialis in codice membranaceo Collegii Romani inserta sunt.

1. Vat.2., Ottob.2., inuerso ordine, *Cantemus Domino, socii*. Taurinensis cod. *Cantemus, socii, Dominum*. Vide Proleg. num.180. Reg.5., et Ald. *honores*, quod exponit Nebrissensis *laudes*: reliqui *cantemus honorem*.

2. Cappusotus *Christo*: alii *Christi*. In cod. Taurin. graece Χρι pro *Christi*, et videtur esse *praesonet* pro *personet*.

3. Vat.2. *de magna luce*: alii *magna de luce*. Sermo est de Luciferi casu.

4. Arntz. a pr. m., Alb., Meus, Vet.I., Torn.3. *quum timuit*: alii *quum tumuit*, quo spectant Ottob.I., Rom. *contumuit* pro *quum tumuit*: et haec est genuina lectio, quum sermo sit de superbia, quae per tumorem solet explicari, vt iam dixi ad alios poetas christianos. Ita etiam scripsit Osbernus in Vita S. Dunstani.

5. Vet.I. mendose *perire minoris*: in Rom. *priores* emendatum est per *minores*, h. e., posteri Adami.

6. Osbernus, inuerso ordine, fortasse vt hiatum fugiat, *Cuncti saluantur*.

7. Alm., Reg.3., et nonnulli editi *quae*: ceteri *qua*: in Ottobon.I. ambigue *quae*, vel *qua*. Eua intelligitur.

Et qua vita redit, sola fuit mulier.
Frater iniquus erat, iustum qui perculit olim,
Damnator Christi frater iniquus erat.
Transitus ille monet, quid prima amisit origo,
Quid ventura parent, transitus ille monet.
Arca leuatur aquis, homines ne perderet aequor,
Ne pereant homines, arca leuatur aquis.
Sume, pater, populos pro nati vulnere cunctos,
Quum tradis Christum, sume, pater, populos.
Hostia summa patris, tacitis signata figuris;
Quam referat Christus, hostia summa patris.
Claudicat ecce videns Dominum, dum praeualet, heros,

SCHOLIA.

8. Almel., Reg. 2., 5., Vatt. 1., 2., Ott.1., Ald., Cellarius, Meus, Ang., Alb., Osbernus *Ex qua*. Sic Reg.3., et pro d. s. *Per quam*. Vet.1. mendose *Et quia*. Vrb., Ott.2., Rom., Goldastus in Manuali biblico *Et qua*, quod cum plerisque vulgatis praetulit Grunerus, quia praecessit *patuit qua* sine *ex*: ac facile quidem *et* in *ex* mutari potuit. Deipara laudatur.

11. Meus *quod prima*, et v. seq. *Quod ventura*: alii melius vtrobique *quid*. Vrb. *admisit*: retineo *amisit*.

12. Meus, Reg 5., Ald. *paret*, quae est etiam coniectura Wopkensii, scilicet quid acquirat origo, siue gens, et stirps ventura. Alii *parent*: quod ita exponit glossa in Arntz., et in Reg.2., vt priorem transitum intelligat de Enocho in caelum translato, posteriorem de transitu Christi in caelum. Cellarius priorem transitum interpretabatur egressum Abelis, et Caini in agrum, Wopkensius melius obitum Abelis. Sed mallem aliquid clarius.

13. Reg.3. *homines vt perderet*: sensus postulat *ne*.

14. Arca est ecclesia per baptismum salua, vel etiam Christus sacramenti baptismi institutor.

15. Vatic.1. *per nati vulnera*: ceteri *pro nati vulnere*: Petrus Burmannus coniiciebat *funere* pro *vulnere*. In Rom. mendum puto *cuncto* pro *cunctos*. Pater hic est Abrahamus.

16. Vet.1., Mon., Poem., inuerso ordine, *Quum Christum tradis*: nostri omnes mss. cum plerisque editis *Quum tradis Christum*, in Reg.1. scriptum erat *Contradis* pro *Quum tradis*. Cant., et nonnulli editi exhibent *Quum sumis Christum*, quod minus bene est.

17. Vrb., Rom. *sanctis signata*, Alm., Ott.1. *dudum signata*, alii *tacitis signata*. Hic rursus de Isaac.

18. Vet.1., Mon. *reserat*, quod vitium typographicum esse suspicatur Arntzenius: sed in Rom., Ald., et, vt videtur, in meo codice est etiam *reserat*. Vera tamen lectio est *referat*: placeret tamen magis *refert*: produci enim solet prima in *refert*.

19. Cellarius, et Arntzenius ediderunt *heros*: nostri omnes mss. cum Ang., et antiquis editionibus *heres* nullo commodo sensu. Putet aliquis *dum praeualet Israel*, contractis duabus vltimis in *Israel*, vt sit spondaeus. Ipsum nomen *Israel* significat *praeualens deo*. Sed proba videtur vulgata lectio *heros*: sic a Prudentio *heros* dicitur S. Ioannes Euangelista hymn. 6.

Aspera gens Christum claudicat ecce videns.
Reppulit ille famem, venitus crimine fratrum:
Venditus est Christus, reppulit ille famem.
Perfide, corde peris, dum vastant omnia plagae:
Dum cessant plagae, perfide, corde peris.
Agnus ab hoste sacer reuocauit sanguine patres,
Sanguine nosque refert agnus ab hoste sacer.

SCHOLIA.

Cath. v.114., et Tobias hymn.10. Cath. v.70. In ms. Alb. videtur fuisse *heros*, quod emendatum est per *heres*.

20. In Ott.1. videntur ita diuisa verba *Asper agens*; sed legi debet *Aspera gens*.

21. Docta manus in Arntz. notauerat, pro *Reppulit* alios habere *Pepulit* aperto errore. Nonnulli scribunt *repulit*, quia putant, *re* posse produci, etiamsi consonans sequens non duplicetur. Adhaereo vsui communiori, quo *reppulit*, et *relligio*, et quaedam alia similia scribuntur, quum *re* producitur. In *refert* aliud tenet consuetudo: quod tamen verbum, quum est impersonale, semper primam producit, quum est a *refero*, corripit, sed aliquando producit. Multae editiones exhibent *distractus crimine fratrum*, quod defendi potest. Hoc verbo in re simili vtitur Dracontius lib.2. v.510. *Sanguine distracti maculatur venditor, emptor*: et Iuuencus l.4. v.635. Nostri mss. ignorant hanc lectionem, et in Alm. *distractus* est glossa ad verbum *venitus*. Cant. cum Alm., Ang. *venitus* a *veneo*, a quo supinum est *venum*, et *venitum*, penultima correpta secundum analogiam apud Priscianum l.10. In vsu est *venum*. Recentes editores tuentur *venitus*, cuius secundam licenter produxerit Sedulius. Fauet supinum *ambitum*, cuius secunda producitur, quamuis in *itum* prima corripiatur. In Vat.2. videtur esse *venitus*, quod apparet etiam in Reg.3., sed in hoc correctum est per *venditus* cum glossa *venumdatus*. Ott.1., Arntz. a pr. m. cum Reg.3. *venditus cimine fratrum*, quod metri lex respuit: multo vero magis metro aduersatur Ott.2. *famem qui venditus crimine fratrum*. Reg.2., Vat.1., Rom., Alb., Meus *famem venatus crimine fratrum* cum glossa in Reg.2. *venditus*: huc pertinet Vrb. *famem, qui venatus crimine fratrum*. Verum *venatus* pro *venditus* latinum non est, ac praeterea in Vrb. contra metrum esset *qui*. Arntz. a m. s., Reg.5., Ald. alio modo *famem, frater quem vendidit auro*. Et metro, et latinitati consuli potest, si ex vestigiis codicum rescribatur *Reppulit ille famem venum actus crimine fratrum*. Sermonem esse de Ioseph vendito a fratribus, nemo non videt.

22. Reg.5., Ald. *Venditus ab Iuda*. Grunerus cum suis mss., et editis *Venditus a Iuda*, qui se nescire ait, vnde hauserit Fabricius *Venditus est Christus*. Verum nostri fere omnes mss. cum editione Poelm. in contextu, Ang. cum ms. Arntz., edd. Vet.1., 2., Mon. exhibent *Venditus est Christus*, pro quo Alm. *Venditus est Dominus*. In Arntz. a m. rec., et in schedis Poelm. *Venditus a Iuda*.

24. Arntz. *poenae* pro *plagae* minus eleganter: scribitur autem *pene*. Perfidus hic est Pharao.

25. Arntz. a m. sec., Reg.5., Ald. *conduxit* pro *reuocauit*. In Reg.2. est *reuocauit*, sed videtur fuisse *reduxit*, quod non damnarem, et sic scriptum inuenio in Ang. Sermo est de agno paschali.

26. Ald. *nos reuocat*, quod cum lectione recepta v. superiori *reuocauit* venustum est. Alii *nosque refert*, vbi coniunctio *que* omitti potest.

Obruit vnda nefas, populo gradiente per aequor,
Nunc mundi populis obruit vnda nefas.
Murmurat impietas, manna veniente refecta,
Panis adest Christus, murmurat impietas.
Plebs sibi dura caput terrae cultoris adoptat,
Abstulit heu! Christum plebs sibi dura caput.
Lex dedit indicium veteris de crimine poenae,
Quodque salus veniat, lex dedit indicium.
En lapis irriguus, satiare, incredule, fonte;
Qui Christum reprobas, en lapis irriguus.
Carpitur igne sacro munus, votumque piorum,

SCHOLIA.

27. *Nefas*, h. e., nefarios aegyptios cum Pharaone.

28. Meus, Ang. *Cum mundi populis*. Cellarius cum Alm. *Cum populis mundi*, admisso hiatu. Sic etiam Reg.2., et Ott.1., sed in hoc factum *Nunc populos mundi*. In Alb. mendum *Nec populis mundi*. Reg.3., 5., Vatt.1., 2., Ott.2., Rom., Vrb., Ald., Fabr. *Nunc mundi populis*. Multi vulgati *Nunc populis mundis*. Ms. Arntz. *Nunc mundi populi*, Cantabr. *Nunc populi mundi*, h. e., populi christiani, quam scripturam, et interpretationem Grunerus, et Arntzenius sequuntur. Wopkensius coniiciebat *Nunc populos mundans*.

29. Alm., Meus *referta*, quo respicit mendum in Ott.2. *referto*: alii codices *refecta* melius.

31. Nonnulli editi mendose in vtroque versu *Plcbs si* pro *Plebs sibi*. Ott.1., Rom. in vtroque versu *capit*: sed in Ott.1. recte correctum est per *caput*. Editio Poelm. ad marg. *adorat*, idque praeferunt schedae eiusdem Poelmanni. Ceteri *adoptat* cum glossa in Reg.2. *eligit*, quod huic loco magis conuenit: vt enim plebs dura Israelis caput vituli sibi adoptauit, ita plebs dura iudaeorum Christum caput sibi abstulit. Alioquin facile haec inter se permutantur in mss. *adorat*, *adoptat*, *adornat*, *adaptat*, vt jam alibi ostensum est.

32. Ott.1. *hunc*: bene correctum *heu*.

33. Reg.2. in hoc, et seq. v. *initium*: vtrobique correctum *indicium*, quod retinendum est. In Ott.1. fuit *discrimine*, quod extat in Vat.1., sed in Ott.1. factum est *de crimine*, quae est vera lectio. Meus *de culmine*.

34. Editio Poelm. *Quoque* pro *Quodque*. Rom., Ott.2., Vrb. *venit*, quod in Meo etiam videtur esse: sed ratio metri postulat *veniat*. Ioann. cap.5. v.39. *Scrutamini scripturas, quia vos putatis in ipsis vitam aeternam habere: et illae sunt, quae testimonium perhibent de me*.

35. Vet.2. *En lapsus*, ed. Col. hoc, et seq. v. *irriguis*, Arntz. *fronte*. Corrige *En lapis irriguus*, et *fonte*. Petra percussa, quae aquam fudit, est lapis irriguus, vt recte exponit Cellarius: qui tamen inepte accipit *satiare* pro *satiaris* indicatiuo passiuo, quum sit modi imperatiui.

36. Meus, Ang. non male *Quid Christum reprobas?* alii *Qui Christum reprobas*, pro quo in Ott.1. fuit prius *reprobis* nullo sensu. Alb. *Quod Christum reprobas*.

37. Reg.5., Alb., Ald. *priorum*: in Reg.2. *piorum*, supra *priorum*, glossa *Moysi, et Aaron*; in Vat.1. *et vota priora*, correctum *priorum*. Verior, communiorque scriptura *votumque piorum*, cui opponitur *seditiosa tribus*. Cellarius in se-

Seditiosa tribus carpitur igne sacro.
Regna beata patris legis non contigit heres,
Iesus dispensat regna beata patris.
Destruit arca dei, muros dum circuit, hostem,
Sic hostem mundi destruit arca dei.
Area vellus habet, madido sed vellere sicca est,
Siccum tota madens area vellus habet.
Vincis honore dei promisso in munere gentes,
Affectum natae vincis honore dei.
Tu decus omne tuis, qui sternis caede Goliam;
Qui vincis mundum, tu decus omne tuis.
Maxima dona dei cuncti cecinere prophetae,
Impleuit Christus maxima dona dei.
Pondera dura tulit mandatum legis, et iram,
Gratia mandati pondera dura tulit.

SCHOLIA.

ditiosa tribu agnoscit Core, Dathan, et Abiron: sed hos non ignis consumpsit, sed terra absorbuit. Intelliguntur ergo 250. viri, qui offerebant incensum, et ab igne consumpti sunt, et alii similiter 14700. murmurantes, qui incendio perierunt, vt refertur Numer. c.16.

39. *Heres* legis, nisi ex coniectura malis *heros*, videtur esse Moyses, qui terram promissionis ingressus non fuit. Glossa in Reg.2. *Nullus ex illis, qui egressi sunt de Aegypto, intrauit in terram repromissionis praeter Caleph, et Iosue*.

40. Ald. *Christus*: alii *Iesus*.

41. Nonnulli vulgati *hostis*, scilicet destruit muros hostis, dum circuit eos. Mss. cum plerisque editis *hostem*. Arntzenius interpungit *Destruit arca dei muros, dum circuit hostem*, sed ex pentametro alia distinctio est praeferenda: ac reuera arca circuiuit muros Ierico, vt constat ex Iosue cap.6.

42. Cant. *mundi et destruit*: abundat coniunctio *et*.

43. Signum Gedeoni datum, primum vellus madidum in area sicca, tum vellus siccum in area madida: Iudic. cap.6.

45. Docta manus in marg. ed. Mon. volebat *amore dei*, vt in pentametro alicubi legitur. Wopkensius videtur vtrobique voluisse *amore dei*: certe vel vtrobique ita legendum, vel vtrobique *honore dei*. Mss., et plerique editi praeferunt *honore dei*. In nonnullis editis *promisso munere* sine *in*, quod deest etiam in Vatic.1., 2., Alb., Vrb., Rom., et deerat in Reg.3., vbi recenti manu additum est. Nonnulli pro *promisso* referunt *praemisso*.

46. Reg. 5., Ald. *Effectum*: reliqui recte *Affectum*, quod ex coniectura rescribi iussit Nebrissensis, quia Iephthe filiae amorem religioni postposuit. De Iephthe enim sermo nunc habetur.

47. Rom. *sternes*: corrige *sternis*.

51. Vatic. 2. *regis*: emendandum *legis*. In hoc versu *tulit* est pro *attulit*, in sequenti pro *abstulit*, vt explicat glossa Alm.

Virgo Maria nitet, nullo temerante pudore,
Post partum pueri virgo Maria nitet.
Filius hic hominis fit maxima quaestio mundi,
Nobiscum deus est filius hic hominis.
Gaudia magna dei mundus percepit, et ambit,
Respuit heu! mundus gaudia magna dei.
Signa mouent populos, cernunt magnalia caeci,
Nulla tamen duros signa mouent populos.
Aspera mors populis ligno deducta cucurrit,
Aufertur ligno aspera mors populis.
Ipse tulit Dominus pro poenis munera seruis,
Pro seruis poenas ipse tulit Dominus.
Vita beata necem miseris auertere venit,
Pertulit a miseris vita beata necem.
Lumen adesse dei, persensit tartarus ingens,

SCHOLIA.

53. Vat.2., Rom., Reg.5., Vrb., Ald. *nullo temerata pudore*. Ottob.2., Meus, Reg.3., Ang., Alb., Vat.1. *nullo temerante pudore*. Reg.2., Ott.1. cum plerisque editis *nullo temerante pudorem*.

55. *Quaestio*, quia positus in signum, cui contradicetur. Consule hac de quaestione not. ad Iuuenc. l.1. v.245. *Dicta in contraria signum*.

57. Cod. Cant., Arntz., Alm., Ott.1., Reg.5. *percepit*: hoc ipsum extat in ceteris nostris mss., sed per compendium literarum: et in nonnullis, vt in Meo, potius videtur legendum *praecepit*: quae fuit coniectura Petri Burmanni, hoc est, *spe praecepit*. In Reg.2. est *accepit* tamquam glossa, vel potius tamquam diuersa scriptura. Plerique editi, etiam recentes *mundus haec sentit, et ambit*. Vat.2. mendose *mundus percipit, et ambit*. Repugnat enim metrum, etsi *ambit* potius cohaeret cum *percipit*, quam cum *percepit*. Putat autem idem Burmannus, *ambit* poni pro *ambiit*, vel *ambiuit*.

59. Reg.5. male *magnalia caeli*. Rom. peius *magnalia dei*: sed in hoc correctio adhibita est *caeci*.

61. Vet.1., 2. *reducta*: lege *deducta*, vt est in reliquis. In Reg.1.,2. aliud prius fuit: in eodem supra *cucurrit* videtur glossa *manauit*, quod alibi apud Sedulium in nonnullis mss. pro *cucurrit* intra contextum receptum est. Repugnat metrum. Ang. mendose *succurrit*. In hoc versu innuitur lignum arboris vetitae, in seq. lignum crucis.

63. Glossa Alm. in hoc v. pro verbo *tulit* est *attulit martyribus*, in versu seq. *sustinuit pro martyribus*.

66. Reg.5., Ald. *Depulit*: alii *Pertulit*, h. e., sustinuit; neque dubium, quin legendum sit *Pertulit*. In hoc disticho *miseri* sunt peccatores: de qua significatione egi ad Dracont. l.1. v.11. Iterum eodem sensu occurrit *miseri* v.106.

67. Hoc etiam loco repetit Sedulius, Christum Dominum ad inferorum loca descendisse.

Nec cernunt homines, lumen adesse dei.
Mors fera per hominem miserum sibi subdidit orbem,
Subdita congemuit mors fera per hominem.
Suscitat ecce genus morti pater ille profanus,
Ad vitam Christus suscitat ecce genus.
Hic populus Dominum dura ceruice negauit,
Suscepit primus hic populus Dominum.
Sanguine laeta redit fuso gens impia Christi,
Gustato Christi sanguine laeta redit.
Crimina cuncta suis terrenus contulit auctor,
Dissoluit Christus crimina cuncta suis.
Libera corda sibi facinus deuinxerat olim,
Nunc reficit Christus libera corda sibi.
Fortia vincla dedit peccati saeua potestas,
Dulcis amor Christi fortia vincla dedit.
Iam super astra sedet, cuncti exultate fideles:
Perfide, quid saeuis? iam super astra sedet.

SCHOLIA.

68. Arntz., Rom. *Nec credunt*, alii mss. cum editis melius *Nec cernunt*.

69. Hic versus profertur a Beda de arte metr., et ab eius commentatore. Apostolus ad Rom. 5. 12. *Per vnum hominem peccatum in hunc mundum intrauit, et per peccatum mors*.

70. Alm., in quo hic versus margini ascriptus erat, Arntz., Reg. 2., 5., Vatt. 1., 2., Ott. 2., Vrb., Rom., Ang., Meus *congemuit*. Ott. 1., Reg. 3., Alb. cum plerisque editis *contremuit*, quod verbum rei accommodatius Arntzenio videtur. Non minus accommodatum est *congemuit*.

74. Cant., Alm. *suscepit primum hic* cum hiatu, quod Cellarius, et Arntzenius secuti sunt, et glossae indicant, *primum* esse Dominum. In Ott. 1. fuit etiam *primum*, sed correctum est per *primus*, quae est nostrorum codicum communis scriptura, producta vltima in *primus* ratione caesurae. Rom. parum eleganter *Et suscepit primum hic*. Cellarius ait, in hoc disticho iudaeos, et christianos committi. Sed potest etiam intelligi, e iudaeis primos fuisse, qui Christum susceperunt. Quoniam vero pauci iudaei Christum susceperunt, atque eorum populus potius contrarius est, interpretationem Cellarii retinendam censeo.

75. Vat. 1., Reg. 2. pro d. s., Arntzen. a pr. m. *ridet*, quod neque sententia, neque lex metri patitur. Vera lectio est *redit*. Idem dictum puta in pentametro.

79. Rom. *deuicerat*, Meus *disiunxerat*, melius ceteri *deuinxerat*. In notis Nebrissensis *definxerat* forte est mendum: in editione Westhemeri, cui hae notae additae sunt, legitur *deuinxerat*.

83. Goldastus *Iam supra astra*, et versu seq. *Iam super astra*, quod vtrobique retinendum.

Mortuus ille tonat, caelum, terramque subegit:
Quid facient hostes? mortuus ille tonat.
Pellitur vmbra die, Christo veniente figura,
Christus adit gentes, pellitur vmbra die.
Te properare docent et signa, et secula prima,
Nos sacra quae gerimus, te properare docent.
Vnicus adueniens firmauit vota priorum,
Vota dedit nobis vnicus adueniens.
Passio, Christe, tui compleuit munera legis,
Munera nostra replet passio, Christe, tui.
Hic homo, qui deus est, spes est antiqua piorum,
Spes in fine piis hic homo, qui deus est.

SCHOLIA.

85. Meus *ille sedet*, quod male repetitum est ex disticho praecedenti: lege *tonat*, quod in v. seq. idem codex exhibet.

86. Meus, Reg.5., Ald *faciant*. Reg. 2., 3., Vrb., Ott.2., Alb., Vatt.1., 2., Rom., Arntz., Ang. *faciunt*, quod negligunt editi, sed certe non est contemnendum; in Reg.3. correctum est *facient*. Ott.1. cum plerique editis *facient*. Burmannus ad Ouidium Heroid. epist. 21. v.26. ex melioribus, vt ait, libris malebat *faciant*. Vtroque modo dici potest; et apud Virgilium ecl.3. v.16. legitur, *Quid domini facient*.

87. Reg.2., 3., 5., Ott.1., Arntzen., Ang., Alm., Fabr., et alii editi recentiores *Christo veniente figura*, puto, pellitur a die vmbra, a Christo veniente figura. Cant., et alii mss. nostri cum plerisque editis *Christi veniente figura*. Glossa in Reg.2. *vmbra – figura*, et mox *Christo veniente figura – praesentia*.

89. Reg.2., 3., Vat.1. *docent signa et secula*: desideratur vnum *et* ante *signa*, quod a sec. m. additum est in Reg.3.

90. Vet.1., Mon. *Non sacra*: corrige *Nos sacra*. Indicatur testamentum nouum, et secundus Christi aduentus.

91. Cant., Reg.2., 3., 5., Vrb., Rom., Ang., Alb., Meus, Ald. *vota priorum*. Vat.1. *vota priora*, correctum *vota priorum*. Ott.1., 2., Vat.2., Alm., plerique editi antiqui *piorum*: recentiores praeferunt *priorum*, quia id opponitur *nobis* v. seq.; Nebrissensis etiam ex Aldo sumpsit *priorum*, et hoc explicat, quia Christus desideratus est a sanctis Patribus.

93. Cant., Alm., Arntz., Reg.2., 3., Ang., Vrb., Alb., Ott.1., 2., Vat.1. *tui* in vtroque versu. Vat.2., Reg.5., Meus, Rom., plerique editi *tua*, quod in Reg.2. apponitur vel tamquam diu. script., vel tamquam glossa. Reg.3. *impleuit*, correctum *compleuit*.

95. Rursus variant codices. Almel., Cant., Alb., Reg.2., 3., 5., Vrb., Ald., Ang. *priorum*, quod tenet Nebrissensis, et explicat *prophetarum*. Vat.1. *priorum*, correctum *piorum*. In Rom. dubium *piorum*, an *priorum* sit. Ott.1., 2., Vat.2. *piorum*, quod recentiores sequuntur: quia pii veteris testamenti opponuntur piis noui testamenti.

96. Ald., Reg.5. *Spes cum fine*: alii *in fine*. Meus ita hic corruptus est *Saepe in fine suis hic quidem deus est*.

Munus

Munus erit fidei toto credentibus aeuo,
Qui dedit, vt credant, munus erit fidei.
Te veniente, deus, mundanus concidit error,
Occidit hic mundus, te veniente, deus.
Gratia plena dei est, quae totis gentibus extat,
Abscedant sectae, gratia plena dei est.
Sola columba redit, quae totum circuit orbem,
Discedant corui, sola columba redit.

SCHOLIA.

97. Nostri omnes codices cum Almel., Arntz., Ald. *erit* in vtroque versu. Plerique editi *erat*, quod amplectuntur recentiores, quia *toto aeuo*, ait Cellarius, significat tempus veteris testamenti. Non video causam, et in pentametro mentio expressa non fit noui testamenti. Ait ergo Sedulius, omnes, qui aliquando credituri sunt, munere fidei id habituros: atque id futurum munus eius, qui dedit, vt credant. Vat.2. *in toto*: alii sine *in*.

98. Reg.2. *vt credent*, recte emendatum *vt credant*. Hinc suaderi posset lectio *munus erat*: sed sensus videtur esse *Qui dedit, vt credere possint*.

100. Cellarius cum Fabr. *Occidet hic mundus*. Grunerus cum Ald., Reg.2., 5., *Concidit hic mundus*, quia eleganter repetitur ex v. praecedenti *concidit*. Arntzenius cum suo ms., Alm., et nostris Reg.3., Rom., Meo, Vat.1., 2., Vrb., Alb. *Occidit hic mundus*. Ott. 1., 2., Reg.3. pro d. s., plerique editi antiqui *Occubuit mundus*: sic etiam Ang. Sed, vt obseruat Grunerus, praesenti pro futuro vtuntur scriptores, si rei certitudinem indicare volunt. Ouidius Heroid.2. v.20. *Ipsa mihi dixi: Si valet ille, venit*:

101. Ott.1. *Gloria*, correctum per *Gratia*, vti legitur in pentametro. Rom. in vtroque versu huius distichi, repugnante metro, *dei plena est*.

102. Poelm., et quaedam aliae editiones *Ascendant*. Ald. cum mss. *Abscedant*, quod retinendum: nisi malis cum Alb. *Discedant*, quod verbum mox recurrit. In Rom. *Abscedat*, et in Meo *Abscendant* mendose scriptum est. Reg.2. omittit *est* in hoc versu.

104. Cant. cum nonnullis vulgatis *Descendant*: sensus exigit *Discedant*. Christum *columbam* hic vocari, videtur certum. Glossa in Reg.1. Sedulium exponit de ecclesia. At, vt ego puto, Sedulius Prudentii sententiam expressit hymn. 3. Cathem. v.166. *Tu mihi, Christe, columba potens, – Sanguine pasta cui cedit auis*. Dixi ad eum locum, indicari a Laureto in Silua allegoriarum Patres, qui in columba, ramum oliuae portante, Christi typum agnouerunt, ac plura alia addidi de symbolo columbae. Sacra vascula, quibus eucharistia asseruatur, aliquando *columbas* vocatas fuisse ex exteriori columbae argenteae figura, animaduertit Ioannes Baptista Passerius Exposit. in monum. sacr. eburn. post Diptych. Gorii pag.70. Quamuis autem dubitandum non sit, quin Spiritus sanctus, qui specie columbae apparuit, hoc potissimum symbolo significetur, tamen constat etiam, columbae nomen inter alia Saluatoris nomina a Patribus nonnullis referri. Ennodius l.1. carm.9. v. 17. *Hostia, virgultum, pastor, mons, rete, columba*. Siluius in Manuali biblico Goldasti: *Virgo, columba, manus, petra, filius, Emmanuel, lux*. Posset aliquis suspicari, legendum *columna* pro *columba*: sed quid dicemus de Orientio? *Saepe columba, dolum quia*

Adueniet Dominus dare digna piis, mala prauis,
Credite iam, miseri, adueniet Dominus.
Visio, Christe, tui tormentum, et poena malorum est,
Gloria cuncta bonis visio, Christe, tui.
Gloria magna patri, semper tibi gloria, nate,

SCHOLIA.

nescit, ac sine felle est. Forte *vel sine* pro *ac sine*. Quod attinet ad Siluium, eius memini in Prolegom. num.91., vbi monui, versus Damasi de cognominibus Saluatoris in nonnullis mss. codicibus Silnio adiudicari. Versus Siluii auctiores extant, vel potius quodammodo latent in Manuali biblico Goldasti, opere non passim obuio, sic inscripti: *B. Siluii versus de cognomentis Saluatoris*: quos hic libens exhibeo, vt cum versibus Damasi conferam: *Omnipotens, vis trina, deus, pater optime rerum, – Quo generante natus sine semine, tempore, matre, – Ortu, fine, loco, vel membris, post caro natus, – Permittens cerni, multo quoque nomine dictus. – Spes, ratio, via, vita, salus, sapientia, mens, mons, – Iudex, porta, gigas, rex, gemma, propheta, sacerdos, – Messias, Sabaoth, Rabbi, sponsus, mediator, – Virgo, columba, manus, petra, filius, Emmanuel, lux, – Vinea, pastor, ouis, pax, radix, vitis, oliua, – Fons, panis, ethos, agnus, vitulus, leo, Iesus, – Verbum, homo, rete, lapis, dominus, deus, omnia Christus*. Versus Damasi sunt solum septem: neque in vllo ms. Vaticano a me reperti sunt. Ita autem eos edidit Sarazanius. 1. *Spes, vita, salus, ratio, sapientia, lumen*. Deficit ratio metri. 2. *Iudex*, vt apud Siluium. 3. *Messias*, vt apud Siluium. 4. *Virga, columna, manus, petra, filius Emmanuelque*. 5. *Vinea*, vt apud Siluium. 6. *Fons, paries, agnus, vitulus, leo, propitiator*. 7. *Verbum, homo, rete, lapis, domus, omnia, Christus Iesus*. In versu 2. Siluii fortasse legendum *datus* pro *natus*, et v. penultimo videtur mendum *ethos*. Orientius in explanatione nominum Christi exponit nomen *virginis*, et *virgae*, et *columbae*, non tamen *columnae*. In Concilio romano sub Damaso celebrato, quod inter Appendices reponam, recensentur nomina Christi, vti etiam apud Isidorum l.7. Etym. capit. 2., sed vtrobique tam *columbae*, quam *columnae* nomen praetermittitur, quod vtrumque nomen pariter deest in hymno veteri cognominum Christi, quem ex codice Veliterno descripsi not. a. n.212. Proleg. Prudentii: qui hymnus et a me, et ab aliis tunc habebatur pro inedito; sed postea comperi, eum extare inter sequentias Notkeri Balbuli tom.1. Thesaur. Anecdot. Pezii, et longe ante editum fuisse in Elucid. Clictouei l.1. *Alma chorus Domini etc.*

105. Arntz. *signa*: lege *digna*.

106. Rom. *miseris adueniet*: correctum *miseri adueniet*, quod reliqui exhibent cum hiatu. Rursus *miseros* pro prauis accipit. In hoc disticho, et in sequenti sermo est de extremo iudicio, et comparatio fit inter praemia iustorum, et supplicia peccatorum; inter visionem iudicis, ex qua impii poenam, et tormentum sustinebunt, et eandem Christi visionem, ex qua boni gloriam consequentur. Non igitur elegiae huius inscriptio plane conuenit, a nonnullis apposita: *Collatio veteris, et noui testamenti*.

107. In Reg.3. deerat *est* post *malorum*, et recenti manu additum est.

108. Meus *magna* ex v. seq., corrige *cuncta*. Reg.2. *tui est*: sed in praecedenti v. deest *est*.

109. Ott.1. *Gloria*, correctum *Gratia*, sed retinendum est *Gloria*, vt in v. seq. Reg.2. *semper tibi sit gloria*: omittendum est *sit*, vt versus constet. In nonnullis editionibus pro *semper* inuenio *compar*, quod recentiorum temporum videtur.

110 Cum sancto Spiritu gloria magna patri.

SCHOLIA.

110. Plerique mss., et editi *Cum sancto Spiritu*; atque ita legit Beda De metris; cuius peculiarem opinionem in quibusdam Sedulii versibus scandendis hoc loco exponam: *Auctoritate autem contemnitur regula grammaticorum, vt Sedulius in clausula carminis, cuius supra meminimus, quum dixisset; Gloria magna Patri, semper tibi gloria, nate, subdit; Cum sancto Spiritu gloria magna Patri. Vnde vera scansio versus istius haec est: CVM SAN spondaeus, CTO SPIRI antibachius, et non dactylus: sed poeta, vt gloriam sanctae, et indiuiduae Trinitatis clara voce decantaret, neglexit regulam grammaticae dispositionis. Idem ipse in carmine paschali: Sic ait ipse docens: Ego in Patre, et Pater in me. Sic enim scanditur, SIC AIT dactylus, IPSE DO dactylus, CENS E trochaeus, GIN PA spondaeus ablato o per synaloepham. Aut si scandere vis CENS EGO, et facere dactylum, contra morem ipsius Sedulii, quem per omnia seruauit, agis, vt immunis stet vocalis altera superueniente vocali. Idem in eodem opere: Clarifica, dixit, nomen tuum, magnaque caelo. In quo vt veritatem Dominici sermonis apertius commendaret, postposuit ordinem disciplinae secularis. Idem iterum: Scribitur et titulus: Hic est rex iudaeorum: quod quomodo scandendum iudicauerit, videat, qui potest, vtrum IVDAEORVM duos spondaeos quinta, et sexta regione contra morem, an solutis syllabis iuxta quod supra monstrauimus, dactylum fieri voluerit, et spondaeum.* Non facile totam hanc Bedae doctrinam critici probabunt. Quod attinet ad versum praesentem, Beda saepe nactus est codices deprauatos, vt in notis ad Iuuencum obseruaui. Propterea in not. ad Dracontium l.2. v.54. suspicatus sum, Sedulium scripsisse *Cum sancto Spirtu*, aut *Spritu* per syncopen, vt multa similia a poetis vsurpata sunt, de quibus Salmasius ad Trebellium p.303. Sedulius quidem saepissime vsus est voce *Spiritus*, ac semper primam produxit: et poterat quidem gloriam sanctae, et indiuiduae Trinitatis clara voce decantare, versu aliter disposito, quin regulam grammaticae dispositionis negligeret. Perlectis nunc mss. codicibus, has inuenio scripturae varietates. In Reg.2., 3., Ott.1. scripta ea vox est per compendium literarum, ex quo magis legi debet *Spirtu*, aut *Spritu*, quam *Spiritu*. Hinc puto natum, quod librarii ex simili aliquo nexu expresserint *Spiritu* contra metrum, et mentem Sedulii. In Vat.1. idem est compendium literarum, supra clare *Spirtu*, ad marg. manu veteris glossatoris *Al. Spiritui sancto*. Reg.5. *Spiritui et sancto*. Cappusotus, et Ald. *Spiritui, et Nato*. Poelman. *Cum sancto Flatu*. In nostris mss. soli septem recentissimi, scilicet Meus, Ang., Alb., Rom., Vrb., Ott.2., Vat.2. exhibent clare *Cum sancto Spiritu*. Petrus Damiani, quamuis Sedulium imitatus, hanc tamen vocem mutauit: *Gloria summa Patri, genitae sit gloria proli, - Flamine cum sancto gloria summa Patri*. Finita elegia, Reg.2. sic habet: *Explicit. Incipit Ambrosianum ipsius Sedulii*. Ott. 1. *Finit amen. Incipit ars Sedulii poetae*, vt dictum est in Prolegom. num.9. Rom. *Explicit*. Desunt alia Sedulii. Meus *Finit epigramma distichon eiusdem Sedulii poetae in fide catholica. Incipit eiusdem poetae hymnus*. Vat.1. *Explicit liber Sedulii*. Illico sequitur epigramma Sedulii. Vat. 2. *Finis*. Nihil aliud est Sedulii. Reg.5. *Finem carmen habet, nec lauri serta requiro. - Tu studii merces esto, Maria, mei. Amen. Cellii Sedulii presbyteri hymnus succincte ab incarnatione vsque ad ascensionem sequitur*. Vrb. *Finis. Paracterium, elegiacumque carmen egregii Sedulii episcopi explicit feliciter. Deo gratias. Per librum scriptum nomen Domini sit benedictum. Expleui hoc opus*. Sequitur Martyrologium Bedae. In Ott.2. post elegiam sequitur hymnus.

CAELII SEDVLII

HYMNVS.

A Solis ortus cardine
Ad vsque terrae limitem
Christum canamus principem,
Natum Maria virgine.
Beatus auctor seculi
Seruile corpus induit,
Vt, carne carnem liberans,
Ne perderet, quos condidit.
Clausae parentis viscera

SCHOLIA.

Nonnulli etiam docti viri hunc hymnum vocant *acrostichum*: sed inscite; nullum enim verbum ex primis versuum literis conflatur. Debet ergo dici Alphabeticus, siue Abecedarius. Alm. sic titulum praescribit *Incipit hymnus Sedulii*. Ott. 1. *Versus Sedulii de Christo*. Vat. 1. post epigramma Sedulii, *Haec tua*, illico sine titulo, *A solis ortus cardine*. In Reg. 3. post elegiacum carmen *Cantemus* leguntur versus Liberii, et Belisarii in laudem Sedulii, tum *Carmen Alphabeticum Sedulii*. In Reg. 2. hic hymnus dicitur *Ambrosianum Sedulii*, vt modo dicebam ad finem Elegiae, quia quum S. Ambrosius praecipuus, et nobilissimus auctor hymnorum habeatur, et sit, omnes hymni ecclesiastici Ambrosiani dici coeperunt, vt notaui in Dissert. de hymn. eccles. num. 67. Prima stropha huius hymni est initium hymni in Hypapanti, siue in Purificatione S. Mariae, et omnibus eius festiuitatibus, quem Ven. Thomasius in Hymnario suo refert ex breuiario Mozarabico die 18. decembr. in Laudibus. Eadem stropha extat in eodem breuiario, eodem die *ad vesperum*, vbi quaedam aliae strophae ex hoc hymno producuntur, et cum hymno S. Ambrosii, *Fit porta Christi peruia*, integrum hymnum componunt. Vezzosius in notis ad Thomasium putauit, totum hymnum ad Laudes a S. Ildefonso adiudicari S. Ambrosio. At S. Ildefonsus solum laudat sub Ambrosii nomine stropham desumptam ex eius hymno.

2. Beda De metris legit *Et vsque*. Ita etiam in breuiario Mozarabico ad Laudes die 18. decembris.

4. Alm. *Mariae Virginis*.

6. Prudentius Cath. XI. 45. *Mortale corpus induit*: vide notam.

7. Reg. 3. male transponit *Vt carnem carne liberans*.

8. Reg. 2., 3., Ottob. 1., Meus, Alb. *quod condidit*: alii cum editis *quos condidit*. In Vat. 1. factum est *quos* ex *quod*. Elegantius videtur *quod* praesertim in carmine. Alioquin S. Gregorius Magnus hom. 19. in Euangelia dixit: *Conditor noster, qui regit, quos condidit*, et Alcuinus in Sedulio legit *quos*.

9. Reg. 2., Ottob. 1., Alcuinus, Fabr.,

Caelestis intrat gratia,
Venter puellae baiulat
Secreta, quae non nouerat.
Domus pudici pectoris
Templum repente fit dei,
Intacta nesciens virum
Virgo creauit filium.
Enixa est puerpera,
Quem Gabriel praedixerat,
Quem matris aluo gestiens
Clausus Ioannes senserat.
Foeno iacere pertulit,
Praesepe non abhorruit,
Paruoque lacte pastus est,

SCHOLIA.

et aliae editiones *Clausae*. Schedae Poelm., Reg. 5., Ott. 2., Ald., et alii editi *Castae*. Alm., Alb., Cant. ex correctione *Clausa*: sic etiam Reg. 3., in quo prius fuit *Clausae*. Vat. 1. *Casta*; sed neque cum *Casta*, neque cum *Clausa* ratio stat metri. In Breuiario romano remansit *Castae*. Ven. Thomasius in Hymn. partem huius hymni profert ex quodam breuiario monastico ad laudes, in quo est *Clausa*; sic etiam habet breuiarium Mozarabicum die 18. decembris ad Vesperum.

13. Ott. 1. *corporis*, correctum *pectoris*.

16. Editi cum Alcuino *Verbo concepit filium*: sed ita versus minime constat. In Reg. 2. nunc est *concepit*, sed videtur fuisse *creauit*, quod bonum est pro *genuit*, *concepit*. In Ott. 1., Alb., Reg. 3. clarum est *creauit*, quamuis in Ott. 1. recens manus supra appinxerit *concepit*. Correctores hymnorum breuiarii romani quum reperissent in veteri hymno *Verbo concepit filium*, vt metro consulerent, mutarunt in *Concepit aluo filium*: sed aeque consulitur metro, ac melius sententiae a Sedulio expressae, si legamus cum tribus his mss. *Verbo creauit filium*. Librariis, vt puto, displicuit verbum *creauit*, quod bene latinum est pro *genuit*. In breuiario Mozarabico die 18. dec. seruatur vetus lectio *creauit*.

17. Editiones plurimae, etiam recentiores *Enixa iam puerpera*. Breuiarium Mozarabicum die 18. decembr. ad vesperum cum nostris omnibus mss., Alcuino, Ald., et aliis editis *Enixa est puerpera* cum hiatu, qui a Sedulio alibi etiam vsurpatur. Correctores hymnorum breuiarii romani, vt eum effugerent, subrogarunt *Enititur puerpera*.

23. Mss. omnes, et editi *Paruoque lacte pastus est*. Ita etiam legitur apud Alcuinum. Correctoribus hymnorum breuiarii romani displicebat lac vocari *paruum*: iccirco substituerunt *Et lacte modico pastus est*: sed quamuis cum metro, et latinitate recte id procedat, minus tamen opportunum est ad cantum ecclesiasticum, vt ostendi in dissertatione de hymn. eccles. praemissa ad Hymnodiam Hispanicam. Parisienses maluerunt, in suo breuiario legi *Et indiget lactis cibo*. Potuit tamen

Per quem nec ales esurit.
Gaudet chorus caelestium,
Et angeli canunt deo,
Palamque fit pastoribus
Pastor, creator omnium.
Hostis Herodes impie,
Christum venire quid times?

SCHOLIA.

retineri versus ipsius Sedulii *Paruoque lacte pastus est*: nam *paruum* lac est modicum lac, parum lactis. Lucanus libr. 4. v.239. simili phrasi *Si torrida paruus - Venit in ora cruor*.

26. Nostri fere omnes mss. cum Alcuino, et Aldo *canunt deo*; sed in Reg. 2. fuit *deum*, quod est in meo, in schedis Poelm., et Alm., quamuis in hoc secunda manus voluisse videatur *dominum*. Id autem metri lex respuit. Editi plures *canunt deo*, quae est phrasis ecclesiastica ex Vulgata petita, et apud Optatum Afrum, et alios occurrens. Quaedam editiones, praesertim recentiores *canunt deum*, quod magis latinum est.

29. Nostri omnes mss., Alcuinus, et antiquae editiones *Hostis Herodes*, sed in Ott. 1. *Hostis Herodis*. In Breuiariis antiquis pariter legitur *Hostis Herodes*. Erasmus primus, quod sciam, aliter reformandum hunc versum censuit, nimirum *Herodes hostis impie*. Eius verba ex Colloquio conuiuii poetici retuli in Dissert. de hymn. num. 178. in nota. Summa eorum est: In versu *Hostis Herodes impie* bis peccari, quia primo loco *Hostis* trochaeus ponitur, qui in carmine iambico non admittitur: secundo loco *Hero* est spondaeus, quum debeat esse iambus. Hanc coniecturam Fabricius, et alii editi secuti sunt. Sequuntur etiam recentiores. Munckerus ad Hygin. fab. 233. pag. 289. substitui volebat *Herodis hostis*, quia alias vltima syllaba corripitur contra legem pediam. Reponit Arntzenius, in Sedulio talia aliquando esse admittenda. Verum his ita occurrerat Erasmus: quum *Herodes* dictio graeca sit, vltima in vocandi casu corripi poterit. Addit Erasmus, mollius cohaerere epitheton *impie* cum *hostis*, quam cum *Herodes*. Correctores hymnorum breuiarii romani sub Vrbano VIII. sic reformarunt *Crudelis Herodes, deum - Regem venire quid times*? In prima vero editione anni 1629. *Crudelis Herodes, deum - Terris venire quid times*? Equidem existimo, a Sedulii manu esse *Hostis Herodes impie*. Quod enim primum obiicit Erasmus, *Hostis* esse trochaeum, qui in iambico carmine locum non habet, facile diluitur: nam aspiratio in voce *Herodes* vim consonantis habere potest, vt habet saepe apud Sedulium, et alios eius aequales. Ita *Hostis* est spondaeus. Immo hac ratione posset reponi, vt sententia cum sequentibus melius cohaereat, *Hostem, Herodes impie, - Christum venire quid times*? Ait deinde Erasmus, *Hero* esse spondaeum: verum id quidem, si prima in *Herodes* necessario producatur; sed quum in nominibus propriis poetae sequioris aeui hanc sibi licentiam arrogarent, vt pro libitu syllabas producerent, aut corriperent, merito possumus in *Hero* iambum agnoscere. Saepe etiam accidit, vt poetae christiani in eodem nomine proprio eandem syllabam modo corripiant, modo producant. Sedulius v.20., et l. 2. v. 143. corripuit *o* in *Ioannes*, quamuis per omega scribatur. Idem l. 2. v.49. corripuit secundam in *Mariae*, et eandem syllabam produxit l. 2. v. 30., et alibi. In nomine ipso *Sedulii* variat Fortunatus in Proleg. nostris n. 166., et priores duas syllabas modo breues, modo longas facit.

30. Alb. *venisse*: corrige *venire*.

Non eripit mortalia,
Qui regna dat caelestia.
Ibant Magi, quam viderant,
Stellam sequentes praeuiam,
Lumen requirunt lumine,
Deum fatentur munere.
Katerua matrum personat,
Collisa deflens pignora,
Quorum tyrannus milia
Christo sacrauit victimam.
Lauacra puri gurgitis
Caelestis agnus attigit,
Peccata, quae non detulit,
Nos abluendo, sustulit.
Miraculis dedit fidem,

SCHOLIA.

31. Reg. 3. *diripit*, Vat. 1. cum plerisque editionibus *arripit*. Fabr., Biblioth. Lugd. *abripit*. Plerique nostri codices cum Cant., Alm., Arntz., Alcuino, Aldo *eripit*, quod in breuiariis quoque extat.

33. Reg. 2., Ott. 1., Alm., Reg. 3., Alcuinus *qua venerant*: in Ott. 1. prius fuit *qui venerant*, in Reg. 3. diuersa scriptura *quam viderant*. Edimb. fortasse ex typographi errore *qua viderant*. Communis scriptura est etiam in breuiariis *quam viderant*, quod videtur petitum ex Matthaeo cap. 2. v. 9. *Qui quum audissent regem, abierunt: et ecce stella, quam viderant in oriente, antecedebat eos*. Cellarius tamen praetulit *qua venerant*, h. e., qua via ex oriente venerant. Non placet.

35. Alcuin. male *requirunt munere*.

36. Meus *Diem*: corrige *Deum*. In Reg. 3. desunt reliqua.

37. Vat. 1. *personant*, factum deinde *personat*. Non male tamen esset *personant*. Aduertendum est, passim in editionibus, etiam recentioribus scribi *Caterua*, Aldus edidit *Katerua*, quae est scriptura Sedulii: siquidem haec stropha, vt ordo alphabeticus seruetur, a *K* initium debet sumere. Atque ita scribunt *Karus*, et *Kastris* alii, qui similes hymnos abecedarios concinnarunt, vt Beda, et Amoenus, de quibus postmodum dicam. Isidorus l. 1. Etym. c.27. *K literam antiqui praeponebant quoties A sequebatur*; quod Diomedes restringit ad *a* breue, vt *caterua*.

38. Vat. 1. *Concisa*: alii melius *Collisa*.

40. Meus, Reg. 2., Alcuinus *victima*, sed in Reg. 2. videtur factum *victimam*. Petrus Burmannus coniiciebat *victimas*. Arntzenius ait, Sedulium forte singularem pro plurali posuisse. Bene alioquin est *victimam* in singulari per appositionem, *Quorum milia, victimam, siue sacrificium, Christo tyrannus sacrauit*. Coniectura Burmanni confirmatur ex Carm. Pasch. l. 5. v. 73. seq. *Milia angelicas legiones*.

41. Poelm. mendose *Lauacro*.

44. Apud Alcuinum *obluendo*, qui fortasse error est.

Habere se deum patrem,
Infirma sanans corpora,
Et suscitans cadauera.
Nouum genus potentiae!
Aquae rubescunt hydriae,
Vinumque iussa fundere
Mutauit vnda originem.
Orat salutem seruulo
Nixus genu centurio,
Credentis ardor plurimus
Extinxit ignes febrium.
Petrus per vndas ambulat
Christi leuatus dextera:
Natura quam negauerat,
Fides parauit semitam.
Quarta die iam foetidus
Vitam recepit Lazarus,

SCHOLIA.

46. Alcuinus sic corrupte exhibet ***Habere secundum Patrem***.

48. Reg. 5., Cant., Ald., et nonnulli editi ***Resuscitans***. Plerique nostri mss. cum Alm., Alcuino, et multis editis ***Et suscitans***. Arntzenius aduertit, seruari posse ***Resuscitans***, quia in compositis a consona incipientibus ***re*** est anceps: quae ratio inepta est; nam quum primus pes in carmine hoc iambico possit esse vel iambus, vel spondaeus, etiamsi in ***resuscitans*** prima necessario esset breuis, versus staret; immo cum pede sibi magis proprio, qualis est iambus.

50. Alcuinus ***Aqua***: corrige ***Aquae***.

54. Reg. 2., Ott. 1., 2., Meus, Alcuinus, Alb., Cant. ***Nixus genu***, quod secutus est Grunerus: sic alii solent dicere, ***nixi genu***, ***nixi genibus***. Vat. 1., Reg. 5., Ald., et plerique editi ***Flexus genu***: ita etiam locutus Tacitus Annal. l. 16. cap. 4. Vet. 1., 2., Mon., Col. ***Flexo genu***, quae vsitatior est phrasis.

55. Vet. 1., 2., Mon. ***Credenti ardor***, quod etsi per hiatum aliquo pacto potest defendi, tamen vera lectio codicum est ***Credentis ardor***.

56. Vatic. 1., Edimb. ***Extinguit***, et in Vat. 1. prius erat ***Extinguat***: plerique ***Extinxit***. Passim in hoc hymno tempora mutat Sedulius; mutant etiam alii poetae.

57. Vet. 1., Mon., Fabr., et nonnulli alii editi ***ambulans***, et v. seq. ***leuatur***. Quidam alii editi ***ambulat***, et v. seq. ***leuatur***: nostri mss., Alcuinus ***ambulat***, et v. seq. ***leuatus***, quod tenuit Arntzenius.

58. De voce ***leuatus*** confer modo dicta. Meus cod. contra metrum ***dextra***.

61. Reg. 2. cum multis editis ***Quarto***. Meus cum aliis ***Quarta***. Similis varietas occurrit l. 3. v. 131. Vtrumque aeque bonum est, vt ***postero die***, ***postera die***.

Mortisque liber vinculis
Factus superstes est sibi.
Riuos cruoris torridi
Contacta vestis obstruit,
Fletu rigantis supplicis
Arent fluenta sanguinis.
Solutus omni corpore,
Iussus repente surgere,
Suis vicissim gressibus
Aeger vehebat lectulum.
Tunc ille Iudas carnifex
Ausus magistrum tradere,
Pacem ferebat osculo,
Quam non habebat pectore.
Verax datur fallacibus,
Pium flagellat impius,
Crucique fixus innocens

SCHOLIA.

63. Cant., Alm., et nostri mss. Reg.2., Ott. 1., 2., Meus *Mortisque liber*: quod recentes editiones amplexae sunt; et est id elegantius, quum praecesserit mentio vitae. Vat. 1., Reg. 5., Ald., et veteres vulgati *Cunctisque liber*: quod bonum aliquem sensum habet; nimirum Lazarum a vinculis etiam, quibus inuolutus erat, mirabiliter liberatum fuisse.

64. Vet.1., 2., Mon. *Factus sibi superstes*: nihil aliud addit Arntzenius, sed legi puto *Factus sibi superstes est*, quod non est ineptum, et extat in editione Coloniensi 1537. Alcuinus transposuit contra metrum *Factus est superstes sibi*, quod in ms. Alb. etiam inuenio. In Vat.1. *Superstes est sibi* desideratur *Factus* post *est*.

65. Arntzenius ex ms., puto, suo citat *Riuum* pro *Riuos*. Ott.1., Alb., Vat.1., Meus, Alcuinus, duo mss. Cellarii *torridi*, quod recentes editores sequuntur. Reg.2., Ott.2., Reg.5., et veteres editiones *horridi*. Malo *torridi* pro adusti. Apud Liuium l.4. c.30. *torridi fontes* sunt deficientes: sed haec significatio huic loco parum conuenit, et in Liuii verbis similis est lectionis varietas.

66. Ott. 2. *abluit*: corrige *obstruit*.

67. Ott.1., 2., Alcuinus, Alb., Meus *Fletu rigantis*. Vet.1., 2., Mon. *Fletus rogantis*. Ald., Reg.2., 5., Poelm. *Fletu rigante*. Arntzenius, et alii vulgo editi *Fletu rigantis*.

68. Vbi v. super. legitur *Fletus*, hoc v. respondet *Clausit*, quod in ms. exhiberi notat Burmannus, vt reuera exhibetur in nostris. Qui retinent *Fletu*, legunt *Arent*. Venustius est *Fletu rigantis supplicis – Arent fluenta sanguinis*.

69. Vet.1, Mon. mendose *Solutos*: Alcuini editio pariter contra metrum *omni languore*.

80 Coniungitur latronibus.
Xristo myron post sabbatum

SCHOLIA.

80. Reg.2., Ott.1. *Coniunctus est latronibus*, quod tenuit etiam Alcuinus. Editi cum aliis mss. *Coniungitur*.

81. Plerique mss., atque editi *Xeromyrrham*, Arntzenius in suo cod. ms. inuenit *Xyro myrrham*, quod in nonnullis editis, et apud Alcuinum legitur. Ott.2., Alb. corrupte *Sero myrrham*. In Reg.2. *Xero mirram*, sed aliud fuit pro *mirram*: ibidem glossa haec est: *Xerum dicunt graeci siccum: inde sirofagia* (*Xerophagia*) *dicitur*. *Mirra est species aromatica, vnde condiuntur corpora mortuorum*. Litera *X* initum huius versus esse debet, vt ordo alphabeticus seruetur. In Thesauro latinitatis Basilii Fabri, ab alio aucta, traditur, legendum *Christo myrrham*, et errorem in mss. ortum fuisse ex compendio scripturae χρ͂ὸ pro Christo. Aduertas, velim, doctissimum virum Franciscum Perez Bayer, quem ad plures abiisse nunc audio, in nota ad Bibliothecam veterem hispanam Nic. Antonii tom.1. l.6. c.9. num.231. inter alia argumenta suppositionis quorumdam monumentorum Granatensium afferre vocum compendia plane hispanica, vt *Xpo* pro *Christo*. At de Christi nomine sic Isidorus l.1. Etym. c.27. *Xristus*, quia graecum est, per X scribendum: ita et *Xrisma*. Annotator obseruat, ita olim a christianis vsitatum, vt crucis figura in X retineretur: nam in quibusdam exemplaribus gothicis Isidori cap.4. l.1. additum erat, inuentam fuisse literam X tempore Augusti, *quo Christi nomen innotuit, quod per eam, quae crucis figuram figurat, scriptitatur*. Erat tamen in vsu X ante Augustum. Adde Bedam De arte metrica initio. Gisbertus Cuperus tuetur vocem *Xeromyrrham* e duobus verbis graecis compositam, vt componitur *Xerolibya*. Nebrissensis simili modo interpretatur *Xeromyrrham*, h. e., myrrham siccam ex ligno myrrhae factam. Exemplum similis compositionis verborum ponit in *Xylobalsamum*. Parum autem soliciti sunt interpretes in metrica huius versus mensura explicanda. Nam in *Xeromyrrham* primus pes *xero* est trochaeus, quem carmen iambicum non admittit: alter *myrrham* spondaeus, qui secundo loco carminis iambici non recipitur. Restituendum ergo existimo *Xristo myron post sabbatum* — *Quaedam vehebant compares*, vel per compendium scripturae olim vsitatum *Xρ͂ὸ myron etc.*, quod in antiquissimis etiam codicibus sic apparet exaratum *Xρ͂o*: nam *rho* graecum similis est formae, ac *p* latinum. Latine non potest scribi *Christo*: tunc enim ordo alphabeticus non seruaretur. Scribitur ergo graeco more, vt saepe a christianis fieri solebat, ex quo natum est monogramma Christi ☧, ex duabus primis literis graecis nominis Christi constans. Forma literae graecae primae nominis Christi eadem est, ac forma literae latinae X. Sedulius ergo abecedenario ordini consuluit, nomine Christi primo charactere graeco exarato, vt v.2. elegiae in codice Taurinensi simili fere modo scribitur. Duos video esse alios hymnos abecedarios imitatione Sedulii conscriptos, alterum Bedae *Apostolorum gloriam*, alterum sub nomine Amoeni poetae in Biblioth. Patrum Colon. 1618. tom.5. part.2. pag.982. *Agnoscat omne seculum*. In vtroque stropha, quae a litera X incipere debet, inchoatur a nomine Christi. Beda: *Christe, precamur, vt quibus*, Amoenus: *Christus sereno lumine*. Hinc sane nostra lectio mirifice comprobatur. Amoenus autem ille poeta non est diuersus a Venantio Fortunato, inter cuius opera idem hymnus legitur. In rhythmo Isidori de lamento poenitentiae, et in aliis duobus apud Bedam de iudicio extremo, qui abecedarii etiam sunt, simili modo pro X stropha incipit a nomine *Christi*. Extant hi duo rhythmi in Col-

Quaedam vehebant compares,
Quas allocutus Angelus,
Viuum sepulcro non tegi.
Ymnis venite dulcibus

SCHOLIA.

lectaneis Bedae. Sequitur *myron* pes iambus: graece scilicet *myron* est vnguentum, quod exprimere voluit Sedulius cum euangelista Luca cap.23. v.55. seq. *Subsecutae autem mulieres, quae cum eo venerant de Galilaea, viderunt monumentum, et quemadmodum positum erat corpus eius. Et reuertentes parauerunt aromata, et vnguenta: et sabbato quidem siluerunt secundum mandatum*: et illico cap.24. v.1. *Vna autem sabbati valde diluculo venerunt ad monumentum portantes, quae parauerant, aromata*. Haec aromata, et vnguenta, non video, qua ratione myrrha arida, siue sicca dici valeant. Adhibebatur quidem myrrha in vnguentis, sed odoris, et pinguedinis gratia, et loco olei. Nullo igitur modo vnguentum *myrrha sicca* poterit vocari. Vtitur autem voce *myrum*, vel *myron* Hieronymus praefat. in lib. Vet. Testam. *Quae Domini discumbentis pretiosissimo fidei myro vngitis caput*. Saepe accidebat, vt antiquarii pro *y* vsurparent *i*; adeoque facilius fuit ex *miron*, vel *mirum*, quod excriptores non intelligebant, subrogare *mirrham*, vel *myrrham*, quod clariorem sensum ipsis reddebat. Vide not. Galeardi ad Gaudent. serm.13., qui voce *myron* vsos Hilarium, Cassianum, et Vulgatam probat. Nonnemo putat apud Sedulium legendum *Xeromyrum*, quod significat vnguentum siccum, siue ad desiccanda corpora aptum.

82. Reg.2., Ott.1., ms. Arntz., editio Edimb., Alcuinus *compares*: plerique editi cum aliis mss. *corpori*, Ott.2. *corpora* mendose, vt videtur. Restituendum est *compares*: nam *vehebant corpori* minus placet. Quaedam *compares* sunt quaedam sociae, siue comites: ita enim *compar* aliquando accipitur.

83. Cellarius, et Arntzenius cum ms. Alm., et quibusdam editis *Quibus definit*, repugnante metro, nam prima in *definit* est longa, et corripi deberet, vt pes iambus fieret. Cant. *Quibus cecinit*: id etiam lex metri respuit. Alcuinus, Reg.2., 5., Ott.1., 2., Ald., plerique editi *Quas allocutus Angelus*, quod bonum est: subintelligitur enim *est*. Meus, Alb., Vat.1. *Quas alloquuntur angeli*.

84. Apud Alcuinum *Viuum sepulcrum non tegit*.

85. Sic scribendum est *Ymnis*, non *Hymnis*, vt plures editiones habent: nam lex abecedarii carminis hoc loco poscit *y*. Frequenter autem a veteribus scriptoribus aspiratio *h* omittebatur quum in aliis vocibus, tum praesertim in hac *hymnus*. Antiquiores tamen latini aspirationem literae *y* semper praemittebant, ex quo factum, vt in alphabeto exponendo literam *y* praeterirent, quod a me obseruatum est in quodam inedito opere S. Isidori *Glossemata, et distantia verborum* inscripto, vbi praetermisso *y*, de litera z ait, eam propter peregrina nomina admissam fuisse, vt in *zona, zelus etc.* Extat Isidori opus in cod. Vaticano 6018. seculi x. circiter, vbi post alia opuscula cernitur depicta crux magna versicolor, et haec ex vtroque latere decurrens inscriptio: *In nomini Dei summi incipit liber glossemata Sancti Isidori episcopi de distantia verborum. Hoc vexillum crucis in caelo fulget: nunc autem nos saluat per stipitem erectum*. Incipit liber: *Acrocius per C, et O, non per T, vt quidam putant*. Existimo, legendum *Agroicus*, quod erat nomen cuiusdam comoediae Plauti. Ex hoc Isidori opere natum est aliud simile, quod sub *Agroetii* nomine inter Grammaticos latinos editum circumfertur. Ita ego quidem suspicor.

Omnes canamus subditum
Christi triumpho tartarum,
Qui nos redemit venditus.
Zelum draconis inuidi,
Et os leonis pessimi
Calcauit vnicus dei,
Seseque caelis reddidit.

SCHOLIA.

86. Meus contra metrum *Omnes cantemus*, nisi traiicias *Cantemus omnes*. Vet.1.,2., Mon.,Col. *Omnes canentes*. Ms. Burmanni *Omnes cantemus subditi*, quod neque metro, neque sententiae congruit.

88. Cellarius, et Arntzenius cum Alcuino, Alm. *Qui nos redemit venditos*: nostri omnes mss. cum plerisque editis *Qui nos redemit venditus*, quod longe elegantius est. Christum *venditum* a Iuda dixit Sedulius v.22. elegiae. Ms. Burmanni mendose *Qui redimit venditos*.

90. In Alm. male repetitur *os draconis* ex v. superiori.

91. Meus contra legem carminis transponit *Dei calcauit vnicus*.

92. Alcuini editio exhibet *Sese qui caelis*: emenda *Seseque* ad metri rationem. In edit. Colon., Vet. 1., Monast. post hunc versum additur stropha doxologiae, ab imperito librario, quem, nescio, cur Arntzenius monachum, eumque stupido ingenio affirmet esse, in haec verba concepta, vel ex alio hymno desumpta: *Gloria Patri ingenito, – Gloria vnigenito, – Vna cum sancto Spiritu – In sempiterna secula*. Extat eadem stropha in Alcuino Offic. per ferias post hymnum Sedulii, et in Reg.2., vbi v.1. supra *Patri* additur *sit*, versus 3. solum habet, *Sanctoque Spiritu*, post v.4. adiungitur *Amen*. *Explicit*. In codice bibliothecae Laurentianae Florentinae in Prolegom. num.85. recensito pro clausula hymni est hoc distichum: *Qui nos in recto faciat persistere calle, – Vt sibi seruitium valeamus reddere dignum*. In Ott.1. post versum *Seseque caelis reddidit* notatur *Explicit versus. Incipit prologus Sedulii, Paschales etc.* In Vat.1 post hunc hymnum inchoatur epistola ad Macedonium. In Reg.5. sequitur Sedulii epigramma, *Haec tua*. In Ott.2. finito hymno alphabetico, exarantur epigrammata in laudem Sedulii, *Sedulius Christi*, et *Sedulius Domini* sub titulo, *Nomen Sedulii antistitis in principio, et fine metri*; quae inter appendices a nobis collocantur post aliud epigramma Asterii.

EPIGRAMMA SEDVLII.

Haec tua perpetuae quae scripsi dogmata vitae,
Corde, rogo, facias, Christe, manere meo:

SCHOLIA.

Hoc epigramma extat in Vatic. 1., et Aldo statim post elegiam, et ante hymnum *A solis*, in Reg. 5. post hunc hymnum, vbi inscribitur *Sedulii epigramma*. In editione Ascensiana collocatum est inter carmen paschale, et hymnum. Productum etiam est a Barthio e suo codice lib. 10. Aduers. c. 9., et Vsserio Antiquit. Britann. cap. 16; in quodam vetusto ms. inuentum fuit a Poelmanno, descriptum a Fabricio in poetarum christianorum corpore p. 662., excusum etiam ab editore Scoto. Heinsius idem epigramma reperit in codice Nansii. Barthius loc. cit. *Non vero*, ait, *indignum est Sedulio hoc epigrammation, quum maxime vel ex eo eius indoles eluceat, quod acumen in voculis paribus TE, TVA, TETE, TIBI quaerit: quod genus cum honestate quadam amat hic Christi olor*. Goldastus in Manuali Biblico vocat *orationem Sedulii*, et post elegiam describit. Quatuor tantum sunt versus epigrammatis, vt apud alios extat: sed in Reg. 5. alii plures adduntur, quos censeo esse excriptoris Matthiae filii Adae Sculteri, Mansionarii in ecclesia Cracouiensi. Ita igitur continenter procedit epigramma: *Finem carmen habet, nec lauri serta requiro. – Tu studii merces esto, Maria, mei. – Tardus ego laudum pelagus lustrare tuarum – Exigua coepi, Virgo serena, manu. – Exemplum praebens aliis imitabile doctis, – Vt coeptis studeant addere plura meis: – Et Ioue cum falso saeua Iunone relicta, – Incipiant veram te celebrare deam. – Nunc vbi magna sedes hominum regina beatrix, – A dextris nati plena decore tui. – Qui cum Patre deo viuens per secula cuncta, – Vna cum sancto flamine regnat: amen*. In versu *Nunc, vbi* obscure scriptum est *Nunc*, et in v. *Qui cum etc.* non satis clare *cuncta*. Primum distichum *Finem carmen habet etc.* aliis in locis eiusdem codicis reperitur. In pentametro *Incipient veram te celebrare deam* merito displicebit, quod Virgo Deipara vocetur *vera dea*. Lamindus Pritanius, siue nomine vero Ludouicus Muratorius in opere *Della regolata diuozione* monendos docet fideles, Mariam non esse deum: contra quem Benedictus Plazza part. 2. Vindicat. deuotion. cap. 1. disserit, *superuacanee*, aut etiam *contumeliose* hoc monitum exhiberi, quum nemo sit fidelium, qui Mariam *deum* esse credat, aut dicat. Certum tamen est, nonnullos minus caute beatissimam Virginem Mariam *deam* appellasse: nam vt omittam auctorem anonymum huius epigrammatis, et Apollinarem haereticum, qui in carmine etiam *vt deam* vocauit, satis notus est versus Iusti Lipsii: *Si vota concepisset Hallensi deae*: quod Lipsius, vt ait Raynaudus obseruat. 2. ad Marian. Nomenclat. tom. 17. *necessitate metri adactus scripsit, nec eius auctoritas, in politiori literatura summa, eiusdem momenti est in re theologica*. Negat idem Raynaudus, Petrum Damiani in elogiis Deiparae hoc vocabulo *deae* vsum fuisse, quod alii asseruerant: dubitat autem, an Leo X., vel potius Ioannes Medices in epistolis eius nomine scriptis Mariam *deam* nuncupauerit: nihil enim tale reperit, quamuis aliqui rem ita se habere affirmauerint. Iacobus Balde Epod. 15. eodem fere modo, ac Lipsius, peccat: *Virgo, serenati circumdata solis amictu, – Solem premebat calcibus, – Os, humerosque deae similis; quantamque referre – Augusta maiestas potest*.

Vt, tibi quae placeant, tete faciente, requirens,
Gaudia caelorum, te duce, Christe, metam.

SCHOLIA.

3. Codex Nansii *quum placeant* : alii *quae placeant*; etiam Aldus, cui Arntzenius affingit *placeat*. Nostri mss. cum Aldo *tete fauente*, resistente metro. In Vat. 1. prius erat *tete fatente*, quod peius est: correctum deinde per *fauente* cum glossa *concedente*. Cappusotus in editione Ascensiana, et Barthius e suo ms. *tete fautore*. Fabricius ex coniectura, vt opinor, *tete formante*. Scotus Editor emendabat *tete faciente*; quod ad marginem veluti pro diuersa scriptura Vsserius notauit, et probat Burmannus, Secundi patruus, ex Heinsio ad Ouidium 1. ep. 39., et l. 8. Met. v. 251. Haec lectio elegans est: praecedit enim *facias*; et videtur esse vera, quum facile *faciente* in *fauente* a librariis mutari potuerit. Goldastus edidit *tete manente*, quod neque metro, neque sensui congruit.

Sequitur, vt descriptis iam veris carminibus Sedulii appendices addam: in quarum prima versus, qui a nonnullis falso Sedulio imputati sunt, ascribam: in reliquis ea colligam, quae ad laudes eius, aut opera illustranda pertinere posse arbitratus sum. Centoni Virgiliano in prima appendice subiiciam versus Virgilii a Martenio collectos, et a me iterum collatos, ex quibus Cento coalescit. Cur autem istiusmodi Cento inter Sedulii carmina reponi non debeat, disserui in Proleg. num. 54. seq. contra Martenium, qui in eo carmine centonario eundem stilum, atque in carmine paschali Sedulii sibi visus est deprehendisse.

APPENDIX I.

Dedicatio ad Theodosium Augustum, et Cento Virgilianus.

Romulidum ductor, clari lux altera solis,
Eoûm qui regna tenes moderamine iusto;
Spes orbis, fratrisque decus, dignare Maronem,
Mutatum in melius, diuino agnoscere sensu.
Scribendum famulo quem iussisti; hic tibi mundi
Principium, formamque poli, hominemque creatum
Expediet limo: hic Christi proferet ortum,

SCHOLIA.

Hanc Dedicationem non esse Sedulii, sed videri opus alicuius excriptoris, qui centonem Virgilianum Probae Falconiae iussu imperatoris descripserit, ostendi in Prolegomenis num. 42. Extant hi versus apud Fabricium in comment. poet. christ. pag. 25., descripti sunt in nonnullis editionibus Sedulii post primum prologum metricum, et ab Arntzenio in praefatione sua ad Sedulii editionem.

1. Bandinius tom. 1. Biblioth. Florent. p. 723. ex ms. legit *Romulei doctor*, quod minus placet.

2. Legendum videtur *Eoi qui regna tenes*, nempe *Eoi* pro *Orientis*. Ouidius 4. Trist. el. 9. v. 22. *Ibit ad occasum, quidquid dicemus ab ortu: – Testis et Hesperiae vocis Eous erit*. Possis etiam *Eoa qui*, producta vltima in *Eoa* ratione caesurae. Si retineatur *Eoum*, erit casus appositus *regna*, vel scribendum potius est cum Labbeo De script. eccles. t. 2. p. 332. *Eoûm* pro *Eoorum*, vt *Romulidûm* pro *Romulidarum*. Beda de arte metrica aduertit, primam in *Eous* communem esse exemplo Sedulii lib. 2. v. 74. *Eoi venere Magi*, et l. 5. v. 191. *Splendidus auctoris de vertice fulget Eous*. Plura similia sunt exempla. Ceterum in membrana antiquissima bibliothecae Angelicae, de qua sermonem habui Prolegom. num. 37., legitur *Eoa*, quae mea fuerat coniectura. Roscius edi curauit *Eoi qui regna regis*. Arntzenius *quia*: melius editio Pisaurensis Collectionis poetarum *qui*.

3. Iulius Roscius *dignare, Marone – Mutato in melius, diuinum agnoscere sensum*. Alii, etiam exemplar vetus bibliothecae Angelicae, vti editum est.

5. Cod. Ang. *iusseras*, quod etsi aperte est contra metrum, tamen recipi potest, si dicamus, auctorem horum versuum longe post Sedulium vixisse: quod fortasse a vero non abludit. Nonnulli enim interdum antiquiorum personam sibi sumebant, vt eorum nomine versus effunderent. In editione romana Centonis Probae ex recensione Iulii Roscii *scribendum famulae quem iusserat*, quod videtur factum, vt nomine feminae compositum carmen id appareat. Verbo *iusserat* forte intelligitur a Roscio frater Honorii: nam Honorio dedicatum hoc poematium existimat.

6. Roscius e sua correctione, vt ego puto, *polos* pro *poli*.

7. Roscius eadem ratione immutauit *Expediet limo, Christi hic tibi proferet*, ne scilicet hiatum admittat, aut vim con-

Insidias Regis, Magorum praemia, doctos
Discipulos, pelagique minas, gressumque per aequor:
Hic fluctûm famulare iugum, vitamque reductam
Vnius crucis auxilio: reditumque sepultae
Mortis, et ascensum pariter sua regna petentis.
Haec relegas, seruesque diu, tradasque minori
Arcadio; haec ille suo generi; haec tua semper
Accipiat, doceatque suos augusta propago.

CARMEN DE INCARNATIONE.

Omnipotens genitor tandem miseratus ab alto, [1]
Postquam cuncta dedit caelo constare sereno, [2]
Omnibus in terris diuinum aspirat amorem, [3]
Semper honore pio nomen natique, patrisque [4]

SCHOLIA.

sonantis aspirationi tribuat. Idem substituit *ortus* pro *ortum*.

9. Roscius *pelagique vias*.

10. Editio Pisaur. *Hic fluctum*: Arntzenius *Hic fluctuum*. Scribendum potius *Hic fluctûm*: in huiusmodi enim casibus syncope adhiberi solet a poetis, cuius rei exemplum vide in Prolegom. ad Prudentium n.215. Est autem *fluctuum*, siue *fluctûm* genitiuus nominis *iugum*, cui appositum est epitheton *famulare*, h. e., *seruile*. Codex Ang. *Hic fructum* nullo sensu: nec melius Roscius *Hic fractum*.

11. Roscius *ducis*: alii *crucis*.

14. Dempsterus in Hist. ecclesiast. Scotor. initio libri 3. ita corrigendum putat hunc versum *Arcadio, ille suo generi, sic haec tua semper*, fortasse vt effugiat hiatum in *Arcadio, haec*. Sed vsus poetarum eius temporis erat, vt aspirationi vim consonantis, quum vellent, tribuerent, vt accidit supra v. 6., et 7. In Bibliotheca Fabriciana medii, et infimi aeui verbo *Sedulius* alio modo legitur idem versus sine hiatu *Arcadio*: *haec legat ille tuo generi, haec tua semper*, vbi etiam intruditur *tuo* pro *suo*. Genuina, et communior lectio ea est, quae a nobis editur. Aliam coniecturam Norisii *Arcadiae*: *haec illa suo generi etc.* neque ab auctore ipso probari dixi in Proleg. n. 36. In cod. bibliothecae Angelicae *semini* contra metrum pro *generi*. In editione romana Centonis Probae ex ingenio Roscii, vt arbitror, *haec legat ille suo generi, haec tua semper*.

1 Aeneid. V. vers. 726.
Imperio Iouis huc venio, qui classibus ignem
Depulit, et caelo tandem miseratus ab alto est.

2 Aeneid. III. v. 518.
Postquam cuncta videt caelo constare sereno.

3 Aeneid. VIII. v. 373.
Incipit et dictis diuinum aspirat amorem.

4 Aeneid. VI. v. 116.
Natique, patrisque,
Alma, precor, miserere.

Orna-

Ornare, et canere, paribusque in regna vocari [5]
Auspiciis, hinc progeniem virtute futuram
Egregiam, et totum quae legibus occupet orbem.
Ne tamen in terris mortalia pectora turbet,
Ignotum numen, deus aethere missus ab alto,
Mortalis visus potuit quantusque videri.
Virgo matura fuit iam plenis nubilis annis, [6]
Cui genus a proauis [7] *ingens, nomenque, decusque:*
Intemerata toris talem se laeta ferebat, [8]
Casta pudicitiam miro seruabat amore. [9]
Huic se forma dei, caelo demissus ab alto [10]
Spiritus, intus alit, casto se corpore miscet. [11]
Ante tamen dubiam dictis solatur amicis: [12]
Alma parens, mundi Dominum paritura potentem,
Nam te digna manent generis cunabula [13] *sancti,*
Vade, ait, o felix nati pietate, quocumque vocaris, [14]
Auspiciis manifesta nouis, hic vertitur ordo, [15]
Huius in aduentu fides, et fama perennis. [16]

SCHOLIA.

5 Aeneid. VII. v. 256.
Paribusque in regna vocari
Auspiciis, hinc progeniem virtute futuram
Egregiam, et totum quae viribus occupet orbem.

6 Aeneid. VII. v. 53.
Iam matura viro, iam plenis nubilis annis.

7 Aeneid. XII. v. 225.
Cui genus a proauis ingens, clarumque paternae
Nomen erat virtutis.

8 Aeneid. I. v. 507.
Talis erat Dido, talem se laeta ferebat.

9 Georg. II. v. 524.
Casta pudicitiam seruat domus.

10 Eclog. IV. v. 7.
Iam noua progenies caelo demittitur alto.

11 Aeneid. VI. v. 726.
Spiritus intus alit, totamque infusa per artus
Mens agitat molem, et magno se corpore miscet.

12 Aeneid. V. v. 770.
Excipit, ac fessos dictis solatur amicis.

13 Aeneid. III. v. 105.
. . . . Gentis cunabula nostrae.

14 Eclog. III. v. 49.
. . . . Veniam quocumque vocaris.

15 Aeneid. III. v. 375.
Auspiciis manifesta fides, sic fata deum rex
Sortitur, voluitque vices, is vertitur ordo.

16 Aeneid. IX. v. 79.
Dicite: prisca fides facto, sed fama perennis.

Dixerat : illa pauens oculos suffusa nitentes , [17]
Suspirans , imoque trahens a pectore vocem , [18]
Virgo refert : Haud equidem tali me dignor honore : [19]
Non opis est nostrae , [20] *nec fas , nec coniugis vnquam*
Praetendi taedas , aut haec in foedera veni : [21]
Sed post iussa deum nihil est , quod dicta recusem .
Accipio , agnoscoque libens : sequor omina tanta , [22]
Promissisque patris [23] *exequar caelestia dona ,*
Admiranda dei tantarum munera laudum .
Panditur interea domus omnipotentis olympi [24]
Sideream in sedem , terras vnde arduus omnes
Aspicit , et natum verbis compellat amicis : [25]
Nate , meae vires , mea magna potentia solus , [26]
Nate , mihi quem nulla dies ab origine rerum
Dissimilem arguerit , [27] *comitem complector in omnes .*
Te sine nil altum mens inchoat : omnia mecum
Aeternis regis imperiis , [28] *et quidquid vbique est .*
Nulla meis sine te quaeretur gloria rebus : [29]

SCHOLIA.

17 Aeneid. I. v. 232.
. . . . Oculos suffusa nitentes .

18 Aeneid. I. v. 375.
Suspirans , imoque trahens a pectore vocem .

19 Aeneid. I. v. 339.
Tunc Venus : Haud equidem tali me dignor honore .

20 Aeneid. I. v. 605.
Non opis est nostrae , Dido . . .

21 Aeneid. IV. v. 339.
. . . aut haec in foedera veni .

22 Aeneid. IX v. 21.
. . . . Sequar omina tanta .

23 Aeneid. V. v. 863.
Promissisque patris Neptuni .

24 Aeneid. X. v. 1. etc.
Panditur interea domus omnipotentis olympi ,
Conciliumque vocat diuum pater, atque hominum rex
Sideream in sedem , terras vnde arduus omnes – Aspicit .

25 Aeneid. II. v. 372.
Inscius, atque vltro verbis compellat amicis .

26 Aeneid. I. v. 668.
Nate , meae vires , mea magna potentia solus .

27 Aeneid. IX. v. 281.
. . . me nulla dies tam fortibus ausis Dissimilem arguerit .

28 Aeneid. I. v. 234.
Aeternis regis imperiis .

29 Aeneid. IX. v. 278.
Nulla meis sine te quaeretur gloria rebus .

Omnia sub pedibus, qua sol vtrumque recurrens [30]
Aspicit oceanum, vertique, regique videbunt.
Quae tibi polliceor, neque est te fallere quidquam,
Haec tibi semper erunt vatum praedicta priorum: [31]
Nec mea iam mutata loco sententia cedit. [32]
Nascere, praeque diem veniens age, lucifer, almum; [33]
Nascere, quo toto surgat gens aurea mundo, [34]
Vnde etiam magnus caelorum nascitur ordo; [35]
Nascere, vt incipiant magni procedere menses, [36]
Ne maneant nobis priscae vestigia fraudis; [37]
Prospera venturo laetentur vt omnia seclo. [38]
Aggredere o magnos, aderit iam tempus, honores: [39]
Aspera tum positis mitescent secula bellis, [40]
Pacatumque reges patriis virtutibus orbem. [41]
Haud mora, continuo patris praecepta facessit: [42]
Aethere se mittit, [43] *figitque in Virgine vultus,* [44]
Nec mortale tuens, afflata est numine quando

SCHOLIA.

30 Aeneid. VII. v. 100. et 101.
Omnia sub pedibus, qua sol vtrumque recurrens
Aspicit oceanum.

31 Aeneid. IV. v. 464.
Multaque praeterea vatum praedicta priorum.

32 Aeneid. IX. v. 220.

33 Ecloga VIII. v. 17.

34 Ecloga IV. v. 9.
Desinet, ac toto surget gens aurea mundo.

35 Eclog. IV. v. 5.
Magnus ab integro seclorum nascitur ordo.

36 Eclog. IV. v. 12.
. . Incipient magni procedere menses.

37 Eclog. IV. v. 31.
Pauca tamen suberunt priscae vestigia fraudis.

38 Eclog. IV. v. 52.
Aspice, venturo laetentur vt omnia seclo.

39 Eclog. IV. v. 48.
Aggredere o magnos, etc.

40 Aeneid. I. v. 295.
Aspera tum positis mitescent secula bellis.

41 Eclog. IV. v. 17.
Pacatumque reget patriis virtutibus orbem.

42 Georg. IV. v. 548.
Haud mora, continuo matris praecepta facessit.

43 Aeneid. IX. v. 645.
Aethere se mittit.

44 Aeneid. XII. v. 70.
Illum turbat amor, figitque in virgine vultus.

Iam propiore dei.[45] *Nam tempore eodem*
Matri longa decem tulerunt fastidia menses;[46]
Et noua progenies[47] *mox clara in luce refulsit.*[48]
Mox etiam magni processit numinis astrum,[49]
Stella facem ducens multa cum luce cucurrit.[50]
Ille dies primus lethi, primusque salutis[51]
Monstrat iter vobis ad eum, quem semper acerbum[52]
Semper honoratum cuncti celebrate fauentes.
Annua vota tamen[53] *noctem non amplius vnam*[54]
Haud segnes vigilate viri,[55] *dapibusque futuris*[56]
Luce palam cumulate piis altaria donis.[57]
Hac vestri maneant in relligione nepotes;[58]
Iamque egomet venio, sedes, arcemque reuiso.[59]
Accipite ergo animis, atque haec mea figite dicta,[60]
Ore fauete omnes,[61] *et huc aduertite mentem.*[62]

SCHOLIA.

45 Aeneid. VI. v. 50.
Nec mortale sonans, afflata est numine quando
Iam propiore dei.

46 Eclog. IV. v. 61.

47 Eclog. IV. v. 7.
Iam noua progenies.

48 Aeneid. II. v. 590.
. . . . et pura per noctem in luce refulsit.

49 Eclog. IX. v. 47.
Ecce Dionaei processit Caesaris astrum.

50 Aeneid. II. v. 694.

51 Aeneid. IV. v. 169.
Ille dies primus lethi, primusque malorum
Monstrat iter vobis, etc.

52 Aeneid. V. v. 49.
Iamque dies, ni fallor, adest, quem semper acerbum,
Semper honoratum, sic dii voluistis, habebo.

53 Aeneid. V. v. 53.
Annua vota tamen, solemnesque ordine pompas.

54 Aeneid. I. v. 687.
Tu faciem illius, noctem non amplius vnam
Falle dolo.

55 Aeneid. IV. v. 573.
Praecipites vigilate viri.

56 Aeneid. I. v. 214.
Illi se praedae accingunt, dapibusque futuris.

57 Aeneid. XI. v. 50.
. . . . vota facit, cumulatque altaria donis.

58 Aeneid. III. v. 409.
Hac casti maneant in relligione nepotes.

59 Aeneid. II. v. 760.
Procedo ad Priami sedes, arcemque reuiso.

60 Aeneid. III. v. 250.

61 Aeneid. V. v. 71.
Ore fauete omnes . . .

62 Aeneid. VIII. v. 440.
. . . . et huc aduertite mentem.

E diuerso sedem quotiens venietis [63] in vnam;
Vndique collecti pacem laudate [64] frequentes.
Cogite consilium, coeant in foedera dextrae, [65]
Qua datur pacis solum inuiolabile pignus. [66]
Discite iustitiam, aeterna in pace futurae
Concordes animae, si non irrita dicta putatis. [67]
Nulla dies vsquam memori vos eximet aeuo: [68]
Mortalem eripiam formam, [69] et praemia reddam
Fortunatorum nemorum, sedesque beatas. [70]
Non eritis regno indecores, nec vestra feretur
Fama leuis, [71] mecum pariter considite regnis.
Vrbem quam statuo, vestra est, [72] intrare licebit.
Nusquam abero, et tutos patrio vos limine sistam: [73]
Iidem venturos tollemus in astra nepotes. [74]
Quae vero nunc quoque vobis, dum vita manebit,
Praemia digna feram? non vobis numine nostro
Diuitis vber agri, rerumque opulentia deerit. [75]
Fundit humo facilem victum iustissima tellus, [76]

SCHOLIA.

63 Aeneid. XII. v. 446.
Vidit ab aduerso venientes.

64 Aeneid. XI. v. 460.
Cogite concilium, et pacem laudate sedentes.

65 Aeneid. XI. v. 292.
. . . . Coeant in foedera dextrae.

66 Aeneid. XI. v. 363.
Turne, simul pacis solum inuiolabile pignus.

67 Aeneid. XII. v. 504.
. . . aeterna gentes in pace futuras
Concordes animae, si non irrita dicta putatis.

68 Aeneid. IX. v. 446.
Nulla dies vnquam etc.

69 Aeneid. IX. v. 101.
Mortalem eripiam formam, magnique iubebo
Aequoris esse deas.

70 Aeneid. VI. v. 639.

71 Aeneid. VIII. v. 231.
Non erimus regno indecores, nec vestra feretur
Fama leuis.

72 Aeneid. I. v. 576.
Vultis et his mecum pariter considere regnis?
Vrbem quam statuo, vestra est.

73 Aeneid. II. v. 620.

74 Aeneid. III. v. 158.

75 Aeneid. VII. v. 261.
. . . . Non vobis, rege Latino,
Diuitis vber agri, Troiaeque opulentia deerit.

76 Georg. II. v. 460.

Prouentuque onerat sulcos, atque horrea vincit: [77]
Floret ager, spumat plenis vindemia labris. [78]
Exuberat foetus ramos frondentis oliuae:
Quotque in flore nouo pomis se fertilis arbor
Induerit, totidem autumno matura tenebit. [79]
Non liquidi gregibus fontes, non gramina deerunt:
Et quantum longis carpent armenta diebus,
Exigua tantum gelidus ros nocte reponet. [80]
Haec sunt, quae nostra deceat vos voce moneri. [81]
Viuite felices, et condita mente tenete. [82]
Haec vbi dicta dedit, mox sese attollit in auras,
Suspiciens caelum, caput inter nubila condit. [83]
Atque ita discedens terris, animisque suorum
Concretam exemit labem, purumque reliquit
Aethereum sensum, atque aurai simplicis ignem. [84]
Ex illo celebratus honos, laetique minores [85]
Seruauere diem, atque haec pia sacra quotannis [86]
Matres, atque viri, pueri, innuptaeque puellae [87]

SCHOLIA.

77 Georg. II. v. 518.
Prouentuque oneret sulcos, atque horrea vincat.

78 Georg. II. v. 6.

79 Georg. IV. 142. et 143.
Quotque in flore nouo pomis se fertilis arbor
Induerat, ... tenebat.

80 Georg. II. v. 200.
Non liquidi . . . . . . desunt.
Et quantum longis carpent armenta diebus,
Exigua tantum gelidus ros nocte reponet.

81 Aeneid. III. v. 461.
Haec sunt, quae nostra liceat te voce moneri.

82 Aeneid. III. v. 388. et 492.
. . . . tu condita mente teneto.
Viuite felices, quibus est fortuna peracta.

83 Aeneid. IV. v. 176. et 177.
. . . . mox sese attollit in auras,
Ingrediturque solo, et caput inter nubila condit.

84 Aeneid. VI. v. 746. 747.

85 Aeneid. VIII. v. 268. 269.

86 Aeneid. V. v. 59.
. . . . Atque haec mea sacra quotannis.

87 Aeneid. VI. v. 306. 307.
Matres, atque viri, defunctaque corpora vita
Magnanimum heroum, pueri, innuptaeque puellae.

Carminibus celebrant, paterisque altaria libant. 88
Ast ego, qui cecini magnum, et mirabile numen,
Haec eadem gentique meae, generique manebunt.

SCHOLIA.

88 Aeneid. XII. v. 174.
. . . . *paterisque altaria libant.*

In hoc centonario carmine alicubi aut auctor, aut librarius peccauit: v. 11. *Virgo matura* male corripitur prima in *matura*: v.20. plures abundant syllabae: v. 22. producitur prima in *fides*: v. 25. fortasse legendum, *haud tali equidem*, et v. 28. *post iussa dei*, et v. 30. *patris sequar haec*: v. 50. in bibliotheca Fabriciana med. aeui legitur *praestigia fraudis* pro *vestigia*, et v. 54. *regent* pro *reges*. Versus 58. *Iam propiore dei. Nam tempore eodem* breuior est vno pede. Versu 73. corripitur vltima in *diuerso*, et prima in *sedem*: v. 76. producitur prima in *datur*. Versus 78. abundat vna syllaba; et falso Virgilio in nota ascribitur: duo prima verba, *Concordes animae*, sunt ex l. VI. v. 827. Error etiam metri est in *quoque* v.87., nisi legas *quae*, in *exuberat* v.93. Ad v 17. in not. 12. versus Virgilii habere debet *Quos bonus Aeneas dictis solatur amicis*: ad v. 32. in not. 24. pro *Aspicit* Virgilius habet *Castraque Dardanidum aspectat*. Ad v.52. erat in not. 39. Eclog. VI., restitui *Eclog.*IV., et ad v.53. in not.40. notabatur versus 195. pro 295., atque ita alios numerorum errores sustuli. Ad v.63. in not. 51. non sunt verba Virgilii *Monstrat iter vobis*, sed *Causa fuit*. In editione Martenii v. 30. est *patri exequar* pro *patris exequar*.

Leges Centonis, quas alii statuunt, auctor huius carminis aut ignorauit, aut neglexit: coniungit enim aliquando duos Virgilii versus, vt apud hunc extant vniti. Vide not. 84. Docet autem Ausonius in epistola ad Paulinum, id non licere; qui Centonem sic definit: *Variis de locis, sensibusque diuersis quaedam carminis structura solidatur in vnum versum, vt coeant aut caesi duo, aut vnus, et sequens cum medio. Nam duos iunctim locare ineptum est, et tres vna serie, merae nugae.* Alia addit Ausonius, quae Iulius Roscius illustrat in tractatione, quam carminibus Laelii, et Iulii Capiluporum adtexuit. Consuli etiam potest Posseuinus Biblioth. select. tom. 2. lib. 17. cap.24., qui obseruat, centones Laelii Capilupi propter verba quaedam a nostrae religionis more aliena, et alia quaedam licentiora illorum temporum prohibitos fuisse; ac rursus purgatos prodiisse, quibus suos adiunxit Iulius Capilupus, patruo Laelio nihilo inferior. In exemplum Posseuinus profert centonem Iulii ad B. Virginem Lauretanam: in quo tamen nonnullum verbum excidit a religionis nostrae more alienum, vt v. 4. *Quae nunc aetherios inter dea candida nimbos*. Dixi de hoc epitheto *deae* in not. ad epigramma Sedulii, quod ne in centone quidem Deiparae attribui velim. His, opinor, de causis Gelasius Centonem de Christo virgilianis compaginatum versibus inter apocrypha retulit, secutus fortasse S.Hieronymum, qui in epist. ad Paulinum ait: *Quasi grande sit, et non vitiosissimum dicendi genus deprauare sententias, et ad voluntatem suam scripturam trahere repugnantem. Quasi non legerimus Homerocentonas, et Virgiliocentonas, ac non sic etiam Maronem sine Christo possimus dicere christianum, quia scripserit: Iam redit et Virgo etc. . . . Puerilia sunt haec, et circulatorum ludo similia, docere, quod ignores.*

APPENDIX II.

Turcii Rufii Asterii, qui Sedulii carmina collegit, epigramma, siue dedicatio carminum.

Sume, sacer meritis, veracis dicta poetae,
Quae sine figmenti condita sunt vitio.
Quo caret alma fides, quo sancti gratia Christi,
Per quam iustus ait talia Sedulius.
Asteriique tui semper meminisse iubeto,
Cuius ope, et cura edita sunt populis;
Quem quamuis summi celebrent per secula fastus,

SCHOLIA.

1. De Asterio auctore huius epigrammatis disputatum fuit in Prolegom. n.136. seqq. In 1. versu recentes editores ex cod. Cant. legunt *pater meritis.* Barthius, Sirmondus, Labbeus e suis mss., codices nostri, et alii *sacer meritis*, et accipi potest *sacer* substantiue pro *sacerdos*, de qua significatione dixi in Prolegom. n. 156., vbi alias meas coniecturas de hoc versu exposui. Arntzenius tenuit *pater*, quamuis eius quoque codex referat *sacer*: ait enim, iam hoc titulo *patris* ornatum a Sedulio fuisse Macedonium in epistola dedicatoria, *Priusquam me, venerabilis pater etc.* Leuis tamen est haec coniectura. Cellarius cum Sirmondo edidit *veracia*: reliqui omnes habent *veracis*, quod aptius cohaeret cum vers. seq.

2. *Figmenti*: respicit Asterius versum Sedulii 17. l. 1. *Quum sua gentiles studeant figmenta poetae.* Paulinus carm. 10. ad Ausonium *Figmenta vatum nubilant.*

3. In not. ad Gyrald. de Poet. legitur *Quo calet*: corrige *Quo caret.* Arntz. *sancti quo*: alii *quo sancti*.

4. Reg. 2. *iustus tot talia*: alii melius *iustus ait talia*.

5. Witholf. Praemet. cap. 8 p. 108. satis acute reponebat *iuuet te* pro *iubeto*. Frequentissima est haec phrasis *iuuat*, *iuuet*, *iuuabit meminisse*. Obstant veteres omnes libri, quorum scriptura explicari ita potest: *Iubeto alios semper meminisse Asterii tui*. Similis est sententia eiusdem Asterii, qui in epigrammate, quo emendationem suam Virgili refert, sic ait: *Asteriumque suum viuax trasmittit in aeuum*.

6. Cod. Arntz. *cura haec edita*, vt legendum coniecerat in margine editionis suae Burmannus. Barthius malebat *cura didita*. Sed proba est scriptura communis *cura edita*; nam Sedulius, vt alii passim, hiatum interdum admittit, praesertim in pentametro post duos primos pedes.

7. Arntz. *Quae*, vt legitur etiam in not. ad Gyraldum. Vera lectio est *Quem*, nempe Asterium. Codex B. minus bene *celebrant*. Reg. 2. *factos* corrupte. Cellarius cum nonnullis *fasti*, plerique *fastus*: est enim *fastus* secundae, et quartae declinationis: ex quo accidit, vt saepius vnum pro altero in mss. ponatur. Labbeus De script. eccles. tom. 2. pag. 325. edidit *fasti*, sed ex ms. S. Albini profert *fastus*. Mendum in cod. Thorneyensi, et in cod. B. *factus* arguit *fastus*.

Plus tamen ad meritum est, si viget ore tuo.

SCHOLIA.

8. Cod. B. omittit *est*: Barthius alibi omittit, alibi recipit. Inter inscriptiones Gruteri pag. 1172. n. 6. epigramma extat similis sententiae: *Quamquam patricio clarus de germine consul - Illustres trabeas nobilitate tuas, - Plus tamen ad meritum crescit, quod morte beata - Martyris effuso sanguine nomen habes*. Suspicari possis *nobilitate tua*: sed in codice Vatic. Palat. 833., ex quo Gruterus hanc, et plerasque inscriptiones christianas deprompsit, eodem modo legitur. Gallandius in dissert. de Sedulio ad tom. 9. Biblioth. Patrum putat, Asterium loqui hoc disticho de Sedulio; sed manifestum est, loqui de seipso, scilicet *Quem Asterium etc.* Nam *fastus*, siue *fasti summi*, qui per secula nomen alicuius celebrant, sunt certe fasti consulares. Illud potius quaerendum videtur, idemne Asterius credendus sit auctor epigrammatis inter Gruteri inscriptiones relati, et quisnam sit martyr consul, qui illis versibus laudatur. Sensa quidem eadem, idem stilus, et idem pietatis gustus in vtroque epigrammate percipiuntur. In epigrammate etiam, quo Asterius suam Virgilii correctionem exposuit, simile aliquid cernitur: nam pariter *trabeas* vocat consulatum: *Asteriumque suum viuax transmittit in aeuum, - Qui partas trabeis tam bene donat opes*. Hoc autem verbum simili significatu Claudianus, et alii adhibent. Censeo tamen, vtriusque epigrammatis, *Sume, sacer*, et *Quamquam patricio* eundem fuisse auctorem Asterium, vel, si duo auctores diuersi fuerint, alterum ex altero profecisse. Martyr vero consul epigrammate, *Quamquam patricio*, celebratus, videtur esse dictus Florus ex duobus distichis sequentibus: *Adiunctusque deo, tota quem mente petisti, - Assertor Christi sidera iure coles. - Sit, precor, acceptum, quod post dispendia belli - In melius famulus restituere Florus*. Obscura tamen sententia est vltimi distichi, quod fortasse in mendo cubat. In Martyrologio romano nomen Flori notatum inuenio ad diem 22. decembris: *Apud Ostia Tiberina Sanctorum martyrum Demetrii, Honorati, et Flori*. An autem alicubi constet de aliquo consule Floro, siue alio nomine, cui descriptum epigramma possit conuenire, incertum mihi est. Ex vltimo versu epigrammatis de Sedulio confirmatur coniectura mea, exposita n. 156. Prolegom., carmina Sedulii Gelasio ab Asterio hoc epigrammate dedicata fuisse: siquidem in neminem alium melius cadit elogium Asterii, qui plus ad meritum, quam consulatus honorem, sibi esse dicit, quod vigeret ore eius sacerdotis, cui versus Sedulii offerebat.

APPENDIX III.

Belisarii Scholastici Acrostichis de Sedulio.

S edulius Christi miracula versibus eden S
E micat, inuitans paruae ad solemnia mensa E
D ignum conuiuam: non hunc, qui carperet illu D

SCHOLIA.

1. Quisnam videatur esse Belisarius huius epigrammatis acrostichi auctor, dictum est in Prolegom. num. 163. Hoc, et sequens epigramma alii alio ordine referunt. In Reg. 1. pag. vlt. charactere minutiori post Asterii versus, ***Sume sacer***, sunt epigrammata haec sine vllo titulo, sed prius epigramma Belisarii, tum Liberii. In Reg. 2., et 3. similiter sine auctorum nomine, et eodem ordine describuntur. In Reg. 6. sub epigraphe ***Versus Belesarii scholastici*** vtrumque epigramma comprehenditur, eodem ordine retento. Idem quoque accidit apud Mabillonium Veterum Analect. p. 386. edit. Parisiens. 1723., et pag. 361. primae edit. in 8. tom. 1. ex veteri ms. codice Corbeiensi, sed apud hunc titulus est ***Bellesarii Scholastici versus acrostichi de Sedulio poeta***. Ott. 1. solum exhibet epigramma Belisarii, ***Sedulius Christi***, sed tacito auctoris nomine. Ott. 2. praemittit versus Liberii, et addit versus Belisarii: sed sub vnico titulo, ***Nomen Sedulii Antistitis in principio, et fine metri.*** Plerique editi hunc ordinem seruant. In duobus mss. Barthii idem videtur esse ordo: et in eorum mss. altero titulus huic epigrammati est: ***Belisarii Anacrostichis de Sedulio***: quod glossae sic interpretantur: ***Acrostichis est, quum ex primis versuum literis aliquid connectitur. Anacrostichis est, quum ex primis, et vltimis versuum literis aliquid connectitur***. Vide Aduers. l. 53. c. 5., vbi Barthius varias lectiones ex duobus mss., et duabus antiquis editionibus profert. Ea vero parte, qua aliquando ex postremis literis versuum aliquod nomen efficitur, carmen solet telestichis vocari. Hoc autem carminis genus, etsi maiestate latinae poeseos parum est dignum, tamen aliquando ab Ennio vsitatum fuisse, et in Sibyllinis versibus consimilem formam reperiri colligitur ex Cicerone l. 2. de Diuin. cap. 5. Sibyllae versus de iudicio, ***Iudicii signum etc.***, qui frequenter apud Patres, veteresque scriptores occurrunt, quum graece, tum latine exarati acrosticham formam referunt. Vsus quoque hoc genere est S. Eugenius Toletanus, S. Damasus De Iesu nomine, S. Columbanus, Ademarus monachus in Veter. Analect. Mabillonii tom. 1., Aldhelmus, Optatianus Porphyrius in Panegyrico Constantini, Rabanus Maurus in laudem crucis, Abbo, Arnolfus Emmeramensis, et Sidonius, cui plerique tribuunt argumenta praefixa Plauti comoediis. Inscriptio apud Fabrettum c. 9. n. 290. eodem artificio composita est. Plures similes inscriptiones indicat Sarazanius in not. ad carm. 7. Damasi. Confer etiam Browerum in not. ad Rabanum pag. 111. Cellarius contulit hoc epigramma cum ms. Alm., in quo scribitur ***Bellesarius***.

2. Duo mss. Barthii ***parua***: plerique mss. ***paruae***, quod melius est, vt in praef. metrica v. 5. dicitur ***modica mensa***. Plerique editi ***parua***. Sedulius loc. cit. ***Sed modicae contentus adi solemnia mensae***.

3. Ott. 2. ***conuiuium***: emenda ***conuiuam***. Reg. 2. ***caperet***: corrige ***carperet***. Codex Barthii ***cappit et***, vnde fortassis aliud quid exculpserit quispiam, ait Barthius. In Ott. 2. simile quid extat ***non hunc, qui carpis et illud***. Suspicor, Belisarium scripsisse ***non hunc, qui carpserit illud***.

V ix quod nobilium triplici fert aula parat **V**
L aetum quod ponit sub aurea tecta tribuna **L**
I n quo gemmiferi, totque aurea vasa, canistr **I**
V uida pro modico portant sibi prandia vict **V**
S ed quod olus vile producit pauperis hortu **S**
A t post delicias properant qui sumere magn **A**
N ituntur paruum miserorum spernere germe **N**
T antum quod nihil est, dum conuescendo tumesci **T**

SCHOLIA.

4. Alm. ***Vix ad***; sic etiam Reg. 6., sed deest sensus. Reg. 2. ***Vix quam***: vera lectio est ***Vix quod***. Duo mss. Barthii, et plerique nostri ***triplici fert***. Reg. 2. ***praefert triplici.*** Reg. 1. corrupte ***Vix quod nobilium triplici profert aulaea paratu***: vno pede longior sic versus euadit. Biblioth. Lugd. ***nobilium proferet triplici aula*** contra metrum. Plerique editi ***nobilium profert triplici aula***. Auctor prae oculis habuit praefationem Sedulii, adeoque triplicem paratum videtur agnoscere in mensis nobilium, quia Sedulius ait: ***Illic inuenies, quidquid mare nutrit edendum, - Quidquid terra creat, quidquid ad astra volat***. Gallandius merito damnat ***profert triplici aura***, quod verbum ***aura***, nescio, vbinam inuenerit.

5. Reg. 1. mendose ***spondit*** pro ***ponit***. Reg. 2., 5., Alm., codex Mabillonii, Ott. 2. ***quod ponet sub***. Codex Barthii ***ponit subque***. Plerique editi ***quod ponitque sub***. Ott. 2. cum Poelm. ***quod ponit sub aurea***. Haec scriptura retinenda est: nam ***ponitque sub***, aut ***ponit subque*** ab illis intrusum est, qui noluissent, ***sub*** produci. Verum in not. ad Dracontium, et Iuuencum saepe ostendi, monosyllaba omnia, quae breuia vulgo censentur, produci posse.

6. Reg. 3. ***tot quae aurea***: alii ***totque aurea***. Hic etiam fortasse abundabit ***que*** in ***totque***: sed retineri potest, nam in prologo metrico Sedulii etiam distinguuntur ***gemmiferi canistri***, et ***vasa aurea***.

7. Reg. 1., 3., 6., Ottob. 1., duo mss. Barthii ***Vuida***. Ott. 2. cum editis ***Viuida***. Alm. ***Vita*** male: nec melius Mabillonius ***Viui***. Reg. 2. ***pro modica***, vel ***permodica***: Reg. 3. obscure etiam in compendio literarum ***permodico***, vel ***praemodico***: alii ***pro modico***. Duo mss. Barthii ***pro modica***, et postea ***vita*** pro ***victu***. Duo mss. Barthii, Alm., Mabillonii codex, omnes nostri ***prandia***: editi ***gaudia***. Sunt autem ***vuida prandia*** mensae secundae, de quibus Sedulius in prologo metrico. Eaedem mensae secundae vocantur modicus victus, scilicet comparatae ad triplicem paratum.

8. Reg. 2. ***Sed quod olus ille***, codex vnus Barthii ***Sed quod illud vile***: vtrumque mendosum: editi nonnulli ***Sed quod olus vilis***, quod tenuit Arntzenius: alii cum plerisque mss. ***Sed quod olus vile***, producta vltima in ***vile*** vel ratione caesurae, vel ob duas consonantes dictionis sequentis. Hanc esse veram lectionem confirmat prologus metricus Sedulii v. 15. seq., vbi ***olus exiguum*** dicitur in eadem metaphora. In Alm. sic corruptus est hic versus ***Sed olus vile producit pauperes ortus***.

9. Barthii codex vnus ***Aut post***, alter cum Mabill., Reg. 1., 3., 6. ***At post***: eodem spectat Reg. 2. ***Ad post***. Editi ***Ac post***. Ott. 2. mendose ***Apud dilicias***.

10. In Ott. 2. ***Nitimur***, vt videtur: sed error est. Edimb., et quaedam aliae editiones ***gramen***: Poelm. cum mss. ***germen***. Arntzenius edidit ***germen***, sed in notis ait, magis sibi placere ***gramen***.

11. Barthii codex vnus ***Tutum qui ni-***

I nsidias membrisque mouens, animaeque luent I
S i tamen his dapibus vesci dignantur egeni S
T emnat diuitias animus, paucisque quiesca T
E xemplo assumptus Domini, qui milia quinqu E
S emotis cunctis, modicis saturauit ab esci S.

SCHOLIA.

bil est, dum nil est ventre tumescit, alter cum Ott. 1., et Fabricio *Tutum quod nihil est dum nil cum ventre tumescit*. Sic Alm., sed *quod nil est*, et Reg. 2., sed *nil in ventre*: sic etiam plures editi, sed *Tantum quod nihil est*. Mabillonii codex cum Reg. 1. *Tantum quod nihil est, dum cum nil ventre tumescit*. Reg. 3., 6. *Tutum quo nihil est, dum nil cum ventre tumescit*. Ott. 2. *Tutum quod nihil est, dum conuescendo tumescit*. Nulla ex his lectionibus satis placet: neque tamen inuenio, quid placere possit. Fortasse melius videbitur *Totum quod nihil est, dum nil cum ventre tumescit*, vel *Totum quod nihil est, nihilum dum ventre tumescit*, quia scilicet sine cibo venter aliquando tumescit. Ex Reg. 2., cod. Mabillonii, et Ott. 2. haec probabilior scriptura colligitur *Tantum quod nihil est, dum conuescendo tumescit*: scilicet quod germen, siue olus, pauperum cibus, propemodum nihil est, et solum inflat, insidias mouens membris, animaeque *luenti*, vel ex coniectura *fluenti*. Deprauatus enim est etiam versus sequens. *Tantum quod* pro vix, propemodum, vsitatum est. Cicero Verr. 3. cap. 45. *Tantum quod hominem non nominat, causam quidem totam perscribit*. Suetonius in Neron. cap. 6. *Natus est XVII. Kal. Ianuar. tantum quod oriente sole*. Vide alia in Partic. Tursellini c. 192.

12. Reg. 2. *Insidiis*: alii *Insidias*. Alm., Reg. 1., 3., 6., Mabill., Ott. 1., 2. *membris mouens*, quod est contra metrum. Codex vnus Barthii *ventrisque mouens*. Editio Edimb. *membris implens*: Ottob. 2. *membris moueat*: plerique editi *membrisque mouens*. Reg. 2. *membris, animae*; deest *mouens*, aut aliud verbum. Alm., Mabillon., Reg. 1., 2., 3., Ott. 2. *animaeque ludenti*, quod ratio metri non patitur. Reg. 6. mendose *animae qui ludenti*. Ott. 1. *animae ludenti*, quod versum spondaicum faceret. Edim. *animaeque vaganti*. Fabr. *animaeque ruenti*: neque Barthius lectiones ab hac Fabricii discrepantes animaduertit. Plerique editi *animaeque luenti*.

13. Mabill., Edimb. *dignatur*, Alm. *dignatus*: alii *dignantur*. Arntzenius Mabillonio, et editioni Edimb. tribuit *egeni*: sed Mabillonius exhibet *egenis*, quod telestichis exigit. Saepe ita labi Arntzenium in iis, quae contuli, notandum est.

14. Alm. *Temptat*: corrige *Temnat*. Poelm. mendose *diuitas* pro *diuitias*.

15. Mss. Barthii, et nostri cum Alm., Poelm., Fabr. *assumptus*: Ott. 1. perperam *assumpsit*. Nonnulli vulgati *assumpto*. Reg. 3. *quo*: alii *qui*.

16. Poelm., Fabric. *satiauit*: alii editi cum omnibus mss. *saturauit*.

APPENDIX IV.

Liberii Acrostichis de Sedulio.

S edulius Domini per culta noualia pergen S
E n loca prospexit multo radiantia flor E
D iscurrit per prata libens: quo gramine Daui D
V idit diuino modulantem carmina cant V
L audes hoc psallente viro, refluit cythara me L

SCHOLIA.

In vno Barthii codice non Liberius, sed Libertus dicitur auctor: inscriptio enim haec est, *Liberti anacrostichis de Caelio Sedulio*, cum glossa initio versuum Belisarii descripta.

1. In optimo libro Barthii, et Mabill. *per cuncta*, quod exponit Barthius, quia Sedulius miracula vndique allecta descripsit. Reliqui omnes *per culta noualia*, quod poeta sumpsisse videtur ex Virgilio ecl. 1. vers. 71. *Haec tam culta noualia*. Reg. 6. *gaudens*: alii melius *pergens*.

2. Duo mss. Barthii, Mabill. *prospexit*. Reg. 1. *perspexit*: alii mss. in nexu literarum vel *perspexit*, vel *prospexit*. Editi variant: alii *prospexit* cum Poelm., alii *conspexit* cum Fabricio. Reg. 2., et 6. *radientia*: corrigendum *radiantia*.

3. In Reg. 2. *per prata* obscurum est in compendio literarum. Ott. 2. mendose *per petra*. Reg. 2., et codex Mabillonii *quod*: alii mss. cum editis *quo*. Ex hoc loco corrigi potest carmen 61. Eugenii Toletani l. 1. *Vt timeas Dominum legis praecepta secutus, - Maxime Daniticos debes percurrere campos, - In quibus aeterno latices de fonte manantes - Inuenies*. Legendum *Dauidicos*, vel *Dauiticos* pro *Daniticos*. Barthius *per prata* interpretatur de paupere horto Sedulii, cuius is meminit in prologo metrico. Melius intelliges de sacris literis. Alludit enim Liberius ad verba Sedulii in epistola ad Macedonium: *In herbam florei caespitis reuolui vestigia*. Nam ex ea epistola, et ex l. 1. Carm. Pasch. multa huc deducta sunt.

4. Duo mss. Barthii *moderantem*. Huc pertinet mendum in Ott. 2. *moderantia*. Communis scriptura *modulantem* multis similibus exemplis comprobatur. Poelm. perperam *carmine* pro *carmina*.

5. Reg. 2., 3., 6., codex Mabillonii, vnus ms. Barthii, Poelm. cum aliis editionibus antiquis *Laudabili psallente viro*, quod lex metri respuit: nam secunda in *Laudabili* est longa. Fabricius, et plerique editi *Laudato psallente viro*, quod ex coniectura ab aliquo correctum videtur, vt versus constet. Arntzenius coniiciebat *Laudando*. Barthius in vno suo codice inuenit *Laudis hoc psallente viro*, ac locum ex his varietatibus suspicatus est vitiatum esse. In Reg. 1. sic legitur *Laudis ceu psallente viri*, in Ott. 2. *Laudis et psallente viri*. Neque in reliquis verbis consentiunt codices. Nonnulli mss., et plerique editi *refluit citharae mel*. Reg. 1., Ott. 2. cum Poelm., et aliis editis *refluit citbara mel*. Mabillonii codex, et Reg. 6. *refluunt citharae mel*. Reg. 2. vitiose *refluunt ciceres mel*: corrupte etiam Reg. 3. *refluantque cere mel*. Puto, legendum *Laudes hoc psallente viro, refluit cithara mel*: nam antiqui *laudis* scribebant pro *laudes*. Accipio autem *cithara* in auferendi casu. Pro *hoc* non male est *et*, nempe et viro Dauid psallente laudes, refluit mel cithara.

I lle vbi grandisoni captus dulcedine plectr I
V ritur, et celeri graditur per lilia pass V
S acratosque iterum late conspexit amoeno S
A eterna Christi fluuios quos abluit vnd A
N ec passus torpere diu doctoris acume N
T unc sua Dauidicus delectus plectra poposci T
I rrita polluti contemnens numina mund I

SCHOLIA.

6. Fabric., et quaedam aliae editiones *grandisono* : sensus cum mss., et plerisque editis exigit *grandisoni*. Ott.2. *cantus* : corrige *captus*. Reg.2. *pulcbri* : legendum *plectri*. Liberius verbum *grandisonus* a Sedulio lib.1. v.18. mutuatur : quod apud antiquiores non reperitur.

7. Multi editi, praesertim recentiores *Vtitur*. Duo mss. Barthii, et omnes nostri cum Poelm., et aliis veteribus editionibus *Vritur*, quod probat Burmannus Secundus. In Ott.2. pro *et celeri* mendum est *excellere*.

8. Tres libri Barthii, Poelman. *lacte*, Reg.3. *lite*, plerique mss., et editi *late*. Reg.1., 2., 3., Ott.2., Mabill. *conspexit*, alii *prospexit*. Tres libri Barthii, Poelm. *amomos* : ceteri *amoenos*; neque facile inuenietur *amomus* masculini generis. Coniicere libet *Sacratosque iterum lucus prospexit amoenos*, — *Aeterna Christi fluuius quos abluit vnda*.

9. Reg.3. *Aeterno*, Reg.6. *Aeternam* : corrige *Aeterna*. Pro *fluuios* modo dixi ex coniectura legi posse *fluuius* : in mss. saepe *vs* in *os* mutatur, ac veteres aliquando nominatiuum secundae declinationis in *os* terminabant. Pro *abluit* Reg.6. exhibet *adluit* : ac fortasse melius est *alluit*, quam *abluit*. Ex diphthongo *ae* sumitur ad legem acrostichi carminis prima vocalis *a* in *Aeterna*. Sic etiam in inscriptione acrosticha, quam referunt Muratorius 1903., et Bonada class.10. num.27. in versu *Aeterno regi*. Ita autem concludit ea inscriptio : *Nomina Sanctarum, lector, si forte requiris, — Ex omni versu te litera prima docebit. — Hunc posuit titulum neptis Taurina sacratum*. Nomina sunt *Licinia*, *Leontia*, *Flauia*, *Ampelia*. In versibus Belisarii contrario modo ex diphthongo *ae* v.2. *solemnia mensae* sumitur *e*, vt telestichis seruetur.

10. Reg.2., 3., codex Mabillonii *Nam* : melius *Nec*, vel, vt Reg.6. profert, *Non*. Libri Barthii *torpore* pro *torpere*. Poelm. *ductoris* : sic etiam libri Barthii, quibus male Arntzenius affingit *doctoris*. Nostri cum plerisque editis *doctoris*, quod longe melius est. Conferri haec possunt cum verbis epistolae ad Macedonium : *Sed torpor cordis obtusi etc.*

11. Libri Barthii *Non sua* : acrostichis, et sententia exigunt *Tunc sua*. Reg.1., 2., 3., 6., codex Mabillonii *Dauiticus dilectus* : libri Barthii *Dauidicus delectus*. Ott.2. mendose *Dauitico dilectra*, correctum *dilectu*. Editi plerique *Dauidico delectu*. In mss. saepe scribitur *Dauiticus* pro *Dauidicus*. Similiter in mss. saepe reperitur *dilectus* pro *delectus*, et vtroque modo recte scribitur. Ac fortasse hoc loco *dilectus* non est nomen substantiuum, sed adiectiuum, vt *dilectus Dauidicus* sit amatus Dauidicus, quod tamen vix bono sensu explicari potest. Vtrolibet modo sententia eadem constat : sed verior videtur scriptura *Dauidicus delectus*. Haec Liberius exprimere videtur ex l.1. v.23. seqq. *Cur ego Dauidicis etc.*

12. Reg.2., 3., 6., codex Mabillonii *contemnens* : alii cum editis *contempsit*. Contra idolorum cultores disserit Sedulius lib.1. v.242. seqq.

S igna crucis fronti ponit, breuiterque triumpho S
T angit, Christe, tuos, numerosaque praemia liba T
E rgo dum vario decorat sua rura color E
S tabunt hi gracili ducti testudine versu S.

SCHOLIA.

13. Sedulius l. 1. v. 343. *Et fixum est in fronte decus, decus, armaque porto etc.*

14. Ott. 2. *numero qui praemia*. Reg. 1., 2., codex Mabillonii *numerosaque praemia*. Reg. 3. male *numeros atque praemia*, Reg. 6. peius *numeros sacri praemia*. Editi *numerosaque proelia*, neque Barthius vllam varietatem in suis mss. notat. Sed restituendum est *praemia*: est enim praemium quodcumque commodum, seu vtilitas. Lucretius l. 5. v. 4. *Qui talia nobis - Pectore parta suo, quaesitaque praemia liquit*. Miracula Christi, quae a Sedulio saepe *munera* dicuntur, his verbis indicantur.

15. Ott. 2. cum editis *Ergo his dum*: plerique nostri mss. *Ergo dum* sine *his*. Multae editiones veteres *decorat sua membra*: duo mss. Barthii, Ott. 2. cum aliis editis *decorat sua rura*: quo pertinet mendum in Reg. 1. *decorat sua sura*. In Reg. 6. sic vitiatus est hic locus *decoratu erarua*, vbi lego *decorat vera arua*, quod non est contemnendum. Corrupti etiam sunt codex Mabillonii *decorat vera colore*, Reg. 2., 3. *decorat vera sua colore*.

16. Reg. 1. *iu*: lege *hi*. Codices omnes mss., etiam Barthii, et veteres editi *garrula*: Poelmannus cum Reg. 3., 6., ms. Mabillonii scribit *garula*, vt prima corripi possit. Fabricius, et pleraeque aliae editiones *gracili*. Barthius, et Burmannus Secundus censent, *garrula* a glossemate descendere. Mabillon. *dicti*, Reg. 2. *dicta*: corrige *ducti*. Barthius, quum duo haec carmina Belisarii, et Liberii ad duos mss. codices, aliosque duos editos contulisset, verba quaedam addidit, quae potiori iure vsurpare ego possum: *Et spinoso hoc labore gratulor me defunctum. Sunt, qui grata talia habent, sunt, qui ingrata. Ego annotata in medio relinquo. Omnino autem melius puto, tales quisquilias etiam extare: quum auctorum priscorum etiam minima quaeque emendatissima legi debeant: vt a quibus descendat fons omnium doctrinarum. Nec sit fere vllum eorum tam tenue monumentum, quin aliquid tamen ex eo discere possis. Quoniam propositum est nihil antiquitatis, vt ait ille, ignorare.*

APPENDIX V.

Decretum de libris recipiendis, et non recipiendis, ex monumentis ineditis illustratum.

PARS I.

Concilium vrbis Romae sub Damaso Papa celebratum. De explanatione fidei catholicae (a).

Dictum est, prius agendum de Spiritu septiformi, qui in

SCHOLIA.

Ex Prolegomenis num.150. seq. constat, in quot, ac quales difficultates historici, aliique viri critici incurrerint ob Sedulii elogium, quod in decreto de libris recipiendis, et non recipiendis legitur. Dignum sane est venerandum hoc antiquitatis ecclesiasticae monumentum, quod a docto aliquo viro commentario peculiari illustretur. Quantum quidem in me est, curabo, vt illud hic exhibeam ad plura exemplaria mss. recognitum, et emendatum. Chiffletius illud edidit in notis ad opusculum 3. Vigilii Tapsensis, Fontaninus in Append. Antiquit. Hortae pag.317., Blanchinus in Prolegomenis ad tom. 4. Anastasii opusc.3., et Mansius in Supplem. Conciliorum. Maioribus copiis ego instructus, nec minus opportuno loco plura in eandem rem conferam, eo etiam consilio ductus, vt aliqua ex parte, si possim, amicorum meorum conatus adiuuem, qui Bononiae operam historiae ecclesiasticae concinnandae non perfunctorie nauant. Tres autem partes statuam; in hac prima Concilium Romanum, Damaso Pontifice, celebratum ex codice ms. Vaticano describo; in altera Decretum Gelasianum ad vetera exemplaria recensebo; in vltima ex antiquis membranis Vaticanae bibliothecae periphrasin quamdam eiusdem Decreti nondum vulgatam expromam.

(a) In codice Vaticano chartaceo in 4. num.349. inter alia miscellanea extat hoc Concilium descriptum, vt initio notatur, *ex bibliotheca Vaticana*. Holstenius primam eiusdem Concilii partem vulgauit vsque ad verba, *et annunciabit vobis* ex codice Vaticano 5845. Extat idem Concilium in codice ms. bibliothecae Casanatensis D. IV. 23. pag.46. seculi XI., cuius Ballerinii meminerunt tract. de antiq. collect. canon. part.2. cap.XI. §.5. Baronius ad ann.69. num.4. in suo codice collectionis Canonum Cresconianae pag.236. reperiri affirmat Concilium romanum sub Damaso de libris apocryphis, (intelligo, de scripturis canonicis) ex quo verba quaedam profert, *Post has omnes propheticas etc.* vsque ad, *Domino consecrarunt*, quae in decreto Gelasiano repetita esse animaduertit. In codice capituli Veronensis seculi IX., vel X. sub titulo *De Concilio in vrbe Romana sub Damaso Papa edito* describuntur verba, *Post has omnes propheticas etc. Explicit Concilium sub Damaso Papa*. Constantius tom.I. epist. Roman. Pontif. col.503. commemorat codicem bibliothecae regiae Parisiensis, in quo idem Concilium sub Damaso celebratum reperitur. Codex Florentinus S. Marci seculi X. primam partem vsque ad verba *et annunciabit vobis* Damaso ascribit, et deinceps sub Gelasii nomine decretum Gelasianum profert. Primus, quod ego sciam, integrum concilium sub Damasi nomine ex collectione canonum Diessensi, confecta circiter medium seculum VII., et descripta circiter medium seculum VIII.,

Christo

Christo requiescit, Spiritus sapientiae (b): *Christus* (c) *dei virtus, et dei sapientia* (d). Spiritus intellectus (e): *Intellectum tibi dabo, et instruam te in via hac, qua gradieris*. Spiritus consilii: *Et vocabitur magni consilii angelus* (f). Spiritus virtutis, vt supra dictum est (g): *Christus dei virtus, et dei sapientia*. Spiritus scientiae propter eminentiam scientiae Iesu Christi, vt ait Apostolus (h). Spiritus veritatis: *Et ego vita, et veritas* (i). Spiritus timoris: *Initium sapientiae timor Domini* (l).

Multiformis autem nominum Christi dispensatio est (m).

Dominus, quia Christus. *Verbum*, quia filius dei, quia vnigenitus (n) a Patre. *Caro* (o), quia natus ex Virgine.

SCHOLIA.

Eusebius Amortius tom.2. pag.476. edit. August. Vindel. element. iur. canon., et tom.1. p.421. edit. Venet. 1753. vulgauit, ex quo illud recudit doctissimus vir Franc. Antonius Zacharias De prohib. libr. ad annum 379., quo celebratum fuisse concilium creditur. Magna est scripturae varietas in mss. codd., vt patebit ex collatione. Vatic.1., siue num.349. *Incipit Concilium etc.*, vt in titulo. Vat.2., siue num. 5845. *Incipit .... sub Damaso. De explanatione fidei*. Codex Casanat., et Parisien. *Incipit ... sub Damaso Papa. De explicatione fidei*. Cod. Diess. *Incipit ... sub Damaso Papa, De explanatione fidei*. Cod. Florent. *Concilium vrbis Romae sub Damaso Papa, De exemplaribus fidei, et de recipiendis, et non recipiendis libris*.

(b) Sic Vat.1., quem sequor, vbi discrepantiam eius non aduerto. Vat.2. *Dictum est: Prius agendum est de spiritu etc.* Diess. *Dictum est, prius agendum esse de spiritu septiformi, qui in Christo requiescit. Spiritus sapientiae*.

(c) Ex 1. ad Cor. cap.1. vers.24.

(d) Diess. addit *erit* post *sapientia*.

(e) Diess. addit *iuxta illud* post *intellectus*. Locus est psalmi 31. vers.8., quem Vat.1. legit, vt Vulgata nostra. Vatic.2. *in via, qua ingredieris*, Diess. *Intellectum dabo tibi, et instruam te in via, in qua ingredieris*.

(f) Vat.2., Diess. *Et vocabitur nomen eius magni etc.* Confer Isaiam 9. 6.

(g) Diess. *vt supra: Dei virtus etc.*

(h) Diess. corrupte *propter imminentiā Christo scientia Iesu Apostoli*. Apostolus ad Ephes.3. 19. ait, *supereminentem scientiae claritatem Christi*.

(i) Ex Ioanne 14. 6. Vat.2. *Ego vita, et veritas*. Diess. *Ego via, et vita, et veritas*.

(l) Ex psalmo 110. vers. 10. Diess. addit *dei* post *timoris*.

(m) Vat.1. *disertatio est*: fortasse genuina est lectio *dissertatio est*. Vatic.2. *dispensatio est*. Diess. *dispensatio* sine *est*. Casan. *Item de multiformi dispensatione nominum Christi*. De nominibus Christi quaedam notata sunt in schol. ad elegiam v.104.

(n) Vat.2. *Dominus ... Verbum, quia dei filius, quia vnigenitus ex Patre*. Diess. *Dominus, qui et spiritus, Verbum, quia deus: Filius, quia vnigenitus ex Patre*.

(o) Vat.2., Diess. *Homo*, Vat.1. *Caro*.

Pastor (p), quia custos ouium (q). *Mons*, quia fortis. *Via*, quia rectus per ipsum ingressus ad (r) vitam. *Agnus*, quia passus (s). *Lapis angularis*, quia constructio. *Magister*, quia ostensor vitae. *Sol*, quia illuminator (t). *Verus*, quia a Patre. *Vita*, quia (v) rector. *Panis*, quia caro. *Samaritanus*, quia custos, et misericors. *Christus*, quia vnctus. *Iesus*, quia saluator. *Deus*, quia ex deo est (x). *Angelus*, quia (y) nuncius. *Sponsus*, quia mediator. *Vitis*, quia sanguine ipsius (z) redempti sumus. *Leo*, quia rex. *Petra* (aa), quia firmamentum. *Fundamentum*, quia firmamentum. *Flos*, quia electus. *Propheta*, quia futura (bb) reuelat. Spiritus enim (cc) sanctus non est Patris tantummodo Spiritus, sed Patris, et Filii (dd). Scriptum est enim (ee): *Siquis dilexerit mundum, non est Spiritus Patris in illo*. Item scriptum est: *Qui autem Spiritum Christi non habet, hic non est eius*. Nominato (ff) itaque Patre, et Filio, intelligitur Spiritus, de quo

SCHOLIA.

(p) Vatic.2., Diess. addunt *Sacerdos, quia se obtulit holocaustum. Pastor*; quod Vat.1. praetermittit.

(q) Vat.2, Diess. omittunt *ouium* post *custos*. Vterque hic codex post *custos* illico *Vermis, quia resurrexit*, quod deest in Vatic.1.

(r) Vat.2. *in vitam*. Diess. *Via, quia rectus: quia per ipsum ingressus in vitam est*.

(s) Diess. *passus est. Lapis, quia instructio angularis*. Vat.2. *passus. Lapis angularis, quia instructio*.

(t) Diess. *quia illuminat*.

(v) Diess., Vat.2. *quia creator*.

(x) Diess., Vat 2. omittunt *est* post *deo*, quod alii exhibent.

(y) Diess. *quia missus*.

(z) Vat.2. *eius* pro *ipsius*.

(aa) Diess *quia fundamentum firmamenti est. Flos etc.*

(bb) Diess. *reuelauit*.

(cc) Diess. omittit *enim*. Fortasse legendum est *etiam*: nam in mss. haec duo saepe confusa reperi. Labbeus tom. 2. col.895. ad marg. sic notat: *Haec ab Holstenio, aut alio assuta fuisse superioribus, multa docent: neque enim cohaerent cum superioribus ista, quae Baronius ad annum 447. num.21. recitat ex collectione Cresconiana*. Verum dubium non est, quin in antiquissimis codicibus haec superioribus adiuncta reperiantur: et Baronius loc. cit. haec ipsa sub Damasi nomine ex Concilio romano profert, scilicet ex hoc, quod prae manibus habemus, et alio loco laudat ipse Baronius, vt supra dixi.

(dd) Diess. *Spiritus sanctus non est Patris tantummodo spiritus, sed Patris, et Filii spiritus*. Vat.2. cum Baronio *non est Patris tantummodo, aut Filii tantummodo spiritus: scriptum est etc.*

(ee) Ex epist.1. Ioann. cap.2. vers.15., vbi tamen Vulgata nostra exhibet, *Siquis diligit mundum, non est charitas Patris in eo*. Sequitur ex epist. Pauli ad Romanos cap.8. vers.9. *Qui autem etc.*, vbi Diess. refert *Quisquis autem*, Vulgata *Siquis autem*.

(ff) Vat.2. cum Baronio *intelligitur Spiritus sanctus*. Baronius omittit *ipse* ante *Filius*. Diess. *Nominatus autem a Patre, et Filio intelligitur Spiritus sanctus*,

ipse Filius in Euangelio dicit : *Spiritus , qui a Patre procedit* : et *Ille de meo accipiet , et annunciabit vobis* .

Item dictum est (gg) : Nunc vero de scripturis diuinis agendum est, quid vniuersalis catholica ecclesia teneat, et quid vitari debeat (hh) .

Incipit ordo veteris testamenti .

Genesis liber vnus .
Exodus liber vnus .
Leuiticus liber vnus .
Numeri liber vnus .
Deuteronomium liber vnus (ii).
Iesu Naue liber vnus .
Iudicum liber vnus .
Ruth liber vnus .
Regum libri quatuor .
Paralipomenon libri duo .

SCHOLIA.

de quo ipse etc. Locus euangelii est Ioann. cap.15. vers.26. *Spiritum veritatis , qui a Patre procedit* . Baronius cum Diess. , Vat.2. *Quia Spiritus sanctus a Patre procedit* . Alter locus est Ioann. cap.16. v.15. In Vat.1. est *illi* mendose pro *ille* . In reliquis deest *ille* , vt in Vulgata .

(gg) Haec , et quae sequuntur cum multis aliis codex Casanatensis , et alius regius Parisiensis Gelasio ascribunt , quibus adhaeret codex Florentinus S. Marci , qui post verba *et annunciabit vobis* titulum hunc apponit : *Incipit Decretum de abiiciendis , et recipiendis libris , quod scriptum est a Gelasio Papa cum LXX. eruditissimis viris episcopis in sede apostolica in vrbe Roma* . Ballerinii existimant , primam partem hactenus expositam Concilii romani ad Damasum spectare , non item reliqua . Nàm haec praefatio innuit , agendum esse de libris apocryphis : hoc enim significant verba *quid vitari debeat* . Cl. Zacharias , qui Damaso sequentem canonem scripturarum adiudicat , reponit , hanc secundam partem connexam esse cum prima , et indicari illis verbis initio positis , *Dictum est agendum PRIVS* , quibus haec respondent , *Nunc vero de scripturis diuinis agendum est etc.* Obseruat deinde , sermonem tantum esse *de scripturis diuinis* , quaenam in canonem recipi debeant . Denique coniicit , post canonem scripturarum in Concilio Damasi fuisse indiculum , quo alii libri sub apostolorum nomine conficti damnantur , qui legitur in epistola Innocentii I. anno 405. ad Exuperium episcopum Tolosanum : *Cetera autem , quae sub nomine Matthiae , siue Iacobi minoris , vel sub nomine Petri , et Ioannis , quae a quodam Leucio scripta sunt , vel sub nomine Thomae , et siqua sunt talia , non solum repudianda , verum etiam noueris esse damnanda* . Hic autem indiculus facile omitti potuit a librariis , quod Decretum Gelasianum magis vbique obuium haec , aliaque plura de libris apocryphis praescriberet . Probabilia quidem haec censeo : sed non ita illis verbis *quid vitari debeat* inhaerendum est , vt credamus , ea necessario arguere catalogum aliquem librorum nominatim prohibitorum . Semel enim constituto canone scripturarum diuinarum , consequens est , vt cetera scripta , quae ab eo canone absunt , quamuis nomen apostolorum , aut prophetarum praeferant , inter diuinas scripturas minime referantur , sed vitentur potius , tamquam apocrypha .

(hh) Vat.2. *vniuersalis ecclesia recipit , et quid vitari debeat* . Diess. *vniuersalis catholica recipiat ecclesia , et quid vitare debeat* .

(ii) Diess. *Deuteronomii liber 1.*

Psalterium (kk) liber vnus.
Salomonis libri tres.
Prouerbiorum (ll) liber vnus.
Ecclesiastes liber vnus.
Cantica canticorum liber vnus.
Item Sapientiae liber vnus.
Ecclesiasticus liber vnus.

Incipit ordo prophetarum.

Esaiae liber vnus.
Hieremiae liber vnus (mm) cum vno Baruch: item cum lamentationibus suis.
Ezechielis liber vnus.
Danielis liber vnus.
Ioel liber vnus.
Abdiae liber vnus.
Oseae liber vnus.
Amos liber vnus.
Michaeas liber vnus.
Ionae liber vnus.
Nahum liber vnus.
Abbacuc liber vnus.
Sophoniae liber vnus.
Aggaei liber vnus.
Zachariae liber vnus.
Malachiae liber vnus.

Item ordo historiarum.

Iob liber vnus.
Tobiae liber vnus.
Iudith liber vnus (nn).
Hester liber vnus.
Esdrae liber vnus.
Machabaeorum libri duo.

Item ordo scripturarum noui testamenti, quas sancta, et catholica suscipit ecclesia.

Euangelium secundum Matthaeum liber vnus.
Secundum Marcum liber vnus.
Secundum Lucam liber vnus.
Secundum Ioannem liber vnus.

SCHOLIA.

(kk) Diess. *Psalmi CL. liber* 1.

(ll) Diess. *Prouerbia liber* 1., et paulo post *Sapientia* pro *Sapientiae*.

(mm) Diess. *cum Cinoth, id est, lamentationibus suis*. Vatic. 1. *cum vno Baruch: item cum lamentationibus suis*. Sic Athanasius epist. 39. apud Labbeum tom. 2. Concil. col. 1710. *Hieremias, et cum ipso Baruch Threni, et lamentationes*, Deinceps Diess. *Ezechiel ... Daniel ... Micheae ... Ambacum* pro *Abbacuc*, vel *Habacuc ... Soffoniae etc.* Post *Ambacum* apud Amortium parenthesi includitur *Amos*.

(nn) Diess. post Tobiae librum *Esdrae libri II. Hester liber I. Iudith liber I. Machabaeorum libri II.*

Epistolae Pauli numero XIV.

Ad Romanos vna.
Ad Corinthios duae.
Ad Ephesios vna.
Ad Thessalonicenses duae.
Ad Galatas vna.
Ad Philippenses vna.
Ad Colossenses vna.
Ad Timotheum duae.
Ad Titum vna.
Ad Philemonem vna.
Ad Hebraeos vna (oo).

Item (pp) Apocalypsis Ioannis Apostoli liber vnus.
Actus Apostolorum liber vnus.
Item epistolae Canonicae numero septem.
Petri Apostoli epistolae duae.
Iacobi Apostoli epistola vna.
Ioannis Apostoli (qq) epist. vna.
Alterius Ioannis Presbyteri epistolae duae.
Iudae Zelotes (rr) epistola vna.

Post has (ss) omnes propheticas, et euangelicas, atque apostolicas, quas superius deprompsimus, scripturas, quibus

SCHOLIA.

(oo) Zacharias loc. cit. hinc sibi obiicit, non videri nunc canonem scripturarum esse Damasi, quandoquidem S. Hieronymus anno 414. ad Dardanum scribebat, epistolam Pauli ad hebraeos latinorum consuetudine non recipi inter scripturas canonicas. Recte autem respondet, intelligi id de nonnullarum ecclesiarum consuetudine, quae etiam post canonem Damasi, et Innocentii I. consuetudinem suam non recipiendi tamquam canonicam epistolam ad hebraeos retinuerunt, donec anno 419. in concilio Carthaginensi III. decretum fuit, vt omnes integrum canonem diuinarum scripturarum, in quo est epistola ad hebraeos, reciperent, implorata etiam auctoritate Bonifacii Papae, et Concilii Italici *pro confirmando isto canone*. Vide Labbeum tom.2. col.1177. Decreta ergo Damasi, et Innocentii aut non ita fuerunt lata, vt pro lege ab omnibus ecclesiis haberentur, aut ad quarumdam ecclesiarum notitiam non peruenerant.

(pp) In Diess. deest mentio Apocalypsis, vt coniicere licet, ex negligentia librarii: nam in nostro codice extat. Inter latinos receptam suo tempore fuisse Apocalypsin testatur Hieronymus loc. cit. Zacharias, qui in codice Diessensi omitti Apocalypsin vidit, existimat, potuisse a Damaso omitti, quia plures ecclesiae graecorum eam tunc non recipiebant, vt eod. loc. affirmat Hieronymus. In canone laudato Concilii III. Carthaginensis, vti etiam in canone Innocentii I. anno 405. Apocalypsis comprehenditur. In cod. Diess. mentio Actuum Apostolorum fit post Euangelium Ioannis.

(qq) In canone Innocentii I., et in aliis hae tres epistolae vnius Ioannis Apostoli esse dicuntur. In canone Damasi vna Ioanni Apostolo, duae Ioanni Presbytero ascribuntur ex sententia, quam Hieronymus innuit De vir. illustr. c.9. *Scripsit autem* (Ioannes Apostolus) *et vnam epistolam . . . Reliquae autem duae . . . Ioannis Presbyteri asseruntur*. Antiquitas canonis Damasi ex hac parte comprobatur.

(rr) Diess. scribit *Zelotis*, Vat. 1. *Zelotes*. In Diess. additur *Explicit canon noui testamenti*.

(ss) Inserta haec etiam sunt in Decreto Gelasii: sed scripturam exhibemus Vat. 1., quae in non paucis differt a vulgata lectione, vt Decretum ipsum Gelasii mox

ecclesia catholica per terrarum orbem a deo fundata est, etiam intimandum putauimus, quod quamuis vniuersae per orbem catholicae diffusae ecclesiae quasi vnus Christi thalamus sit, sancta tamen romana (tt) ecclesia a nonnullis synodicis constitutionibus ceteris ecclesiis praelata est: sed et euangelica voce domini Saluatoris nostri primatum obtinuit: *Tu es*, inquit, *Petrus, et super hanc petram aedificabo ecclesiam meam, et portae inferi non praeualebunt aduersus eam, et tibi dabo claues regni caelorum, et quodcunque ligaueris super terram, erit ligatum et in caelis: et quodcumque solueris super terram, erit solutum et in caelis*. Addita est etiam societas beatissimi Pauli Apostoli, vasis electionis, qui non diuerso, sicut haeretici garriunt (vv), sed vno tempore, vno

SCHOLIA.

describendum conferenti patebit. Cresconiana collectio apud Baronium anno 69. num. 4. nonnihil etiam differt a Vat. 1., vt et *apostolicas* pro *atque apostolicas*, et mox *ecclesia catholica per gratiam dei fundata est, et vnus thalamus Christi sit*. Amortius ad marginem notat: *Continuatio per Gelasium Papam anno* 494., nescio, an ex codice. Verba, *Item dictum est*, innuunt, idem concilium sub Damaso continuari.

(tt) Cresconiana collectio *romana ecclesia nonnullis synodicis constitutis ceteris etc.* Postea *inquiens* pro *inquit*. Infra *et quaecumque ligaueris super terram, erunt ligata et in caelo, et quaecumque solueris super terram, erunt soluta et in caelo.*

(vv) Notatur in marg. Vat. 1. *Anacletus in epist. 3., et Gelasius Papa in epistola decretali*. Gelasii epistola decretalis est decretum postea proferendum. Epistolae Anacleti censentur suppositae: in ea 3. epistola, quamuis plura ex verbis, et sententiis huius synodi producantur, desunt tamen haec verba, *sicut haeretici garriunt*: ac fortasse huic loco ab aliquo assuta sunt. Nonnulli enim sunt ex antiquis Patribus, qui Petrum, et Paulum Romae quidem, et eodem die, sed non eodem anno martyrium subiisse affirment, vt ostendi in comment. ad Prudentium hymn. XII. Perist. v. 5. Addo nunc Sacramentarium, quod S. Leoni Blanchinus affinxit, alii ad Gelasium referunt, nonnulli ad priuatum aliquem veterem scriptorem, in praefat. Natal. apostol. Petri, et Pauli: *Sic dispensatione diuersa vnam Christi familiam congregantes, tempore licet discreto, recurrens vna dies in aeternum, et vna corona sociauit*. Fortasse haeretici in hoc concilio illa potissimum de causa perstringuntur, quod Paulum a Petri societate in martyrii loco seiungerent: ac libenter legerem *qui non diuerso, sicut haeretici garriunt, loco, sed vno tempore*, vel *qui non diuerso, sicut haeretici garriunt, sed vno loco, vno eodemque die etc.* In Actis apocryphis Lini refertur, Petrum, et Paulum diuerso loco, et tempore passos fuisse: quo imbecilli testimonio nonnulli recentes haeretici adhuc vtuntur, vt Petrum Romae extitisse, aut martyrio coronatum fuisse negent. Verba, quae in Concilio sequuntur, meam coniecturam confirmant: *Sua praesentia, atque venerando triumpho praetulerunt*. Cresconiana collectio apud Baronium refert *qui non diuerso, sicut falso haeretici garriunt, sed vno, eodemque die etc.* Paulo post *supra dictam S. Romanam ecclesiam consecrarunt*: neque plura ex ea collectione profert Baronius.

eodemque die, gloriosa morte cum Petro in vrbe Roma sub Caesare Nerone agonizans, coronatus est: et pariter supradictam romanam ecclesiam Christo domino consecrarunt, aliisque omnibus in vniuerso mundo sua praesentia, atque venerando triumpho praetulerunt. Est ergo prima Petri Apostoli sedes romana ecclesia, non habens maculam, neque rugam, nec aliquid huiusmodi. Secunda autem sedes apud Alexandriam (xx) Petri a Marco nomine eius discipulo, atque euangelista consecrata est; ipseque in Aegyptum directus a Petro Apostolo, verbum veritatis praedicauit, et gloriosum martyrium consummauit. Tertia vero sedes apud Antiochiam beatissimi Apostoli Petri habetur honorabilis, et quod illam primitus quam Romam veniret, habitauit, et illic primum nomen christianorum nouellae gentis exortum est. (yy) Finis.

SCHOLIA.

(xx) Tres has sedes Petri esse dicit. In decreto vero Gelasii legitur *Petri nomine a Marco eius discipulo*.

(yy) In codice Veronensi, in quo, vt dixi, concilium est mutilum, et incipit a verbis *Post has omnes propheticas etc.* notatur hoc loco *Explicit Concilium sub Damaso Papa*. Sic absolutum concilium romanum sub Damaso nihil praesefert, cur Damaso abiudicari debeat. Argumenta enim, quae ex ratione temporum multi proferunt, solum probant, non esse Damasi ea omnia, quae in Decreto Gelasiano continentur, vt per se clarum est. Quod si aliqui codices non solum hoc concilium suis limitibus conclusum, sed totum etiam decretum Gelasii sub Damasi nomine exhibent, is error inde natus est, quod vel Gelasius primam partem sui decreti ex hoc concilio sumpsit, vt Pontifices Romani ex praedecessoribus plura sumebant, vel aliunde concilium Damasi ab aliquo adiectum fuit decreto Gelasii de libris (non diuinis) recipiendis, vel non recipiendis. Facile autem fuit, vt ex prima parte Decreti Gelasiani, quam Damasi esse constabat, in multis codicibus toti decreto nomen Damasi praescriberetur. Probabilius autem credo, Gelasium ipsum in decreto de scripturis recipiendis, et non recipiendis concinnando ex Damasi concilio primam partem, nonnullis leuiter mutatis, aliis omissis, aliis additis, accepisse: quod ex ipso decreto, quod nunc sistam, facilius, vt ego quidem arbitror, percipietur.

PARS II.

Decretum Gelasianum ex mss. vaticanis.

Incipit confirmatio domini Gelasii Papae de libris veteris, ac noui testamenti.

1. Genesis liber I. Exodus liber I. Leuiticus liber I. Numeri liber I. Deuteronomium liber I. Iesu Naue liber I. Iudicum liber I. Ruth liber I. Regum libri IV. Paralipomenon libri II. Psalmorum CL. liber I. Salomonis libri III. Prouerbiorum liber I. Ecclesiastes liber I. Cantica canticorum liber I. Sapientiae liber I. Ecclesiasticus liber I.

SCHOLIA.

1. De Gelasiano decreto sermonem habui Prolegom. num. 150. seq., vbi duos codices mss. vaticanos recensui, alterum vaticanum 3791., alterum Reginae Suecorum 6018. Ad hos duos codices decretum Gelasii exigam, ac varias lectiones adiiciam, quas ex codice vaticano Palatino 493. Fontaninus notauit, et diligentius post Fontaninum Blanchinus in Fontanini exemplari De antiquit. Hort. penes v. c. Praesulem Reggium. Nam Fontaninus naeuos, et errores codicis exhibere voluit: sed ex Blanchini collatione constat, a Fontanino plerumque errorem, qui re vera nullus est, codici affingi: quod a me etiam animaduersum est. Character, quo descriptum est decretum in hoc codice, est eius generis, quod vocant *gothico cordellato*, fere. seculi XI. proprium, vt ex Trombellio docui Prolegom. in Dracontium num. 81. Missalis Gallicani veteris, quod in eo codice praecedit, character antiquior videtur, et subtilior est membrana: id tamen multo maiorem antiquitatem non indicat. Nam librarius in Missali literam romanam exarare voluit, quae proinde facile pro vetustiori accipi potest: etsi multae literae, vt *p*, *f*, *g*, *b*, *l* interdum duabus partibus longius extra lineam excurrunt contra morem veterum. Scio, nonnullos scepticismum vocare, quod tanta codicibus vetustas non ascribatur, quantam ipsi sibi fingunt. Sed quum olim in monasteriis fuerint, qui antiquiorum industriam in codicibus exarandis et vellent, et possent aemulari, qua certa ratione codices, praesertim quodam artificio, et luxu exaratos ad tantam antiquitatem protrahere possumus? Ineunte seculo XVI. vigebat Leonardus Wagner, al. Wirstlin, monachus Ss. Vldarici, et Afrae Augustae Vindelicorum, qui Maximiliano imperatori obtulit *Probam centum scripturarum diuersarum*. Ac notat Pezius in praefat. ad tom. I. Thesaur. Anecd. num. 56. ita ad verum eiusmodi centum scripturas fuisse expressas, *vt quisque lector pereat, nisi suis quaeque seculis exarata putet*. Quum autem in Chronicis Monasteriorum mentio occurrit de codicibus *romana litera* exaratis, ego quidem intelligo de imitatione romanae literae primae aetatis, vt apud Acherium tom. 3. Spicil. in Chronico Fontanellensi de Harduino presbytero, qui obiit anno 811. *Plurimos . . . arte scriptoria erudiuit . . . . plurima ecclesiae nostrae proprio sudore conscripta reliquit volumina, id est, volumen quatuor euangeliorum ROMANA LITERA scriptum etc.* Et de Abbate Ansigiso anno 823. *Quatuor euangelia in membrano purpureo scribere iussit ROMANA LITERA etc.* Michael Denis,

2. Item

2. Item prophetae numero XVI. Esaiae liber I. Hieremiae liber I. Ezechielis liber I. Danielis liber I. Osee liber I. Amos liber I. Michaeae liber I. Ioel liber I. Abdiae liber I. Ionae liber I. Naum liber I. Habacuc liber I. Sophoniae liber I. Aggaei liber I. Zachariae liber I. Malachiae liber I.

3. Item Historiarum. Iob liber I. Tobias liber I. Ester liber I. Iudith liber I. Esdra libri II. Machabaeorum libri II.

4. Item ordo scripturarum noui testamenti, quem sancta catholica romana suscipit, et veneratur ecclesia. Euangeliorum libri IIII., id est, secundum Matthaeum liber I. Secundum Marcum liber I. Secundum Lucam liber I. Secundum Ioannem liber I. Item Actuum Apostolorum liber I.

SCHOLIA.

vir doctus, et bibliothecae Vindobonensis primus custos anno 1792. publici iuris fecit plurimos S. Augustini sermones antea ineditos ex codice ms., quem coniicit seculo XII. ex longe antiquiori alio ad exactam imitationem descriptum. Codex Reginae canonem sacrarum scripturarum profert, quo carent codex Vaticanus noster, et Palatinus Fontanini: sed codex Reginae desinit in verbis *esse subdenda* num.35., adeoque omittit notitiam librorum apocryphorum. Quod autem codex Reginae vocat *confirmationem Gelasii etc.*, innuere potest, libros veteris, et noui testamenti in concilio romano a Damaso in canonem fuisse relatos. Menda autem, quae in nostris mss. occurrunt, plerumque omittam animaduertere, ac tunc fere notabo, quum in locis obscuris aliquod lumen fortasse ex erratis ipsis oriri poterit. Inscriptionem decreti alii aliter exhibent. In collectione Labbeana Conciliorum praemittitur: *Ordo librorum veteris testamenti, quem sancta, et catholica romana suscipit, et veneratur ecclesia, digestus a B. Gelasio Papa I. cum septuaginta episcopis. Genesis liber vnus. Exodi liber vnus etc.* Apud Chiffletium ex codice Iurensi: *Incipit Decretale, in vrbe Roma ab Hormisda Papa editum. De scripturis diuinis quid vniuersaliter catholica recipiat ecclesia, vel post haec quid vitare debeat. Ordo de veteri testamento, quem sancta, et catholica romana suscipit, et bonorat ecclesia, iste est: Geneseos liber I. Exodi liber I. etc.*

2. Chiffletius *Hieremiae liber I. cum Cinoth., ac lamentationibus suis.* Labbeus *Ieremiae liber vnus. Cinoth, id est, de lamentationibus suis.* In cod. Reg. omittitur *liber I.* post *Ezechielis*, et scribitur *Abbacum.*

3. In Reg. scribitur *Item Storiarum.* Chiffl., Labb. *Item ordo Historiarum*: qui prius Esdram collocant, tum Ester. Labbeus vnum Esdrae librum dicit, itemque vnum Machabaeorum.

4. Chiffl., Labb. *Item ordo scripturarum noui, et aeterni testamenti. Euangeliorum libri quatuor. Secundum Matthaeum etc.* In Vat. nunc primum mentio fit *sanctae catholicae romanae ecclesiae*, quae saepius in hoc decreto repetitur, consentientibus plerisque mss., et editis. Iacobus Petitus in not. ad Poenitentiale Theodori Cantuar. tom. I. p. 99. asserit, in sua canonum collectione vbicumque in editis dicitur *ecclesia catholica apostolica, et romana*, vocabulum hoc *romana* deesse in epistolis Pontificum romanorum IV., et V. seculi. Ab Attone etiam ea vox omitti solet, vt ex var. lect. constabit. Incipit autem canon, siue caput 100. Attonis a num. 11.

5. Epistolae Pauli Apostoli numero XIII. Apocalypsis liber I. Apostolicae epistolae numero VII. Petri apostoli numero II. Iacobi apostoli numero I. Ioannis apostoli III. Iudae Zelotis II.

6. Post has omnes propheticas, et euangelicas, atque apostolicas, quas superius deprompsimus, scripturas, quibus eccle-

SCHOLIA.

5. Chifflet., Labb. *Epistolae Pauli Apostoli numero XIV.*, et recensent singillatim epistolas Pauli. In Reg. non enumerantur singillatim, adeoque suspicari licet, errorem esse numeri XIII. pro XIV. Fortasse autem omittitur in Vat. epistola ad Hebraeos ex iis, quae disserui in not. *oo* ad primam partem huius Appendicis. Ordo epistolarum Pauli apud Chiffletium est ille ipse, qui exhibetur in concilio romano loc. cit. Apud Labbeum *ad Rom.*, *ad Cor.*, *ad Gal*, *ad Eph.*, *ad Phil.*, *ad Coloss. etc.* Chiffletius, et Labbeus post epistolas Pauli *Item Apocalypsis etc. Item canonicae epistolae numero septem. Petri apostoli epistolae duae etc.*, sed Labbeus prius memorat Iacobum, tum Petrum. In Reg. scribitur *Zelotes*, quia scilicet saepe *e* pro *i* in mss. ponitur. De hoc sacrarum scripturarum canone aduertendum est, a Caueo, Pearsonio, aliisque haereticis difficultatem hanc promoueri, quod auctor decreti profiteatur, auctoritatem S. Hieronymi suscipiendam, ac tenendam esse, vt patet ex num. 30., et 31., et nihilominus canon exhibitus sententiae Hieronymi non congruit. Reponit Zacharias, auctoritatem Hieronymi cit. num. non ita laudari, vt in omnibus eam auctor decreti sequi voluerit. Sed quoniam in praefatione huius decreti ex codice Lucensi a Mansio euulgata haec leguntur verba, quae in ceteris desunt, *Ad repellendas, vel a catholicis renuendas scripturas esse cognouimus, quas etiam vir eruditissimus Hieronymus repudiauit, esse damnatas*, propterea idem Zacharias obseruat, canonem decreti Gelasiani non esse contrarium iis, quae Hieronymus docuit, tum quia probabile est, prologos galeatos ad libros Regum, et Salomonis a Ruffino adulteratos fuisse, tum quia Hieronymus solum videtur hebraeorum canonem repraesentare, non suam opinionem expromere, tum denique quia Hieronymus solum asserit, quosdam libros, quos ipse *diuinos* vocat, nondum suo tempore fuisse ab vniuersa ecclesia receptos: quod verissimum quidem est. Lex enim, qua omnes ad praescriptum canonem scripturarum retinendum adigebantur, postea in concilio III. Carthaginensi prodiit.

6. Hoc loco incipit codex bibliothecae vaticanae 3791., in quo post epistolam Felicis ad Zenonem Hispalensem episcopum subditur: *In Christi nomine incipiunt decreta de recipiendis, et non recipiendis libris, quae scripta sunt a Gelasio Papa cum LXX. eruditissimis viris episcopis in sede apostolica vrbis Romae*. Codex Palatinus, a Fontanino, et Blanchino collatus, omittit pariter canonem sacrarum scripturarum, et hunc titulum praemittit, *Incipit decretale sancti Gelasii Papae*. Hac de causa Ballerinii, et Mansius existimant, canonem scripturarum non a Gelasio fuisse praescriptum, sed ab Hormisda additum: qui proinde omissus fuit in multis codicibus, vt in Lucensi, in Vat. 3832., quem diuersum non puto ab eo, quem ego notatum inuenio 3791., et Ballerinii referunt ad seculum XII., in alio Vat. cum additamentis ad Dionysium exiguum, et in mss. purae collectionis Isidorianae. In aliis etiam mss., in quibus praemittitur sacrae scripturae canon, hoc loco nouus titulus apponitur, vt apud Labbeum, *Gelasii Papae decretum cum septuaginta episcopis habitum de apocryphis scripturis*; et apud alios *Incipiunt decreta Gelasii Papae*. Id tamen non euincit, canonem sacrorum librorum contra tot codicum vetustissimorum fidem Gelasio abiudicandum esse: sed solum inde arguitur, canonem

sia catholica per gratiam dei diffusa est, etiam illud intimandum putauimus, quod quamuis vniuersae per orbem catholicae ecclesiae vnus thalamus Christi sit, sancta tamen catholica ecclesia, et apostolica romana nullis synodicis constitutis ceteris ecclesiis praelata est, sed euangelica voce Domini, et Saluatoris nostri Iesu Christi primatum obtinuit: *Tu es Petrus*, inquit, *et super hanc petram aedificabo ecclesiam meam: et portae inferni non praeualebunt aduersus eam. Et tibi dabo claues regni caelorum, et quaecumque ligaueris super terram, erunt ligata et in caelo: et quaecumque solueris super terram, erunt soluta et in caelo.*

7. Cui data est etiam societas beatissimi Pauli Apostoli, vasis electionis, qui non diuerso, sicut haeretici garriunt, sed vno tempore, vnoque eodem die gloriosa morte cum Petro in vrbe Roma sub Caesare Nerone agonizans coronatus est. Et pariter supradictam sanctam romanam ecclesiam Christo domino consecrarunt: aliisque omnibus vrbibus in vniuerso mundo sua praesentia, atque venerando triumpho praetulerunt.

SCHOLIA.

scripturarum, vtpote in aliis antiquioribus monumentis iam extantem, a nonnullis librariis omissum fuisse, qui propterea decretum Gelasii ab his verbis, *Post propheticas etc.* inchoabant. Alii deinde titulum, quem his verbis praemissum reperiebant, etiam quum integrum decretum describebant, et initio decreti suam inscriptionem apposuerant, repetere non dubitabant. In codicibus, in quibus canon diuinorum librorum praetermittitur, deest *has*, et *quas superius deprompsimus*: quae verba in Reg., et apud Chifflet. reperiuntur: et paulo post num. 11. in omnibus exemplaribus similia verba occurrunt, ex quibus demonstratur, hanc decreti partem connexam esse cum canone scripturarum. Immo quod Decretum ait *ETIAM illud intimandum*, clare innuit, aliud fuisse intimatum. Varietas lectionis in hoc num. 6. haec est: Reg. *imputandum* pro *intimandum*. Palat. *catholicae defusae ecclesiae*, Reg. *catholicae difusae ecclesiae*, Chifflet. *diffusae Catholicae ecclesiae*, Vat., Labb. omittunt *diffusae*, vel *defusae*, aut *difusae*. Palat., Reg., Chiffl. *sancta tamen romana ecclesia nullis*. Labb. *sancta tamen romana catholica, et apostolica ecclesia*. Vat., vt editum est, sed verbum *romana* hoc loco videtur a recentiori manu esse. Paulo post Reg. *nostri Iesu Christi*, alii omittunt *Iesu Christi*. Reg. *inquiens*: alii *inquientis*. Mihi quidem genuinum videtur *inquiens*, quamuis parum regulis grammatices congruat. Repono tamen *inquit* ex concilio romano prima part. Append. huius. Reg., Chiffl. *portae inferni*: alii *portae inferi*. Vat. omittit haec verba *et portae . . . eam*. Fontaninus ex Palat. scribit *porte, coelorum*: Blanchinus ex eodem cod. diligentius inspecto *portae, caelorum*. Vat. *quodcumque ligaueris . . . quodcumque solueris*. Reg. *quaecumque ligaueris . , . et quae solueris*. Vat. *soluta erunt et in caelo*.

7. Chiffl., Labb. ad marg. *Addita est*. Mss. nostri *Cui data est*. Reg. mendose *vas* pro *vasis*, et *heresei* pro *haeretici*. Pal.

8. Est ergo prima beati Petri apostoli sedes romana ecclesia, non habens maculam, neque rugam, nec aliquid eiusmodi.

9. Secunda autem sedes apud Alexandriam beati Petri nomine a Marco eius discipulo, et euangelista consecrata est. Ipseque a Petro apostolo in Aegyptum directus, verbum veritatis praedicauit, et gloriosum consummauit martyrium.

10. Tertia vero sedes apud Antiochiam item beatissimi apostoli Petri habetur honorabilis, eo quod ille, priusquam Romam venisset, ibi habitauit, et illic primum nomen christianorum nouellae gentis exortum est.

11. Et quamuis aliud fundamentum nemo possit ponere praeter id, quod positum est Christus Iesus, tamen ad aedificationem sancta eadem romana ecclesia post illas veteris, vel noui testamenti, quas regulariter superius enumerauimus, etiam has suscipi non prohibet scripturas.

SCHOLIA.

heresi. Reg. *vno eodemque die*, alii *vnoque eodem die*. Vat. *supradictam romanam*: alii *supradictam sanctam romanam*. Vat. *consecrarunt. Talesque omnibus vrbibus in vniuerso mundo*. Palat. *consecrarunt. Aleisque omnibus in vniuerso mundo*, vel potius, vt a me in membrana obseruatum est, *Alisque*, quod secundis curis videtur correctum *Talesque*.

8. Vat. *prima beati Petri*: alii omittunt *beati*. Reg., Pal. scribunt *sedis* pro *sedes*. Reg., Pal. *eiusmodi*, Vat., Chiffl. *huiusmodi*.

9. Pal. *discipulo euangelista*. Reg., Vat. *discipulo, et euangelista*. Chiffl. *discipulo, atque euangelista*. Vat. *Ipseque a Petro apostolo in Aegyptum directus*. Palat. *Ipseque a Petro apostolo in Aegypto directus*. Chifflet. *Ipseque in Aegypto, directus a Petro apostolo*.

10. In Vat., et Reg. pro *item* videtur *idem*: quae duo inter se in mss. facile commutantur, et confunduntur. In plerisque est *illic, priusquam Romam venisset, habitauit, et illic*. In Reg. est scriptura, quam praefero.

11. Ea, quae sequuntur, extant c. 100. Canonum Attonis Vercellensis ex Acherio, et inter opera Attonis tom. 2. p.292. Editor operum Attonis Carolus Burontius del Signore, vir praeclarus, et singulari doctrina praeditus, nunc episcopus Nouariensis, hoc caput non reperit in exemplo autographo Attonis: illud tamen edidit cum discrepantia lectionis ex alio codice collectionis Cresconianae, iussu Attonis scripto, in quem decretum Gelasianum insertum fuit. Caput 100. Canonum Attonis incipit: *Quamuis aliud firmamentum nemo possit ponere praeter id, quod positum est Christus Iesus*. Vat. *Et quamuis etc.*: sic alii, sed Pal., Chiffl., Labb. *nullus*, quo respicit Reg. *nullum*. Chiffl. *potuit* pro *possit*. Codex Vercellensis collectionis Cresconianae, Chiffl. *quod est Christus*, Labb. *qui est Christus*. Alii omittunt *quod est*, vel *qui est*, Atto *ad aedificationem sanctae ecclesiae*, cod. Vercell. *sanctae romanae ecclesiae*. Chiffl. *ad aedificationem nostram eadem romana ecclesia*: Labb. addit *eadem sancta etc.* Nostri mss. omittunt *nostram*, et in Vat., et Pal. deest *ad*, in Reg., et Pal. est *idem*, vel *id est* pro *eadem*, et fortasse praestiterit legere *sancta item romana*, vel, vt pro d. s. notat Labbeus, *sancta, id est, romana ecclesia*.

12. Id est, sanctam synodum Nicaenam trecentorum XVIII. Patrum, mediante Maximo Constantino Augusto.

13. Sanctam synodum Ephesinam, in qua Nestorius damnatus est consensu beatissimi Caelestini Papae, mediante Cyrillo Alexandrinae sedis antistite, et Arcadio episcopo ab Italia destinato.

14. Sanctam synodum Calchedonensem, mediante Marciano Augusto, et Anatolio Constantinopolitano episcopo: in qua Nestoriana, et Eutychiana haeresis simul cum Dioscoro, eiusque complicibus damnatae sunt.

SCHOLIA.

Reg., Chiffl., et alii *regulariter superius enumerauimus*. Vat. *regulariter suscepimus*, Pal. *regulariter suscipimus* fortasse pro *suscepimus*, mutato *e* in *i*, vt saepe alias. Labb. *regulariter suscepimus*, pro d. s. ~~*superius nominauimus*~~. Zacharias ex Labbeo edidit *singulariter suscepimus*. Alii editi *regulariter suscipimus*. Sed tota haec periodus *Post illas etc.* satis arguit, praecessisse canonem sacrarum scripturarum, ac multo magis si legatur, vt in probatissimis mss. extat. In Reg., Pal., Vat. post *etiam* omittitur *has*, quod certe non est valde necessarium. Censet Zacharias, in Vita S. Anselmi Lucensis, quam Bardus eius discipulus conscripsit, haec verba indicari, dum sic narratur: *Nihil in ecclesia legere permisit praeter orthodoxorum Patrum scripturas, sicut sancta praecipit auctoritas*. Refellit proinde Lironium, qui in Amoenit. Crit. tom. I. p. 2. coniecerat, totum hoc decretum S. Leoni ascribendum esse, quia illico auctor idem pergit: *apocrypha omnia, sicut beatissimus Papa Leo constituit, in ecclesiae non recepit officio*. Libens Zachariae assentior, quod ait, his postremis verbis epistolam Leonis ad Toribium demonstrari: quod autem priora illa ad decretum Gelasii referantur, non satis liquet: possunt enim eodem modo intelligi de eadem epistola Leonis, aut de aliis similibus canonibus ecclesiasticis.

12. Chiffl. *nicaenam secundum trecentos decem et octo patres*. Atto, cui consonat, vt videtur, collectio Cresconiana Vercellensis, Vat., Reg., Pal., aliique mss. post *Constantino Augusto* omittunt haec, quae apud Chiffl., Labb., aliosque reperiuntur: *in qua Arrius haereticus condemnatus est. Sanctam synodum Constantinopolitanam, mediante Theodosio seniore Augusto, in qua Macedonius haereticus debitam damnationem excepit*. Probabilis satis est coniectura multorum, haec, et nonnulla alia, quae in plerisque mss. desiderantur, addita fuisse ab Hormisda, quum Gelasii decretum ad Hispaniae ecclesias misit.

13. Palat. omittit *beatissimi*.

14. Palat. apud Fontaninum *Nestoriana, Antochiana, et Euthiciana hereses*: apud Blanchinum scribitur *Antiochiana*, qui obseruat, *Euthiciana* additum fuisse secundis curis. Atto *haereses*: plerique *haeresis*. Post verba *damnatae sunt* inseritur apud Chifflet., Labb., et alios *Sed et si qua sunt concilia a sanctis Patribus hactenus instituta, post istorum quatuor auctoritatem et custodienda, et recipienda decreuimus*. Labb. *post horum auctoritatem et custodienda, et recipienda et decernimus, et mandamus*. Hoc etiam additamentum censetur esse Hormisdae, vt hispanis, ad quos decretum Gelasii direxisse creditur, declararet, conciliorum Hispaniae, aliorumque prouincialium auctoritatem sartam tectam custodiri. Deest in nostris mss. Vat., Reg., Pal., in Attone, Vercell. cod., aliisque multis. Auctor qui-

15. Item opuscula beati Caecilii Cypriani martyris, et Carthaginensis episcopi.

16. Item opuscula beati Gregorii Nazianzeni episcopi. Item opuscula beati Basilii Cappadociae episcopi. Item opuscula beati Athanasii Alexandrini episcopi.

17. Item opuscula beati Ioannis Constantinopolitani episcopi. Item opuscula beati Theophili Alexandrini episcopi. Item opuscula beati Cyrilli Alexandrini episcopi. Item opuscula beati Hilarii Pictauiensis episcopi.

SCHOLIA.

dem collectionis hispanicae canonum seculo VII. confectae ea verba arripuit, siue ab Hormisda, siue ab alio addita: sic enim ait in praefatione de origine conciliorum: *Sed et siqua sunt concilia, quae sancti Patres spiritu dei pleni sanxerunt, post istorum quatuor auctoritatem omni manent stabilita vigore: quorum etiam gesta in hoc opere condita continentur*. Haec eadem verba repetit Isidorus l. 6. Etym. cap. 16., nisi quod omittit *etiam* post *quorum*, vti Gratianus ex eodem Isidoro distinct. 15. cap. 1. Grialius, aliique absurdum putant, quod in libris Etymologiarum Isidori additum fuerit, *Quorum gesta in hoc opere condita continentur*. Sed, vt ego puto, Isidorus interdum initio capitum, siue ad marginem notabat locum, ex quo verba desumebat, vti saepe in contextu. Non ergo mirum est, quod post multa alia ex praefatione collectionis hispanicae canonum, a se indicatae, addiderit de conciliis, *quorum gesta etc.*, quemadmodum Gratianus ex Isidoro eadem repetiit. Ac potiori iure id ab Isidoro fieri potuit, quia, indicata collectione hispanica canonum, ex qua verba depromit, intelligitur, eam esse opus, in quo concilia condita continentur. Omissae autem sunt a librariis eiusmodi notationes locorum, ex quibus Isidorus plura ad verbum describit: ex quo non leuis difficultas hoc in loco, aliisque exorta est. Braulioni certe, viro docto, qui Etymologias Isidori vulgauit, nihil est, cur absurda tribuamus.

15. Chifflet. praemittit *Iam nunc subiiciendum est de opusculis sanctorum Patrum, quae in ecclesia catholica recipiuntur*. *Opuscula etc.* Plerique, vt editum est, sed in Palat. ad calcem paginae recentiori manu, vt videtur, interiectum apparet *Incipiunt opuscula recipienda*. Tunc *Item* superfluum videretur. Nonnulli omittunt *et* post *martyris*. Chiffl. addit *episcopi in omnibus recipienda*.

16. In recensendis Patribus Chiffl., et alii ordinem editum seruant. Reg. sic collocat, Gregorium, Athanasium, Theophilum, Hilarium, Augustinum, Prosperum, Basilium, Ioannem Constantinopolitanum, Ambrosium, Hieronymum, Leonem: praeterit Cyrillum. Labb. Gregorium, Basilium, Athanasium, Cyrillum, Ioannem, Theophilum, Hilarium, Ambrosium, Augustinum, Prosperum, Leonem. Atto Gregorium, Athanasium, Ioannem, Basilium, Theophilum, Proterium Alexandrinum episcopum, (ab aliis omissum,) Hilarium, Ambrosium, Augustinum, Hieronymum, Prosperum, Leonem: omittit Cyrillum, nisi pro hoc *Proterius* sit positus. Proterii tamen epistola extat inter epistolas S. Leonis in collectione Labbeana conciliorum. Editor Operum Attonis notat, in codice Vercellensi Collectionis Cresconianae addi *Opuscula beati Cyrilli Alexandrini episcopi*, quo innuit extare etiam mentionem Proterii. Meminit quoque Proterii Isidorus cap. 23. de vir. illustr.

17. Palat. *Theophili Alexandriae episcopi*, vti paulo ante *Athanasii Alexandriae episcopi*.

18. Item opuscula beati Ambrosii Mediolanensis episcopi. Item opuscula beati Augustini Hipponeregiensis episcopi. Item opuscula beati Hieronymi presbyteri. Item opuscula Prosperi, viri religiosissimi.

19. Item epistola beati Leonis Papae ad Flauianum Constantinopolitanum episcopum destinata; cuius textum quispiam si vsque ad vnum iota disputauerit, et non in omnibus venerabiliter receperit, anathema sit.

20. Item opuscula, atque tractatus omnium Patrum orthodoxorum, qui in nullo a sanctae ecclesiae romanae consortio deuiarunt, nec ab eius fide, vel praedicatione seiuncti sunt, sed ipsius communionis per gratiam dei vsque in vltimum diem vitae suae fuere participes, legendos decernimus.

21. Item decretales epistolas, quas beatissimi Papae ab vrbe Roma pro diuersorum Patrum consultatione dederunt, venerabiliter suscipiendas.

22. Item gesta sanctorum martyrum, quae multiplicibus tormentorum cruciatibus, et mirabilibus confessionum triumphis irradiant. Quis catholicorum dubitet maiora eos in agonibus fuisse perpessos? nec suis viribus, sed dei gratia, et adiutorio vniuersa tolerasse?

23. Sed ideo secundum antiquam consuetudinem singulari

SCHOLIA.

18. Vat., Pal. omittunt *beati* ante *Prosperi*. Atto *opuscula beati Prosperi viri religiosi*.

19. Atto, Vat., Pal. *epistola beati Leonis Papae ad Flauianum Constantinopolitanum episcopum destinata, cuius textum*: Vat., Pal. mendose *destinatum*, vel *destinatam*. Chiffl. *epistolam beati Papae Leonis . . . destinatam, de cuius textu*. Reg. pro *epistola* habet *opus*, aut *opusculum* in nexu literarum. Atto post mentionem Cypriani omittit verbum *Item* vsque ad n. seq.

20. Reg., Vat., Pal *sanctae ecclesiae romanae*: Vercell., Chifflet *sanctae romanae ecclesiae*. Atto omittit *romanae*. Idem *nec ab eius fidei praedicatione*. Vat., Labb. in textu *communionis*. Atto, Labb. ad marg. *communicationis*. Chiffl. *communicationi*, Pal. *communicatione*. Pal. *vltimum vitae*, omisso *diem*. Reg., Chiffl., Labb. *legendos*. Atto *legenda*, quo spectant Vat. *legendas*, et Pal. *legende*.

21. Reg. *conlatione*, alii *consultatione*. Vat. *suscipienda sunt*, forte *epistolae suscipiendae sunt*: alii *suscipiendas*.

22. Diessensis cod. omittit *quae* post *martyrum*. Idem cod., Reg., Vercell. *Quis catholicorum dubitet maiora eos*. Vat. *Quis iste*, vel *Qualis iste catholicorum dubitet*, Chiffl. *Quis ista catholicorum dubitet, et maiora eos*. Sic Pal., sed omittit *et*. Atto *Quis ita esse catholicorum dubitet, et maiora eos in agonibus perpessos?* Ita Labbeus in textu, sed addit *fuisse*.

23. Pal. omittit *sed ideo secundum antiquam consuetudinem*. Labbeus pro d. s.

cautela in sancta romana ecclesia non leguntur, quia et eorum, qui conscripsere, nomina penitus ignorantur: et ab infidelibus addita superflua, aut minus apta, quam rei ordo fuerit, esse putantur.

24. Sicut cuiusdam Cyrici, et Iulitae, sicut Georgii, aliorumque huiusmodi passiones, quae ab haereticis perhibentur conscriptae.

25. Propter quod, vt dictum est, ne vel leuis subsannandi oriretur occasio, in sancta romana ecclesia non leguntur. Nos tamen cum praedicta ecclesia omnes martyres, et eorum gloriosos agones, qui deo magis, quam hominibus noti sunt, omni deuotione veneramur.

SCHOLIA.

consuetudinem, et singularem cautelam. Vat. *scripsere*: Atto *conscripserunt*. Vat. *ab infidelibus addita superflua*. Plerique *ab infidelibus, vel idiotis superflua*, aut *et idiotis superflua*, aut *et idiotis*, omisso *addita*. Reg. *quam in re apta fuerit*, fortasse *quam in se fuerint*. Plerique *quam rei ordo fuerit*, Vercell. *fuerat*, Atto *quam ordo fuerit, scripta esse*. Labb. *scripta esse*, et pro d. s. *inserta esse*: alii omittunt vtrumque, *scripta*, et *inserta*.

24. Nonnulli *Quirici cuiusdam*. Quidam codd. *eiusmodi*. Vat., Reg. *conscriptae*: alii *compositae*.

25. Atto *ne vel ieuior subsannandi oriatur occasio, non leguntur in sancta ecclesia*. Ceteri, vt editum est. Chiffl., Pal. *praedicta romana ecclesia*: alii hic omittunt *romana*. Petitus in not. ad Poenitentiale Theodori Cantuar. t. 1. p. 106. haec omnia a num. 22. *Item gesta sanctorum martyrum etc.* non satis sibiipsis cohaerere existimat. Itaque ex codice Heroualliano legit: *Gesta sanctorum martyrum, quae mirabilibus cruciatibus, et triumphis irradiant, et a catholicis viris conscripta sunt, omnimodis veneramur. Ea vero, quae ab haereticis, et idiotis composita, vel adulterata sunt, nullatenus recipiantur: quae in ipsis eorum dictis ab ecclesiasticis viris sine mora deprehendi possunt*. Haec quidem absurda non sunt: deserenda tamen non est genuina codicum fere omnium scriptura. Gelasius enim gesta martyrum, iis exceptis, quae peculiari censura notantur, recenset inter libros, qui pro priuata lectione recipiuntur, vel quos ecclesia suscipi non prohibet, quamuis ob rationes, quas profert, in ecclesia romana non legerentur, *ne vel leuis subsannandi oriretur occasio*. Ea vero consuetudo post Gelasium quandiu viguerit, non liquet, nisi quod ex Ordine Romano scripto sub Othone I., a Ven. Thomasio publicato, tom. 4. edit. Vezzosii pag. 235. colligi potest: *Passiones Sanctorum, vel gesta ipsorum vsque Adriani tempora tantummodo ibi legebantur, vbi ecclesia ipsius Sancti, vel titulus erat. Ipse vero tempore suo rennuere iussit, et in ecclesia S. Petri legendas esse constituit*. Sermo est de Adriano I. seculo VIII. Scriptum est *rennuere* fortasse pro *renuere*: in cod. ms. est *renouere*. Bollandus in praefat. gener. in Vit. Sanctor. cap. 3. §. 5. de libris apocryphis, quos Gelasius damnat, diligenter disserit, et cum viro eruditissimo Couarruuia Variar. l. 4. cap. 17. obseruat, quosdam esse libros, qui etsi in ecclesiis legi non debent publice, priuatim tamen, et caute legi possunt, ac de Actis martyrum sic pronunciat: *Sed tamen, quod pridem nonnulli praestantes iuris canonici interpretes obseruarunt, Acta*

26. Item

26. Item Vitas Patrum Pauli, Antonii, Hilarionis, et omnium eremitarum, quas tamen vir beatissimus Hieronymus descripsit, cum omni honore suscipimus.

27. Item Actus beati Siluestri, apostolicae sedis praesulis, licet eius, qui conscripserit, nomen ignoretur, a multis tamen in vrbe Roma catholicis legi cognouimus, et pro antiquo vsu multae hoc imitantur ecclesiae.

28. Item scriptura de inuentione crucis dominicae, et alia scriptura de inuentione capitis Ioannis Baptistae, nouellae quidem relationes sunt, et nonnulli eas catholici legunt.

SCHOLIA.

martyrum, quae in variis quidem ecclesiis, vt ex S. Augustino patet, legebantur, at non in Romana; ea in hac quoque leguntur nunc, et sunt a pluribus seculis lecta, sed in breuem fere epitomen redacta. Et videntur quaedam olim habita apocrypha, postea esse correcta.

26. Atto *conscripsit* pro *descripsit*. Reg. *beatissimus descripsit Hieronymus*. Petitus addit loc. cit., male omitti post *descripsit* haec verba *vel alii orthodoxi Patres*: quia, vt ait, Hieronymus paucas eremitarum vitas descripsit. Reponit Fontaninus, Gelasium non definire, paucasne, an multas vitas scripserit Hieronymus. Contra Petitus posset dicere, verba *et omnium eremitarum* plures vitas indicare. Quidquid sit de hac Petiti coniectura, contra nostrorum omnium codicum fidem non audemus ea verba decreto inserere. Codex Herouallianus, quem Petitus antiquissimum vocat, non totum, et sincerum Gelasii Decretum exhibet, sed partem eius ex ingenio alicuius reformatam pro vario ecclesiarum vsu. Vide, num sensus opportunus eruatur ex diuersa interpungendi ratione *item Vitas Patrum Pauli, Antonii, Hilarionis, et omnium eremitarum. Quas tamen vir beatissimus Hieronymus scripsit, cum omni honore suscipimus*. Scilicet ecclesia non prohibet, suscipi vitas Patrum, et eremitarum, vt de gestis martyrum dictum est: suscipit tamen cum omni honore vitas, quas Hieronymus scripsit. Distinguit Gelasius ea, quae non prohibentur, ab iis, quae approbantur, vt ex sequentibus patet.

27. Chiffl. *beatissimi Siluestri*. Atto *beati Siluestri episcopi apostolicae sedis*. Reg. *licet quid scripserit nomen*. Labb., Vat., Font. *multae haec*. Atto, Chifflet., Reg. *multae hoc*. Hos actus S. Siluestri Gelasius pariter collocat inter libros permissos, non inter approbatos.

28. Vat. *scripturam*, Reg., Chiffl., Pal. *scriptura*. Atto, Labb. *scripta*. Atto *sanctae crucis*, Reg. *crucis dominicae*, alii *dominicae crucis*. Labb. *et alia scripta*. Vat. *et aliam scripturam*. Pal., Reg., Chiffl. *et alia scriptura*, Atto *et alia de capite*. Chiffl. *beati Ioannis*. Pal. *nouellae quidem relationis et nonnulli catholici legunt*. Atto, Labb. *nouellae quaedam relationes sunt, et nonnulli catholici eas legunt*: mendose *regunt* in Attone apud Acherium. Vat., Reg., Chiffl. *nouellae quidem relationes sunt etc.*; in Vat. est *nonnullis* pro *nonnulli*, in Reg. *reuelationes*, in cod. Herouall. apud Petitum *religiones*. Extat tractatus de reuelatione capitis S. Ioannis Baptistae, S. Cypriano seculo circiter IX. suppositus, in quo citatur Marcellinus Comes. Sed iam ab anno 453. inuentio capitis accidisse dicitur ex reuelatione Marcelli abbatis, qui rem totam literis consignauit. De hac ergo siue relatione, siue reuelatione intelligendus est Gelasius.

29. Sed quum haec ad catholicorum manus aduenerint, beati Pauli apostoli praecedat sententia: *Omnia probate, quod bonum est, tenete*.

30. Item Ruffinus, vir religiosus, plurimos ecclesiastici operis edidit libros: nonnullas etiam scripturas interpretatus est. Sed quoniam beatissimus Hieronymus eum in aliquibus de arbitrii libertate notauit, illa sentimus, quae beatum praedictum Hieronymum sentire cognoscimus: et non solum de Ruffino, sed etiam de vniuersis, quos vir saepius memoratus zelo dei, et fidei religione reprehendit.

31. Item Origenis nonnulla opuscula, quae vir beatissimus Hieronymus non repudiat, legenda suscipimus: reliqua autem omnia cum auctore suo dicimus renuenda.

32. Item Chronica Eusebii Caesariensis, atque eiusdem Historiae ecclesiasticae libros, quamuis in primo narrationis suae libro tepuerit, et post in laudibus, atque excusatione Origenis schismatici vnum conscripserit librum, propter rerum tamen singularum notitiam, quae ad instructionem pertinet, vsquequaque non dicimus renuendos.

SCHOLIA.

29. Nostri mss. Vat., Pal. *aduenerint*, quo respicit Reg. *adinuenerit*: editi *peruenerint*. Chiffl. *beati apostoli Pauli*. Atto *beati Pauli procedat*. Chiffl. *et quod bonum est, retinete*. Verba Pauli sunt 1. Thessal. 5. 21.

30. Chiffl. *vir religiosissimus*. Vat. *Ruffinus vir primos ecclesiastici ordinis edidit*. Reg., Pal. *beatissimus*, Vat., Atto *beatus*, Chiffl. *venerabilis*. Vat. *in aliquibus eum*: ceteri *eum in aliquibus*, etiam Chifflet., nam *cum*, ex eius textu recusum a Fontanino, clarum mendum est pro *eum*. Atto *cognouimus* pro *cognoscimus*. In codice vaticano membranaceo Reginae Suecorum 551. extat Historia Eusebii, interprete Ruffino, siue, vt alii scribunt, Rufino, et praemittitur iudicium Gelasii: *Sanctus quoque Papa Gelasius decretale in sede apostolica vrbis Romae cum septuaginta episcopis agens de recipiendis, et de non recipiendis libris haec tam de Ruffino, eius* (Eusebii) *apud latinum interprete, quam de ipso inquit Eusebio. Ruffinus etc.*

31. Labb. *dicimus esse renuenda*. Atto omittit *dicimus esse*. Plerique *dicimus renuenda*. Blanchinus notauit, in Pal. fortasse prius fuisse *renuimus recipienda*.

32. Vercell. *tentauerit* pro *tepuerit*. Vat. *tenuerit*, sed eadem m. factum *tepuerit*. Chiffl. cum nostris mss. *propter rerum tamen singularum notitiam*. Atto *propter tamen singularem notitiam*. Labb. *propter rerum tamen notitiam singularem*. Nostri mss. *pertinet*, nempe notitia: editi *pertinent*: sic etiam Atto, apud quem desideratur *rerum*. Acherius ad Attonem aduertit, Eusebium a Gelasio lenius tractari, quum in primo libro Filium Patre inferiorem dicat, ac prope neget esse deum. Quid autem sit, cur Gelasius hoc loco libros historiae ecclesiasticae Eusebii Caesariensis non vsquequaque renuendos dicat, et postea Historiam Eusebii Pamphili inter libros vitandos reponat, disputabo num. 48.

33. Item Orosium, virum eruditissimum, collaudamus, quia valde nobis necessariam aduersus paganorum calumnias ordinauit historiam, miraque breuitate contexuit.

34. Item venerabilis viri Sedulii paschale opus, quod heroicis descripsit versibus, insigni laude praeferimus. Item Iuuenci nihilominus laboriosum opus non spernimus, sed miramur.

35. Cetera, quae ab haereticis, vel schismaticis conscripta, vel praedicata sunt, nullatenus recipit catholica, et apostolica romana ecclesia: e quibus pauca, quae ad memoriam venerunt, et a catholicis vitanda sunt, credimus esse subdenda.

36. *Item notitia librorum apocryphorum, qui non recipiuntur.*

SCHOLIA.

33. Atto omittit *Item*, vt deinde in Sedulio, et Iuuenco. Pal. *quem collaudamus*: sed obseruauit Blanchinus, secundis curis perperam additum fuisse *quem*. Chifflet. *qui valde necessariam nobis*. Pal. *qui valde nobis necessariam*, Vat., et alii *quia valde nobis necessariam*. Pal. apud Fontaninum *aduersus*, apud Blanchinum *aduersum*. Reg. *calumniam*. Labbeus *dignam ordinauit*: alii omittunt *dignam*.

34. Atto *proferimus*. Plura de toto hoc numero disserui in Prolegom. num. 152., et in aliis Prolegom. ad Iuuencum num. 90., vbi decretum sub Hormisdae nomine a Francisco Iureto dicitur editum, sed corrigendum est *a Petro Francisco Chiffletio*.

35. Vat., Chiffl. *praedicta*, Reg. *praedicanda*, alii *praedicata*. Atto omittit *romana*. Labb. pro d. s. *ecclesia*: *quae sint tamen, quae non recipiuntur, et a catholicis*. Vat. *et catholicis*. Vat., Reg., Labb., Atto *credimus*. Pal., Chiffl. *credidimus*. In ms. codice Vaticano Reginae Suecorum in *subdenda* desinit decretum Gelasii. Postea notatur: *Explicit tractatus sanctorum Patrum*. In folio tamen extremo est *Ordo librorum catholicorum, qui in ecclesia romana ponuntur anni circulo ad legendum*. Quod animaduersum volui, quia in decreto Gratiani post recensionem librorum apocryphorum additur: *Ceterum qui libri in ecclesiasticis officiis per anni circulum a nonnullis leguntur* (*quod ritum illum apostolica non reprobat, sed sequitur ecclesia*) *pro fidelium aedificatione annotandum censuimus etc.* Qui tamen ordo in nullo veteri codice Gratiani repertus fuit ab illis, qui decretum eius contulerunt. Eum non a Gelasio, sed a Gregorio VII. concinnatum, praescriptumque fuisse, viri critici consentiunt, sed ita vt consuetudinem, vetusque institutum ecclesiae romanae in meliorem ritum, et formam redegerit.

36. In Vat., et Pal. est haec rubrica, producta etiam a Labbeo, qui pro d. s. notat *apocryphorum, qui nullatenus a nobis recipiuntur*. Chiffl., et Atto, his praetermissis, *esse subdenda*. *In primis Ariminensem etc.* Quid autem *apocryphorum* nomine intelligatur, non omnes vno modo explicant. Vis verbi graeci ea est, vt sonet *occultum, arcanum, secretum*. Multorum opinio est, libros apocryphos dici, quia occultae originis sunt, et incertum habent auctorem. At haec descriptio multis libris non apocryphis conuenit, et multis apocryphis non conuenit. Significatio verbi ex ipso decreto Gelasii haec certa eruitur, apocryphos esse libros, quos ecclesia catholica nullatenus recipit, et catholici vitare debent. Cur autem libri ita ab ecclesia reiecti *apocryphi*, hoc est, occulti, arcani, secreti nuncupentur, adhuc quaerendum superest. Posset illa ratio probabilis reddi, libros ab ecclesia repudiatos

37. Ariminensem synodum a Constantio Caesare Constantini Augusti filio congregatam, mediante Tauro praefecto, ex tunc, et nunc, et vsque in aeternum confitemur esse damnatam.

38. Item Itinerarium nomine Petri apostoli, quod appella-

SCHOLIA.

dici apocryphos, quia in ecclesia, et palam legi non possunt, sed solum occulte, et secreto pro priuata hominum doctorum instructione, vt nunc facultas libros prohibitos legendi solet concedi, dummodo sub claui teneantur, ne ad aliorum manus deueniant. Huc facit, quod in codice vaticano Reginae 215., al. 1587. seculi IX. circiter pag. 112. legi in quibusdam glossis: *APOCRYPHVS dicitur secretalis, quo nomine censetur liber secreti aliquid in se continens, propter quod non est recitandus in publico, siue quia auctoris nomine non praetitulatur, vt libri quorumdam veterum, libri quoque haereticorum, mendacia in se continentes, propterea secretius sunt legendi, qui et apocryphi vocantur.* Nihilominus censeo, originem huius verbi altius repetendam esse, scilicet ex vsu haereticorum, qui libros, tamquam sacrae scripturae, et diuinos, a se confictos, et haereses suas, aut errores, et mendacia continentes occulebant, ac secretos, et separatos habebant, neque facile cum aliis, praesertim cum catholicis communicabant: eo fere modo quo liber quidam, Procopio ascriptus, *secretae*, siue *anecdotae historiae* nomen obtinuit. Consideranda quidem sunt verba Toribii, siue Turibii Asturicensis episcopi ad Idacium, et Ceponium apud Baronium ann. 447. num. 3., vbi de Priscillianistis ait: *Primum ergo est, vt illa patefaciam, quae in plurimorum fide, vel magis perfidia esse cognoui: quae cum multis publico pene magisterio doceantur, si catholicorum aliquis paulo constantius destructionis causa assertioni insistat, continuo inficias euntes, (forte eunt) et perfidiam perfidia occulunt. Quod ne vltra iam faciant, ex apocryphis scripturis, quas canonicis libris veluti secretas, et arcanas praeferunt etc. Aut si forsitan sint libri alii, qui occultius, secretiusque seruantur, solis, vt ipsi aiunt, perfectis patentes.* Neque abludit Philastrius episcopus Brixiensis de haeresi, quae apocrypha, hoc est, secreta dicta fuit: *E quibus sunt maxime Manichaei, Gnostici, Nicolaitae, Valentiniani, et alii quamplurimi, qui apocrypha prophetarum, et apostolorum, id est, actus separatos habentes, canonicas legere scripturas contemnunt.* Ita etiam accipio Hieronymum cap. 64. in Isaiam: *Apocryphorum deliramenta conticeant, quae ex occasione huius testimonii ingeruntur ecclesiis Christi. De quibus vere dici potest, quod sedeat diabolus cum diuitibus in apocryphis, vt interficiat innocentem . . . Insidiatur in apocrypho, quasi leo in spelunca sua.* Addo Athanasium epist. 31. tom. 2. Concil. Labbei col. 1710. *Quoniam nonnulli ausi sunt ea, quae dicuntur apocrypha sibi componere, et ea diuinae scripturae permiscere*, quae ego ita redderem: *ea, quae ab ipsis apocrypha dicuntur, componere etc.* ex greco ἀνατάξασθαι ἑαυτοῖς τὰ λεγόμενα ἀπόκρυφα. Videntur ergo ipsi haeretici suos eiuscemodi libros *apocryphos* appellasse: sed quum omnes hi libri vel ex eo solum, quod secreti, et occulti haberentur, catholicis suspecti essent, factum deinde fuit, vt libri omnes, a catholicis vitandi, aut caute legendi, *apocryphi* dicerentur. Inter apocryphos vero libros distinctionem esse aliquam, quum alii aliis seuerius prohibeantur, ex ipso Gelasii decreto satis perspicuum est.

37. Pal. *Ariminensium*. Vat: *a Constantino*. Labb. omittit *Caesare*, et Pal. *Augusti*. Labb. pro d. s. *praefecto praetorio*. Vat. *nunc, et vsque in aeternum*, Pal. *nunc, et in aeternum*. Chiffl. *nunc, in aeternum*.

38. Chiffl. *Itinerarium quoque in nomine*. Nonnulli omittunt *Item*. Atto *libri numero octo apocryphum esse scimus*.

tur Sancti Clementis, libri decem, apocryphum. Actus nomine Andreae, apocryphum.

39. Actus nomine Thomae apostoli, libri X., apocryphum. Actus nomine Petri apostoli alios, apocryphum. Actus nomine Philippi apostoli, apocryphum.

40. Euangelium nomine Petri apostoli apocryphum. Euangelium nomine Matthiae apocryphum. Euangelium nomine Iacobi minoris apocryphum. Euangelium nomine Barnabae apocryphum.

41. Euangelia nomine Thomae, quibus manichaei vtuntur, apocrypha. Euangelia, quae falsauit Isicius, apocrypha.

42. Liber de infantia Saluatoris, et de Maria, obstetriceque eius, apocryphus.

SCHOLIA.

Chiffl. *numero nouem*, Vat., Labb. pro d. s. *decem*. Plerique semper scribunt *apocryphum*, aut *apocryph.* Quidam, quum sermo est de *Actibus*, *apocryphi*. Toribius in epistola, quam paulo ante allegaui, nominat inter apocrypha *actus illos, qui vocantur S. Andreae, vel illos, qui appellantur S. Ioannis, quos sacrilego Leucius ore conscripsit, vel illos, qui dicuntur S. Thomae etc. ex blasphemissimo illo libro, qui vocatur memoria Apostolorum.* Scribebat Toribius ante Gelasium tempore Leonis M. De libris apocryphis, eorumque auctoribus plura collegit Baronius ad ann. 44. n. 42. seqq., vt nihil de Fabricii codice apocrypho, et de alio pseudepigrapho dicam.

39. Atto *libri numero x.* Pal. *libri x.* Chiffl. *libros x.* Alii id omittunt. Vat. etiam *apostoli* post *Thomae* omittit. Vat., Pal. *alios*, quod in editis deest.

40. Vatic. ordinem exhibitum seruat. Pal. memorat prius Matthiam, tum Petrum, Iacobum Minorem, Barnabam. Chiffl. Matthiam, Barnabam, Iacobum Minorem, Petrum, et scribit *euangelia*. Labb. Thaddaeum, Matthiam, Petrum, Iacobum Minorem. Atto actus Taddaei, euangelium nomine Matthaei, Barnabae, Iacobi Minoris. Euangelium Taddaei a plerisque omittitur, euangelium nomine Matthaei ab omnibus nostris. Librum, qui postea damnatur, *de infantia Saluatoris* Matthaei titulo inscriptum fuisse constat: an vero aliud euangelium nomine Matthaei a genuino eius euangelio distinctum haeretici confinxerint, non liquet.

41. Sequor codicem Vat. Atto recenset euangelium Bartholomaei, Andreae, Thomae, euangelia, quae falsauit Lucianus: omittit euangelia, quae falsauit Isicius. Chiffletius euangelia Thomae, Bartholomaei, Andreae, euangelia, quae falsauit *Lucianus*, et euangelia, quae falsauit *Esitius*, *Hesychius*, vel *Isicius*: sed ante haec Isicii euangelia collocat librum de infantia Saluatoris. Codex Pal. euangelium Thomae, Bartholomaei, euangelium, quod falsauit *Lucianus*, et quod falsauit *Eusitius, et Lucius*: omittit euangelium Andreae. Blanchinus aduertit, *et Lucius* secundis curis additum fuisse. Zacharias coniicit, euangelium nomine Andreae post Gelasium ab Hormisda in catalogum apocryphorum reiectum fuisse. Hoc ipsum suspicari licet de nonnullis aliis libris, qui non in omnibus exemplaribus nominantur. Facile etiam accidere potuit, vt librarii ex repetito verbo *apocryphi* decepti quaedam omiserint, ordinemque perturbauerint.

42. Vat., vt editum est. Pal., Chiffl.

43. Liber, qui appellatur Pastoris, apocryphus. Libri omnes, quos fecit Leucius discipulus diaboli, apocryphus. Liber, qui appellatur Fundamentum, apocryphus. Liber, qui appellatur Thesaurus, apocryphus.

44. Liber de filiabus Adae, Leptogenesis, apocryphus. Liber, qui appellatur Actus Theclae, et Pauli apostoli apocryphus. Liber, qui appellatur Nepotis, apocryphus.

45. Liber Prouerbiorum, qui ab haereticis conscriptus, et Sancti Xysti nomine praenotatus est, apocryphus. Reuelatio, quae appellatur Pauli apostoli, apocrypha. Reuelatio, quae appellatur Thomae, apocrypha. Reuelatio, quae appellatur Stephani, apocrypha.

46. Liber, qui appellatur Transitus sanctae Mariae, apocryphus. Liber, qui appellatur Poenitentia Adae, apocryphus. Liber de Vegia nomine gigante, qui cum dracone post diluuium ab haereticis pugnasse perhibetur, apocryphus.

47. Liber, qui appellatur Testamentum Iob, apocryphus.

SCHOLIA.

Liber de infantia Saluatoris apocryphus. Liber de natiuitate Saluatoris, et de Maria, vel obstetrice apocryphus. Sic etiam Atto.

43. Leucius Manetis discipulus sic a plerisque appellatur. Vat. scribit *Leutius*, Atto *Seleucius*, Chiffl. *Lucius*. In Pal., et Chiffl. est *thesaurum* pro *thesaurus*.

44. Vat. *Adae lacto geneseos*, Pal. *Adae lectum geneseos*, Chiffl. *Adae, hoc est, Leptogenesis*. Labb., *Adae geneseos*, et ex codice Iustelli *Adae lecto geneseos*, seu potius *lepto*, hoc est, paruae geneseos. Atto *Adae geneseos*. Diess. *qui appellatur Adalepto genesibus*. Huius libri apocryphi *Leptogenesis*, siue *Genesis parua*, meminit Epiphanius haeresi 39. c. 6. Adisis Fabricium cod. pseudepigr. Atto, et Labb. illico inserunt *Centimetrum de Christo Virgilianis compaginatum versibus apocryphum*: Diess. *Cento ex Virgilianis compaginatus versibus, apoc.*; de quo vide num. 52. In Pal. fuit *actus Theclae, et Pauli*: nescio vero, quid significent verba secundis curis addita *Theclae, vel Thol-lius, et Pauli*. In Chiffl. *Nepotes* pro *Nepotis*.

45. Pal. omittit *qui*, et *est*. Chifflet. *qui est ab haereticis conscriptus, et sub nomine Sancti Xysti praesignatus, apocryphus*. In Vat. ter occurrit *relatio* pro *reuelatio*. In Pal. deest *apostoli* ante *Pauli*, vti in Labbeo etiam. Chiffl. addit *Sancti* ante *Stephani*. Duo mss. apud Labbeum omittunt reuelationem Thomae.

46. Pal., Labb., Chiffl. *Liber, qui appellatur transitus, id est, Assumptio sanctae*. Sic Atto, sed *Reuelatio, quae appellatur etc.* Vat. omittit *id est, Assumptio*. Atto *Liber de Ogiae nomine gigantis*. Vercell. *Eugeniae nomine*. Chiffl. *de Eugenia nomine*. Labb. in textu *Liber Ogiae*, ad marg. cum Vat. *de Vegia*. Pal. apud Fontaninum *Eugenii a nom.*, apud Blanchinum *d Euige a nom.*, quod a prima manu est. Diess. *Liber Dogiae*. Videtur legendum *de Og*, siue *de Ogo*, rege Basan, quem nonnulli hebraei fingunt vixisse etiam ante diluuium, et tecto arcae Noe insidentem sese subtraxisse. Probabilis ergo est quorumdam coniectura, reponendum *ante diluuium* pro *post diluuium*. Chiffl. *quae cum . . . pugnasse fingitur*.

47. Chiffl., Vercell. nihil habent de Iob.

Liber, qui appellatur Poenitentia Origenis, apocryphus. Liber, qui appellatur Poenitentia S. Cypriani, apocryphus.

48. Liber, qui appellatur Poenitentia Iannis, et Mambre,

SCHOLIA.

In Pal. secundis curis ad calcem membranae additum est, *Non historia beati Iob, sed alius ab haereticis conscriptus*. Decretum Gratiani *Testamentum Iacob*. Vat. *liber, qui appellatur Sancti Cypriani*, omisso *Poenitentia*. Chiffl. non meminit huius libri.

48. Alii *Iamnis*, aut *Iamnae*. Iannis, et Mambres, duo aegyptii magi, qui Moysi restiterunt: de quibus plures olim fabellae in vulgus sparsae fuerunt. Vide Fabricium cod. pseudep., et Calmetum Dict. bibl. Vat., Atto, Labb. in textu, Chiffl. ad marg. *Laus*, Pal., Chiffl. in textu *Lusa*, Labb. pro d. s. *Lusus*. Suspicari possis *Lucta*: nam apocrypha Abdiae historia inscribitur *Certamen apostolorum*. Abdiae autem apud antiquiores expressa mentio non apparet. Pal. *Sors* pro *Sortes*. Vat. hunc seruat ordinem: in aliis prius *Sortes*, tum *Laus*. Atto, et Labbeus ante *Physiologum* inserunt *Liber canonum Apostolorum apocryphus*, siue, vt ait Atto, Chifflet., et Diess. *Liber, qui appellatur Canones apostolorum, apocryphus*: quod omittitur a Vat., Pal., codice Iustelli, ab vtraque collectione canonum Herouallii apud Petitum, a Lucensi Mansii, Casanatensi, Parisino apud Constantium, Vaticano 1340. cum additamentis ad collectionem Isidori, Veneto S. Marci 169., aliisque. Hincmarus Lugdunensis Opusc. Capitul. 51. cap. 24. disertis verbis testatur, Gelasium in suo decreto de his Apostolorum canonibus penitus tacuisse, neque eos inter apocrypha misisse. Videtur igitur certum, id additum fuisse ab Hormisda in decreto Gelasiano aucto, et ad Hispanos misso. Profecto hispani a genuina canonum collectione canones apostolorum exulare iusserunt, quia inter apocrypha deputati erant. Ita enim praefatio collectionis hispanicae canonum: *Canones, qui dicuntur apostolorum, seu quia eosdem nec sedes apostolica recepit, nec sancti Patres illis assensum praebuerunt, pro eo quod ab haereticis sub nomine apostolorum compositi dignoscuntur, quamuis in eis vtilia inueniantur, tamen ab auctoritate canonica, atque apostolica eorum gesta constat esse remota, atque inter apocrypha deputata*. Haec ipsa verba profert Gratianus distinct. 16. cap. 1. ex Isidoro, vel quod in aliquibus exemplaribus Etymol. l. 6. cap. 16., vbi Isidorus multa alia ex illa praefatione excribit, ea inuenerit, vel quod existimauerit, auctorem eius praefationis esse Isidorum. Stilus enim Isidorum sapit, et haec de canonibus apocryphis non dissimilia sunt iis, quae idem Isidorus scribit l. 5. cap. 2. *Nam multa et sub nominibus prophetarum, et recentiora sub nominibus apostolorum ab haereticis proferuntur: quae omnia sub nomine apocryphorum auctoritate canonica diligenti examinatione remota sunt*. Haec quum constans fuerit ecclesiae Hispanae disciplina, qui fieri potuit, vt intra Hispaniam collectio Isidori Mercatoris conficta fuerit? Ita enim contra nugiuendulus iste praefatur: *Denique propter eorum auctoritatem ceteris conciliis praeposuimus canones, qui dicuntur apostolorum, licet a quibusdam apocryphi dicantur, quoniam plures eos recipiunt, et sancti Patres eorum sententias synodali auctoritate roborauerunt, et inter canonicas posuerunt constitutiones*. At collector ipse hispanum sese satis clare innuit. Sed quid mirum, si, quum tot mendacia confinxerit, patriam quoque suam mentitus fuerit, et celeberrimum in Hispania nomen vsurpauerit? qui etiam sic exorditur: *Isidorus Mercator, seruus Christi etc. Compellor a multis tam episcopis, quam reliquis seruis Christi canonum sententias colligere etc.* Atqui si vere in Hispania ab episcopis rogatus fuisset, non ea protulisset, quae hispanicae canonum collectioni contraria erant. Si rogatus non fuit, vides e vestigio mendacium. Iam istiusmodi commentitii libri saepissime ita fin-

apocryphus. Liber, qui appellatur Laus apostolorum, apocryphus. Liber, qui appellatur Sortes apostolorum, apocryphus. Liber Physiologus, qui ab haereticis conscriptus, et beati Ambrosii nomine signatur, apocryphus. Historia Eusebii Pamphili apocrypha.

49. Opuscula Tertulliani apocrypha. Opuscula Lactantii apocrypha. Opuscula Africani apocrypha. Opuscula Postumiani, et Galli apocrypha. Opuscula Montani, Priscillae, et Maximillae apocrypha.

SCHOLIA.

guntur, vt aut vetustis auctoribus, aut aliarum regionum incolis imputentur: alioquin mendacia illico patescerent. In codice Vaticano 630. clarum est cognomen *Mercator*, in codice Vaticano 1340. sic est titulus: *Incipit praefatio Isidori in sequenti opere. Mercator seruus Christi etc.*, sed verbum *Mercator* obscurum est. Nonnulli existimant, auctorem ipsum inscripsisse *Isidorus peccator*, vt multi Sancti peccatores seipsos vocitarunt. Vt ad Gelasii decretum redeam, pro *Physiologus* Pal. refert *Filosogus*. Vat. *qui ab haereticis conscriptus, et beati Ambrosii nomine signatur*. Pal., Labb. *conscriptus est*. Atto *conscriptus . . . signatus* sine *est*. Pal. *praesignatus*. Labb. in textu *signatus*, ad marg. *praenotatus*. Chiffl. *conscriptus . . . praesignatus* sine *est*. In Pal. primis curis est *Eusebi Pampeli*, secundis curis *Pamphyli*. Vat. habet etiam *Eusebi* pro *Eusebii*: neque dubitandum est, quin sermo sit de Eusebio Caesariensi. Sed quo pacto nunc ea historia apocrypha dicitur, quum antea num. 32. definitum fuerit, eam non omnino esse respuendam? Tillemontius putat, hoc loco interpolatum esse decretum, et Eusebii damnationem ab inepto aliquo sciolo intrusam. Zacharias potius existimat, legendum esse non *historia*, sed *apologia Eusebii*, scilicet pro Origene sub nomine Pamphili diuulgata: quae quidem num. 32. iam quodammodo reprobatur, sed nunc suo loco inter apocrypha recensetur. Probabilis etiam responsio est, inter apocrypha referri non *libros historiae ecclesiasticae*, qui ita num. 32. nominantur, sed aliud opus, quod falso praeferret nomen historiae Eusebii Pamphili, et Gelasii tempore hoc titulo cognitum esset. Etiamsi vero concedere velimus, idem omnino esse opus, cuius mentio hoc loco, et num. 32. occurrit, tamen non iccirco iudicandum est, Gelasium contrarium sibi esse. Nam cit. n. 32. solum ait, libros historiae ecclesiasticae Eusebii propter rerum singularum notitiam, quae ad instructionem pertinet, non vsquequaque esse renuendos. Id autem stare potest, etiamsi ecclesia catholica Eusebii auctoritatem nullatenus recipiat: et habet sane iustas, ac graues causas, cur non recipiat, vt non recipit Lactantium, Commodianum, Arnobium etc.

49. Labb. post *Lactantii* addit *Firmiani*. Pal. scribit *Affricani*. Diess. *Lactantii siue Africani, siue Firmiani, apoc. Opuscula Postumiani Galli*. Chiffl. in textu *Postuminiani* omisso *Galli*: ad marg. *Postumiani, et Galli*. Plerique *Postumiani* scribunt, non *Posthumiani*. Haec opuscula videntur esse dialogi Seueri Sulpicii, in quibus interlocutores sunt Postumianus, et Gallus, et Millenariorum error defenditur. Atto *Montani, et Priscillae etc.* Multi iam obseruarunt, inter apocryphos enumerari non solum libros haereticorum, et schismaticorum, sed et aliorum scriptorum, quorum plures in fide catholica naeui animaduersi sunt, et qui fortasse ea de causa ab haereticis contra alios magis probatos auctores praedicabantur. Non

50. Opus-

50. Opuscula omnia Fausti manichaei apocrypha. Opuscula Commodiani apocrypha. Opuscula alterius Clementis Alexandrini apocrypha. Opuscula Thascii Cypriani apocrypha.

51. Opuscula Arnobii apocrypha. Opuscula Tichonii apocrypha. Opuscula Cassiani presbyteri Galliarum apocrypha. Opuscula Victorini Petabionensis apocrypha. Opuscula Fausti Regiensis Galliarum apocrypha. Opuscula Frumentii caeci apocrypha.

52. Centonem de Christo Virgilianis compaginatum versi-

SCHOLIA.

ergo mirum esse debet, quod opuscula Lactantii, Africani, Arnobii, Commodiani, Clementis Alexandrini, Cassiani etc. apocrypha dicantur.

50. Vat. *Faustini* pro *Fausti*. Nomen Fausti in aliis documentis Manichaeo isti tribuitur. Quaeri potest, cur Clemens Alexandrinus *alter* dicatur. Fortasse vt distinguatur a S. Clemente, cuius num. 38. mentio occurrit: plerique enim pro certo ponunt, hoc loco agi de Clemente Alexandrino, cuius nota sunt opera. Dubitari autem potest, an alius ab hoc celeberrimo scriptore intelligatur: nam vt a S. Clemente discerneretur, satis esset Alexandrinum eum dicere. Cypriani nomen, quod sequitur, deest in Attone, et Gratiano. Vat. scribit *Tharsi Cypriani*, Pal. *Tarsi*, Chiffl. *Tascii*, Labb. in textu *Tatii*, ad mag. *Tharsi*, seu *Tusci*: alii alio modo. Nihilominus communis interpretatio est, hunc esse S. Cyprianum martyrem, qui Thascius quoque dicebatur. Sed quid est, cur nunc inter apocryphos referatur, quum antea inter probatos ecclesiae Patres primum locum obtinuerit? Vt alias responsiones, quae minus placent, praetermittam, illud mihi probabilius videtur, aut alium Thascium Cyprianum, siue alio praenomine, tunc cognitum fuisse a Cypriano martyre diuersum, aut opera certe nomine falso Thascii Cypriani inscripta, quae in vulgus essent sparsa, notari. Quum enim prius distincte nominetur B. Cyprianus martyr, et episcopus Carthaginiensis, nunc simpliciter Thascius Cyprianus, vix dubium est, quin aut personarum, aut voluminum diuerso titulo inscriptorum distinctio innuatur. Fortasse libros de Magia, qui Cyprianum Antiochenum auctorem habebant, nonnulli diuulgarunt, falso titulo Thascii Cypriani insignitos: nam ex vtroque hoc Cypriano vnum veteres quosdam Patres fecisse, omnino fatendum est, nisi tenere velimus, Cyprianum episcopum magicis olim artibus fuisse deditum: de qua controuersia vide comment. ad Prudentium hymn. 13. Perist. v. 1.

51. Vat. *Ticonii*, sec. m. *Ticomii*: Pal. *Tigoni*: alii *Tyconii*. Sermo videtur esse de Tichonio Donatista. Labb. ad marg. *Cassionis* pro *Cassiani*. Chiffl. *presbyteri Galliensis*. Atto, Labb. in textu *Victorini Pictauiensis*, Chiffl. *Pictabiensis*. Vat. *Pictauionensis*, Pal., Diess., Labb. ad marg. *Petabionensis*. Vat. *Faustini*, alii *Fausti*. Vat., Pal. *Regensis*: alii *Regiensis*. Vat., Labb. *Frumentii*, Pal. *Frumentini*, Atto, Chiffl. *Frumenti*. Contra eos, qui Hormisdae totum hoc decretum affingunt, obseruandum est, ipsum Hormisdam sese ad hoc decretum, auctoritate Patrum editum, referre, quum a Possessore episcopo de operibus Fausti Regiensis interrogatus, respondit epist. 70. *Neque illum recipi, neque quemquam, quos in auctoritate Patrum non recipit examen catholicae fidei . . . Fixa sunt a Patribus, quae fideles sectari debeant instituta . . . Non improuide veneranda Patrum sapientia fideli potestati* (al. *posteritati*) *quae essent catholica dogmata, definiit, certa librorum etiam veterum in auctoritatem recipienda sancto spiritu influente praefigens*.

52. Nonnulli alio loco sermonem de centone Virgiliano inserunt, vt dixi ad

bus apocryphum. Epistola Iesu ad Abgarum apocrypha. Epistola Abgari ad Iesum apocrypha.

53. Passio Cyrici, et Iulitae apocrypha. Passio Georgii apocrypha. Scriptura, quae appellatur Contradictio Salomonis, apocrypha.

SCHOLIA.

num. 44. Codex Vercell. cum nostris mss. facit, sed scribit *Centoni* pro *Centonem*. Varias huius loci lectiones ascripsi Prolegom. num. 55. Quinam autem Cento inter libros apocryphos referatur, incertum omnino est. Fortasse legendum est *Centones Virgiliani de Christo apocryphi*, vt nulla auctoritas istiusmodi poematis e virgilianis versibus compaginatis, cuiuscumque fuerint, a catholicis tribuatur. Probae Centonem vidi sic inscriptum: *Virgiliocentones veteris, et noui testamenti peritissimae poetridis Probae*; sine loci, et anni nota, sed, vt puto, Dauentriae anno circiter 1500. Nomen regis Abgari alii alio modo scribunt, *Abiarum*, *Abigiarum*, *Abagarum*, *Agarum*, *Abgarum*. De his epistolis videri potest Natalis Alexander secul. I. dissert. 3. cum nota Mansii contra Ioannem Ernestum Grabium, qui contendit, epistolas Abgari ad Iesum, et Iesu ad Abgarum non certo spurias, et commentitias haberi posse, quamuis de sinceritate sint suspectae.

53. Vat. omittit passionem Georgii. Confer num. 24. Chiffl. *Salomonis interdictio*: alii *contradictio Salomonis*: Labb ad marg. *interdictio*. Diess. *Salomonis iter*.

In Vat., et in codice Iustelli nihil additur de Phylacteriis. Atto, Labb., Pal. sic *Phylacteria omnia, quae non angelorum, vt illi confingunt, sed daemonum magis arte conscripta sunt, apocrypha*. Labb. ad marg. *nominibus* pro *arte*. Chiffl. *magis conscripta sunt nominibus*. Diess. *quae angelorum, vt illi confingunt, sed daemonum magis nominibus conscripta sunt*. Haec scriptura praeferenda est, vt dicam ad 3. partem huius Appendicis n. 53., vbi de phylacteriis agam: nunc praemittam, ea plerumque conscripta fuisse vocabulis obscuris abstrusae latinitatis, praesertim eius, quae *Polema* dicebatur, et de superioribus tractabat. Nuper hoc didici in antiquissimis membranis bibliothecae Angelicae, fuisse olim *duodecim genera latinitatis*, quorum duodecimum esset *latinitas polema*. Codex est ille ipse, in quo sunt versus *in capite Sedulii scribendi*, vt ibi dicitur, *Romulidum ductor etc.*, et epigramma Damasi, *Tityre tu fido etc.*, de quibus iam dictum. Post alia inseritur literis iam fugientibus notatio de duodecim generibus latinitatis; quae etsi longiuscula est, tamen quum plura contineat a me in Dictionariis medii, et infimi aeui frustra quaesita, et fortasse aliis vtilis esse poterit, per me certe non peribit. Sic autem habet.

Incipiunt epitome Virgilii Maronis. Latinus, a quo latinitas. Is centenos habuisse fertur annos. Hic vir magnus fuit, et potens belli regiis temporibus. Latinitatis genera sunt duodecim.

Prima latinitas vsitata. Secunda asena. Tertia semedia. Quarta numeria. Quinta metrofia. Sexta lumbrosa. Septima sincolla. Octaua belsabia. Nona bresina. Decima militana. Vndecima spela. Duodecima polema.

I. Vsitata est, quam in vsu romanae eloquentiae habent, et qua scripturae latinae atramentantur, i., scribuntur.

II. Asena, hoc est, notaria, quae tantum litera pro toto sono contenta.

III. Semedia, hoc est, nec tota vsitata, nec tota inusitata, vt *monta glosa*, i., non saltus, *gilmola*, hoc est, gula.

IV. Numeria, quae proprios habet numeros, vt *nim*, hoc est, vnus, *dun* duo, *tor* tres, *quur* quatuor, *quam* quinque, *ses* sex, *sen* septem, *onx* octo, *adnim* nouem, *ple* decem, quod dictum de plenitudine, et sunimplexi vsque *plas in* XX., et *oras in* XXX., *quur salim* XL., vsque *bectan* C., et *plasinus copbin* mille, et reliqua.

54. Haec, et his similia, quae Simon Magus, Nicolaus, Cerinthus, Marcion, Basilides, Ebion, Paulus etiam Samosatenus, Photinus, et Bonosus, et qui simili errore defecerunt, Montanus quoque cum suis obscoenissimis sequacibus, Apollinaris, Valentinus, siue Manichaeus, Faustus Africanus, Sabellius, Arrius, Macedonius, Eunomius, Nouatus, Sabbatius, Caelestus, Donatus, Eustatius, Iouianus, Pelagius, Iulianus Eclanensis, Caelestius, Maximianus, Priscillianus ab Hispania, Nestorius CP., Maximus Cynicus, Lampetius, Dioscorus, Eutyches, Petrus, et alius Petrus, e quibus vnus Alexandriam, alius Antiochiam maculauit, Acacius Constantinopolitanus cum consortibus suis, necnon et omnes haeresiarchae, et eorum discipuli, vel schisma-

SCHOLIA.

V. Metroforia, hoc est, intellectualis, vt *dicantabat*, i., principium, *sade*, i., iustitia, *gnoutilbea* fortitudo, *ter* dualitas, *coiuum* veneratio, *brop* pietas, *rip* hilaritas, *gal* regnum, *fal* religio, *glip* nobilitas, *mors* dignitas, *fanre* cognatio, *vlt* honor, *gabal* obsequium, *blatb* lux solis, *merc* pluuia, *pallioset* nox, *grab* pax, *pin* aqua, *et* ignis, *spat* longaeuitas. Ex his rebus totus mundus gubernatur, et prosperatur.

VI. Lumbrosa, hoc est, praelonga, quum pro vno vsitato totus versus scribitur, vt *gabigaşrumbesingalfitelon*, hoc est, legat.

VII. *Biroc*, hoc est, vtile parentes linquere non est.

VIII. Belsabia, hoc est, peruersa, quum casus nominum, modusque verborum transmutatur, vt *legibus*, hoc est, lex, et *rogo*, hoc est, rogate.

IX. Bresina, hoc est, spatiosa, quum vnum multa vsitate significant, vt *sur* vel campos, vel spado, vel gladius, vel amnis.

X. Militana, i., multimoda, vt quum pro vno sono vsitato multi ponuntur, vt pro cursu *gabon sualin rabat selon*.

XI. Spela, hoc est, humillima, quae semper res terrenas loquitur, vt *sabon*, hoc est, lepus, *gabal*, hoc est, vulpes, *ganfagrus* lena, gallina.

XII. Polema, hoc est, figurata, quae tractat de superioribus, vt *allipha* pro anima, *spiridon* pro spiritu, *nepote* pro virtutibus, *sanamia* pro vnitate dei alti.

Hactenus codex, neque de hoc argumento quidquam aliud addit. Numero VII. deest aliquid in hanc fere sententiam: *Sincolla, hoc est, perbreuis, quum pro toto versu vnum verbum ponitur; vt biroc etc.* Quaedam verba obscura sunt, vt in praefatione *Is centenos* non satis clarum est *Is*: num. I. *habent* ambigue, et fortasse legendum *quae . . . . habetur*: num. III. pro *non saltus* coniicio *mons altus*, et num. IV. *sunt implexi* pro *sunimplexi*. Num. VIII. videtur exaratum *transmutat* pro *transmutatur*, et num. IX. *seno* pro *sono*. Suspicor, deesse num. XI. significationem verbi *ganfagrus*, et verbi *lena* significationem esse *gallina*. Erat etiam in veteri libro *pallios et mox*, pro quo substitui *pallioset* nox.

54. Monet Labbeus, non interpungendum *Faustus*, *Africanus*, sed legendum expuncta virgula *Faustus Africanus*, vt in codice Iustelli, et suo. Chiffl. *Eunomius*, *Conomius*, *Nouatius*: alii omittunt *Eunomius*. Chiffl. *Nouatius*: alii *Nouatus*. Vat., Pal. *Caelestus*, Atto, Labb. *Caelestius*, Chiffl. *Callixtus*, Labb. ad marg. *Calipsus*: in codice Iustelli deest hoc nomen. Chiffl. *Eustacius*: alii *Eustathius*, vel *Eustatius*. Vatic., Pal. *Iouianus*: alii *Iouinianus*. Atto *Iulianus Celanensis*, Vat. *Celanessis*, Pal. *Elane*, Chiffl. *Eclanensis*.

tici docuerunt, vel conscripserunt, quorum nomina minime retinentur, non solum repudiata, verum ab omni romana ecclesia catholica, et apostolica eliminata, atque cum suis auctoribus, auctorumque sequacibus sub anathemate indissolubili vinculo in aeternum confitemur esse damnata.

SCHOLIA.

Vat., Pal., Labb. ad marg. *Caelestius*, Atto, Chiffl., Labb. in textu *Caelestinus*. Atto, Labb. ad marg. *Maximinus*, alii *Maximianus*. Vat., Pal., Labb. in textu *Maximus*. *Vnicus*. Atto, Chiffl *Maximus Cynicus*, atque ita legendum esse ex mss. ait Labbeus ad marg. Pro *Lampetius* alii scribunt *Lampecius*, Atto *Lambecius*, Labb. ad marg. *Lapicius*. Pro *Acacius* Vat. *Aca tius*. Labb. ad marg. *sociis* pro *consortibus*. Quae sequuntur, in codd. implexa, et obscura sunt. Vat. *Omnes h.resei he reses eorumque discipuli, siue schismatici quod edocuerunt vel etc.* Pal. apud Fontaninum *omnes hereses hereseorum discipuli siue schismatici, qui docuerunt*. Diess. *omnes haeretici haereticorumque d. s. s. d.* Atto *omnes haeretici, eorumque discipuli, siue schismatici docuerunt*: sic Labb., sed ad marg. post *schismatici* inserit *quod*. Chifflet. *omnes haeresiarches, et eorum discipulos, qui schismatica docuerunt*. Ex mendis nostrorum codicum eruo *haeresiarchae*, quod ex codice Iurensi confirmatur. Post *schismatici* addi potest *quod*, vel *quae*, sed quum iam praecesserit *his similia quae etc.*, melius omittetur. Pro *retinentur* Chiffl. exhibet *retinuimus*. Vat., Pal. *verum ab omni*, Atto *sed etiam ab omni*. alii *verum etiam ab omni*. Atto *sancta catholica. et apostolica ecclesia*: alii *romana* pro *sancta*, etiam codex Vercellensis. Vat. *romana ecclesia catholica, et apostolica* Pal. *romana, vel catholica etc.*, sed aduertit Blanchinus, *vel* esse additum. Mendum est *elimata* in Vat. pro *eliminata*. Vat., Pal. *sub anathemate*. Chiff. *sub anathematis. et indissolubili*: alii *sub anathematis indissolubili*, vel *insolubili*. In cod. Pal. *Expliciunt Decretalis*, in Iurensi *Explicit Decretale editum ab Hormisda Papa urbis Romae*, in Vat. illico subiungitur rubrica: *Cuius supra, Fausto magistro, fungenti legationis officio Constantinopolin. Ego quoque etc.* Quae est alia epistola Pontificis Gelasii.

PARS III.

Paraphrasis Decreti De libris recipiendis, et non recipiendis ex opere inedito codicis vaticani.

Duobus sine dubio modis tota scriptura intelligenda est. Primus itaque modus est intelligendi, vt qui sunt libri, qui scribendi, legendi, retinendi sunt, ecclesia catholica intelligat. Secundus autem modus est, vt qui sunt libri, qui nec legendi, nec scribendi, nec recipiendi sunt, sciat. Ordo itaque diuinorum librorum, quos ecclesia catholica scribere, legere, recipere debet, secundum traditionem sanctorum virorum, et orthodoxorum Patrum, hoc est, Gelasii Papae cum LXX. episcopis eruditissimis viris in sede apostolica vrbis Romae, et secundum traditionem S. Athanasii episcopi Alexandriae ciuitatis.

2. Hoc est, vetus testamentum, quod *Thorath* hebraice, *No-*

SCHOLIA.

1. In codice Vaticano Reginae Suecorum 199. extat opus quoddam De numeris, vt indicaui Prolegom. num. 151. Quamuis enim rubrica prima sit, *Quaedam de domino nostro Iesu Christo*, tamen id ad primum operis caput referendum est: auctor enim sic argumentum totius operis exponit: *Domino nostro altissimo adiuuante, et saluatore nostro Iesu Christo clementissimo concedente, de numero, et eius mystico mysterio pauca breuiter, tamen vtiliter, volo scribere Quid vnum, quid duo, et tres dicunt, quid IIII., quid V., et VI. asserunt, quid VII., quid VIII., quid VIIII., et X. referunt., et vsque ad XXIV., si possumus peruenire, dicere volumus, quid ostendunt. Vnum tantum deo pertinet etc.* Sic pergit auctor, et quum ad numerum binarium accedit, inter plura alia de duobus modis, quibus tota scriptura intelligenda est, disserit, decretumque Gelasii partim explicat, partim excribit: quaedam etiam praetermittit. Finita explicatione numeri binarii, agitur de numero ternario: sed post pauca desinit codex, et opus imperfectum. Quum nullam huius operis mentionem neque apud eos, qui de Gelasiano decreto disputant, neque apud alios inuenerim, anecdotum esse existimo; neque abs re alienum visum fuit partem, quae de libris recipiendis, et non recipiendis agit, describere, vt cum decreto Gelasii conferatur: quod, vt facilius praestari possit, numeros ita disposui, quantum quidem res patitur, vt numerus 15., e sequentes in vtroque opere satis sibi ipsis respondeant. Eorum autem, quae praecedunt, perfacile est comparationem instituere. In prologo auctor S. Athanasii traditionem commemorat, quia S. Athanasius in epistola, quam vocant *Festiuam*, seu *Festalem*, de qua supra n. 36., et in Synopsi sacrae scripturae, libros canonicos, et apocryphos recensuit: etsi eius Synopsis multi alium auctorem esse dicunt.

2. Vetus codex scribit *Thorath*: alii verbum hebraicum latinis literis reddunt *Tora*, quod est lex. Omissum est a librario *Primus liber Bresith, qui graece Genesis, latine Generatio dicitur*, aut aliquid simi-

mos graece, *Lex* latine appellatur. Numero versuum IIII CCC VIIII. Secundus liber, qui *Helismoth* hebraice, *Exodus* graece, *Exitus* latine vocatur, numero versuum III CCC. Tertius liber, qui *Vaiechra* hebraice dicitur, et apud nos *Leuiticus* appellatur, numero versuum II. D. II.

3. Quartus liber, qui *Viciedaber* hebraice, *Rhythmos* graece, *Numerus* latine vocatur, numero versuum III. D. XXX. Quintus liber, qui *Abdabarim* hebraice, *Deuteronomium* graece, *Secunda Lex* latine, numero versuum III. C. Hi sunt V. libri Moysi, qui apud graecos *Pentateuchum* appellantur, quod latine sonat *V. libri*. *Penta* enim graece V. latine dicitur: *teuchus* autem graece *liber* latine intelligitur.

4. Sextus itaque liber, qui hebraice *Iosue ben Nun*, graece autem *Soter bar Nun*, latine vero *Saluator filius Nun* dicitur, numero versuum I. CC. LXXXI. Septimus autem liber, qui apud hebraeos *Sophin*, et apud latinos *Iudicum* vocatur, numero versuum II. CLI.

5. Hi VII. libri legis, quos graeci *Heptateuchos* appellant: *hepta* enim graece VII. latine; *teuchos* graece *libri*, vel *libros* latine, quos latini corrupte, et stricte *Eptaticum* vocant. Post hos VII. libros IIII. libri Regum sequuntur, qui apud hebraeos appellantur duo libri *Samuhel*, et duo secundi *Malachim*. Ex nomine iudicis eorum *Samuhel* duos libros primos Regum ap-

SCHOLIA.

le. Pro Genesi assignatur numerus versiculorum 4309. Distinctio sacrae scripturae in versiculos antiquissima est: sed non vna fuit apud omnes distinguendi ratio. Qua de re videri potest Vezzosius in not. ad Ven. Thomasii opus inscriptum: ***Sacrorum Bibliorum veteres tituli, sectiones, et stichometriae***, qui antiquiores alios laudat Sabatierium, Maurinos editores operum S. Hieronymi, Blanchinum etc. Auctor noster Bibliis vsus fuit, quae diuersa ab aliis, quas Vezzosius recenset, stichometria distincta erant. Alii enim veteres codices in Genesi exhibent stichometriam versuum 4500., alii 4400., alii 370. In Exodo noster Auctor refert numerum versuum 3300., alii 3700., alii 3000., alii 2800., atque ita fere in aliis similis varietas notatur. Pro ***Helismoth*** alii scribunt ***Ellesmoth***, alii ***Heliosmoth***. Pro ***Vaiechra*** alii ***Vaiecra***.

3. Pro ***Viciedaber*** alii ***Vaiedaber***, aut ***Vaiedabber***. Pro ***Abdabarim*** alii ***Helle addabarim***.

4. Filius est ***ben*** hebraice, ***bar*** chaldaice, non graece. In veteri codice scriptum erat ***Sophtin*** pro ***Sophin***.

5. Pro septem prioribus libris veteris testamenti ***Eptaticus*** legitur in Anecdotis Martenii tom. 5. col. 107. Melius scribitur ***Heptaticus***, etsi hoc ipsum corruptum est pro ***Heptatheucus***. In fine huius num. fortasse legendum erit ***post istos***, non ***per istos***.

pellauerunt, et secundum proprietatem linguae eorum duos alios libros *Malachim* vocauerunt. *Samuehel* pretium dei interpretatur, *Malachim* regum latine dicitur. Primus ergo regum liber numero versuum ĪI. D. Secundus numero versuum CCCC. XLIII. Tertius vero numero versuum ĪI. D. Quartus vero numero versuum ĪI. D. C. Nomina itaque librorum, qui per istos XI. libros sequuntur, haec sunt.

6. *Dibre haiamin* hebraice, *Paralipomenon* graece, *Praetermissorum*, vel *Verba dierum* latine: qui diuiditur in duos libros. Primus numero versuum ĪI. CCLXX. Secundus numero versuum ĪII. Esdrae libri duo sunt. Primus numero versuum Ī. CCXL. Secundus numero Ī. DCCC. Psalmorum liber, qui *Nabla* hebraice, graece, *Organum* latine dicitur numero versuum V̄. C.

7. Salomonis libri tres. Primus *Masloth* hebraice, *Parabolae* graece, *Prouerbia* latine dicitur, numero versuum Ī. DCCLX. Secundus, qui *Coeleth* hebraice, *Ecclesiastes* graece, *Concionator* latine vocatur, numero versuum Ī. D. CC. XL. Tertius, qui *Sirasirim* dicitur, latine autem *Canticum Canticorum* vocatur, numero versuum CC. LXXX. *Sapientia*, quae dicitur Salomonis, numero versuum Ī. LXX. *Sapientia Iesu filii Sirach*, numero versuum ĪI.D. CCC. Liber Iob numero versuum Ī.DCC., si autem cum asteriscis ĪI. DCC. Liber Tobi, qui inter agiographa ponitur, numero versuum Ī.

SCHOLIA.

6. In vet. cod. erat ***Dabreiam in*** pro ***Dibre baiamin***, hoc est, verba dierum. Alii scribunt ***Dabreiamin***, vel ***Daber iamin***. ***Nabilium***, siue ***Nablum*** erat Phoenicium organum, siue psalterium citharae simile in modum Delta. Videtur esse idem instrumentum, de quo Ouidius 3. de art. 327. ***Disce etiam duplici genialia nablia palma - Verrere***. Confer Politianum Miscell. c. 14., et Ducangium. Fortasse legendum ***Psalmorum liber graece, qui etc.***

7. Pro ***Masloth*** alii proferunt ***Misle***, et sic in aliis verbis hebraeis, quum latine redduntur, scriptura facile commutatur. Notandum est, libro Iob tribui versus 1700., qui idem numerus in aliis codicibus a Ven. Thomasio inuentus est: ***si autem cum asteriscis***, versus 270. Asteriscus, vt explicat Isidorus l. 1. Etym. cap. 21. ***apponitur in iis, quae omissa sunt, vt illucescant per eam notam, quae deesse videntur***. Confer notas Grialii, et praefationem Vezzosii ad tom. 2. Thomasii, et eiusdem Thomasii ad tom. 3., vbi obseruat, S. Hieronymum versioni Psalmorum LXX. interpretum plura addidisse ex Theodotione, quae, ne commixta manerent cum interpretatione LXX. interpretum, intra asteriscum, et duo crassiora puncta conclusit. Auctor ergo noster praeter versus 1700. in Iob videtur agnouisse mille asteriscos.

8. Prophetae maiores quatuor sunt, quorum libri nominantur nominibus eorum. Esaias hebraice, *Salus Domini* latine dicitur, numero versuum DCCC. XXX. Hieremias hebraice, *Excelsus Domini* latine vocatur, numero versuum ĪĪĪ. DCCCX. Ezechiel hebraice, *Fortitudo Domini* latine nominatur, numero versuum ĪĪĪĪ. Danihel hebraice, *Iudicium Domini* latine appellatur, numero versuum Ī. DCC.

9. Baruch hebraice, id est XII. prophetarum liber vnus, numero versuum ĪĪĪ. DCCC. Prophetarum omnium libri simul cum capitulis suis numero versuum X̄V̄ĪĪĪĪ. CLXXV.

10. Hester libri duo. Primus numero versuum DCCL. Secundus numero versuum ĪĪ. Machabaeorum libri IIII. sunt. Primus numero versuum D. XXV. Secundus numero versuum DCCC. Tertius numero versuum D. CI. Quartus numero versuum Ī. CC.

11. Iudith liber numero versuum Ī. DCCC. Veteris testamenti libri simul numero versuum L̄X̄X̄ĪĪ. CCCXLVIII.

12. Noui testamenti libri hi sunt: IIII. Euangelia, qui ex

SCHOLIA.

8. Plerique cum Ieremia Baruch comprehendunt: Auctor noster post quatuor prophetas maiores Baruch collocat.

9. Omittitur in codice interpretatio vocis *Baruch*, hoc est, *benedictus*, vti etiam numerus versuum, nisi cum aliis XII. prophetis forte comprehendatur. Capitula sunt tituli capitum: de quibus videri potest Ven. Thomasius oper. cit.

10. In codice *DCCL* videtur ita scriptum, vt librarius delere voluerit *L*; et sic conficietur numerus *DCC*. Duos libros Esther nemo, quod sciam, recensuit. Suspicor, omissum esse numerum versuum libri Esther, et nomen Esdrae, cui suppositi sunt duo libri, qui tertius, et quartus Esdrae dicuntur, et extra canonem scripturae diuinae collocantur. Numerus versuum hoc arguere potest: et quum in praesenti catalogo libri quatuor Machabaeorum numerentur, non erant penitus omittendi tertius, et quartus Esdrae, quorum potior, et antiquior est auctoritas. Profecto mirandum est, in hoc catalogo referri non solum tertium Machabaeorum librum, sed etiam quartum, numeratis eius versiculis 1200.; quem librum quartum in Bibliis latinis nusquam occurrere, eiusque argumentum fere latere tradit Calmetus, qui diligenter de eo disserit in praefat. ad libros Machabaeorum, et in Diction. bibl. verbo *Machabaei*.

11. Summa versiculorum veteris testamenti conficitur 72348., ex qua apparet, errorem aliquem in numeris singulorum librorum occurrisse, aut aliter in summa erratum fuisse.

12. Interpretatio nominum quatuor euangelistarum congruit iis, quae tradit Isidorus l. 7. Etym. cap. 9. Ven. Thomasius loc. cit. refert etiam ex mss. numerum versiculorum, quibus singula euangelia distincta sunt: sed discrepant inter se hi numeri. Ex iisdem mss. exhibet pro vnoquoque euangelista quatuor versus Sedulii l. 1. v. 355. seqq., quorum is, qui pro Luca est, sic habet *Iura sacerdotii Lucas tenet, ora iuuenci*. Melius est, vt ad eum locum edidi, *Iura sacerdotis Lucas tenet ore iuuenci*.

magi-

magistrorum nomine sunt nominati: Matthaeus hebraice, *donatus* latine dicitur, numero versuum ĪI. D. C. Marcus *excelsus* interpretatur numero versuum Ī. DCC. Lucas *iste consurgens* interpretatur numero versuum ĪI. DCCC. Ioannes *gratia dei* interpretatur numero versuum ĪI. CCC. Actus Apostolorum numero versuum ĪI. DCCC.

13. Epistolae Apostolorum canonicae VII. numero versuum CCXX. Epistolae Pauli Apostoli XIIII. numero versuum V̄. C. I. Apocalypsis Ioannis Apostoli, quae interpretatur *reuelatio*, numero versuum Ī. DCCC. L. Libri simul noui testamenti numero versuum X̄X̄. CCCXX. Vtriusque testamenti simul libri numero versuum X̄C̄ĪĪ. D. CLXVIII.

14. Post itaque hos libros canonicos veteris, et noui testamenti, quos breuiter diximus, opuscula sancta sanctorum, et catholicorum, et beatorum virorum, quae ecclesia catholica ab ortu solis vsque ad occasum scribit, et legit, et recipit, dicamus.

15. Opuscula itaque, id est, libri beati Caecilii Cypriani martyris Carthaginensis episcopi.

16. Et opuscula Basilii Cappadociae episcopi: et opuscula beati Hilarii Pictauiensis episcopi.

17. Et opuscula beati Theophili Alexandrini episcopi: et opuscula beati Ambrosii Mediolanensis episcopi.

18. Et opuscula tam innumerabilia beati Augustini Hipponeregiensis episcopi: et opuscula beatissimi Hieronymi presbyteri: et opuscula beati Prosperi, viri religiosissimi: et opuscula beati Cyrilli Alexandrini episcopi.

19. Item opuscula beati Leonis Papae ad Flauianum Constantinopolitanum episcopum destinata, fide, et deuotione recipienda sunt.

SCHOLIA.

13. Summam versuum noui testamenti Auctor colligit 20320., vtriusque testamenti 92668. Scriptum erat C̄C̄ĪĪ. D. CLXVIII., sed legendum videtur X̄C̄ĪĪ. D. CLXVIII., ita enim ratio constat, collectis duabus summis veteris, et noui testamenti. At vero singulorum librorum noui testamenti collectis numeris, solum conficitur summa 19371. Vel ergo error aliquis in numeros summae irrepsit, vel in aliquo libro erratum est.

15. Haec, et sequentia ex Gelasii decreto excerpta facile cum eo conferri possunt, notatis numeris, sub quibus singula exposita sunt.

18. Sunt, qui malunt *Hipporegiensis*, quam *Hipponeregiensis*: sed hoc tuentur vetera exemplaria etiam in Decreto Gela-

20. Item opuscula, atque tractatus omnium Patrum orthodoxorum, qui in ecclesia romana clare, et celebriter sine dubitatione, et sine errore retinentur, et vsque hodie leguntur.

21. Item epistolae, quas beatissimi Papae diuersis temporibus ab vrbe Roma pro diuersorum consolatione ediderunt, venerandas, suscipiendasque dicimus. Inter quos, quasi sol inter sidera, beatae memoriae Sanctus Gregorius Papa totius orbis ecclesiis refulsit: qui mellifluos libros, et luculentissimas homilias (non dico ipsum, sed Spiritum sanctum per ipsum locutum fuisse, et in digitis eius haec scripsisse) cunctis christianis celeberrime conscripsit. Haec omnia opuscula, quae supra diximus, tota fide, et tota deuotione omnibus christianis legenda, scribenda sunt, atque recipienda.

22. Item sanctorum martyrum gesta, quae multiplicibus tormentorum cruciatibus, et mirabilibus confessionum triumphis irradiant. Quis ista catholicorum dubitet maiora eos in agonibus fuisse perpessos, nec in suis viribus, sed dei gratia, et adiutorio vniuersa tolerasse?

23. Sed ideo secundum antiquam consuetudinem singulari cautela in sancta romana ecclesia non leguntur: quia eorum, qui conscripserunt, nomina penitus ignorantur, et ab infidelibus, et idiotis superflua, aut minus apta, quam rei ordo fuit, esse putantur.

24. Sic Cyriaci, et Iulitae, sic Georgii, et aliorum huiusmodi passiones, quae ab haereticis perhibentur conscriptae.

25. Propter quod, vt dictum est, ne vel leuis subsannandi oriretur occasio, in sancta ecclesia non leguntur. Nos tamen cum praedicta ecclesia omnes martyres, et eorum gloriosos agones, qui Domino magis noti sunt, quam hominibus, omni deuotione veneramur.

SCHOLIA.

sii, vbi solum est varietas in *Ypponeregiensis*, vel *Hiponeregiensis*.

21. Altera ex duabus collectionibus Herouallianis apud Petitum t. 1. Poen. Theodori p. 105. exhibet etiam *consolatione*. In Decreto *consultatione* pro *consolatione*. Elogium S. Gregorii consentaneum est laudibus, quibus Isidorus, et Ildefonsus De vir. illustr. eum prosequuntur. Vide etiam Ioannem Diaconum in eius Vit. l. 4. c. 69. Columba, Spiritus sancti symbolum, ad eius aurem pingi solet.

26. Item Vitas Patrum, Pauli, Antonii, Hilarionis, et omnium Eremitarum, quas tamen vir beatissimus Hieronymus conscripsit, et recepit, cum omni honore suscipimus.

27. Item Actus beati Siluestri apostolicae sedis praesulis, licet scriptoris nomen ignoretur, a multis tamen vrbis Romae catholicis legi nouimus: et pro hoc quoque vsu multae haec imitantur ecclesiae.

28. Item scriptura de inuentione Dominicae crucis, et alia de inuentione capitis Ioannis Baptistae nouellae quidem reuelationes sunt, et nonnulli eas catholici legunt.

29. Sed quum haec ad catholicorum manus peruenerint, beati Pauli Apostoli praecedat sententia: *Omnia probate; quod bonum est, tenete.*

30. Item vir religiosus Ruffinus plurimos ecclesiastici operis edidit libros: nonnullas etiam scripturas interpretatus est. Sed quum beatus Hieronymus eum in aliquibus de arbitrii libertate notauerit, illa sentimus, quae praedictum beatum Hieronymum sentire cognoscimus. Et non solum de Ruffino, sed etiam de vniuersis, quos vir saepius nominatus zelo dei, et fidei religione reprehendit.

31. Item Origenis nonnulla opuscula, quae vir beatissimus Hieronymus recepit, legenda suscipimus. Reliqua autem cum auctore suo dicimus esse renuenda.

32. Item Chronica Eusebii Caesariensis, atque eiusdem hi-

SCHOLIA.

26. Additur *et recepit*: quo occurri poterit difficultati in Decreti notis obiectae. Confer praeterea Ros-weydum ad Vitas Patrum Prolegom. 4. §. 8.

27. In vet. cod. *multa hec*.

32. In vet. cod. *ecclesiastici libri*: et corrupte *libro potuerit et p̄s eius docta in laudibus vero*. Reposui verba Decreti. Mox ms. cod. *Origenis atque schismatici vnum conscripserat*. Iudicium de Origene non est S. Martini, sed Seueri Sulpicii ex persona Postumiani dialogo 1. de virt. S. Martini cap. 3. *Ego miror, vnum, eundemque hominem tam diuersum a se esse potuisse, vt in ea parte, qua probatur, neminem post apostolos habeat aequalem, in ea vero, qua iure reprehenditur, nemo deformius doceatur errasse*. Cassiodorius De diuin. lect. cap. 1. hoc ipsum de Origine dictum confirmat: *De quo conclusiue dictum est: Vbi bene, nemo melius, vbi male, nemo peius*. Mirum videri non debet, quod Gelasius Origenistarum damnationem inculcet. Erant enim Origenistae ex eo haereticorum genere, qui, vt plures in errorem trahant, atque vniuersam ecclesiam, si fieri posset, peruertant, intra ecclesiam sese consistere profitentur, immo nihil aliud se agere iactant, nisi vt ecclesiam reforment. Hieronymus Origenistis a Gelasio opponitur, quia eos acerrime insectatus est, aliosque contra eorum errores accen-

storiae ecclesiasticae libri: quamuis in primo narrationis libro tepuerit, et post in laudibus, atque excusatione Origenis schismatici vnum conscripserit librum reprehensibilem; propter rerum tamen subsequentium notitiam, quae ad instructionem pertinet, vsquequaque non dicimus renuendos. De Origenis quoque conuersatione sic vir plenus gratia dei beatissimus Martinus ait: *In ea vero, qua iure reprehenditur, nemo deformius errasse doceatur.*

33. Item Orosium virum eruditissimum collaudamus, quia valde nobis necessariam aduersus paganorum calumnias ordinauit historiam, miraque breuitate contexuit.

34. Item venerandi viri Sedulii episcopi paschale opus, quod heroicis versibus descripsit, insigni laude praeferimus. Item Iuuenci nihilominus laboriosum opus non spernimus, sed miramur.

35. Hucusque primus modus, id est, primus ordo recipiendorum librorum. Nunc ergo secundus modus, id est, secundus ordo sequitur de libris non scribendis, nec legendis, nec recipiendis in ecclesia catholica.

SCHOLIA.

dit. Abutebantur enim Origenistae patientia quorumdam sanctitate, et doctrina illustrium virorum, qui eos tolerabant, vel decepti, vel quod ad bonam frugem redire illos posse sperabant. Ita ergo Hieronymus ad Theophilum Alexandrinum scribebat epist. 68. *Super nefaria haeresi quod multam patientiam geris, et putas, ecclesiae visceribus incubantes tua posse corrigi lenitate, multis Sanctis displicet; ne dum paucorum poenitentiam praestolaris, nutrias audaciam perditorum, et factio robustior fiat.* Quum autem inter feminas Melania Origenisis faueret, Marcella contra egregie fidei causam suscepit, quam multis proinde laudibus prosequitur Hieronymus, Origenistarum simul detegens dolos, epist. 16. ad Principiam, qua Marcellae epitaphium continetur. *Tunc nostrorum διδακτικων contradictio, et Pharisaeorum turbata est schola. Tunc sancta Marcella, quae diu se cohibuerat, ne per aemulationem quidpiam facere videretur, postquam sensit, fidem apostolico ore laudatam, in plerisque violari, ita vt sacerdotes quoque, et nonnullos monachorum, maximeque seculi homines in assensum sui traheret, ac simplicitati illuderet episcopi, qui de suo ingenio ceteros aestimabat, publice restitit, malens deo placere, quam hominibus... Cernentes haeretici, de parua scintilla maxima incendia concitari, et suppositam dudum flammam iam ad culmina peruenisse, nec posse latere, quod multos deceperat, petunt, et impetrant ecclesiasticas epistolas, vt communicantes ecclesiae discessisse viderentur... Dicatis, Quid haec ad laudem Marcellae? Damnationis haereticorum haec fuit principium, dum adducit testes, qui prius ab eis eruditi, ab haeretico fuerant errore correpti, dum ostendit multitudinem deceptorum, dum impia περὶ ἀρχῶν ingerit volumina, quae emendata manu Scorpii monstrabantur; dum acciti frequentibus literis haeretici, vt se defenderent, venire non sunt ausi etc.*

34. In cod. ms. veteri erat *opus, quem theoricis versibus.*

36. Notitia itaque librorum apocryphorum incipit, qui non recipiuntur in ecclesia.

37. Ariminensium synodum a Constantino Caesare Constantini Augusti filio congregatam, mediante Tauro praefecto, ex tunc, et nunc, et vsque in aeternum confitemur esse damnatam.

38. In primis Itinerarium nomine Petri apostoli, quod appellatur S. Clementis, libri numero XII. apocrypha. Actus nomine Andreae apostoli apocrypha.

39. Et Actus nomine Thomae apostoli apocrypha, libri numero X. Item Actus nomine Petri apostoli apocrypha. Actus nomine Philippi apostoli apocrypha.

40. Euangelium nomine Thaddaei, et Euangelium nomine Barnabae, et Euangelium nomine Iacobi minoris, et Euangelium nomine Petri apostoli.

41. Et Euangelium nomine Thomae apostoli, quo Manichaei vtuntur: et Euangelium nomine Bartholomaei apostoli, et Euangelium nomine Andreae apostoli, et Euangelium, quod falsauit Lucianus: haec omnia Euangelia apocrypha, exceptis IIII., Matthaeus, Marcus, Lucas, Ioannes.

42. Liber de infantia Saluatoris, et de Maria, vel obstetrice apocrypha.

43. Liber, qui appellatur *Pastoris*, apocrypha. Libri omnes, quos fecit Lucianus, diaboli discipulus, apocrypha. Liber, qui appellatur *Fundamentum*, et liber, qui appellatur *Thesaurus*.

44. Et liber de filiabus Adae, et liber, qui appellatur *Teclae, et Pauli apostoli*, hi omnes libri apocrypha sunt.

45. Liber, qui appellatur *Nepotis*, et liber Prouerbiorum, qui ab haereticis conscriptus est, et S. Xysti nomine praenotatur, apocrypha sunt. Reuelatio, quae dicitur Thomae apostoli, et Reuelatio, quae dicitur Pauli apostoli, et Reuelatio, quae dicitur Pauli apostoli, et Reuelatio, quae dicitur Stephani, apocrypha sunt.

SCHOLIA.

36. Cod. vet. *quae non recipiuntur*.

37. Vet. cod. *praefato* pro *praefecto*.

43. In cod. ms. *facit*. Lucianus iste ab aliis *Leucius* dicitur. Pro *Thesaurus* scriptum erat *Thesaurum*, vt apud alios in Decreto.

46. Liber, qui appellatur *Assumptio S. Mariae*, et liber, qui appellatur *Poenitentia Adae*, apocrypha sunt. Liber, qui appellatur de Oza gigante, qui cum dracone post diluuium ab haereticis pugnasse perhibetur.

47. Liber, qui appellatur *Testimonium Iob*; et liber, qui dicitur *Poenitentia Origenis*; et liber, qui appellatur *Poenitentia S. Cypriani*.

48. Et liber, qui appellatur *Poenitentia Iamnis, et Mambris*; et liber, qui appellatur *Sors Apostolorum*, omnes apocrypha sunt. Liber, qui dicitur *Physiologus*, qui ab haereticis conscriptus est, et beati Ambrosii nomine praenotatur, apocrypha sunt. Historia Eusebii Pamphili, et liber, qui appellatur *Canon Apostolorum*, apocrypha.

49. Opuscula Tertulliani, et opuscula Lactantii, et opuscula Africani, et opuscula Postumiani, et Galli apocrypha sunt. Opuscula Montani, et Priscillae, et Maximillae apocrypha.

50. Opuscula omnia Fausti Manichaei, et opuscula alterius Clementis Alexandrini, et opuscula Thascii Cypriani.

51. Et opuscula Arnobii, et opuscula Fausti Regiensis Galliarum, omnia apocrypha sunt. Opuscula Frumentini caeci, et Anticonii, et Cassiani presbyteri Galliarum, et Victorini Pictauiensis.

52. Et Centones de Christo Virgilianis compaginati versibus, haec omnia apocrypha sunt. Epistola Iesu ad Abagarum regem, et epistola Abagari ad Iesum, apocrypha.

53. Scriptura, quae appellatur *Salomonis contradictio*, apo-

SCHOLIA.

46. Nomen *Oza* obscurum est.

49. Codex vet. *Pasturiani*: alii *Posthumiani*, aut *Posthuminiani*, vel sine aspiratione *Postuminiani*.

50. Cod. vet. *Fausti, et Manichaei*, et mox *Tarsis Cypriani*.

51. Vet. cod. *Arnoboli* pro *Arnobii*. Pro *Anticonii* alii habent *Thiconii*, aut *Ticonii*, aut *Tichonii*.

52. In ms. corrupte *Et Centonini de Christo Virgiliani compaginata versibus*. Ex scriptura sic corrupta confirmatur coniectura, num. 52. Decreti exposita.

53. Verior est lectio *daemonum magis nominibus conscripta sunt*, vt alii habent. Plures sunt significationes vocis *phylacteria*, quae apud Ducangium, et alios lexicographos videri possunt. Hoc loco *phylacteria* sunt quaedam chartarum volumina, nominibus angelorum confictis, aut aliis verbis sacris, plerumque obscuris, et ignotis inscripta, quae nonnulli superstitiosi christiani quasi amuleta quaedam collo appensa gestabant. Dicuntur autem ea no-

crypha. Passio Cyrilli, et Iulitae, et Passio Georgii apocrypha. Philacteria omnia, quae non angelorum, vt illi confingunt, sed daemonum magis arte conscripta sunt.

SCHOLIA.

mina *magis daemonum, quam angelorum*, quia ecclesia catholica solum tria angelorum propria nomina agnoscit, Michaelem, Gabrielem, Raphaelem. In concilio romano II. sub Zacharia Papa anno 745. tom. 6. Labb. col. 1561. damnatur haec oratio Adelberti: *Precor vos, et coniuro vos, et supplico me ad vos, angele Vriel, angele Raguel, angele Tubuel, angele Michael, angele Inias angele Tubuas, angele Sabaoc, angele Simiel*. Vocatur haec oratio sacrilega: *Non enim NOMINA ANGELORVM, praeter nomen Michaelis, sed NOMINA DAEMONVM sunt, quae in suis orationibus inuocauit ad praestandum auxilium sibi*. Sunt tamen nonnulli, qui pro angelo Vriele contendant, contra quos acriter inuehitur Io. Bapt. Thiers in epistola dedicatoria dissertationis de voce *Paraclitus*. Quod autem ait, in libro Isidori de ordine creaturarum cap. 2. cum aliis angelis Vrielem non recenseri, id quidem verum est: sed praeterquam quod liber iste a viris criticis Isidoro abiudicatur, exploratum est, ab Isidoro l. 7. Etym. c. 5. Vrielem inter angelos post Gabrielem, Michaelem, et Raphaelem collocari. Plura de Vriele Calmetus in Diction. bibl. disserit. In veteribus membranis codicis vaticani Reginae Suecorum num. 982. inueni superstitiosum phylacterium ignotis nominibus dei, siue angelorum inscriptum. Praecedit istiusmodi linea, nullo tamen titulo distincta.

Haec linea sedecies ducta monstrat mensuram longitudinis Christi. In quacumque die hoc signum videris, non iugulaberis, nec morte subita peribis, et si in campum eueneris, in tuo recto non iudicaberis: et si in die obitus tui hoc habueris, et vere poenitens fueris, saluus eris. Iesus. Eloy. Eloe. Sabaoth. Messias. Pastor. Angelus. On. A *et* Ω. *Gon. Non. Von. Person. On. Mon.* Obscure scriptum est *Person*. Verbum *rectum* exponitur a Ducangio de querela, accusatione: hispani *reto* etiamnum dicimus. Nomen *Sabaoc* inter angelorum nomina in oratione Adelberti occurrit. Lineam longitudinis Christi sine vlla superstitionis nota in alio codice vaticano Reginae Suecorum num. 425. seculi X., vt videtur, sic inueni, hac praemissa epigraphe: *Ratio repraesentans figuram longitudinis Christi*.

Haec figura sedecies multiplicata perficit mensuram corporis domini nostri Iesu Christi. Et est assumpta a ligno pretioso, quod Sancta Helena asportauit a Hierosolyma Constantinopolim: in quo vultus Domini est fabricatus ex auro ad quantitatem somatis eiusdem dei, et domini nostri Iesu Christi. Verbum *soma* pro corpore e graeco multi scriptores christiani sumpserunt, quorum loca Ducangius indicat. Nicephorus Histor. eccles. l. 1. c. 40. ex veterum traditione refert, corporis Iesu Christi staturam fuisse ad spithamas prorsus septem, siue pedes septem 12. digitorum: quae certe mensura a nostra non multum discreparet. Conferri possunt de hoc argumento Rigaltius, Vauassorius, et Calmetus in dissertatione praefixa commentario in Isaiam, et in Diction. biblico verbo *Iesus*. Reiiciendus vero omnino est Boilaeus, qui peculiari dissertatione probandum suscepit, Christum breui fuisse statura, quia Zachaeus sicomorum ascendit, vt eum videret, *quia statura pusillus erat*. Id enim de Zachaeo, non de Christo dictum, consentiunt omnes.

54. Haec, et his similia, quae Simon magus, Nicolaus, Cerinthus, Marcion, Basilides, Ebion, Paulus Samosatenus, Photinus, et Bonosus, et qui similiter eodem errore decepti sunt, Montanus quoque cum suis obscoenissimis sequacibus, Apollinaris, Valentinus, Manichaeus, Faustus Africanus, Sabellius, Arrius, Macedonius, Eunomius, Nouatus, Sabetius, Caelestus, Donatus, Eustatius, Iouianus, Pelagius, Iulianus Elamensis, Maximianus, Priscillianus ab Hispania, Nestorius Constantinopolitanus, Maximus Cynicus, Lampetius, Dioscorus, Eutyches, Petrus, et alius Petrus, e quibus vnus Alexandriam, alius Antiochiam maculauit, Acacius Constantinopolitanus cum consortibus suis: necnon et omnes haereses, quas eorum discipuli, vel schismatici docuerunt, vel conscripserunt, quorum nomina mimine retinentur, non solum repudiata, verum etiam ab omni romana ecclesia catholica, et apostolica eliminata, atque cum suis auctoribus, auctorumque sequacibus sub anathemate, et indissolubili vinculo in aeternum confitemur esse damnata.

SCHOLIA.

54. Quaedam haereticorum nomina in vet. cod. corrupta sunt, vt *Paulus Samaritanus*, *Futinus*, *Notatus* pro *Nouatus*, *Eustasius*, *Viuianus* pro *Iouianus*, *Vnicus* pro *Cynicus*, *Agatius* pro *Acacius*. Praeterea sic codex exhibebat *et omnes haereses eorum quae discipuli etc.* Postea idem ms. codex mendose *nomine* pro *minime*, et *repudiauerunt* pro *repudiata*, et *elimata* pro *eliminata*.

INDEX

INDEX

RERVM, NOMINVM, ET VERBORVM,

Quae in Prolegomenis, Operibus Sedulii, Appendicibus, et Scholiis explicantur, et continentur.

D

H

Q

R

ADDENDA, ET CORRIGENDA.

Pag. 37. lin. 32. lege = non alia fere ratione.
Pag. 64. lin. 33. = primam frontem.
Pag. 66. lin. 25. = anni 1618.
Pag. 71. lin. 18. = carmen paschale.
Pag. 75. lin. 29. = seculo v.
Pag. 79. lin. 4. = decepti videntur. Et epigramma quidem Achillis Statii arguit, codicem non eius, sed Cardinalis Rodulphi Pii tunc fuisse. Epistola autem Cosmi I. anno 1567. non potuit esse data ad Cardinalem de Monte, qui deinde fuit Iulius III., vt affirmat Bisciönius, quum Iulius III. longe ante obierit; immo ipsi superstes fuerit Cardinalis Rodulphus, qui in ea epistola iam vita functus dicitur. Neque ea epistola (ad alium Cardinalem de Monte forte scripta) argumentum omnino efficax est contra Manutium, qui eo codice vsus fuerat, et illo ipso tempore in Orthograph. verbo *aethereus* referebat, a Rodulpho codicem bibliothecae vaticanae testamento legatum fuisse: *Et opinor*, addit, *ab aliquo furto surreptum*. Excusus etc.
Pag. 80. lin. 14. = tom. 4.
Pag. 101. lin. 8 = *Ridiculoue*.
Pag. 160. in prosa col. 2. lin. 2. = *caespitis*.
Pag. 162. pros. col. 2. lin. 6. = *diluuii inundatione*.
Pag. 175. pr. c. 2. l. 2. = *vteroque*.
Pag. 177. in scholiis col. 2. lin. 19. = *truduntur*, et *vicerunt imagineum poena deferente supplicium*. Pro *deferente* quidam *deferiente*.
Pag. 199. schol. c. 2 l. 14. = legendum in praeterito *Quae mandere*, vel, vt nonnulli malunt, *mansere*, vel *manduere*, quod per synaeresin stare potest.
Pag. 205. pr. c. 1. l. 1 = *perficere*.
Pag. 206. sch. c. 2. l. vlt. = sensu. Pro *sustineam* reponendum videtur *sustineant*.
Pag. 223. sch. c. 2. l. penult. = *descendit*. Paulo ante praestiterit legere *videretur* pro *videtur*.
Pag. 231. pr. c. 2. l. vlt. = faucibus.
Pag. 233. sch. c. 1. l. penult. = *peccata*. Sunt, qui malint *amissa*, h. e., dissipata.
Pag. 254. in textu v. 7. = Nec minus.
Pag. 257. sch. c. 1. lin. 9. = et 7. Infra ad v. 209. in prosa *antiquae* mendum videtur pro *antiqua*.
Pag. 259. sch. c. 2. l. 5. = nequit. Arntzenius interpungit *incurua caducis*.
Pag. 263. sch. c. 1. l. 9. = male *vnde soli*.
Pag. 277. pr. c. 2. l. 4. = *nulla vnquam*.
Pag. 278. text. v. 7. = cibum, sitientibus.
Pag. 282. sch. c. 2. l. 2. = *anhelantibus*. Melius reposuisset Iuretus *anhelitibus*. Mendum puto *latronum* pro *latronem*, et postea *excide homini* pro *exi de homine*.
Pag. 305. sch. c. 2. l. 12. = *estremecerse*.
Pag. 318. sch. c. 1. l. 19. = editi *linquit*.
Pag. 323. sch. c. 1. l. 13. = *inductos*, vel *inducta*. Paulo ante corrigendum videtur *vt ita maneant*, vel *vt ista maneant*.
Pag. 325. sch. c. 2. l. 10. = perierit. Infra ad v. 145. malim in prosa *renuerit*.
Pag. 332. sch. c. 2. l. 10. = versus 200., et 201.
Pag. 354. sch. col. 2. lin. 21. = videtur. Mox forte *catholica ratione*.
Pag. 365. sch. c. 1. l. 7. = c. 16. Nadab, et Abiu, filii Aaron, consumpti etiam fuerunt igne caelesti. Sed non videtur congruenter de his solum duobus dici *seditiosa tribus*.
Pag. 366. sch. c. 2. l. 15. = *martyribus*. Planius tamen est, vt in verbo *seruis* omnes homines intelligantur.
Pag. 378. sch. c. 1. l. 14. = initium.
Pag. 392. sch. c. 1. l. vlt. = Withof.
Pag. 406. sch. c. 1. l. 6. = *est*, et *vnus*.
Pag. 422. in textu l. 2. = apocryphi.
Pag. 437. in textu l. 30. = Thomae apostoli, et Reuelatio, quae dicitur Pauli apostoli, et Reuelatio, quae dicitur Stephani.

F I N I S.